

Alekszandr I. Szolzsenyicin
RÁKOSZTÁLY

Alekszandr I. Szolzsenyicin
RÁKOSZTÁLY

А. И. Солженицын: Раковый Корпус
© Aleksander Solzhenitsyn, 1979

Fordította: Szabó Mária

ELSŐ RÉSZ

1. Dehogy rák

A Rákosztály épülete a tizenhármas számot viselte.

Pavel Nyikolajevics Ruszanov sohasem volt és nem is lehetett babonás, de a szíve mégis a gyomráig süllyedt, amikor a beutalójára ezt írták: 13. oszt. Igazán lehetett volna annyi eszük; hogy a tizenhármas számot valamelyik belosztálynak vagy az utókezelőnek adják!

Most azonban az egész köztársaságban sehol másutt nem segíthettek rajta, csakis ebben a kórházban.

– De nekem, ugye, nem rákom van? Ugye, nem? kérdezte reménykedve Pavel Nyikolajevics, és óvatosan megérintette a nyaka jobb oldalán keletkezett csúf daganatot, amely szinte napról napra nőtt, kívülről azonban változatlanul ártatlan fehér bőr fedte.

– Dehogy! Persze hogy nem – nyugtatta meg már vagy tizedszer Doncova doktornő, miközben lendületes írással rótta tele az anamnézis lapjait. Amikor írt, föltette legömbölyített sarkú, négyszögletes keretbe foglalt szemüvegét, de mihelyt abbahagyta az írást, levette. Már jóval túl volt a fiatalságán; sápadt arca nagyon fáradtnak mutatta.

Ez még az ambuláns rendelésen történt, néhány nappal ezelőtt. A Rákosztályra irányított betegek, még ha csak az ambulanciára küldték is őket, az előző éjszakát rendszerint ébren töltötték az előcsarnokban. Pavel Nyikolajevicsnak pedig Doncova azt mondta, hogy be kell feküdnie, mégpedig minél előbb.

Nemcsak maga a betegség – amelyre egyáltalán nem számított, nem volt rá fölkészülve, és két héttel ezelőtt úgy tört rá a gondtalan, boldog Pavel Nyikolajevicsra, mint egy hurrikán –, de legalább annyira nyomasztotta az is, hogy egyszerű közemberként kell befeküdnie ebbe a kórházba, holott nem is emlékszik rá; mikor feküdt egyáltalán közkórházban. Lázasan telefonáltak – Jevgenyij Szemjonovicsnak, aztán Sengyapinnak és Ulmaszbajevnek, és ők is telefonáltak másoknak, megpróbáltak utánajárni, mit lehetne tenni, nincsenek-e ebben a kórházban külön kórtermek, vagy nem lehetne-e legalább ideiglenesen berendezni egy kis különszobát. De az itteni zsúfoltság miatt semmit sem lehetett elérni.

Az egyetlen, amiben meg tudtak állapodni az igazgató főorvossal, hogy a beteg mentesül a felvételi iroda tortúrájától, a közös fürdőtől és vetkőzőtől.

Jura a világoskék családi Moszkviccsal egészen a tizenhármas épület lépcsőjéig fuvarozta el szüleit.

A csípős fagy ellenére két nő állt a nyitott kőtornácon, mindkettő agyonmosott pamut pongyolában; szemmel láthatóan fáztak, de azért ott álltak.

– Kezdve ezekkel a lompos pongyolákkal, minden kellemetlenül hatott itt Pavel Nyikolajevicsra: a tornác sok lábtól agyonkoptatott cementpadlója, a betegek kezétől összefogdosott, homályos kilincsek, az előcsarnok ütött-kopott padozata, a jó félmagasságig olajzöldre mázolt falak (ez az olajzöld szín is mintha piszkos lett volna), s az ormótlan lécpadok, melyeken nem fértek el a várakozó betegek, ezért egy részük a földön ült: steppelt vattakabátos üzbégek, kendős üzbég asszonyok (az öregebbje fehér, a fiatalok lila vagy piros-zöld mintás kendőben), s valamennyien csizmában és kalucsniban. Egy orosz fiú egy egész padot elfoglalva feküdt földig lelógó, kigombolt kabátjában, csontsoványan, csak a hasa dagadt óriásira, és szünet nélkül kiáltozott fájdalmában. Ez a jajgatás valósággal megsüketítette és annyira bántotta Pavel Nyikolajevicsot, mintha a fiú nem is maga miatt, hanem őmiatta panaszkodnék.

Pavel Nyikolajevics megtorpant, még az ajka is elfehéredett.

– Kápa! Én itt meghalok – suttogta. – Menjünk vissza.

Kapitolina Matvejevna megszorította a karját:

– Pásenyka, hová mennénk vissza? És azután? – kérdezte.

– Talán mégis sikerül valahogy elintézni, hogy Moszkvába...

Kapitolina Matvejevna egészen a férje felé fordult széles arcával, melyet még kerekebbnek mutattak dús, rövid, rézvörös fürtjei.

– Pásenyka! Moszkva még két hétig is eltarthat, ha egyáltalán sikerülne. Hogy várhatnánk addig? Hiszen minden reggel nagyobb!

A felesége erősen, bátorítóan megszorította a csuklóját. Szolgálati és államügyekben Pavel Nyikolajevics is hajthatatlan volt; annál jobban esett neki s annál megnyugtatóbbnak érezte, hogy a családi ügyeiben mindig rábízhatta magát a feleségére: minden fontos dolgot gyorsan és helyesen intézett.

Az a fiú a padon már teli torokból üvöltött.

– Hátha az orvosok hajlandók volnának házhoz jönni... Megfizetnénk... – ellenkezett bizonytalanul Pavel Nyikolajevics.

– Paszik! – igyekezett meggyőzni a felesége, miközben vele együtt szenvedett. – Tudod, hogy éri magam mindig azon vagyok, hogy kihívni és

megfizetni. De hát ezt már tisztáztuk: ezek az orvosok nem jönnek ki, és nem fogadnak el pénzt. És itt vannak a műszerek és Készülékek. Lehetetlen...

Pavel Nyikolajevics is tudta, hogy lehetetlen. Csak azért mondta, mert hátha mégis...

Az onkológiai rendelő főorvosával való megállapodásuk szerint pontosan két órakor a főnővérnek kellett volna várnia őket itt, a lépcsőnél, amelyen most egy mankós beteg jött óvatosan lefelé. A főnővér természetesen nem volt ott, és a lépcső alatti fülkéjén is lakat függött.

– Képtelenség bárkivel is megállapodni! – tört ki Kapitolina Matvejevna. – Csak tudnám, miért fizetik őket!

Úgy, ahogy volt, mindkét vállán egy-egy ezüstrókával, megindult a folyosón, ahova ki volt írva, hogy „Utcai ruhában tilos a belépés!”.

Pavel Nyikolajevics ott maradt állva az előcsarnokban. Fejét enyhén jobbra döntve, félénken megtapintotta az állkapcsa és a kulcscsontja között dudorodó daganatot. Az volt a benyomása, hogy az alatt a félóra alatt, mióta otthon utoljára nézte meg a tükörben, mielőtt nyaka köré tekerte a sálját, még jobban megnőtt. Pavel Nyikolajevics gyöngének érezte magát, és szeretett volna leülni. De a padok piszkosnak látszottak, ráadásul meg kellett volna kérnie valamelyik kendő s mamuskát, húzódjék kicsit odébb a térde közé szorított, mocskos batyujával együtt. Messziről is úgy érezte, orrába csap ennek a batyunak a bűze.

Mikor tanulja meg végre a lakosság, hogy tiszta és rendes kofferral utazzék? (Különben, nem mindegy most, amikor itt ez a daganat?)

Ruszanov óvatosan a fal kiszögellésének támaszkodott, s közben egyre jobban szenvedett a fiú jajgatásától és mindattól, amit a szeme látott, és ami az orrát ingerelte. Egy férfi jött be kintről, kezében egy félliteres, megcímkézett befőttesüveggel, amely majdnem tele volt sárga folyadékkal. Csak úgy csupaszon, szinte büszkén emelte maga elé, mint egy hosszú sorállás árán kivívott korsó sört. Pontosan Pavel Nyikolajevics előtt megállt, majdhogynem odaadta neki az üvegét, s kérdezni akart valamit, de a fókabőr kucsmájára pillantva inkább mást keresett, a mankós beteg felé fordult:

– Jóember! Hova kell eztet vinni?

A féllábú a laboratórium ajtajára bökött.

Pavel Nyikolajevicsnak fölkeveredett a gyomra. Megint kinyílt a külső ajtó, és bejött – egy szál fehér köpenyben – egy csöppet se vonzó külsejű,

lóarcú nővér. Azonnal észrevette Pavel Nyikolajevicsot, kitalálta, hogy ki lehet, és odalépett hozzá.

– Elnézést kérek –, mondta a sietéstől lihegve, s majdnem olyan piros arccal, mint amilyen kifestett szája volt: – Elnézést! Régóta vár rám? Gyógyszert hoztak, nekem kellett átvennem.

Pavel Nyikolajevics epés válaszra készült, de magába fojtotta – hála istennek, vége a várakozásnak. Megérkezett Jura is a bőrönddel és az élelmiszert tartalmazó szatyorral – sapka és kabát nélkül, ahogy az autót vezette, és nagyon nyugodtan, szőke hajtincse egy ütemre ringott a lépéseivel.

– Menjünk! – szólt a főnővér, és a lépcső alatti fülkéhez vezette. – Tudom, Nizamutdin Bahramovics megmondta, hogy a saját holmiját fogja viselni, hozott magával pizsamát; remélem, még nem hordta?...

– Most vásároltuk.

– Ez azért fontos, mert különben fertőtleníteni kellene. Itt átöltözhet.

Kinyitotta a furnérajtót, és fölgyújtotta a villanyt. A ferde mennyezetű fülkének nem volt ablaka, s egy sereg grafikont tűztek a falára, tele színes ceruzajelekkel.

Jura szótlanul bevitte a bőröndöt és kiment, Pavel Nyikolajevics pedig bement, hogy átöltözzék. A főnővér ezalatt még el akart szaladni valahova, de Kapitolina Matvejevna elállta az útját:

– Hova siet olyan nagyon?

– Csak egy pillanatra...

– Hogy hívják?

– Mitának.

– Furcsa név. Nem orosz?

– Német vagyok...

– Megváratott bennünket.

– Elnézést kérek. A gyógyszereket kellett...

– Figyeljen ide, Mita, azt akarom, hogy tudja: a férjem fontos és nagyon értékes ember. Pavel Nyikolajevicsnak hívják.

– Pavel Nyikolajevicsnak... Jól van, nem fogom elfelejteni.

– Tudja, általában megszokta, hogy törődjenek vele, most pedig ez a súlyos betegség... Nem lehetne álladó ügyeletet tartani mellette?

Mita nyugtalan, gondterhelt arca még gondterheltebbé vált. Megcsóválta a fejét.

– A műtősnőket nem számítva, nappal három nővér jut hatvan emberre. Éjszaka pedig kettő.

– Na látja! Itt hiába kiabál az ember, akár meg is halhat, nem mennek oda hozzá.

– Hogy képzeli? Mindenkihez odamennek.

„Mindenkihez”? Ha azt mondja, „mindenkihez”, kár magyarázni neki.

– Ráadásul, a nővérek váltják egymást, igaz?

– Igen, tizenkét óránként.

– Rettenetes ez az elszemélytelenített kezelés! Legszívesebben én vigyáznék rá a lányommal fölváltva! Vagy állandó ápolónőt tartanék mellette a saját költségemre. De azt mondják, ez is lehetetlen.

– Azt hiszem, nem lehetséges. Még senki sem próbálta. Különben sincs hely még egy széknek a kórteremben.

– Szent isten, képzelem, micsoda kórterem! Hány ágy van benne?

– Kilenc. De már az is nagy dolog, hogy mindjárt kórterembe került. Az új betegek rendszerint a lépcsőfordulóban vagy a folyosón fekszenek.

– Kedves lányom, mégis arra kérem, maga ide tartozik, könnyebben meg tudja szervezni, beszélje meg a nővérrel vagy legalább egy takarítónővel, hogy kicsit jobban figyeljenek oda Pavel Nyikolajevicsra... – s már ki is nyitotta nagy, fekete retikülje zárját, és elővett három ötvenest.

A közelben álló fia szótlanul félrefordult.

Mita mindkét kezét a háta mögé kapta.

– Nem, nem! Ilyen megbízatást...

– De hát nem magának szántam! – gyűrte be a lány köpenye kivágásába Kapitolina Matvejevna a gyűrött papírpénzt. – De ha nem lehet elérni törvényes úton... A munkáért fizetek! Csak arra a szívességre kérem, hogy adja át!

– Nem, nem! – mondta szinte dermedten a nővér. – Nálunk ez nem szokás.

Megnyikordult a fülke ajtaja, és Pavel Nyikolajevics vadonatúj zöld-barna pizsamában, szőrmeszegélyű, meleg házipapucsban lépett ki. Majdnem kopasz fején sötétpiros, új tübitejka. Most, hogy nem volt rajta a magas gallérú télikabát és a sál, különösen ijesztőnek látszott a nyaka oldalán dudorodó ökölnyi daganat. Már a fejét se tartotta egyenesen, hanem kissé oldalt döntötte.

A fia bement, hogy becsomagolja a levetett ruháit.

Felesége visszacsúsztatta retiküljébe a pénzt, és aggódva nézett az urára.

– Nem fogsz megfázni? A meleg köntösödet kellett volna elhozni. Majd behozom. Itt ez a sál – vette elő a köntös zsebéből. – Tekerd a nyakad köré, nehogy meghűtsd magad. – Bundájában, vállán az ezüstrókákkal háromszor olyan terjedelmesnek látszott, mint a férje. Menj be a kórterembe, helyezkedj el. Rakd el az ennivalót, nézz körül, gondolkozz, mire volna még szükséged, én addig itt várok. Aztán gyere le és mondd meg; estére mindent behozok.

Nem veszítette el a fejét, mindig mindenre gondol. Igazi élettárs. Pavel Nyikolajevics szenvedő arccal és hálásan nézett rá, majd a fiára.

– Akkor hát elutazol, Jura?

– Este megy a vonatom, apa. – Apjával tisztelettudóan viselkedett, de ahogyan máskor, ezúttal sem mutatott semmi érzelmet. Mintha nem is érintené, hogy az apja kórházba került, és egy ideig nem fogja látni. Mintha mindig takaréklángon égne.

– Akkor hát, fiam, ez lesz az első komoly kiszállásod. Ügyelj rá, hogy mindjárt a megfelelő hangnemben kezdjed. Csak semmi elnézés! Neked a nagylelkűség a legfőbb, bajod! Gondolj mindig arra, hogy te nem Jura Ruszanov vagy, nem magánszemély, hanem a tör-vényt kép-vi-seled! Érted?

Értette-e Jura vagy sem, Pavel Nyikolajevics nehezen tudott volna most ennél ideillőbb szavakat találni. Mita nővér ott tipródott – már régen ment volna.

– De hiszen itt várok anyával – mosolygott Jura. – Ne búcsúzkodj, menj csak, apa.

– Fölmegy egyedül? – kérdezte Mita.

– Úristen, hiszen alig áll a lábán, hát nem képes odavezetni az ágyához? Fölvinni a csomagját?

Pavel Nyikolajevics szerencsétlen arccal nézett övéire, elhárította Mita segítőkész kezét, keményen megragadta a korlátot, és elindult fölfelé. A szíve szaporán vert, de nem attól, hogy felfelé ment. Úgy rakosgatta lábát a lépcsőkre, ahogy arra a hogyishívják... emelvényfélére szoktak fölmenni, hogy fejüket a bárd alá hajtsák.

A főnővér a beteget megelőzve szaladt föl a csomaggal, valamit odakiáltott Marijának, és Pavel Nyikolajevics még föl se ért a fordulóig, a lépcső másik oldalán máris elviharzott mellette, ki az épületből, s ezzel mindjárt be is mutatta Kapitolina Matvejevnának, miféle figyelemmel veszik majd körül itt a férjét.

Pavel Nyikolajevics meg lassan fölért a fordulóra, amely olyan hosszú és széles volt, amilyen csak az efféle régi épületekben szokott lenni. Ezen a lépcsőfordulón, a le-föl haladást csöppet sem akadályozva, két betegágy állt, s mellettük még egy-egy éjjeliszekrény is. Az egyik beteg nagyon rossz állapotban volt, és tömlőből kapott oxigént.

Ruszanov igyekezett elkerülni pillantásával ezt a reménytelen arcot, s merőn maga elé nézve folytatta az útját fölfelé. De odafönt se várta biztatás. Marija nővér állt az előtérben. A szentképekre emlékeztetően barna és sovány arcán se mosoly, se üdvözlés. Magas és sovány, lápos alakját katonásan kihúzta, és azonnal megindult az előtéren át, mutatva az utat. Több ajtó nyílt innen, de közöttük, éppen csak szabadon hagyva a járást, itt is ágyak sorakoztak. Egy ablaktalan bemélyedésben nappal is örökké égő olvasólámpa világította meg az ügyeletes nővér íróasztalkáját, kezelőasztalát és egy faliszekrényt, homályos üvegén vörös kereszttel. Marija nővér elhaladt a két asztal és még egy ágy mellett, s hosszú, inas karját kinyújtva mutatta:

– Az ablaktól a második.

És máris elsietett. A közkórházak kellemetlen közös jellemvonása ez az örökös sietés. Soha sincs egy percnyi idejük megállni, beszélgetni.

A kórterem ajtajának két szárnya állandóan nyitva volt, de amikor Pavel Nyikolajevics belépett, mégis megcsapta valami orvosságszaggal elegy fülledtség, amit, különösen elviselhetetlennek érzett az ő szagérzékenységével.

Az ágyak a falnak merőlegesen álltak, köztük mindössze egy-egy éjjeliszekrénynek elegendő hely, s középütt is csak annyi szabad út maradt, hogy ketten alig fértek el egymás mellett.

Ebben az átjáróban egy zömök, széles vállú, rózsaszín csíkos pizsamás beteg állt. Az egész nyaka vastagon be volt pólyázva majdnem a fülcimpájáig. A szoros fehér kötés miatt nem tudta forgatni súlyos, csapott fejét, amelyen borzas vörös haj ágaskodott.

Ez a beteg rekedt hangon mesélt a többieknek, akik az ágyakból hallgatták. Amikor Ruszanov bejött, fejével együtt egész törzsét feléje fordította, és a részvét legcsekélyebb jele nélkül végigmérte, majd így szólt:

– Még egy rákos.

Pavel Nyikolajevics nem tartotta szükségesnek, hogy reagáljon erre a bizalmaskodásra. Érezte, hogy az egész szoba rábámul, de nem volt kedve hasonlóképpen végigpillantani ezeken az isten tudja, kiféle-miféle

embereken, vagy akár csak köszönni nekik. Csupán a kezével jelezte a vörös hajú betegnek, hogy húzódjon félre. Az elengedte maga mellett, majd ismét utánafordult a törzsével.

– Hallgass ide, testvér, neked mid rákos? – kérdezte rekedt hangon.

Pavel Nyikolajevicsot, aki közben odaért az ágyához, mintha fáján végigkarcolta volna ez a kérdés. Szemét a pimasz kérdezőre emelte, és bár igyekezett fékezni magát (a válla mégis megrándult), méltósággal válaszolta:

– *Semmim*. Nekem nem rákom van.

A vöröses hajú szusszantott egyet, majd szavait az egész szobához intézve közölte:

– Micsoda bolond! Mit gondolsz, ha nem rákod volna, minek raktak volna ide?

2. A tanult nem biztos, hogy okosabb is

Pavel Nyikolajevicsot már ezen az első estén, alig néhány óra elteltével hatalmába kerítette a félelem.

A daganat, ez az oly váratlan, értelmetlen, senkinek se használó kemény csomó úgy vonszolta be ide, ahogy a horog vonszolja a halat, s ráparancsolta erre a keskeny, nyomorúságos, nyikorgó vaságyra, erre a vékony matracra. Elég volt, hogy átöltözzék a lépcső alatti fülkében, elbúcsúzzék övéitől s feljöjjön ebbe a kórterembe, és egész eddigi élete bezárult mögötte, s egy olyan megalázó élet tört rá, hogy még nagyobb félelmet keltett benne, mint maga a daganat. Többé nem választhatta ki, mi az, ami kellemes és megnyugtató látványt nyújt; ezt a nyolc letört lényt kellett néznie, akik most, mondhatni, egyenrangúak vele: ezt a rózsaszín-fehér csíkos, kifakult és agyonhordott, itt-ott megfoltozott, másutt szakadt, szinte egyikükre se illő pizsamát viselő nyolc beteget. Azt sem választhatta meg, mit akar meghallgatni, muszáj volt odafigyelnie ezeknek a szedett-vedett embereknek az unalmas beszélgetéseire, amelyekhez semmi köze, és amelyek egy csöppet se érdeklik. Szívesen ráparancsolt volna a betegekre, hogy hallgassanak, különösen arra a bepólyázott nyakú, vöröses hajú, megmozdíthatatlan fejű, tolakodó alakra, akit mindenki csak Jefremnek hív, holott már nem éppen fiatal.

De Jefrem nem nyugodott, nem feküdt le, és nem ment ki a kórteremből, hanem nyugtalanul járkált a két sor ágy közti keskeny átjáróban. Néha megtorpant, arca eltorzult, mintha megdöfték volna, s a fejéhez kapott. Aztán folytatta a járkálást. Majd megállt, éppen Ruszanov ágya előtt, egész merev törzsével keresztüldőlt az ágy támláján, odatartotta széles, ragyás, komor arcát, és így szólt:

– Most aztán kampec, professzor. Innen nem mész, haza, értjük?

A kórteremben nagyon meleg volt, Pavel Nyikolajevics a takaró fölött feküdt, pizsamában, fején a tübitejkával. Megigazította aranykeretes szemüvegét, és olyan szigorúan nézett Jefremre, ahogy csak tudott.

– Nem értem, elvtárs, mit akar tőlem – mondta. Ijesztget? Hiszen én nem kérdeztem magától semmit.

Jefrem haragosan horkantott:

– Akár kérdezel, akár nem, innen már nem mész haza. A szemüvegedet, azt hazaküldheted. Meg az új pizsamádat.

E goromba jóslat után kiegyenesítette merev törzsét, és folytatta a járkálást, nem hagyta nyugodni a fene.

Pavel Nyikolajevics természetesen félbeszakíthatta és rendre utasíthatta volna, de most valahogy nem érezte magában az ehhez szükséges, máskor megszokott erőt, amely amúgy is leapadt, a bekötözött nyakú ördög szavaitól pedig még kisebb lett. Támogatásra lenne szüksége, ehelyett a gödörbe taszítják! Ruszanov néhány óra alatt elveszítette pozícióját, minden érdemét és a jövőre vonatkozó terveit, és hetvenkilónyi meleg, fehér húsú testté változott, amely nem tudja, mit tartogat számára a holnap.

A bánat valószínűleg kiült az arcára, mert Jefrem az egyik következő fordulója után megállt vele szemben, és ezúttal békésebb hangon szólt hozzá:

– Ha hazakerülsz is, visszajössz. A rák szereti az embert. Akit megragad az ollójával, haláláig nem ereszti.

Pavel Nyikolajevicsnak nem volt ereje tiltakozni, s Jefrem folytatta a járkálást. Ugyan ki fékezhette volna meg, mikor csupa szerencsétlen, letaglózott vagy nem orosz ember feküdt az ágyakon? A túloldalon, ahol a kályha miatt csak négy ágy fért el, az egyik, éppen szemben az övével Jefremé, a másik hármon meg csupa kölyök: a kályha mellett egy együgyűnek látszó, barna bőrű fiú, mellette egy mankós, fiatal üzbég, az ablaknál pedig, egy fektében is összegörnyedő, sárga arcú, gilisztasovány, szüntelenül nyögő gyerek. Abban a sorban, ahol Pavel Nyikolajevics feküdt, balra két nem orosz beteg férfi után egy nyurga, rövidre nyírt hajú orosz fiú ült és olvasott, jobb kéz felől pedig, az ablak melletti utolsó ágyon, egy szintén orosznak látszó alak, de ki örül az efféle szomszédságnak? A képe akár egy haramiáé. Valószínűleg a szája bal sarkától majdnem a nyakáig húzódó sebhelye tette, de lehet, hogy a fésületlen, szerteálló fekete haja, vagy talán durva, kegyetlen arckifejezése. Ez a banditaképű is a kultúrára ácsingózott: olvasott.

Már égett a villany: két erős fényű lámpa a mennyezeten. Az ablak mögött már besötétedett. Várták a vacsorát.

– Van itt egy vénember – folytatta rendíthetetlenül Jefrem –, lent fekszik, holnap lesz a műtétje. Még negyvenkettőben kivágtak belőle egy semmi kis daganatot, azt mondták, semmiség, menj haza, éld világodat. Értjük? – Jefrem fürgén öltötte egymásba szavait, de olyan volt a hangja, mintha őt

magát vagdosnák. Tizenhárom év telt el, már el is feledkezett erről a rendelőről, ivott, nőzött, belevaló kisöreg, majd meglátod! Most meg akkora daganata nőtt, hogy még! – Jefrem még cuppantott is az élvezettől – Csak nehogy a műtőasztalról egyenesen a hullaházba vigyék!

Jól van, elég ezekből a komor jóslatokból! – legyintett Pavel Nyikolajevics, s elfordult, de nem ismert rá a saját hangjára, olyan panaszosan csengett.

Mindenki más hallgatott. Az idegeire ment ez a csontsovány, nyughatatlan, szünet nélkül forgolódó fiú a szemközti sorban, az ablaknál. Félig feküdt, félig ült, térdét a melléig rántotta, sehogy se találta a helyét, feje nem is a párnán nyugodott, hanem a vaságy támláján. Egészen halkan és szaporán nyögött, arca minduntalan eltorzult, rángatózott, ezzel is tanúsítva, mekkora fájdalmai lehetnek.

Pavel Nyikolajevics tőle is elfordult, lábát beledugta a papucsába, és minden ok nélkül vizsgálgatni kezdte az éjjeliszekrényét, kinyitotta és becsukta az ajtaját, amely mögött sűrűn egymásra volt halmozva a sok ennivaló, aztán a felső fiókot húzta ki, ahova a toalettszereit és a villanyborotváját tette.

Jefrem pedig szünet nélkül járkált, kezét összekulcsolta a mellén, néha összerándult egy-egy a belsejébe hasító döféstől, és csak mondta, mondta a magáét, mintha halott fölött zsolozsmázna:

– Úgyhogy megette a rosseb az egészet!... Megette a rosseb...

Halk puffanás hallatszott Pavel Nyikolajevics háta mögött. Óvatosan arrafelé fordult, mert nyakának minden mozdulata fájdalmat okozott, s azt látta, hogy a szomszédja, az a félig-meddig bandita csapta össze a kiolvasott könyvet, s szórakozottan forgatta érdes bőrű, széles kezében. A sötétkék kötés tábláján és ugyanolyan színű gerincén már megfakult aranybetűkkel az író neve volt látható. Hogy kié, nem tudta kibetűzni, megkérdezni pedig nem volt kedve egy ilyen pofától. Már csúfnevet is talált számára: Csikasz. Koncra éhes Csikasz. Igazán illik rá.

Csikasz komor tekintettel meredt a könyvre, majd szemérmetlenül harsány hangon közölte, hogy az egész kórterem hallhatta:

– Ha ezt a könyvet nem Gyomka választja ki a szekrényből, biz’ isten azt hinném, direkt nekünk szánták.

– Hogyhogy Gyomka? Miféle könyvet? – szólalt meg a maga könyvébe temetkező fiú az ajtó mellől.

– Az egész városban se találhatott volna ennél idevalóbbat. – Csikasz Jefrem széles, négyszögletes tarkójára meredt (régóta nem nyírt haja rálógott a kötésre), onnan pedig tekintete annak feszült arcára siklott. – Jefrem! Elég a nyavalygásból. Inkább olvasd el ezt a könyvet!

Jefrem megtorpant, mint a bika, s zavaros szemét rámeresztette.

– Minek? Minek olvassak, amikor úgyis mind megdöglünk nemsokára?

Csikasz sebhelye megvonaglott.

– Épp azért igyekezz vele, mert megdöglünk nemsokára. Nesze.

Jefrem felé nyújtotta a könyvet, de ő nem mozdult.

– Hosszú. Nincs hozzá kedvem.

– Tán nem is tudsz olvasni? – Csikasz nem nagyon látszott erőltetni a dolgot.

– Nagyon is tudok. Amit tudnom kell, azt mind el tudom olvasni.

Csikasz a ceruzája után tapogatózott az ablakdeszkán, a könyvet kinyitotta a végén, s egy-két helyet megjelölt.

– Ne félj – mormogta. – Csupa rövid történet. Próbálkozz meg ezzel a néhánnyal. Marhául unom a nyavalygásodat. Inkább olvass.

– Jefrem nem fél semmitől! – Elvette a könyvet, és az ágyára hajította.

Az ajtón bebicegett a mankós fiatal üzbég, Ahmadzsan, az egyetlen jókedvű az egész szobában.

– Kanalat szegezz!

A kályha mellett fekvő, barna bőrű beteg megelevenedett:

– Fiúk, hozzák a vacsorát!

Megjelent a fehér köpenyes ételosztó a válla fölé emelt tálcával. Lejjebb eresztette, és sorra vette az ágyakat. Az ablak mellett fekvő elgyötört legény kivételével mindenki mozgásba lendült, elvették a tányérokat. Mindenkinek volt külön éjjeliszekrénye, kivéve a Gyomka névre hallgató fiút; ő a csontos kazahhal osztozott rajta, akinek szája fölött csúf, sötétbarna var éktelenkedett kötés nélkül.

Nem szólva arról, hogy Pavel Nyikolajevicsnak kisebb gondja is nagyobb volt most, mint hogy egyék, még a saját, otthonról hozott ennivalójából sem, ennek a vacsorának a puszta látványa – a négyszögletesre vágott, sűrű tejbegríz valamilyen sárga, zselészerű mártással leöntve és a piszkosszürke alumíniumkanál, amelynek nyelét kétszer megtekerték – ismételten keserűen emlékeztette arra, hová került, és mekkora hibát követett el alighanem, amikor beleegyezett abba, hogy ide feküdjék be.

De a szüntelenül nyögő fiún kívül mindenki vígan nekilátott az evésnek. Pavel Nyikolajevics nem vette kézbe a tányérját, csak megkocogtatta körmével a peremét, s körülnézett, kinek adja oda. Egyesek oldalt fordulva, mások háttal ültek neki, csak az a fiú az ajtónál látott egyenesen rá.

– Hogy hívnak? – kérdezte Pavel Nyikolajevics fojtott hangon (erőltesse meg az a fülét).

Csörögtek a kanalak, de a fiú kitalálta, hogy őhozzá szólnak, s készségesen felelt:

– Proskának... vagyis hát Prokofij Szemjonicsnak.

– Vedd el.

– Azt éppen lehet... – Proska odajött, elvette a tányért, és bólintott köszönetképpen.

Pavel Nyikolajevics pedig, az állkapcsa alatti kemény csomót érezve, egyszerre tudatára ébredt, hogy ő itt nem a könnyű esetek közé tartozik. A kilenc közül csak egyen volt kötés: Jefremen, és épp azon a helyen, ahol őt is megoperálhatják. És csak egynek voltak erős fájdalmai. És csak annak a nagydarab kazahnak, tőle a második ágyon, az a sötétbarna pörkje. A fiatal üzbég mankóval jár, de alig támaszkodik rá. A többin pedig egyáltalán nem látszik kívülről semmilyen daganat, semmi egyéb csúfság, mind úgy fest, mint aki makkegészséges. Különösen Proska, aki olyan pirospozsgás, mintha üdülőben volna, nem pedig kórházban, és mekkora étvággyal nyalja ki a tányért! Csikasznak ugyan szürkés, színtelen az arca, de akadálytalanul mozog, nyeglén beszélget, s úgy vetette rá magát a tejbegrízre, hogy Pavel Nyikolajevics agyán átvillant, vajon nem szimuláns-e, aki kibulizta magának a kincstári ellátást, minthogy minálunk ingyen etetik a betegeket.

Pavel Nyikolajevicsnak viszont az a kemény csomó nyomta az állát, akadályozta fejének mozgását, s óráról órára nőtt. De az orvosok itt nem törődnek az idővel: déltől egészen a vacsoráig senki se vizsgálta meg Ruszanovot, és semmilyen kezelést nem kapott. Pedig Doncova doktornő éppen a sürgős kezelés ürügyével csalta ide. Tehát teljesen felelőtlen és bűnös módon hanyag. Ruszanov meg hitt neki, és itt vesztegeti a drága időt ebben a vacak, piszkos és szűk kórteremben, ahelyett, hogy időben telefonáltatott volna Moszkvába; akkor már ott is lehetne.

És az elkövetett hiba, a bántó késlekedés tudata tetézte a daganata miatti elkeseredését, úgy megsajdította a kedvét, hogy elviselhetetlennek érzett minden zajt, kezdve ettől a kanálcsörgéstől, és látni se bírta ezeket a vaságyakat, durva takarókat, falakat, lámpákat, embereket. Olyan érzése

volt, hogy csapdába esett, és holnap reggelig nem tehet semmilyen határozott lépést.

Végtelenül szerencsétlenül feküdt vissza, s a hazulról hozott törülközőt arcára borította, hogy eltakarja szemét a fénytől és mindentől. Hogy elterelje figyelmét, maga elé idézte az otthonát, a családját: vajon mit csinálhatnak most? Jura már a vonaton ül. Az első valóságos kiszállása. Nagyon fontos, hogy helyesen mutatkozzék be. De Jura nem rámenős, inkább mamlasz; csak nehogy szégyenben maradjon. Avieta Moszkvában vakációzik. Hogy egy kicsit szórakozzék, elmenjen egy-két színházba, de legfőképpen hogy körülnézzen, mit s hogyan lépjen, esetleg kapcsolatokra is szert tegyen, hiszen ötödéves, időben és helyesen kell tájékozódni az életben. Avietából ügyes újságíró lesz, jó gyakorlati érzéke van, természetesen meg kell próbálnia Moszkvába költözni, itt szűk neki a terep. Okosabb és tehetségesebb, mint bárki a családból. Pavel Nyikolajevics minden irigység nélkül örült neki, hogy a lánya sokkal fejlettebb, mint ő maga; a tapasztalata még kevés, de milyen könnyedén, röptében fog föl mindent! Lavrik egy kis csibész, nem valami jól tanul, de a sportban kimondott tehetség, már Rigába is elvitték, szállodában lakott, mint egy felnőtt. Már autót is vezet. Most jár tanfolyamra a Honvédelmi Sportszövetségbe, hogy megszerezze a jogosítványt. A második negyedévben két elégtelenje volt, azokat ki kell javítania. Majka pedig már valószínűleg otthon van, zongorázik (őelőtte senki se zenélt a családban). Az előszobában, pedig ott fekszik a szőnyegén Dzsulbarsz. Az elmúlt évben Pavel Nyikolajevics kedvet kapott rá, hogy ő sétáltassa reggelente, ez neki is hasznos. Most majd Lavrik fogja kivinni. Az a szokása, hogy kicsit ráuszítja a járókelőkre, aztán: „Ne ijedjen meg, fogom a pórázát!”

De ez az egész példás család, a jól működő életével és kifogástalan otthonával együtt, a legutóbbi néhány nap alatt valahogy elvált tőle, s ott maradt a daganat *túlfelén*.

Ők élnek és élni fognak, bármi történjék is az apjukkal. Bárhogy aggódjanak, izguljanak, sírjanak: a daganat úgy közéjük állt, mint egy fal, s ezen az oldalán itt maradt ő egyedül.

Az otthon felé szálló gondolatok nem segítettek; Pavel Nyikolajevics megpróbált átkapcsolni országos dolgokra. Szombaton kezdődik a Legfelsőbb Tanács ülésszaka. Semmi nagyobb horderejű nem várható: a költségvetést fogják jóváhagyni. A Tajvani-öbölben lövöldöznek... Amikor ma elindult otthonról ide, a kórházba, a rádióban épp elkezdődött a

nehéziparról szóló nagy beszámoló közvetítése. Itt, a kórteremben pedig még rádió sincs, sőt a folyosón se, szép kis dolog! Legalább a *Pravdá*t mindennap meg kell szereznie. Ma a nehézipar, tegnap meg a hús- és tejtermelés növelésére vonatkozó határozat. Igen! Nagyon erőteljesen fejlődik a gazdasági élet, és természetesen nagyszabású átalakítások várhatók a különböző közigazgatási és gazdasági szervezeteknél.

Pavel Nyikolajevics előtt már kezdett kirajzolódni, hogy konkrétan milyen átszervezésekre kerülhet sor köztársasági, illetve megyei viszonylatban. Ezek az átszervezések mindig ünnepi izgalmat keltettek, egy időre elvonták az embereket a hétköznapi munkától, a munkatársak telefonálgattak egymásnak, összejöttek; latolgatták a lehetőségeket. És bármilyen irányban történtek is az átszervezések – néha a várttal ellentétes irányban is –, soha senkit (Őt se!) nem fokoztak le, inkább előléptettek.

De ezek a gondolatok se kötötték le, nem élénkítették föl. A nyaka sajgott, az a süket, érzéketlen... daganat előretolakodott, és eltakarta az egész világot. S a költségvetés, nehézipar, állattenyésztés, átszervezés – minden újból a daganat túloldalára került. Az *innensőn* pedig itt maradt ő, Pavel Nyikolajevics Ruszanov. Egyedül.

Kellemes női hang csendült föl a kórteremben. Habár Pavel Nyikolajevics számára ma semmi se lehetett kellemes, ezt a hangot muszáj volt élveznie.

– Megmérjük a lázacskánkat! – Mintha cukorkát készülne szétosztani.

Ruszanov elhúzta arca elől a törülközőt, kicsit fölemelkedett, és föltette a szemüvegét. Micsoda boldogság! – ez már nem az a gyászos külsejű, csüggesztő Marija, hanem egy csinos kis begyes, és nem abban a szögletesre hajtogatott fityulában, hanem olyan kis sapkával aranyszőke haján, mint amilyet az orvosok viselnek.

– Azovkin! Hé, Azovkin! – hajolt jókedvűen az ablaknál fekvő fiatalember ágya fölé, aki most még furcsább pózban feküdt: átlósan és hason, hasa alatt a párnával, állát a matracnak feszítve, mint egy kutya, s előtte a támla rácsa, amitől mintha ketrecbe csukta volna magát. Arca meg-megvonaglott a belső fájdalomtól. Karját lelógatta a földre.

– Szedje össze magát! – korholta a nővér. – Hiszen erős férfi. Vegye el a hőmérőt!

A fiú nagy nehezen fölemelte a kezét, mint egy vödröt a kútból, és elvette a hőmérőt. Annyira erőtlen volt, és annyira belemerült a fájdalomba, hogy képtelenség volt – róla elhinni, hogy még csak tizenhét éves.

– Zoja! – kérte nyögve. – Adja ide a termofort.
– Maga ellensége saját magának – mondta szigorúan a nővér. – Amikor megkapta, nem az injekció helyére tette, hanem a hasára.
– Úgy könnyebb elviselnem! – könyörgött á fiú panaszosan.
– De hiszen elmagyarázták: így saját maga növeli a daganatát. Az onkológián egyáltalán nem használunk termofort. Külön a maga számára szereztünk.
– Akkor nem hagyom magam megszúrni.
De Zoja már nem figyelt rá: ujjával megkocogtatta Csikasz üres ágyát, s megkérdezte:
– Hova lett Kosztoglotov?
(Nahát! Milyen jól eltalálta Pavel Nyikolajevics! Kosztoglotov[1], a koncra éhes Csikasz!)
– Kiment cigarettázni – felelte Gyomka az ajtó mellől.
Most is olvasott.
– Majd adok én neki cigarettázni! – fenyegetőzött Zoja.
Milyen kedvesek tudnak lenni az ilyen fiatal lányok! Pavel Nyikolajevics élvezettel nézte feszes, kerek idomait és egy icipicit kidülledő szemét, teljesen önzetlenül gyönyörködött benne, és érezte, hogy megenyhül. A nővér mosolyogva nyújtotta felé a hőmérőt. Éppen a daganata felől állt, de még a szemöldöke rezzenésével se adta jelét, hogy elszörnyed vagy még sose látott ilyet.
– Nekem semmilyen kezelést nem írtak elő? – kérdezte Ruszanov.
– Egyelőre nem – felelte a nővér bocsánatkérő mosolyával.
– Miért nem? Hol vannak az orvosok?
– Az ő munkanapjuknak már vége.
Zojára nem lehet haragudni, de hát valaki mégiscsak vétkes abban, hogy még mindig nem kezelik őt! És cselekedni kell! Ruszanov megvetette a semmittevést, a nyámnyila természetű embereket. S amikor Zoja visszajött a hőmérőkért, megkérdezte tőle:
– Hol a városi telefon? Hogy találom meg?
Végtére most is elhatározhatja magát, s fölhívhatja Osztapenko elvtársat. Ez az egyszerű gondolat visszatérítette Pavel Nyikolajevicsot a maga megszokott világába. És visszaadta a bátorságát. Ismét harcosnak érezte magát.
– Harminchét – mondta Zoja mosolyogva, és az ágy támlájára akasztott új lázlapraföljegyezte az első adatot. – A telefon a felvételi irodában van.

De most nem mehet oda. A másik főbejárat felől kell odamenni.

– Már megbocsásson, kislány – Pavel Nyikolajevics fölemelkedett, és szigorúbb arckifejezést öltött. – Hogy lehet, hogy egy kórházban ne legyen telefon? És ha történik valami? Például velem?

Zoja nem ijedt meg:

– Akkor átszaladunk és telefonálunk.

– És ha hófúvás van? Vagy szakad az eső?

Zoja közben már a másik ágyhoz lépett, az öreg üzbégéhez, és továbbhúzta a lázgörbéjét.

– Nappal az épületen keresztül szoktunk odamenni. De most be van zárva.

Kellemesnek látszó teremtés, de milyen szemtelen! Anélkül, hogy végighallgatta volna őt, máris odébb lépett a kazahhoz. Pavel Nyikolajevics ösztönösen fölemelte hangját:

– De hát kell lenni egy másik telefonnak! Lehetetlen hogy ne legyen!

– Van – felelte Zoja, már a kazah ágya előtt guggolva. – Az igazgató főorvos szobájában.

– Akkor mi az akadálya?

– Gyoma... Harminchat nyolc... Az, hogy a szoba be van zárva. Nizamutdin Bahramovics nem szereti...

És elment.

Ebben volt logika. Természetesen kellemetlen, h bemászkálnak az ember szobájába távollétében. De e kórházban mégiscsak meg kellene oldani valahogy...

Egy pillanatig ott libegett a külső világba vezető drót de máris elszakadt. És megint eltakarta előle az egész világot az álla alatt éktelenkedő ökölnyi daganat.

Pavel Nyikolajevics elővette kis tükrét és belenézett. Tyű, de meghízott! Még idegen szemnek is félelmet látvány lehet, hát még neki magának! Hisz ilyen nincs is! A szobában lévők egyikének sincs! De élete negyvenöt év alatt se látott senkin ilyen borzalmas csúfságot!

Már nem is próbálta megállapítani, hogy megint nőtt-e vagy sem. Eldugta a tükröt, elővett egy kis ennivalót a éjjeliszekrényből, s elmajszolta.

A két legfaragatlanabb, Jefrem és Csikasz nem volt bent a kórteremben, elmentek. Az ablaknál Azovkin újabb kitekert pozitúrát vett fel. De legalább nem nyögött. A többiek csöndesen viselkedtek, lapozgatás hallatszott, egyesek lefeküdtek aludni. Ruszanov sem tehetett mást.

Valahogy el kell tölteni az éjszakát, és nem gondolkodni, de majd reggel jól megmossa az orvosok fejét. Levetkőzött, magára húzta a takarót, fejére borította hazulról hozott törülközőt, s megpróbált elaludni.

De a csöndben különösen jól lehetett hallani, hogy valaki idegesítően suttog, ráadásul épp Pavel Nyikolajevics füle mellett. Nem bírta megállni, elkapta arca elől törülközőt, óvatosan fölemelkedett, nehogy megfájduljon a nyaka, és fölfedezte, hogy üzbég szomszédja, az a sovány, majdnem barnára aszott, fekete szakállú öregember suttog maga elé.

Hanyatt feküdt, két kezét a feje alá tette, fölnézett a mennyezetre, és halkan motyogott – csak nem imádkozik a vén bolond?

– Hé, akszakál! – fenyegette meg ujjával Ruszanov. Hagyd abba! Zavarsz!

Az akszakál elhallgatott. Ruszanov visszafeküdt, és megint arcára terítette a törülközőt. Mégse tudott elaludni. Rájött, hogy a két mennyezeti lámpa erős fénye zavarja, melyek nem homályos üvegűek, s az ernyőjük se ér semmit. Még a törülközőn is átsütött a fényük. Pavel Nyikolajevics köhintett, s újból föltámaszkodott, vigyázva, hogy ne fájduljon meg a nyaka.

Proska ott állt az ágya mellett a villanykapcsoló közelében, és éppen vetkőzni kezdett, – Fiatalember! Ugyan oltsa már el a lámpát! – rendelkezett Pavel Nyikolajevics.

– Még nem hozták a gyógyszert – motyogta Proska, de fölemelte a kezét a kapcsolóhoz.

– Mi az, hogy „oltsa el”? – mordult föl Ruszanov mögött a Csikasz. – Csillapodjék, nemcsak maga van itt!

Pavel Nyikolajevics fölült, föltette a szemüvegét, és óvatosan megfordult; az ágybetét nagyot csikordult alatta.

– Maga pedig nem tud *udvariasabban* beszélni?

A faragatlan fickó elfintorította azt a ferde pofáját, és mély hangon válaszolt:

– Ne leckéztessen, én nem tartozom az apparátusába. Pavel Nyikolajevics izzó pillantást villantott rá, de erre az alakra ez egy csöppet sem hatott.

– Jól van, de miért nem lehet eloltani a villanyt? – kezdett béketárgyalásba Ruszanov.

– Hogy ott hátul vakon tapogatózzanak! – förmedt rá Kosztoglotov.

Pavel Nyikolajevics érezte, hogy nehezen kap levegőt, pedig már azt hitte, megszokta a kórtermi klímát. Ezt pimasz alakot húsz perc alatt el

kellene távolítani kórházból, és visszaküldeni dolgozni! De pillanatnyilag nincs a kezében olyan eszköz, amellyel megrendszabályozhatná.

– De hiszen aki olvasni vagy valami egyebet akar kimehet a folyosóra – mutatott rá igaza tudatában. – Miért tulajdonítja magának azt a jogot, hogy mindenki helyet döntsön? Itt különféle betegek vannak, akik között különbséget kell tenni...

– Tesznek is – vicsorgott rá a férfi. – Magáról nekrológot írnak, ettől és ettől az évtől tagja a pártnak, bennünket meg lábbal előre kivisznek.

Ilyen fékezhetetlen engedetlenséggel, ilyen minden kontrollt nélkülöző önfejűséggel még sosem találkozott Pavel Nyikolajevics. Még zavarba is esett: mit mondhat erre? Csak nem fog panaszkodni annak a süldő lánynak! Nem maradt más hátra, mint hogy maximális méltósággal véget vessen a vitának. Levette a szemüvegét, óvatosan visszafeküdt és magára terítette a törülközőt.

Forrt benne a düh és a keserűség, amiért engedett é befeküdt ebbe a kórházba. De még nem késő holnap se hogy kiírassa magát.

Az órája negyed kilencet mutatott. Elhatározta, hogy holnapig mindent eltűr. Majd csak elnyugszanak valamikor.

De megint elkezdődött a járkálás és rázkódás az ágy között – nyilván Jefrem jött vissza. A régi deszkák meg-megreccsentek a talpa alatt, s ez a recsegés az a lábain és a párnán keresztül fölkúszott Ruszanovhoz. De elhatározta, hogy nem tesz több megjegyzést, reggeli tűrni fog.

Mennyi pimaszság maradt még mindig a lakosságban! Hogy lehet ezzel a teherrel átvezetni az új társadalomba.

Végtelenül lassan döcögött az este. Bejött a nővér egyszer, kétszer, háromszor, négyszer. Az egyiknek port hozott, a másiknak kanalas orvosságot, a harmadiknak negyediknek injekciót adott. Azovkin följajdult, amikor beledöfte, s megint a termoforért könyörgött, hogy hamarabb felszívódjon. Jefrem folytatta a föl-alá járkálást, nem bírt megnyugodni. Ahmadzsan Proskával beszélgetett, mindkettő a maga ágyáról. Mintha valamennyi épp most tért volna igazán magához, mintha nem lenne semmi gondjuk, s nem volna mit gyógyítani rajtuk. Még Gyomka se feküdt le aludni, hanem leült Kosztoglotov ágya szélére, és ott, Pavel Nyikolajevics füle mellett duruzsoltuk.

– Igyekszem minél többet olvasni – mondta Gyomka –, amíg van időm. Egyetemre szeretnék menni.

– Az jó dolog. Csak ne feledd: aki tanul, nem biztos, hogy okosabb is lesz.

(Mikre nem tanítja ezt a gyereket?!)

– Hogyhogy nem lesz okosabb?

– Hát úgy.

– Akkor mitől lesz az?

– Az élettől.

Gyomka gondolkodott egy kicsit. – Nem értek egyet.

– Volt egy komisszárunk, Paskinnak hívták, az mindig azt mondta: a tanulás nem növeli az észt. Se a rang. Némelyek egy csillaggal többet kapnak, és azt hiszik, észt is kaptak hozzá. Pedig nem.

– Akkor hát nem is érdemes tanulni? Nem értek egyet.

– Miért ne volna érdemes? Tanulj csak. De ne feledd: az ész nem ebben van.

– Hát miben?

– Miben?... A szemednek higgy, de a fülednek ne. Milyen szakra jelentkeznél?

– Még nem döntöttem el. A történelemre is szeretnék, meg az irodalomra is.

– Műszakira nem?

– Oda nem.

– Furcsa. A mi időnkben volt így. Manapság a srácok a technikáért rajonganak.

– Engem nagyon izgat a társadalom élete.

– A társadalomé? Jaj, Gyomka, a technikával nyugalmasabb életed lenne. Tanuld ki inkább a rádiószerelést.

– Miért éljek nyugalmasan? Ha még két hónapig fekszem itt, pótolnom kell a kilencedik osztály anyagát. A második félévét.

– És a tankönyvek?

– Van belőlük kettő. A térmértan marha nehéz.

– Térmértan? Hozd ide gyorsan!

Hallani lehetett, hogy a fiú elmegy, majd visszajön.

– Ez az... ez az... A jó öreg Kiszeljov. Még mindig ugyanaz. A síkkal párhuzamos egyenes... Ha az egyenes párhuzamos a sík valamely egyenesével, akkor magával a síkkal is párhuzamos... Az ördög belé, ez aztán a könyv, Gyomka! Bár mindenki így írna! Milyen vékony, igaz? Mégis minden benne van!

– Másfél évig tanulunk belőle.
– Én is ebből tanultam. Csudára tudtam!
– Mikor?
– Mindjárt megmondom. A kilencedik osztályban kezdtük, a második félévben... eszerint harminchétben és harmincnyolcban. Furcsa megint kézbe venni. A mértant szerettem legjobban.
– És azután?
– Hogyhogy azután?
– Az iskola után.
– Az iskola után csodálatosan szép szakra jelentkeztem: geofizikára.
– Hol?
– Leningrádban.
– És?
– Az első évfolyamot elvégeztem, harminckilenc szeptemberében pedig kijött a rendelet, hogy tizenkilenc éves kortól kell behívni, így hát beszippantottak a seregbe.
– És azután?
– Azután... letöltöttem a katonaidőmet.
– És azután?
– Azután... Nem tudod, mi következett azután? A háború.
– Tiszt volt?
– Nem. Őrmester.
– Miért?
– Mert ha mindenkiből tábornok lesz, nem marad, aki megnyerje a háborút... Ha egy síkkal párhuzamos egyenes egy másik, az előző síkot metsző síkban van, akkor a metszésvonal... Figyelj ide, Gyomka! Tanuljuk együtt mindennap a térmértant. Tyű, hogy fogod tudni! Rendben?
– Rendben.
(Még csak az hiányzik, itt, a füle mellett!)
– Majd én órákat adok neked.
– Rendben.
– Különben kárba vész az idő. Kezdjük el most mindjárt. Nézzük meg ezt a három axiómát. Figyeld meg: látszatra egyszerűek, de majd meglátod, minden teorémában benne rejlenek, és föl kell ismerned, hogy hol. Az első: Ha az egyenes két pontja azonos síkban van, ugyanabban a síkban van az egyenes minden más pontja is. Mit jelent ez? Mondjuk, hogy ez a könyv a sík, a ceruza pedig az egyenes. Most próbáld meg úgy elhelyezni...

Rákezdtek és még sokáig duruzsoltak az axiómákról és következményeikről. De Pavel Nyikolajevics eltökélte magát, hogy tűrni fog, csak tüntetőleg hátat fordított. Végre elhallgattak, s lefeküdt ki-ki az ágyába. A dupla adag altatótól Azovkin is elaludt. Ekkor azonban köhögni kezdett az akszakál, akihez Pavel Nyikolajevics arccal feküdt. Már a lámpát is eloltották, de ez csak köhögött, köhögött, mégpedig olyan utálatosan, hosszan, sípolva, hogy attól lehetett félni, megfullad.

Pavel Nyikolajevics hátat fordított neki. Levette a fejéről a törülközőt, de nem volt igazán sötét: a folyosóról beszűrődött a fény, behallatszott a neszezés, járkálás, a vödrökkel, köpőcsészékkel való csörömpölés.

Nem tudott elaludni. Nyomta a daganat. Így szakad meg egy ilyen hasznos, megfontolt élet. Annyira sajnálta magát! Csak egy cseppnyi hiányzott ahhoz, hogy kicsorduljon a könnye.

S Jefrem erről az utolsó csepről is gondoskodott. A sötétben sem nyugodott, valami hülye történetet mesélt a mellette fekvő Ahmadzsannak:

– Minek éljen az ember száz évig? Kell a francnak. Az úgy volt, hogy amikor Allah kiosztotta az életet, minden állatnak adott ötven évet, és kész. Az ember jött oda utolsónak, de addigra Allahnak már csak huszonöt maradt.

– Szóval egy negyedszázad? – kérdezte Ahmadzsan.

– Annyi. Az ember megsértődött: „Kevés!” Allah mondja: „Elég!” De az ember tovább erősködik, hogy kevés. „Akkor menj, kérj tőlük magad, hátha lesz, sokallja a magáét, és ad belőle.” Odamegy az ember lóhoz. „Figyelj ide – mondja –, nekem kevés az életem, adj a tiedből.” „Nesze, vegyél el huszonötöt.” Tovább megy az ember, találkozik a kutyával. „Figyelj ide, kutya adj egy kicsit az életedből.” „Nesze, vigyél el huszonötöt. Továbbmegy az ember. Találkozik a majommal. Tőle kikunyerál huszonöt ével. Visszamegy Allahhoz. „Te akartad – mondja ő. – Az első huszonöt évet emberként éled le, a másodikban úgy fogsz robotolni, mint a ló, harmadikban ugatsz, mint a kutya. A negyedikben pedig mindenki röhögni fog rajtad, mint a majmon...”

3. Méhecske

Zoja eszes és ügyes volt, s fürgén futkosott az emeletén az asztaltól az ágyakig, majd vissza az asztalhoz, de látta, hogy a takarodóig nem tud végezni minden tennivalóval. Erre még jobban rákapcsolt, hogy mielőbb végezzen leolthassa a lámpát a férfiaknál és a kisebbik női kórteremben. A nagyban, ahol több mint harminc ágy volt, a nők úgyse csöndesednek el időben soha, akár eloltja a villan akár égve hagyja. Sokuk hosszú ideje feküdt már itt, belefáradt a kórházba, rosszul aludt; a levegő fülledt volt örökké azon folyt a vita, nyitva tartsák-e az erkélyajtót vagy becsukják. Aztán mindig akadt köztük néhány lehetetlen teremtés; aki azzal szórakozott, hogy a szoba egyik végéből a másikba kiáltozott. Éjfélig, sokszor éjfél után egyig sok mindenről szó esett itt: az árakról, az ennivalókról, a bútorokról, a gyerekekről, a férjekről, sőt a legszemérmetlenebb dolgokról is.

Ma még a padló felmosásával se készült el Nelli, a nagy ménkű, széles szájú, vastag szemöldökű, kiabálós takarítónő. Már rég elkezdte, de sehogy se tudta befejezni, mert minduntalan beleszólt a vitákba. Közben már várta a lavórját Szibgatov, akinek az ágya az előtérben állt, a férfikórterem ajtaja előtt. Szibgatov ezek miatt az esti ülőfürdők miatt, és mert restellte a háta bűzét, önként kint maradt az előtérben; pedig ő feküdt itt leghosszabb ideje – mintha már nem is beteg lenne, hanem itt volna állandó alkalmazásban. Zoja, miközben ki-be szaladgált, kétszer is szemrehányást tett Nellinek, de ő csak rámordult és nem növelte az iramot; nem volt fiatalabb Zojánál, és sértőnek találta, hogy egy süldő lány parancsolgasson neki. Zoja ma ünnepi hangulatban jött be dolgozni, de a takarítónő ellenállása fölingerelte. Általában úgy vélte, hogy minden embernek joga van bizonyos mértékű szabadságra, és ha dolgozik, sem kell agyonhajszolnia magát, de kell hogy legyen egy ésszerű határ, különösen betegek mellett.

Végre Zoja is mindent kiosztott és elvégzett, Nelli is föltörülte a padlót, eloltották a villanyt a női kórteremben, eloltották a felső lámpát az előtérben, s már elmúlt tizenegy, amikor Nelli elkészítette a langyos oldatot a földszinten, s fölhozta onnan Szibgatovnak a lavórban.

Ja-aj, de kivagyok – ásított hangosan. – Ledöglök pár órára. Hallgass ide, beteg, te egy teljes órát fogsz itt ülni, nem győzlek kivárni. Majd vidd le és

öntsd ki te a lavórt, jó?

(Ebben a régi, erős, tágas előterű épületben nem volt kiöntő az emeleten.)

Hogy milyen volt Saraf Szibgatov azelőtt, ma már nem lehetett sejteni: nem volt minek alapján megítélni. Oly hosszú ideje tartott a szenvedése, hogy a régi életéből, úgy tetszik, semmi se maradt. De a három éve tartó nyomasztó betegség ellenére ez a tatár fiatalember volt a legszelídebb legudvariasabb ember az egész kórházban. Gyakran derült halvány mosolyra, mint aki bocsánatot kér a sok gondért, amit okoz. Négy meg hat hónapos kórházi tartózkodásai nyomán úgy ismerte az összes orvost, nővért, takarítónőt, akárha a rokonai lennének, és azok is őt De Nelli új volt, csak néhány hete állt be.

– Nehéz lesz – ellenkezett halkan Szibgatov. – Ha volna hova kiönteni, kivihetném részletekben.

De Zoja asztala közel volt, meghallotta és fölugrott:

– Nem szégyelled magad! Egyáltalán nem szabad meghajlítania a hátát, de vigye le helyetted a lavórt?!

Mindezt fölháborodva, de csak suttogva közölte, úgy hogy hármukon kívül senki se hallhatta meg. Nelli ezzel szemben nyugodtan, de akkora hangerővel válaszolt hogy az egész emelet visszhangzott tőle:

– Miért szégyellném magam? Én is marha fáradt vagyok!

– Szolgálatban vagy! Ezért fizetnek! – háborgott Zoja még halkabban:

– Haha! Fizetnek ám! Hát pénz az? Még a szövőgyárban is többet kapnék!

– Pszt! Nem tudnál csöndesebben...?

– Ja-aj... – sóhajtott Nelli akkorát, hogy az egész előcsarnok belezengett. – Ágyam-vágyam! Hogy én milyen álmos vagyok! Tegnap egész éjjel a sofőrökkel mulattam... Jól van, beteg, lökd be a lavórt az ágy alá majd reggel leviszem. – És egy hatalmas ásítás közben így szólt Zojához: – Itt leszek a tárgyalóban, a díványon.

S az engedélyt meg se várva, kinyitotta a sarokban lévő ajtót – amögött volt az orvosi megbeszélések és eligazítások színhelye, egy kárpitozott bútorral berendezett szoba.

Még sok elvégezetlen munka várt volna Nellire: piszkos köpőcsészék, meg az előteret is fel lehetett volna mosni de Zoja ránézett széles hátára, és türtőztette magát. Még nem olyan hosszú ideje dolgozott ő sem, de már fölfedezte azt az elkeserítő elvet, hogy aki nem húz, azon nincs mit számon kérni, de aki húz, az kettő helyett is húzni fog.

Holnap reggel Jelizaveta Anatoljevna lesz szolgálatban, majd ő kipucol és fölmos Nelli helyett is.

Most, amikor végre egyedül hagyták, Szibgatov fölfedte a keresztcsontját, igen kényelmetlen helyzetben beleült az ágy mellé tett lavórba, és így maradt. Minden óvatlan mozdulattól belenyilallt a csontjába, de még elviselhetetlenebb volt az az égő fájdalom, melyet a legenyhébb érintés, még a fehérneművel való állandó érintkezés is okozott a sérült helyen. Hogy mi van ott hátul, azt ő maga sohasem látta, csak néha megtapintotta az ujjaival. Tavalyelőtt hordágyon hozták/be ugyanebbe a kórházba, mert nem tudott se fölállni, se a lábát mozdítani. Akkor sokan megvizsgálták, de az állandó kezelőorvosa Ludmila Afanaszjevna lett. És négy hónap alatt teljesen elmúlt a fájdalom! Akadálytalanul járt, hajolgatott, és semmire se panaszkodott. Amikor kiírták, kezet csókolt Ludmila Afanaszjevnának, ő pedig figyelmeztette: „Légy óvatos, Saraf! Ne ugrálj, ne üsd meg magad!” De ilyen munkát nem talált, muszáj volt visszamennie kocsikísérőnek, az pedig hogy ne ugrálna le a teherautó platójáról a földre? Hogy tehetné meg, hogy ne segítsen a rakodónak meg a sofőrnek? Mégsem volt semmi baj egészen addig, amíg a teherautóról le nem gurult egy hordó, és nem épp a fájó pontján találta el. Az ütés helyén elgennyedt a seb. Nem akart begyógyulni. Azóta Saraf Szibgatovot mintha odaláncolták volna az, onkológiához.

Zoja még mindig keserű bosszúvággyal a szívében ült vissza az asztalhoz, még egyszer ellenőrizte, elvégzett-e minden előírt kezelést, és ahol még nem pipálta ki, vonalkákat húzott a hitvány papíron szétfolyó tintával írt sorok mellé. Annak, hogy panaszt tegyen, semmi értelme. Meg nem is felelt meg Zoja természetének. Neki magának kellene boldogulnia, de éppen Nellivel nem tudott zöldágra vergődni. Aludni persze jó dolog. Egy jó takarítónő mellett Zoja maga is átaludhatná a fél éjszakát. De így neki virrasztania kell.

Az előtte fekvő papírra meredt, de hallotta, hogy odajön egy férfi, és megáll mellette. Zoja fölnézett. Kosztoglotov állt ott esetlenül, szögletes feje fésületlen, nagy keze alig fért bele a kórházi pizsamakabát szűk zsebébe.

– Rég ideje aludni – rótta meg Zoja. – Miért mászkál még mindig?

– Jó estét, Zojenyka – mondta Kosztoglotov a tőle telhető maximálisan szelíd hangon.

– Jó éjszakát! – mosolygott rá futólag a nővér. – Jó este akkor volt, amikor a hőmérővel futkostam maga után.

– Akkor még szolgálatban volt, ne vegye rossz néven. Most pedig vendégségbe jöttem magához.

– Nocsak! – (Valahogy magától adódott, hogy a szeme kerekre nyílt, és hirtelen repdesni kezdett a szempillája; nem akarattal tette.) – Miből gondolja, hogy vendégeket fogadok?

– Abból, hogy az éjszakai ügyeletben mindig magolt, ma pedig nem látok tankönyveket. Az utolsó tárgyból is levizsgázott?

– Milyen jó megfigyelő! Levizsgáztam.

– És hányast kapott? Különben ez nem fontos.

– Különben négyest. Miért ne volna fontos?

– Azt gondoltam, hátha hármast, és akkor kellemetlen róla beszélnie. Most következik a vakáció?

Zoja könnyed jókedvvel pislantott egyet. Pislantott, és nyomban átvillant rajta: csakugyan, miért rosszkedvű? Két hét szünet következik! Valóságos áldás! A kórházon kívül semmi dolga! Mennyi szabad ideje lesz! Az ügyeletek alatt is olvashat, beszélgethet, mint most...

– Tehát jókor jöttem vendégségbe?

– Nem bánom, üljön le!

– Mondja csak, Zoja... ha jól emlékszem, azelőtt január 25-én kezdődött a téli szünet.

– De mi ősszel gyapotot szüreteltünk. Minden évben így szoktuk.

– És még mennyit kell tanulnia?

– Másfél évet.

– Hova küldhetik majd dolgozni?

Megvonta kerek vállát.

– Nagy az ország...

A szeme kicsit kidülled, még amikor nyugodtan néz is, mintha nem férne el a szemhéja alatt, s kikívánkoznék üregéből.

– Nem hagyhatják itt?

– Á, dehogy.

– És mi lesz a családjával?

– Miféle családommal? Csak nagymamám van. Őt meg magammal viszem.

– És a szülei?

Zoja sóhajtott:

– Az anyám meghalt.
Kosztoglotov rápillantott, és az apja felől nem kérdezte.
– Különben idevalósi?
– Nem. Szmolenszki.
– Tyűha! És régen eljött onnan?
– Amikor evakuáltak.
– Maga akkor... kilencéves lehetett.
– Pontosan. Két osztályt, jártam ott. Aztán itt ragadtunk a nagymamámmal.
Zoja benyúlt a fal mellé a földre tett nagy, élénk narancssárga szatyorba, elővett belőle egy kis tükröt, levette orvosi, sapkáját, kicsit fölborzolta a sapka alatt lelapult haját, és előresimította enyhe ívben levágott, ritkás, aranyszőke frufruját.
Hajának, aranyos visszfénye Kosztoglotov kemény arcára is rávetődött. S ez a férfiarc megenyhült, és kedvtelve figyelte a lányt.
– És hol a maga nagymamája? – kérdezte tréfás hangon Zoja, miután befejezte a szépítkezést.
– Az én nagymamám – felelte Kosztoglotov komolyan – meg az anyám is meghalt a blokád alatt.
– Leningrádban?
– Aha. A húgom pedig az ágyútűzben vesztette el az életét. Ápolónő volt. Még csak kis prücsök.
– Hát igen... – sóhajtott Zoja. – Hányan haltak meg a blokád alatt! Az a nyomorult Hitler!
Kosztoglotov gúnyosan elmosolyodott.
– Az, hogy Hitler nyomorult gazember, nem igényel ismételt bizonyítást. Én mégsem csak őt okolom a leningrádi blokád miatt.
– Hát kit? És miért?
– Hitler azért jött, hogy elpusztítson bennünket. Csak nem azt várták tőle, hogy kinyitja a kalickát, és azt mondja a bekerítetteknek: gyertek csak ki szépen, egyesével, ne tolakodjatok? Hitler harcolt, az ellenségünk volt. A blokád valaki másnak a bűne.
– Kié? – suttogta döbbenten. Zoja. Még soha nem hallott és föl sem tételezett ilyesmit.
Kosztoglotov összevonta fekete szemöldökét.
– Mondjuk, azé vagy azoké, akik készen kellett hogy álljanak a háborúra, még ha Hitler összefog is Angliával, Franciaországgal és Amerikával. Akik

évtizedeken át ezért kapták a fizetésüket, és akik előre látták Leningrád kulcshelyzetét és védelmének szükségességét. Akik fölbecsülték a jövendő bombázások fokát, és a föld alá rejtették az élelmiszerraktárakat. Ők ölték meg az anyámat... ők és Hitler.

– Egyszerűen hangzott, de valahogy nagyon új volt.

Szibgatov csöndben ült mögöttük a lavórjában.

– Akkor... akkor őket bíróság elé kellene állítani? kérdezte súgva Zoja.

– Nem tudom. – Kosztoglotov elhúzta amúgy is ferde száját. – Nem tudom.

Zoja nem vette föl újra a sapkáját. Köpenyének felső gombja nem volt begombolva, és kilátszott a ruhája szürke-arany mintás gallérja.

– Zojenyka! Hisz én részben hivatalos ügyben jöttem magához!

– Nocsak! – rebbent egyet a lány szempillája. – Akkor szíveskedjék a nappali hivatalos időben előadni. Most pedig mars aludni... De hiszen azt mondta, vendégségbe jött!

– Vendégségbe is. De amíg még nem rontották el, amíg még nem véglegesen orvos, nyújtson nekem baráti jobbot.

– Az orvosok nem nyújtanak?

– Nekik nem olyan a kezük... Meg nem is nyújtják ide.

Zojenyka, én soha életemben nem szerettem, ha majmot csinálnak belőlem. Engem itt kezelnek, de nem magyaráznak meg semmit. Én ezt így nem bírom. Láttam magánál, egy könyvet, a *Kórbonctan*t. Jól láttam?

– Jól látta.

– A daganatokról szól?

– Igen.

– Akkor legyen szíves, hozza be nekem! Bele kell néznem, és tisztáznom egyet-mást. A magam számára.

Zoja összecsücsörítette a száját, és megcsóválta a fejét.

– A betegeknek ellenjavallt az orvosi könyvek olvasása. Még mi, medikusok is, ha valamilyen betegségről tanulunk, egyszerre azt képzeljük...

– Másnak lehet ellenjavallt, de nem nekem! – Kosztoglotov rácsapott az asztalra széles mancsával. – Engem már annyit ijesztgettek az életben, hogy semmitől se ijedek meg többé. A megyei kórházban is megmondtam annak a koreai orvosnak, aki a diagnózist megállapította, épp szilveszterkor, és ő se akart semmit megmagyarázni: „Mondja meg!” Ő pedig, hogy ez náluk nem szokás. Mondja meg, követeltem, el kell rendeznem a családi

ügyeimet. Erre aztán kibökte: „Nézze, még három hete van, többért nem kezeskedhetek!”

– Hogy merte?!

– Jól tette! Igaz ember volt. Megszorítottam érte a kezét. Tudnom kellett! Hisz ha már egy fél éve kínlódtam, az utolsó hónapban se feküdni, se ülni, se állni nem bírtam úgy, hogy ne fájjon, csak perceket aludtam napjában, hát magamtól is sejtettem valamit! Ezen az őszön saját tapasztalatomból rájöttem, hogy az ember már akkor képes átlépni a halál küszöbét, amikor a teste még él. Amikor még úgy-ahogy kering benne a vér, működik az emésztése, de pszichológiailag már végigjárta a halálra készülés minden stációját. Sőt át is élte a halált. Mindazt, amit maga körül lát, mintha a koporsóból látná, és már semmi köze nem volna hozzá. Még ha nem is vallotta magát kereszténynek, sőt épp ellenkezőleg, egyszer csak, azt veszi észre, hogy megbocsátott azoknak, akik vétettek ellene, és nem haragszik azokra, akik üldözték. Minden és mindenki közömbös neki, már nem akar semmit se kijavítani, és nem sajnál semmit. Sőt azt mondanám, olyan kiegyensúlyozott, természetes állapotba kerül, mint a kövek, mint a fák. Engem most visszahoztak onnan, de nem tudom, örüljek-e neki. Visszatérnek a szenvedélyek, a jók is, a rosszak is...

– Hogy maga miket képzel be magának! Még hogy ne örüljön! Amikor idekerült... Hány napja is?

– Tizenkettő.

– Itt vonaglott az előtérben, azon a díványon, rossz volt magára nézni, az arca mint a halotté, nem evett semmit, a hőmérséklete reggel-este harmincnyolc fok, most pedig? Vendégségbe jár... Hiszen ez kész csoda! Hogy valaki tizenkét nap alatt így életre keljen. Ilyesmi ritkán fordul elő nálunk.

Csakugyan, akkor olyan sűrű, sötét és mély ráncok barázdálták az arcát a szüntelen feszültségtől, mintha vésővel vágták volna belé. Most pedig szemlátomást megritkultak és elhalványultak.

– Az a szerencsém, hogy mint kiderült, jól bírom a sugarat.

– Ami ugyancsak ritka! Nagy szerencse! – bizonygatta hevesen Zoja.

Kosztoglotov elmosolyodott:

– Az én életem oly kevéssé bővelkedett szerencsében, hogy ezt igazán megérdemeltem. Még az álmaim is olyan kellemesen elmosódottakká váltak. Azt hiszem, ez is a gyógyulás jele.

– Könnyen lehet.

– Annál inkább értenem kell! Meg akarom érteni a kezelés módját, és hogy mik a kilátások, milyen komplikációk fordulhatnak elő. Ha ennyire jól vagyok, talán be is kellene szüntetni a kezelést, nem? Ezt-is tisztázni szeretném. Se Ludmila Afanaszjevna, se Vera Kornyiljevna nem magyaráz meg semmit, úgy kezelnek, mint egy majmot. Nagyon kérem, Zoja, hozza be azt a könyvet! Nem fogom elárulni! És esküszöm, hogy senki se fogja meglátni nálam!

Olyan állhatatosan beszélt, hogy egészen fölélénkült tőle.

Zoja habozva fogta meg az asztalfiók gombját.

– Itt van magánál? Zojenyka, adja ide! – és már nyújtotta is a kezét. – Mikor lesz legközelebb ügyeletben? – Vasárnap reggeltől.

– Addigra visszaadom. Rendben? Áll az alku!

Milyen bájos és szerény ezzel az aranyszőke frufrujával, ezzel a kerekre nyitott szemével!

Kosztoglotov csak azt nem látta, hogy neki magának hogy szétáll a haja, ahogy elfeküdte a párnán, s hogy a csak félig begombolt kórházi pizsamakabátja alól kilóg a kincstári darócing nyaka.

– Ez az! – lapozgatta a könyvet, a fejezetcímeket keresve. – Itt mindent megtalálok. Köszönöm. Különben, tudja az ördög, még agyonkezelnek. Hisz nekik csak a mutatók a fontosak. Én meg esetleg belegebedek. A jó orvosság is lehet méreg.

– Na látja! – csapta össze a kezét Zoja. – Kellett is magának odaadni! Adja vissza gyorsan!

És maga felé húzta a könyvet előbb az egyik, majd a másik kezével is. De Kosztoglotov erősebb volt.

– Még elszakítja! Könyvtári példány! Adja ide! Gömbölyű, izmos válla és gömbölyű, izmos karja élesen kirajzolódott a ráfeszülő köpenyen. A nyaka se nem sovány, se nem kövér, se nem rövid, se nem hosszú, éppen arányos volt.

Miközben huzakodtak, közelebb kerültek s farkasszemet néztek egymással. A férfi szabálytalan arca mosolyra derült. Már a sebhelye se látszott olyan ijesztőnek, különben is régi, már majdnem fehér volt. A szabad kezével gyöngéden lefejtette a lány ujjait a könyvről, és suttogva bizonygatta:

– Zojenyka... hisz maga nem a tudatlanság, hanem a felvilágosodás híve. Hogy szabad megakadályozni az embereket a fejlődésben? Csak tréfáltam, nem teszek semmi rosszat.

A lány is suttogva, de nyomatékosan válaszolt:
– Azért sem érdemli meg, hogy elolvashassa, mert annyira elhanyagolta magát! Miért nem jött előbb? Miért kellett megvárni, amíg majdnem meghal?
– Tudja... – sóhajtott Kosztoglotov immár félhangosan – nem volt semmilyen szállítóeszköz.
– Miféle hely az, ahol nincs semmilyen szállítóeszköz? Ha más nem, hát repülőgép! De miért kellett az utolsó pillanatig várni? Miért nem mehetett át időben valami civilizáltabb helyre? Hiszen csak van ott valamilyen orvos vagy felcser?
Közben elengedte a könyvet.
– Orvos van. Nőgyógyász. Kettő is...
– Két nőgyógyász? – álmélkodott Zoja. – Hát csupa nő lakik ott?
– Ellenkezőleg, kevés a nő. Mégis két nőgyógyász van, más orvos nincs. Se laboratórium. Nem lehetett vért venni. A vérsüllyedésem már hatvan volt, de azt senki se tudta.
– Kész agyrém! És még maga akarja eldönteni, hogy kezelteti-e magát vagy nem. Ha saját magát nem sajnálja, legalább a családját, a gyerekeit szánná!
– A gyerekeimet? – Mintha most tért volna magához, mintha ez az egész jókedvű huzakodás álmában játszódott volna le, egyszerre visszatért korábbi kemény arckifejezése és lassú beszéde. – Nincsenek gyerekeim.
– És a felesége...?
– Feleségem sincs – mondta még lassabban.
– A férfiak mindig ezt mondják. Akkor milyen családi ügyeket készült elrendezni? Amit a koreainak mondott... – Ó, azt csak hazudtam.
– Hátha nekem is hazudik most?
– Nem. Igazán nem. – Kosztoglotov arca még jobban megkeményedett. – Nagyon nehéz a természetem...
– Nem bírta ki szegény? – kérdezte részvevőn Zoja.
Kosztoglotov nagyon lassan ingatta a fejét.
– Nem is volt soha.
Zoja hitetlenkedve próbálta megsaccolni, hány éves lehet. Szája szóra nyílt, de elhalasztotta a kérdést. Megint szólni készült, és megint elhalasztotta.
Háttal ült Szibgatovnak, Kosztoglotov pedig szemben, és látta, amint kínlódva, két kezével fogva a derekát, föltápászkodik a lavórból, hogy

megszáradjon. Az arca szenvedésről árulkodott, az elkeseredésen már túl volt, de örömöt se tudott kelteni benne semmi.

Kosztoglotov mély lélegzetet vett, majd kifújta, mintha a lélegzés is munka volna.

– De jó volna rágyújtani! Itt tilos, ugye?

– Tilos. Magának pedig a dohányzás kész halál.

– Sehogy se lehet?

– Sehogy se. Különösen az én jelenlétemben. – De közben mosolygott.

– Nem lehetne mégis? Egyetlenegyet?

– Hogy képzeli? A betegek alszanak.

A férfi mégis elővett égy hosszú, kézzel faragott szipkát, és szopogatni kezdte.

– Tudja, mit szoktak mondani: „A fiatalnak korai, az öregnek késő házasodni.” – Mindkét karjával az asztalra könyökölt, s ujjait a szipkával együtt a hajába mélyesztette. – A háború után majdnem megházasodtam, pedig még mind a ketten tanultunk. Kis híján össze is házasodtunk, de akkor minden fölborult.

Zoja elnézte nem éppen barátságos, markáns arcát. Karja, válla csupa csont, de ez a betegség miatt van.

– Nem jöttek ki egymással?

– Őneki... hogy is mondjam, vége lett. – Fél szemét behunyta, s csak a másikkal nézett Zojára. – Vége. De különben él. Tavaly váltottunk néhány levelet.

Ismét kinyitotta a szemét. Meglátta ujjai közt a szipkát, s visszatette a zsebébe.

– Tudja, ezeknek a leveleknek némelyik mondatán hirtelen elgondolkodtam: csakugyan olyan tökéletes volt annak idején, amilyennek én láttam? Mit értünk huszonöt éves korunkban?

Egyenesen nézett Zojára sötétbarna szemével.

– Maga például mennyire érti meg most a férfiakat? Egy fikarcnyit se!

Zoja fölnevetett:

– Hátha nagyon is értem őket?

– Az ki van zárva – jelentette ki határozottan Kosztoglotov. – Amit maga megértésnek hisz, az nem megértés. És ha majd férjhez megy, egészen biztos, hogy tévedni fog.

– Szép kis perspektíva! – csóválta meg a fejét Zoja, s ugyanabból a narancssárga szatyorból elővett egy hímzést: rámára feszített

vászondarabkát. A darut már kihímezte zölddel, a rókának és a korsónak csak a körvonalai voltak kirajzolva.

Kosztoglotov úgy nézett rá, mint valami csodára:

– Maga hímez?!

– Miért csodálkozik?

– El nem tudtam volna képzelni, hogy manapság egy medika hímezzen.

– Soha nem látott lányokat hímezni?

– Legföljebb kisgyerek koromban. A húszas években. De már akkor is olyan burzsuj dolognak tartottuk. Alaposan megkapta volna érte a magáét a Komszomol-gyűlésen.

– Most pedig nagyon elterjedt. Még sose látta másoktól?

A férfi nemet intett.

– És elítéli?

– Dehogy. Inkább nagyon kedves. Otthonos. Gyönyörködöm benne.

Zoja egyik öltést a másik után tette: hadd gyönyörködjék. Ő a hímzésre figyelt, a férfi meg őrá. A lámpa sárga fényében aranyosan csillogtak a szempillái és köpenye kivágásának háromszöge.

– Frufrus méhecske – súgta a férfi.

– Tessék? – húzta föl Zoja a szemöldökét.

A férfi megismételte.

– Igen? – Zoja mintha még nagyobb dicséretet várt volna. – Ha ott, ahol maga él, senki se hímez, hátha lehet kapni mulinéfonalat?

– Mit?

– Mu-li-nét. Ilyet, ni. Zöldet, kéket, pirosat, sárgát. Itt nagyon ritkán lehet kapni.

– Mulinéfonál. Megjegyzem és majd megkérdezem.

Ha van, feltétlenül küldök. De ha, minálunk korlátlan mennyiségben árulják, nem volna egyszerűbb, ha maga jönne el hozzánk?

– Magukhoz? Hová?

– Mondjuk úgy, hogy a szűzföldre.

– Szóval maga a szűzföldről való? A szűzföldek meghódítója?

– Amikor én odaérkeztem, még senki se gondolta, hogy az a szűzföld. Azóta kiderült, hogy az, és özönével jönnek hozzánk a meghódítói. Ha majd sor kerül az elhelyezésére, kérje magát hozzánk! Nem fogják megtagadni. Mihozzánk nem tagadják meg.

– Tán olyan rossz ott maguknál?

– Egy csöppet se. Csak az embereknek fordított elképzelésük van arról, mi a jó és mi a rossz. Egy négyemeletes ketrecben lakni, ahol járkálnak, dobognak az ember feje fölött, és minden irányból bömböltetik a rádiót, az jó. Azt viszont rettenetes szerencsétlenségnek tartják, ha szorgalmas földművesként él valaki egy vályogfalú házikóban, a sztyepp szélén.

Egy csöppet se tréfált, inkább azzal a beletörődő meggyőződéssel beszélt, amikor az ember még a hangja megemelésével se kívánja megerősíteni az érveit.

– Most akkor sztyepp vagy sivatag?

– Sztyepp. Nincsenek homokbuckák. Mégiscsak nő valami fű. Van zsantak, az a tövises kóró, amit a tevék esznek, nem ismeri? Tüskés cserje, de júliusban rózsaszínű virágai vannak, sőt nagyon finom, enyhe illata is.

A kazahok százféle orvosságot készítenek belőle.

– Eszerint Kazahsztánban van az a hely?

– Ühüm.

– Hogy hívják?

– Us-Terek.

– Egy aul?

– Ha akarja, aul, ha akarja, járási székhely. Valóságos szanatórium. Csak az orvos kevés. Jöjjön oda.

– Semmi más nem terem ott?

– Miért ne teremne? Vannak öntözött földek. Kukorica, cukorrépa. A kertekben pedig minden, amit akar. Csak sokat kell dolgozni érte. Kapával. A piacon a görögöknél mindig van tej, a kurdoknál bárányhús, a németeknél disznóhús. És micsoda festői vásárok vannak, ha látná! Mindenki népviseletben, és tevéken jönnek.

– Maga agronómus?

– Nem. Földmérő.

– És miért éppen ott él?

Kosztoglotov megvakarta az orrát.

– Nagyon tetszik az éghajlata.

– De nincsenek szállítóeszközök.

– Miért ne volnának? Autók járnak.

– Mégis, miért menjek oda én? – s lentről fölnézett rá. Azalatt, amíg beszélgettek, Kosztoglotov arca megenyhült, szinte megszépült.

– Maga? – Homlokát ráncokba gyűrte, mintha tósztot készülne mondani. – Honnan tudhatja, Zojecska, hogy a földnek melyik pontján vár magára a

boldogság s hol a boldogtalanság? Ki tudja ezt megmondani?

4. A betegek aggodalmai

A sebészeti betegek, vagyis azok számára, akik a daganat műtéti eltávolítására vártak, nem volt elég hely a földszinti kórtermekben, ezért őket is fönt helyezték el a „sugarasok” között, akiket vagy besugárzással, vagy gyógyszerekkel kezeltek. Ezért fönt minden reggel két vizit zajlott le: a röntgenorvosok is megnézték a maguk betegeit, a sebészek is.

Február negyedike azonban péntekre esett, ami operációs nap volt, ezért a sebészek nem viziteltek. A sugarasok kezelőorvosa, Vera Kornyiljevna sem indult el azonnal körútjára a kora reggeli megbeszélés után, csak elmenőben benézett a férfikórterembe.

Gangart doktornő alacsony létére sudárnak látszott, olyan darázsdereka volt. A haja, melyet divatjamúlt kontyba tűzött a tarkója fölött, világosabb volt a barnánál, de sötétebb a vörösesszőkénél, az, amit gesztenyebarnának szoktak nevezni: kicsit vöröses árnyalatú barna.

Ahmadzsan észrevette, és boldogan bólogatni kezdett felé. Kosztoglotov is fölnézett vaskos könyvéből, és messziről meghajtotta magát. Ő mindkettőjükre rámosolygott, és fölemelte az ujját, ahogy a gyerekeket szokták figyelmeztetni, hogy a felnőtt távollétében üljenek szép csöndben. S máris eltűnt az ajtónyílásból.

Ma nem egyedül kell hogy végigjárja a kórtermeket, hanem Ludmila Afanaszjevna Doncovával, a sugárterápia főorvosával együtt, de őt hívatta Nizamutdin Bahramovics, az igazgató főorvos.

Csak a vizitek napjain, hetenként egyszer mondott le Doncova a röntgendiagnosztikai munkájáról. Különben a reggel legtermékenyebb első két óráját, amikor legélesebb a szem és legtisztább a fej, a soros osztályos orvossal együtt a képernyő előtt töltötte. Ezt tartotta munkája legbonyolultabb részének, és az eltelt több mint húsz év alatt rájöhetett, milyen nagy árat kell fizetni egy téves diagnózisért. Három orvos dolgozott az osztályán, csupa fiatal nő, és hogy egyforma mértékben tegyenek szert tapasztalatra, és egyik se maradjon el a diagnosztika terén, körforgásszerűen váltogatta őket: három hónap az ambulancián, három a röntgendiagnosztikai rendelőben és három a fekvő betegek mellett kezelőorvosként.

Gangart doktornő most éppen ezt a harmadik szakaszt töltötte. Itt a legfontosabb, legveszélyesebb és egyben tisztázatlan feladat a megfelelő sugárdózis megválasztása. Nem áll rendelkezésre olyan képlet, amelynek segítségével ki lehet számítani a besugárzás optimális intenzitását és dózisát, amely minden egyes daganatra nézve halálos, ugyanakkor ártalmatlan a test többi részére nézve. Képlet nincs, csak bizonyos tapasztalat és érzék, valamint a beteg állapotának mindenkori mérlegelése. Ez is műtét, ha nem késsel, hanem sugárral végzik is, vaktában és időben elhúzva. Lehetetlen nem megsebezni, nem pusztítani az egészséges sejteket is.

A kezelőorvos többi tennivalója csak módszerességet kíván: időben kell elvégeztetnie és ellenőriznie a laboratóriumi vizsgálatokat, majd rávezetnie harminc beteg kórlapjára. Egy orvos se szeret körmölni, de Vera Kornyiljevna ezzel is megbékélt, mert ez alatt a három hónap alatt saját betegei voltak, nem világos és sötét foltok sápadt egymásba fonódásai a röntgenernyőn, hanem eleven emberek, akik bíznak benne, akik várják a hangját és a pillantását. S valahányszor át kellett adnia a kezelőorvosi feladatokat, sajnálkozva vált meg azoktól, akiknek a kezelését még nem fejezte be.

Az ügyeletes nővér, Olimpiada Vlagyiszlavovna – nagyon méltóságteljes tartású, idősebb, őszülő nő, akiből, több tekintély áradt, mint némelyik orvosból – bejelentette a kórtermekben, hogy akik sugárkezelésre várnak, maradjanak a helyükön. De a nagy női kórteremben mintha csak erre a bejelentésre vártak volna, nyomban egyik nő a másik után indult a lépcső felé, mind egyforma, szürke pongyolában, hogy megnézzék odalent, nem jött-e még meg a tejfölös bácsi vagy a tejes néni, vagy hogy belessenek a tornácról a műtőbe (az ablakok fehérre festett alsó táblája fölött látni lehetett a sebészek és a műtősnők fehér sapkáját és a vakító mennyezetlámpákat), vagy kimossanak egy-egy befőttesüveget a csapnál, vagy meglátogassanak valakit.

Nemcsak a műtétre várók közös sorsa, hanem ezek az agyonhordott, tisztán is piszkosnak látszó, szürke pamut pongyolák is elkülönítették a világtól és megfosztották ezeket a nőket női mivoltuktól és vonzerejüktől. Ezeknek a pongyoláknak egyáltalán nem volt szabásuk: valamennyit annyira bőre hagyták, hogy a legkövérebb mamuska is össze tudja húzni magán, az ujjuk pedig vastag, formátlan cső. A férfiak rózsaszín-fehér csíkos pizsamakabátja jóval csinosabban festett, a nők azonban csak ezeket

a pongyolákat kapták, amelyeknek se kötője, se gombja. Egyesek fölhajtották, mások leeresztették, és mind egyformán kötötte át valamivel a derekán s fogta össze kezével a mellén, hogy ne látszódjék ki a hálóinge. A betegség megtörte nők ezekben az esetlen pongyolákban senkinek se nyújthattak örömteli látványt, és ezt ők is tudták.

A férfikórteremben viszont, az egy Ruszanovot kivéve, mindenki nyugodtan, szinte mozdulatlanul várta a vizitet.

Murszalimov, az öreg üzbég kolhozőr hanyatt feküdt a bevetett ágy takaróján, fején az elmaradhatatlan, agyonnyűtt, fakó tübitejkával. Már annak is örült, ha nem szaggatta mellét a: köhögés. Kezét összekulcsolta fulladozó mellkasán, és a mennyezet egy pontjára meredt. Bronzbarna bőre ráfeszült a koponyájára, élesen kirajzolódtak alatta orrának porcai, pofacsontja, ék alakú, ritka szakállban végződő, hegyes álla. Fülei elvékonyodtak, és egészen laposan simultak a fejéhez. Nem sok hiányzott hozzá, hogy olyan aszott és sötét bőrű legyen, mint a múmiák.

Mellette Jegenberdiev, a középkorú kazah pásztor nem feküdt, hanem törökülésben ült az ágyán, mintha otthon kuporogna a nemezszőnyegen. Széles, erős tenyerét kerek térdére szorította, inas, makkegészségesnek látszó teste megfeszült, éppen csak megingott olykor egy kicsit, ahogy egy gyárkémény vagy torony leng ki az erős szélben. Válla és háta kidudorodott a csíkos kabátból, melynek mandzsettája kis híján széthasadt erős csuklóján. Az a kis fekély az ajkán, amellyel beutalták ebbe a kórházba, a sugárkezeléstől jókora sötétlila varrá terebélyesedett, eltakarta a száját, és akadályozta az evésben-ivásban. Mégsem idegeskedett, nem nyüzsgött, nem kiabált, hanem komótosan, de az utolsó csöppig megette, amit a tányérjára tettek, és órákig tudott ilyen nyugodtan ülni és maga elé bámulni.

Odébb, az ajtó melletti ágyon, a tizenhat éves Gyoma elnyújtóztatta beteg lábát, és egész idő alatt óvatosan simogatta, masszírozta tenyerével azt a mardosóan sajgó részt a lábikráján. A másik lábát behúzta, mint egy kismacska, és beletemetkezett a könyvébe. Mindig olvasott, kivéve azt az időt, amikor aludt vagy kezelésre ment. A laboratóriumban, ahol a vizsgálatokat végezték, a vezető laboránsnőnek volt egy szekrénye tele könyvvel, és Gyomának megengedték, hogy bejárjon oda, és maga cserélgesse a könyveit, nem kellett megvárnia, amikor az egész kórterem számára cserélték. Most egy kék borítójú folyóiratot olvasott, de nem látszott újnak, a színe megfakult, és eléggé el volt nyűve; új folyóiratok nem voltak a laboránsnő szekrényében.

Proska is lelkiismeretesen eligazgatta az ágyát, egy ránc, egy mélyedés nem látszott rajta, s illedelmesen, türelmesen ült a takarón, lábát lelógatva, mint egy makkegészséges ember. Makkegészséges is volt – a kórteremben soha semmire sem panaszkodott, a külsején sem látszott semmi hiba, arca egészségesen napbarnított, homloka fölött gondosan elrendezett tincs. Nyalka legény: egyenest mehetne a bálba.

Mellette Ahmadzsan malmozott saját magával a takaróra tett táblán, nem találván magának partnert.

Jefrem az abroncsba szorított nyakával most nem talpalt az ágyak között, hanem két pótpárnával a feje alatt, megállás nélkül olvasta azt a könyvet, amelyet az este, erőltetett rá Kosztoglotov. Igaz, olyan ritkán lapozott, hogy azt lehetett hinni, szunyókál, kezében a könyvvel.

Azovkin ellenben ugyanúgy vergődött, mint tegnap. Lehet, hogy egyáltalán nem aludt egész éjjel. Holmija szét volt szórva az ablakdeszkán és az éjjeliszekrényen, az ágya földúlva. Homloka és halántéka verejtéktől fénylett, sárga arca minduntalan eltorzult a belső fájdalmaktól. Hol ledöccent a padlóra, könyökével az ágyra támaszkodott, s így állt görnyedten, hol mindkét kezét a gyomrára szorította, s így rántotta össze magát. Napok óta nem mondott semmit, nem válaszolt a kérdésekre. Csak akkor nyílt szóra az ajka, ha valami fölös orvosságot kunyerált az orvosoktól és a nővérektől. S amikor meglátogatták az otthoniak, elküldte őket, hogy vegyenek még neki olyan gyógyszereket, amilyeneket itt látott.

Kint borús, szélcsendes, szürke nap kezdődön. Kosztoglotov visszajött a reggeli sugárkezelésről, s anélkül, hogy engedélyt kért volna Pavel Nyikolajevicstól, kinyitotta maga fölött a fortocskát, ahonnan most nyirkos, bár enyhe levegő áramlott be.

Pável Nyikolajevics félt, hogy meghűti a daganatát, ezért bekötötte a nyakát, és a falhoz húzódott. Milyen érzéketlen, közönyös tuskók mind! Azovkint leszámítva, úgy tetszik, senki se szenved igazán. Miként, ha jól emlékszik, Gorkij mondta: „Csak az méltó a szabadságra, aki mindennap harcba száll érte.” így van ez a gyógyulással is.

Pável Nyikolajevics már reggel határozott lépéseket tett. Mihelyt kinyitott a felvételi iroda, bement, hazatelefonált, és közölte a feleségével az éjszaka hozott döntését: minden követ meg kell mozgatni, hogy küldjék föl Moszkvába, itt nem szabad semmit se kockáztatni, nem szabad vágóhídra vitetni magát. Kápa energikus nő, biztos máris akcióba lépett. Persze hogy gyávaság volt megijedni a daganattól és befeküdni ide. Ki

hinné el neki, hogy tegnap dél óta senkise jött ide, hogy legalább megtapogassa a daganatát, csakugyan nő-e. Senki sem adott gyógyszert. Kiakasztották a lázlapot, hogy port hintsenek a szemébe. No nem, a gyógyintézetekre még alaposan ráfér nálunk az erősítés.

Végre megjelentek az orvosok, de most se jöttek be a szobába: megálltak az ajtó előtt, és jó ideig vesztegeltek Szibgatov ágya mellett. Ő hasra fordult, és megmutatta a hátát. (Kosztoglotov ezalatt a matrac alá dugta a könyvét.)

Végre bejöttek a kórterembe: Doncova, Gangart s a méltóságteljes tartású, ősz hajú nővér, jegyzettömbbel a kezében és törülközővel a könyökhajlatában. Ha egyszerre több fehér köpeny tűnik föl, nyomban élénk figyelmet, félelmet s reményt keltenek, s annál többet, minél fehérebbek a köpenyek és sapkák, és minél szigorúbbak az arcok. Itt és most Olimpiada Vlagyiszlavovna viselkedett a legszigorúbban és legünnepélyesebben: számára a vizit olyasmi volt, mint egy szerpapnak az istentisztelet. Az a fajta nővér, akinek szemében az orvosok fölött állnak a közönséges embernek, aki tudja, hogy az orvosok mindennel tisztában vannak, sohase tévednek, nem adnak helytelen utasítást. S ő minden utasítást azzal a majdnem boldogságnak nevezhető érzéssel jegyzett föl, melyet fiatalabb nővérek már hírből se igen ismernek.

De a szobába belépő orvosok most se siettek oda Ruszanov ágyához! Ludmila Afanaszjevna – egy testes, markáns arcú nő, már őszülő, de gondosan vágott és berakott hajjal – halk „jó reggelt!”-tel köszönt egyszerre mindenkinek, megállt mindjárt az első ágynál, Gyomkánál, és figyelmesen nézett rá:

– Mit olvasol, Gyoma?

(Okosabb kérdés nem jutott eszébe! Munkaidőben!)

Gyoma, sokak szokása szerint, nem válaszolt, hanem megfordította és odamutatta a folyóirat megfakult, kék borítóját. Doncova összehúzta a szemét.

– Jaj, de régi, még tavalyelőtti! Miért érdekel?

– Van benne egy érdekes cikk – mondta jelentőségteljesen Gyoma.

– Miről?

– Az *őszinteségről!* – felelte még kifejezőbben. – Arról, hogy az irodalom őszinteség nélkül...

Fájó lábával lelépni készült az ágyról, de Ludmilla Afanaszjevna gyorsan rászólt:

– Maradj csak. Tűrd föl.

A fiú szaporán föltűrte a nadrágja szárát, ő pedig leült az ágy szélére, és két ujjával óvatosan tapogatni kezdte lábát.

Vera Kornyiljevna Doncova mögött az ágy támlájára támaszkodott, és annak válla fölött nézett le a betegre.

– Tizenöt kezelés, háromezer R – mondta halkan.

– Itt fáj?

– Fáj.

– És itt?

– Még odébb is fáj.

– Akkor miért hallgatsz? Micsoda hős! Mondd meg, honnantól fáj. – Lassan kitapogatta, hol fáj. – Magától is fáj? Éjszaka is?

Gyoma tiszta arcán még egy pihe se nőtt. De szüntelenül feszült arckifejezése majdnem felnőttnek mutatta.

– Éjjel-nappal.

Ludmila Afanaszjevna összenézett Gangart doktornővel.

– Mégis, hogy érzed, mióta itt vagy, erősödött vagy enyhült a fájdalom?

– Nem tudom. Talán egy kicsit enyhült. De lehet, hogy csak képzelem.

– A vérképet! – kérte Ludmila Afanaszjevna, és Gangart doktornő máris átadta a kórlapot. Ludmila Afanaszjevna elolvasta, majd a fiúra pillantott. – Étvágyad van?

– Egész életemben imádtam enni – felelte büszkén Gyoma.

– Már pótadagot is kap – szólt közbe anyás gyöngédséggel Vera Kornyiljevna, és rámosolygott Gyomára. A fiú viszonozta. – Transzfúziót? – kérdezte halkan Doncovától és visszavette a kórlapot.

– Igen. Akkor hát mi legyen, Gyoma? – fordult Ludmila Afanaszjevna ismét a fiú felé fürkésző szemmel. Folytassuk a besugárzást?

– Persze hogy folytassuk! – válaszolta a fiú, és hálásan nézett rá.

Úgy értelmezte, hogy a műtét helyett kapja. És azt hitte, hogy Doncova is így érti. (Doncova azonban úgy értette, hogy mielőtt megoperálnák a csontszarkómát, a besugárzással el kell fojtani az aktivitását és megakadályozni az áttételt.)

Jegenberdiev már régen fölkészült, éberen figyelt, és mihelyt Ludmila Afanaszjevna fölkelt a szomszéd ágyról, fölállt, kidüllesztette a melléi, és katonásan vigyázzba vágta magát.

Doncova rámosolygott, közelebb hajolt a szájához, és megvizsgálta az ajkán lévő vart. Gangart halkan sorolta az adatokat.

– Nagyon jó! – mondta bátorítóan s a kelleténél hangosabban Ludmila Afanaszjevna, ahogy a más anyanyelvűekkel szokás beszélni, – Minden a legjobb úton halad! Nemsokára hazamehetsz, Jegenberdiev!

Ahmadzsan tudta a kötelességét, és máris üzbégre fordította a szavait. (Megértették egymást Jegenberdievvel, bár mind a kettő úgy érezte, hogy a másik eltorzítja a nyelvét.)

Jegenberdiev bizalommal és reménységgel, sőt lelkesen nézett Ludmila Afanaszjevnára, azzal a lelkesedéssel, amelyet az ilyen egyszerű lelkek éreznek az igazán művelt és igazán hasznos emberek iránt. Mégis végighúzta ujját a var mellett, és megkérdezte:

– Nagyobb lett? Megdagadt?

Ahmadzsan lefordította.

– Majd le fog válni az, egész! Ez a rendje! – mondta hangosan és tagoltan Doncova. – Az egész! Pihensz otthon három hónapot, aztán megint eljössz hozzánk.

Átment az öreg Murszalimovhoz, aki már ült, lelógatta lábát, és megpróbált fölállni, de Doncova visszatartotta, és leült mellé. Ez az aszott, bronzbőrű öregember is ugyanazzal az orvos mindenhatóságába vetett hittel nézett rá. A doktornő Ahmadzsan segítségével megkérdezte tőle, sokat köhög-e, fölhajtatta vele az ingét, és megnyomogatta a mellét, hogy hol fáj, majd végigkopogtatta, közben hallgatta Vera Kornyiljevna jelentését a sugárkezelések, injekciók és transzfúziók mennyiségéről, majd maga is némán tanulmányozta a kórtörténetet. Valaha a egészséges testben minden szükséges volt, s minden helyén, most pedig minden fölösleges és kidudorodik: csupa csomó és dudor...

Doncova még másfajta injekciókat is rendelt, és meg kérte, mutassa meg az éjjeliszekrényében, milyen tablettákat szed. Murszalimov elővett egy üres polivitaminos üvegcsét.

– Mikor vetted? – kérdezte Doncova.

– Három napja – felelt helyette Ahmadzsan.

– És hol vannak a tabletták?

– Lenyeltem.

– Hogyhogy lenyelted? – álmélkodott Doncova. – Mindet egyszerre?

– Nem. Kétszerre – fordította le Ahmadzsan.

Az orvosokból, nővérekből és az orosz betegekből kitört a nevetés. Még Murszalimov is nevetésre nyitotta a száját, bár nem értette, miről van szó.

Csak Pavel Nyikolajevicsot töltötte el haraggal értelmetlen és csöppet sem helyénvaló nevetésük. Majd ő most kijózanítja őket! Azt latolgatta milyen pózban fogadja az orvosokat, s úgy döntött, az lesz a leghatásosabb, ha félig fekszik, félig ül.

– Semmi baj, semmi baj! – bátorította Doncova Murszalimovot. Még rendelt neki C-vitamint, kezét beletörülte a nővér által szolgálatkészen odanyújtott törülközőbe, s gondterhelten megfordult, hogy a következő ágyhoz lepjen. Most, hogy arccal az ablaknak-állt, s egészen közel Pavel Nyikolajevicshoz, egyszerre szembetűnt szürkés arcszíne és végtelenül fáradt, majdhogynem beteges arckifejezése.

A kopasz, tübitejkás és szemüveges Pavel Nyikolajevics, ahogy ott ült szigorúan az ágyában, valahogy egy tanítóra emlékeztetett. Nem is akármilyenre, hanem egy sok száz tanítványt felnevelő, érdemdús tanítóra. Megvárta, amíg Ludmila Afanaszjevna odajön az ágyához, akkor megigazította a szemüvegét, és megszólalt:

– Nos, Doncova elvtársnő, kénytelen leszek tudatni az egészségügyi minisztériumot arról, mi folyik ezen az osztályon, és telefonálni Osztapenko elvtársnak.

Doncova doktornő nem rezzent össze, talán csak egy kicsit még szürkébb lett amúgy is színtelen arca. Furcsán megforgatta mind a két vállát, mintha elfáradtak volna valami láthatatlan járomtól, és nem tudná kiszabadítani őket belőle.

– Ha ilyen jó kapcsolatban van a minisztériummal mondta helyeslőleg –, sőt Osztapenko elvtársnak is tud telefonálni, boldogan kiegészítem az anyagot.

– Elég anélkül is! Ez a közömbösség, ami itt van, minden képzeletet felülmúl! *Tizennyolc* órája vagyok itt! És senkitől semmilyen kezelést nem kaptam! Holott én... – (Többet igazán nem mondhatott neki. Magától is rá kell hogy jöjjön!).

Mindenki némán nézett Ruszanovra. Az ütést nem Doncova fogta föl, hanem Gangart: keskeny vonallá préselte a száját, fölvonta a szemöldökét, a szemét pedig összehúzta, mint aki valami jóvátehetetlent lát, de nem tudja elhárítani.

A főorvosnő ezzel szemben Ruszanov fölé magasodott, és azt sem engedte meg magának, hogy elkomorodjék, csak megint megforgatta a vállát, és halk, engedékeny hangon így szólt:

– De hiszen itt vagyok, hogy kezelésben részesítsem.

– Köszönöm, már késő! – vágta rá Pavel Nyikolajevics.

– Eleget láttam az itteni viszonyokból és távozom. Senkit nem érdekel, mi bajom, senki sem állapítja meg a diagnózist!...

Akarata ellenére megcsuklott a hangja. Mert csakugyan bántónak érezte a dolgot.

– A diagnózist már megállapítottuk – mondta fegyelmezetten Doncova, mindkét kezével az ágy támlájára támaszkodva. – Távoznia pedig nincs hova, ezzel a betegséggel a köztársaságban sehol másutt nem vállalják a kezelését.

– De hiszen azt, mondta, hogy nincs rákom! Akkor ismertesse velem a diagnózist!

– Általában nem vagyunk kötelesek közölni a betegekkel a betegségük nevét. De ha magának megkönnyíti az állapotát, megmondom: lymphogranulomatosis.

– Tehát nem rák?!

– Persze hogy nem. – Még a vita miatti természetes haragról se árulkodott se az arca, se a hangja. Hiszen látta a Ruszanov állkapcsa alatt éktelenkedő ökölnyi daganatot. Kire haragudjék? A daganatra? – Senki se kényszerítette, hogy hozzánk jöjjön. Ha kívánja, akkor most, azonnal kiírhatjuk. De ne felejtse el... – Habozott. Majd békítően figyelmeztette: – Nemcsak a rákba lehet belehalni.

– Mi az, meg akar ijeszteni?! – kiáltott föl Pavel Nyikolajevics. – Mit ijesztget? Micsoda módszer ez? veszekedett élénken, de a „belehalni” szót hallva, az egész belseje megdermedt. Valamivel enyhébben folytatta: Azt akarja mondani, hogy olyan nagy a veszély?

– Ha egyik kórházból a másikba fog vándorolni, akkor igen. Vegye le a sálat. És keljen föl, legyen szíves.

Levette a sálját és fölkelt. A főorvosnő óvatosan megtapogatta a daganatot, majd összehasonlításul a nyaka egészséges felét. Megkérte, hogy amennyire bírja, hajtsa hátra a fejét (nem nagyon bírta, azonnal megfeszült a daganata), azután előre, balra, jobbra is.

No lám! Alig tudja már mozgatni a fejét. Hol a mozgásnak az a csodálatos könnyedsége, amelyet észre se veszünk addig, amíg birtokunkban van?

– Vegye le a kabátját, legyen szíves!

Zöld-barna csíkos pizsamájának kabátja nagy gombokkal záródott, és csöppet sem volt szűk, nem lehetett nehéz levetni, de amikor kinyújtotta a

karját, a mozdulatba úgy belesajdult a nyaka, hogy akaratlanul felnyögött. Tyű, de elfajult az ügy! A méltóságteljes, ősz hajú nővér segített neki kibújni a kabát ujjából.

– A hóna alatt nem érez fájdalmat? – kérdezte Doncova. – Semmi zavarót?

– Miért, oda is átterjedhet? – Ruszanov hangja egészen erőtlenné vált, s most halkabban csengett, mint Ludmila Afanaszjevnáé.

– Emelje oldalt a karját! – és erőteljesen nyomkodni kezdte a hóna alatt.

– Mivel fognak kezelni? – kérdezte Pavel Nyikolajevics.

– Már megmondtam: injekciókkal.

– Hova? Bele a daganatba?

– Dehogy. Intravénásan.

– Gyakran?

– Hetenként háromszor. Öltözzék föl.

– Nem lehetne... megoperálni?

(Azt kérdezte, „nem lehetne”, de éppen attól félt a legjobban, hogy a műtőasztalra fektetik. Mint mind beteg, szívesebben látott volna bármilyen más hosszadalmas kezelést.)

– A műtétnek nincs értelme. – Doncova kezét beletörölte az odanyújtott törülközőbe.

Az jó, ha nincs értelme! Pavel Nyikolajevics lázasan törte a fejét. Mégis meg kellene tanácskozni a dolgot Kápával. A kerülő akciók se olyan egyszerűek. Nincs akkora befolyása, mint szeretné, és ahogy itt az imént érzékeltette. Osztapenko elvtársnak meg egyáltalán ne olyan egyszerű telefonálni.

– Jól van, majd meggondolom. Tehát majd holnap eldöntjük?

– Nem – mondta könyörtelenül Doncova. – Itt és most. Holnap szombat, holnap nem adhatjuk be az injekciót.

Már megint a szabályok! Mintha nem azért volnának hogy áthágják őket.

– Miért ne lehetne szombaton?

– Azért, mert gondosan figyelni kell, hogyan reagál az injekció napján és másnap. Az pedig vasárnap lehetetlen.

– Miért, olyan komoly injekció?

Ludmila Afanaszjevna nem válaszolt. Már odébb lépe Kosztoglotovhoz.

– És ha hétfőn...?

– Ruszanov elvtárs! Maga a szemünkre hányta, hogy tizennyolc óra hosszat nem kapott kezelést. Most meg hajlandó volna várni hetvenkettőt? –

(Már győzött, már tapos rajta, és ő nem tehet ellene semmit!) – Vagy elkezdjük a gyógyítását, vagy nem. Ha igen, akkor tizenegy órakor megkapja az első injekciót. Ha nem akkor az aláírásával tanúsítja, hogy lemond az itt kezelésről, és még ma kiírom. De hogy három nap tétlenül várjunk, ahhoz nincs jogunk. Amíg befejezem kórteremben a vizitet, gondolja át és nyilatkozzék.

Ruszanov a tenyere mögé rejtette az arcát.

Gangart doktornő szó nélkül elment mellette majdnem nyakáig szorosan zárt köpenyében. S Olimpiada Vlagyiszlavovna is méltóságteljesen továbbhajózott.

A főorvosnőt kifárasztotta a vita, és azt remélte, hogy majd a következő ágynál fölvidul.

– No, Kosztoglotov, maga mit mond nekünk? Kosztoglotov kicsit lesimította szanaszét meredező fürtjeit, s az egészséges ember harsány, magabiztos hangján válaszolt:

– Pompásan érzem magam, Ludmila Afanaszjevna! Jobban nem is kell!

Az orvosok Összenéztek. Vera Kornyiljevna szája enyhe mosolyra húzódott, de a szeme nevetett örömében.

– Mégis írja le szavakkal – s Doncova leült az ágyára –, hogy mit érez! Mi változott az elmúlt napok alatt?

– Szívesen! – felelte készséggel Kosztoglotov. – A. fájdalmak már a második kezelés után enyhültek, a negyedik után pedig teljesen megszűntek. Ugyanakkor lement a lázam. Remekül alszom, napi tíz órát, és bármilyen helyzetben: nem fáj. Azelőtt pedig akármerre fordultam, fájt. Az ételre rá se bírtam nézni, most meg mindent fölfalok, sőt repetát is kérek. És nem fáj semmi.

– És nem fáj? – nevette el magát Gangart doktorné.

– Kap is? – mosolygott a főorvosnő.

– Néha. De mit mondjak, az egész világszemléletem megváltozott. Amikor bejöttem, majdnem hulla voltam, most pedig élek.

– Nincs hányingere?

– Nincs.

Doncova és Gangart ragyogó arccal nézett rá, ahogy a tanár néz kiváló tanítványára, nagyobb büszkeséget érezve az ő kitűnő felelete, mint a saját tudása és tapasztalata miatt. Az ilyen tanítványt muszáj szeretni.

– A daganatot érzi-e?

– Már egy csöppet se zavar.

– De érzi?
– Hát... amikor lefekszem, érzek egy kis fölösleges súlyt, még mintha ide-oda gurulna is. De nem zavar! – erősködött.
– Lássuk, feküdjön le!
Kosztoglotov begyakorlott mozdulatokkal az ágyra emelte két lábát, fölhúzta a térdét, félretolta feje alól a párnát, hanyatt feküdt és fölfedte a hasat.
Ludmila Afanaszjevna leült mellé, és lágy, körkörös mozdulatokkal közeledett a daganat felé.
– Ne feszítse meg magát – emlékeztette, s bár Kosztoglotov is tudta, hogy nem volna szabad, mégis önkéntelenül megfeszítette a testét védekezésül, és akadályozta a kitapintást. A főorvosnő ujjai alatt ellazult a hasfal, és tapintotta a gyomor mögött a daganat szélét, követte a határát, előbb puhán, majd erőteljesebben, végül még erősebben.
Gangart doktornő Doncova válla fölött nézte. Kosztoglotov pedig őt figyelte: milyen vonzó teremtés! Szigorú akar lenni, de nem tud: hamar hozzászokik a betegekhez. Felnőtt akar lenni, de ez se sikerül neki: van benne valami kipusztíthatatlan kislányos.
– Változatlanul világosan tapintható – állapította meg Ludmila Afanaszjevna. – Laposabb lett, ez kétségtelen Beljebb húzódott, nem nyomja a gyomrot, ezért nem okoz fájdalmat! Sokkal puhább. De a körvonala majdnem azonos. Megnézi?
– Minek, hisz mindennap megteszem, szüneteket kell tartani. A Westergreen huszonöt, a leukociták szám öt-nyolcszáz, a szegmentális... Nézze meg maga is.
Ruszanov fölnézett a tenyeréből, és súgva kérdezte nővértől:
– Az injekció... nagyon fájdalmas?
Kosztoglotov is megszólalt:
– Ludmila Afanaszjevna! Még hány besugárzást kapok?
– Azt most még nem lehet kiszámítani.
– De mégis. Körülbelül mikor engednek el?
– Tessék? – Doncova fejét fölkapta a kórlapról. – Mit kérdezett tőlem?!
– Hogy mikor enged el – ismételte meg ugyanolya határozottan Kosztoglotov. Kezét a térde köré kulcsolt és nagyon elszántnak látszott.
Doncova arcán nyoma sem maradt az eminens tanulóhun való gyönyörködésnek. Egy megátalkodottan makacs arckifejezésű, nehéz beteggel van dolga.

– De hiszen csak most *kezdem el* a kezelést! – hűtötte le. – A holnapi nappal kezdem. Ez eddig csak könnyű tüzérségi előkészítés volt.

De Kosztoglotov nem hagyta magát:

– Ludmila Afanaszjevna, hadd magyarázzam meg! Azt értem, hogy még nem gyógyultam meg, de nem is tartok igényt a teljes gyógyulásra.

Hogy micsoda betegek jöttek itt össze! Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz. Ludmila Afanaszjevna összevonta a szemöldökét: most csakugyan haragudott.

– Miket beszél? Egyáltalán normális maga?

– Ludmila Afanaszjevna... – Kosztoglotov nyugodtan föltartotta széles tenyerét. – Ha most vitát kezdenénk a mai ember normális vagy abnormális voltáról, az nagyon messzire vezetne... Tiszta szívből hálás vagyok magának, amiért ilyen kellemes állapotba hozott. Most szeretnék egy kicsit élni is benne. De nem tudom, milyen következményei lesznek a további kezelésnek. – Miközben beszélt, Ludmila Afanaszjevna alsó ajka egyre jobban lebiggyedt a türelmetlenség és fölháborodás jeléül. Gangart doktornőnek le-föl cikázott a szemöldöke, pillantása egyikükről a másikukra villant, szeretett volna beavatkozni és enyhíteni a helyzeten. Olimpiada Vlagyiszlavovna dölyfösen nézett le a lázadóra. – Egyszóval nem szeretnék most túl nagy árat fizetni azért a reményért, hogy majd valamikor élhetek. Szeretnék a szervezet védekező erejére hagyatkozni.

Maga a szervezete védekező erejére hagyatkozva négykézláb mászott ide, a kórházba! – mondta élesen Doncova, és fölkelt az ágyáról. – Fogalma sincs, mivel játszik! Egy szót se szólok többet magához.

Férfiasan legyintett, és Azovkin felé fordult, de Kosztoglotov egy buldog megátalkodott makacsságával folytatta:

– Én pedig éppen arra kérem, hogy szóljon. Lehet, hogy magát a kísérlet végeredménye érdekli, de én nyugodtan akarok élni. Ha csak egy évig, is. Ennyi az egész.

– Jól van – szólt vissza Doncova a válla fölött. – Majd hívatni fogom.

Lehangoltan nézett Azovkinra; még nem sikerült átkapcsolnia az új arcra és új hangra.

Azovkin nem kelt föl. Ült és fogta a hasát. Csak a fejét fordította az orvosok felé. Alsó és felső ajka mintha nem is alkotott volna egy szájat: külön-külön fejezte ki a maga szenvedését. Szemében nem látszott semmilyen érzés, csak könyörgés – mint aki süketeknek könyörög segítségért.

– Hogy vagyunk, Kolja? – Ludmila Afanaszjevna gyöngéden átfogta a vállát.
– Cefetül... – rebegte majdnem hangtalanul, csak a szájával, hogy ne fújja ki a levegőt, mert tüdejének minden rezdülése fájdalmat sugárzott szét a hasába.
Fél évvel ezelőtt ásóval a vállán masírozott a kommunista vasárnapra igyekvő komszomolisták élén, és teli torokból énekelt, most pedig még a fájdalmairól se tudott a suttogásnál erősebb hangon szólni.
– Akkor gondolkodjunk együtt, Kolja – szólt ugyanolyan halkan Doncova. – Lehet, hogy belefáradtál a kezelésbe. Lehet, hogy eleged van a kórházi levegőből. Így van?
– Így...
– Hiszen idevalósi vagy. Pihenhetnél otthon egy kicsit. Akarod? Kiírunk, mondjuk, egy, másfél hónapra.
– Aztán... visszavesznek?
– Persze hogy visszaveszünk. Hiszen te már a mi emberünk vagy. Kipihened a sok injekciót. Helyette tablettákat vásárolsz a gyógyszertárban, és naponta háromszor elszopogatsz belőlük egyet.
– Szinesztrolt?
– Azt.
Se Doncova, se Gangart nem tudta, hogy Azovkin a eltelt hónapok alatt minden nővértől, minden éjszakai ügyeletes orvostól még egy fájdalomcsillapítót és még egy altatót könyörgött ki. Mindenből még egyet azon felül, amennyit rendeltek. Ezzel a vászonzacskóban őrzött gyógyszertartalékkal készült föl pontosan erre a napra, amikor majd az orvosok lemondanak róla.
– Pihenned kell, Kolenyka... Pihenni...
Mélységes csönd volt a kórteremben, és annál jobban lehetett hallani Ruszanov sóhaját, aki ismét elvette tenyerét az arca elől, és kijelentette:
– Feladom, doktornő. Döfködjenek!

5. Az orvosok aggodalmai

Hogy nevezik ezt? Kedvetlenségnek? Csüggedésnek? Amikor a lelkünk szorong. Amikor valami láthatatlan, de sűrű, nehéz köd nyomul a mellünkbe, egész belsőnket ellepi, és középtájt szorítani kezd. S csak ezt a homályt és ezt a szorítást érezzük, és nem jövünk rá azonnal, mi az, ami annyira megfekszi a szívünket.

Ezt érezte Vera Kornyiljevna, amikor a vizit befejeztével lefelé mentek a lépcsőn Doncovával. Nagyon nem jól érezte magát.

Ilyen esetben az egyetlen segítség: befelé figyelni és tisztázni, mitől van ez. És valamilyen védőfalat emelni.

De arra se volt ideje, hogy figyeljen és tisztázza magában.

Mert mi van? Az, hogy félti a *mamát*. (Így nevezte egymás közt Ludmila Afanaszjevnát a három beosztott röntgenes orvosnő.) A mamájuk lehetett volna a kora alapján is: ők mind a hárman harminc körüliek, ő meg az ötven közelében. Ezen túl pedig annak a különös igyekezetnek az alapján, amellyel a munkájukra készítette föl őket. Ő maga az aggályosságig lelkiismeretes volt, és azt akarta, hogy ugyanezt az aggályosságot és lelkiismeretességet tegye magáévá mind a három „lánya". Az utolsók egyike volt, akik még egyformán értettek a diagnosztikához és a terápiához, és a kor irányzata, a tudományok egyre fokozódó specializálódása ellenére ragaszkodott hozzá, hogy beosztottjai is elsajátítsák mind a két területet. Nem volt olyan titok, amelyet megtartott volna magának, s ne osztott volna meg velük. És amikor Vera Gangart az egyikben is, másikban is élesebb szeműnek és találékonyabbnak mutatkozott nála, a „mama" csak örült. Vera már nyolc éve, az egyetem elvégzése óta dolgozott keze alatt, és azt az erőt, amelyet most magában érzett, és amellyel igyekezett kiragadni a könyörgőket a halál karmai közül, Ludmila Afanaszjevnának köszönhette.

Ez a Ruszanov kínos-kellemetlenségeket okozhat még a *mamának*. Egy fejet a helyére illeszteni művészet, levágni annál könnyebb.

És ha csak az egy Ruszanov volná! De bármelyik nekikeseredett szívű beteg megteheti. Ha egyszer elindul a hajsza, többé nem áll meg. A harag nem gereblyenyom, hanem mély barázda az emlékezetben. El lehet simítani, be lehet szórni homokkal, de elég megint akár egy részeg kiáltás,

hogy „üsd a doktorokat!” vagy „üsd a mérnököket!” – és már a kezekben a bot.

A gyanakvás foszlányai itt is, ott is megmaradtak, fel-felröppennek. A közelmúltban feküdt a kórházban gyomordaganattal a helyi MGB sofőrje. Operálni kellett volna. Vera Kornyiljevnának semmi köze nem volt hozzá de egyszer éjszakai ügyeletes lévén, este a sebészeten is vizitelt. A beteg panaszkodott, hogy rosszul alszik. Bromuralt rendelt neki, de amikor megtudta a nővértől, hogy kisebb kiszerelésben küldtek, azt mondta: „Adjon neki egyszerre kettőt.” A beteg elvette. Vera Kornyiljevna föl se figyelt furcsa pillantására. Soha ki se tudódott volna, történt, ha az egyik laboránsnő történetesen nem a lakásszomszédja ennek a sofőrnek. Meglátogatta őt a kórteremben, és izgatottan szaladt föl Vera Kornyiljevnához: sofőr nem vette be a porokat (miért kell egyszer kettőt?), nem aludt az éjszaka, és most őt faggatja: „Miért hívják a doktornőt Gangartnak? Mit tudsz róla? Meg akart mérgezni. Foglalkozni kellene vele.”

És Vera Kornyiljevna hetekig várta, hogy *foglalkozzanak* vele. De ezekben a hetekben is kitartóan, tévedhetetlenül, sőt lelkesen kellett diagnosztizálnia, megállapítania minden kezeléshez a szükséges sugárdózisokat, és pillantásával, mosolyával bátorítania a betegeket, akik ebbe a hírhedt rákos körbe kerültek, miközben mindenkitől várta a gyanakvó pillantást: „Nem akarsz-e megmérgezni?”

S ami még különösen nyomasztó volt a vizit közben: Kosztoglotov, az egyik legsikeresebben gyógyuló betege, akihez Vera Kornyiljevna valami okból különös vonzalmat érzett – éppen ez a Kosztoglotov akadékoskodott, hogy nem folytatnak-e vele veszedelmes kísérletet.

Ludmila Afanaszjevna is levertnek látszott a vizit óta, és neki is eszébe jutott egy kellemetlen eset egy Polina Zavodcsikova nevű rosszindulatú teremtéssel, akinek a kisfiát kellett megoperálni, és ő is bent volt vele a korházban. A műtét után rátámadt a folyosón a sebészre, és követelte, hogy adjanak neki egy darabkát a fiából kimetszett daganatból. És ha nem éppen Lev Leonyidovics a sebész, meg is kapja. A nő terve az volt, hogy ezt a szövetdarabkát elviszi egy másik kórházba, hogy ellenőrizzék a diagnózist, és ha az nem egyezik Doncova diagnózisával, megzsarolja vagy följelenti.

Nem egy ilyen esetet őriztek valamennyien az emlékezetükben.

Most, a vizit után meg akarták beszélni egymás közt azt, amit a betegek előtt nem lehetett, hogy azután döntsenek.

A tizenhármas épület csehül állt helyiségek dolgában; a röntgenterápiának nem is volt külön orvosi szobája. Nem fértek el se a „kobaltágyú”, se a százhúsz-, illetve kétszázezer voltos mély terápiás röntgenkészülékek kezelőhelyiségeiben sem. A röntgendiagnosztikai szobában lett volna hely, de ott mindig sötét van. Ezért az asztalukat, amelyiknél a folyó ügyeket intézték, a kórlapokat és más papírokat töltögették, a felületi terápiás röntgenkészülékek kezelőhelyiségében tartották – mintha nem épp elég émelyítő szagú, langyos röntgenlevegőt lélegeztek volna be a munkájuk hosszú évei alatt.

Bementek és leültek egymás mellé a durván gyalult, nagy, fiókok nélküli asztalnál. Vera Kornyiljevna szétválogatta a fekvő betegek – a nők és a férfiak – kartonjait, aztán aszerint csoportosította őket, melyiket fogja egyedül földolgozni, és melyik felől kell közösen dönteni. Ludmila Afanaszjevna komoran meredt maga elé az asztalra, alsó ajkát enyhén lebiggyesztette, s halkan kopogott ceruzájával.

Vera Kornyiljevna részvéttel pillantgatott felé, de nem merte szóba hozni se Ruszanovot, se Kosztoglotovot, se a közös orvosi sorsot, mert ami nyilvánvaló, azt minek elismételni, aztán meg hátha nem elég tapintatosan és óvatosan fogalmazná meg, s vigasztalás helyett még jobban megbántaná?

Ludmila Afanaszjevna azonban megszólalt:

– Milyen dühítő, hogy ilyen tehetetlenek vagyunk, nem igaz? – (Ez sok mai páciensre vonatkozhatott.) Megint koppantott a ceruzával. – De hát semmiben se hibáztunk. – (Ez pedig Azovkinra is, Murszalimovra is.) – Előfordult, hogy ingadoztunk a diagnózist illetőleg, de kezelés helyes volt. Kisebb dózist se adhattunk. Az a hordó volt a baj.

Tehát erről van szó! Szibgatovra gondol! Vannak olyan hálátlan betegségek, hogy hiába pazarol rájuk háromszor annyi találékonyságot is az ember, a beteget nem lehet megmenteni. Amikor Szibgatovot először hozták be hordágyon, a röntgenfelvétel azt mutatta, hogy majdnem az egész keresztcsontja odavan. Az ingadozás abban állt, hogy még a professzorral való konzultálás után is csontszarkómát állapítottak meg, és csak fokozatosan jöttek rá, hogy óriássejtes daganatról van szó, amikor a csont lágyulni kezd, és lassan zselészerű szövetté válik. De a kezelés azonos.

A keresztcsont olyan sarokkő, melyet nem lehet eltávolítani, nem lehet kifűrészelni. Nem volt más hátra, mint röntgenbesugárzás, mégpedig azonnal nagy dózisokban – kisebb nem segíthetett. És Szibgatov meggyógyult! A keresztcsont megerősödött. Meggyógyult, de a baromi

röntgensugár-dózisoktól a környező szövetek rendkívül érzékennyé váltak és hajlamossá új rosszindulatú daganatok képződésére. Az újabb sérülés trófikus fekélyt lobbantott föl. Most pedig, amikor a vér és a szövetek már nem voltak képesek újabb sugárdózist befogadni, új daganat keletkezett, amelyet már nem lehetett elpusztítani.

Az orvos számára ez saját tehetetlenségének, a módszerek tökéletlenségének beismerése, de a szíve megtelik szánalommal. A legmindennapibb szánalommal: itt van ez a jámbor, udvarias, szomorú tatár, csupa jóindulat és hála, de mi csak egyet tehetünk érte: meghosszabbíthatjuk a szenvedését.

Ma reggel Nizamutdin Bahramovics speciális okból hívatta Doncovát: növelni kell az ágyak forgását, ezért minden bizonytalan esetben, amely nem ígér határozott javulást, a beteget el kell bocsátani. A főorvosnő egyetértett ezzel, hiszen az előcsarnok mindig tele van várakozókkal, akik sokszor napokig kénytelenek ott maradni, a járási onkológiai rendelőkből is egyre érkeznek a kérések, hogy újabb betegeket küldhessenek. Elvben egyetértett, és senki nem illett bele jobban ebbe a kategóriába, mint Szibgatov – és mégsem volt képes elbocsátani. Túlságosan hosszú és elkeserítő küzdelmet vívott ezért az egyetlen emberi keresztcsontért, semhogy engedjen a józan megfontolásnak, lemondjon még az eljárások egyszerű megismétléséről is abban a csekély reményben, hogy mégis a halál téved, nem az orvos. Szibgatov miatt még a tudományos érdeklődésének iránya is megváltozott: csakis abból a célból mélyedt el a csontok patológiájában, hogy Szibgatovot megmentse. Lehet, hogy odakint aváróban nem kevésbé sürgős esetek ülnek – de képtelen elengedni Szibgatovot, és addig fog ravaszkodni a főorvos előtt, amíg csak bír.

Ahhoz is ragaszkodott Nizamutdin Bahramovics, hogy ne tartsák benn a reménytelen eseteket. Lehetőleg a kórház falain kívül következzék be a haláluk: ez is növeli az ágyak forgását, amellett kevésbé nyomasztja a bentmaradókat, és javítja a halálozási statisztikát, mert eltávozásuknak nem a halál lesz az, oka, hanem „állapot rosszabbodása”.

Pontosan ebbe a rubrikába tartozik a most elbocsátandó Azovkin. Kórtörténete, amely az eltelt hónapok alatt vastag füzetté terebélyesedett, sok-sok lila és kék számot és sort tartalmazott. S mind a két orvos ott látta ezek mögött az összekapcsolt, barnás lapok mögött, melyek kiálló farostjain minduntalan megbotlott a toll, a szenvedéstől verejtékben úszó városi fiút, amint kitekert végtagokkal ül az ágyon, de a halk, lágy hangon felolvasott

számok kérlelhetetlenebbek voltak egy hadbíróság dörgedelmes ítéleténél, és fellebbezésnek nem lehet helye Huszonhatezer R-nyi besugárzás, közülük tizenkétezer egyvégtében az utolsó menetben, ötven szinesztrolinjekció, hét vértranszfúzió, a leukociták száma mégis csak háromezer-négyszáz, az eritrocitáké... Az áttételek, akár a tankok, minduntalan áttörték a védelmet, már keményedtek a mediastinumban, megjelentek a tüdőben, gyulladásba hozták a kulcscsont fölötti csomókat, és a szervezet nem segített megállítani őket.

A doktornők átnézték, majd tovább töltögették a félretett kartonokat, miközben a röntgenasszisztensnő kezelte a bejáró betegeket. Most éppen egy négyéves, kék ruhás kislányt vezetett be az anyukájával együtt. A kislány pofiján átütöttek a piros érfaldaganatok: még parányiak még nem rosszindulatúak, azért kell besugározni őket hogy ne nőjenek tovább és ne váljanak azzá. Maga kislány nemigen törődött az egésszel, nem tudta, hogy pici ajkán talán már a halál embertelen súlyát hordja. Nem először járt itt, már nem félt, csivitelt, megfogdosta a nikkelalkatrészeket, és örült ennek a csillogó világnak Az egész kezelés három percig tartott, de ez alatt a három perc alatt sem bírt mozdulatlanul megülni a beteg helyre irányított keskeny cső előtt. Izgett-mozgott, jobbra-balra hajolt, az asszisztensnő idegeskedett, kikapcsolta a készüléket, majd újra meg újra beállította a csövet. Az anya kezében egy babát tartva próbálta lekötni a kicsi figyelmét, és még más ajándékokkal kecsegtette, ha nyugton marad. Azután egy komor képű öregasszony következett, aki sokáig bontogatta a kendőjét s vetette le a blúzát. Azután egy másik osztályról jött át egy szürke pongyolás nő, sarkán elszíneződött dudorral – a cipőjében lévő szög sebezte föl –, és vidáman beszélgetett a nővérrel, fogalma sem lévén arról, hogy ez a vacak, centiméteres dudor, amelyet valami okból nem akarnak eltávolítani, a rosszindulatú daganatok királya: melanoblasztóma.

A két doktornő önkéntelenül odafigyelt ezekre a betegekre is, némelyiket megnézték, és tanácsokat adtak az asszisztensnőnek, s közben annyira eltelt az idő, hogy Vera Kornyiljevnának be kellett volna adnia az első embihininjekciót Ruszanovnak, előbb azonban Ludmila Afanaszjevna elé tette a szándékosan utolsónak tartogatott kartont: Kosztoglotovét.

– Ennyire elhanyagolt állapot után ilyen ígéretes kezdet! – mondta. – Csak nagyon csökönyös egy ember. Még képes és csakugyan nem hagyja magát kezelni.

– Azt próbálja meg! – koppintott Ludmila Afanaszjevna. Kosztoglotovnak ugyanaz volt a baja, mint Azovkinnak, de olyan reményteljesen alakul a gyógyulás folyamata! – Csak merje ne hagyni!

– Magának biztos nem meri – bólintott azonnal Gangart doktornő –, de én nem vagyok biztos benne, hogy meg tudom győzni. Küldjem be magához? – Egy odatapadt porszemecskét igyekezett lepiszkálni a körméről. Elég bonyolult viszony alakult ki köztünk... Képtelen vagyok kategorikusan beszélni vele. Nem tudom, miért.

*

Ez a bonyolult viszony mindjárt a megismerkedésükkor kezdődött.

Borús januári nap volt, zuhogott az eső. Gangart doktornő volt az éjszakai ügyeletes. Úgy este kilenc felé feljött hozzá a földszinti termetes takarítónő és elpanaszolta:

– Doktornő, odalent okvetetlenkedik egy beteg. Én nem bírok vele. Micsoda dolog ez? Ha nem csinálnak valamit, még a fejünkre ülnek.

Vera Kornyiljevna lement, és azt látta, hogy a főnővér zárt fülkéje előtt, a főlépcső mellett egy langaléta férfi fekszik a csupasz padlón, csizmában, kifakult katonaköpenyben, de civil füles kucsmában, amely kisebb a kelleténél, de azért a fejére erőltette. Feje alatt az oldalzsákja, és minden jel szerint aludni készül. Gangart doktornő egészen odament hozzá magas sarkú cipő bújtatott karcsú lábán (mindig nagyon gondosan öltözködött), szigorúan ránézett, hogy már a pillantásával is megszégyenítse s kényszerítse, hogy keljen föl, ám az, jóllehet látta őt, közönyösen nézett vissza rá, meg s moccant, sőt úgy rémlett, behunyta a szemét.

– Kicsoda maga? – kérdezte erre.

– Egy ember – felelte a férfi halkan, egykedvűen.

– Van beutalója?

– Van.

– Mikor kapta?

– Ma.

A padlón észrevehető nyomokból látni lehetett, hogy köpenye csuromvíz, ugyanígy a csizmája és a zsákja is.

– Itt nem maradhat. Ezt... nem engedhetjük meg Kényelmetlen is...

– Kényelmes – mondta bágyadtan a férfi. – A szülőházámban vagyok, miért szégyelljem magam?

Vera Kornyiljevna zavarba jött. Érezte, hogy képtelen volna rákiáltani, fölállítani. Meg nem is engedelmeskednék.

Az előcsarnok felé pillantott, amely nappal mindig tel volt látogatókkal és várakozókkal, s amelynek három kerti padján beszélgettek a rokonok a betegekkel, kapuzárás után, éjszakára pedig ott maradhattak a vidékről jött súlyos betegek, akiknek nem volt hova menniük. Mos csak két pad volt az előcsarnokban, az egyiken már egy öregasszony feküdt, a másikra egy tarka kendő s üzbég fiatalasszony fektette le bebugyolált kisbabáját, s mellé ült.

Megengedhetné, hogy az, előcsarnokban lefeküdjön a padlóra, de azt összevissza járták, csupa piszok.

Ide viszont csak kórházi öltözékben vagy fehér köpenyben szabad bejönni.

Vera Kornyiljevna megint az elszánt betegre pillantott, akinek ijesztően lesoványodott arcáról közben elszállt a közöny.

– Nincs senkije a városban?

– Nincs.

– Nem próbálkozott a szállodában?

– Próbálkoztam – felelte a férfi már fáradtan. – Öt szálloda van...

– Szóba se akartak állni velem. – Behunyta a szemét, mint aki befejezte az audienciát.

– Ha kicsit előbb jött volna! – fontolgatta Gangart doktornő. – Némelyik ápolónőnk befogad egy-egy beteget éjszakára. Nem kérnek sokat.

A férfi behunyt szemmel feküdt.

– Azt mondja: ha kell, egy hétig fogok itt feküdni! lendült támadásba a takarítónő. – A lábuk alatt! Amíg nem adnak egy ágyat!... No nézd csak! Kelj föl, ne bolondozz! Ez itt steril hely! – próbált a lelkére beszélni.

– Miért van csak két pad? – csodálkozott a doktornő. – Mintha három tett volna.

– A harmadikat átvitték oda – mutatott az asszony az üvegajtóra.

Igaz, igaz, egy padot áttettek oda, a kezelőhelyiségek folyosójára, azoknak a betegeknek, akik ambuláns kezelést kapnak.

Vera Kornyiljevna kinyittatta azt a folyosót, és rászólt a betegre:

– Álljon föl, kényelmesebb helyre fektetem.

A férfi fölnézett rá, még mindig bizalmatlanul. Aztán a fájdalomtól meg-megrándulva, nagy keservesen föltápászkodott. Látszott, hogy minden mozdulat, törzsének legkisebb fordulata is kínokat okoz neki. Amikor fölkelt, nem vette föl a zsákját, most pedig újabb fájdalmat okozott volna a lehajlás.

Vera Kornyiljevna könnyedén lehajolt, fehér kezével megfogta az átázott, mocskos zsákot, és odaadta neki.

– Köszönöm – mosolygott rá kínkeservesen a férfi. – Mit kellett megérnem...

Hosszúkás, vizes folt maradt a padlón ott, ahol feküdt.

– Megázott? – fürkészte a doktornő egyre nagyobb részvéttel. – Ott bent, a folyosón meleg van, vegye le köpenyét. Nem rázza a hideg? Nincs láza?

Homlokát teljesen eltakarta a lelógó fülű, szakadt fekete kucsma, ezért a doktornő nem a homlokához érintette az ujjait, hanem az arcához.

Az érintés nyomán azonnal megállapította, hogy lázas.

– Szed valamit?

Most valahogy másképp nézett rá a férfi: a nélkül végtelen elidegenedettség nélkül.

– Analgint.

– Van magánál?

– Ühüm.

– Hozzak altatót?

– Ha lehet.

– Igaz is! – jutott eszébe. – Mutassa a beutalóját!

Elmosolyodott-e vagy a fájdalom parancsára húzódott szét az ajka?

– Papír nélkül visszaküld az esőbe?

Kinyitotta a köpenye felső kapcsát, és a zubbonya zsebéből előhúzta a beutalót, amelyet csakugyan aznap állítottak ki a szakrendelőben. Vera Kornyiljevna elolvasta és látta, hogy az ő betege: sugárkezelést kell kapnia. A beutalóval a kezében indult el az altatóért.

– Mindjárt hozom. Menjen, feküdjön le.

– Várjon! – élénkült föl a beteg. – Adja vissza a papírt! Ismerjük az ilyen csalafintaságokat!

– Mitől fél? – fordult vissza feléje sértődötten a doktornő. – Nem hisz nekem?

A férfi habozni látszott.

– Miért kell, hogy higgyek magának? – morogta. – Nem ettünk egy tálból cseresznyét. – És elment, hogy lefeküdjék.

Vera Kornyiljevna megharagudott, és ő maga már nem ment vissza hozzá, hanem a takarítónővel küldött altatót, aki visszaadta a betegnek a beutalót is; a tetejére a doktornő ezt írta: „cito”, aláhúzta és felkiáltójelet tett mellé.

Csak éjszaka ment el a férfi mellett. Aludt. A pad ehhez elég kényelmes volt, nem lehetett leesni róla: hajlított háta ugyancsak meghajlított ülésben folytatódott. Vizes köpenyét levetette, de vele takarózott be: az egyik szárnyát a lábára húzta, a másikat a vállára. Csizmája lelógott a pad végén. Talpán folt hátán folt, fekete és vörös bőrdarabkákból, orrán, sarkán vasak.

Reggel Vera Kornyiljevna szólt a főnővérnek, hogy helyezze el a felső előtérben.

Igaz, az óta az első nap óta Kosztoglotov sohasem szemtelenkedett. A szokásos városi szóhasználattal, udvariasan beszélt vele, előre köszönt, sőt jóindulatúan rá is mosolygott. Mégis mindig az volt az érzése, hogy egyszer csak valami furcsát művel.

S csakugyan, tegnapelőtt, amikor vércsoportvizsgálatra hívta, és előkészítette az üres fecskendőt, Kosztoglotov leengedte a már feltűrt ruha ujját, és kereken kijelentette:

– Vera Kornyiljevna, nagyon sajnálom, de boldoguljon valahogy e nélkül a próba nélkül.

– Hogyhogy? És miért?

– Már épp elég vért csapoltak le belőlem. Adjon az, akinek sok van. Nekem semmi kedvem hozzá.

– Nem szégyelli magát? Férfi létére! – pillantott rá azzal az ősi csúfondáros női mosollyal, amelyet ki nem állhatnak a férfiak.

– És azután?

– Ha majd kell, vérátömlesztést kap.

– Én? Már megbocsásson! Miért kellene nekem a más vére? A másét nem akarom, a, magaméból pedig egy csöppet se adok. A vércsoportomat írja föl, még a frontról tudom.

És bárhogy győzködte, nem engedett, egyre újabb váratlan érveket hozott föl. Meg volt róla győződve, hogy fölösleges az egész.

Vera Kornyiljevna végül komolyan megsértődött.

– Micsoda ostoba, nevetséges helyzetbe hoz engem? Utoljára *kérem*...

Ez persze hiba volt: megalázkodott előtte, hiszen miért kellene kérnie?

A férfi azonban szó nélkül föltűrte az ujját, és odanyújtotta a karját:

– Csakis magának, nem bánom, vegyen le akár három köbcentit, amennyit akar.

Egyszer furcsa közjátékra került sor, megint az ő zavara miatt.

– Maga nem néz ki németnek – mondta Kosztoglotov.

– A férje nevét viseli?

– Igen – vágta rá önkéntelenül.

Miért válaszolt így? Mert abban a pillanatban bántónak érzett minden más választ.

A férfi nem kérdezett többet.

Pedig az, apját” és a nagyapját hívták Gangartnak. Eloroszosodott németek voltak. Mit kellett volna mondania? Azt, hogy „nem vagyok férjnél”? Hogy „sohasem voltam férjnél”?

Lehetetlen lett volna.

6. A leletek története

Ludmila Afanaszjevna mindenekelőtt a kezelőhelyiségbe vitte be Kosztoglotovot, ahonnan csak az imént jött ki egy beteg a kezelés után. Reggel nyolc óta majdnem megállás nélkül működött az állványra függesztett száznyolcvanezer voltos röntgencső, és mert a szellőzőablak be volt csukva, az egész helyiséget betöltötte a röntgen enyhén édeskés szagú, utálatos melege.

Ettől a melegtől – mert annak érzékelte a tüdő (valójában nem egyszerűen hő volt) – az első tíz besugárzás után undorodni kezdtek a betegek. De Ludmila Afanaszjevna már hozzászokott. Húsz év itteni munka alatt, amikor a csövek még semmilyen védelemmel nem voltak ellátva (egyszer kis híján agyonütötte a nagyfeszültségű vezeték), mindennap belélegezte a röntgenhelyiségek levegőjét, és a megengedettnél jóval több órát töltött a diagnosztizáló helyiségben. S az összes védőernyő és kesztyű ellenére valószínűleg több R-nyi sugárzás érte, mint a legtürelmesebb és legsúlyosabb betegeket, csak ezeket az R-eket senki se számolta és senki se adta össze.

Sietett, nemcsak azért, hogy mielőbb kijöhessen, hanem mert egy percig se volt szabad fölöslegesen hátráltatni a készülék munkáját. Kézmozdulattal utasította Kosztoglotovot, hogy feküdjön föl a cső alatti kemény asztalra, és tegye szabaddá a hasát. Valamilyen hűvös, csiklandozó ecsettel végighúzott a bőrén, mintha körülrajzolna valamit, és számokat írna rá.

Közben a röntgenasszisztensnőnek elmagyarázta a *kvadránsokból* álló ábrát és hogy milyen szögben állítsa be minden egyes negyed fölé a csövet. Majd hasra fektette Kosztoglotovot és a hátán húzogatta az ecsetet.

– A kezelés után jöjjön be hozzám – mondta neki. És kiment.

A nővér megint hanyatt fektette, a férfit, kendőket rakott a megjelölt négyzet köré, majd súlyos ólombetétes gumiból való lapokat hozott és letakarta velük mindazon szomszédos helyeket, amelyeket nem szabad hogy érjen a közvetlen besugárzás. A hajlékony lapok jólesőn-súlyosan simultak a testére.

A nővér is kiment, becsukta az ajtót, és most csak a vastag falba vágott kis ablakon át látta őt. Halk percegés hangzott föl, kigyúltak a figyelmeztető lámpák, fölizzott a cső.

S a has bőrének szabadon hagyott négyzetén, majd a hasfal rétegein és azokon a szerveken át, melyeknek a nevét tulajdonosuk se tudta, azután a daganatvarangy testén, a gyomron vagy a beleken át, az artériákban és a vénákban keringő véren, a nyiroksejteken, a gerincoszlopon és a kisebb csontokon, újabb rétegeken, véredényeken és a hát bőrén, majd az asztal lapján, aztán a négy centi vastag padlódeszkán, a vakpadlón, a salakágyon át még lejjebb, bele a beton-kő fundamentumba vagy magába a földbe zuhogni kezdtek a könyörtelen röntgensugarak, az emberi agy számára elképzelhetetlen elektromos és mágneses mezők remegő vektorai, vagy a valamivel érthetőbb kvantumlövedékek, amelyek mindent átszakítanak és szitává lyuggatnak, ami az útjukba kerül.

S ez, a roncsolandó szövetek számára némán és érzékelhetetlenül zajló, barbár össztűz tizenkét kezelés után visszaadta Kosztoglotov élni akarását, életkedvét, étvágyát, sőt még a derűjét is. A második és a harmadik besugárzás után, megszabadulva a fájdalomtól, amely kibírhatatlanná tette a létezését, megtudni és megérteni vágyott, hogyan bombázhatják ezek a mindenen áthatoló parányi lövedékek a daganatot anélkül, hogy érintenék a test többi részét. Addig nem volt képes teljesen alávetni magát a kezelésnek, amíg meg nem érti és nem bízik benne.

Ezért, igyekezett kiszedni a röntgenterápia lényegét Vera Kornyiljevnából, ebből a kedves asszonyból, aki már első találkozásukkor, ott a lépcső alatt le tudta győzni a bizalmatlanságát és riadt gyanakvását, amikor Kosztoglotov föltette magában, hogy próbálják bár rendőrökkel, tűzoltókkal kiráncigáltatni, jószántából el nem megy innen.

– Ne féljen, magyarázza el – nyugtatta meg. – Én az a fajta öntudatos katona vagyok, akinek érteni kell a harci feladatot, különben nem fog harcolni. Hogy lehet az, hogy a röntgen szétroncsolja a daganatot, de a többi szövetet nem bántja?

Vera Kornyiljevna érzelmeit jóval a szeme előtt elárulta az ajka. Olyan érzékeny, mozgékony ajka volt, mint egy, kis szárnyacska. A habozását is azonnal jelezte: kételkedést lehelt.

(Mit mondhatott volna neki erről a vak tüzérségről, amely ugyanolyan szorgalommal pásztázza a saját katonáit, mint az ellenséget?)

– Ajjaj, ez nincs megengedve... No, jól van. A röntgen természetesen mindent roncsol. Csak a normális szövetek gyorsan regenerálódnak, a daganatszövetek nem.

Akár igazat mondott, akár nem, Kosztoglotovnak tetszett.

– Hohó! Ilyen feltételek mellett hajlandó vagyok játszani. Köszönöm! Meg fogok gyógyulni!

És csakugyan szépen gyógyult. Készséggel feküdt a röntgen alá, és a kezelés alatt valósággal beleszuggerálta a daganat sejtjeibe, hogy végük van, „kaput”.

Máskor meg mindenféle egyéb jutott eszébe a besugárzás közben. Még el is szunyókált.

Most végigjártatta tekintetét a sok lelógó csövön és vezetéken, és azt próbálta megérteni, miért van belőlük ennyi, és ha van hűtés, vízzel vagy olajjal működik-e. De gondolata nem állapodott meg ennél, úgyhogy nem sikerült eldöntenie.

Ugyanis már Vera Gangart járt az eszében. Arra gondolt, hogy egy ilyen kedves nő sohasem jön el hozzájuk, Us-Terekbe. És hogy az összes ilyen már rég férjhez ment. Különben, a férj csak zárójelben jutott az eszébe, Vera Kornyiljevna a férjétől függetlenül foglalkoztatta. Arra gondolt, milyen jólesnék nemcsak így, futtában beszélgetni vele, hanem hosszan, nagyon hosszan, akár a kórház kertjében sétálva. Néha ráijesztene egy-egy meredek megjegyzéssel – olyan mulatságos, amikor zavarba jön! A kedvessége úgy tündöklik a mosolyában, mint a nap, valahányszor szembejön a folyosón vagy belép a kórterembe. Valahogy a foglalkozásától függetlenül is jó, egyszerűen jó. A mosolya jó. Vagy nem is a mosolya, hanem az ajka. Valahogy olyan eleven, önálló életet él az ajka, melynek megvan az önálló rendeltetése, nemcsak az, hogy csókoljon.

A cső halkan percegett.

Vera Gangartról töprengett, de közben Zojáról is. Kiderült, hogy a legeslegmélyebb benyomást tegnap este – de az emlék a mai reggelen is fölbukkant – Zoja feszes-begyes keble tette rá, melynek két félgömbje így együtt egy majdnem vízszintes polcot formázott. A tegnapi fecserészés ideje alatt egy nagy és elég súlyos vonalzó feküdt az asztalon a kimutatások megvonalazásához. Nem furnérlapból, hanem gyalult deszkából készült. És Kosztoglotovot egész este csábította az az ötlet, hogy ezt a vonalzót föltegye Zoja melle polcára, hogy kipróbálja, lecsúszik-e vagy nem. Úgy gondolta, hogy nem csúsznék le.

Hálával gondolt arra a nehéz, ólombetétes gumilapra, melyet a hasa alsó felére tesznek: ez a lap megnyugtatóan bizonygatta neki: „Ne félj, megvédlek!”

És ha mégse? Ha nem elég vastag? Vagy ha nem elég gondosan helyezik el?

Egyébként az elmúlt tizenkét nap alatt Kosztoglotov nemcsak az életbe – az evéshez, a mozgáshoz, a jókedvhez – tért vissza. Ez a tizenkét nap visszaadta neki a legszebbet, ami az életben létezik, és amit az elmúlt hónapok fájdalmai közepette teljesen elveszített. Tehát az ólomlap szilárdan tartja a frontot!

Mégis jó lenne addig kijutni a kórházból, amíg épségben van.

Észre sem vette, hogy a percegés abbamaradt, és a rózsaszínűen izzó fűtőszálak fokozatosan kihűltek. Bejött a nővér, leszedegette róla a takarólapokat és – kendőket. Kosztoglotov letette a lábát, és ekkor észrevette a hasán a lila ábrákat és számokat.

– Hogy moshatom le? – kérdezte a nővértől. – Csak az orvos engedélyével.

– Jó kis módszer! Szóval engem egy egész hónapra előkészítettek?

Bement Doncovához. A főorvosnő a felületi terápiás készülékek helyiségében tartózkodott, s orrán a lekerekített, szögletes szemüveggel nagyméretű röntgenfelvételeket vizsgálgatott a világítóasztalon. Mind a két készülék ki volt kapcsolva, mind a két szellőzőablak kinyitva, és senki más nem volt a szobában.

– Foglaljon helyet – mondta Doncova szárazon.

Leült.

A főorvosnő még folytatta a két felvétel összehasonlítását.

Kosztoglotov olykor vitába szállt ugyan vele, de ezzel csak a kezelés utasításokban kidolgozott túlkapásai ellen védekezett. Maga Ludmila Afanaszjevna bizalmat keltett benne, nemcsak férfias határozottságával, szabatos parancsaival a röntgenhelyiség sötétjében, a korával és a munka iránti kétségtelen és osztatlan odaadásával, hanem legfőképpen azzal, hogy már az első napon teljes biztonsággal kitapintotta a daganata körvonalait. A tapintás pontosságáról maga a daganat árulkodott, amely szintén megérzett valamit. Csak a beteg tudja fölmérni, helyesen érzékeli-e az orvos ujjaival a daganatot. Doncova úgy körültapogatta az övét, hogy röntgenfelvételre se volt szüksége.

A főorvosnő félretette a filmeket, levette a szemüvegét, és így szólt:

– Kosztoglotov! A maga kórtörténetében van egy igen lényeges hiány. Egészen pontosan kellene ismernünk az elsődleges daganat kiindulási helyét. – Amikor áttért az orvosi kifejezésmódra, a beszéde mindig nagyon

fölgyorsult: a hosszú, szakkifejezések és mondatok egy lélegzetre buggyantak ki a szájából. – Amit a tavalyelőtti műtétről mondott és a mostani metasztázis elhelyezkedése is megerősíti a diagnózisunkat. Mégsem zárhatunk ki egyéb lehetőséget sem. Ez pedig megnehezíti a kezelést. Azt nyilván tudja, hogy most lehetetlen szövetpróbát venni a metasztázisból.

– Hálaistennek. Nem is hagynám.

– Mégsem értem, miért nem kaphatjuk meg az elsődleges preparátum szövettani leletét. Biztos benne, hogy elvégezték a hisztológiai vizsgálatot?

– Igen.

– Akkor miért nem közölték magával az eredményt? – kérdezte gyorsan, pattogóan, ahogy a dolguk után siető emberek szoktak. Némelyik szavát csak sejteni lehetett.

Kosztoglotov azonban elszokott a sietségtől.

– Az eredményt? Hogy miért nem? Tudja, olyan viharos események zajlottak le nálunk, olyan cifra volt a helyzet, hogy becsületszavamra... Egyszerűen szégyelltem a biopszia felől kérdezősködni. Hiszen fejek hullottak. Meg nem is értettem, minek kellett a biopszia. – Ha Kosztoglotov orvosokkal beszélgetett, szívesen használta a szakkifejezéseket.

– Maga persze hogy nem értette. – De az orvosoknak tudniuk kellett, hogy ezzel nem szabad játszani.

– Az or-vo-sok-nak?...

Arra, az ősz csíkra nézett, amelyet a főorvosnő nem rejtett el, nem festetett be, és kissé csontos arcának szigorú, tárgyilagos kifejezését fürkészte.

Lám, milyen az élet. Itt ül előtte egy honfitársnője, kortársa és jóakarója, és ő mégsem képes elmagyarázni neki közös anyanyelvükön a legegyszerűbb dolgokat. Talán mert túlságosan messziről kellene kezdeni. Vagy túlságosan korán félbeszakítani a magyarázatot.

– Az orvosok se tudtak semmit se csinálni. Az elsőt, egy ukrán sebészt, aki döntött a műtétről és előkészített rá, a műtét előtti éjszaka beosztották egy transzportba.

– És?

– És elvitték.

– De bocsásson meg, bizonyára előre közölték vele, úgyhogy...

Kosztoglotov őszintén fölnevetett. Nagyon mulatságosnak találta.

– A transzportról nem szoktak előre szólni senkinek. Épp az a lényege, hogy váratlanul emeljék ki az illetőt.

Doncova magas homloka ráncokba szaladt. Kosztoglotov valami teljesen abszurd dolgot mond.

– De ha műtétre váró betege volt...

– Haha! Voltak ott nálam kacifántosabb esetek is. Egy litván lenyelt egy alumínium leveseskanalat.

– Micsoda?!

– Szándékosan. Hogy kikerüljön a magánzárkából. Hiszen nem tudhatta, hogy a sebészt elviszik.

– És azután? Hiszen a maga daganata gyorsan nőtt, nem?

– De. Mondhatni, óráról órára... Aztán úgy öt nap múlva áthoztak egy másik lágerből egy német sebészt, Karl Fjodorovicsot. Kicsit körülnézett az új helyen, és másnap megoperált. De senkitől se hallottam azt a szót, hogy „rosszindulatú" meg „metasztázis". Nem is értettem volna.

– De a biopsziát elküldte, nem?

– Én akkor semmit se tudtam semmiféle biopsziáról.

Feküdtem az operáció után, homokzsákkal a hasamon. A hét vége felé megpróbáltam lelógatni a lábamat az ágyról, aztán fölállni, amikor egyszer csak újabb transzportot állítottak össze, körülbelül hétszáz emberből, az ügynevezett renitensekből, és az én jámbor Karl Fjodorovicsom is belekerült a szórásba. A hálóbarakkból vitték el, még azt se hagyták, hogy utoljára megnézze a betegeit.

– Micsoda barbárság!

– Ez még semmi. – Kosztoglotov a szokottnál élénkebb volt. – Átrohan a haverom, és megsúgja, hogy én is rajta vagyok a listán, madám Dubinszkaja, az egészségügyi főnök beleegyezett. Beleegyezett az a dög... elnézést, holott tudta, hogy nem tudok járni, hogy még nem szedték ki a varratokat sem. De én is tudtam, hogy ha így tesznek föl a marhavagonba, a seb elgennyed, és akkor kampec. Megkötöttem magam; ha jönnek értem, azt mondom: lőjenek agyon itt, az ágyban, én nem megyek sehova. De nem jöttek. Nem azért, mert madám Dubinszkajának megesett a szíve rajtam; ő még csodálkozott is, hogy nem vittek el. Hanem mert a nyilvántartóban észrevették, hogy már kevesebb mint egy évem van hátra. De elkalandoztam... Szóval odakecmergek az ablakhoz és kinézek. A sorakozóhely ott van a kórházbarakk mögött, úgy húsz méterre tőlem, s már hajtják oda a holmijukkal készenlétben álló foglyokat, hogy a transzporttal

elindítsák őket. Karl Fjodorovics meglát az ablakban, és elkiáltja magát: „Kosztoglotov! Nyissa ki a szellőzőablakot!” Az őr ráüvöltött: „Kuss, rohadék!” De ő: „Kosztoglotov! Nagyon fontos! A szövetmetszetet elküldtem az omszki kórbonctani tanszékre hisztológiai vizsgálatra! Ne felejtse el!...” Aztán elvitték őket. Ezek voltak az orvosaim, a maga elődei. Miben vétkesek?

Kosztoglotov hátradőlt a széken. Látszott rajta, hogy fölindult. Hirtelen megcsapta annak a másik kórháznak a levegője.

Doncova különválasztotta a fontosat a lényegtelentől (a, betegek mindig sok fölöslegeset beszélnek):

– És? Milyen válasz érkezett Omszkból? Közölték magával?

Kosztoglotov megvonta hegyes vállát.

– Senki nem közölt semmit. De én se értettem, miért kiáltotta ezt Karl Fjodorovics. Csak ősszel, már a száműzetésben, amikor már nagyon cudarul voltam, kezdett győzködni a barátom, egy öreg nőgyógyász, hogy kérjem el az eredményt. Írtam a táborba. Választ nem kaptam. Akkor írásban panaszt tettem a lágerek főhatóságánál. Úgy két hónap elteltével a következő választ kaptam: „Irattári anyagának gondos átvizsgálása ellenére a kért lelet megállapítására nincs lehetőség.” Addigra már annyira forgott a gyomrom a daganatom miatt, hogy abba is hagytam volna a levelezést, de mert a parancsnokság úgysem engedett volna el kezeltetni magam, találomra írtam Omszkba, a kórbonctani tanszéknek. És onnan alig néhány nap múlva megjött a válasz. Már januárban, épp azelőtt, hogy elengedtek ide.

– És? És? Hol van? A válasz!

– Ludmila Afanaszjevna, amikor idejöttem, engem...

Már minden mindegy volt. Meg a papíron nem volt pecsét: egyszerű levél volt a tanszéki laboránsnőtől. Nagyon kedvesen megírta, hogy pontosan a megnevezett napon és a megnevezett helységből kaptak egy preparátumot, elvégezték az analízist, és az megerősíti azt, amit maga feltételez a daganat fajtájára vonatkozólag. És hogy erről nyomban értesítették az anyagot elküldő kórházat, azaz a mi táborunkat. Tudja, ez nagyon jól jellemzi az ottani viszonyokat: a válasz megérkezett, de mert senkinek se kellett, madám Dubinszkaja...

Nem, Doncova képtelen volt megérteni ezt a logikát! Kezét keresztbe tette, és türelmetlenül rácsapott tenyerével a felső karjára.

– De hiszen ebből a válaszból az következik, hogy magának *azonnali* sugárkezelésre van szüksége!

– Micsodára? – Kosztoglotov tréfásan hunyorított. – Sugárkezelésre?

De hiszen egy negyedórája magyarázza neki... és mit sikerült megmagyaráznia? Megint csak nem ért egy szót sem az egészből.

– Ludmila Afanaszjevna! – sóhajtott fel. – Maga nem tudja elképzelni az ottani világot! Persze nem is nagyon terjesztették a hírét... Miféle sugárkezelésre? Még fájt az operáció helye, ugyanúgy, ahogy most Ahmadzsannak, és már visszazavartak betont teregetni. És eszembe se jutott, hogy bármi miatt is elégedetlenkedhetnék. Tudja, mennyit nyom egy híg betonnal teli malterosláda, amelyet két embernek kell cipelnie?

A főorvosnő lehajtotta a fejét. Mintha ő küldte volna betont cipelni. Hát igen, ennek a betegségnek a kórtörténetét felderíteni kissé bonyolult:

– Mindegy. De hát azon a válaszon, amit magának küldött a kórbonctani tanszék, miért nincs pecsét? Miért magánlevél?

– Azért is hálás lehetek, ha csak egy magánlevél is! bizonygatta Kosztoglotov. – Akadt egy jó ember: a laboránsnő. Úgy veszem észre, a nők között mégiscsak több a jó ember, mint a férfiak között... Annak, hogy magánlevél, a mi istenverte titkosságunk az oka. Meg is írja, hogy a daganatpreparátum a beteg nevének feltüntetése nélkül érkezett be hozzájuk. Ezért nem adhatnak hivatalos információt, és a szövettani eredményt sem küldhetik el. – Kosztoglotov érezte, hogy lassan elfogja az ingerültség. Ennek kifejezése minden másnál hamarabb ült ki az arcára. – Fontos államtitok!... A hülyék! Reszketnek, nehogy megtudják azon a tanszéken, hogy ebben és ebben a lágerban sínylődik egy Kosztoglotov nevű rab. Az anonim preparátum ott fekszik el náluk, maga meg törheti a fejét, mivel kezeljen. Viszont a titok titok marad.

Doncova egyenesen, tiszta szemmel nézett rá. Nem hagyta magát eltéríteni.

– Ezt a levelet is csatolnom kell a kórtörténetéhez.

– Jól van, mihelyt visszamegyek az aulomba, elküldöm.

– Nem, annál hamarabb kell. Az a nőgyógyász ne kereshetné meg és nem küldhetné el?

– Megkeresni megkeresheti éppen. De én mikor mehetek haza? – nézett rá lentről fölfelé Kosztoglotov.

– Akkor – felelte a főorvosnő jelentőségteljesen –, amikor én szükségesnek látom félbeszakítani a kezelését. És akkor is csak időlegesen.

Ezt a pillanatot várta Kosztoglotov az egész beszélgetés alatt!

– Ludmila Afanaszjevna! Nem lehetne e helyett felnőtt és gyermek közötti hangnem helyett úgy beszélgetnünk, mint felnőtt a felnőttel? Komolyan? Ma a vizitnél...

– Ma a vizitnél – borult el Doncova széles arca – maga szégyenletes jelenetet rendezett nekem. Mit akar? Fölizgatni a betegeket? Miket ültet a fejükbe?

– Hogy mit akartam? – Kosztoglotov higgadtan, szintén jelentőségteljesen beszélt, és a széken is úgy ült, mint akit nem lehet elmozdítani. – Csak emlékeztetni akart arra, hogy jogom van a saját életemről dönteni. Az ember maga dönthet az életéről. Vagy nem? Elismeri ezt jogomat?

Doncova a fakó, cikcakkos sebhelyet nézte az állán, és hallgatott. Kosztoglotov folytatta:

– Eleve helytelen a kiindulópontja: ha egyszer a beteg itt van, a továbbiakban maguk gondolkodnak helyette. A maguk instrukciói, a maguk eligazításai, a gyógyintézetük programja, terve és becsülete. Én pedig megint csak egy porszem vagyok, mint a lágerban, és megint nem függ tőlem semmi.

– A kórház a műtétek előtt írásbeli hozzájárulást kér betegektől – emlékeztette rá Doncova.

(Most miért hozza föl a műtétet? Még egyszer se pénzért nem hagyja megoperálni magát!)

– Köszönöm! Ezt is köszönöm, bár ezt a saját biztonságukért teszik. De a műtéten kívül semmiről nem kérdezik meg a beteget, semmit nem magyaráznak meg neki! Itt van maga a röntgen...

– Kitől hallott a röntgenről? – kezdte kapiskálni Doncova. – Csak nem Rabinovicstól?

– Nem ismerek semmilyen Rabinovicsot! – rázta meg a fejét határozottan Kosztoglotov. – Az elvről beszélek.

(Igen, pontosan Rabinovicstól hallott mindenfélét a röntgen káros hatásaitól, de megígérte neki, hogy nem árulja el. Rabinovics járóbeteg volt, aki már több mint kétszáz besugárzást kapott, nagyon nehezen viselte el őket, és úgy érezte, – minden újabb adaggal a gyógyulás helyett a halál felé közeledik. Ott, ahol lakott – az otthonában, a házban, a városban –, senki se akarja megérteni: csupa egészséges ember, reggeltől estig futkosnak, és holmi roppant fontosnak hitt sikerek és kudarcok járnak az eszükben. Már a

saját családja is belefáradt. Csak itt, az onkológiai ambulancia tornácán hallgatják el órákig a betegek s éreznek együtt vele. Ők megértik, mit jelent, ha megmerevedik a lapocka mozgékony háromszöge, és a besugárzás helyén egymást érik a röntgen okozta forradások.)

Na tessék! Az elvről beszél! Már csak az hiányzott a főorvosnőnek és munkatársainak, hogy napjaikat a betegekkel való elvi megbeszélésekkel töltsék el! Mikor maradna idejük a kezelésre?

De ilyen szőrszálhasogatóan kíváncsi, makacs beteg, mint ez itt, vagy Rabinovics, aki örökké a betegséglefolyására vonatkozó magyarázatokért nyaggatja, ötven között egy ha akad, és nem mindig lehet kitérni a magyarázgatás sorscsapása elől. De Kosztoglotov esete orvosilag is különleges ebben a tekintetben, hogy milyen hanyagul, mondhatni, gonoszul és összeesküvésszerűen kezelték eddig a betegségét, amivel egészen a halál küszöbéig juttatták, illetve taszították, de különleges abban is, hogy milyen rendkívül gyorsan megindult a gyógyulása a röntgenbesugárzások hatására.

– Kosztoglotov! Tizenkét röntgenkezelés halottból élő embert csinált magából, hát hogy mer kezet emelni a röntgenre? Panaszkodik, hogy a lágerban és a száműzetésben nem kezelték, nem törődtek magával, itt meg azért panaszkodik, hogy kezelik és aggódnak magáért? Hol itt a logika?

– Elismerem, hogy logika nincs benne – rázta meg fekete tincseit Kosztoglotov. – De talán nem is kell, hogy legyen. Hisz az ember nagyon bonyolult lény, miért kellene a logika segítségével megmagyarázni? Vagy gazdaságtudománnyal? Vagy a fiziológiával? Igen, halottként jöttem magukhoz, bekönyörögtem magam, a lépcső alatt, a csupasz padlón feküdtem, és maga ebből azt a logikai következtetést vonja le, hogy azért jöttem ide hogy *bármi áron* megmeneküljek. De én nem bármi áron akarom. Nincs a világon olyasmi, amiért hajlandó lennék bármilyen árat fizetni! – Beszéde fölgyorsult, amit nem szeretett, de úgy látta, Doncova félbe akarja szakítani pedig még sok mondanivalója volt: – Azért jöttem magukhoz, hogy *megkönnyítsék a szenvedésemet*. Azt mondtam: Nagyon fáj, segítsenek! És maguk segítettek. Már nem fáj. Köszönet érte! Hálás adósuk vagyok. De most engedjenek el! Engedjék meg, hogy mint a kutya, elvonuljak a vackomra, kipihenjem magam, és nyalogassam sebeimet.

– És ha majd megint sarokba szorítja a betegség megint elvonszolja magát hozzánk?

– Lehet, hogy újra elvonszolom magam.

– És mi megint be kell hogy fogadjuk?
– Persze! Ebben látom az irgalmasságukat. De magukat mi aggasztja? A gyógyulási arány? A statisztika Hogyan jegyezzék be, hogy tizenkét kezelés után elengedtek, mikor az Orvostudományi Akadémia legalább hatvanat javasol?
A főorvosnő ilyen összevissza zagyvaságot még sohase hallott. Hiszen éppen a statisztika miatt nagyon is előnyös volna, ha most írnák ki „erőteljes javulás” bejegyzéssel, ami ötven kezelés után már nem állna fönn.
A férfi közben mondta, mondta a magáét:
– Nekem elég annyi, hogy a daganatot meghátrálásra kényszerítették. És megállították. Most védelembe vonult. Én is védelembe vonultam. Remek. A katonának akkor van legjobb dolga, amikor védelemben van. „Végleg” úgyse tudnak meggyógyítani, mert a rákosok kezelésének soha sincs vége. Egyáltalán, minden természeti folyamatot aszimptomatikus telítődés jellemez, amikor a nagy erőfeszítések már csak kis eredménnyel járnak. Eleinte a daganatom gyors iramban zsugorodott, most: lelassul ez a folyamat, tehát engedjen el a vérem maradékával.
– Kíváncsi volnék, hol szedre össze az efféle információkat – húzta össze a szemét Doncova.
– Tudja, gyerekkoromtól fogva szívesen bújtam orvosi könyveket.
– De *konkrétan* mitől fél az itteni gyógykezelésben?
– Hogy mitől féljek, azt nem tudom, Ludmila Afanaszjevna. Nem vagyok orvos. Ezt lehet, hogy maga tudja, csak nem akarja nekem elmagyarázni. Például Vera Kornyiljevna glukózinjekciókat akar adni...
– Föltétlenül.
– De én nem akarom.
– Miért nem?
– Először: mert nem természetes. Ha mindenáron szőlőcukorra van szükségem, akkor adják a számba. A huszadik század mániája, hogy minden gyógyszert injekció formájában akarnak beadni. Hol látni ilyet a természetben? Az állatoknál? Eltelik száz év, és ki fognak bennünket nevetni, mint a vadembereket! Meg aztán hogy adják be az injekciót? Az egyik nővér mindjárt eltalálja a vénát, a másik meg összevissza szurkálja az ember egész könyökhajlatát. Nem akarom! Aztán látom, hogy a vérátömlesztés felé settenkednek...

– Ennek csak örülnie kell! Valaki odaadja magának a saját vérét! Ez maga az egészség, az élet!

– De én nem akarom! A múltkor is adtak egy csecsennek, aztán három óra hosszat rángatta a görcs, mert „nem teljesen egyezett”. Egy másiknak meg kipukkadt a vénája, és óriási vérömleny keletkezett a karján. Már egy hónapja rakosgatják rá a borogatásokat. Én ezt nem akarom!

– De vérátömlesztés nélkül nem lehet sok besugárzást adni.

– Ne is adjanak! Egyáltalán, miért hiszi azt, hogy joga van egy másik ember helyett dönteni? Hisz ez félelmetes jog, ritkán vezet jóra. Vigyázzon vele! Nem adatott meg még az orvosnak se!

– De éppen hogy az orvosnak adatott meg. Elsősorban neki! – kiáltotta most már haragosan Doncova. – E nélkül a jog nélkül egyáltalán nem létezne az orvostudomány!

– És mire vezet ez? Maga nemsokára előadást fog tartani a sugárbetegségről, igaz?

– Honnan tudja? – álmélkodott Ludmila Afanaszjevna.

– Nem nehéz kitalálni...

(Csak annyi történt, hogy az asztalon ott feküdt egy vastag dosszié, tele gépelt lapokkal. A dosszié feliratát fejjel lefelé látta, de a beszélgetés alatt volt ideje kisilabizálni és átgondolni.)

– ...nem nehéz kitalálni. Megjelent egy új kifejezés, tehát előadásokat kell róla tartani. De maga már húsz évvel ezelőtt is kezelt egy ilyen Kosztoglotovot, aki szintén kapálózott ellene, mondván, hogy fél a besugárzástól, maga meg azt bizonygatta neki, hogy minden, rendben lesz, mert még nem ismerte a sugárbetegséget. Nahát, én se tudom még, hogy mitől kell félnem, de engedjen el! A saját erőmből akarok meggyógyulni. Hátha így is jobban leszek...

Az orvosok meggyőződése, hogy a beteget nem ijesztgetni kell, hanem bátorítani. De az ilyen makacs beteget, mint Kosztoglotov, inkább meg kell döbbenteni.

– Jobban? *Nem lesz jobban*. Állítom – és Doncova tenyerével az asztal lapjára csapott, mint egy légycsapóval –, hogy nem lesz jobban. – Még egy csapás. – Hanem *meg fog halni!* – És figyelte, hogy összerezzen-e. De csak elhallgatott. – Az lesz a sorsa, mint Azovkinnak. Látta nem? Ugyanaz a betegségük, és majdnem ugyanolya mértékben elhanyagolták. Ahmadzsant pedig meg fogjuk menteni, mert a műtéte után azonnal elkezdtük a sugárkezelést. Maga azonban, ne felejtse el, két évet veszített! És mindjárt

meg kellett volna csinálni a második műtétet, eltávolítani a legközelebbi nyirokcsomót. De ezt is elmulasztották. És megjelentek az áttételek. A maga daganata a rák egyik legveszedelmesebb fajtája. Mert gyors lefolyású és nagyon rosszindulatú, azaz igen hamar képez áttételeket. A halálozási arány nemrég még kilencven százalékot tett ki. Ennyi elég? Mindjárt megmutatom...

Kihúzott egy dossziét a kupacból, és elkezdett benne keresgélni.

Kosztoglotov hallgatott. Majd újból megszólalt, de halkan és korántsem olyan magabiztosan, mint az előbb:

– Őszintén szólva, nem nagyon csüngök az életemen. Nemcsak előttem nincs belőle semmi, de mögöttem se volt. És ha megcsillan előttem a lehetőség, hogy még egy fél évig élhetek, annak is örülök. De tíz-húsz évre nem akarok előre tervezni. Az újabb kezelés újabb kínlódás. Elkezdődik a röntgen, okozta hányinger, hányás... minek?

– Megvan! Tessék! A statisztikánk. – És eléje tett egy dupla füzetlapot. Legfölül az ő daganatának a neve, lejjebb a baloldalon: „Meghalt”, a jobb oldalon pedig: „Még él”. És három oszlopban férfinevek, különböző időpontokban, lila tintával vagy ceruzával bejegyezve. Baloldalt nem voltak javítások, jobboldalt pedig kihúzások, kihúzások és kihúzások... – Amikor elbocsátjuk őket, bevezetjük a jobb oldali névsorba, aztán átvezetjük a balra... De akadtak szerencsések, akik megmaradtak jobboldalt, látja? – És hagyta, hadd nézze meg a névsort, és gondolkodjék el fölötte. – Maga csak *hiszi*, hogy meggyógyult – folytatta erélyesen. – Éppoly beteg, mint volt. Mint amikor idejött. Az egyetlen, ami kiderült, hogy a maga daganata ellen *lehet* harcolni! Hogy még nincs veszve minden. És maga ebben a helyzetben kijelenti, hogy el akar menni! Hát menjen! Menjen! Akár ma is kiírattathatja magát! Én beírom ebbe a névsorba. Azok közé, akik *még* élnek.

A férfi nem szólt.

– No? Döntse el!

– Ludmila Afanaszjevna... – préselte ki magából békítőleg Kosztoglotov. – Ha ésszerű mennyiségű kezelésre van szükség... ötre... tízre...

– Nem ötre és nem tízre! Egyre se! Vagy pontosan annyira, amennyire szükség van. Például mától kezdve naponta kettőre egy helyett. És minden más szükséges gyógymódra! És hogy azonnal hagyja abba a dohányzást! És még egy kötelező feltétel: hogy a kezelésben nemcsak hisz, hanem örül is neki! Mert csak így fog meggyógyulni!

A férfi lehajtotta a fejét. Ma bizony túl nagy rátartással alkudozott. Attól félt, hogy műtétet fognak javasolni. De nem javasolták. A besugárzás folytatását, üsse kő, el lehet fogadni. Kosztoglotovnak volt tartalékban egy titkos orvossága: az is szik-kuli gyökér, és azt tervezte, hogy majd otthon ezzel fogja gyógyítani magát. A gyökér: birtokában voltaképp csak próbaképpen jött ide, az onkológiai rendelőbe.

Doncova doktornő pedig, látva, hogy győzött, nagylelkűen kijelentette:

– Rendben van, nem adunk glukózt. Helyette más injekciót kap, intramuszkulárisan.

Kosztoglotov elmosolyodott:

– Ebben engedek magának.

– És kérem, siettesse azt az omszki levelet. Kosztoglotov elmenőben arra gondolt, hogy két örökkévalóság közt halad. Az egyik oldalon a halálraítéltek listája. A másikon az örök száműzetés. Örök, miként a csillagok. Mint a galaxisok.

7. A gyógyítás joga

Pedig ha Kosztoglotov elkezdte volna firtatni, miféle injekció az, és mi a célja, valóban szükség van-e rá, morálisan igazolható-e, ha Ludmila Afanaszjevna kénytelen lett volna elmagyarázni neki, ennek az új gyógymódnak a lényegét és lehetséges következményeit, könnyen lehet hogy végleg föllázad. De mert kimerítette ragyogó érveit épp ekkor hátrált meg.

A főorvosnő pedig szándékosan ravaszkodott, úgy beszélt az egészről, mint valami semmiségről, mert már belefáradt a magyarázkodásba, ugyanakkor biztosan tudta, hogy éppen most, miután kipróbálták a röntgen hatását a betegre, eljött az ideje, hogy újabb csapást mérjenek a daganatra, amit a ráknak erre a fajtájára különösen javasolnak a legújabb útmutatók. Előre sejtette, hogy Kosztoglotov gyógyításában nem akármilyen sikert érhetnek el, így hát nem engedhetett csökönyösségének, muszáj volt bevetnie minden eszközt, amelyben bízott. Igaz, nem volt itt az elsődleges preparátum, de az ösztöne, megfigyelőképessége és emlékei mind azt sugallták, hogy a daganat pontosan az, amit feltételez, nem szarkóma és nem teratóma.

A daganatoknak és az áttételeknek pontosan erről a típusáról írta Doncova a kandidátusi disszertációját. Illetve nem folyamatosan írta, hanem valamikor elkezdte, abbahagyta, megint dolgozott rajta; a barátai győzködték, hogy kiválóan halad, de a körülmények kényszerítő és szorító hatására már nem remélte, hogy valaha is meg fogja védeni. Nem mintha nem lett volna elég tapasztalata vagy anyaga, éppen hogy túl sok van ebből is, abból is, s éppen az összegyűjtött anyag és tapasztalat kényszerítette naponta hol a röntgenernyőhöz, hol a laboratóriumba, hol valamelyik betegágyhoz, de arra már nem futotta egy emberre szabott erejéből, hogy a röntgenfelvételeket összeszedje, értékelje, mondanivalóját megfogalmazza, rendszerezze, leírja, s közben még a kandidátusi vizsgáit is letegye. Kaphatott volna fél év tanulmányi szabadságot, de sohasem gyógyultak olyan sikeresen a betegek, és sohasem érkezett el az a nap, amikor abbahagyhatta volna a három fiatal osztályos orvos konzultálását, és elmehetett volna egy fél évre.

Ludmila Afanaszjevna azt hallotta valahol, hogy Lev Tolsztoj állítólag azt mondta a bátyjáról: minden adottsága megvolt ahhoz, hogy író legyen, de hiányoztak belőle azok a hibák, amelyek az embert íróvá teszik. Valószínűleg őbelőle azok a hibák hiányoznak, amelyek az embert kandidátussá teszik. Különben sem érezte szükségét, hogy meghallja a háta mögött a suttogást: „Ez Doncova! Nem ám szimpla orvos, hanem az orvostudományok kandidátusa!” Vagy hogy a cikkei alatt (már a második tucatnál tartott, csupa kisebb cikk, de mind a lényeget érintette) ott álljanak a neve után azok az apró, de oly sokatmondó betűk. Igaz, hogy egy kicsivel több pénz sohasem árt. De ha egyszer másképp alakult, így is jó.

Abból, amit tudományos társadalmi munkának neveznek, disszertáció nélkül is bőven kijut neki. A kórházukban rendszeresen tartanak klinikopathológiai konferenciákat, amelyeken a diagnosztizálás és a kezelés területén előforduló hibákat elemzik, előadások hangzanak el a legújabb módszerekről, és ezeken kötelező a jelenlét és az aktív részvétel igaz, a kezelőorvosok és sebészek ettől függetlenül is naponta tanácskoznak, elemzik a hibákat, és a legújabb módszereket alkalmazzák, de konferenciákra feltétlenül szükség van. Aztán itt vannak a röntgenológusok helyi tudományos társaságának előadásai és demonstrációi. A közelmúltban pedig megalakult az onkológusok külön tudományos egyesülete, amelynek Doncova nemcsak tagja, hanem titkára is, és ahol, mint minden új kezdeményezés esetében, különösen nagy a nyüzsgés. Aztán ott van még az Orvostovábbképző Intézet. És állandó levelezés a *Röntgenológiai Értesítő*vel, az *Onkológiai Értesítő*vel, az Orvostudományi Akadémiával meg az Egészségügyi Tájékoztatási Központtal, és jóllehet úgy fest, mintha a „magas tudomány” kizárólag Moszkvában és Leningrádban volna jelen, ők meg itt csak úgy gyógyítgatnának, egyetlen nap sem múlik el anélkül, hogy: gyógyítás mellett ne törődnének a tudománnyal.

Mint ma is. Telefonálnia kell a röntgenológusok társasága titkárának a közeljövőben esedékes előadása miatt. És sürgősen át kell néznie két kisebb folyóiratcikket. É válaszolnia egy moszkvai levélre. Meg egy másikra, amely egy távoli szűrőállomásról érkezett, és felvilágosítást kérnek benne.

És a sebész főorvos, mihelyt végez a mai műtétekkel, megállapodásuk szerint konzultálni akar vele egyik nőgyógyászati betegéről. És még az ambuláns rendelés vége előtt meg kell vizsgálnia az egyik osztályos orvosával együtt azt a Tasauzból jött beteget, akit vékonybélrák gyanújával küldtek hozzájuk. Végül ő maga tűzte ki mára azt a megbeszélést a

röntgenasszisztensekkel, hogyan használhatnák ki még jobban a készülékeket, hogy minél több beteget lehessen kezelni. És ne felejtse el megnézni Ruszanovot, aki ma kapja az első embihininjekciót; az ő betegségének kezelését csak nemrég kezdték el itt, azelőtt az ilyen betegeket fölküldték Moszkvába.

Ő pedig ostoba szócsatákra fecsérli az idejét ezzel a csökönyös Kosztoglotovval, az ilyesmi módszertani szempontból kész luxus! Már a beszélgetésük alatt kétszer is benyitottak a szerelők, akiknek valami utólagos szerelnivalójuk lett volna a kobaltágyún. Mindenáron be akarták bizonyítani neki, hogy el kell végezni bizonyos, a költségvetésben nem szereplő munkákat, s rávenni, hogy írja alá a munkalapjukat és győzze meg az igazgató főorvost. Végül elcipelték oda, de a folyosón a főnővér átadott neki egy táviratot, amely Novocserkasszkból jött, Anna Zacirkótól. Tizenöt éve találkoztak utoljára, nem is leveleztek, pedig régi jó barátnők, együtt végezték el Szaratovban a bábaképzőt, még 1924-ben, az egyetem előtt. Anna azt táviratozta, hogy a legidősebb fia, Vagyim, aki egy geológiai expedícióban vesz részt, ma vagy holnap befekszik a kórházukba, és arra kérte, tartsa rajta a szemét, és írja meg neki becsületesen, mi baja van. Ludmila Afanaszjevnát elfogta az izgalom, faképnél hagyta a szerelőket, és elment, hogy megkérje a főnővért, tartsa fönn Azovkin ágyát estig Vagyim Zacirko számára. Mita főnővér szokása szerint ide-oda futkosott, nem volt könnyű megtalálni. Amikor végre előkerült, és megígérte, hogy helyet csinál Vagyimnak, azzal a kellemetlen hírrel lepte meg Ludmila Afanaszjevnát, hogy a sugárterápia legjobb ápolónőjét, Olimpiada Vlagyiszlavovnát tíz napra berendelték a szakszervezeti pénztárosok továbbképző tanfolyamára – most kivel helyettesítse? Ez annyira megengedhetetlen és képtelen dolog volt, hogy a főorvosnő Mitával együtt azonnal átment a nyilvántartó irodába, hogy telefonáljon a járási szakszervezeti bizottságra, és elhárítsa a vészt. De a telefon először itt, azután ott volt foglalt, majd átpasszolták őket a megyei szakszervezeti bizottsághoz, azok meg csodálkoztak az ő politikai értetlenségükön: csak nem képzelik, hogy a szakszervezeti pénztárt a sors kényére-kedvére lehet hagyni?! Úgy látszik, se a járásiakat, se a megyeieket, se egyetlen rokonukat, egyáltalán senkijüket sem támadta még meg az alattomos rák, és nyilván azt gondolták, hogy nem is támadja meg soha. Ludmila Afanaszjevna, ha már ott volt, telefonált a röntgenológusok társaságának, hogy az ottani főorvos közbenjárását kérje, de annál holmi ismeretlen

emberek ültek, és az épület egyik szárnyának belső erőforrásokból való fölújításáról tárgyaltak. Így minden megoldatlanul maradt. Az osztályra a röntgendiagnosztikán keresztül ment vissza, ahol ma nem dolgozott. Éppen szünet volt, az eredményeket jegyezték föl a vörös lámpa fényénél, és nyomban jelentették Ludmila Afanaszjevnának, hogy megnézték, mennyi filmjük van még, és ha továbbra is ilyen forgalmuk lesz, legföljebb három hétre elég, ami máris kész katasztrófa, mert minimum egy hónapba telik, amíg a rendelésüket teljesítik. Amiből világossá vált, hogy még ma, de legkésőbb holnap össze kell hozni a főgyógyszerészt az igazgatóval, ami már magában sem könnyű, és rá kell őket venni, hogy azonnal küldjék el a megrendelést.

Aztán a két szerelő állta el az útját, és ő szó nélkül aláírta a munkalapjukat. Itt volt az ideje, hogy bemenjen a röntgenasszisztensekhez is. Leült és elkezdett számolni. Ősidők óta érvényes műszaki előírás, hogy a készülékeket egyórai működés után félórát pihentetni kell, de ezt már régen fölrúgták, és valamennyi készülék megállás nélkül működött kilenc óra hosszat, azaz másfél röntgenes műszakon át. De hiába terhelték túl a készülékeket, hiába váltogatták alattuk gyorsan a betegeket a fürge asszisztensnők, így sem tudtak annyi beteget kezelni, amennyit szerettek volna. Az ambuláns betegeket naponta egyszer, a fekvő betegek némelyikét pedig kétszer (ahogy mától kezdve Kosztoglotovnak is előírta) kell kezelni, hogy fokozzák a daganatra mért csapást, egyúttal pedig növeljék az ágyak kihasználtságát. Emiatt – a műszakiak háta mögött – a tíz milliamperos anódáramot húsz milliamperosra növelték, így kétszer olyan gyorsan ment, igaz, hogy a csövek is nyilván hamarabb elhasználódnak. És mégsem győzték! Ezért Ludmila Afanaszjevna most följegyezte a kezelőlapokra, hogy melyik betegnek és hány kezelés erejéig engedélyezi a bőrt védő milliméteres rézszűrő elhagyását (ezzel is felére rövidíthető a kezelés), és melyiknek elég a fél milliméter vastag szűrő.

Ezután fölment az emeletre, hogy megnézze, hogy viselkedik Ruszanov az injekció után. Aztán bement a felületi terápiás készülékek helyiségébe, ahol már ismét folyt a sugárkezelés, és épp neki akart látni a leveleinek és a cikkeknek, amikor udvariasan bekopogott Jelizaveta Anatoljevna, és engedélyt kért, hogy elmondhasson valamit.

Jelizaveta Anatoljevna egyszerű takarítónő volt a sugárterápián, mégse merészelte volna senki letegezni, Lizának vagy Liza néninek szólítani, ahogy még a fiatal orvosok is szólítják az idős takarítónőket is. Jelizaveta

Anatoljevna művelt asszony volt, az éjszakai ügyeletek nyugalmas óráiban francia nyelvű könyveket olvasott, s nem tudni miért, ilyen beosztásban dolgozott az onkológiai rendelőben, mégpedig igen nagy igyekezettel. Igaz, hogy másfél illetményt kapott, és egy ideig még ötvenszázalékos veszélyességi pótlékot is fizettek, de ezt a takarítónők esetében leszállították tizenöt százalékra, Jelizaveta Anatoljevna mégsem ment el.

– Ludmila Afanaszjevna – szólalt meg szinte bocsánatkérően lehajtva fejét, ahogy a fokozottan udvarias emberek szokták –, nagyon kínos számomra, hogy ilyen csekélység miatt kell zavarnom, de hát egyszerűen kétségbeejtő! Nincs rongy! Egyáltalán nincs! Mivel takarítsak?

Bizony, ez aztán a gond. A minisztérium ellátja a rendelőt kobaltágyúval, rádiumtűkkel, feszültségstabilizátorokkal, a legmodernebb transzfúziós felszereléssel és szintetikus gyógyszerekkel, de közönséges rongyok és seprűk számára nem jut hely ilyen előkelő listákon. Nizamutdin Bahramovics meg azt felelte: „Ha egyszer a minisztérium nem tervezte be? Azt várják talán, hogy a saját zsebemből fogom megvásárolni?” Egy időben az elrongyolódott ágyneműt hasogatták föl rongyokká, de a gazdasági osztály észbe kapott és megtiltotta, azzal gyanúsítva meg őket, hogy majd ilyen címen ellopkodják az újat. Most a használhatatlan ágyneműt összegyűjtetik és leadatják egy erre a célra rendszeresített helyen, ahol egy bizottság átvizsgálja, jegyzőkönyvezi, és csak ezután hasogatják szét.

– Arra gondoltam – mondta most Jelizaveta Anatoljevna –, hogyha mi, a sugárterápia dolgozói vállalnánk, hogy valamennyien hozunk hazulról fejenként egy rongyot, kimászhatnánk a bajból...

– Mi mást tehetünk? – sóhajtott Doncova. – Nem bánom. Mondja el a javaslatát Olimpiada Vlagyiszlavovnának...

Hoppá! Először magát Olimpiada Vlagyiszlavovnát: kell megmenteni. Hisz egyszerűen hülyeség, hogy épp a legjobb, legtapasztaltabb ápolónőt tíz napra kiiktassák a munkából.

És visszament telefonálni. És megint nem ért el semmit.

Ha már ott volt, megvizsgálta a tasauzi beteget. Először ült egy kicsit a sötétben, hogy szoktassa a szemét. Aztán megnézte a beteg vékonybelében a báriumkását, hol állva, hol a vízszintesre süllyesztett védőernyőre hajolva, a beteget az egyik, majd a másik oldalára fordította, ahogy a felvétel kívánta. Megtapogatta gumikesztyűs ujjaival a beteg hasát, és a fájdalmat jelző jajdulásait összevetette a, homályos körvonalú, bizonytalan foltok és árnyékok rejtjeleivel, s mindezt lefordította a diagnózis nyelvére.

Valahol e tevékenységek közepette elmúlt az ebédideje is, de ahogy máskor sem, most sem tartotta számon, még nyáron se ment ki egy kicsit a parkba, hogy legalább egy szendvicset bekapjon.

Máris jöttek érte, hogy menjen át konzultációra a kötözőbe. A sebész főorvos előbb ismertette vele a kórtörténetet, azután behívták a beteget, és együtt megvizsgálták. Doncova arra a következtetésre jutott, hogy csak teljes extirpációval lehet megmenteni. A mindössze negyvenéves nőbeteg sírva fakadt. Hagyták, hadd sírjon néhány percig. „De hisz akkor vége az életemnek! Hisz akkor otthagy a férjem!...”

– Ne mondja meg neki, hogy milyen műtét lesz tanácsolta Ludmila Afanaszjevna. – Honnan tudhatná meg? Sohase fogja megtudni. Magán áll, hogy el tudja-e titkolni előle.

Amikor az *élet* megmentése a cél – és az ő osztályukon szinte mindig az élet a tét –, Ludmila Afanaszjevna megingathatatlan véleménye szerint minden más veszteség indokolt.

De ma, bármennyit szaladgált is az osztályon, valami egész idő alatt zavarta a magabiztosságát, a felelősségérzetét, az erejének tudatát.

Vajon nem a saját gyomra táján világosan érzett fájdalom-e? Néhány napig nem érezte, máskor csak egészen halványan, ma viszont erősebben. Ha – nem lett volna onkológus, semmi jelentőséget nem tulajdonít neki, vagy épp ellenkezőleg, minden félelem nélkül elmegy kivizsgáltatni magát. De túlságosan jól ismerte ezt a vékony szálat ahhoz, hogy elkezdje legombolyítani a motringot, s szóljon az övéinek, a munkatársainak. A régi jó „majd csak lesz valahogy”-ra hagyatkozott: hátha megússza, hátha csak az idegei rakoncátlankodnak.

Nem, nem csak ez – valami más is zavarta egész nap, mintha szálka ment volna az ujjába. Valami homályos, de makacs érzés. Végre most, hogy visszament a maga odújába az asztalához, és keze hozzáért a „Sugárbetegség” föliratú dossziéhoz, amelyet azonnal észrevett a találékony Kosztoglotov rájött, hogy egész napa vele folytatott vita a gyógyítás joga – izgatta, sőt bántotta.

Még fülében csengett ez a mondata: „Maga már húsz évvel ezelőtt is kezelt besugárzással egy ilyen Kosztoglotovot, aki könyörgött magának, hogy ne tegye, de hát mag semmit sem tudott a sugárbetegségről.”

Nemsokára csakugyan előadást kell tartania a röntgenológusok társaságában „a besugárzás okozta késői elváltozások” témájáról. Majdnem ugyanarról, amit Kosztoglotov hányt a szemére.

Csak a közelmúltban, egy-két évvel ezelőtt kezdtek előfordulni nála is, más röntgenorvosoknál is – itt is Moszkvában is, Bakuban is – efféle, kezdetben érthetetlen esetek. Először csak gyanakodtak. Aztán már sejtették miről lehet szó. Leveleket váltottak, beszéltek róla – még nem előadások formájában, csak az előadások szüneteiben. Valaki olvasott egy referátumot valamilyen amerikai folyóiratban, azután még egyet; az amerikaiaknál is érlelődött valami hasonló. Az esetek pedig szaporodtak, újabb és újabb betegek jelentkeztek panaszokkal, míg egyszer csak megszületett az elnevezés: „a sugárkezelés által okozott késői elváltozások”, és eljött az ideje, hogy katedrákról szóljanak róla, és tegyenek is valamit.

A lényeg az volt, hogy a tíz-tizenöt évvel korábban jótékony, sikeres, sőt ragyogó eredménnyel járó, nagy dózisokban adott besugárzás helyén utóbb váratlan roncsolások és elváltozások mutatkoztak.

Nem helytelenítette, vagy legalábbis igazolhatónak tartotta, ha azokat a hajdani sugárkezeléseket rosszindulatú daganatok ellen alkalmazták. Ilyen esetben mai szemmel nézve sem létezik más kiút: a beteget egyedül a sugárkezelés, sőt csakis a nagy dózisokban alkalmazott kezelés mentette meg az elkerülhetetlen haláltól, mert a kis dózisok hatástalanok lettek volna. És a későbbi károsodással szembesülve is be kell látnia a betegnek hogy ez a károsodás az ára az azóta leélt és a még előtte álló éveknek.

De akkor, tíz, tizenöt, tizennyolc évvel ezelőtt, amikor nem létezett még a „sugárbetegség” elnevezés sem, a röntgenbesugárzás a modern orvosi technika olyan nyilvánvaló, megbízható és abszolút eszközének, a modern orvoslás olyan nagyszerű vívmányának tetszett, hogy maradi gondolkodással, majdhogynem a dolgozók gyógyításának szabotálásával vádolták meg azt, aki tartózkodott tőle és más, párhuzamos vagy kerülő utakat keresett. Csak a szövetek és csontok azonnali erős károsodásától féltek, de ennek megakadályozás át csakhamar meg is tanulták. Nyakra-főre rendelték a sugárkezelést! Még a jóindulatú daganatokra is! Még kisgyerekek esetében is!

És most ezek a gyerekek, akik időközben felcseperedtek, ezek a felnőtt ifjak és esetleg férjhez is ment lányok a korábban oly szorgalmasan besugárzott helyeken mutatkozó, visszafordíthatatlan roncsolásokkal jelentkeznek.

Tavaly ősszel eljött – nem ide, az onkológiára, hanem a sebészetre, de Ludmila Afanaszjevna is tudomást szerzett róla, és átment, hogy megnézze – egy tizenöt éves fiú, akinek az egyik keze és lába elmaradt a fejlődésben a

másiktól, ugyanígy a koponyájának az egyik oldala is, amitől, akár alulról, akár felülről nézte az ember, úgy festett, mint egy féloldalasan összezsugorított karikatúra. Ludmila Afanaszjevna visszakereste az irattári anyagban, és fölismerte benne azt a két és fél éves kisfiút, akit az anyja ismeretlen eredetű, de távolról sem daganatos természetű csontelváltozással és súlyos anyagcserezavarokkal hozott be az osztályra, és a sebészek azonnal Doncovához irányították, mondván, hátha a röntgen segít. És Doncova elkezdte kezelni, és a röntgen segített! Annyira, hogy az anya sírt örömében, azt mondta, soha nem fogja elfelejteni gyermeke megmentőjét.

A fiú most egyedül jött, az anyja már nem élt, és senki he segíthetett rajta, senki se vehette vissza csontjaiból a korábbi sugárdózisokat.

Egészen kevéssel ezelőtt, január vége felé egy fiatal anya jött hozzájuk azzal a panasszal, hogy nincs teje. Nem is ide jött, de egyik osztályról a másikra küldözgették, míg végül kikötött az onkológián. Doncova nem emlékezett rá, de mert az osztályon a betegek kartonjait az örökkévalóságig megőrzik, bementek abba a pajtafélébe, kotorásztak egy darabig, és meg is találták a kilencszáznegyvenegyesek között. Kiderült, hogy mint kicsi lány került hozzájuk és teljes bizalommal feküdt a röntgencső alá egy jóindulatú daganattal, amit ma már senki se kezelne besugárzással.

Doncova nem tehetett mást, mint rávezette a régi kartonra, hogy a lágy szövetek atrófiássá váltak, s hogy minden valószínűség szerint a sugárkezelés okozta késői elváltozás.

Persze senki nem magyarázta el sem annak a féloldalasra nyomorított fiúnak, sem a kisbabája táplálásának lehetőségétől megfosztott anyának, hogy gyerekkorukban nem a megfelelő kezelést kapták: a magyarázat rajtuk személy, szerint nem segíthetett, általában véve pedig ártott volna a lakosság körében végzett egészségügyi felvilágosításnak.

De magát Ludmila Afanaszjevnát ezek az esetek megrendítették, a jóvátehetetlen bűn gyötrő érzését keltették benne – és épp ezen a fájó ponton találta el ma Kosztoglotov.

Karját keresztbe fonta, megmarkolta a vállát, és így járkált föl-alá a szobában az ajtótól az ablakig és vissza, már kikapcsolt készülékek közti keskeny szabad sávon.

De föl szabad-e tenni így a kérdést? Hogy van-e *joga* orvosnak a gyógyításhoz? Ha így gondolkodunk, ha kétségbe vonunk minden, ma tudományosan elfogadott módszert azért, mert *hátha* a jövőben esetleg károsnak minősül vagy elvetik, az ördög tudja, hova juthatunk! Hiszen még

olyan eseteket is feljegyeztek, amikor az aszpirin okozott halált: valaki bevette életében az első aszpirint és meghalt! Akkor egyáltalán nem szabad gyógyítani! Akkor nem szabadna nap mint nap jót cselekedni!

Ez a törvény valószínűleg általános érvényű: aki *cselekszik*, az jót is, rosszat is tesz. Csak az egyik több rosszat, másik több jót.

De bárhogy próbálta is megnyugtatni magát, bármennyire tudta is, hogy ezek a szerencsétlen esetek a téves diagnózisokkal és a túlságosan későn vagy hibásan alkalmazott kezelésekkel együtt sem tesznek ki többet munkájában, mint két százalékot, ezzel szemben az életbe visszahozottak, a megmentettek és meggyógyítottak fiatalok és öregek, nők és férfiak, akik ma vígan járnak-kelnek a mezőn vagy az aszfalton, szüretelik a gyapotot, röpködnek a levegőben, mászkálnak a távvezetékek oszlopain, söprik az utcákat vagy a pult mögött állnak, íróasztalok mellett vagy teázókban ülnek, a hadseregben vagy a flottánál teljesítenek szolgálatot, és akiknek száma több ezerre rúg – nem mind felejtették el és fogják elfelejteni őt; de tudta azt is, hogy ő viszont sokkal hamarabb elfelejti őket, a sikeres eseteit, a nehezen kivívott győzelmeit, de haláláig emlékezni fog arra a néhányra, arra, a kevés szerencsétlenre, aki a kerekek alá került.

Ilyen sajátos memóriája van.

Nem, ma már képtelen az előadásra készülni, meg amúgy is vége felé jár a nap. (Vigye haza a dossziét? Egészen biztos, hogy hiába, hiszen már legalább százszor vitte-hozta így magával.)

Amit viszont nem szabad elhalasztani: a két kis cikk elolvasását, hogy továbbadhassa az *Orvosi Radiológiá*t. És válaszolnia kell annak a tahta-kupiri felcsernek a levelére.

A homályos ablak már kevés fényt eresztett be, ezért meggyújtotta az olvasólámpát és leült.

Benézett az egyik osztályos orvos, már köpeny nélkül:

– Még marad, Ludmila Afanaszjevna?

Vera Gangart is benyitott:

– Nem jön még haza?

– Hogy van Ruszanov?

– Alszik. Nem hányt. De lázas. – Vera Kornyiljevna levetette szoros köpenyét, és szürkészöld taftruhában állt ott, amely túlságosan elegáns volt munkaruhának.

– Nem sajnálja elhordani? – intett felé Doncova.

– Mire tartogassam? – Vera mosolyogni szeretett volna, de ez a mosoly valahogy keservesre sikerült.

– Jól van, Verocska, akkor legközelebb teljes adagot, tíz milligrammot adunk neki – mondta a főorvosnő azzal a gyors beszédével, amikor a szavak csak elveszik az időt, s közben már írta a levelet a felcsernek.

– És Kosztoglotov? – kérdezte halkan Vera Kornyiljevna már az ajtóból.

– Kemény csatát vívtunk, de veszített és megadta magát – nevetett fel Ludmila Afanaszjevna, és a nevetéstől megint éles nyilallást érzett a gyomrában. Már majdnem elpanaszolta Verának, neki elsőnek, összehúzott szemmel fölpillantott rá, de a szoba félhomályában meglátta kimenőruhájában, magas sarkú cipőjében – mintha színházba készülne. Majd legközelebb, gondolta.

Mindenki elment; csak ő maradt. Semmi értelme, hogy még egy félórát itt töltsön ezekben a helyiségekben, amelyeket mindennap tömérdek sugárzás ér, de hát annyi a dolga. A szabadsága előtt minden évben ilyen sápadtszürke volt az arca, a leukocitáinak száma egyenletesen csökkent egész évben, s ilyenkorra már kétezerre apadt; ha egy betegénél hagyná idáig fajulni, az bűnös mulasztás lenne. A szabályok szerint naponta három „gyomrot” szabadna vizsgálni a röntgenológusnak, ő pedig napi tízet, sőt a háború alatt huszonötöt is vizsgált. A szabadsága előtt neki sem ártott volna egy vérátömlesztés. És szabadsága alatt sohasem sikerült teljesen regenerálódnia.

De a munka kényszerítő tehetetlenségi ereje nem egykönnyen engedte el. Minden munkanap végén elkeseredetten vette számba, mi mindent nem végzett el aznap. És most, egyebek közt, újból eltűnődött Szibgatov kegyetlen sorsán, s följegyezte, mit kell megtanácskoznia az egyesületükben Orescsenkov doktorral. Ahogy ő vezette be a munkába osztályos orvosait, ugyanúgy vezette be őt még a háború előtt – kézen fogva, óvatosan irányítva s átadva neki a széles áttekintés vágyát Orescsenkov doktor „Vigyázzon, Ludocska, soha ne legyen magából szakbarbár! – figyelmeztette. – Még ha az egész világ a szakosodás felé tart is, maga tartson ki: egyik kezével a röntgendiagnosztikába, másikkal a röntgen terápiába kapaszkodjék Még ha egyedül marad is a porondon ebből a fajtából!” És az öreg doktor él, méghozzá ugyanebben a városban.

Már eloltotta a lámpát, de visszajött az ajtóból, hogy fölírja a másnapi elintézendőit. Már fölvette sötétkék, újnak a legnagyobb jóakarattal se

mondható kabátját, és még be akart nézni az igazgató főorvos szobájába. De zárva volt.

Végre lement a két nyárfa közötti lépcsőn, s elindult a kórház fasorában, de gondolatai ott maradtak a munkánál, és meg sem próbált, de nem is akart eltávolodni tőlük. Észre se vette, milyen idő van. Még világos volt. A fasorban sok ismeretlen arccal találkozott, de itt sem ébredt föl benne a természetes női kíváncsiság, hogy ki milyen ruhát visel, mi van a fején, a lábán. Összevont szemöldökkel ment, és a szembejövőket éles pillantásokkal pásztázta, mintha a lehetséges daganatok helyét próbálná megállapítani, melyek ma még nem, de már holnap jelt adhatnak magukról.

Elhaladt a kórházi büfé, majd az üzbég fiú mellett, aki egész nap árulta az újságpapír tölcsérbe mért mandulát, s odaért a főkapuhoz.

Azt hihetnénk, mihelyt kilép ezen a kapun – amelyen a kövér, nagyszájú, éber portásnő csak az egészséges, szabad embereket engedi ki, a betegeket, pedig hangos kiáltással tereli vissza –, élete munkában töltött részéből át kell hogy lépjen végre a maga otthoni, családi életébe. De nem: nem egyformán oszlott meg az ideje és ereje a munka és az otthon között. Az ébrenlét friss és jobbik felét a kórház falain belül töltötte, s a munkával összefüggő gondolatai ott keringtek a feje körül, mint a méhek, jóval a kapun túl is, reggel pedig jóval előtte.

Bedobta a Tahta-Kupirba szóló levelet. Átment az úttesten a villamos hurokvágányához. Csörömpölve kanyarodott elé az ő villamosa. Az utasok egymást nyomva, lökdösve szálltak föl mind az első, mind a hátsó ajtókon. Ludmila Afanaszjevna gyorsan elfoglalt egy ülőhelyet, s ez volt az első apró külső gondolat, amely az emberi sorsok orákulumából fokozatosan villamosutassá változtatta, akit jobbról-balról taszigálnak.

De miközben a villamos dübörögve döcögött a régi, egyvágányú pályán és hosszan várakozott a kitérőállomásokon, még sokáig gépiesen nézett ki az ablakon, s hol Murszalimov tüdőáttételei, hol az injekciók Ruszanovra gyakorolt lehetséges hatása körül forogtak a gondolatai. Az a fenyegetés, amelyet oly sértőn kioktató hangon vágott a fejéhez a mai vizit során, de amelyet elmostak a nap egyéb benyomásai, most, a nap végén nyomasztóan nehezedett rá, s nem fogja elereszteni se este, se éjszaka.

A villamoson sok asszony, éppúgy, mint Ludmila Afanaszjevna, nem normális női retikült szorított a hóna alá, hanem hatalmas batyuszerű szatyrokat, melyekbe akár egy eleven malacot vagy négy vekni kenyeret is be lehetett volna gyömöszölni. Ahogy sokasodtak az elhagyott megállók, és

egyre több üzlet villant föl az ablak mögött, annál inkább kezdték elborítani Ludmila Afanaszjevnát a háztartás és az otthon gondjai. Minden őrá és csakis őrá nehezedik, mert mit lehet a férfiaktól elvárni? A férje is, a fia is olyan, hogy amikor ő Moszkvába utazik valamilyen konferenciára, még az edényt se mossák el egy hétig, nem azért, mert őneki tartogatják, hanem mert egyszerűen nem látják értelmét ennek a minduntalan megismétlődő munkának.

Volt egy férjezett lánya is Ludmila Afanaszjevnának, akinek kisbabája is született, de férje jószerével már nem volt, mert válni készültek. A mai napon először jutott eszébe a lánya, de nem derült tőle jókedvre.

Ma péntek van. Sok a szennyes, vasárnap mindenképpen nagymosást kell csinálni. Tehát a hét első felére szánt ebédet (mert hetenként kétszer főz) szombat este kell elkészíteni. A mosnivalót pedig legjobb volna még ma lefekvés előtt beáztatni, akármilyen későn kerül is emiatt ágyba. És most, csakis most van egy kis ideje arra, hogy, beszaladjon a vásárcsarnokba, jóllehet már elég későre jár.

Leszállt, ahol másik villamosra kellett átszállnia, de amint pillantása a közeli élelmiszerbolt fényes kirakatára esett, úgy döntött, előbb oda néz be. A húspult teljesen üres volt, már az eladó is elment. A halas pultnál sem volt mit vásárolni: hering, sózott lepényhal, konzervek. Elhaladt a borosüvegek festői piramisai és a sajtok félrevezetően kolbászbarna kerek tömbjei és hengerei mellett, és a fűszerrészlegben kinézett magának két üveg napraforgóolajat (eddig csak gyapotolajat lehetett kapni) meg egy zacskó árpagyöngyöt. Majd átvágott a békés üzleten, fizetett a kasszánál, és visszament a fűszerrészlegbe.

De miközben ott állt harmadikként két férfi mögött, izgatott zsivaj támadt a boltban, bezúdult egy csomó ember az utcáról, és azonnal fölsorakoztak a csemegepult, illetve a pénztár előtt. Ludmila Afanaszjevna összerezzent, és otthagyva a fűszerosztályt, gyorsan sort foglalt a csemegepultnál is meg a pénztárnál is. Még semmi se látszott a csemegepult vastag, hajlított üvege mögött, de az izgatottan tolongó asszonyok pontosan tudták, hogy sonkaszalámit fognak osztani, fejenként egy kilót.

Olyan szerencsésen helyezkedett, hogy érdemes volt valamivel később másodszor is beállnia a sorba.

8. Mi élteti az embert?

Ha nincsenek azok a rákos csomók körben a nyakán, Jefrem Poddujev a legszebb férfikorát élhette volna. Még nem töltötte be az ötvenet, széles vállú, izmos lábú, jó eszű ember volt. Nemcsak szívós izmú, hanem, mondhatni, kétszeresen is az, mert nyolc óra munka után ugyanolyan erővel tudott ledolgozni még egy műszakot. Fiatal korában, a Káma mellett, hatpudos zsákokat emelgetett, és azóta sem sokat veszített az erejéből; most sem húzódozott, ha segíteni kellett a munkásoknak föltenni a betonkeverőt az állványra. Sokfelé megfordult, sokféle munkát próbált, itt bontott, ott kubikolt, amott épített, tíz rubel alatt nem is számolta a pénzt, egy fél liter vodka meg se kottyant neki, de a második litert nem kívánta; nem ismert maga előtt és maga körül semmilyen korlátot, s úgy képzelte, így is lesz mindig. Bivalyereje ellenére nem vitték ki a frontra: felmentették, mert szükség volt rá a speciális hadicélú építkezéseken, így nem próbált se sebesülést, se kórházat. És soha nem volt semmilyen betegsége, se súlyos, se járványos, még egy náthája se. Még a foga se fájt soha.

Tavalyelőtt betegedett meg először, és mindjárt ebben. Rákban.

Csak most dobálózott ilyen könnyedén ezzel a szóval, jó sokáig magát is áltatta, hogy semmiség, oda se neki, s ameddig bírta, halogatta a dolgot, nem ment orvoshoz. Amikor pedig elment, s a rendelőket sorra megjárva eljutott az onkológiáig – ahol kivétel nélkül minden betegnek azt mondták, hogy nem rákja van –, esze ágában se volt bevallani magának, mi a baja, nem hitt a saját természetes eszének, inkább hitt a vágyának: nincs rákja, és majdcsak meggyógyul.

Jefremnek a nyelve rákosodott el, ez a szaporán pergő, saját szemével sohasem látott, az életben oly ügyesen forgatott nyelve, amely eddigi élete félszáz esztendeje, alatt oly nagy hasznára volt: az ő segítségével harcolta ki magának a jó munkabért ott, ahol nem érdemelte meg. Vele esküdött meg arra, amit meg se tett. Vele fogadkozott, arra, amiben nem hitt. S szájalt a főnökséggel. És hordta le a munkásokat. És káromkodott cifrán, emlegette mások anyját s küldte élvezettel ezt-azt melegebb tájakra. És szaftos adomákat adott elő, de politikai vicceket soha. És volgai nótákat dalolt. És számos fehérnépnek hazudta az ország számtalan pontján, hogy nem nős, nincsenek gyerekei, hogy egy hét múlva visszajön, és majd együtt építenek

házat. „Hogy száradna le a nyelved!” – átkozta meg az egyik ilyen átmeneti anyósa. De a nyelve csak, erősen ittas állapotban hagyta cserben Jefremet.

És egyszer csak dagadni kezdett. Beleakadt a fogaiba. Kitüremlett azon a puha, nedves száján.

De Jefrem csak megrázta magát, teli szájjal vigyorgott a haverokra:

– Poddujev semmitől se fél a világon!

Mire azok:

– Bizony, Poddujev nagy vagány!

Pedig nem vagányság volt ez, hanem megsokszorozott félelem. Nem a keménysége, hanem a félelme miatt kapaszkodott a munkájába, ameddig csak bírta, s halogatta egyre a műtétet. Poddujevet egész élete élni szánta, nem meghalni. Az átállás meghaladta az erejét, nem is ismerte a médiát, s azzal hessegette el magától, hogy lábon maradt, mindennap elment dolgozni, és hallgatta a vagánysága dicséretét.

Nem volt hajlandó megoperáltatni magát, ezért akupunktúrával kezdték gyógyítani: tűket szurkáltak a nyelvébe, mint ama pokolban szenvedő bűnösöknek, és napokig benne hagyták. Annyira szerette volna Jefrem megúszni ezzel, annyira reménykedett benne! De hiába: a nyelve egyre dagadt. És már nem érezte magában a korábbi akaraterőt, és megadón hajtotta bikafejét a rendelő fehér asztalára.

A műtétet Lev Leonyidovics végezte el, méghozzá remekül. Úgy lett, ahogy ígérte: megrövidült, megkeskenyedett a nyelve, de hamarosan megtanult újból forogni s ugyanazt mondani, amit azelőtt, csak talán nem olyan tisztán. Még megszurkálták egy kicsit, aztán hazaengedték, de visszarendelték ellenőrzésre, és Lev Leonyidovics akkor azt mondta. „Gyere vissza három hónap múlva, akkor csinálunk még egy műtétet a nyakadon. Az már könnyű lesz!”

Poddujevnek azonban már volt tapasztalata az ilyen „könnyű” műtétekről, és nem jelent meg a kitűzött időben. Behívólapokat küldtek neki – a füle botját se mozdította. Különben is hozzászokott, hogy ne éljen sokáig egy helyen, mi sem volt könnyebb, mint eltűnni akár Kolimán, akár valahol a Kaukázusban. Se vagyon, se otthon, se család nem kötötte sehova, a szabad életet szerette, meg ha sok pénz csörög a zsebében. A kórházból pedig azt írták: ha nem jön magától, rendőrrel állíttatják elő. Ekkora hatalma van az onkológiai rendelőnek még azok fölött is, akiknek nincs is rakjuk!

Végre eljött. Persze még mindig megtagadhatta volna a beleegyezését. De Lev Leonyidovics megtapogatta a nyakát, és keményen leteremtette a késedelemért. És jobbról is, balról is felvágták a nyakát, mintha bűnözők késelték volna meg. Sokáig feküdt bekötött nyakkal, és amikor végre kiengedték, hosszan csóválták a fejüket.

De már nem élvezte úgy a szabad életet, mint azelőtt: megutálta a munkát, a dáridókat, az ivászatokat, a dohányzást. A nyaka ahelyett, hogy puhult volna, egyre keményedett, feszült és nyilallt; de még a fejében is érezte. A betegség majdnem a füléig kúszott föl a nyakán.

Amikor úgy egy hónappal ezelőtt megint visszajött ebbe a régi, szürkére vakolt téglaépületbe, s a két nyárfa között fölment a tornác sok ezer láb koptatta lépcsőjén, a sebészek nyomban lecsaptak rá, és megint csíkos kórházi pizsama volt rajta, ugyanabban a kórteremben feküdt – a műtő közelében, a hátsó kerítésre néző ablakokkal –, és szegény nyaka már a második, az előzőt is számítva pedig a harmadik operációra várt, Jefrem Poddujev nem bírt tovább hazudni magának. És nem is hazudott. Belátta, hogy igenis rákos.

Most pedig egyenlőségre vágyott, és valamennyi szomszédját meg akarta győzni róla, hogy nekik is rákjuk van. Hogy innen senki se menekülhet. Hogy ide mindenki visszatér. Nem azért csinálta, mert élvezetét lelte mások kínzásában, de ők se hazudjanak, ők is nézzenek szembe az igazsággal.

Megcsinálták a harmadik operációt, amely fájdalmasabb volt és mélyebb szöveteket érintett. De a műtét után, a kötözéseknél a doktorok valahogy nem látszottak jókedvűnek, idegen szavakat mormogtak egymásnak, és egyre szorosabb és szélesebb kötést raktak rá, valósággal összeforrasztották a fejét a törzsével. A feje pedig egyre erősebben és egyre gyakrabban, szinte állandóan nyilallt.

Akkor meg minek áltassa magát? A rák után a folytatásra is föl kell készülni: arra, ami előtt oly makacsul behunyta a szemét két éven át – hogy nemsokára meg fog dögleni. Ilyen kárörömmel emlegette, és még meg is könnyebbedett tőle: nem meghal, hanem megdöglik.

Kimondani viszonylag könnyű volt, de ésszel fölérni, a szívével belenyugodni? Hogy eshet meg vele ilyesmi? Milyen lesz, és mit kell majd csinálnia?

Ami elől elbujdosott a munkába és az emberek közé, az most itt volt már, egészen közel, szemtől szemben vele, s fojtogatta a kötéssel.

És egyetlen segítő, vigasztaló szót sem hallhatott a többi betegtől, se a kórteremben, se a folyosón, se a földszinten, se a felső emeleten. Már mindent ezerszer megbeszéltek, mégse ért semmit.

Ekkor szokott rá, hogy ide-oda járkáljon az ajtó és az ablak között, napi öt, olykor hat órán át, így kereste a segítséget.

Bármennyit élt és bármerre járt Jefrem (márpedig keresztül-kasul bejárta az országot, csak a legfőbb városokat nem ismerte), ő is, mások is mindig pontosan tudták, mire van szüksége az embernek. Vagy jó szakmára, vagy jó adag életrevalóságra. Ez is, az is pénzt hoz.

Amikor két ember összeismerkedik, a „hogy hívnak” után nyomban ez a kérdés következik: mit csinálsz, mennyit kapsz érte? Aki keveset kap, az vagy buta, vagy peches, egyszóval balfácán.

Ezt a tökéletesen érthető életet látta maga körül Poddujev Vorkutában is, a Jenyiszej mellett is, a Távol-Keleten is, Közép-Ázsiában is. Az emberek nagy pénzeket szakítottak le, aztán azonnal el is verték szombatonként vagy amikor szabadságra utaztak, de egyszerre mindet.

És ez mindaddig rendben lévő is volt, amíg nem betegedtek meg rákban vagy valami más halálos betegségben. Mert ha megbetegedtek, egyszerre semmivé vált a jó szakmájuk is, az életrevalóságuk is, a rangjuk is, a fizetésük is. És a tehetetlenségükből, a végsőkig tartó önáltatásukból az derült ki, hogy bizony gyönge legények, és valamit elszalasztottak az életben.

De mit?

Kölyökkorától fogva azt hallotta Jefrem, meg tudta is magáról és haverjairól, hogy ők, fiatalok, okosabbak az öregeiknél. Az öregeik egész életükben nem jutottak el még a városba se, Jefrem viszont már tizenhárom évesen egyik helyről a másikra száguldozott, pisztolyból lövöldözött, ötvenéves koráig meg végigtapogatta az egész országot, akár egy menyecskét. De most, a kórteremben járkálva, eszébe jutott, hogyan haltak meg azok az öregek őnáluk, a Káma vidékén, akár oroszok voltak, akár tatárok, akár votjákok. Nem berzenkedtek, nem próbáltak elmenekülni, nem dicsekedtek, hogy rajtuk nem fog a halál – mind *nyugodtan* fogadta az elkerülhetetlent. Nemhogy húzták-halasztották volna, inkább szép csöndben idejében fölkészültek rá, meghagyták, kié legyen a kanca, kié a csikó, kié a bunda, kié a csizma. És megkönnyebbülten távoztak, mintha csak átköltöztek volna égy másik házba. Közülük senkit se lehetett volna megijeszteni a rákkal. Meg valahogy nem is lett egyiküknek se.

Itt, a kórházban pedig már az oxigéntömlőt csócsálják, már a szemüket is alig tudják kinyitni, de a szájuk még mindig azt hajtogatja: „Nem fogok meghalni! Nekem, nincs rákom!”

Mint a tyúkok. Hisz mindegyiknek torkán a kés, de ők csak kotkodácsolnak, kapirgálnak, keresik csőrükkel az eleséget. Ha az egyiket levágják, a többi kapirgál tovább.

Így masírozott nap mint nap Poddujev a léptei alatt meg-megroppanó régi padlón, de ettől semmivel se tudta jobban, hogyan kell fogadni a halált. Ezt nem lehet kitalálni. Nincs kitől megtudni. Arra meg a legkevésbé gondolt, hogy valamilyen könyvben keresse.

Valaha négy osztályt járt ki, azután valamilyen építőipari tanfolyamot, de sohase vonzotta az írott szó: az újság helyett ott a rádió, a könyveket meg teljesen fölöslegesnek ítélte a hétköznapok szempontjából, no meg azokon az isten háta mögötti helyeken, ahová azért szegődött el, mert ott többet fizettek, nem is igen látott olvasó embereket. Poddujev csak végszükségben olvasott: a termelési tapasztalatcseréről szóló brosúrákat, az erőgépek leírásait, szolgálati instrukciókat, utasításokat. Meg az SZK(b)P rövid történetét a negyedik fejezetig bezárólag. Azt, hogy könyvekre pazarolja a pénzét, vagy elgyalogoljon értük a könyvtárba, egyszerűen nevetségesnek tartotta. Ha a hosszú utazások vagy várakozás közben, kezébe került is valamilyen könyv, húsz-harminc oldalt elolvasott, aztán abbahagyta, mert semmit se talált bennük az élet okos elrendezésére vonatkozólag.

Itt, a kórházban is akadt néhány könyv az éjjeliszekrényeken meg az ablakdeszkákon, de eddig nem nyúlt hozzájuk. Ebbe az arannyal cifrázott kék kötésűbe se nézett volna bele, ha nem nyomja a kezébe Kosztoglotov egy szörnyen üres, utálatos estén. Jefrem két párnát tett a feje alá, és belelapozott. De még ekkor se kezdte volna el olvasni, ha történetesen regény. De csupa rövid elbeszélés volt, amelyeknek öt-hat oldalon, néha már egyen is kiderült a mondanivalója. Annyi volt a cím, mint égen a csillag. Poddujev először a címeket olvasta el, és azonnal úgy érezte, hogy éppen őhozzá szólnak. „A munka, a halál és a betegség”, „A legfőbb törvény”, „A forrás”, „Addig oltsd a tüzet amíg még nem késő”, „A három remete”, „Járjatok fényben, amíg van fény”...

Jefrem megnézte, melyik a legrövidebb. Elolvasta. Kedve támadt gondolkodni. És elgondolkodott. Még egyszer el akarta olvasni. Újra elolvasta. Megint kedve támadt gondolkodni. És elgondolkodott.

Ugyanígy járt a másodikkal is.

Ekkor eloltották a villanyt. Hogy ne csórják el a könyvet, és ne kelljen reggel keresnie, a matrac alá dugta. A sötétben még elmesélte Ahmadzsannak a régi mesét, hogyan osztotta el Allah az éveket, és hogyan jutott az embernek oly sok fölösleges belőlük (ő egyébként nem hitt ebben, semennyi évet nem tartott volna fölöslegesnek, ha egészséges lehetne). Elalvás előtt pedig még egy kicsit tűnődött az olvasottakon.

Csak a feje nyilallott erősen, és zavarta a gondolkodásban.

A péntek reggel borús volt és nyomasztó, mint minden kórházi reggel. Ebben a kórteremben a reggelek mindig Jefrem komor szónoklataival kezdődtek. Ha reményének, vagy vágyának adott hangot valaki, Jefrem nyomban lehűtötte és letorkolta. Ma azonban a legcsekélyebb kedvet sem érezte, hogy kinyissa a száját, inkább újra elővette ezt a nyugalmas, csöndes könyvet. Mosakodnia szinte fölösleges volt, hiszen majdnem az egész arcát eltakarta a kötés; a reggelit az ágyban is meg lehetett enni, sebészeti vizit pedig ma nem lesz. S Jefrem lassan forgatta a könyv vastag, érdes papírból készült lapjait, nem beszélt, hanem olvasott és töprengett.

Lezajlott az osztályos orvosi vizit, megint megmorogta a doktornőt az az aranykeretű szemüveges, aztán begazolt, és megkapta az injekcióját; szónokolt a jogairól Kosztoglotov, kiment, s visszajött; Azovkint kiírták, elbúcsúzott és elment, görnyedten, kezével a hasán; másokat röntgenre, vérátömlesztésre szólítottak. S Poddujev még mindig nem kelt föl, hogy megkezdje az ágyak közti mászkálást, hanem olvasott és hallgatott. A könyv beszélgetett vele, másképpen és sokkal érdekesebben, mint bárki más.

Egy egész életet leélt anélkül, hogy egy ilyen komoly könyv a kezébe került volna.

Habár aligha kezdett volna bele, ha nem ebben az ágyban fekszik, s nem ezzel a nyakkal, amelyből a fájdalom a fejébe nyilall. Ezek a rövid történetkék nemigen ragadták volna meg egészségesen.

Még tegnap megakadt a szeme ezen a címen: „Mi élteti az embert?” Olyan találó cím volt, mintha maga Jefrem ötlötte volna ki. Hisz miközben a padlót taposta s gondolkodott, megfogalmazatlanul bár, de ugyanez járt az eszében az utóbbi hetekben: mi élteti az embert?

Az az elbeszélés nem volt olyan rövid, de az első szótól valósággal olvastatta magát, s lágyan, egyszerűen a szívébe hatolt: „Egy csizmadia a feleségével meg a gyermekeivel egy parasztnál lakott kvártélyon. Nem volt sem saját háza, sem földje, csupán a csizmadiamesterségből tartotta el

magát meg az egész családját. A kenyér drága volt, a munka pedig olcsó, így hát amit megkeresett, azt fel is élték. A csizmadiának meg a feleségének csak egy közös bundája volt, azt is ronggyá nyűtték...”

Mindez teljesen érthetően hangzott, ugyanígy a folytatás is: maga Szemjon szikár volt, Mihajla, a segéd ösztövér, az uraság viszont: „Ez az ember meg mintha egészen más világból jött volna: piros, telt az ábrázata, a nyaka mint a bikáé; mintha vasból öntötték volna tetőtől talpig. Ha úgy élne, mint mi, nem gömbölyödött volna ki ennyire. Az ilyen vasgyúrón a halál se fog ki.”[2]

Eleget látott ilyet Jefrem: ilyen volt Karascsuk, a széntröszt igazgatója, ilyen Antonov meg Csecsov meg Kuhtyikov is. Vajon nem kezdett-e ő is rájuk hasonlítani?

Poddujev lassan, szótagolva végigolvasta az elbeszélést.

Közben már dél felé járt az idő.

Jefremnek nem volt kedve se a járkáláshoz, se a beszédhez. Mintha kifordították volna magából, vagy valami új költözött volna belé. Ahol azelőtt a szemét tudta, most nincs szeme. És ahol a szája volt, nincs szája.

Az első durva, felületi gyalulást már elvégezte Jefremen a kórház. Most már csak folytatni kellett.

Fejét föltámasztotta, térdét fölhúzta, ráfektette a csukott könyvet, és a csupasz, fehér falra meredt. Odakint szürke, fénytelen volt a nappal.

Az az őszesvörös üdülővendég a Jefremmel szemközti ágyon azóta aludt, hogy beledöfték az injekciót. Jó vastagon betakarták, ha netán kirázná a hideg.

A szomszéd ágyon Ahmadzsan dámát játszott Szibgatovval. Egymás nyelvét nemigen értették, ezért oroszul beszélgettek. Szibgatov úgy ült, hogy ne kelljen meghajlítania és elfordítania fájó hátát. Még fiatal volt, de a feje búbján már erősen ritkult a haja.

Jefremnek még egy szál haja se hullott ki, olyan sűrűn és sötéten göndörödik, hogy nem fogja a fésű. És még semmit se csökkent a nők utáni vágya. Nem csökkent, de minek?

Hány nőt döntött hanyatt életében – elképzelni is nehéz. Az elején még számolta őket, külön a feleségeit, de aztán ezzel se fárasztotta magát. Az első felesége Amina volt, egy fehér arcú, roppant érzékeny jelabugai tatár lány. Az arcbőre olyan vékony volt, hogy alig ért hozzá csontos öklével, máris kiserkedt a vére. Ráadásul nem meghunyászkodó fajta: magától ment el a kislányával együtt. Azóta nem hagyta Jefrem, hogy szégyenbe hozzák:

mindig ő hagyta ott a nőket. Szabad vándoréletet folytatott: egyszer munkaerő-toborzás, máskor szerződés, kényelmetlen lett volna családot magával hurcolni. Háziasszonyt minden új helyen talált. A többiektől pedig, akik útjába akadtak – szabadoktól és férjezettektől –, a nevüket se mindig kérdezte meg, csak fizetett a megállapodás, szerint. S most emlékezetében összemosódtak az arcok, viselkedések, szituációk csak akkor ragadtak meg benne, ha valami különös adódott. Így jegyezte meg magának Jevdoskát, a mérnökfeleséget, ahogy – még a háború alatt, – ott állt az, alma-atai főpályaudvar peronján a vonat ablaka alatt, és riszálta a seggét. Egész ármádia utazott belőlük Iljibe, hogy megnyissanak egy új bányát, és sokan kikísérték őket a tröszttől. Ott állt nem messze Jevdoska elnyűtt férje is, és hevesen bizonygatott valakinek valamit. A mozdony rántott egyet a vonaton. „Hé! – kiáltott le Jefrem, és lenyújtotta a kezét. – Ha szeretsz, mássz föl, gyere velem!” És a nő belékapaszkodott, fölmászott hozzá a vagon ablakán át, a tröszt és az ura szeme láttára, és elment vele két egész hétre. Ezt megjegyezte magának: ahogy behúzta Jevdoskát a kocsiba.

Egyszóval Jefrem egész életében csak a ragaszkodást vette észre a nőkben. A nőt megszerezni könnyű, de lerázni nehéz. Habár mindenütt az „egyenlőségről” papoltak, és Jefrem nem tiltakozott ellene, a lelke mélyén sohase tartotta a nőket teljes értékű embereknek – kivéve az első feleségét, Aminát. És csodálkozott volna, ha egy, másik férfi komolyan bizonygatja neki, hogy rosszul bánik a nőkkel.

De lám, ebből a csudás könyvből az derül ki, hogy mindenben ő a hibás.

A szokottnál korábban gyújtották föl a villanyt.

Fölébredt az a finnyás alak azzal a dudorral az állkapcája alatt, kidugta kopasz fejét a takaró alól, és sietve föltette az okuláréját, amitől úgy nézett ki, mint egy professzor. Azonnal közölte mindenkivel az örömhírt: az injekciót egész jól elviselte, azt hitte, rosszabb lesz. S máris benyúlt az éjjeliszekrény fiókjába csibehúsért.

Ezeknek a nyavalyás kényeskedőknek csak a csibehúst veszi be a gyomra, vette észre Jefrem. Még a fiatal bárányhúsra is azt mondják, nehéz.

Jefrem valaki mást akart látni, de ahhoz meg kellene fordulnia. Mert ha egyenesen előrenéz, csak azt a finnyás gyomrút látja, amint a csirkecsontot szopogatja.

Megköszörülte a torkát, és óvatosan jobbra fordult.

– Van itt egy történet – közölte hangosan. – Az a címe, „Mi élteti az embert?” – és elvigyorodott. – Jó kérdés, mi? Ki válaszol rá? Mi élteti az

embert?

Szibgatov és Ahmadzsan egyszerre nézett föl a dámajátékból. Ahmadzsan magabiztosan, jókedvűen felelt, hiszen gyógyulóban volt:

– A bőség. Sok élelem és sok pénz.

A sereg előtt csak az auljját ismerte és csak üzbégül beszélt. Minden orosz szó és fogalom, a fegyelem és a fesztelenség a seregben ragadt rá.

– És még? Ki tudja? – kérdezte, rekedten Jefrem.

A könyv által föladott találós kérdést, amely oly váratlanul érte, másnak se volt könnyű megfejteni. – Mi élteti az embert?

Az öreg Murszalimov nem értett oroszul, pedig talán ő tudott volna a legjobban válaszolni. De bejött Turgun, a cselédkönyves medikus, hogy injekciót adjon neki, és ő válaszolt helyette:

– Mi? Hát a guba!

A fekete hajú Proska úgy bámult rájuk, mint egy kirakatra, még a száját is eltátotta, de nem szólt semmit.

– Na, mondjátok már! – követelte Jefrem.

Gyomka letette a könyvét, és összehúzta a szemét, úgy törte a fejét a kérdésen. Ami Jefrem kezében volt, azt is ő hozta a kórterembe, de nem volt kedve elolvasni: egyáltalán nem arról szólt, ami őt érdekelte – ahogy a süket ember se a kérdésre válaszol. Megzavarta és elgyengítette, amikor pedig neki a cselekvéshez kell tanács: Ezért nem olvasta el a „Mi élteti az embert?” című történetet, és nem tudta a választ sem, amire Jefrem várt. A magáét próbálta megfogalmazni.

– Na, kölyök? – bátorította Jefrem.

– Szerintem... – kezdte lassan Gyomka, mint aki a táblánál felel a tanárnak, s hogy ne hibázzon, az egyes szavak között is gondolkodik. – Először is: a levegő. Azután a víz. Azután az étel.

Jefrem is ezt válaszolta volna azelőtt, ha megkérdezik.

Legföljebb még hozzátette volna: a pia. De a könyv egészen más irányba terelte.

Cuppantott.

– Senki többet?

Proska elszánta magát:

– Jó szakma is kell.

Megint igaz: Jefrem is így gondolta egész életében. Szibgatov sóhajtott, s restelkedve bökte ki:

– A hazája...

– Hogyhogy? – álmélkodott Jefrem.

– A szülőföldje... Hogy ott élhess, ahol születtél.

– Aha. Hát... ez nem olyan fontos. Én kölyökkoromban eljöttem a Káma mellől, és fütyülök rá, hogy ott van-e még vagy nincs. Egyik folyó olyan, mint a másik.

– A szülőföldön – makacskodott halkan Szibgatov – a betegség se kapja el az embert. A szülőföldön minden könnyebb.

– Jól van. Ki még?

– Tessék? Tessék? – élénkült föl Ruszanov. – Miről van szó?

Jefrem krákogva fordult felé. Már a csirkecomb végén tartott; két kézzel fogta a csontot.

Ott ültek egymással szemben, mintha szándékosan rendezte volna így az ördög. Jefrem összehúzta a szemét.

– Arról, professzorom, hogy mi élteti az embert.

Pavel Nyikolajevicsnak csöppet se okozott gondot kérdés, még az evést se hagyta abba:

– Ehhez nem férhet kétség. Jegyezzék meg: az embereket az eszme és a társadalom érdekei éltetik.

És kiharapta azt a legízesebb porcogót a comb két része közül. Semmi se maradt a csontokon, kivéve a vastag bőrt és az inakat. Ezt letette az éjjeliszekrényre.

Jefrem nem válaszolt. Bántotta, hogy a nyavalyás ilyen ügyesen kivágta magát. Ahol az eszmét emlegetik, ott jobb, ha ő befogja a száját.

Kinyitotta a könyvet, és újból belemélyedt. Önmaga számára kereste a helyes választ.

– Miről szól a könyv? Mit írnak benne? – kérdezte Szibgatov.

Poddujev fölolvasta az első sorát:

– „Egy csizmadia a feleségével meg a gyermekeivel egy parasztnál lakott kvártélyon...”

De nehéz lett volna az egészet hangosan fölolvasni, ezért föltámaszkodott a párnákon, és a saját szavaival mondta el Szibgatovnak, s közben maga is igyekezett még egyszer megemészteni.

– Egyszóval a csizmadia piálni kezdett. Egyszer részegen megy az utcán, és fölszed egy félig megfagyott embert: Mihajlát. A felesége mérges rá: hogy képzeli, még egy ingyenélőt hoz a házhoz? De Mihajla elkezdett éjjel-nappal robotolni, míg végül jobb csizmákat varrt a mesternél is. Egyszer télen eljön hozzájuk az uraság, hoz egy darab drága bőrt, és csizmát rendel,

de kényelmes is legyen, ne vássék el, ne fejtődjék föl a varrása. Ha a mester elrontja a bőrt, a saját lenyúzott bőrével fizet érte. Mihajla valahogy furcsán mosolygott: észrevehetett valamit a sarokban, az uraság háta mögött. Alighogy elment az uraság, Mihajla belevágott a bőrbe, és el is rontotta: nemhogy egy pár rámás csizma, legföljebb egy papucs telt volna ki belőle. A mester a fejéhez kapott: „Mit csináltál, tönkre akarsz tenni?” Mire azt feleli Mihajla: „Némelyik ember egy évre valót gyűjt össze magának előre, és nem tudja, hogy az estét se éri meg.” És mit tesz isten, az uraság már hazafelé földobta a talpát. A felesége elszalasztott egy kis cselédet a mesterhez, hogy nem kell a csizma, készítsen gyorsan papucsot. A halottra.

– A fenébe is! Micsoda szamárság! – sziszegte Ruszanov fölháborodottan, – Nem lehet más lemezt föltenni? Egy kilométerről bűzlik, hogy ez nem a mi erkölcsünk! No és mi élteti az embert abban a könyvben?

Jefrem abbahagyta a mesélést, és dagadt szemét a kopasz felé fordította. Az bántotta, hogy a kopasz kis híján eltalálta. A könyvben az állt, hogy az embereket nem az önérdek, hanem a mások iránti szeretet élteti. Ez a nyavalyás meg azt mondta: a társadalom érdekei. A kettő valahogy összepasszolt.

– Hogy mi? Itt az van, hogy a szeretet...

– A sze-re-tet?! Na nem, ez nem a mi erkölcsünk! –, villogott az aranykeretű pápaszem. – Hallgass ide: ki írta?

– Tessék? – bődült el Jefrem. Mérges lett: eltérítették a lényegtől.

– Ki írta ezt a szamárságot? Ki a szerzője?... Nézd meg ott elöl, az első lapon.

Mit számít a név? Mi köze a lényeghez:az ő betegségükhöz? Az ő életükhöz vagy halálukhoz? Jefremnek nem volt szokása, hogy még az író nevét is elolvassa, vagy ha mégis megtette, nyomban el is felejtette.

Most mégis előrelapozott, és hangosan elolvasta:

– Tolsztoj.

– Az lehetetlen! – tiltakozott Ruszanov. – Tolsztoj? Ő csak optimista és hazafias dolgokat írt, különben ki se nyomtatták volna. *A kenyér*t meg az *Első Péter*t... Háromszor kapott Sztálin-díjat, ha nem tudná.

– Ez nem az a Tolsztoj – szólalt meg Gyomka a sarokban. – Ez itt Lev Tolsztoj.

– Ja, szóval nem az? – nyugtázta Ruszanov részben megkönnyebbülve, részben csalódottan. – Szóval a másik... Aki az orosz forradalom tükre? A

pityergő Tolsztoj? Hát ő sok mindent, nagy-gyon sok mindent rosszul látott. A gonosszal, fiú, szembe kell szállni! Harcolni kell ellene!

– Én is így gondolom – felelte tompán Gyomka.

9. Tumor cordis

Jevgenyija Usztyinovnának, a sebész adjunktusnak úgyszólván egyetlen olyan tulajdonsága sem volt, amit a sebészeknél kötelezőnek hisznek: se kemény pillantása, se határozott barázdák a homlokán, se elszántan fölszegett, erős álla, amit annyiszor leírtak már. Ha minden szál haját az orvosi sapka alá gyűrte, élete ötvenedik évén túl is gyakran utánaszóltak: „Kislány, legyen szíves, mondja meg!...” Ekkor hátrapillantott, és a szemét mindig dagadtnak, táskásnak, az arcát fáradtnak látták. Ezt a benyomást élénkpirosra festett szájával ellensúlyozta, de a festést napjában többször meg kellett újítania, mert az egész a cigarettára tapadt.

Hacsak nem volt a műtőben vagy a kötözőben vagy a kórtermekben, örökké cigarettázott. Innen is, onnan is minduntalan kiszaladt, és úgy vetette magát a cigarettára, mintha meg akarná enni. Néha a vizitek alatt is szájához emelte a mutató- és a középső ujját, aztán vitatkozhattak a betegek, vajon nem cigarettázott-e közben.

Lev Leonyidoviccsal, a csakugyan termetes, hosszú kezű sebész főorvossal fölváltva, ez a sovány, idősödő asszony végezte az összes műtétet, amire a kórházuk vállalkozott: végtagokat amputált, légcsöveket metszett, gyomrokat távolított el, a medencén belül garázdálkodva a bélrendszer minden pontjára eljutott, s a műtéti napok végén, mintegy levezetésképpen, egy-két elrákosodott emlő eltávolítása várt rá, amihez, mondhatni, virtuóz módon értett. Nem volt olyan kedd és nem volt olyan péntek, amikor ne amputált volna néhány női mellet; egyszer azt mondta a műtőt takarító asszonynak, fáradt ajka közt a cigarettával, hogy ha összegyűjtenék az összes mellet, amit leoperált, egész heggyé állnának össze.

Jevgenyija Usztyinovna egész életében sebész volt, a sebészeten kívül senki nem volt és semmit nem csinált; mégis megjegyezte Tolsztoj kozákjának, Jeroskának szavait az európai doktorokról: „Csak nyiszálni tudnak a bolondok. A hegyekben, ott igazi doktorok vannak! Ismerik a füveket.”

És ha holnap valamilyen sugár-, vegyi vagy gyógynövénykúra, fény-, szín- vagy telepatikus terápia megmenthetné a betegeit kés nélkül is, és a sebészetet az a veszély fenyegetné, hogy eltűnik az emberiség

gyakorlatából, Jevgenyija Usztyinovna egy percig se védené. Talán éppen azért nem, mert egész életében csak vagdosott és vagdosott, vérben és húsban turkált.

Az emberiség egyik szomorú fogyatékossága, hogy élete felénél nem tud megújulni az ember azáltal, hogy gyökeresen változtat a pályáján.

Rendszerint hármasban-négyesben viziteltek: Lev Leonyidovics, ő és az osztályos orvosok. De néhány nappal ezelőtt Lev Leonyidovics Moszkvába utazott mellkassebészeti továbbképzésre. Ezen a szombaton úgy adódott, hogy teljesen egyedül lépett be az emeleti férfikórterembe, az osztályos orvosok, sőt nővérék nélkül.

Nem is ment be, csak csöndben megállt az ajtónyílásban, és az ajtófélfának dőlt. A mozdulat lányosan hatott: csak egy fiatal lány tud így odatámaszkodni, tudva, milyen előnyösen fest így: jobban, mintha egyenes háttal, feszes vállal, föltartott fejjel állna.

Nekidőlt az ajtófélfának, és tűnődve figyelte Gyomka játékát. Gyoma a fájó lábát kinyújtóztatta, az egészségeset, fölhúzta, és mint valami asztalra, rátette a könyvét, a könyvre pedig négy hosszú ceruzából épített valamit. Ezt az építményt figyelte Gyoma, és még sokáig nézegette volna, ha nem szólnak neki. Fölnézett és összefogta a ceruzákat.

– Mit csinálsz, Gyoma? – kérdezte szomorúan Jevgenyija Usztyinovna.

– Teorémát! – válaszolta vígan Gyoma, a kelleténél hangosabban.

Figyelmesen fürkészték egymást, s világos volt, hogy nem a szavakban van a lényeg.

– Hiszen múlik az idő – magyarázta Gyoma, de már nem olyan derűsen és nem olyan hangosan.

Az orvosnő bólintott. Még mindig az ajtófélfának dőlt, de nem lányosan, hanem fáradtan.

– Hadd nézzelek meg.

A mindig megfontolt Gyoma a szokásosnál élénkebben tiltakozott:

– Már tegnap megnézett Ludmila Afanaszjevna! Azt mondta, folytatjuk a besugárzást!

Jevgenyija Usztyinovna bólintott. Valami szomorú báj áradt belőle.

– Az jó lesz. De azért hadd nézzelek meg én is.

Gyoma elkomorodott. Félretette a térmértant, beljebb, húzódott az ágyon, hogy helyet adjon, és térdig fölhúzta a pizsamát a beteg lábán.

Jevgenyija Usztyinovna leült mellé. Majdnem a könyökéig föltolta a köpenye és a ruhája ujját. Vékony, hajlékony ujjai megindultak Gyoma

lábszárán, akár két független élőlény.
– Fáj? Fáj? – kérdezgette.
– Igen. Igen – válaszolgatott ő egyre komorabb arccal.
– Éjszaka is érzed a lábad?
– Igen... De Ludmila Afanaszjevna...
Jevgenyija Usztyinovna megértően bólogatott, aztán megveregette a vállát:
– Jól van, kis barátom. Folytasd csak a besugárzást. És még egyszer farkasszemet néztek.
A kórteremben mélységes csönd lett, minden szavuk hallatszott.
Jevgenyija Usztyinovna fölkelt és megfordult. Ott, a kályha mellett Proskának kellett volna feküdnie, de tegnap átköltözött az ablakhoz (pedig az a babona tartotta magát, hogy nem jó annak a helyére feküdni, aki elment meghalni). A. – kályha melletti ágyat a csöndes, szőke Fridrik Federau foglalta el, aki nem egészen új fiú a szoba lakóinak, mert már három napja feküdt az előtérben. Most fölkelt, kezét a pizsama varrásához szorította, és tisztelettel és barátságosan nézett Jevgenyija Usztyinovnára. Alacsonyabb volt nála.
Makkegészséges! Semmije se fáj! Az első műtéttel tökéletesen meggyógyították. Ha most mégis visszajött a Rákosztályra, nem azért, mert valami panasza van, hanem tisztességből: a zárójelentésbe beírták, hogy 1955. febr. 1-jén jelenjen meg ellenőrzésre. És február 1-jén – nem (január 31-én és nem február 2-án, hanem pontosan február 1-jén – meg is érkezett onnan, az isten háta mögül, rossz utakon és többszöri átszállással. Úgy, ahogy a hold betartja a holdfogyatkozás előre bejelentett időpontját.
Valami okból megint a fekvőbeteg-osztályra küldték. De ma nagyon remélte, hogy hazaengedik.
Megjelent a magas, inas, eltompult szemű Marija nővér, a törülközővel. Jevgenyija Usztyinovna megtörölte a kezét, fölemelte – még mindig könyökig csupaszon –, és ugyanolyan mélységes csöndben végigzongorázott az ujjaival Federau nyakán. Kigomboltatta vele a kabátját, megtapogatta a kulcscsont mélyedéseit, meg a hóna alatt is. Végül így szólt:
– Rendben van, Federau. Minden a legnagyobb rendben van.
A fiú úgy földerült, mintha kitüntették volna.
– Minden rendben van – mondta a főorvosnő még egyszer lágyan, és megint végigszaladtak az ujjai az álla alatt. – Még egy egészen kis műtétet csinálunk, és kész.

– Tessék? – nyúlt meg Federau arca. – Minek, ha, minden rendben van?

– Hogy még jobb legyen – felelte sápadt mosollyal.

– Itt? – húzta végig a fiú tenyere élét a nyakán. Lágy arca könyörgő kifejezést öltött. A szemöldöke egészen világos volt, majdnem fehér.

– Itt. De ne nyugtalankodjék, semmivel se késett el. A jövő hét keddjére készítjük föl. – (Marija nővér följegyezte.) – Február végén már haza is mehet, és soha többé nem kell visszajönnie hozzánk.

– Csak megint „ellenőrzésre”? – próbált mosolyogni Federau, de nem sikerült neki.

– Legföljebb ellenőrzésre – mosolygott szinte bocsánatkérően a főorvosnő. Mi mással bátoríthatná, mint a maga fáradt mosolyával? Otthagyta állva, hogy majd üljön le és gondolkodjék, s folytatta körútját. Elmentében még halványan rámosolygott Ahmadzsanra (ő operálta meg három héttel ezelőtt a lágyékát), és megállt Jefrem előtt.

Az már várta, s a kék könyvet maga mellé hajította.

Nagy fejével, vastagon bepólyált nyakával, széles vállával, fölhúzott térdével, félig ülve, félig fekve úgy festett, mint valami fantasztikus csökött lény. Fejét lehajtva nézett föl rá; és várta a csapást.

Jevgenyija Usztyinovna rákönyökölt az ágy támlájára, s két ujját a szájához emelte, mintha cigarettáznék.

– Milyen a közérzete, Poddujev?

Pont ez a kérdés hiányzott! Könnyű neki: szól és elmegy, utána az özönvíz.

– Elegem van a vagdosásból – bökte ki.

Az orvosnő fölhúzta a szemöldökét, mintha csodálkoznék: hogy lehet megelégelni a vagdosást? Szólni nem szólt. Jefrem pedig úgy gondolta, eleget mondott.

Hallgattak, mint akik összeszólalkoztak. Mint akik végeztek egymással.

– Megint ugyanazon a helyen? – Jefrem ezt nem is annyira kérdezte, mint inkább kijelentette.

(Azt akarta mondani: Hát eddig mit vagdosott? Eddig miért nem gondolta meg?... De ő, aki soha semmilyen főnököt nem kímélt, aki mindenkinek a pofájába vágta, amit gondolt, Jevgenyija Usztyinovnát kímélte. Jöjjön rá magától.)

– Mellette.

(Minek mondjam meg neked, te szerencsétlen, hogy a nyelvrák nem azonos az alsóajak-rákkal? Az ember eltávolítja az áll alatti csomókat, és

egyszer csak kiderül, hogy már továbbkúsztak a mélyen fekvő nyirokutakra. Azokat nem lehetett előbb kimetszeni.)

Jefrem krákogott, mint aki túlerőltette magát.

– Nem kell. Semmi se kell.

De hiszen ő nem is nagyon beszélte rá.

– Nem akarom, hogy vagdossanak. Többé semmit se akarok.

Az orvosnő némán nézte.

– Írjon ki!

Jevgenyija Usztyinovna belenézett sárgás szemébe, amely a sok félelmen keresztüllépve egyszerre rettenthetetlenné vált, és ő is azt gondolta: minek?, minek kínozzuk, mikor a kés úgyse éri utol az áttételeket?

– Hétfőn levesszük a kötést, majd akkor meglátjuk. Rendben van?

(Azt követelte, hogy írja ki, de mennyire reménykedett, hogy azt fogja mondani: „Megbolondultál, Poddujev? Hogyhogy írjalak ki? Kezelni fogunk! Meg fogunk gyógyítani!”

De kiírja. Egyszóval kampec.)

A törzsével jelezte, hogy rendben van. Hiszen külön a fejével nem tudott bólintani.

Jevgenyija Usztyinovna továbbment Proskához. Ő fölpattant és rámosolygott. Az orvosnő nem vizsgálta még, csak megkérdezte:

– No, hogy érzi magát?

– Jól – felelte még szélesebb mosollyal. – Azok a tabletták sokat segítettek.

Megmutatta a polivitaminos üvegcsét. Nem tudta, hogyan lágyíthatná meg minél jobban a szívét. Hogyan vehetné rá, hogy eszébe se jusson kés alá fektetni.

Az orvosnő egyetértően bólintott a tabletták felé.

A férfi mellének bal oldalára mutatott:

– És ott? Nem szúr?

– Egy egészen kicsikét.

Ismét bólintott:

– Még ma kiírjuk.

Jaj de boldog lett Proska! Fekete szemöldöke a magasba röppent:

– Igazán? Nem lesz műtét?

Halvány mosollyal nemet intett.

Egy héten át összevissza tapogatták, négyszer kergették be a röntgenre, hol felültették, hol lefektették, fölállították, megmutatták egy csomó fehér

köpenyes vénembernek; már fölkészült a legrosszabbra, és most hazaengedik műtét nélkül!

– Akkor egészséges vagyok?!

– Nem egészen.

– De ezek a tabletták nagyon jók, ugye? – Fekete szeme hálásan és bizalommal ragyogott. Boldog volt, hogy örömet szerez az állapotával.

– Ezeket a tablettákat ezentúl maga fogja megvenni a gyógyszertárban. Még fölírok valamit, és azt is szedni fogja. – A nővér felé fordult: – Aszkorbint.

Marija nővér szigorú arccal beírta a füzetbe.

– De kímélnie kell ám magát! – intette Jevgenyija Usztyinovna. – Nem szabad gyorsan járnia. Nem szabad nehezet emelnie. Ha lehajol, csak óvatosan!

Proska fölnevetett, boldogan, hogy lám, a doktornő se tudhat mindent.

– Hogy ne emeljek?! De hisz traktoros vagyok!

– Egyelőre nem fog dolgozni.

– Micsoda? Táppénzen leszek?

– Nem. A mi igazolásunk alapján rokkanttá nyilvánítják.

– Rokkanttá? – Proska vadul villogó szemmel meredt rá. – Mi a fenének nekem a rokkantság? És miből fogok megélni? Fiatal vagyok, dolgozni akarok!

És elébe tartotta két széles, egészséges kezét, amely dolgozni vágyott.

De ez sem győzte meg Jevgenyija Usztyinovnát.

– Félóra múlva menjen le a kötözőbe. Addigra kész lesz az igazolás, és majd elmagyarázom.

Kiment, s a sovány, merev derekú Marija nővér követte.

Mindenki egyszerre kezdett beszélni. Proska ezt a rokkantságot, hogy vigye el a rosseb, szerette volna megbeszélni, de a többiek Federauról vitatkoztak. Ez mindenkit megdöbbentett: ott a makulátlan, sima, fehér nyaka, semmije se fáj, mégis megoperálják!

Poddujev, még mindig fölhúzott lábbal, megfordította magát a kezén (mintha egy lábatlan forgott volna), és dühösen kiabálni kezdett, még bele is vörösödött:

– Ne hagyd magad, Fridrik! Ne légy hülye! Ha egyszer elkezdenek vagdosni, végül levágnak, mint engem!

Ahmadzsannak más volt a véleménye:

– Meg kell operáltatni, Federau! Ők nélkül nem mondanák!

– Minek, ha nem fáj neki? – háborgott Gyoma.

– Mit képzelsz, barátom? – harsogta Kosztoglotov. – Egy egészséges nyakat fölvágni! Ebbe bele kell őrülni!

Ruszanov homloka ráncokba gyűrődött a kiabálás hallatán, de nem tett semmilyen megjegyzést. Tegnap, az injekció után nagyon fölvidult, amiért olyan könnyen viselte el. De a daganat egész éjjel és ma reggel is akadályozta a feje mozgását, és semmivel se lett kisebb, ezért nagyon szerencsétlennek érezte magát.

Igaz, bejött hozzá Gangart doktornő, nagyon részletesen kikérdezte a tegnap délutáni, éjszakai és ma reggeli közérzetéről, a gyengesége fokáról, és elmagyarázta, hogy a daganat nem feltétlenül hátrál meg már az első injekció hatására, sőt az a normális, ha nem adja meg magát mindjárt. Ez őt részben megnyugtatta. Közben tüzetesen megnézte a doktornőt: nem látszik butának. (Csak a neve gyanús.) Végtére is, nem akármilyen orvosok dolgoznák ebben a kórházban, van tapasztalatuk, csak tudni kell bánni velük.

De az önmegnyugtatása nem sokáig hatott. A doktornő elment, a daganat pedig ott dudorodott az állkapcsa alatt és nyomta, a betegek mondták a magukét, ott meg föl akarják, vágni valakinek a teljesen egészséges nyakát. Őneki mekkora dudora van, mégsem vágják föl, nem is javasolták. Lehet, hogy már nem érdemes?

Amikor tegnapelőtt bejött a kórterembe, el se tudta volna képzelni, hogy ilyen hamar bármiben is azonosulni fog ezekkel az emberekkel.

De hát nyakakról volt szó. Hármuknak a nyakukkal van baja.

Fridrik Jakobovics nagyon elkeseredett. Meghallgatott mindent, amit tanácsoltak neki, és zavartan mosolygott. Mindenki magabiztosan mondta, mit kell tennie, csak ő nem látja tisztán a saját dolgát. (Mint ahogy a többiek sem látnak tisztán a maguk dolgában.) Fölvágni is veszélyes, nem fölvágni is veszélyes. Már az előző alkalommal alaposan körülnézett, és ki is kérdezett mindenkit, amikor az alsó ajkát kezelték besugárzással, úgy, ahogy most Jegenberdievét. Azóta a száján keletkezett var megvastagodott, majd elszáradt és levált. De értette, miért vágják ki a nyaki mirigyeket: hogy ne hatolhasson tovább a rák.

No de Poddujevet kétszer is megoperálták, s mit használt?

És ha a rák semerre se szándékozik terjedni? Ha már nincs is?

Mindenesetre meg kell tanácskozni a dolgot a feleségével s főleg a lányával, Henriettával, a család legműveltebb és leghatározottabb tagjával.

De ő itt elfoglal egy ágyat, s a kórház nem fog várni addig, amíg megfordul a posta (a vasútállomásról a sztyepp mélyére, őhozzájuk csak hetenként kétszer viszik ki a leveleket. Föltéve, hogy jó az út).

Kiíratni magát és hazautazni tanácsért ugyancsak nehéz, sokkal nehezebb, mint az orvosok meg azok a betegek képzelik, akik olyan könnyen osztogatják a tanácsaikat. Ahhoz itt záradékoltatni kell a városi hatóságnál a szabadságos levelét, amelyet oly nehezen tudott kitalpalni, töröltetni az ideiglenes bejelentőt, és csak ezután utazhat el, először abban a könnyű kabátban és félcipőben, ami most van vele, és döcöghet a vonaton, addig a kis állomásig, ahol félbundára és nemezcsizmára cseréli föl öltözetét, amiket ismeretlen jó embereknél hagyott megőrzésre – mert ott még tél van, és dühöng a szél –, azután jó százötven kilométert kell rázatni magát a gépállomásig, az is lehet, hogy nem? fülkében, hanem fönn a platón; mihelyt hazaérkezik, jelentést kell küldeni a megyei parancsnokságra, aztán két-három-négy hetet várhat az újabb távozási engedélyre, és amikor végre megjön, megint el kell kéredzkedni a munkából. És mi van, ha épp megindul az olvadás, járhatatlanná válnak az utak, és leállnak az autók? Azután azon a kis állomáson, ahol mindössze két vonat áll meg napjában egy-egy percre, kétségbeesetten rohanhat kalauztól kalauzig, hogy engedjék föl valamelyik kocsiba, és amikor megérkezik ide, újra jelentkezhet és ideiglenesen nyilvántartásba vetetheti magát az itteni parancsnokságon, aztán megint várhat egy két napig, amíg fölszabadul egy hely a kórházban...

Eközben már Proska dolgán vitatkoztak. És még azt mondják, ne legyen az ember babonás! Minek feküdt abba az ágyba? Mégis gratuláltak neki és azt tanácsolták, fogadja el a rokkanttá nyilvánítást, amíg megadják. Amit adnak, vedd el! Azért adják, mert szükség van rá. Most megadják, aztán visszaveszik. De Proska mindenáron dolgozni akart. Dolgozhatsz még eleget, te bolond, hosszú az élet!

Elment Proska az igazolásokért. A kórterem lassan elcsöndesedett.

Jefrem megint kinyitotta a könyvét, de hiába olvasta a sorokat, nem értette, s ezt nemsokára észre is vette.

Nem értette, mert egyre fészkelődött, izgult, nézte, mi történik a szobában és a folyosón. Ahhoz, hogy értse, előbb eszébe kellett hogy jusson: ő már nem jut el sehova. Nem változtathat semmin. Nem győzhet meg senkit. Hogy neki is már csak napjai vannak arra, hogy eligazodjék magán:

S csak ekkor tárultak föl előtte a könyv sorai. Közönséges fekete betűkkel voltak rányomtatva a fehér papírra. De pusztán az olvasni tudás nem volt elég ahhoz, hogy elolvassák őket.

Amikor Proska, már az igazolásokkal a kezében, boldogan jött föl a lépcsőn, a felső előtérben Kosztoglotovval: találkozott, és megmutatta neki:

– Nézd, még kerek pecsétet is ütöttek rá!

Az egyik papír a pályaudvari pénztárnak szólt, hogy soron kívül adjanak jegyet ennek és ennek a betegnek, aki műtéten esett át. (Ha nem írják bele a műtétet, a pályaudvari pénztár előtt a sor végére állítják, és esetleg két-három napig ott ragad.)

A másik papír a lakóhely szerint illetékes rendelőintézetnek volt címezve, és többek között ez állt benne:

„Tumor cordis, casus inoperabilis.”

– Ezt nem értem – bökdöste Proska az ujjával. – Mi van, ide írva, he?

– Mindjárt gondolkodom rajta – húzta össze a szemét Kosztoglotov. – Tedd el, nélküle is tudok gondolkodni.

Proska eltette az értékes papírokat, és ment csomagolni.

Kosztoglotov meg nekitámaszkodott a korlátnak, és áthajolt fölötte.

Jószerével semmit se tudott latinul, mint ahogy semmilyen más idegen nyelvet se, és semmilyen tudományt nem ismert alaposan, kivéve a topográfiát, de abból is csak a katonait, amennyit a tiszthelyettesi parancsnoki tanfolyamon belésulykoltak. S bár mindig és mindenütt mérgesen gúnyolta a műveltséget, se a szemével, se a fülével nem szalasztott el egyetlen kis morzsát se, amivel bővíthette ismereteit. Egy évig sikerült geofizikát hallgatnia harmincnyolcban, azután nem egészen egy évig geodéziát negyvenhat-negyvenhétben; a kettő közé esett a katonaság, a háború, amelyek nemigen voltak alkalmasak a tudományokban való előrehaladásra. De sohasem felejtette el szeretett nagyapjának közmondását: „A bolond oktatni szeret, az okos okulni.” És még a seregben eltöltött évek alatt is mindent magába szívott, amit érdemes volt tudni, fülét nyitva tartotta az okos emberek beszédére, lett légyen egy másik ezred tisztje, vagy a saját szakaszának közkatonája. Igaz, úgy fordította arra a fülét, hogy ne sértse a büszkeségét: figyelt, de mintha valójában nem is érdekelné olyan nagyon. De ha összeismerkedett valakivel, sohase sietett bemutatkozni, és nem játszotta meg magát, inkább arra volt kíváncsi, kiféle-miféle az új ismerős, honnan jött. Ez hozzásegítette ahhoz, hogy sok mindent meghalljon és megtudjon. De a legtöbb tudást a háború utáni

túlzsúfolt butirkai cellákban szívhatta magába. Ott minden este professzorok kandidátusok vagy más hozzáértő emberek tartottak előadást – az atomfizikáról, a nyugati építészetről, a genetikáról, a költészetről, a méhészetről –, s Kosztoglotov volt a legodaadóbb hallgatója ezeknek az előadásoknak. Még a vörös presznyabeli börtönpriccsek alatt, meg a tehervagonok szálkás padjain is, meg amikor a transzportokban a csupasz földre ültették őket, meg a lágerbeli sorakozókon, mindenütt a nagyapjától hallott közmondás szerint igyekezett pótolni azt tudást, amit nem szerezhetett meg az egyetemi előadótermekben.

Így faggatta ki a lágerban az egészségügyi statisztikust, egy idősebb, félénk embert, aki az egészségügyi részlegben töltögette a papírokat – de olykor forró vízért is elszalasztották –, és akiről kiderült, hogy klasszika-filológus, és antik irodalmat tanított a leningrádi egyetemen Kosztoglotov a fejébe vette, hogy latinul fog tanulni tőle. Ehhez fogcsikorgató fagyban kellett járkálniuk a zóna területén, és se papírjuk, se ceruzájuk nem volt; az egészségügyi statisztikus néha levette a kesztyűjét, és ujjával írt valamit a hóba. (Teljesen önzetlenül tanította: legalább arra az egy órára embernek érezte magát. Meg, mivel is fizethetett volna Kosztoglotov? Mégis majdnem rajtavesztettek: az elhárítótiszt külön-külön behívta és kihallgatta őket, azt gyanítva, hogy szökésre készülnek és a környék térképét rajzolják a hóba. A latint persze nem hitte el. Az órák abbamaradtak.)

Ezeknek az óráknak nyomán ragadt meg Kosztoglotov fejében, hogy „casus” annyi, mint eset, az „in” fosztóképző; a „cor, cordis” is ismerősen hangzott, de ha ne akkor se kellett hozzá nagy fantázia, hogy kitalálja, „cardiogram” ugyanebből a tőből származik. A „tumor”-ral meg a Zojától kölcsönvett *Kórbonctan* minden oldalán találkozott.

Így minden nehézség nélkül megértette most Proska diagnózisát: „operálhatatlan szívdaganat”.

Nemhogy operálni – gyógyítani se lehet semmivel, ha egyszer aszkorbinsavat rendelnek neki.

Ezért miközben áthajolt a korlát fölött, nem a latinra gondolt, hanem arra az elvre, amelyet tegnap fogalmazott meg Ludmila Afanaszjevnának: a betegnek mindent tudnia kell.

Ám ez az elv az olyan sokat próbált emberekre érvény mint ő. De Proskára?

Proska úgyszólván semmit se hozott ki a kórteremből, hisz nem volt semmije. Szibgatov, Gyoma és Ahmadzsan kísérte le. Mind a hárman

óvatosan lépkedtek: az egyik a hátát óvta, a másik a lábát, a harmadik mankóval botladozott. Proska viszont jókedvűen villogtatta fehér fogait.

Ugyanígy kísértek ki egy-egy szabadulót a lágerból, ha nagy ritkán alkalom adódott rá.

És most mondja meg neki, hogy a kapun kívül újból letartóztatják?

– Szóval mi van odaírva? – kérdezte Proska mentében, gondtalanul.

– A csuda tudja – húzta el a száját Kosztoglotov, amitől u sebhelye is félrecsúszott. – Olyan ravaszok a doktorok, hogy nem lehet őket megérteni. Akkor... jobbulást kívánok!

– Nektek is, fiúk! Aztán mars haza! A asszonyhoz! Proska mindükkel kezet szorított, s jókedvűen hátrafordulva intett vissza a lépcsőről.

És magabiztosan lesietett.

A halálba.

10. Gyerekek

A doktornő éppen csak körülrajzolta ujjaival Gyoma daganatát, átkarolta a vállát, és máris továbbment. De ezáltal valami végzetes dolog történt. Gyomka megérzett valamit. S reményének gyönge ágai letörtek.

Nem azonnal érezte meg; a kórteremben először Proska dolgát beszélték meg, majd elbúcsúztatták, aztán ő azt fontolgatta, hogy jó volna átköltözni az immár szerencsés ágyra, az ablakhoz – ott világosabban van; meg közelebb is lenne Kosztoglotov –, amikor bejött egy új beteg.

Napbarnított, gondosan nyírt, enyhén göndörödő, szurokfekete hajú fiú volt. Korát tekintve jó pár évvel túl lehetett a húszon. Három könyvet szorongatott a bal hóna alatt, másik hármat a jobb hóna alatt.

– Üdv, barátaim! – kiáltotta el magát a küszöbön, és Gyomkának nagyon tetszett, hogy ilyen egyszerűen és fesztelenül viselkedik.

– Hova fekhetek?

Közben azonban nem az ágyakat fürkészte, hanem, a falakat.

– Sokat fog olvasni? – kérdezte Gyomka.

– Egész idő alatt!

Gyomka elgondolkodott.

– Szakmai irodalmat vagy mást?

– Szakmait.

– Akkor feküdjön oda, az ablak mellé. Mindjárt áthúzzák az ágyat. Miről szólnak a könyvei?

– A geológiáról, öcsém – felelte az új fiú.

S Gyomka elolvasta az egyik címét: *Érclelőhelyek geokémiai kutatása*.

– Feküdjön csak maga az ablak mellé. Mije fáj?

– A lábam.

– Nekem is a lábam.

Igen, az új óvatosan rakosgatta az egyik lábát, pedig olyan alakja volt, hogy elmehetett volna akár jégtáncosnak is.

Az újoncnak megágyaztak, s mintha csak ezért jött volna: máris szétrakott öt könyvet az ablakdeszkán, a hatodikba pedig azonnal beletemetkezett. Olvasott egy órácskát, nem kérdezett semmit, nem is szólt senkihez, s ekkor az orvosokhoz szólították.

Gyomka is igyekezett olvasni. Először a térmértant, s közben mindenféle alakzatot próbált építeni a ceruzáiból De az elméleti tételek ma valahogy nem ragadtak meg a fejében. Az ábrák pedig – egyenesekből kimetszett szakaszok, szabálytalan törésvonalú síkok – mindig ugyan juttatták az eszébe.

Könnyebb könyvet választott: az *Élet vizé*t valamilyen Kozsevnyikovtól, aki ezért a könyvért Sztálin-díjat kapott. Gyomkát egyszerre elfogta a félsz, amiért ilyen író létezik. A múlt században egy tucat író ha volt, és mind nagyok. Ebben a században pedig sok ezer; elég egyetlen betűt kicserélni a nevükben, és máris egy új író. A könyveiket senkinek sincs ideje elolvasni. Ha mégis elolvassa valamelyiket, az az érzése, hogy nem is lett volna muszáj. Ismeretlen írók bukkantak föl, Sztálin-díjat kaptak; majd örökre eltűntek. Majdnem valamennyi tavaly megjelent vastagabb könyvet díjazták. Évente negyven-ötven díjat osztanak ki.

Ugyanígy összekeveredtek Gyomka agyában a címek.

Sokat írtak a *Nagy élet* meg a *Nagy család* című filmről, a kettő közül az egyik, úgymond, nagyon hasznos, a másik nagyon kártékony, de hogy melyik, arra sehogy se tudott visszaemlékezni, annál kevésbé, mert egyiket se látta. A fogalmak is összekeveredtek benne, annál jobban, minél többet olvasott. Alighogy megjegyezte, hogy az objektív szemléletmód azt jelenti, hogy úgy látjuk a dolgokat, amilyenek a valóságban, máris azt olvasta, hogy Panovát amiatt szidják, mert „az objektivizmus ingoványos talajára tévedt".

Pedig mégiscsak el kell igazodni, meg kell érteni és meg kell jegyezni.

Olvasta az *Élet vizé*t, és nem tudta eldönteni, hogy a könyv ilyen nyögvenyelős-e, vagy ő nincs megfelelő hangulatban.

Szívében egyre nőtt a pótolhatatlan veszteség nyomasztó érzése. Tanácsot szeretett volna kérni? Vagy panaszkodni? Vagy csak egyszerűen emberségesen elbeszélgetni, hogy őt is sajnálják egy kicsit?

Természetesen olvasta és hallotta, hogy a sajnálat megalázó érzés – annak is, aki sajnál, meg annak is, akit sajnálnak.

Mégis szerette volna, ha sajnálják.

Mert Gyomkát soha az életben nem sajnálta senki.

Itt, a kórteremben jólesett másokat hallgatni és beszélgetni velük, de nem arról folyt a szó és nem úgy, ahogy ő szerette volna. Férfiak közt férfi módra kell viselkedni.

Sok nő volt a kórházban, nagyon sok, de Gyoma semmi pénzért át nem lépte volna a hatalmas, lármás női kórterem küszöbét. Ha csupa egészséges nőt gyűjtöttek volna oda, jólesnék elmenet véletlenül bekukkantani és egyet-mást meglesni. De ennyi beteg nő gyűjtőhelye mellett, elmenve inkább elfordította a fejét, nehogy meglásson valamit. A betegségük sűrűbb tiltó függönyt vont eléjük, mint az egyszerű szégyenérzet. Ezeknek a nőknek némelyike, akikkel hol a lépcsőn, hol az előcsarnokban találkozott, annyira nyomottnak, letörtnek látszott, hogy még, pongyolájukat se fogták össze rendesen, úgyhogy kilátszott a hálóingük a mellükön vagy a derekuknál. Ezek az esetek nem örömet keltettek benne, hanem fájdalmat.

S mindig lesütötte előttük a szemét. És egyáltalán nem volt könnyű ismeretséget kötni itt.

Egyedül Sztyofa néni vette észre magától. Kérdezgetni kezdte, s végül összebarátkoztak. Sztyofa néni már anya; sőt nagyanya, megvannak rajta a nagymamaság vonásai: az arcán ráncok és a gyöngeségek iránti elnézést sugárzó mosoly. Megálltak valahol a lépcső tetején, és sokáig beszélgettek. Soha senki nem hallgatta Gyomkát ily hosszan és ilyen részvéttel: mintha senki se állt volna olyan közel hozzá, mint Gyomka. S ő is könnyen tudott mesélni neki magáról, még az anyjáról is, és olyasmiket is amiket soha nem mondott volna el másnak.

Kétéves volt Gyomka, amikor a háborúban elesett az apja. Aztán lett egy mostohaapja, ha nem is gyöngéd, de igazságos, ki lehetett volna jönni vele, de az anyja elkurvult. (Ezt a szót nem mondta ki Sztyofa néni előtt, magában rég eldöntötte, hogy ez az igazság.) A mostohaapja otthagyta, és jól tette. Attól fogva az anyja egy másra hozta a férfiakat a fiával közös szobájukba, mindig ittak (Gyomát is itatni akarták, de nem volt hajlandó), s az egyik férfi éjfélig maradt, a másik reggelig. Még egy spanyolfal sem volt a szobában, sőt még sötét se, mert bevilágítottak az utcai lámpák. S Gyomka annyira megundorodott az egésztől, hogy mocskos disznólkodásnak érezte azt, amiről remegve álmodoztak a kortársai.

Így végezte el az ötödik, majd a hatodik osztályt; hetedikben elköltözött az iskola öreg pedellusához. Az iskola napjában kétszer adott enni Gyomkának. Az anyja nem is próbálta visszavinni, inkább föllélegzett és örült.

Gyoma haragosan beszélt az anyjáról, nem tudott nyugodtan. Sztyofa néni meghallgatta, bólogatott, s ezzel a furcsa megállapítással nyugtázta:

– Mindenféle ember él a kerek világon. Csak egy világ van.

Tavaly Gyoma átköltözött a gyári lakótelepre, ahol esti iskola is volt, meg szállást is adtak a munkásszálláson. Esztergályos tanulónak jelentkezett, aztán levizsgázott, és a második kategóriába sorolták. Nem ment neki túl jól a munka, de züllött anyjától eltérően nem ivott, nem danolászott, hanem tanult. Tisztességesen elvégezte a nyolcadik osztályt és a kilencedik első félévét.

Csak futballozni járt el néha a fiúkkal. S ezért az egyetlen kis élvezetért büntette meg a sors: a labda megszerzéséért folytatott küzdelemben valaki véletlenül térden rúgta a stoplis cipőjével. Gyomka rá se rántott, egy darabig sántikált, aztán elmúlt az egész. Ősszel azonban elkezdett fájni a lába. Még sokáig nem mutatta meg orvosnak. Aztán hőkezelést kapott, de ettől csak rosszabb lett. Kézről kézre adták, mint a stafétabotot, egészen a megyei központig, végül ide.

És ugyan miért, kérdezte most Sztyofa nénitől, miért ilyen igazságtalan már a sors is? Hisz vannak, akikkel egyebet se tesz, mint egyengeti, simára varázsolja egész életútjukat, míg másoké összevissza van dúlva. És még azt mondják, az embertől magától függ a sorsa. Tőle aztán semmi se függ...

– Az Istentől függ – próbálta megbékíteni szelíden Sztyofa néni. – Az Isten mindent lát. Bele kell nyugodni, Gyomusa.

– Ha az Istentől, és ha ő mindent lát, akkor miért zúdít minden bajt egyre? Ahelyett, hogy elosztaná valahogy.

De hogy bele kell nyugodni, azon nincs mit vitatkozni. Mi mást csinálhatna?

Sztyofa néni idevalósi volt, a lányai, a fiai és menyei gyakran meglátogatták, csomagokat hoztak. Ezek a csomagok nem maradtak Sztyofa néninél, megkínálta belőlük a szomszédait, az ápolónőket, néha Gyomkár is kihívta a kórteremből, s a kezébe nyomott egy-egy kemény tojást, pirogot.

Gyoma mindig éhes volt, soha életében nem lakott jól. S mert örökké az evésre gondolt, még éhesebbnek érezte magát, mint valójában volt. Mégis restellte megrövidíteni Sztyofa nénit, és ha a tojást elfogadta, a pirogot megpróbálta visszautasítani.

– Vedd csak el! – biztatta ő. – Hússal van megtöltve. Addig kell megenni, amíg még nem tilos.

– Miért, azután nem szabad?

– Persze hogy nem! Nem tudod?

– És mi van az után, hogy tilos?

– Hát farsang!

– Hisz az még jobb, Sztyofa néni!

– Kinek mi a jó. De akár jó, akár rossz, vannak napok, amikor húst nem szabad enni.

– De a farsang is véget ér, vagy nem?

– Persze hogy véget ér! Egy hét alatt elröpül!

– És mit fogunk csinálni azután? – kérdezte jókedvűen Gyoma, miközben a finom házi pirogot majszolta, amilyet őnáluk sohasem sütöttek.

– Lám, micsoda pogányok nőnek itt föl, semmit se tudnak. Aztán jön a nagyböjt.

– Az meg mire jó? Böjt is, meg nagy is...

– Azért, Gyoma, mert ha teletömöd a hasad, lehúz a földre. Nem jó annyit enni, kell néha egy kis szünet.

– Szünet? Minek? – Ezt Gyoma sehogy se értette, mert hogy mást se ismert, mint szüneteket. – Azért, hogy megvilágosodjék az ember. Éhgyomorra frissebb vagy, nem vetted észre?

– Nem én, Sztyofa nem. Soha.

Már az első osztályban, amikor még írni-olvasni se tudott, megtanították rá, és jól megjegyezte és meg is értette, hogy a vallás a nép ópiuma, háromszorosan reakciós tanítás, ami csak a szemfényvesztők malmára hajtja a vizet. Éppen a vallás miatt nem képesek még itt-ott megszabadulni a dolgozók a kizsákmányolástól. De mihelyt leszámolnak a vallással, fegyvert a kézbe, és meglesz a szabadság.

Maga Sztyofa néni is – a nevetséges kalendáriumával, a minden mondatában emlegetett istenével és még ebben a komor intézményben is állandó gondtalan mosolyával, meg a pirogjával együtt – kifejezetten reakciós jelenség.

Ennek ellenére most, szombat délután, amikor az orvosok elszéledtek, s magukra hagyták gondolataikkal a betegeket, amikor a borús nappal még hagyott némi világosságot a kórtermekben, de az előcsarnokban meg a folyosókon már égtek a lámpák, Gyoma sántikálva kereste mindenütt a reakciós Sztyofa nénit, aki pedig semmilyen értelmes tanácsot nem adhatott neki azon kívül, hogy nyugodjon bele a sorsába.

Csak nehogy amputálják a lábát. Nehogy oda kelljen adni.

Adja? Ne adja? Adja? Ne adja?

Bár e miatt a szaggató fájdalom miatt tulajdonképpen könnyebb volna odaadni...

De a szokott helyek egyikén se találta meg Sztyofa nénit. Viszont a lenti folyosón, ott, ahol kiöblösödött és egy kis előteret formált, amelyet „vörös saroknak” neveztek a kórházban, bár ugyanott állt a földszinti ügyeletes nővér asztala és gyógyszerszekrénye is, meglátott Gyoma egy lányt, sőt kislányt, ugyanolyan agyonmosott szürke pongyolában, de mintha a filmvászonról lépett volna le: fantasztikusan szőke haja még fel is volt tornyozva, és szüntelenül hullámzott, billegett.

Gyoma már tegnap is látta futólag, és alaposan megbámulta ezt a szőke hajtornyot. Olyan szépnek találta a lányt, hogy nem merte sokáig nézni, lesütötte a szemét és odébbállt. Pedig a korát tekintve az egész kórházban ő állhatott hozzá legközelebb (nem számítva az amputált lábú Szurhant), de az ilyen lányok mindig elérhetetlenek voltak számára.

Ma már látta egyszer hátulról. Még a kórházi köpenyben is olyan volt, mint a nádszál; azonnal ráismert. S hullámzott, billegett a fején az a szőke boglya.

Gyoma egészen biztos, hogy nem kereste most tudatosan, mert nem tudta volna elszánni magát az ismerkedésre: a szája összeragadna, mintha nyers tésztával volna tele, és csak valami érthetetlen ostobaságot motyogna. De meglátta – és megdobbant a szíve. Igyekezett sántítás, döcögés nélkül járni, bekanyarodott a „vörös sarokba”, és lapozni kezdte az egybekötött helyi *Pravdá*t, melyet a betegek eléggé megcsonkítottak csomagolás és egyéb szükségletek céljából.

A vörös molinóval letakart asztal felét egy bronzbevonatú Sztálin-mellszobor foglalta el; a fej és a váll meghaladta az embernagyságot. A másik oldalon egy takarítónő állt, szintén termetes és vastag ajkú; épp illett Sztálin mellé. Szombat lévén nem számított nagy hajszára. Szétnyitott maga előtt egy újságot, rászórt egy kupac napraforgómagot, és élvezettel köpdöste ki a héját ugyanoda, a keze segítsége nélkül. Lehet, hogy csak egy percre jött ide, de sehogy se bírta otthagyni a napraforgómagot.

A hangszóró tánczenét harsogott rekedten a falról. Két beteg dámát játszott az asztal sarkán.

A fiatal lány, akit Gyoma most a szeme sarkából lesett, a fal mellett álló széken ült, és nem csinált semmit, de kihúzta magát, fél kezével összefogta a pongyola nyakát, amelyről mindig hiányzott a kötő, hacsak a nők maguk nem varrták rá.

Ott ült a szőke hajú, légies angyal; emberkézzel meg se lehetne érinteni. Pedig milyen jólesnék elbeszélgetni vele valamiről! Akár a lábáról...

Gyomka haragudott magára, miközben az újságokat nézegette. Most jutott eszébe, hogy sajnálva az időt, a homlokán nem igazíttatta meg a haját, csak körben fölnyíratta géppel; most biztosan úgy néz ki, mint valami falusi tuskó.

Egyszer csak váratlanul megszólalt maga az angyal:

– Mitől vagy ilyen félős? Második napja kerülgetsz, és nem mersz idejönni.

Gyoma összerezzent, s gyorsan körülpillantott. De ki máshoz szólhatott volna, mint őhozzá?

Egy kis taréj vagy bóbita rezgett a feje búbján.

– Tényleg ilyen ijedős vagy? Húzz ide egy széket, ismerkedjünk meg.

– Nem vagyok ijedős. – De a hangja megcsuklott, nem csengett úgy, ahogy szerette volna.

– Hozzad már, és csüccs!

Fogott egy széket, és kétszeresen igyekezve, hogy ne sántítson, fél kézzel odavitte, s odaállította mellé a falhoz. Kezet nyújtott.

– Gyoma.

– Aszja. – Puha kis kezét becsúsztatta az övébe, majd visszahúzta.

Leült, s akkor vette észre, milyen nevetségesen tette: úgy ülnek egymás mellett, akár egy mátkapár. Ráadásul nem is látja jól. Fölállt, elfordította kicsit a széket.

– Csak ülsz itt, és semmit se csinálsz? – kérdezte.

– Miért ne csinálnék? Csinálok.

– Mit?

– Hallgatom a zenét. Gondolatban táncolok. Te biztos nem tudsz.

– Gondolatban?

– A lábaddal!

Gyomka tagadólag cuppantott.

– Mindjárt láttam, hogy nem vagy afféle dörzsölt fickó. Jót csöröghetnénk itt – nézett körül Aszja –, csak nincs elég hely. Meg miféle tánc ez? Csak azért hallgatom, mert a csönd mindig nyomaszt.

– Miért, melyik tánc jó? – kérdezte mohón Gyoma. – A tangó?

– Ugyan, azt a nagymamám táncolta! Most az igazi tánc a rock and roll. Nálunk még nem ismerik, csak Moszkvában, ott se mindenki.

Gyoma nem értette minden szavát, de jólesett beszélgetni vele és tudni, hogy jogosan nézheti. Furcsa szeme volt: zöldes. De hát a szemet nem lehet festeni, olyan, amilyen. Azért kellemes szempár.

– Az aztán a tánc! – csettintett Aszja. – Csak nem tudom megmutatni, mert még én se láttam. És te mivel töltöd az időt? Énekelsz?

– Dehogy. Eszemben sincs.

– Miért nem? Mi szoktunk énekelni. Amikor olyan nyomasztó a csönd. Akkor hát mi csinálsz? Harmonikázol?

– Ne-em... – restellte el magát Gyomka. Hiába, sehogy se ér föl hozzá. Azt mégse bökheti ki neki, hogy őt a társadalom élete izgatja!

Aszja egyszerűen nem értette: furcsa egy fiú, az biztos!

– Talán atletizálsz? Nekem egész jól megy az ötpróba. Száznegyvenet ugrom magasba, és harminc egész két tizedet futok.

– Én... nem. – Keserves dolog volt bevallania, milyen senki a lányhoz képest. Lám, vannak, akik tudják, hogy kell élni. Gyomka sohase fogja tudni. – Egy kicsit a futball...

De most ezzel is veszített.

– Legalább dohányzol? Iszol? – faggatta tovább még nem teljesen reményvesztetten Aszja. – Vagy csak sört?

– Sört – sóhajtott Gyomka. (Sört se ivott soha, de hát nem égetheti le magát teljesen.)

– Jaj! – nyögött föl Aszja, mintha gyomorszájon ütötték volna. – Micsoda mamlaszok vagytok! Semmi sportbeli becsvágy! Nálunk, a suliban is ilyenek mind. Szeptemberben hozzácsaptak bennünket a fiúkhoz, és a diri csupa ütődött mamlaszt, meg persze a jeleseket hagyta meg, a belevaló srácokat mind áttette a lányokhoz.

Nem akarta megalázni, inkább sajnálta, Gyoma mégis megsértődött az ütődöttek miatt.

– Te hányadikba jársz? – kérdezte.

– Tizedikbe.

– És megengedik, hogy ilyen frizurát hordjatok?

– Hol engedik meg?! Harcolnak ellene. De mi is harcolunk!

Nem lenézően, hanem tiszta szívből beszél. De még ha gúnyolódnék, még ha ököllel menne is neki Gyomkának, akkor is jólesnék beszélgetni vele.

A tánczene véget ért, s a bemondó a szégyenletes párizsi szerződések elleni harcról kezdett szónokolni, amely Franciaországot veszélyes módon kiszolgáltatja Németországnak, de Németországra nézve is elviselhetetlen, mert kiszolgáltatja Franciaországnak.

– És mit csinálsz általában? – faggatózott tovább Aszja.

– Általában esztergályos vagyok – mondta fesztelennek szánt méltósággal Gyoma.

De az esztergályos se ejtette ámulatba Aszját.

– És mennyit keresel?...

Gyomka nagyon nagyra tartotta a keresetét, mert az övé volt és életében az első. De most érezte, hogy nem fogja megmondani, mennyi.

– Persze, nem sokat – bökte ki.

– Hülyeség az egész! – jelentette ki Aszja magabiztosan. – Inkább sportolónak mennél! Az adottságaid megvannak...

– Érteni is kell hozzá.

– Minek? Bárkiből lehet sportoló. Csak sokat kell edzeni. De jól meg is fizetik! Ingyenes utazások, napi harminc rubel élelemre, szállodák! Meg prémiumok! És mennyi sok várost megláthatsz!

– Te hol voltál eddig?

– Leningrádban, Voronyezsban...

– Tetszett Leningrád?

– Mi az hogy! A Passzázs! A Gosztyinij dvor! Meg a szakboltok! Külön a harisnyáknak! Külön a retikülöknek!...

Gyomka mindezt el sem tudta képzelni, és elfogta az irigység. Mert lehet, hogy csakugyan olyan jó mindaz, amiről ilyen bátran mond véleményt ez a lány, és az, amibe ő kapaszkodik, reménytelenül vidéki.

A takarítónő mint egy szobor állt még mindig az asztalnál, és csak köpködte a napraforgóhéjat az újságra, anélkül, hogy odahajolt volna.

– Hogy lehet, hogy sportoló létedre ide kerültél?

Azt nem merte kereken megkérdezni, hogy mije beteg.

Hátha szégyelli.

– Ó, csak három napra – legyintett Aszja. – Kivizsgálásra! – Fél kezével állandóan fognia kellett a szétnyíló pongyolát. – Micsoda vacak pongyolát adtak, szégyellem fölvenni! Beleőrülnék, ha egy hétig itt kellene maradnom. És te?

– Én? – Gyomka cuppantott. Épp a lábáról szeretett volna beszélni, de megfontoltan; ez a lerohanás zavarba ejtette. – A lábam miatt.

Mindeddig ez a szó nagy és keserű jelentéssel bírt. De Aszja könnyedsége láttán már-már kételkedett benne, hogy csakugyan olyan súlyos a dolog. Már a lábáról is majdnem olyan restelkedve szólt, mint a fizetéséről.

– És mit mondanak?

– Tudod... – mondani nem mondják, de... le akarják vágni...

Kimondta és elboruló arccal nézett a derűs Aszjára.

– Miket beszélsz?! – Aszja úgy csapott a vállára, mintha régi haverok volnának. – Hogyhogy le akarják vágni? Elment az eszük? Kezelni nem akarják! Semmi pénzért ne hagyd! Akkor már jobb meghalni, mint láb nélkül élni! Milyen élete van egy nyomoréknak? Az élet boldogságra való!

Persze, megint igaza van. Miféle élet várna rá mankóval? Például most, amikor itt ül vele, hova tenné a mankóját? És mit kezdene egy falábbal? Még a széket se tudta volna idehozni, a lánynak kellett volna megtenni helyette. Nem, láb nélkül nem élet az élet.

Az élet boldogságra való.

– Régóta vagy itt?

– Mióta is? – tűnődött Gyomka. – Három hete.

– Szörnyű! – vonta föl a vállát Aszja, – Micsoda unalom! Se rádió, se egy harmonika. És képzelem, mikről beszélgettek ott a kórteremben!

És megint nem akaródzott Gyomának bevallani, hogy ő egész nap olvas, tanul. Semmilyen értéke nem állta ki az összehasonlítást Aszja szapora lélegzetével: mind eltúlzottnak, sőt mesterkéltnek hatott.

Fölnevetett (magában azonban egy csöppet se nevetett rajta), és így szólt:

– Például azon vitatkozgatunk, hogy mi élteti az embert.

– Ezt hogy érted?

– Hát hogy minek él, vagy valami ilyesmi.

– Aha! – Aszjának mindenre volt válasza. – Nekünk is kellett írni egy fogalmazást arról, hogy „miért él az ember?”. De mindjárt meg is adták a témákat: írjunk a gyapottermesztőkről, a fejőnőkről, a polgárháború hőseiről, meg Pavel Korcsaginról, és hogy mi mit gondolunk róluk, meg Matroszov hőstettéről, és hogy erről is mit gondolunk...

– És te mit gondolsz?

– Hogy mit?... Szóval megtenném-e én is vagy nem? Ennek mindenképpen benne kellett lenni. Persze mindenki azt írta, hogy megtenné, minek áztassa el magát a vizsgák előtt? Csak Szaska Gromov kérdezte meg: „Írhatok mást? Azt, amit gondolok?” „Majd adok én neked, amit gondolsz – így a tanárnő. – Akkora karót kapsz tőlem, hogy még!” Az egyik lány, tiszta röhej, azt írta: „Nem tudom, szeretem-e a hazámat vagy nem.” Erre a tanárnő elkezdett hápogni: „De hisz ez rettenetes gondolat! Hogyhogy nem szereted?” „Lehet, hogy szeretem – mondta a lány – csak még nem tudom. Ki kellene próbálni.” „Mit kell kipróbálni? A

hazaszeretetet az anyatejjel kellett magadba szívnod! A következő órára írd meg újra!” Különben Varangynak hívjuk. Ha bejön az osztályba, sohase mosolyog. Persze nem csoda: vénkisasszony, és most rajtunk áll bosszút a félresikerült élete miatt. Különösen a csinos lányokat utálja.

Aszja ezt úgy mondta, mint aki tökéletesen tisztában van vele, mit ér az ő pofija. Szemmel láthatólag még nem élte át a betegség egyetlen fázisát se: nem fájt semmije, nem kínozták félelmek, nem veszítette el az étvágyát és az álmát, se a frissességét, egészséges pírját. Csak átszaladt ide a tornaterméből meg a táncparkettjéről három nap kivizsgálásra.

– Vannak jó tanáraitok is? – kérdezte Gyoma, nehogy abbamaradjon a beszélgetés, mondjon még valamit, és ő nézhesse.

– Egy sincs! Csupa fölfújt hólyag! De maga az iskola is... Beszélni se szeretek róla.

Egészséges jókedve Gyomkára is átragadt. Hálás volt a fecsegéséért, és már egyáltalán nem szégyenkezett, nem érezte feszélyezve magát, feloldódott. Nem akart semmiben se vitatkozni, mindenben egyet akart érteni vele, még ha más volt is a meggyőződése. Még a lábával is megbékélt volna, ha nem szaggat és nem juttatja minduntalan eszébe, hogy ő maga veszejtette el, s hogy vajon mennyit tud belőle megmenteni? A fél lábszárát? A térdét? Vagy csak a fél combját? A lába miatt maradt a fő kérdés számára az, hogy „mi élteti az embert?”. Meg is kérdezte:

– Mégis, te mit gondolsz? Miért él az ember?

Nem, ennek a lánynak minden világos! Ránézett azzal a zöldes szemével, mint aki nem akarja elhinni, hogy nem ugratják, hogy komolyan kérdezik:

– Hogyhogy miért? Természetesen a szerelemért! Azért, hogy szeressen!

Azért, hogy szeressen!... Tolsztoj is a szeretetről beszél, de milyen értelemben? Meg Aszjáék tanárnője is a szeretetet kérte számon rajtuk, de milyen szeretetet? Gyomka megszokta, hogy pontosítsa a dolgokat, és földolgozza az agyában.

– De hát... – szólalt meg rekedten, mert egyszerűnek egyszerű, de kimondani mégis furcsa –, a szerelem... mégse az egész életre szól. Az csak néha... bizonyos életkortól kezdve. És bizonyos életkorig...

– Milyen életkortól kezdve? Milyentől? – kérdezett vissza dühösen Aszja, mintha csak Gyoma megsértette volna. – Most kell kiélveznünk az életet, mikor máskor? És mi más van az életben a szerelmen kívül?

Fölhúzott szemöldöke annyi önbizalmat fejezett ki, hogy nem lehetett neki ellentmondani, s Gyomka nem is mondott ellent. Különben is arra volt

szüksége, hogy hallgassa, nem hogy ellentmondjon.

A lány feléje fordult, közel hajolt, és bár egyik kezét se nyújtotta ki, mintha a világ minden leomló fala fölött nyújtotta volna felé mind a kettőt:

– Ez mindig a *miénk!* Ez a jelen! Amit mások összezagyválnak, arra ne is figyelj oda, mert nem érdemes. A szerelem a fő!

Olyan fesztelenül viselkedett, mintha már legalább száz estét átbeszélgettek volna. És ha nincs itt az a napraforgómagot köpködő takarítónő, az ápolónők, a két dámajátékos és a folyosón csoszogó betegek, akár most, itt, ebben a sutban, ebben a mindkettőjüknek legszebb életkorban hajlandó lenne megértetni vele, miért is él az ember.

S Gyomka még az álmában is szaggató, az imént is nyilalló lábát is elfelejtette. Nem is létezett számára. Rámeredt Aszja szétnyíló pongyolájára, és elvált egymástól a két ajka. Azt, ami olyan undort keltett benne, amikor az anyja csinálta, most először érezte egy csöppet se bűnös, egy csöppet se mocskos, hanem emberhez méltó és minden rosszat feledtető cselekedetnek.

– Azt akarod mondani – kérdezte Aszja félig súgva, nevetésre készen, de részvéttel –, hogy még soha...? Csacsikám, még soha senkivel...?

Gyomkának fejébe szökött a vér, érezte, milyen forró az arca, a füle, a homloka – mintha tolvajláson kapták volna. Ez a lány húsz perc alatt megingatta mindabban, amiben évekig hiú. S mint aki kegyelemért könyörög, kiszáradt torokkal rebegte:

– És te...

Ahogy a pongyolája alatt is csak a hálóing volt, meg a melle, a lelke, a szavai se rejtettek el semmit, mert nem látta okát, hogy bármit elrejtsen:

– Hú, minálunk már a fél osztály! Az egyik lány már a nyolcadikban terhes lett! Egy másikat meg rajtakaptak, amikor pénzért... érted? Saját betétkönyve volt! Hogy, derült ki? Benne felejtette az ellenőrzőjében, és a tanárnő megtalálta. De hát minél előbb, annál érdekesebb! Minek halogassuk? Az atomkorban?!

11. A nyírfa rákja

A szombat este a maga láthatatlan könnyebbségével mégis érződött valahogy a Rákkórház kórtermeiben, bár nem lehetett tudni, mitől, hiszen a vasárnap se szabadítja meg a betegeket nyavalyáiktól, még kevésbé a betegség kínzó tudatától. Csak az orvosokkal folytatott beszélgetésektől és a kezelések nagyjától mentesültek, s nyilván ennek örült az emberben megbúvó örök gyermek.

Amikor Gyomka az Aszjával folytatott beszélgetés után fölment a lépcsőn, óvatosan lépve az egyre-jobban szaggató lábára, s belépett a kórterembe, olyan élénkséget látott, mint még soha. Nemcsak az itteni betegek és Szibgatov voltak jelen, de vendégek is a földszintről, köztük egy régi ismerős, Ni, az öreg koreai, akit kiengedtek a radiológiai kórteremből (amíg tele volt a nyelve rádiumos tűkkel, bezárva tartották, mint kincset a bankban), meg egészen újak. Az egyik újonc – egy igencsak tekintélyes külsejű, dús, szürke hajú, operált nyakú orosz, aki csak suttogva beszélt – éppenséggel Gyomka ágyán ült, s elfoglalta a felét. Mindenki figyelt, még Murszalimov és Jegenberdiev is, akik nem is értettek oroszul.

Kosztoglotov vitte a szót. Nem az ágyán ült, hanem magasabban, az ablakdeszkán, ezzel is kifejezésre juttatva a pillanat fontosságát. (A szigorúbb nővérek nem is engedték volna meg neki, de ma Turgun, a cselédkönyves medikus volt ügyeletben, egy belevaló fiú, aki tudta, hogy ettől még nem áll fejre az orvostudomány.) Egyik zoknis lábát az ágyának támasztotta, a másikat térdben behajlítva fektette rá, mint egy gitárt, s enyhén hintázva, izgatottan, hangosan fejtegette a kórteremnek:

– Volt egy filozófus, Descartes-nak hívták. Ő mondta, hogy „Mindenben kételkedj!”.

– De ez nem vonatkozik a mi valóságunkra! – emelte föl az ujját Ruszanov.

– Persze hogy nem – pillantott rá csodálkozva Kosztoglotov. – Csak azt akarom ezzel mondani, hogy nem szabad olyan vakon rábízni magunkat az orvosokra, mint a nyulak. Itt van ez a könyv – emelt föl az ablakdeszkáról egy nagyalakú, kinyitott könyvet –, Abrikoszov és Sztrukov *Kórbonctan*a. Egyetemi tankönyv. Az áll benne, hogy a daganatok fejlődése és a központi idegrendszer összefüggéséről még nagyon keveset tudnak. Pedig ez az

összefüggés egészen meglepő! Sőt kereken leírják – megkereste a sort –, hogy bár ritkán, de előfordul az *önerejű gyógyulás*. Fölfogjátok, mit mondanak? Nem gyógyítás, hanem *gyógyulás!* Mit szóltok hozzá?

A kórterem mozgásba jött. Mintha a nyitott, nagy könyvből kézzel megfogható, szivárványszínű lepke formájában maga az önerejű gyógyulás röppent volna föl, s mindenki odatartotta az arcát és homlokát, hogy jótékonyan megérintse szárnyával.

– Önerejű! – rázta nyitott tenyerét Kosztoglotov, letéve a könyvet, miközben a lábát továbbra is úgy tartottá, mint egy gitárt. – Ami azt jelenti, hogy valami megmagyarázhatatlan okból egyszer csak elkezd visszafejlődni a daganat! Kisebb lesz, fokozatosan fölszívódik, és egyszer csak volt, nincs! Na?

Mindenki tátott szájjal hallgatta, mint egy mesét. Hogy a daganat, az *ő* daganatuk, ez a pusztító, az egész életüket fenekestül fölforgató daganat egyszer csak magától apadni kezdjen, összezsugorodjon, kiszáradjon és eltűnjön?

Mind hallgattak, odatartva arcukat a lepke szárnyának, csak a komor képű Poddujev alatt nyikordult meg az ágy, miközben fejét reménytelenül leszegve, rekedten kibökte: – Ehhez, azt hiszem, tiszta lelkiismeret kell...

Nem is értette meg mindenki, hogy válasznak szánja-e, vagy csak magának mondja.

De Pavel Nyikolajevics, aki ezúttal nemcsak figyelemmel, de még némi szimpátiával is hallgatta Csikaszt, a szomszédját, idegesen fordult Poddujev felé, hogy megleckéztesse:

– Ez megint afféle idealista badarság! Hogy jön ide a lelkiismeret? Szégyellje magát, Poddujev elvtárs!

De Kosztoglotov elértette:

– Jól mondtad, Jefrem! Nagyon jól! Minden lehetséges, egy szart se tudunk. Például én a háború után olvastam valamelyik folyóiratban, talán a *Zvezdá*ban egy érdekes dolgot... Hogy az ember nyaka és feje között van, valamilyen agyérküszöb, és hogy addig él az ember, amíg azok az anyagok vagy mikrobák, amelyek megölnék, fönnakadnak ezen a küszöbön, és nem jutnak be az agyba. De hogy ez mitől függ?

A fiatal geológus, aki mióta betette a lábát a kórterembe, egy pillanatra se rakta le a könyvét, most is ott ült az ágyán, a másik ablaknál, nem messze Kosztoglotovtól, és néha belehallgatott a vitába. Mint most is. Figyeltek az itteniek, figyeltek a vendégek. Csak Federau feküdt, összegömbölyödve a

kályha mellett a még makulátlan, fehér, de már vágásra ítélt nyakával, fejét a párnájára hajtva.

– Attól függ, mint kiderült, hogy ezen az érküszöbön milyen a kálium és a nátrium aránya. Ha valamelyikük, most nem emlékszem, melyik, mondjuk, a nátrium van túlsúlyban, akkor semmi se jut át, és az ember nem fog meghalni. Ha viszont a kálium kerül túlsúlyba, a küszöb nem védi meg, és meghal. De mitől függ a kálium és a nátrium aránya? Ez a legérdekesebb! Az ember *hangulatától!* Értitek? Tehát ha az ember bizakodó, derűs, lelkileg erős, akkor a nátrium van túlsúlyban, és semmilyen betegségbe nem halhat bele! De ha csak egy kicsit is elcsügged, azonnal túlsúlyba kerül a kálium, és már meg is rendelheti a koporsóját.

A geológus nyugodt arccal mérlegelte a hallottakat, mint egy tapasztalt diák, aki körülbelül sejti, mi lesz a táblán a következő sorban.

– Az optimizmus fiziológiája – bólintott. – Mint eszme jó. Nagyon jó.

És mintha sajnálná az elpocsékolt időt, újból beletemetkezett a könyvébe.

Most Pavel Nyikolajevics sem tiltakozott. Csikasz okfejtése tudományosan hangzott.

– Úgyhogy egy csöppet se fogok csodálkozni, ha, mondjuk, száz év múlva fölfedezik, hogy szervezetünk még valamilyen céziumot is kiválaszt, ha nyugodt a lelkiismeretünk, de ha valami terheli, akkor nem választja ki. És ettől a céziumtól függ, hogy a daganatsejtek tovább növekszenek-e vagy fölszívódnak.

– Én... sok nőt tettem tönkre – sóhajtott föl rekedten Jefrem. – Otthagytam őket faképnél a gyerekkel együtt. Sírtak... Az enyém nem fog fölszívódni.

– Hogy jön ez ide?! – kelt ki magából Pavel Nyikolajevics. – Hiszen ez a legsötétebb papi maszlag! Összeolvasott egy csomó hülyeséget, Poddujev elvtárs! Ideológiailag lefegyverezte magát! Most meg a csuda tudja, miféle morális tökéletesedésről prédikál majd nekünk!

– Mit kapaszkodik bele amorális tökéletesedésbe? mordult rá Kosztoglotov. – Miért kap mindjárt gyomorégést a morális tökéletesedéstől? Kinek árthat az? Csakis az erkölcsi torzszülötteknek!

– Ne feledkezzék meg magáról! – villantotta rá aranykeretes szemüvegét Pavel Nyikolajevics, és ebben a pillanatban olyan szigorúan, olyan egyenesen tartotta a fejét, mintha semmilyen daganat nem nyomná jobbról az állát. – Vannak kérdések, amelyekről meghatározott vélemény alakult ki. Ezek kapcsán maga már nem okoskodhat!

– Miért ne okoskodhatnék? – nézett vele farkasszemet Kosztoglotov.
– Jól van, na! – kezdtek el zajongani a betegek.
– Hallgasson ide, elvtárs – súgta a hangtalan beteg Gyomka ágyáról. – A nyírfagombáról kezdett el beszélni...
De se Ruszanov, se Kosztoglotov nem akart engedni. Semmit se tudtak egymásról, mégis vadul meredt egyik a másikra.
– Ha pedig véleményt akar mondani, legalább az elemi tájékozottsága legyen meg hozzá! – utasította rendre ellenfelét, minden egyes szótagot külön megnyomva, Pavel Nyikolajevics. – Lev Tolsztoj és társai erkölcsi tökéletesedési elméletéről egyszer s mindenkorra megírta a véleményét Lenin! És Sztálin elvtárs! És Gorkij!
– Már elnézést! – Kosztoglotov nagy erőfeszítéssel igyekezett fékezni magát. – *Egyszer s mindenkorra* senki nem jelenthet ki semmit. Mert akkor megállna az élet. És a következő nemzedékeknek nem volna mit mondaniuk.
Pavel Nyikolajevics meghökkent. Éber, fehér fülének felső széle enyhén kipirult, s itt-ott az arcán is kerek piros foltok ütköztek ki.
(Itt nem ellenkezni kell, nem lagymatagon vitatkozni, hanem *ellenőrizni*, miféle ember ez, honnan, milyen körből jött, és vajon nem ártanak-e a beosztásában ezek a szembetűnően helytelen nézetek.)
– Nem állítom – folytatta sietve Kosztoglotov –, hogy sokat értek a társadalomtudományokhoz, kevés alkalmam volt tanulmányozni őket. De a magam szerény eszével azt gondolom, hogy Lenin akkor helytelenítette a Lev Tolsztoj által hirdetett morális tökéletesedést, amikor az eltérítette a társadalmat az önkény elleni harctól, az érlelődő forradalomtól. Igen! De miért akarja befogni a száját annak az embernek – és mindkét széles mancsát Poddujev felé emelte –, aki eltűnődik az élet értelmén, amikor a halál mezsgyéjén áll? Miért ingerli annyira magát, hogy eközben Tolsztojt olvassa? Kinek árt vele? Vagy talán magát Tolsztojt is máglyán kellett volna megégetni? Talán a Kormányzó Szinódus félmunkát végzett?
(Kosztoglotov, aki csak hiányosan ismerte a történelmet, összetévesztette a „Szent”-et a „Kormányzó”-val.)
Most Pavel Nyikolajevics mindkét füle bíborvörösre színeződött. Ez már nyílt támadás egy kormányintézmény ellen (igaz, nem hallotta tisztán, melyikről van szó), ráadásul ilyen szedett-vedett hallgatóság előtt, ami olyannyira súlyosbítja a helyzetet, hogy tapintatosan véget kell vetni a vitának, Kosztoglotovot pedig az első adandó alkalommal *leellenőrizni*.

Ezért egyelőre nem terelte elvi síkra a dolgot, s egyenesen Poddujevhoz intézte szavait:

– Olvassa inkább Osztrovszkijt. Több hasznát veszi. De Kosztoglotov nem értékelte Pavel Nyikolajevics tapintatát, meg se hallotta, föl se fogta, hanem továbbra is a magáét hajtogatta a fölkészületlen hallgatóság előtt:

– Miért akadályozzuk meg az embert abban, hogy elgondolkodjék? Végső soron miben áll az életfilozófiánk? „Ó, de szép az élet! Szeretlek, élet! Az élet boldogságra való!” Micsoda mélység! Ezt bármelyik állat is elmondhatná: a tyúk, a macska, a kutya.

– Kérem! Kérem! – Pavel Nyikolajevics immár nem honpolgári kötelességből, nem mint a történelem szubjektuma, hanem mint objektuma szólt. – Ne beszéljünk a halálról! Ne is emlegessük!

– Erre engem hiába kér! – legyintett lapátkezével Kosztoglotov. – Ha *itt* nem beszélünk a halálról, hol beszéljünk? „Ó, mi örökké fogunk élni?!”

– Miért, mit javasol? – kiáltott föl Pavel Nyikolajevics. – Azt, hogy állandóan a halálra gondoljunk? Hogy az a kálium kerekedjék felül?

– Nem állandóan – hűlt le egy kicsit Kosztoglotov, észrevéve, hogy ellentmondásba kerül önmagával. – Nem állandóan, de legalább néha. Az hasznos. Mert mit hajtogatunk egész életünkben? Azt, hogy „a kollektíva tagja vagy! A kollektíva tagja vagy!” Úgy van. De csak amíg él az ember. Amikor eljön a halál órája, elbocsátjuk a kollektívából. Tagja ugyan, de meghalnia egyedül kell. A daganat csak őbenne fészkel, nem az egész kollektívában. Itt van például maga! Igen, maga! – bökött durván a mutatóujjával Ruszanovra. – Mondja meg nekem: mitől fél legjobban a világon? Attól, hogy meghal! És miről fél a legjobban beszélni? A halálról! Minek nevezik ezt? Képmutatásnak!

– Értelmes keretek közt helytálló, amit mond – szólt közbe halkan, mégis jól hallhatóan a rokonszenves geológus. – Annyira félünk a haláltól, hogy még azokra se szeretünk gondolni, akik már meghaltak. Még a sírokat se gondozzuk.

– Így igaz – bólintott Ruszanov. – A hősök sírjait ápolni kell, erről még az újságokban is írnak.

– Nemcsak a hősökét. Mindenkiét – mondta a geológus lágyan, mintha a hangja nem volna alkalmas a hangos beszédre. Ő maga is vékony volt, vállában nem sejlett a fizikai erő. – Sok temetőnk szégyenletesen el van hanyagolva, ezt láttam az Altajban, meg Novoszibirszk felé utaztamban.

Nincs kerítés, a jószág a sírok közt kóborol, a disznók föltúrják. Talán ilyen a nemzeti jellemünk? Nem, azelőtt tisztelték a sírokat...

– Tisztelték! – bólintott Kosztoglotov.

Pavel Nyikolajevics már nem figyelt rájuk, elvesztette érdeklődését a vita iránt. Megfeledkezett magáról, s egy óvatlan mozdulattól olyan nyilallást érzett a nyakában és a fejében, hogy azonnal elmúlt minden vágya arra, hogy fölvilágosítsa ezeket a tuskókat, és eloszlassa képtelen hiedelmeiket. Végtére is véletlenül került ebbe a kórházba, s betegségének fontos pillanatait nem velük kell megosztania. Az volt a legfőbb és legijesztőbb, hogy a daganat egy csöppet se apadt le s nem is puhult meg a tegnapi injekciótól. S ha erre gondolt, hideget érzett a gyomrában. Könnyű Kosztoglotovnak a halálról filozofálni, amikor gyógyulóban van.

A Gyomka ágyán ülő testes, hangtalan férfi, kezét a gégéjén tartva a fájdalom ellen, megpróbált párszor közbeszólni, elmondani a maga véleményét vagy legalább félbeszakítani ezt a kellemetlen vitát, de nem hallották meg a suttogását, hangosabban pedig nem tudott szólni, hiába helyezte két ujját a gégéjére, hogy tompítsa a fájdalmát, és segítsen a hangszálainak. A nyelv és a torok betegsége, a beszédképtelenség valahogy különösen nyomasztó, s az egész arcra rányomja bélyegét. Az előbb széles kézmozdulatokkal próbálta megállítani a vitatkozókat; most, a geológus halk szavai közben jobban hallhatták, meg ki is lépett az ágyak közé.

– Elvtársak! Elvtársak!... sziszegte, s ismeretlenül is szánalmat keltett a torkával. – Mire jók ezek a komor gondolatok? Mikor úgyis annyira nyomaszt a betegségünk. Például maga, elvtárs! – lépett előbbre, s majdnem könyörögve nyújtotta fél kezét (a másikat a gégéjén tartotta) a mindnyájuk közül kimagasló, csapzott hajú Kosztoglotov, mint valami istenség felé. – Olyan érdekesen kezdett beszélni arról a nyírfagombáról. Kérem, folytassa!

– Úgy van, Oleg, halljuk a gombát! – kérte Szibgatov.

S a bronzbarna Ni is ugyanerre kérte nehezen forgó nyelvével, melynek egy darabkája levált a korábbi kezelés nyomán, a megmaradt része pedig megdagadt.

És a többiek is kérték rá.

Kosztoglotovon baljós könnyedség lett úrrá. Hány éven át megszokta, hogy a *szabadok* előtt hallgasson, karját hátrategye, fejét lehajtsa, úgyhogy ez már szinte természetévé vált, akár valami veleszületett gerincferdülés, és nem tudott leszokni róla a száműzetés egy éve alatt sem. A kezei most, a kórház udvarán tett séták alatt is szinte maguktól kulcsolódtak hátra. És

lám, a szabad emberek, akiknek annyi éven át tilos volt mint egyenrangúval beszélni vele, egyáltalában komolyan megtárgyalni bármit is úgy, mint egy emberi lénnyel, még kevésbé... és ez még keservesebb volt – kezet fogni vele, vagy levelet átvenni tőle, ezek a szabad emberek most mit sem sejtve ülnek előtte, aki az ablakdeszkán hanyagul elterpeszkedve okítja őket, és azt várják tőle, hogy megerősítse reményeiket. Azt is észrevette Oleg, hogy ő se állítja szembe velük magát, ahogyan megszokta, hanem egyesül velük a közös bajban.

Különösen ettől szokott el: hogy egyszerre sok ember előtt, egyáltalán bármilyen gyűlésen, értekezleten, összejövetelen beszéljen. S most egyszerre szónok lett belőle. Ez olyan fantasztikus volt, mint valami mulatságos álom. S ahogy a jégen nem lehet lefékezni a lendületet – lesz, ami lesz –, beszélt tovább a saját váratlan gyógyulásából táplálkozó derűs lendülettel.

– Barátaim! Ez egy fantasztikus história. Egy betegtől hallottam, aki ellenőrzésre jött akkor, amikor még a beutalóra vártam. És mert semmi veszítenivalóm nem volt, azonnal írtam egy lapot, feladóul megadva a kórház címét. És ma megérkezett a válasz! Három hét se telt el, és itt a válasz! És Maszlennyikov doktor még mentegetőzik is a késedelem miatt, mert, mint: írja, naponta átlag tíz levélre válaszol. És egy értelmes levelet nem lehet félóránál rövidebb idő alatt megírni. Így hát napi öt órán át leveleket ír! És egy vasat se kap érte!

– Ellenkezőleg, naponta négy rubelt költ bélyegre – szúrta közbe Gyoma.

– Igen. Naponta négy rubelt. Egy hónap alatt pedig ebből következően százhúszat! És ezt nem kötelességből teszi, mert nem ez a dolga, hanem csakis a jó ügy érdekében. Vagy hogy szokás mondani? – fordult gonoszkodva Ruszanov felé. – *Humanizmusból?*

De Pavel Nyikolajevics már újból a költségvetési beszámolót olvasta, s úgy tett, mintha nem hallaná.

– És semmilyen apparátusa nincs hozzá, se segítsége, se titkára. Az egészet a munkája mellett csinálja. És semmilyen dicsőségre nem számíthat! Hisz nekünk, betegeknek olyan az orvos, mint a révész: szükségünk van rá egy órára, aztán a soha viszont nem látásra! Aki meggyógyul, az eldobja a levelet. A levél végén amiatt panaszkodik, hogy a betegek, különösen azok, akiken segített, nem írnak neki többet. Ezért arra kér... *ő kér engem*, hogy írjak neki rendszeresen. Amikor térdre kellene előtte borulnunk!

Kosztoglotov magában azt bizonygatta, hogy Maszlennyikov doktor szorgalma és önzetlensége meghatja, jólesik róla beszélni s dicsérni. Tehát ő még nincs egészen elrontva. De annyira már igen, hogy képtelen lenne követni a példáját, és nap nap után másokért fáradozni.

– A lényeget, Oleg! – kérte Szibgatov a remény halvány mosolyával.

Mennyire szeretett volna meggyógyulni! Az elkeserítő hónapok, sőt évek óta tartó és nyilvánvalóan reménytelen kezelés ellenére egyszer csak váratlanul és végérvényesen meggyógyulni! Hogy behegedjen és kiegyenesedjék a háta, hogy kemény léptekkel járhasson, hogy férfinak érezhesse magát! „Jó reggelt, Ludmila Afanaszjevna! Egészséges vagyok!”

Mennyire szerettek volna mind tudomást szerezi egy ilyen csodadoktorról, egy gyógyszerről, amelyet nem ismernek az itteni orvosok! Akár bevallják, hogy elhiszik, akár tagadják, a szívük mélyén valamennyien hittek abban, hogy létezik valahol egy ilyen orvos, a gyógyfüvekhez értő patikus vagy javasasszony, csak meg kell tudni, hogy hol, megszerezni tőle azt a gyógyszert – és meg vannak mentve.

Hisz az lehetetlen, hogy halálra volnának ítélve!

Bármennyire kinevetjük is a csodákat, amíg erősek, egészségesek vagyunk és kutya bajunk, ha életünk úgy fordul, hogy csak a csoda mentheti meg, hiszünk ebben az egyetlen, kivételes csodában.

Kosztoglotov minden porcikájában érezte azt a mohó figyelmet, amellyel minden egyes társa csüggött rajta, s lelkesen folytatta, és most még erősebben hitt a saját szavainak, mint a levélnek, amikor magában elolvasta.

– Hogy egészen az elején kezdjem, Saraf, az a korábbi beteg azt mesélte nekem Maszlennyikov doktorról, hogy a Moszkva melletti alekszandrovi járás hajdani zemsztvo-orvosa, aki évtizedekig, mert azelőtt ez volt a szokás, dolgozott ugyanabban a kórházban. És észrevette, hogy bár a szakirodalomban egyre több szó esik a rákról, az ő paraszt betegei közt ez a betegség nem fordul elő. Vajon mi lehet az oka?

(Csakugyan, mi lehet az oka? Melyikünk nem rezzent össze gyerekkorában, szembetalálkozva a Titokkal? Attól, hogy hozzáért egy áthatolhatatlan, mégis puha falhoz, amelyből mintha kiállna valakinek a válla vagy a csípője? S a mi józan mindennapi életünkben is, ahol nincs helye semmi titokzatosnak, egyszer csak megvillan előttünk: Itt vagyok! Ne feledkezz el rólam!)

– ...És vizsgálni kezdte, vizsgálni kezdte – mondta Kosztoglotov, aki sohasem mondott kétszer valamit, de most élvezetét lelte benne –, és azt a

felfedezést tette, hogy a parasztok sajnálják a pénzt teára, ezért az egész környéken tea helyett a *csagából* főznek teát, amit másképp nyírfagombának neveznek...

– Tinóruból? – vágott közbe Poddujev. Még abba a kétségbeesésbe is, amelybe az elmúlt napokban bezárkózott, és amelyet már elfogadott, még ebbe is betört ennek az egyszerű, elérhető szernek a reménysugara.

– Nem, Jefrem, nem tinóruból. Tulajdonképpen nem is gomba, hanem a nyírfa rákja. Ha emlékszel rá, az öreg nyírfákon látni ilyen... csúf kinövéseket. Olyanok, mint egy csigolya, kívül feketék, belül sötétbarnák.

– Akkor tapló? – találgatta Jefrem. – Régen tüzet csiholtak vele.

– Lehet, hogy tapló. Egyszóval Maszlennyikov doktornak az jutott eszébe, hátha ezzel a csagával gyógyítják az orosz parasztok évszázadok óta a rákot, anélkül hogy tudnák?

– Vagyis profilaktikus kezeléssel? – szólalt meg a fiatal geológus. Egész este nem hagyták olvasni, de a beszélgetés megérte.

– Csakhogy nem elég sejteni! Be is kell bizonyítani.

Sok-sok éven át figyelni azokat, akik ezt a teát isszák, meg azokat, akik nem isszák. És azokat, akiknél daganat jelentkezik, rendszeresen itatni kell vele, és magára vállalni a felelősséget, hogy más módon nem gyógyítja őket. És kideríteni, milyen hőfokú vízbe és milyen mennyiségben kell beleszórni, föl kell-e forralni vagy nem, és hány pohárral itatni belőle, és nem lesznek-e káros következményei, és milyen fajtájú daganatnál használ jobban, milyennél kevésbé. Mindehhez...

– És most? Most? – kérdezte izgatottan Szibgatov.

Gyoma pedig arra gondolt: talán a lábának is használna? Talán megmenthetné vele a lábát?

– Most? Most már a levelekre is válaszol. Megírta nekem, hogyan kezeljem magam.

– Megvan a címe? – kérdezte mohón a hangtalan beteg, még sípoló torkán tartva a kezét, de közben elővette a pizsamakabátja zsebéből a noteszát és a töltőtollát. – És megírta a használat módját? Azt nem írta meg, hogy használ-e a gégerák ellen is?

Bármennyire tartani akarta is magát Pavel Nyikolajevics az elhatározáshoz, hogy mélységes megvetéssel sújtja szomszédját, ezt a történetet, egy ilyen alkalmat nem lehetett elszalasztani. Képtelen volt elmélyedni a Legfelsőbb Tanács ülésszaka elé terjesztett 1955-ös állami költségvetés-tervezet értelmében és adataiban. Letette az újságot, és

fokozatosan Csikasz felé fordult, azzal a nyilvánvaló reménnyel, hogy az egyszerű orosz népi gyógyszer meg fogja gyógyítani őt, az orosz nép fiát. Immár minden ellenségeskedés nélkül, nehogy fölingerelje, de azért a szabályos útra is emlékeztesse, megkérdezte:

– Hivatalosan is elismerték ezt a szert? Engedélyezte valamilyen hivatal?

Kosztoglotov lemosolygott rá az ablakdeszka magasából:

– Hivatalról nincs tudomásom. A levél – és meglobogtatta a zöld tintával teleírt sárgás papírlapot – csak a lényegre szorítkozik, arról szól, hogyan kell összetörni, fölhígítani. De gondolom, ha a megfelelő hivatalok jóváhagyták volna, már ezt az italt osztogatnák nekünk a nővérek. Ott kint állna belőle egy hordóval. És nem kellene Alekszandrovba írni.

– Alekszandrov – jegyezte föl a gégerákos. – Irányítószám? Utca, házszám?

Ahmadzsan is érdeklődéssel hallgatta, még halkan le is fordította a lényeget Murszalimovnak és Jegenberdievnek. Neki magának már nem volt szüksége erre a nyírfagombára, hiszen gyógyulóban volt. Csak egyvalamit nem értett:

– Ha ez a gomba ilyen hasznos, miért nem alkalmazzák az orvosok? Miért nem veszik föl a szabályzatukba?

– Az hosszú út, Ahmadzsan. Egyesek nem – hisznek benne, mások nem akarnak újat tanulni, ezért akadályozzák, mások meg azért, mert a saját szerüket akarják elfogadtatni. De nekünk nincs választásunk.

Kosztoglotov válaszolt Ruszanovnak, válaszolt Ahmadzsannak is, de a hangtalannak nem: nem mondta meg neki a címet. Úgy tett, mintha meg se hallotta volna a kérdést, de valójában nem akarta megadni a címet. Azért nem, mert volt valami taszító ebben a különben nagyon tiszteletet keltő külsejű, bankigazgatóra vagy akár egy kis dél-amerikai ország miniszterelnökére emlékeztető figurában. És sajnálta a jó öreg Maszlennyikov doktort, aki ismeretlen emberek levelei fölött virraszt; nem akarta, hogy még ez is a kérdéseivel bombázza. Másrészt nem tudta leküzdeni szánakozását e sípoló gége hallatán, amely elvesztette emberi csengését, amit egyáltalán nem értékelünk addig, amíg megvan. Harmadsorban, ő meg tudta tenni, hogy szakértelmet szerezzen a betegségében, még a kórbonctan tankönyvét is elolvasta, minden kérdésre magyarázatot kért Gangarttól is, Doncovától is, és már Maszlennyikovtól is kapott választ. Miért volna köteles ő, akit annyi éven át megfosztottak minden jogától, megtanítani rá ezeket a szabad embereket, hogyan

szabadítsák ki magukat a rájuk dőlt szikla alól? Ott, ahol az ő jelleme kialakult, ez volt a törvény: „Ha találsz valamit, ne mutasd meg, ha megfújtad, ne mondd meg.” Ha most elkezdik mind levelekkel bombázni Maszlennyikovot, ő hiába vár választ másodjára.

Mindez nem tudatos megfontolás volt, mindössze annyit tett, hogy sebhelyes állát Ruszanov felől Ahmadzsan felé fordította, miközben szó nélkül elsiklott a hangtalan beteg kérdése fölött.

– Használati utasítást nem küldött? – kérdezte a geológus. A ceruza és a papír mindig ott volt a keze ügyében, így szokott olvasni.

– Vegyetek elő ceruzát, a használati utasítást lediktálom – jelentett be Kosztoglotov, Mozgolódás támadt, ceruzát, papírt kértek kölcsön egymástól. Pavel Nyikolajevicsnál semmi se volt (otthon felejtette a rejtett hegyű töltőtollát; ez most a legújabb fazon!), ezért Gyomkától kért kölcsön egy ceruzát. Szibgatov is, Federau is, Jefrem is, Ni is hozzákészült az íráshoz. Amikor mindenki fölkészült, Kosztoglotov lassan diktálni kezdett a levélből, azt is elmagyarázva, hogyan kell a csagát megszárítani – nem teljesen! –, megtörni, milyen hőmérsékletű vízzel kell leönteni, meddig kell állni hagyni, mivel leszűrni, és mennyit kell inni belőle egyszerre.

Ki gyorsabban, ki ügyetlenebbül rótta a sorokat, egy-egy szónál kérték, ismételje meg, s a kórtermet egyszerre különösen meleg, baráti hangulat kerítette hatalmába. Néha olyan ellenségesen válaszolgattak egymásnak, pedig hát min marakodhattak? Egy közös ellenségük van: a halál, és mi oszthatja meg a földön az emberi lényeket, ha valamennyiükkel szemben egyformán ott a halál?

Gyoma, befejezve az írást, és korához sehogy se illő érdes hangon, lassan így szólt:

– Hát igen... De honnan vegyük ezt a gombát, amikor nincs?

Sóhajtottak. Szemük előtt, akik régen eljöttek Oroszországból (akadt, aki önként), vagy soha nem is jártak ott, fölrémlett ez a szerény, mérsékelt éghajlatú, naptól nem perzselt ország, a szelíd, gombanövesztő „esők, a tavaszi olvadás nyomán ragacsos sártengerré változó mezei és erdei utak, a csöndes erdők, ahol annyi sok, az ember számára oly fontos, egyszerű fa nő. Azok, akik ott élnek, sokszor nincsenek is tudatában szülőföldjük értékének, kék vizű tengerekre, banánra vágynak, pedig mi kell az embernek? Az a csúf, fekete kinövés a fehér nyírfa törzsén, a fa betegsége, daganata.

Csak Murszalimov és Jegenberdiev gondolta magában, hogy itt a sztyeppen és a hegyekben is meg kell lennie annak, amire szükségük van, mert a természet a föld minden pontján gondoskodik arról, ami az embernek kell. Csak tudni kell róla, és meg kell keresni.

– Meg kellene kérni valakit, hogy gyűjtse össze és küldje el – felelte Gyomának a geológus. Úgy látszik, nagyon megtetszett neki ez a csaga.

Magának Kosztoglotovnak azonban, aki mindezt kiderítette és fölkutatta, nem volt kit megkérnie Oroszországban, hogy keresse meg neki a gombát. Egyesek meghaltak, mások szétszóródtak, megint másoktól kínos lett volna kérnie, a többi pedig szűkagyú városi népség, soha meg nem találná azt a fajta nyírfát, még kevésbé a csagát. Ő maga el sem tudott volna képzelni most nagyobb boldogságot annál, hogy miként a kutya megy és megkeresi az ismeretlen gyógyfüvet, ő is hónapokra elvonulhasson az erdőbe, megkeresse s letördelje azt a csagát, fölaprítsa, tábortűzön megfőzze, megigya és gyógyítgassa magát, akár az állatok. Ha hónapokig járhatna az erdőt, s nem volna más gondja, mint gyógyítani magát!...

De neki tilos az út Oroszországba.

Másokból pedig, akiknek nem volt tilos, hiányzott az életbölcsesség, az áldozathozatal képessége, az, hogy a legfőbbön kívül minden mást lerázzanak magukról. Ők ott is akadályt láttak, ahol nem volt: hogyan szereznének táppénzt vagy szabadságot egy ilyen utazáshoz? Hogyan rúghatnák le életük rendjét s válhatnának el a családjuktól? Honnan szerezzenek pénzt? Hogyan öltözzenek föl erre az útra, s mit vigyenek magukkal? Hol szálljanak le a vonatról, s kitől tudakolják meg a többit?

Kosztoglotov még egyszer meglobogtatta a levelet s hozzáfűzte:

– Azt írja itt, hogy vannak úgynevezett *begyűjtők*, élelmes emberek, akik összegyűjtik, megszárítják és el is küldik, csak nagyon sokat kérnek, tizenöt rubelt-kilójáért, egy hónapban pedig hat kilóra van szükség.

– Milyen jogon?! – háborgott Pavel Nyikolajevics, és olyan főnökiesen szigorú arcot vágott; hogy minden begyűjtőnek inába szállt volna tőle a bátorsága. – Hogy viszi rá a lelkük, hogy ekkora pénzeket gomboljanak le azért, amit a természet ingyen ad?

– Ne odriccs! – reccsent rá Jefrem. (Különösen ellenszenves módon facsarta ki a szavakat, és nem lehetett tudni, szándékosan-e vagy a nyelve forog rosszul.) – Azt hiszed, csak odamész és elhozod? Zsákkal, baltával kell járni az erdőt naphosszat. Télen meg sítalpon.

– Akkor is: tizenöt rubel kilójáért! Rohadt spekulánsok! – hajtogatta a magáét Ruszanov, és megint kiütköztek arcán a vörös foltok.

A kérdés túlságosan elvi volt. Az évek során Ruszanov fejében egyre megingathatatlanabbá vált az a határozott meggyőződés, hogy minden hiánynak, rossz munkának, fogyatékosságnak, veszteségnek egyetlen oka van: a spekuláció. Az olyan kis spekulációtól kezdve, hogy mindenféle gyanús személyek újhagymát, retket, virágot kínálnak az utcán, vénasszonyok tejet és tojást árulnak a piacon, aludttejet, almát, gyapjúzoknit, sőt még sült halat is a pályaudvarokon, egészen a nagyarányú spekulációig, amikor az állami raktárakból teherautók viszik az árut „feketén" valahova. Ha ezt is, azt is gyökerestül kiirtanák, egykettőre minden rendbe jönne, és még látványosabbak lennének a sikereink. Abban nincs semmi rossz, ha az ember magas állami fizetéssel és magas nyugdíjjal biztosítja anyagi helyzetét (Pavel Nyikolajevics is személyi nyugdíjról ábrándozott): ebben az esetben az autónak is, a nyaralónak vagy kisebb villának is a munka a forrása. De ugyanaz a márkájú autó és az ugyanazon típusterv szerint épült nyaraló bűnös tartalommal telt meg, ha spekuláció útján jutottak hozzá. S Pavel Nyikolajevics arról *ábrándozott*, igen, ábrándozott, hogy vezessék be a spekulánsok nyilvános kivégzését. A nyilvános kivégzések gyorsan és végérvényesen meggyógyítanák a társadalmat.

– Rendben van! – fortyant föl Jefrem. – Ne odriccs, hanem menj oda te, és szervezd meg a begyűjtést. Akár államilag. Vagy szövetkezetileg. Aki pedig sokallja a tizenöt rubelt, ne rendeljen.

Gondolatmenetének ezzel a gyönge pontjával Ruszanov is tisztában volt. Gyűlölte a spekulánsokat, de az ő daganata nem vár addig, amíg az Orvostudományi Akadémia jóváhagyja ezt az új gyógyszert és amíg a Közép-oroszországi Szövetkezeti Központ megszervezi az ütemes szállítást.

A hangtalan újonc, kezében a notesszal – mint valami tekintélyes újság különtudósítója – majdnem rámászott Kosztoglotov ágyára, és rekedten suttogva követelte:

– A címük? A begyűjtők címe nincs benne a levélben?

Pavel Nyikolajevics is fölkészült, hogy fölírja a címet.

De Kosztoglotov valami okból nem válaszolt. Akár volt a levélben cím, akár nem, válasz helyett leszállt az ablakdeszkáról, és megkereste ágya alatt a csizmáját. Minden kórházi tilalom ellenére eldugta, és a sétáira tartogatta.

Gyoma viszont nem kérdezett semmit, hanem az éjjeliszekrénye fiókjába rejtette a receptet, és óvatosan elhelyezte az ágyon a lábát. Ilyen sok pénze nincs és nem is tud szerezni.

A nyírfa segít, de nem mindenkin.

Ruszanov kínosnak érezte, hogy a Csikasszal való összekapás – és e három nap alatt nem az első! – után ennyire nyilvánvalóan érdeklődik a beszámoló iránt, és a címtől függ a sorsa. S hogy némileg megenyhítse Kosztoglotovot, talán nem is tudatosan, hanem ösztönösen, azt hozta föl, ami összekapcsolta őket, és teljesen őszintén így szólt:

– Bizony! Mi rosszabb lehet a világon, mint... – (a rák? de hiszen neki nincs rákja) – mint ezek a daganatok? Egyáltalán a rák?!

De Kosztoglotovot egy csöppet se látszott meghatni ennek a mind korban, mind társadalmi állását és tapasztalatait tekintve fölötte álló embernek a bizalma. Miközben lábát a színevesztett kapcába burkolta, amely az előbb még a csizmaszárra terítve száradt, s fölhúzta borzalmas, csupa folt szurkosvászon csizmáját, így reccsent rá:

– Mi rosszabb a ráknál? A lepra.

A súlyos, félelmetes szó akkorát csattant, mint egy sortűz.

Pavel Nyikolajevics homloka ráncokba gyűrődött.

– Tudja isten. Miért volna rosszabb? Lassúbb folyamat.

Kosztoglotov a csillogó szemüveg mögött világló kék szempárba meresztette rosszindulatú, sötét szemét.

– Azért rosszabb, mert még elevenen kizárják miatta az embert a világból. Elszakítják az övéitől, és drót mögé csukják. Azt hiszi, ez könnyebb, mint a daganat?

Pavel Nyikolajevics megborzongott e sötéten égő szem, pár kivédhetetlen közelségétől. Micsoda faragatlan, illetlen ember!

– Azt akarom mondani... ezek az átkozott betegségek általában...

Minden intelligens ember rájött volna, hogy neki is illik legalább egy lépést tenni őfelé. De ez a Csikasz képtelen ezt belátni. Nem értékeli Pavel Nyikolajevics tapintatát. Közben fölegyenesedett, s ott magasodott szikáran abban a piszkosszürke, bő női pamutpongyolában, amely majdnem a csizmájáig ért, és sétái alkalmával a kabátot helyettesítette, s önelégülten jelentette ki, abban a hitben, hogy tudományosan hangzik:

– Valamelyik filozófus azt mondta: „Ha az ember sosem volna beteg, nem ismerne korlátokat.”

A pongyola zsebéből elővett egy összetekert, négyujjnyi széles katonai derékszíjat, a végén csillagos csattal, és leszorította vele a női pongyolát, csak arra vigyázott, meg ne nyomja a daganatát. S miközben ujjaival megnyomogatott egy vacak cigarettát abból az olcsó fajtából, amelyik elalszik, mielőtt végigégne, elindult az ajtó felé.

A sípoló gégéjű „különtudósító” utat engedett neki az ágyak között, s bankigazgatói-miniszterelnöki külseje ellenére olyan rimánkodó hangon kérdezte meg tőle, mintha Kosztoglotov világhírű onkológus volna, s végérvényesen távozni készülne az épületből:

– Mondja, száz gégedaganat közül körülbelül hányról bizonyosodik be, hogy rák?

Szégyen kinevetni mások betegségét és bánatát, de a betegséget és a bánatot is úgy kell elviselni, hogy ne fakasszon nevetést. Kosztoglotov ránézett ennek az embernek kétségbeesett, halálra rémült arcára, aki oly nevetségesen ágált ma a kórteremben, s a daganata jelentkezése előtt minden bizonnyal csupa önelégültség volt. Még az a teljesen érthető szokása is, hogy beszéd közben ujjait a beteg gégéjén tartotta – még ez is valahogy nevetségesen hatott.

– Harmincnégyről – mosolygott rá Kosztoglotov elmenőben.

Nem fecsegett-e túl sokat ma? Nem mondott valami olyasmit, amit nem kellett volna?

A nyugtalan „különtudósító” azonban nem tágított mellőle, sietve követte a lépcsőn lefelé, s testes alakja miatt lehajolva, a válla fölött sziszegte a fülébe:

– Mit gondol, elvtárs, ha az én daganatom nem fáj, az jót vagy rosszat jelent? Mire utal?

Milyen fárasztóak és védtelenek az emberek.

– Mi maga? – kérdezte Kosztoglotov, és megállt.

– Előadó. – És a nagy fülű, fakó szürke hajú férfi olyan reménykedve nézett rá, mintha orvos lett volna. – Miféle előadó? Mi a szakterülete?

– A filozófia – felelte észhez térve, méltóságteljesen a „bankigazgató”. Épp eleget szenvedett ma, amikor megbocsátotta Kosztoglotovnak a régi filozófusoktól kölcsönvett, ide nem illő és pontatlan idézeteit. Nem hányta a szemére, mert mindenképpen szüksége volt a begyűjtő címére.

– Előadó és pont a torka! – csóválta a fejét Kosztoglotov. Egy csöppet sem érzett bűntudatot, amiért bent a kórteremben nem árulta el a begyűjtők címét. Annak a világnak a fogalmai szerint, amely hét éven át nyüstölte,

mint egy tiló, csak egy ostoba zöldfülű árulta volna el a címeket: mindenki levelekkel bombázná a begyűjtőket, és még jobban fölvernék az árat. De a jó embereknek egyenként megmondhatja. Már tudta, hogy annak a geológusfiúnak, akivel még tíz szót se váltott, meg fogja mondani, mert tetszik neki a fizimiskája, meg amit a temetők védelmében mondott. Gyomkának is megmondja, de Gyomkának nincs pénze. (Neki magának sincs.) Federaunak is meg lehet mondani, meg Ninek és Szibgatovnak: ők társai a balsorsban. De kérje mindegyik külön, ha meg nem kéri, az ő baja. Ez a filozófus-előadó azonban üres embernek látszik; vajon mit hordhat össze az előadásain? Hátha csak megzavarja a fejeket? És mire jó az egész filozófiája, ha ennyire elvesztette a fejét a betegsége miatt? De hogy így összejöjjön! Hogy épp a torka!

– Jegyezze föl a címet! – vezényelt Kosztoglotov. – De csak magának!

A filozófus hálás sietséggel hajolt a papír fölé.

Oleg lediktálta a címet, és gyorsan kiment, mielőtt bezárják a külső ajtót.

A tornácon nem volt senki.

Boldogan szívta be a nyirkos, hideg, mozdulatlan levegőt, s meg sem várva, hogy kitisztuljon a tüdeje, máris rágyújtott – enélkül nem lett volna teljes a boldogsága (pedig nemcsak Doncova, hanem Maszlennyikov is megemlítette levelében, hogy a dohányzást abba kell hagyni).

Teljesen szél- és fagymentes volt az idő. Az egyik ablak fényében látni lehetett, hogy feketén, jégtől szabadon csillog egy közeli pocsolya. Furcsa: még csak február ötödike van, de már tavasz. Nem is köd, csak valami könnyed, csípős pára úszik a levegőben, annyira könnyű, hogy nem burkolja be, csak egy kicsit lágyabbá, szétfolyóbbá változtatja a kinti lámpák és az ablakok fényét.

Tőle balra négy gúla alakú jegenyefa nyújtózott a tető fölé, mint négy testvér. A másik oldalon egy ugyanolyan magas, de terebélyes koronájú, magányos nyárfa állt. Mögötte más, sűrűn nőtt fák – a park előőrse.

A tizenhármas épület korlát nélküli kőtornácáról néhány lépcső vezetett le a lejtős, aszfaltozott sétányra, amelyet kétfelől sűrűn ültetett, áthatolhatatlan bokrok szegélyeztek. Mind levéltelen volt most, de sűrűségük az életről tanúskodott.

Oleg azért jött ki, hogy a parkban sétáljon, hogy minden lépésével, ízületeinek minden hajlásával érzékelje az erőteljes járás, az életben maradt ember eleven lába örömét. De a tornácról elébe táruló látvány megállította, és ott szívta el a cigarettáját.

Puha fényt vetettek a ritkán álló lámpák és a szemközti épületek ablakai. Már úgyszólván senki se járt a sétányokon. És ha éppen nem dübörgött mögöttük a közeli vasút, hallani lehetett a gyors hegyi folyócska egyenletes zúgását, amely szintén az épületek háta mögött, a szakadék mélyén zubogott és habzott.

Még messzebb, a folyón és a szakadékon túl egy másik park kezdődött, a városliget, s vagy ebből a parkból (bár ahhoz hideg van), vagy a klub nyitott ablakaiból táncritmusú fúvószene hallatszott. Szombat van, hát táncolnak. Valakik valakikkel táncolnak...

Oleg föl volt ajzva attól, hogy olyan sokat beszélt és hogy mások hallgatták. A hirtelen visszatérő élet érzete lengte körül – az életé, amelyről két héttel ezelőtt még azt hitte, hogy örökre leszámoltak egymással. Igaz, ez az élet semmi olyat nem ígért neki, amit mások jónak tartanak, és amiért ennek a nagy városnak a lakói törik magukat: se lakást, se vagyont, se társadalmi sikert, se pénzt – de léteznek más, természetesnek tetsző örömök is, amelyeknek értékét nem felejtette el: az, hogy joga legyen odamenni, ahova akar, nem ahova parancsolják, hogy joga legyen egyedül lenni, joga legyen nézni a csillagokat melyeket nem halványítanak el a láger reflektorai, hogy joga legyen éjszakára eloltani a villanyt és sötétben aludni, hogy joga legyen leveleit a postaládába dobni, hogy joga legyen vasárnap pihenni és megfürödni a folyóban. És még sok-sok ilyen jog létezik.

Köztük az a jog, hogy nőkkel beszélgethessen.

Ezeket a megszámlálhatatlan, csodálatos jogokat hozza vissza a gyógyulása!

És csak állt, szívta a cigarettáját és élvezte, hogy él. Idehallatszott a parkból a zene, Oleg hallgatta, de mintha nem ezt, hanem Csajkovszkij IV. szimfóniáját hallotta volna, amely benne magában zengett; ennek a szimfóniának nyugtalan, bonyolult kezdetét, annak is egyik csodálatos melódiáját. Azt, ahol a hős (Oleg a maga módján értelmezte, lehet, hogy tévesen) vagy az életbe visszatérve, vagy a vakság után ismét látón megtapogatja, végigsimítja kezével a tárgyakat vagy a kedves arcot, mert még nem mer hinni a szerencséjében: abban, hogy valóban léteznek, s hogy ismét lát.

12. Minden vágy visszatér

Vasárnap reggel, miközben Zoja sietve öltözködött, eszébe jutott, hogy Kosztoglotov arra kérte, ha legközelebb ügyeletes lesz, okvetlen vegye föl megint azt az aranyos-szürke ruháját, amelynek gallérját a köpeny nyakkivágásában látta meg egy este, de szeretné napvilágnál is megnézni. Az önzetlen kéréseket jólesik teljesíteni. Ez a ruha illik a mai naphoz, mert félig-meddig ünnepi öltözék, és azt remélte, hogy nappal nem lesz sok munkája, meg azt is, hogy majd Kosztoglotov odajön hozzá és elszórakoztatja.

Sebtében megváltoztatta hát eredeti szándékát, és fölvette a megrendelt ruhát, bekölnizett tenyerével kicsit be is illatosította, aztán megfésülte a frufruját, de már nagyon fogytán volt az ideje: az ajtóban kapta föl a kabátját, s a nagyanyja alig tudta bedugni zsebébe a tízóraiját.

Hűvös, de már csöppet se télies, nyirkos reggel volt. Oroszországban ilyen időben esőköpenyben mennek el otthonról. Itt, délen, az embereknek más fogalmaik vannak a hidegről és a melegről: meleg időben is gyapjúholmiban járnak, a nagykabátot igyekszenek minél előbb fölvenni, s minél később levetni, akinek pedig bundája is van, türelmetlenül várja azt a néhány fagyos napot.

A kapuból azonnal meglátta a villamosát, egy saroknyit szaladt utána, utolsónak ugrott föl, és kipirulva, lihegve állt meg a nyitott hátsó peronon. A város villamosai mindig lassan, hangos csörömpöléssel jártak, a kanyarokban keservesen csikorogtak a síneken, és az ajtók nem zárultak-nyíltak automatikusan.

Fiatal teste élvezte a lihegést, sőt a szapora szívverést is, mert mind a kettő hamar elmúlt, és még inkább érezte saját egészségét és ünnepi hangulatát.

Amíg az egyetemen tart a szünet, csak a kórház van, heti három és fél műszak. Igazán semmi, szinte pihenés. Persze még könnyebb volna munka nélkül, de Zoja már hozzászokott a kettős terheléshez: második éve dolgozott s tanult egyszerre. A kórházi gyakorlat nem túlságosan változatos, Zoja nem is a gyakorlat miatt dolgozott, hanem a pénzért: a nagyanyja nyugdíja még az üres kenyérre se volt elég, Zoja ösztöndíja napok alatt

elfogyott, az apja soha semmit nem küldött, és Zoja nem is kért tőle. Ilyen apának nem akart adósa lenni.

A vakáció első két napján, az előző éjszakai ügyelet után se lustálkodott;gyerekkora óta megszokta, hogy sohase tétlenkedjen. Először is nekiült megvarrni magának egy tavaszi blúzt abból a kreppzsorzsettből, amit még a decemberi fizetéséből vett (a nagyanyja mindig azt mondta: „A szánt nyáron, a szekeret télen kell megjavítani”, s ugyane közmondás szerint a jobb nyári holmikat csak télen lehetett megkapni a boltokban). A nagymama régi Singer varrógépén varrt (még Szmolenszkből hozták el), a – varrás tudományának első fogásait is a nagymamájától tanulta, de mert ezek meglehetősen régimódiak voltak, amit lehetett, ellesett a szomszédaitól, ismerőseitől, azoktól, akik szabás-varrás, tanfolyamra jártak, amire neki magának sehogy se maradt ideje. A blúzt két nap alatt nem sikerült befejeznie, mert közben megjárta a tisztítókat is, míg sikerült beadnia tisztításra a régi tavaszi kabátját. Aztán kiment a piacra krumpliért és zöldségért, úgy alkudott, mint egy kofa, és két nehéz szatyorral tért haza (a boltokban a nagyanyja állt sorban, de a nehéz dolgokat nem bírta-hazacipelni). Még a fürdőben is járt. Csak arra nem maradt ideje, hogy egy kicsit heverésszen és olvasson. Tegnap este az évfolyamtársnőjével, Ritával elment a kultúrotthonba táncolni.

Zoja valami egészségesebbre és frissebbre vágyott, mint ezek a klubok. De nem volt egyéb hely és alkalom, ahol fiatalemberekkel meg lehetett volna ismerkedni. Az egyetemen is sok orosz lány tanult az ő évfolyamukon, de fiú alig. Ezért az egyetemi táncmulatságok nem vonzották.

Ez a kultúrotthon, ahova Ritával elment, tágas, tiszta, jól fűtött épület; márványlépcsők és – oszlopok, plafonig érő bronzkeretes tükrök – az ember messziről láthatja magát bennük tánc közben –, meg nagyon kényelmes, drága fotelok (csak sajnos, huzat védi őket, s tilos rájuk ülni). Mégsem járt ott szilveszter óta, mert akkor nagyon megsértették. Álarcosbált rendeztek, és díjakat tűztek ki a legjobb jelmezekre. Zoja maga ügyeskedett össze egy remek majomjelmezt pompás farokkal. Mindent átgondolt: frizurát, maszkot, a színek összhangját, az egész nagyon mulatságosra és csinosra sikeredett, majdnem biztosra vette az első díjat, bár elég sok konkurense akadt. De épp a díjkiosztás előtt holmi bunkó suhancok bicskával levágták a farkát, kézről kézre adták s eldugták. Zoja sírva fakadt, nem a fiúk bunkósága miatt, hanem mert mindenki kinevette és roppant szellemesnek

találta a merényletet. Farok híján sokat vesztett eredetiségéből a jelmez, meg Zojának is elment a kedve; végül semmilyen díjat sem kapott.

Még tegnap is égett szívében a régi sértés, amikor belépett a klubba. De senki és semmi nem emlékeztette a szilveszteri incidensre. Vegyes társaság gyűlt össze: különféle tanszékek és évfolyamok diákjai és gyári fiatalok. Zoját és Ritát egyszer se hagyták egymással táncolni, azonnal szétválasztották őket, és a két lány három óra hosszat jó hangulatban forgott, pörgött a fúvószenekar muzsikájára. Zoja testének kellett ez a tréning, ezek a lépések és forgások. A teste jól érezte magát. A táncosai keveset beszéltek, s ha tréfálkoztak is, Zoja ízléséhez mérten elég bután. Azután Kolja, egy építésztechnikus hazakísérte. Útközben az indiai filmekről meg az úszásról beszélgettek – valami komolyabb témáról nevetséges lett volna. Amikor odaértek a kapujuk elé, ahol sötétebb volt, egy kicsit csókolóztak, de főleg Zoja mellének jutott ki, amely soha egyetlen hímneműt se hagyott nyugton. Úristen, hogy megnyomorgatták! A fiú más módon is megpróbált közelebb hatolni, Zojában is valami vágy ébredt; de közben hűvös fejjel arra gondolt, hogy kár az időért, vasárnap korán kell kelnie – elküldte a fiút, és fölszaladt a kopott lépcsőkön.

Zoja barátnői, különösen a medikák között az a nézet járta, hogy az élettől *el kell venni* mindent, amit kínál, mégpedig minél előbb és minél többet. Ilyen általános fölfogás mellett teljesen lehetetlen volt afféle vénkisasszonynak megmaradni az első, második, majd a harmadik évfolyamon is, csupán az elmélet kiváló ismeretére szorítkozva. És Zoja is végigjárta többször és különféle fiúkkal a közeledés fokait, amikor egyre többet enged meg az ember; megélte a birtokbavételt, a hatalmat, azokat az izzó perceket, amikor az se változtathatott volna már a helyzeten, ha bombát dobtak volna a házra, majd a megnyugvás bágyadt pillanatait, amikor fölszedik a földről és a székekről a szertedobált ruhadarabokat, melyeket addig soha nem láthattak ketten együtt, de most egy csöppet se tűnt furcsának, hogy mind a ketten látják, s tárgyilagosan magukra veszik őket egymás szeme láttára.

Ez csakugyan döbbenetes élmény volt, s mire Zoja a harmadik évfolyam elején túljutott a vénkisasszonyok kategóriáján, kiderült, hogy ez az egész mégsem az *igazi*. Hiányzott belőle a tartós és tartalmas folytatás, ami biztonságot ad az életben, s ami maga az élet.

Zoja még csak huszonhárom éves volt, de már épp eleget látott s jegyzett meg magának: a hosszú, őrjítő utazást Szmolenszktól idáig, először

tehervagonban, aztán uszályon, majd megint tehervagonban, s valami okból különösen a vagonbeli szomszédjukat, aki spárgával mérte ki, mennyi hely jár egynek-egynek a padokon, s azt állította, hogy Zojáék két centivel többet foglalnak el; az éhezéssel és állandó idegfeszültséggel telített itteni háborús éveket; amikor másról se folyt a szó, mint az élelmiszerjegyekről meg a feketepiaci árakról, és amikor Fegya bácsi titokban lopkodta Zoja szekrénykéjéből az ő kenyérfejadagját; végül itt, a kórházban a rákbetegek iszonyú szenvedését, amely elől sehová sem menekülhetett, a pusztuló életeket, a csüggesztő kalandokat és a könnyeket.

Mindezzel szembesítve ezek a tapogatások, ölelések és a többi: csak apró édes cseppek az élet sós tengerében, melyekkel a szomj át nem olthatja el az ember.

Azt jelenti-e az, hogy mindenképpen férjhez kell menni? Hogy a férjhezmenés a boldogság? Azokról a fiatalemberekről, akikkel megismerkedett, táncolt, szórakozott, sorra kiderült, hogy egyet akarnak csak: elszórakozni vele, odabújni hozzá – aztán elhúzzák a csíkot. Egymás közt azt mondták: „Megházasodnék én, de egy-két estére mindig találhatok magamnak egy jó *barátot*. Akkor meg minek házasodjam meg?”

Csakugyan minek házasodjanak meg, amikor a nők manapság oly könnyen kaphatók? Ahogy a piacon se kérhet bőséges felhozatal esetén háromszoros árat a paradicsomért, mert a nyakára rohad, megközelíthetetlen se maradhat az ember, amikor körös-körül mindenki hagyja, hogy levegyék a lábáról.

De az anyakönyvvezető se sokat ér; erre váltótársának, az ukrán Marijának az esete figyelmeztette Zoját: Marijáék elmentek az anyakönyvvezetőhöz, mégis egy hét múlva faképnél hagyta a férje, és köd előtte, köd utána. Marija pedig hét éve neveli egyedül a gyerekét, ráadásul férjes asszonynak számít.

Ezért Zoja az alkoholos mulatságokon, különösen ha közeledtek a veszélyes napjai, olyan óvatosan viselkedett, mint utász az aknamezőn.

Közelebbi példája is volt, mint Marija: látta saját anyja és apja pokoli életét, a veszekedéseiket, az összebéküléseiket és különköltözéseiket, majd újbóli összeköltözéseiket. Egész életükben csak kínozták egymást. Ha megismételné az anyja hibáját, az olyan volna, mintha sósavat inna.

Ez is olyan eset volt, amikor nem használ semmilyen anyakönyvvezető.

Saját testét, testének arányait, jellemét, egész életfelfogását harmonikusnak és kiegyensúlyozottnak érezte Zoja. És csakis ennek a

harmóniának szellemében tudta elképzelni életének folytatását és kiteljesítését.

Aki pedig a kézi felderítés szüneteiben ízetlen, banális ostobaságokat mondott neki, s majdnem szóról szóra a filmekből idézte őket, mint a tegnapi Kolja is, azonnal megbontotta ezt a harmóniát, és nem tetszhetett neki igazán.

Így rázatta magát a villamos hátsó peronján – ahol a kalauznő hangos szidalmazással leckéztetett meg egy fiatalembert, aki nem váltott jegyet (az pedig hallgatta és továbbra sem váltotta meg) – egészen a végállomásig. A villamos itt egy kört írt le, a kör túlsó felén már jókora tömeg várta. A megszégyenített fiatalember még menet közben leugrott, majd nyomában egy kis kölyök is. Zoja is ezt tette, mert innen rövidebb volt az út.

Már egy perccel múlt nyolc, s Zoja futásnak eredt a kórházudvar kanyargós aszfaltösvényén. Mint nővérnek nem illett szaladnia, de egy medikának megbocsátható volt.

Mire odaért a Rákosztályhoz, levetette a kabátját, fölvette a köpenyét, tíz perccel múlt nyolc; nem is ússza meg szárazon, ha történetesen Olimpiada Vlagyiszlavovna vagy Marija az éjszakás nővér. Marija olyan haragos arckifejezéssel rótta volna meg ezért a tíz percért, mintha legalábbis egy fél műszakot késett volna. De szerencsére Turguntól, a karakalpak medikustól kellett átvennie az ügyeletet, aki egyébként is elnéző, vele szemben pedig különösen. Most büntetésül rá akart csapni a hátsó felére, de Zoja nem hagyta, mind a ketten nevettek, és még ő volt az, aki letaszigálta a fiút a lépcsőn.

Diáknak diák, de mint nemzetiségi kádert máris kijelölték egy falusi egészségház élére, úgyhogy már csak néhány hónapig viselkedhet ilyen szabadosan.

Turgunról Zojára maradt a kezelési utasítások füzete, meg még egy speciális megbízatás Mita főnővértől. Vasárnap nincs vizit, a kezelések egy része szünetel, szombaton senki se kap vérátömlesztést – igaz, nem kis munkát jelent megakadályozni, hogy az ügyeletes orvos engedélye nélkül bemászkáljanak a látogatók a kórtermekbe –, így hát Mita a vasárnapi nappali ügyeletesre hárította soha véget nem érő statisztikai kimutatásainak azt a részét, amellyel nem tudott végezni.

A mai napra a tavalyi, 1954. decemberi vaskos köteg karton feldolgozása maradt. Zoja ajkát kerekre csücsörítette, mintha fütyülni szándékoznék, és végigpörgette ujjával ezeket a kartonokat, s közben azt fontolgatta, mennyi

lehet, marad-e ideje a hímzésre, amikor egy hosszú árnyék vetődött rá. Minden csodálkozás nélkül fordította arra a fejét (egy fejet nagyon sokféleképpen lehet forgatni), és meglátta Kosztoglotovot. Frissen volt borotválva, majdnem rendesen megfésülve, csak az állán lévő sebhely emlékeztetett haramiamúltjára.

– Jó reggelt, Zojenyka – mondta teljesen úriember: módra.

– Jó reggelt – biccentette meg a fejét, mintha elégedetlen lenne vagy kételkednék valamiben, valójában azonban nem volt semmi különösebb oka.

A férfi végigmérte sötétbarna, nagy szemével:

– Nem látom, hogy teljesítette-e a kívánságomat vagy nem.

– Miféle kívánságát? – húzta föl csodálkozva a szemöldökét Zoja (ezt mindig nagyon hatásosan csinálta).

– Nem emlékszik? Én pedig magamban fogadtam is rá.

– Arra emlékszem, hogy elvette tőlem a *Kórbonctan*t.

– Máris visszaadom. Köszönöm.

– Megértette?

– Úgy tűnik, amit kell, azt megértettem.

– Ártottam vele magának? – kérdezte Zoja minden kacérság nélkül. – Akkor bánom, hogy odaadtam.

– Dehogyis, Zojenyka! – s a tiltakozás jeléül kezét éppen csak hozzáérintette az övéhez. – Ellenkezőleg, ez a könyv bátorságot öntött belém. Aranyos magától, hogy ideadta. De... – pillantását a nyakára szögezte – gombolja ki, kérem, a köpenye felső gombját.

– Miért? – csodálkozott erősen Zoja (ezt is nagyon hatásosan csinálta). – Nincs melegem!

– De bizony van! Egészen kipirult.

– Csakugyan – nevette el magát szívből: tényleg jólesnék kihajtani a köpeny gallérját, még nem hűlt le egészen a futás és a Turgunnal való évődés után. És kihajtotta.

Fölvillant az aranyos-szürke ruha...

Kosztoglotov kerekre táguló szemmel nézte, és szinte hangtalanul jegyezte meg:

– Így jó. Köszönöm. Majd mutat belőle többet is?

– Attól függ, mire fogadott.

– Majd megmondom, de később, jó? Ma együtt leszünk?

Zoja úgy forgatta a szemét, mint egy baba.

– Csak ha segít nekem. Azért is van melegem, mert ma sok a dolgom.

– Ha eleven embereket kell szurkálni, abban nem, segítek.

– És a kórházi statisztikában?

– Abban a szemfényvesztésben? Szívesen... És egész külsejével jelezte, hogy hajlandó akár azonnal hozzálátni. – A statisztikát különben tisztelem. Ha nem titkosítják.

– Akkor jöjjön ide reggeli után – mosolygott rá előlegül Zoja.

Már osztották is a kórtermekben a reggelit.

Zoja még péntek, reggel, az éjszakai ügyelet után megnézte kíváncsiságból Kosztoglotov kartonját a nyilvántartóban.

Megtudta, hogy Oleg Filemonovicsnak hívják (e nehéz fajsúlyú apai név jól illett kellemetlen vezetéknevéhez, a keresztnév viszont valamelyest enyhítette). 1920-ban született, és harmincnégy éves kora ellenére csakugyan nőtlen, ami elég valószínűtlenül hangzott, és csakugyan abban az Us-Terekben lakik. Rokona nincs (az onkológián kötelező a legközelebbi rokon föltüntetése). Szakmáját tekintve topográfus, a foglalkozása földmérő.

Mindettől nem lett világosabb a kép, inkább még homályosabb.

Ma pedig az utasítások füzetében azt olvasta, hogy péntek óta napi két köbcenti szinesztrolt kap intramuszkulárisan.

Ezt az este szolgálatban lévő nővérnek kell beadnia, tehát nem az ő dolga. Zoja mégis úgy mozgatta előrecsücsörített ajkát, mint egy kisormányt.

Reggeli után Kosztoglotov visszahozta a *Kórbonctan*t, és segíteni akart, de Zoja még a kórtermekben szaladgált, és kiosztotta á gyógyszereket, amelyeket napjában háromszor vagy négyszer kell bevenni.

Végre leülhettek az ügyeletes nővér asztalához. Zoja elővett egy nagy papírlapot, amelyre rá kellett vezetni minden adatot, és elkezdte magyarázni (félig-meddig már maga is elfelejtette), mit hova kell írni, miközben már húzogatta is a vonalakat a széles, nehéz vonalzóval.

Zoja tudta, mit ér általában az ilyen „segítség” fiatalemberek és nőtlen férfiak, de még a házasok minden effajta buzgólkodása is vigyorgásba, tréfálkozásba, udvarlásba és a statisztikában ejtett hibákba torkollt. De nem bánta ezeket a hibákat, mert még a legkevésbé találékony udvarlás is érdekesebb a legmélyenszántóbb kimutatásnál. Zojának nem volt ellenére, hogy ma is folytassa az ügyelet óráit megszépítő játékot.

Annál jobban meglepte, hogy Kosztoglotov azonnal be szüntette a sajátos pillantásokat és a sajátos hangnemet, gyorsan fölfogta, mit kell és hogyan, sőt volt, amihez ő fűzött magyarázatot, s belemélyedt a kartonokba, hibátlanul megtalálta az átvezetendő adatokat, Zoja pedig húzogathatta a jeleket az összesített rubrikáiba. „Neuroblastoma – diktálta a férfi. – Hypernephroma... Orrüregszarkóma... Gerincvelőtumor...” És amit nem értett, azt föltétlenül megkérdezte.

Össze kellett számolni, hogy egy-egy daganattípusból hány fordult el abban a hónapban, külön a férfiaknál, külön a nőknél és kor szerint, tízéves periódusokra bontva. Ugyanígy kellett földolgozni az alkalmazott kezelések típusait és dózisait. És megint csak kategóriák szerint be kellett írni az öt lehetséges kimenetelt, úgymint: gyógyulás, javulás, semmi változás, rosszabbodás, halál. Ezt az öt kimenetelt különös figyelemmel kísérte Zoja segítőtársa. Azonnal észrevette, hogy alig fordult elő teljes gyógyulás, de kevés volt a halálos kimenetel is.

– Úgy látom, itt nem hagyják meghalni az embert.

Még idejében kiírják – jegyezte meg Kosztoglotov.

– Mi mást tehetnénk, Oleg? Gondolja meg. (A munkáért jutalmazta azzal, hogy Olegnak szólította. A férfi észrevette, és futó pillantást vetett rá.) – Ha már látszik, hogy nem lehet rajta segíteni, és már csak hónapjai vagy hetei vannak hátra, miért foglalja el az ágyat? Mikor olyanok állnak érte sorban, akiket esetleg meg lehet gyógyítani. Azután az inkurábilis betegek...

– In... milyenek?

– A gyógyíthatatlanok. Nagyon rossz hatással vannak a külsejükkel és szavaikkal azokra, akiket meg lehet gyógyítani.

Lám, ideült a nővér asztalához, és mintha egyszerre előbbre lépett volna társadalmi helyzetében és világfelfogásában. Az, akin már nem lehet segíteni, az, akinek kedvéért nem szabad fönntartani az ágyat, nem ő; vele már úgy beszélnek, mint aki nem halhat meg, mint aki teljesen „kurábilis”. Ez az egyik állapotból a másikba való ugrás, amely oly érdemtelenül, a véletlen váratlan szeszélyéből engedtetett meg neki, homályosan emlékeztette valamire, de most nem gondolta végig.

– Igen, mindez logikus. Azovkint kiírták. De tegnap a szemem láttára írták ki Proskát is, anélkül hogy bármit is megmagyaráztak, bármit is mondtak volna neki, és az volt az érzésem, hogy én is részt veszek a csalásban.

Most nem a sebhelyes felét mutatta Zojának, és egyáltalán nem látszott keménynek az arca.

Összeszokottan, baráti hangulatban folytatták a munkát, és már ebéd előtt végeztek az egésszel.

Igaz, Mita még egy feladatot hagyott: rá kell vezetni a laboratóriumi leleteket a betegek lázlapjára, hogy kevesebb cédulát kelljen hozzáfűzni a beteg kórtörténetéhez. De ez már sok lett volna erre az egy vasárnapra, s Zoja így szólt:

– Nagyon, nagyon köszönöm, Oleg Filemonovics!

– Ne így! Hanem ahogy elkezdte: egyszerűen Oleg.

– Most majd pihenjen ebéd után.

– Sohase szoktam pihenni.

– De hiszen beteg.

– Furcsa helyzet, Zojenyka, de mihelyt maga feljön a lépcsőn, máris teljesen egészségesnek érzem magam!

– Rendben van – engedett könnyen Zoja. (Ő is ezt akarta.) – Ezúttal a szalonban fogadom.

És arra a szobára mutatott, ahol az orvosi megbeszéléseket tartották.

De ebéd után megint ki kellett osztania a gyógyszereket, meg sürgős tennivalói voltak a nagy női kórteremben. Az őt körülvevő fogyatékosságok és betegségek közepette Zoja befelé figyelt, arra, hogy neki milyen makulátlan és egészséges minden porcikája, testének minden egyes sejtje. Különös büszkeséggel érzékelte szoros kalickákba zárt melle két halmát: ahogy megnőtt a súlyuk, amikor lehajolt a betegek ágya fölé, s ahogy remegtek, amikor gyorsan járt.

Végre megritkultak a tennivalók. Zoja meghagyta a takarítónőnek, hogy üljön az asztalhoz, és ne engedje be a látogatókat a kórtermekbe, ha pedig van valami, szóljon neki. Fölkapta a hímzését, és Oleg követte őt az orvosi szobába.

Világos, háromablakos sarokszoba volt. Azt nem lehetett mondani, hogy ízlésesen volt berendezve; a bútorzaton világosan érződött az igazgató főorvos meg a könyvelő „keze nyoma”: a két kanapé támláját nem lehetett/lehajtani, közönséges hivatali bútordarabok voltak derékfájdító támlával, s a támla felső részébe illesztett tükörrel, melyben legföljebb egy törpe nézhette volna meg magát. Az asztalok is a lehangoló irodai szabály szerint voltak elhelyezve: vastag üveglappal fedett, masszív elnöki íróasztal és rá merőlegesen, mint a T betű szára, hosszú tárgyalóasztal. De az utóbbit,

a szamarkandi ízlésnek megfelelően, égszínkék plüssterítő borította, és ettől valahogy vidámabb lett a szoba. Néhány kényelmes karosszék állt szeszélyes csoportban az egyik sarokban, és ez is kellemesen hatott.

Semmi se emlékeztetett kórházra, kivéve az *Onkológus* címet viselő faliújságot, amelyet még november 7-ére készítettek.

Zoja és Oleg a szoba legvilágosabb részében álló karosszékekben foglalt helyet, melyek mellett még néhány agavé-kaktusz is zöldellt állványos tartóban, és a széles ablaküveg mögött egy tölgyfa terebélyes ágai nyújtóztak a magasba.

Oleg nem egyszerűen leült – egész testével érzékelte a fotel kényelmét. Hogy milyen jól követi a hát görbületét, és még a fejét is ráhajthatja.

– Micsoda luxus! – mondta. – Ilyen élvezetben, azt hiszem... tizenöt éve nem volt részem.

(Ha ennyire tetszik neki, miért nem vett magának?)

– Szóval mire fogadott magában? – kérdezte Zoja azzal a fejfordulattal és pillantással, amely a kérdéshez illett.

Most, amikor félrevonultak ebbe a szobába, és azzal az egyetlen céllal ültek le ezekre a karosszékekre, hogy beszélgessenek, csakis a szavaktól, a hangnemtől, a pillantástól függött, hogy a szokásos felületes, egyik témáról a másikra röppenő beszélgetést fognak-e folytatni vagy lényegbevágót. Zoja minden további nélkül hajlandó volt az elsőre, de úgy jött be, hogy előre érezte a másodikat.

S Oleg nem csapta be. Fejét még mindig a támlára hajtva, a feje fölött elnézve, az ablaknak jelentette ki ünnepélyesen:

– Arra fogadtam, vajon eljönne-e egy bizonyos aranyszőke frufru s lány hozzánk, a szűzföldre?

És csak most pillantott rá.

Zoja állta a pillantását:

– Mi vár ott arra a lányra?

Oleg sóhajtott.

– De hiszen már elmondtam. Nem sok vidámság. Faszenes vasaló. Petróleumlámpa. Vízvezeték nincs. Ha esik, sár van, ha fölszárad, por. Az ember soha nem vehet föl egy jobb holmit.

Semmi rosszat nem hagyott említetlenül, mintha az lett volna a szándéka, hogy Zoja ne tehessen ígéretet. Csakugyan milyen élet az, ha sohase lehet szépen felöltözködni? De Zoja tudta, bármilyen kényelmes is a városi élet,

nem a várossal kell együtt élni. S először nem azt a falut szerette volna maga elé képzelni, hanem ezt az embert megérteni.

– Nem értem, mi tartja ott magát. Oleg elnevette magát.

– A belügyminisztérium!

Fejét még mindig élvezettel pihentette a támlán.

– Tudja, sejtettem – mondta Zoja. – De bocsásson meg, hiszen maga... orosz.

– Száz százalékig! Attól még lehet fekete hajam, nem?

És lesimította.

Zoja megvonta a vállát:

– De hát akkor miért...?

Oleg megint sóhajtott:

– Ejnye, milyen tudatlan ez a mai ifjúság! Mi is úgy nőttünk föl, hogy fogalmunk se volt a büntető törvénykönyvről, s hogy miféle paragrafusok, bekezdések vannak benne, és hogyan lehet őket *kiterjeszteni*. De maga itt él, ennek a vidéknek a központjában, és fogalma sincs, mi a különbség a kitelepítettek és az adminisztratív úton száműzöttek között.

– Miért, mi a különbség?

– Engem adminisztratív úton száműztek. Nem nemzetiségi okból, hanem engem *személy szerint*, mint Oleg Filemonovics Kosztoglotovot, érti? – Megint fölnevetett. – Mint „tiszteletbeli polgárt”, akinek nincs helye a becsületes polgárok között.

S rávillantotta sötét szemét.

De Zoja nem ijedt meg. Illetve megijedt, de valahogy nem igazán.

– És hány évre száműzték? – kérdezte halkan.

– *Örökre* – vágta rá.

Zojának még a füle is csengeni kezdett. Örökre?!

Micsoda szörnyűség!

– Életfogytiglan? – kérdezte félig súgva.

– Nem, éppen hogy *örökre* – hangsúlyozta Kosztoglotov. – Pontosan ez áll a papíron. Ha csak életfogytiglan, legalább a koporsómat el lehetne vinni, de ha örökre, akkor valószínűleg azt se. Akkor se, ha kihűl a nap, hisz az örökkévalóság még hosszabb.

Most csakugyan összeszorult Zoja szíve. Nem lehet véletlen se az a sebhely, se az, hogy néha olyan kegyetlennek látszik. Lehet, hogy félelmetes gyilkos, aki itt, helyben megfojtja őt, mi az neki?

De nem fordította el a széket, hogy könnyebben kimenekülhessen: Csak letette a hímzést (még hozzá se nyúlt), és bátran nézett Kosztoglotovra, akin nem látszott se feszültség, se izgalom: ugyanolyan kényelmesen nyúlt el a fotelban.

– Ha nehezére esik, ne beszéljen róla – mondta Zoja, és ő volt izgatott. – De ha nem, mondja el, miért kapott ilyen borzalmas ítéletet?

De Kosztoglotovot nem látszott lesújtani a bűntudat: teljesen gondtalan mosollyal felelt:

– Nem volt, Zojenyka, semmilyen ítélet. Az örökös száműzetést a kísérőlapra írták rá.

– A kísérőlapra?

– Így nevezik. Olyasmi, mint egy számla. Amivel a raktárba küldik az árut: ennyi meg ennyi zsák, ennyi hordó, a felhasznált göngyöleg...

Zoja a fejéhez kapott:

– Várjon! Mindent értek! De hát lehetséges ez? Hogy magát csak úgy... Mindenkit csak úgy?

– Nem, azt nem mondhatom, hogy mindenkit. Csak a tizedik paragrafus alapján nem száműznek, de ha megfejelték a tizenegyedikkel, akkor már igen.

– Mi az a tizenegyedik?

– A tizenegyedik? – Kosztoglotov eltűnődön. – Zojenyka, én magának máris túl sokat árultam el, vigyázzon, nehogy továbbadja, mert még magára is ráhúzhatják a vizes lepedőt. Volt egy fő büntetésem a tizedik paragrafus alapján: hét év. Tudja, akinek nyolcnál kevesebbet adtak, az azt jelentette, hogy semmit se csinált, egyszerűen valami légből kapott vádat fabrikáltak ellene. De ott van a tizenegyedik is, és az már *bűnszövetkezetben* elkövetett ügy. A tizenegyedik önmagában nem növelné a büntetést, de ha egyszer bűnszövetkezetben voltunk, akkor szét kell bennünket szórni örökre, más-más száműzetési helyekre, nehogy valaha még egyszer összegyűlhessünk a régi helyen. Érti már?

Nem, egyáltalán nem értett semmit.

– Akkor az egy olyan... – próbált enyhébben fogalmazni –, hogy is mondják? Egy banda volt?

Kosztoglotov hangos nevetésre fakadt. De máris abbahagyta, és elkomorodott.

– Ez jó! Ahogy a nyomozót, magát se elégíti ki a „bűnszövetkezet” szó. Ő is szívesebben nevezett minket bandának. Igen, volt egy bandánk:

elsőéves főiskolás fiúk és lányok bandája. – Most csúnyán nézett rá. – Tudom, hogy itt nem szabad, itt tilos dohányozni, mégis rágyújtok, jó? Összejártunk, udvaroltunk a lányoknak, táncoltunk, a fiúk néha politikáról is beszélgettek. Őróla is. Tudja, voltak dolgok, amik nem tetszettek nekünk. Hogy úgy mondjam, nem voltunk elragadtatva. Ketten harcoltunk a fronton, és valami mást vártunk a háború után. Aztán májusban, a vizsgák előtt valamennyiünket begyűjtöttek. A lányokat is.

Zoja zavart érzett. Megint fölvette a hímzését. A férfi egyrészt veszélyes dolgokat mondott, amelyeket nemhogy továbbadni, de meghallgatni se lett volna szabad. Másrészt óriási mértékben megkönnyebbült, amiért Kosztoglotov senkit se csalt be egy sötét sikátorba, és nem tette el láb alól.

Nagyot nyelt.

– Nem értem. Eszerint mégis *csináltak* valamit?

– Mit csináltunk? – Mélyet szippantott, és kifújta a füstöt. Amilyen nagyra nőtt ő, olyan picike volt a cigaretta. – Hisz mondtam, hogy tanultunk. Ha az ösztöndíj engedte, ittunk egy kis bort. Táncoltunk. És még a lányokat is elkapták velünk együtt. És öt évet sóztak rájuk... – Merőn nézett rá. – Képzelje magát az ő helyükbe. Hogy a második félévi vizsgák előtt elkapják és bevarrják.

Zoja letette a hímzést. Arról a szörnyűségről, amire fölkészült, kiderült, hogy nem is olyan szörnyű, sőt valahogy gyerekes.

– De maguknak, fiúknak, miért volt erre szükségük?

– Mire? – bámult rá Oleg.

– Hát hogy... elégedetlenkedjenek. Hogy valamit várjanak.

– Tényleg, miért? – nevetett föl megadóan Oleg. – Ez nekem még eszembe sem jutott. Megint ugyanúgy gondolkodik, Zojenyka, mint az én nyomozóm. Ő is ugyanezt mondta... De jó ez a fotel! Az ágyon nem lehet ilyen kényelmesen ülni.

Megint elfészkelte magát, szívta a cigarettáját, és összehúzott szemmel bámult a széles ablakra.

Lassan már alkonyodott, de az egyenletesen borús nap nem sötétedett, inkább világosodott. Elvékonyodott vagy megritkult a felhőtakaró nyugat felől, amerre e sarokszoba ablakai néztek.

Zoja csak most szúrta bele a tűt a hímzésbe, és élvezettel kezdett öltögetni. Hallgattak. Oleg most nem dicsérte meg a hímzésért, mint legutóbb.

– És a maga... barátnője? Ő is ott volt? – kérdezte Zoja anélkül, hogy fölnézett volna a munkájáról.

– Igen – mondta Oleg lassan, elnyújtva, mintha nem egykönnyen jutna túl az első hangokon, vagy közben másutt járna az esze.

– És most hol van?

– Most? A Jenyiszejnél.

Zoja gyors pillantást vetett rá.

– És nem tudna vele kapcsolatot teremteni?

– Nem is próbálok – felelte közönyösen.

Ő az ablakot nézte, Zoja meg őt. De akkor miért nem házasodott meg ott, ahol él?

– Miért, olyan nehéz volna? – fogalmazta meg ügyesen a kérdést.

– Akik nincsenek összeházasodva, azoknak majdnem lehetetlen – felelte a férfi szórakozottan. – De inkább arról van szó, hogy nincs miért.

– Van róla fényképe?

– Fényképem?! A raboknak tilos fényképet tartani maguknál. Eltépik.

– Mégis, milyen volt?

Oleg elmosolyodott, és összehúzta a szemét.

– A haja aválláig ért, s a vége fölkunkorodott. A maga szemében mindig mosoly bujkál, az övében pedig egy kis szomorúság... Mit gondol, lehet, hogy az ember előre megérzi a sorsát?

– A lágerban együtt voltak?

– Nem.

– Akkor mikor váltak el?

– Öt perccel az én letartóztatásom előtt... Tudja, május volt, sokáig üldögéltünk a kertjükben. Egy óra is elmúlt, amikor elbúcsúztunk és elmentem. A következő sarkon lefogtak. Ott állt az autó a járdánál.

– És őt?

– Másnap éjszaka.

– És soha többé nem találkoztak?

– De. Egyszer. A szembesítéskor. Engem már kopaszra nyírtak. Azt várták, hogy majd egymás ellen vallunk. De nem vallottunk.

Ujjai közt forgatta a csikket; nem tudta, hova tegye.

– Oda, ni – mutatott Zoja az elnöki asztalon álló, csillogóan tiszta hamutartóra.

Nyugat felől a felhők mindjobban elvékonyodtak, s már majdnem kikukkantott a halványsárga napocska. Még Oleg örökké makacs arca is

megenyhült fényében.

– De hát most miért...? – kérdezősködött tovább, együttérzően Zoja.

– Zoja! – kezdte Oleg eltökélten, de mégis megállt, hogy egy kicsit gondolkodjék. – El tudja valamennyire is képzelni, mi vár a lágerban egy lányra, ha csak egy kicsit is, csinos? Ha már útközben meg nem erőszakolták a rabomobilban a köztörvényesek, amit, mellesleg, a lágerban is megtehetnek, akkor a lágerbeli paraziták, mindenféle brigádvezető csődörök meg élelmiszerosztók úgy intézik, hogy éppen ott legyenek, amikor meztelenül elvezetik a fürdőbe. És nyomban kijelölik, hogy kié. És már másnap reggel fölajánlják neki, hogy ha enged ennek és ennek, akkor tiszta, meleg helyen dolgozhat. Ha pedig visszautasítja, úgy meghajszolják, hogy végül ő könyörög nekik térden csúszva. – Behunyta a szemét. – Ő nem halt meg, életben maradt, szerencsésen letöltötte a büntetését. Én nem kárhoztatom érte, megértem. De köztünk... vége.

Hallgattak. A nap teljes erővel fölragyogott, és egyszerre vidám és fényes lett a világ. Éles, fekete kontúrokkal rajzolódtak az ég kékjére a park fái, itt a szobában pedig fölragyogott a világoskék terítő és Zoja aranyszőke haja.

– ...Az egyik lány öngyilkos lett. Egy még él... A fiúk közül hárman már nincsenek életben. Kettőről nem tudok.

Oldalt dőlt a fotelban, ringatózni kezdett s lassan szavalta:

Elmúlt a förgeteg. Kevesen bírtuk épen.
Hány nem felel hívó baráti szóra!

Így ült ott, félrebillent fejjel, szemét a padlóra szegezte. Hányfelé állt szét s göndörödött a haja a feje búbján! Naponta be kellene vizezni és lekefélni.

Hallgatott, de amit Zoja hallani akart róla, már mind hallotta. A legfőbbet már bevallotta: hogy egész életére ide van láncolva, száműzetése helyére, de nem gyilkosság miatt; hogy csakugyan nőtlen, de nem ő tehet róla, és ennyi év után is gyöngéden emlegeti hajdani mennyasszonyát – nyilván képes igazi érzelemre.

Mind a ketten hallgattak; Zoja hol Olegra, hol a hímzésére pillantgatott. Semmije se mondható szépnek, de most semmi csúnyát se talált rajta.

A nagymamája szokta mondani: „Neked nem szép férfi kell, hanem jó!” A kitartást és az erőt – mindazok után, amiken keresztülment –, a megbízható erőt most világosan érezte benne. Épp azt, amit az eddigi fiúi egyikében se.

Öltögetett s egyszer csak megérezte magán a férfi fürkésző tekintetét...

Félig lebocsátott szemhéja alól rálesett.

A férfi most nagyon kifejezően szavalt, s közben nem vette le róla a pillantását:

Kit hívjak? Kivel osszam éles árnyú
keserves örömem, hogy életben talál?[3]

– De hiszen már megosztotta! – súgta Zoja, s a szájával és a szemével egyszerre mosolygott rá.

A szája nem rózsaszínű volt, mégse látszott festettnek. Valahol az égőpiros és a narancssárga között, mint a lobogó láng.

A halványsárga alkonyati fény élénkebbé varázsolta a férfi sovány, beteg arcának egészségtelen színét. Ebben a meleg fényben bizonyosnak tetszett, hogy nem fog meghalni, hogy meg fog gyógyulni.

Oleg megrázta a fejét, mint mikor a gitáros a szomorú dal után valami vidámabba kezd.

– Hej, Zojenyka, hadd legyen egyszer igazi ünnepem!

Elegem van ezekből a fehér köpenyekből! Mutassa meg nekem az ápolónő helyett a szép városi lányt! Hiszen Us-Terekben sohase láthatok ilyet!

– De honnan vegyem magának a szép lányt? – kérdezte Zoja hamiskásan.

– Csak vegye le egy percre a köpenyét. És sétáljon el előttem.

Odébb szánkázott a fotellal, hogy megmutassa, hol képzeli el a sétát.

– De hát munkában vagyok – tiltakozott ő. – Nincs jogom hozzá...

Vagy túlságosan sokáig beszélgettek komor témákról, vagy a lenyugvó nap sugarai táncoltak oly vidáman a szobában, de Zoja mintha hirtelen belső lökést érzett volna: igenis meg szabad tenni, és jó lesz!

Félredobta a hímzést, fürgén, mint egy kislány, fölugrott a fotelból, és már gombolkozott is, kicsit előrehajolva, sietve, mintha nem sétálni, hanem szaladni készülne.

– Húzza már le! – nyújtotta oda az egyik karját, mintha nem is az övé volna. Oleg meghúzta a köpeny ujjat, s az lecsúszott a karjáról. – A másikat is! – és táncos mozdulattal megpördült. Oleg pedig lehúzta a köpeny másik ujját is; a köpeny ott maradt a térdén, a lány pedig, mint egy manöken, enyhén ringó járással, de délcegen, karját kicsit lengetve megindult előtte.

Így tett néhány lépést, majd megfordult, és széttárt karral megállt.

Oleg a melléhez szorította Zoja köpenyét, mintha ölelné, és elnyílt szemmel nézett rá.

– Bravó! – kiáltotta. – Nagyszerű!

Még a kék terítő ragyogásában, ebben a kimeríthetetlen üzbég kékségben is, melyet csillogóvá varázsolt a nap, valahogy folytatódott a megismerés, a megvilágosodás tegnapi dallama. Visszatért hozzá minden homályos, zavaros, csöppet se emelkedett vágya. És a kárpitozott bútor, a kényelmes szoba öröme az ezeréves rendezetlen, otthontalan, kegyetlen lét után. És Zoja látványának öröme, nem a puszta gyönyörködés, hanem a megsokszorozódott öröm amiatt, hogy nem részvétlenül, hanem vággyal eltelve gyönyörködik benne. Ő, aki egy fél hónappal ezelőtt haldokolt!

Zoja diadalmasan csücsörítette tüzes ajkát, s olyan huncutul fontoskodó arccal jött visszafelé ugyanazon az úton az ablakig, mint aki még valamilyen titok tudója. Ismét megfordult a férfi felé, és megállt.

Oleg nem állt föl, ülve maradt, de hajának fekete boglyája lentről emelkedni kezdett a lány felé.

Oleg pedig bizonyos titokzatos jelekből – melyeket az ember érez, de nem tud néven nevezni – fölfogta a Zojából felé áradó erőt, nem azt a fajta erőt, amelyik a szekrények elhúzásához kell, hanem amelyik viszonzást követel. És boldog volt, mert úgy érezte, el tudja fogadni a kihívást, meg tud vívni vele.

Az élet minden vágya és szenvedélye visszatért a gyógyuló testbe. Mind! Mind!

– Zoja! – szólalt meg kántáló hangon. – Zo-ja... Tudja, mit jelent a neve?

– Azt jelenti, hogy élet – mondta a lány csengő hangon, mint egy jelszót. Szívesen magyarázta el ezt. Kezével az ablakdeszkára támaszkodott, kicsit oldalt dőlve, fél lábra nehezedve.

– És a „zoo”-hoz, az állati ősökhöz nem érzi néha közel magát?

Zoja nevetéssel viszonozta a tréfásnak vélt hangnemet:

– Mindnyájan többé-kevésbé közel állunk hozzájuk. Élelmet szerzünk, tápláljuk a kicsinyeinket. Talán baj?

Itt kellett volna bizonyára megállnia. De úgy föllelkesítette ez a szakadatlan, féktelen elragadtatás amilyet soha nem tapasztalt azoknál a városi fiatalembereknél, akik szombatonként akár tánc közben is ölelgetik a lányokat, hogy mindkét karját fölemelte, csettintett az ujjaival, és ringatni kezdte magát, ahogy egy indiai filmnek a divatossá lett slágerét szokták előadni:

– Avara-i-a! Avara-i-a!

De Oleg hirtelen elkomorodott.

– Ne! Ezt a dalt ne! – kérte.

Zoja karja azonnal lehanyatlott, mintha nem is illegette volna magát dalolva egy pillanattal előbb.

– A *Csavargó*ból van – mondta. – Nem látta?

– De láttam...

– Csodálatos film! Én kétszer is megnéztem! – (Négyszer nézte meg, de restellte bevallani.) – Magának nem tetszett? Hisz a Csavargó sorsa a magáé is...

– Nem az enyém – gyűrte ráncokba a homlokát Oleg. Arcára nem tért vissza az iménti derűs kifejezés, és a sárga nap se melengette; egyszerre látszott rajta, hogy mégis beteg.

– De hiszen ő is börtönből jött ki. És tönkrement az egész élete.

– Ez szemfényvesztés. Az a fickó közönséges tolvaj volt. Közbűntényes.

Zoja kinyújtotta kezét a köpenyért.

Oleg fölállt, kisimította a köpenyt és odatartotta, hogy fölvehesse.

– Nem kedveli őket? – Zoja egy fejbiccentéssel megköszönte és már gombolkozott.

– Gyűlölöm. – Elnézett mellette, s az állával egy apró, kellemetlen mozdulatot tett. – Ragadozó sakálok, paraziták, akik mások rovására élnek. Harminc éven át azt harsogták nálunk, hogy átnevelhetők, hogy „szociálisan közelállók”, pedig az elvi kiindulópontjuk ugyanaz, mint Hitleré: ha téged nem... itt egy durva szó következik, de a lényege az, hogy ha nem téged ütnek, ülj a fenekeden és várj a sorodra, ha a szomszédodról rángatják le a ruhát, ülj a fenekeden és várj a sorodra. Előszeretettel rúgnak bele abba, aki már a földre került, aztán pimasz módon romantikus köntöst öltenek, és mi még segítünk is nekik a legendateremtésben. A nótáik még a filmekbe is bekerülnek.

– Miféle legendák? – Zoja most lentről s egy kicsit mintha bűntudatosan nézett volna rá.

– Száz évig tartana elmesélni. Egyet elmondhatok, ha akarja. – Most egymás mellett álltak az ablaknál Oleg minden teketória nélkül megfogta Zoja könyökét, és úgy szólt hozzá, mint egy kisgyerekhez. – Nemes lelkű betyároknak adják ki magukat, azzal büszkélkednek, hogy a szegényektől nem lopnak, hogy nem nyúlnak a rabok *szent mankójához*, azaz a nyomorúságos börtönfejadaghoz, csak ami azon felül van. De

negyvenhétben, a krasznojarszki elosztólágerban olyan egy se volt, akitől valamit is el lehetett volna venni. Majdnem a fél cella közbűntényesekből állt. Ha megéheztek, az egész kenyér- és cukorfejadagot elzabrálták a többiektől. A cella összetétele különben elég eredeti volt: a fele közbűntényes, a másik fele japán, plusz mi ketten oroszok és politikaiak, én meg egy ismert nevű sarkrepülő; a Jeges-tenger egyik szigete változatlanul az ő nevét viselte, ő meg ült. Egyszóval a közbűntényesek három napon át az utolsó falatig mindent elettek előlünk is, a japánok elől is. Erre a japánok, hisz senki se értette a nyelvüket, összebeszéltek, és a negyedik éjjel nesztelenül fölkeltek, fölszedték a priccsek deszkáit, elordították magukat, hogy „banzáj!”, és csépelni kezdték a vagányokat. De még hogy! Azt látni kellett volna!

– Magukat is?

– Bennünket? Miért? Nem mi zabráltuk el a kenyerüket. Mi azon az éjszakán semlegesek voltunk, de bizony örültünk a japán fegyverek győzelmének. Reggelre helyreállt a rend, rendesen megkaptuk a kenyeret is, a cukrot is. És mit gondol, mit csinált a börtönhatóság? Elvitték a japánok felét, és a régi, elpüfölt közbűntényesek mellé újakat raktak. Most ők estek neki a maradék japánoknak, lévén számbeli fölényben, meg késeik is voltak, mert ezeknek mindenük van. Életre-halálra ment a harc, de akkor már a pilóta meg én se álltuk meg: beszálltunk a japánok oldalán.

– Az oroszok ellen?

Oleg elengedte Zoja könyökét, és egyszerre megmerevedett. Az álla jobbra, majd balra csúszott.

– Én a közbűntényeseket nem tartom oroszoknak. Fölemelte a kezét, és ujját végighúzta a sebhelyen, az állától le a nyakáig; mintha el akarná simítani.

– Akkor vágtak meg engem is.

13. Az árnyak is

Semmit se apadt le, semmivel se lett puhább Pavel Nyikolajevics daganata szombatról vasárnapra sem. Erre még azelőtt rájött, hogy fölkelt az ágyból. Az öreg üzbég ébresztette föl, aki hajnaltól kezdve egész reggel olyan utálatosan köhögött a füle mellett.

Az ablak mögött lassan fölvirradt a borús, mozdulatlan nappal, ugyanúgy, mint tegnap és tegnapelőtt, csak még lehangolóbban. A kazah pásztor már kora reggel fölült, törökülésbe rakta a lábát, és csak ült, mint egy tuskó. Ma nincs vizit, senkit se szólítanak a röntgenbe vagy kötözésre, így hát akár estig kuporoghat így. Az a haramiaképű Jefrem megint beletemetkezett a maga istenes Tolsztojába; néha fölkelt, hogy talpaljon egy kicsit a kórteremben, meg-megrázva az ágyakat, de legalább nem kötözködött vele többet: különben mással se.

Csikasz kiment, és egész nap nem lehetett látni a kórteremben. A kellemes, jól nevelt fiatal geológus a szakkönyvét olvasta, nem zavart senkit. A többiek is csöndesen viselkedtek.

Pavel Nyikolajevicsot némiképp földerítette, hogy ma be fog jönni hozzá a felesége. Persze semmilyen reális segítséget nem várhat tőle, de már az is jó, hogy kiöntheti neki a szívét: hogy milyen rosszul érzi magát, hogy semmit se segített az injekció, hogy milyen ellenszenves alakok fekszenek ebben a kórteremben. Már attól is megkönnyebbül egy kicsit, ha részvétet érez. Majd megkéri, hozzon be valamilyen könyvet, valami derűs, mai regényt. Meg a töltőtollát, hogy ne kerüljön megint olyan nevetséges helyzetbe, mint tegnap, amikor attól a kölyöktől kellett ceruzát kölcsönkérnie, hogy följegyezhesse a receptet. Igaz is, a legfőbb: megrendeltetni azt a nyírfagombát.

Végtére is nincs minden elveszve: ha az orvosságok nem segítenek, vannak más szerek. A fő, hogy ne veszítse el az optimizmusát.

Lassacskán azért megszokta itt is. Reggeli után végigolvasta Zverjov költségvetési beszámolóját a tegnapi újságban. Mire végzett, meghozták a mait. Gyomka vette át, de Pavel Nyikolajevics azonnal elkérte tőle, és elégedetten szerzett tudomást róla, hogy Mendès-France kormánya megbukott (kár volt gáncsot vetnie! meg a párizsi szerződéseket erőltetnie!). Ehrenburg hosszú cikkét tartalékba tette, s belemerült a januári

plénumnak a hús- és tejipar nagyarányú fejlesztését célzó határozata elemzésébe.

Így ütötte agyon a napját, amíg a takarítónő be nem jelentette, hogy itt a felesége. A fekvő betegekhez általában beengedték a rokonokat a kórterembe, de Pavel Nyikolajevics most nem érzett elég erőt magában ahhoz, hogy elkezdje bizonygatni, ő fekvőbeteg, ahelyett szívesen kimenekült egy kis időre az előcsarnokba ezek elől a csüggesztő, minden tartásukat elvesztett betegek elől. Bekötötte nyakát a meleg sállal és lement.

Nem mindenki szereti úgy a feleségét még egy évvel az ezüstlakodalmuk előtt is, ahogy Pavel Nyikolajevics szerette az ő Kápáját. Csakugyan, egész életében nem állt hozzá senki olyan közel, senkivel se esett olyan jól együtt örülni a sikereknek és együtt töprengeni a bajokon. Kápa igaz barát, nagyon erélyes és okos asszony. („A feje egy egész tanácsi hivatallal fölér!" – dicsekedett a barátainak Pavel Nyikolajevics.) Soha nem érezte szükségét, hogy megcsalja, és a felesége se csalta meg soha. Nem igaz, hogy ha egy férj följebb lép a társadalmi ranglétrán, kezdi szégyellni a fiatalságát. Ők magasra hágtak arról a szintről, amelyen összeházasodtak (Kápa munkásnő volt abban a tésztagyárban, amelynek dagasztóműhelyében dolgozott Pavel Nyikolajevics, először mint egyszerű munkás, aztán – még a házasságuk előtt – az üzemi szakszervezeti bizottságba került mint munkavédelmi felelős, majd Komszomol-vonalon átvezényelték a kereskedelmi dolgozók apparátusának erősítésére, újabb év múlva pedig kinevezték a gyári kihelyezett kilencosztályos iskola igazgatójává), de ezalatt nem váltak külön az érdekeik, és nem is gőzöltek be. Az ünnepeken, ha már ittak egy kicsit, és egyszerűbb emberek ültek az asztal körül, Ruszanovék szívesen emlegették gyári múltjukat, és együtt fújták a többiekkel, hogy „Kovács vagyok! Ifjú a lelkem..." meg a többi indulót.

Kápa most az előcsarnokban, vastag bundájában, vállán a két ezüstrókával, egyik kezében aktatáskányi retiküljével, a másikban az ennivalóval megtömött szatyorral, jó három helyet foglalt el a padon, a legmelegebb sarokban. Fölkelt, hogy megcsókolja a férjét puha, meleg ajkával, majd leültette a bundája kiterített szárnyára, nehogy megfázzon.

– Van itt egy levél – mondta, s a szája sarka megrándult. Ebből az ismerős rándulásból Pavel Nyikolajevics azonnal megállapította, hogy a levél kellemetlen. Kápa egészében véve hidegvérű és megfontolt, de ettől az egyetlen jellegzetes női hibájától – hogy akár jó a hír, akár rossz, azonnal, már a küszöbön elkottyantsa – nem bír megszabadulni.

– Jól van – húzta föl az orrát Pavel Nyikolajevics –, add csak meg a kegyelemdöfést! Ha olyan nagyon fontos, add meg, ne sajnálj!

De Kápa épp attól, hogy elkottyantotta, meg is nyugodott, és most már képes volt józanul beszélni.

– Ugyan, ugyan, semmi az egész! – mondta bűntudatos mosollyal. – No, hogy vagy? Hogy vagy, Paszik? Az injekcióról mindent tudok, pénteken is telefonáltam a főnővérnek, és tegnap reggel is. Ha valami rosszat mondott volna, azonnal ide rohanok. De azt mondta, nagyon jól viselted el. Igaz?

– Az injekciót nagyon jól viseltem el – bólintott Pavel Nyikolajevics, a tűrőképességére büszkén. – De a körülmények, Kapelka, a körülmények... – És egyszerre elébe ugrott minden bántó és sértő emlék, kezdve Jefremmel és Csikasszal, úgyhogy képtelen volt kiválasztani a legfőbb sérelmét. – Ha legalább külön vécét használhatnék! – nyögte ki panaszosan. – Micsoda vécé van itt! A fülkék nincsenek elválasztva! Mindent látni!

(A munkahelyén Ruszanov inkább másik emeletre járt, csak hogy ne a közös vécét kelljen használnia.)

Kápa látta rajta, milyen nehezen viseli el a helyzetét, és hogy muszáj kipanaszkodnia magát, ezért nem szakította félbe, hagyta, hogy egyre újabb sérelmeket soroljon elő, így fokozatosan kiadott magából mindent, egészen a legkevésbé megválaszolható kérdésig, hogy „csak tudnám, miért fizetik az orvosokat?”. Részletesen kikérdezte, hogy érezte magát az injekció közben és utána, hogy milyennek érzi a daganatát, majd kioldotta a sálat, ő is megnézte, és kijelentette, hogy véleménye szerint egy icipicit kisebb lett.

Nem lett kisebb, ezt Pavel Nyikolajevics biztosan tudta, mégis jólesett azt hallania, hogy mintha egy icipicit kisebb lenne.

– Mindenesetre nem nagyobb, igaz?

– Nem, dehogy! Persze hogy nem nagyobb! – bizonygatta Kápa...

– Legalább ne nőne tovább! – mondta rimánkodva Ruszanov, s a hangjában könnyek érződtek. – Legalább ne nőne tovább! Mert ha a következő héten is ennyit nő, akkor...

Nem, azt a szót nem tudta kimondani, nem bírt lenézni a sötét szakadékba. De hogy milyen szerencsétlen, és milyen veszélyes ez az egész!...

– Majd holnap kapok injekciót. Azután szerdán. De ha nem segít? Akkor mit tegyünk?

– Akkor Moszkvába mész! – jelentette ki határozottan Kápa. – Állapodjunk meg: ha a két következő injekció nem segít, akkor repülőgépre

ülsz, és Moszkvába mész. Hiszen pénteken telefonáltál nekem, aztán visszavontad, de én addigra már fölhívtam Sengyapinékat, és elmentem Alimovékhoz is; Alimov maga telefonált Moszkvába, és kiderült, hogy egészen a legutóbbi időkig csak Moszkvában kezelték a te betegségedet, és mindenkit oda küldtek, de most a helyi káderek fejlesztése érdekében már itt is vállalkoznak rá. Akárhogy vesszük, utálatos népség ezek az orvosok! Milyen jogon merészelnek termelési eredményekről szónokolni, amikor leven emberek vannak a kezük között? Mondj, amit akarsz, gyűlölöm őket!

– Igen, igen! – bólogatott elkeseredetten Pavel Nyikolajevics. – Én már meg is mondtam nekik!

– A tanítókat is gyűlölöm! Mennyit gyötrődtünk velük Majka miatt! Meg Lavrik miatt is...

Pavel Nyikolajevics megtörölgette a szemüvegét.

– Az én időmben, amikor igazgató voltam, még meg lehetett érteni. Akkor a pedagógusok mind ellenséges beállítottságúak voltak, nem a mi embereink, és az volt a feladat, hogy megfékezzük őket. De most? Most már igazán megkövetelhetjük tőlük, hogy...

– Hallgass ide! Nem lesz különösebb akadálya, hogy Moszkvába küldjenek, még meg lehet találni az okát és módját. Ráadásul Alimov megbeszélte, hogy majd ott elintézik, hogy nagyon jó helyre küldjenek. Na?... Megvárjuk a harmadik injekciót?

Ilyen határozottan elterveztek mindent, s Pavel Nyikolajevicsnak földerült a szíve. Csak ne kelljen alázatosan várnia a halált ebben a dohos lyukban! A Ruszanovok egész életükben a kezdeményezések, a tettek emberei voltak, ennek köszönhették a lelki egyensúlyukat.

Ma nem volt miért sietniük, s Pavel Nyikolajevicsnak az jelentette a boldogságot, ha minél tovább ülhet itt a feleségével, s nem kell visszamennie a kórterembe. Kicsit fázott, mert gyakran kinyitották a külső ajtót, ezért Kapitolina Matvejevna kihúzta a bundája alól a sálját, és az ő vállára terítette. Szerencsére a padszomszédaik is civilizált, tiszta emberek voltak. Jólesett itt ülni.

Lassan, komótosan sorra vették az élet különféle problémáit, amelyeket Pavel Nyikolajevics betegsége szakított félbe. Csak a Iegfőbbet kerülték, amelyik ott függött a fejük fölött: a betegség szerencsétlen kimenetelét. Ezzel nem állíthattak szembe semmilyen tervet, semmilyen magyarázatot. Erre egyáltalán nem voltak fölkészülve már csak ezért sem tudták elképzelni, hogy bekövetkezhet. (Igaz, a feleségnek néha eszébe villant egy

és más: vagyoni, és lakásügyek a férje halála esetén, de mind a ketten annyira az optimizmus szellemében nevelkedtek, hogy jobbnak látták, ha ezeket az ügyeket egyelőre félreteszik, minthogy előzetes fontolgatással, holmi dekadens végrendelkezéssel nyomasszák a hangulatot.)

Inkább az iparigazgatósági kollégák telefonjairól, kérdezősködéséről és jókívánságairól beszélgettek. Az iparigazgatóságra tavalyelőtt helyezték át Pavel Nyikolajevicsot a gyári káderosztályról. (Természetesen nem ő foglalkozott az ipari problémákkal, az ő tudása nem korlátozódik ilyen szűk területre, arra valók a mérnökök és a közgazdászok; ő fölöttük gyakorolt politikai ellenőrzést.) A kollégái mind szerették, és most jólesett hallania, mennyire aggódnak érte.

Az is szóba került, mire számíthat a nyugdíjazásakor. Valahogy úgy alakult, hogy hiába a meglehetősen felelős posztokon teljesített hosszú és kifogástalan szolgálata, életének álmát, a személyi nyugdíjat nem valószínű, hogy meg fogják ítélni. Sőt az előnyös hatósági kiemelt nyugdíjra se számíthat, amely korkedvezménnyel járna és tisztességes summát tenne ki, mert harminckilencben nem bírta elszánni magát (pedig hívták), hogy egyenruhát húzzon. Kár. Bár lehet, hogy az elmúlt két év bizonytalan helyzetét tekintve nem is olyan nagy kár. Talán többet ér a nyugalom.

Szóba került köztük az is, hogy az emberek – és ez mind világosabban jutott kifejezésre az elmúlt években – jobban szeretnének élni, jobb ruhára, jobb és szebben berendezett lakásra vágynak. Kapitolina Matvejevna kijelentette, hogy ha a férje kezelése sikerrel jár, de – mint figyelmeztették rá – akár másfél-két hónapig is elhúzódik, jó lenne ez alatt az idő alatt nyélbe ütni a lakás renoválását. A fürdőszobában az egyik csövet már régen át kellett volna helyezni, ugyanígy a konyhai csapot, a vécé falát le kellene csempézni, az ebédlőre és Pavel Nyikolajevics dolgozószobájára pedig nagyon ráférne már a festés: más színárnyalatra gondol (már ki is nézte, milyen legyen) és feltétlenül arany hengerelt mintára, most ez a divat. Pavel Nyikolajevicsnak nem volt ellene kifogása, de nyomban fölmerült az a bosszantó probléma, hogy bár a munkát az ingatlankezelő fogja végeztetni és fizetni, de a munkások egészen biztos, hogy megpróbálnak kizsarolni – nem kérni, hanem kizsarolni – a „háziaktól” némi pénzt. Nem mintha sajnálta volna a pénzt (illetve azt is sajnálta!), de Pavel Nyikolajevics sokkal fontosabbnak és elkeserítőbbnek tartotta a dolog elvi vonatkozását: *mire föl?* Miért van az, hogy ő csak a: törvényes fizetést és prémiumot kapja, és ezen felül nem kér és nem vár el semmilyen borravalót, ráadást?

Ezek a lelkiismeretlen melósok meg a bérükön felül pluszpénzeket követelnek. Az engedékenység itt elvi kérdés és tűrhetetlen, mert a kormányozhatatlan kispolgári ösztönnek teszünk engedményt. Pavel Nyikolajevics mindig izgalomba jött, ha ez a téma került szóba:

– Mondd, Kápa, miért ilyen hányavetien kezelik a proletár becsületet? Amikor mi még a tésztagyárban dolgoztunk, mi miért nem szabtunk semmilyen feltételt, és miért nem tartottuk a markunkat? Eszünkbe se jutott!... Úgyhogy nekünk se szabadna züllesztenünk őket. Mi ez, ha nem korrupció?

Kápa teljesen egyetértett vele, de nyomban megjegyezte, hogy ha nem adnak nekik mindjárt az elején, azután a közepén is, egészen biztos, hogy bosszút állnak, valamit rosszul csinálnak, és a végén még ők tehetnek maguknak szemrehányást.

– Egy nyugalmazott ezredesről hallottam, hogy előre kijelentette, és ki is tartott mellette, hogy egy fitying borravalót se ad. Erre a munkások egy döglött patkányt dugtak a fürdőszobája lefolyójába. Alig folyt le a víz, és az egész lakás bűzlött.

Így hát a renoválást illetőleg nem állapodta meg semmiben. Akárhova nyúl az ember, mindenütt bonyolult az élet. Nagyon bonyolult.

Ezután Juráról kezdtek beszélgetni. Ő a legnagyobb fiuk, de olyan csöndes, védtelen férfivá serdült, nincs benne semmi a Ruszanovok szívósságából.

Jogot végzett, sikerült is jól elhelyezni az egyetem után, de be kell vallani, hogy nem való erre a munkára. Se ahhoz nem ért, hogy megszilárdítsa a helyzetét, se hasznos ismeretségekre nem tud szert tenni. Valószínűleg most, ezen a kiszálláson is elkövet jó pár hibát. Pavel Nyikolajevics nagyon aggódott. Kapitolina Matvejevnát pedig Jura házassága nyugtalanította. Arra, hogy tanuljon meg autót vezetni, az apja vette rá, külön lakásról is majd a papája fog gondoskodni, de hogy tudják szemmel tartani, és úgy irányítani a házasságát, hogy ne kelljen később megbánnia? Hiszen olyan naiv, még befonja valami gyári szövőnő... illetve egy szövőnővel nemigen kerülhet össze, olyan helyekre nem jár, de most, a kiszálláson? Egy ilyen megfontolatlan házassággal nemcsak a maga életét teheti tönkre, hanem az egész család erőfeszítéseit, évtizedes erőfeszítéseket is! Ahogy Sengyapinék kislánya majdnem hozzáment a főiskolán az évfolyamtársához, aki faluról jött, az anyja egyszerű kolhozparaszt... és képzeljük magunk elé Sengyapinék lakását, a berendezést, meg hogy

milyen magas beosztású emberek járnak hozzájuk vendégségbe, és egyszer csak megjelenik az asztalnál egy ilyen öregasszony – fehér kendőben, személyi igazolvány nélkül – mint anyós! A fene tudja, mit gondolnának. Még jó, hogy társadalmi vonalon sikerült befeketíteni a vőlegényt, és megmenthették a lányukat.

Más a helyzet Avietával. Avieta, Ava, Alla... Avieta a Ruszanov család szeme fénye. Apja-anyja nem emlékszik, hogy valaha is bánatot vagy gondot okozott volna nekik, leszámítva az iskolai huncutságokat. Ava szép is, okos is, energikus is, és nagyon helyesen fogja föl az életet. Soha nem kell-ellenőrizni, nem kell nyugtalankodni miatta, ő nem követ el se kis, se nagy hibát. Csak a neve miatt neheztel a szüleire: „Ha már annak idején elkövettétek ezt a butaságot, legalább most hívjatok egyszerűen Allának." De a személyijében az áll, hogy Avieta Pavlovna. Hiszen szépen hangzik. A vakációnak nemsokára vége, szerdán hazaérkezik Moszkvából, és biztosan azonnal ide rohan a kórházba.

„Bizony, baj van a nevekkel: az élet követelményei változnak, de a nevek örökre szólnak. Már Lavrik is kezd neheztelni rá a neve miatt. Most még csak Lavrik, senki se csúfolja még az iskolában emiatt, de az idén megkapja a személyijét, és mi lesz beleírva? Lavrentyij Pavlovics. Annak idején azt gondolták a szülei, viselje csak a miniszter, a megingathatatlan harcostárs nevét, és hasonlítson is rá mindenben. De már második éve, hogy az ember óvakodik hangosan kiejteni a „Lavrentyij Pavlovics" nevet. Az az egy vigaszuk lehet, hogy Lavrik katonaiskolába készül, a hadseregben pedig senki se szólítja majd a kereszt- és apai nevén.

De azért az ember súgva megkérdezi, hogy mire volt jó ez az egész? Sengyapinék is azt gondolják, ha idegenek előtt nem mondják is ki: lehet, hogy Berija kétkulacsos volt és burzsoá nacionalista, és hatalomra tört, rendben van, ítéljék el, lőjék agyon titokban, de miért kell ezt az egyszerű nép tudomására hozni? Miért kell megingatni a hitet? Miért kell benne kétségeket ébreszteni? Végső soron meg lehetett volna fogalmazni egy bizonyos szintig eljuttatandó, de nyilvánosságra nem kerülő levelet, amelyben mindent megmagyaráznak, de az újságokban úgy kellett volna közzétenni, hogy Berija infarktusban hunyt el. És tisztességgel eltemetni.

Majkáról, a legkisebbről is szót ejtettek. Ebben az évben Majka valamennyi ötöse eltűnt, s nem elég, hogy már nem kitűnő tanuló, hogy lekerült a dicsőségtábláról, de még négyes e is csak mutatóban van. S mindez azért, mert az ötödik osztályba lépett. Az első négyben egész idő

alatt ugyanaz a tanítónője volt, aki ismerte őt, ismerte a szülőket is, és Majka kitűnően tanult. Ebben az évben azonban húsz különböző szaktanáruk van, heti egy óra jut egyre, még arcról se ismerik a gyerekeket, hajszolják a tantervüket, és egyik se gondol arra, milyen traumát jelent ez szegény gyereknek, hogy megnyomoríthatja a jellemét. De Kapitolina Matvejevna nem sajnálja a fáradságot, majd a szülői munkaközösségen keresztül rendet teremt abban az iskolában.

Így beszélgettek mindenféléről több mint egy órán át, de a nyelvük bágyadtan forgott, s ezeket a témákat, bár ezt nem vallották volna be egymásnak, egyikük se érezte igazán fontosnak. Pavel Nyikolajevics kedveszegetté vált, legbelül nem hitt a szóba kerülő emberek és események realitásában, és semmit se kívánt tenni, sőt úgy érezte, legjobb volna most lefeküdni, a daganatát a párnára fektetni, és magára húzni a takarót.

Kapitolina Matvejevna pedig alig tudott a beszélgetésre figyelni, mert a retiküljét égette az a levél, amelyet K. – ból kapott ma reggel, az öccsétől, Minajtól. Ruszanovék K. – ban laktak a háború előtt, ott telt el az ifjúságuk, ott házasodtak össze, ott született minden gyerekük. De a háború alatt ide evakuálták őket, és nem tértek vissza K. – ba, a lakást azonban sikerült átadniuk Kápa fivérének.

Kápa tisztában volt vele, hogy a férjének most a legkisebb gondja is nagyobb az efféle híreknél, de hát ez olyan hír, amit nem lehet megosztani még egy jó ismerőssel se. Az egész városban nincs egy olyan emberük, akinek el lehetne mondani, és minden körülményt megmagyarázni. Végtére ha ő volt is mindenben a férje vigasztalója, most neki magának lenne szüksége támaszra! Nem lehet meg otthon egyedül ennek a hírnek a terhével. A gyerekek közül is legföljebb Avietának lehetne mindent elmondani és megmagyarázni. Jurának semmi esetre se! Ehhez azonban meg kellene tanácskoznia a dolgot a férjével.

De az, minél hosszabb ideje ültek itt együtt, annál jobban elcsüggedt, ezért Kapitolina Matvejevna egyre lehetetlenebbnek látta, hogy éppen a legfőbbről beszéljen vele.

Közeledett a látogatás vége, s a szatyorból elkezdte kiszedegetni s megmutatni, ami ennivalót hozott. Bundája ujját annyira kiszélesítette az ezüstróka mandzsetta, hogy alig bírt belenyúlni a szatyor nyitott szájába.

Amikor Pavel Nyikolajevics meglátta az ennivalókat (amikből amúgy is elég sok maradt még az éjjeliszekrényében), eszébe jutott az, ami sokkal fontosabb volt számára minden ételnél is italnál, és amivel kezdenie kellett

volna: eszébe jutott a csaga! A nyírfagomba! Egyszerre, felélénkült, és elkezdett mesélni a feleségének erről a csodáról; meg a levélről és az orvosról (aki lehet, hogy sarlatán), meg hogy ki kellene sütni, kinek írhatnának, ki tudna szerezni neki ebből a gombából Oroszországban.

– De hiszen arra mifelénk, K. körül annyi a nyírfa, hogy még! Mibe kerül Minajnak, hogy szerezzen belőle? Írj neki azonnal! Meg másoknak is, hiszen vannak még ott régi barátaink. Segítsenek! Tudják meg, milyen helyzetben vagyok!

Lám, ő maga hozta szóba Minajt és K. – t! A levelet mégsem vette elő, mert az öccse szörnyen elkeseredett kifejezéseket használt, csak ki-be csattogtatta retiküljének csatját, s végül belefogott:

– Tudod, Pása, meg kell gondolni, hogy jó-e most felhívni magadra a figyelmet K. – ban... Minyka azt írja... lehet, hogy még nem igaz... hogy megjelent a városban... Rogyicsev... És hogy állítólag re-ha-bi-li-tál-ták... Lehetséges ez?

Amíg kimondta azt az utálatos, hosszú szót, tekintetét mereven a retikülje csatjára szegezte, s már hajlott rá, hogy elővegye a levelet; közben elmulasztotta azt a pillanatot, amikor Pása fehérebb lett a lepedőnél is.

– Mi van veled?! – kiáltott föl. Jobban megijedt, mint magától a levéltől. – Mi van veled?!

Az ura hátrahanyatlott a támlára, és nőies mozdulattal rángatta a nyakán az ő sálját.

– Lehet, hogy nem is igaz! – és erős kezével megragadta a férje vállát, jobbjában a retiküllel, mintha a vállára akarná akasztani. – Lehet, hogy nem is igaz! Maga Minyka nem látta. Csak az emberek beszélik...

Pavel Nyikolajevics sápadtsága lassan eloszlott, de a derekában, vállában, karjában halálos fáradtságot érzett, s a fejét egészen oldalt húzta a daganat.

– Miért kellett elmondanod? – szólalt meg nagyon gyönge, szerencsétlen hangon. – Nincs még elég bajom? S bár könnyek nélkül, kétszer sírósan megrándult a melle és a feje.

– Ne haragudj rám, Pasenyka! Na, ne haragudj, Paszik! – Még mindig fogta a vállát, s közben neki is reszketett rézvörös, göndör frizurája. – Én is kezdem elveszteni a fejem! Gondolod, hogy elveheti Minykától a szobát? Egyáltalán, hova fejlődnek a dolgok? Emlékszel, már hallottunk két ilyen esetről...

– Hogy jön ide most az az átkozott szoba? Vegye elsuttogta sírósan az ura.

– Hogyhogy átkozott? És hogy férjen el Minyka?

– A férjedre gondolj! Arra, hogy velem mi lesz!... Guzunról nem ír?

– Guzunról nem... De ha most mind elkezdenek visszajönni, mi lesz ebből?...

– Honnan tudjam? – mondta fojtott hangon az ura. – Milyen jogon eresztik ki őket? Hogy lehet ilyen kegyetlen traumát okozni az embereknek?

14. Igazságszolgáltatás

Mennyire várta Ruszanov ezt a találkozást! Hogy majd bátorságot merít belőle. Ehelyett még nyomottabb lett a hangulata; inkább el se jött volna Kápa. Imbolyogva, a korlátba fogózkodva kapaszkodott föl a lépcsőn, és érezte, hogy egyre jobban rázza a hideg. Kápa nem kísérhette föl nagykabátban; az a naplopó takarítónő direkt ott állt és nem engedte, így hát Kápa őt zavarta föl az urával, s vitette föl vele az élelemmel teli szatyrot. Az ügyeletes asztalnál a dülledt szemű Zoja nővér ült, aki az első este még valahogy tetszett is Ruszanovnak, de most elbarikádozta magát a kartonjaival, és azzal a faragatlan Csikasszal fecsegett, nemigen törődött a betegekkel. Ruszanov kért tőle egy aszpirint, amire ő betanult fürgeséggel vágta rá, hogy aszpirin csak este jár. Azért adott egy hőmérőt, hogy mérje meg a lázát. Aztán hozott neki valamit.

Pavel Nyikolajevics úgy feküdt le, ahogy elképzelte: a daganatát a párnára fektette (csoda, hogy ilyen puhák a párnák, nem kellett otthonról elhozatni a magáét), és fejére húzta a takarót.

Úgy kavarogtak, dübörögtek, izzottak agyában a gondolatok, hogy teste minden más része érzéketlenné vált, mintha narkózisban lett volna; már nem hallotta a szobatársak ostoba fecsegését, s miközben Jefrem járkálása miatt együtt rázkódott a padlóval, nem érzékelte ezt a járkálást se. S nem látta, hogy kivilágosodott az idő, még a nap is előbukkant, mielőtt lenyugodott volna, de már az – épület túloldalán. S az órák repülését se vette észre. Elaludt, talán a gyógyszertől, majd fölébredt – már égett a villany –, és megint elaludt. Másodszor is fölébredt az éjszaka közepén, a sötétben és csöndben.

Érezte, hogy többé nem fog tudni elaludni, odalett az álom jótékony takarója. Viszont a félelme teljes egészében itt van, belemarkol ujjaival a mellkasába, s szorongatja, nem ereszti.

Sokféle, a végtelenségig sokféle gondolat tolult a fejébe, s keringeni kezdett az agyában, a szobában, az egész tágas sötétségben.

Nem is igazi gondolatok. Egyszerűen félt. Igen, félt. Félt, hogy Rogyicsev holnap keresztültör a nővérek és takarítónők bástyáján, beront ide és összeveri. Nem az igazságszolgáltatástól, nem a közvélemény ítéletétől, nem a szégyentől félt Ruszanov, hanem attól, hogy összeverik.

Életében egyszer verték meg, az iskola utolsó, hatodik osztályában: este meglesték a kapuban, hogy elagyabugyálják, még jó, hogy senkinél se volt kés, de egész életére benne maradt az a szörnyű érzés: a minden irányból záporozó kemény, csontos öklök ütései.

Ahogy egy halottra hosszú évekig úgy emlékszik az ember, amilyennek fiatalon látta, még ha közben megöregedett is, Rogyicsevet is olyannak látta most Ruszanov holott tizennyolc év után megrokkanva, talán süketen, talán hétrét görnyedve kellett hogy visszajöjjön –, mint annak idején: napbarnított vasgyúrónak, aki expanderral és súlyzókkal edzette magát a közös hosszú erkélyen a letartóztatása előtti utolsó vasárnapon. Derékig meztelenül biztatta őt:

– Paska! Gyere ide! Tapogasd meg a karom! Ne sajnáld, nyomogasd meg jól! Érted már, mit jelent az új formátumú mérnök? Mi nem afféle angolkóros nyápicok vagyunk, mint Eduard Hrisztoforovics, hanem harmonikusan fejlett emberek! De te valahogy elpuhultál, kiszikkadtál a bőrrel párnázott ajtód mögött. Gyere hozzánk, a gyárba, beteszlek a műhelybe, jó? Nem akarod? Hahaha!

Hahotázva ment vissza a szobába, hogy megmosakodjék, közben lelkesen fújta: „Kovács vagyok! Ifjú a lelkem...”

Ezt a vasgyúrót képzelte most maga elé Ruszanov, amint beront ide, a kórterembe, s nekiesik azzal a két öklével. És nem bírt megszabadulni ettől a látomástól.

Rogyicsevvel valaha jó barátok voltak, ugyanabba a Komszomol-szervezetbe tartoztak, és együtt kapták azt a lakást is a gyártól. Aztán Rogyicsev szakérettségit tett, beiratkozott a műegyetemre, Ruszanov pedig szakszervezeti vonalon került a kádernyilvántartásra. Először a két feleség különbözött össze, azután ők is. Rogyicsev gyakran beszélt Ruszanovval sértő hangon, egyébként is túlságosan rátarti lett, eltávolodott a kollektívától, szembeállította vele magát; az együttlakás kezdett kibírhatatlanná válni. Hát igen, minden összejött, s persze mindkettőjükben gyakran felment a pumpa, végül Pavel Nyikolajevics olyan bejelentést tett Rogyicsevről, hogy az egy magánbeszélgetésben helyeslőleg nyilatkozott a szétvert Iparpárt tevékenységéről, és a gyárban kártevő csoportot szándékozik szervezni.

Ruszanov csak azt kérte nagyon, hogy az ő neve sehol se szerepeljen az ügyben, és ne legyen szembesítés: kirázta a hideg, ha csak eszébe jutott ez a lehetőség. De a nyomozó garantálta, hogy a törvény értelmében nem

szükséges fölfedni Ruszanov személyét, és nem kötelező a szembesítés, elég a vádlott beismerő vallomása. Még az ő bejelentését sem kell csatolni az ügyhöz, úgyhogy amikor a vádlott aláírja a 206. paragrafust, sehol se fog találkozni a társbérlője nevével.

Minden simán ment volna, ha nincs Guzun, a gyári pártszervezet titkára. A hatóságtól értesítést kapott arról, hogy Rogyicsev a nép ellensége, ezért az alapszervezet ki kell hogy zárja a pártból. De Guzun megmakacsolta magát, és elkezdett lármázni, hogy Rogyicsev a mi emberünk, és hogy mutassanak neki részletes bizonyítékokat. Amivel csak a saját fejére hozott bajt: két nap múlva éjszaka őt is letartóztatták, s a harmadik napon simán kizárták a pártból őt is, Rogyicsevet is mint ugyanannak az illegális ellenforradalmi szervezetnek a tagjait.

Ruszanovot most az aggasztotta, hogy az alatt a két nap alatt, amíg Guzunt sikerült megtörni, mégis kénytelenek voltak megmondani neki, hogy a terhelő anyagot Ruszanovtól kapták. Ha tehát Guzun találkozott *ott* Rogyicsevvel mivel ugyanabban az ügyben jártak el ellenük, végül is találkozhattak), ő szólhatott Rogyicsevnek; ezért rettegett most Ruszanov ettől a baljós visszatéréstől, ettől a holtaiból való feltámadástól, aminek a bekövetkeztét sohase tudta volna elképzelni.

Habár természetesen Rogyicsev felesége is sejthette a dolgot. Csak hát életben van-e? Kápa úgy tervezte: mihelyt Rogyicsevet letartóztatják, Kátya Rogyicsevának is azonnal ki kell tenni a szűrét, ők pedig birtokba veszik az egész lakást, és akkor az erkély is egészen az övék lesz. (Ma már nevetséges, hogy egy gáz nélküli lakás tizennégy négyzetméteres szobájának akkora jelentősége volt. De hát nőttek a gyerekek.) Ezt a hadműveletet már mindenütt jóváhagyták, a hatóság is megjelent, hogy Kátyát kilakoltassa – erre ő váratlanul azzal állt elő, hogy terhes. Amikor ragaszkodtak az ellenőrzéshez, igazolást hozott. Jól számított: terhes nőt a törvény szerint tilos kilakoltatni. És csak a következő télen rakták ki, így még hónapokig kénytelenek voltak együtt lakni vele: amíg kihordta, megszülte a porontyot, és letelt a szülési szabadsága. Igaz, Kápa nyikkanni se engedte a konyhában; Ava már ötéves volt, és nagyon viccesen tudta csúfolni.

Félelem? Most, hanyatt fekve az alvó, horkoló kórterem sötétjében (csak az előtérből szűrődött be a nővér olvasólámpájának halvány fénye az ajtó matt üvegén), álomtalan, tiszta fejjel próbálta megérteni, miért kavarta föl annyira Rogyicsev és Guzun árnyéka, s vajon akkor is megijedt volna, ha

valaki más tér vissza azok közül, akiknek bűnösségét ugyancsak segített megállapítani? Például a Rogyicsev által említett Eduard Hrisztoforovics, a burzsuj származású mérnök, aki őt a munkások füle hallatára lehülyézte és szélhámosnak nevezte (aztán maga vallotta be, hogy vissza akarta állítani a kapitalizmust); az a gyorsírónő; akit egy fontos vezető, Pavel Nyikolajevics pártfogója beszédének meghamisításában találtak bűnösnek, (a vezető egyáltalán nem úgy mondta azokat a bizonyos szavakat); az a makacs könyvelő (akiről ráadásul kiderült, hogy az apja pópa volt, úgyhogy egy perc alatt sikerült sarokba szorítani), a Jelcsanszkij házaspár és még annyi más...

De hiszen Pavel Nyikolajevics egyiküktől se félt, egyre bátrabban és nyíltabban segített a bűnök leleplezésében, két esetben még szembesítésre is vállalkozott, és ott fölemelte a hangját, és lerántotta a leplet a bűnösökről. De akkor szóba se jöhetett, hogy itt bármit is szégyellni kellene! Azokban a gyönyörű, becsületes időkben, harminchétben, harmincnyolcban oly érzékelhetően kitisztult a társadalmi légkör, és oly könnyen lehetett lélegezni benne! Minden hazug rágalmazó, az önkritika túlhajtói meg a túl okos intellektuelek eltűntek, befogták a szájukat, meglapultak, az elvhű, szilárd, odaadó emberek pedig, Ruszanov és barátai, büszkén fölemelt fejjel jártak.

Most meg valami új, zavaros, egészségtelen időket élünk, amikor szégyellni kell a korábbi, legbecsületesebb állampolgári tetteinket? Sőt félni kell a magunk sorsa miatt?

Félni! Micsoda képtelenség! Egész életét mérlegre téve se tudta magát Ruszanov gyávasággal vádolni. Neki soha nem volt félnivalója! Lehet, hogy nem volt kiemelkedően bátor, de olyan esetre se emlékezett, amikor gyávának mutatkozott. Nincs oka föltételezni, hogy a fronton gyávának bizonyult volna, egyszerűen nem küldték ki a frontra mint értékes, tapasztalt funkcionáriust. Nem lehet azt állítani, hogy elvesztette volna a fejét bombázáskor, vagy ha tűz üt ki, de K. – ból még a bombázások előtt eljöttek, tüzet pedig soha életében nem látott. Ugyanígy nem félt soha az igazságszolgáltatástól és a törvénytől, mert a törvényt nem szegte meg, az igazságszolgáltatás pedig mindig őt védte és támogatta. És nem félt soha attól sem, hogy a közvélemény leleplezi, mert a közvélemény is mindig az ő pártján volt. A megyei lapban se jelenhetett volna meg illetlen glossza Pavel Nyikolajevicsről, mert vagy Kuzma Fotyijevics, vagy Nyil Prokofjics

letiltotta volna. A központi sajtó pedig nem ereszkedhetett le Ruszanovhoz. Ezért a sajtótól se félt soha.

Amikor áthajóztak a Fekete-tengeren, egy csöppet se félt a tenger mélységétől. Hogy a magasságtól félt volna-e, azt nem tudhatja, mert mindig volt annyi esze, hogy ne mászkáljon magas hegyekre vagy sziklákra, a munkája jellegénél fogva pedig nem kellett hidat szerelnie.

Ruszanov immár hosszú évek, majdnem két évtized óta a kádernyilvántartást intézte. Ezt a munkát a különféle munkahelyeken különbözőképpen nevezték, de a lényege mindig ugyanaz volt. Csak a tanulatlanok meg a kívülállók nem tudják, milyen bonyolult, milyen aprólékos munka ez. Élete során minden ember számos kérdőívet tölt ki, és minden kérdőíven szerepel bizonyos számú kérdés. Egy embernek egy kérdőív egyetlen kérdésére adott válasza már olyan szál, amely az illetőtől a kádernyilvántartás helyi központjáig ér. Ily módon minden embertől sok száz szálacska indul ki, összességükben pedig millió a számuk, és ha látni lehetne őket, az egész eget behálóznák, ha pedig valóságos anyaggá változnának, se az autóbuszok, se a villamosok, de még maguk az emberek se bírnának mozogni, s a szél se kergethetné maga előtt az újságok lapjait, még a faleveleket se. De láthatatlanok és anyagtalanok. Mégis állandóan érezni őket. A helyzet az, hogy az úgynevezett kristálytiszta káderlap, mint abszolút igazság, mint ideál – úgyszólván elérhetetlen. Minden eleven emberről mindig föl lehet jegyezni valami negatívumot vagy gyanúsat, minden ember elkövetett valamilyen hibát vagy eltitkolt valamit, ha alaposabban megvakarjuk.

E láthatatlan szálak szüntelen érzékeléséből természetszerűleg kifejlődik az emberekben a tisztelet az iránt, aki ezeket a szálakat kifeszíti, aki ezt a rendkívül bonyolult nyilvántartást kézben tartja, és ettől tekintélyes személyiséggé növi ki magát.

Még egy – ezúttal zenei – hasonlattal élve: Ruszanov különleges helyzete folytán, mondhatni, egy soklapú xilofon birtokába jutott, és tetszése, óhaja vagy a szükség szerint bármelyik lapot megüthette. S jóllehet mind fából készült, mindnek más a hangja.

Vannak lapok, illetve módszerek, amelyek a legóvatosabb, leglágyabb hangot adják. Ha például azt akarta tudtára adni valamelyik elvtársnak, hogy nincs vele megelégedve, vagy csak figyelmeztetni akarta, egy kicsit a helyére tenni, a legkülönbözőbb módon tudott köszönni. Ha az illető köszönt (természetesen előre), viszonozhatta tárgyilagosan, ám mosoly

nélkül, de föl is vonhatta a szemöldökét (ezt dolgozószobájában, a tükör előtt gyakorolta be), kicsit késleltetve a választ, mintha kételkednék, kell-e egyáltalán köszönnie ennek az embernek, méltó-e rá, és csak ezután köszönt (vagy teljes fejfordulattal, vagy éppen csak, vagy egyáltalán nem fordulva felé). Az ilyen parányi késlekedés azonban mindig hatásos. Az illető elvtárs, akinek ilyen késéssel vagy hűvösen köszönt vissza, azonnal lázasan kutatni kezdte magában, melyek azok a hibák, amelyeket egyáltalán elkövethetett. S talán épp ez a késlekedés, amely bizonytalanságot keltett benne, mentette meg attól, hogy megtegye azt a helytelen lépést, amelyre már lendült volna a lába, s Pavel Nyikolajevics esetleg későn szerzett volna róla tudomást.

Ennél erőteljesebb eszköz volt, ha valakivel összetalálkozva (vagy telefonált neki, vagy akár be is hívta magához) azt mondta: „Jöjjön be hozzám holnap tíz órára!" „Most nem lehet?" – kérdezi erre minden esetben az illető, mert mielőbb szeretné tudni, miért hívják, s minél előbb túl akar lenni a beszélgetésen. „Nem, most nem lehet" mondja lágyan, de szigorúan Ruszanov. Nem azt mondja, hogy más dolga van, vagy hogy értekezletre megy, nem, semmi esetre se említ valamilyen érthető, konkrét okot, amivel megnyugtatná az illetőt (éppen ez a módszer lényege); úgy mondja ki ezt a „most nem lehet"-et, hogy számos komoly indokot sejtessen, amelyek nem mind kedvezők. „Miről lenne szó?" – kérdezheti meg még az illető, vagy mert a bátrabbak fajtájából való, vagy mérhetetlenül tapasztalatlan. „Majd holnap megtudja" – feleli bársonyos hangon Pavel Nyikolajevics. De milyen sok idő van hátra másnap tíz óráig! Mennyi esemény! Az illetőnek be kell fejeznie a munkanapját, hazamenni, beszélgetni a családjával, esetleg moziba vagy szülői értekezletre menni az iskolába, aztán aludni (már aki tud aludni), majd reggel magába kényszeríteni a reggelit, és közben egész idő alatt furkálja és rágja a kérdés: „Vajon miért hívat?" Ez alatt a hosszú idő alatt sok mindent megbán, sok mindentől tart, és előre megfogadja magában, hogy ezentúl nem fogja piszkálni a főnökeit az értekezleten. Aztán amikor belép a szobába, lehet, hogy nincs is semmilyen ügy, csak ellenőrizni kell a születése pontos dátumát vagy a diplomája számát.

S akárcsak a xilofon lapocskái, a módszerek egyre, mélyültek, vastagodtak; a legélesebb és legszárazabb így hangzott: „Szergej Szergejics (ő az egész vállalat igazgatója, a helyi Gazda) arra kéri, hogy eddig és eddig a határidőig töltse ki ezt a kérdőívet. „És... átnyújt az illetőnek – nem egy

egyszerű káderlapot, hanem a Ruszanov szekrényében őrzött káderlapok legteljesebbikét és legkellemetlenebbikét, például azt, amelyet a titkosításhoz alkalmaznak. Lehet, hogy az illetőt egyáltalán nem szándékoznak titkosítani, sőt Szergej Szergejics nem is tud az egészről, de ugyan ki fogja ellenőrizni, mikor magától Szergej Szergejicstől úgy félnek, mint a tűztől?

Az illető átveszi a kérdőívet, és még derűs arcot is mutat, de valójában; főleg ha valamit eltitkolt eddig a nyilvántartás elől, reszket belül, mint a nyárfalevél. Mert ezen a kérdőíven semmit se szabad eltitkolni. Ez egy olyan kérdőív. A kérdőívek kérdőíve.

Éppen e káderlap segítségével sikerült Ruszanovnak elérnie, hogy néhány asszony, akinek a férje az 58. paragrafus alapján börtönbe került, beadja a válópert. Bármilyen gondosan el is tüntették ezek az asszonyok a nyomokat – a csomagokat nem a saját nevükben, sőt nem is ebben a városban adták föl, vagy egyáltalán nem küldtek csomagot –, ezen a káderlapon olyan sűrűn sorjáztak a kérdések, hogy nem lehetett tovább hazudni. Csak egy rés volt ezen a sövényen: a végleges és törvényes válás. Ráadásul a végtelenségig leegyszerűsítették a procedúrát: a bíróság nem kérte az elítélt beleegyezését a válásba, sőt nem is értesítette megtörténtéről. Ruszanov fontosnak tartotta a válást, hogy a bűnös ne ránthassa le mocskos mancsával a még nem teljesen elveszett feleségét az állampolgári tisztesség útjáról. Ezeket a kérdőíveket különben nem továbbították sehova. Szergej Szergejicsnek pedig legföljebb tréfából mutatták meg.

Ruszanov a maga sajátos, titokzatos, a termelőtevékenységen kívül eső helyzetének hála, megismerhette az élet valóságos folyamatait. Azaz élet, amelyet mindenki láthat – a termelés, az értekezletek, az üzemi lapjai üzemi bizottság hirdetményei, a juttatások iránti kérelmek, az ebédlő, a klub – nem az igazi, csak a beavatatlanok hiszik annak. Az élet valódi irányát, minden harsányságtól mentesen, csöndes dolgozószobákban döntötte el két-három egymással szót értő ember, vagy egy tapintatos telefonhívás. Valódi élet csordogált ezenkívül még a titkos papírokon Ruszanov és munkatársai aktatáskájának mélyén, és ez sokáig követhette némán az embert; csak egy-egy pillanatra mutatkozott meg leplezetlenül, kivicsorította a fogát, tüzet okádott áldozatára, majd ismét eltűnt, nem tudni, hova. S a felszínen megint nem látszott más, mint a klub, az ebédlő, a kérelmek, az üzemi újság, a termelés. Csak a portásfülke előtt elvonulók közül hiányzott egy-kettő: azok, akiket elbocsátottak, elvittek, kivontak a forgalomból.

A munka jellegének megfelelően volt elrendezve Ruszanov munkahelye is. Mindig külön szobája volt: előbb csak egy fényes kárpitosszögekkel kivert párnázott ajtóval, majd ahogy a társadalom gazdagodott, egy második ajtó került az első elé, úgyhogy egy keskeny, sötét kis belépő keletkezett. Ez a belépő látszatra egyszerű találmány, mélysége nem több, mint egy méter, s a látogató legföljebb egy-két másodpercig tartózkodik benne, amíg behúzza maga után a külső ajtót, s még nem nyitja ki a belsőt. De ezekben a másodpercekben, a döntő beszélgetés előtt mintha börtönbe csuknák: se fény, se levegő, és érzi saját semmiségét azzal szemben, akihez most bemegy. S ha volt is benne bátorság, független gondolkodás, itt, ebben a zárt kuckóban búcsút mond neki.

Természetesen egyszerre több ember soha nem ronthatott be Pavel Nyikolajevicshoz, csak egyenként eresztették be őket: kit hívtak, ki pedig telefonon kapott engedélyt a belépésre.

A valóság jelenségeinek dialektikus összefüggése következtében Pavel Nyikolajevics munkahelyi viselkedése természetesen nem maradhatott hatástalan az életformájára. Ahogy múltak az évek, ő is, Kapitolina Matvejevna is úgy érezte, hogy nem képes elviselni a vonatok termes kocsijait, de még a hely jegyeseket sem, ahova mindenféle bekecses, vödrös, zsákos alakok nyomakodtak föl. Ruszanovék már csak párnás kocsikban és foglalt fülkékben utaztak. Természetesen a szállodákban is mindig előre foglaltak szobát Ruszanov számára, nehogy valaki mást is berakjanak hozzá. Üdülni se mentek el akárhova, csakis oda, ahol ismerik és tisztelik az embert, megfelelő körülményeket teremtenek számára, és ahol a strand és a park is el van kerítve a köznéptől. Amikor Kapitolina Matvejevnának az orvos több *sétát* írt elő, teljesen lehetetlen volt máshol sétálnia, mint egy ilyen üdülő kertjében, a vele egyenlők között.

Ruszanovék szerették a népet, az ő nagy népüket, ezt a népet szolgálták, és hajlandók voltak életüket áldozni a népért.

De ahogy múltak az évek, egyre kevésbé tudták elviselni a – lakosságot. Ezt a szeszélyes, mindig kibúvót kereső és követelődző népséget.

Ruszanovék megutálták a villamost, a trolibuszt, az autóbuszt, ahol mindig lökdösődnek, különösen fölszálláskor, ahova építőmunkások és más kétkezi dolgozók szállnak föl piszkos munkaruhában, és összekenhetik az ember kabátját gépolajjal vagy mésszel, és ami a fő, divatba jött az az utálatos familiáris viselkedés, hogy megveregetik az ember vállát, arra kérve, adja tovább a menetdíjat, vagy vegye el a visszajáró pénzt, úgyhogy

vég nélkül nyújtózkodhat előre-hátra. Gyalog járni a városban fárasztó is, közönséges is: nem illik a rangjukhoz. Ha a szolgálati kocsik foglaltak voltak vagy szervizbe kellett vinni őket, Pavel Nyikolajevics olykor órákig nem jutott haza ebédelni: ott ült az íróasztalánál, és várta, mikor kap kocsit. Mi mást tehetett volna? Ha gyalog megy, bármikor váratlan incidens érheti, a járókelők között mindig akadnak rosszul öltözött, szemtelen, olykor ittas emberek. A rosszul öltözött ember mindig veszélyes, mert nem érzékeli a felelősségét, meg nincs is sok vesztenivalója. Különben jól öltözött lenne. Persze a rendőrség és a törvény Ruszanovot védi a rosszul öltözött emberrel szemben, de ez a védelem óhatatlanul mindig későn érkezik, s csak azért; hogy utólag megbüntesse a vétkest.

És lám, a világon addig semmitől se félő Ruszanov teljesen normális és jogos félelmet kezdett érezni a züllött, ittas emberekkel szemben, jobban mondva attól, hogy behúznak neki egyet az öklükkel.

Azért is izgatta föl először annyira Rogyicsev visszatérésének híre: úgy képzelte, Rogyicsevnek az lesz az első dolga, hogy ököllel essen neki. Nem az, hogy akár ő, akár Guzun törvényesen járna el ellene: a törvény szerint semmilyen követelésük nem lehet Ruszanovval szemben. De mi van, ha megmaradtak egészséges embernek, és közönségesen szólva: be akarják verni a pofáját?

Bár ha józanul nézzük a dolgot, természetesen fölösleges volt az első, ösztönös rémülete. Lehet, hogy nincs is semmilyen Rogyicsev, és adja isten, hogy ne is jöjjön vissza soha. Ezek a visszatérésekről szóló híresztelések valószínűleg csak legendák, mert Pavel Nyikolajevics a maga munkája során egyelőre nem vett észre olyan jeleket, amelyek az élet jellegének megváltozására utaltak volna.

De még ha Rogyicsev csakugyan visszatért volna, akkor is K. – ba, nem pedig ide. És kisebb gondja is nagyobb annál, mint hogy Ruszanovot keresse. Inkább attól félhet, azon kell lennie, nehogy megint kitegyék a szűrét K. – ból.

És ha keresni kezdi is, nem fogja mindjárt megtalálni az ide vezető szálat. A vonat pedig három nap és három éjszaka jön ide, s közben nyolc megyén halad át. De még ha elvergődik is valahogy idáig, nem a kórházban fogja őt keresni, hanem otthon. A kórházban Pavel Nyikolajevics teljes biztonságban van.

Biztonságban?... Nevetséges. Biztonságban ezzel a daganattal?

Ha már ilyen bizonytalan időknek nézünk elébe, talán jobb is, ha meghal. Jobb meghalni, mint minden visszatéréstől félni. Micsoda őrület visszahozni őket! Minek? Megszokták ott, megbékéltek, hát miért engedik most haza őket, hogy földúlják mások életét?

Úgy látszik, mégis kiadta a mérgét, és végre el tud aludni. Igyekeznie kell minél előbb elaludni.

De ki kellett mennie. Ez a legkellemetlenebb procedúra ebben a kórházban.

Óvatosan megfordult – a daganat mint valami vasököl nyomta a nyakát –, kikecmergett a sodrony mélyedéséből, fölvette a pizsamakabátját, papucsát, szemüvegét, és csöndben kicsoszogott.

Az asztalnál ott őrködött a szigorú, fekete hajú Marija, és éberen a csoszogás irányába fordult.

A lépcső mellett álló ágyon egy új beteg – hosszú kezű, hosszú lábú, testes görög – gyötrődött, s nyögött nagyokat. Feküdni nem bírt, ült, mintha nem férne el az ágyban, és a félelemtől kitágult szemmel követte Pavel Nyikolajevicsot.

A lépcsőfordulóban egy kicsire aszott, még rendesen megfésült, de teljesen besárgult beteg félig ült, félig feküdt két föltámasztott párnán, és egy sátorponyvából készült tömlőből folyamatosan oxigént kapott. Az éjjeliszekrényén narancsok, sütemény, kefír, de mindez már mindegy volt neki; a közönséges tiszta, ingyen levegőből nem jutott annyi a tüdejébe, amennyi kellett volna.

Az alsó folyosón is ágyak sorakoztak. Némelyik beteg aludt. Egy keleties arcú, csapzott hajú öregasszony kezét-lábát szétvetve vonaglott kínjában.

Pavel Nyikolajevics elhaladt egy szűk kamra mellett, amelynek egyetlen, rövid, piszkosnak látszó díványára fektették válogatás nélkül azokat, akiknek beöntést adtak.

Végül nagy lélegzetet véve, benyitott a vécébe. Ebben a vécében, ahol nem voltak fülkék, de még vécécsészék sem, különösen kiszolgáltatottnak, porig megalázottnak érezte magát. A takarítónők napjában többször takarítottak itt, mégse győzték: mindig friss hányás-, vér- és ürüléknyomok éktelenítették. Hiszen ezt a vécét vademberek használtak, akik nem voltak hozzászokva semmilyen komforthoz, meg végsőkig elgyötört betegek. Be kell mennie az igazgató főorvoshoz, és kiverekedni, hogy a személyzeti vécét használhassa.

De Pavel Nyikolajevicsban valahogy bágyadtan fogalmazódott meg ez a teljesen konkrét gondolat is.

Megint elhaladt a beöntőkamra, a csapzott hajú kazah vénasszony és a folyosón alvók mellett.

Majd az oxigéntömlős halálraítélt mellett. Fönt a görög ijesztő, rekedt suttogással megszólította:

– Hallgass ide, testvér! Itt mindenkit meggyógyítanak? Vagy van, aki meghal?

Ruszanov vadul rámeredt – s e mozdulat közben hirtelen belényilallt, hogy már nem tudja külön forgatni a fejét, hogy ugyanúgy, mint Jefrem, az egész törzsével kell elfordulnia. Az az iszonyatos polip a nyakán föl egészen az álláig, lefelé a kulcscsontjáig szorította.

Sietve visszamenekült a kórterembe.

Mi jár még az eszében?! Kitől fél? Miben reménykedik? Ott, az álla és a kulcscsontja között van az ő sorsa.

Az igazságszolgáltatása.

S ezzel az igazságszolgáltatással szemben nincsenek se ismerősök, se érdemek, se védelem.

15. Mindenkinek a magáé

– Te hány éves vagy?

– Huszonhat.

– Hohó, az már valami!

– És te?

– Tizenhat. Gondold meg: hogy adhatja oda valaki tizenhat éves korában a lábát?

– Meddig akarják?

– Térdig. Ennél alább nem adják, már láttam itt. De rendszerint ráhagyással csinálják. Eddig, ni. Csak a csonk lifeg.

– Majd csináltatsz műlábat. Egyébként mihez akarsz kezdeni?

– Az egyetemről ábrándozok.

– Milyen szakra gondolsz?

– Vagy irodalomra, vagy történelemre.

– Gondolod, hogy sikerül a fölvételid?

– Azt hiszem, igen. Sohase izgulok. Nagyon nyugodt vagyok.

– Az jó. Akkor meg mit zavar a műláb? Tanulhatsz is, dolgozhatsz is. Még jobban is bírod a seggélést. Többre viszed a tudományban.

– És az életben?

– Mi van még a tudományon kívül?

– Hát...

– A nősülés?

– Mondjuk, az.

– Majd találsz magadnak! Minden ágra jut madárka... Még milyen alternatívád van?

– Tessék?

– Vagy a lábad, vagy az életed?

– Igen. Bár... talán magától elmúlik.

– Nem, Gyoma, a „talán”-ra nem lehet hidat építeni. A „talán”-ból csak „talon” lesz. Ilyen szerencsére józan ésszel nem lehet számítani. Megmondták, milyen daganatod van?

– Valami esz-a.

– Esz-a? Akkor muszáj megoperálni.

– Miért, te tudod, mi az?

– Tudom. Ha nekem mondanák azt, hogy adjam oda a lábam, biz’ isten odaadnám. Pedig az én életem értelme a mozgás: gyalog vagy lóháton. Autók arra nem járnak.

– Miért? Már nem is akarják...?

– Nem.

– Elkéstél?

– Hogy is mondjam... Nem éppen elkéstem... illetve, részben igen. Ott ragadtam a telepen. Legalább három hónappal ezelőtt kellett volna jönni, de nem akartam félbehagyni a munkát. A járástól és lovaglástól kisebesedett, nedvezett, elgennyedt. Amikor fölfakadt, megkönnyebbültem, és megint dolgozni vágytam. Gondoltam, még várok egy kicsit. Most már annyira ég, hogy legszívesebben letépném a nadrág szárát vagy meztelenül ülnék itt.

– Nem kötözik át?

– Nem.

– Megnézhetem?

– Nézd.

– Huhú, milyen!... Egészen sötét.

– A természettől ilyen. A születésem óta volt ott egy nagy anyajegy. Az vált rosszindulatúvá.

– És ezek itt?

– Három sipoly. Ahol fölfakadt... Egyszóval, Gyomka, az én daganatom egészen más, mint a tiéd. Úgy hívják, hogy melanoblasztóma. Ez a nyomorult nem kegyelmez. Nyolc hónap után rendszerint földobja az ember a talpát.

– Honnan tudod?

– Még mielőtt idejöttem, elolvastam egy könyvet. Elolvastam, és csak akkor kaptam észbe. De az a helyzet, hogy ha korábban jövök is, akkor se vállalják a műtétet. A melanoblasztóma olyan rohadt valami, hogy ha csak hozzáérnek a késsel, azonnal áttételeket sarjaszt. Ő is élni akar a maga módján, érted? Ez alatt a három hónap alatt átterjedt a lágyékomra.

– Mit mond Ludmila Afanaszjevna? Szombaton behívott magához?

– Azt mondta, hogy meg kell próbálni valamilyen aranykolloidot szerezni. Ha sikerül szerezni, talán meg lehet állítani a lágyékban, a lábamon meg elfojtják röntgennel így el lehet húzni...

– Meg tudják gyógyítani?

– Nem, Gyomka, engem már nem lehet meggyógyítani. A melanoblasztómából még senki se gyógyult ki. A lábamat amputálni kevés,

följebb meg mit vágjanak le? Most az a kérdés, hogyan lehet elhúzni. Mennyit nyerhetek: néhány hónapot? Vagy évet?

– Ez azt jelenti, hogy te...

– Igen. Azt jelenti. Én ezt, Gyomka, már elfogadtam. De nem az él többet, aki tovább él. Számomra most az a kérdés, mit tudok még elvégezni. Muszáj valamit elvégezni ezen a földön! Még három év kellene! Ha három évet adnának, semmi mást nem kérnék. De ezt a három évet nem a kórházban kellene töltenem, hanem kinn a terepen.

Egész halkan beszélgettek Vagyim Zacirko ablak melletti ágyán. Az egész beszélgetésüket csak Jefrem hallhatta, de ő reggel óta úgy feküdt ott, mint egy tuskó, és nem vette le a szemét a plafonról. Talán még Ruszanov hallotta őket, aki néhányszor rokonszenvvel pillantott Vagyim felé.

– És mi az, amit el tudsz végezni? – kérdezte Gyomka borús arccal.

– Próbáld megérteni. Most egy új, nagyon vitatott elképzelést ellenőrzök, a központban dolgozó nagy tudósok alig hisznek benne; az a lényege, hogy a polifémérctelepeket föl lehet fedezni a radioaktív vizek révén. Tudod, mi az, hogy „radioaktív”? Ezernyi érv létezik, és papíron mindent és mindennek az ellenkezőjét be lehet bizonyítani. De én *érzem*, világosan érzem, hogy a gyakorlatban is be tudom bizonyítani az egészet. Ehhez azonban állandóan ott kell lenni a terepen, konkrétan: meg kell találni az érceket a vizek és csakis a vizek segítségével. És lehetőleg ismételten. A munka az munka, de mire megy el az erőnk? Például nincs vákuumszivattyúnk. Csak örvényszivattyúnk, amit csak úgy lehet működtetni, ha kiszívjuk belőle a levegőt. Mivel? A szánkkal! Így jócskán nyeltem a radioaktív vízből. Különben is azt isszuk. A kirgiz munkások azt mondják: az apáink sohase ittak a vízből errefelé, hát mi se iszunk. Mi oroszok pedig iszunk. Különben is, akinek melanoblasztómája van, minek féljen a radioaktivitástól? Épp nekem való munka.

– Nagy szamár vagy! – jelentette ki Jefrem kifejezéstelen, csikorgó hangon, anélkül hogy feléjük fordult volna. Tehát mindent hallott. – Minek neked a geológia, mikor meg fogsz halni? Nem segít rajtad... Inkább azon törnéd a fejed, mi élteti az embert?

Vagyim mozdulatlanul pihentette a lábát, de a feje könnyen forgott hajlékony nyakán. Eleven, fekete szeme készségesen villant meg, puha ajka kicsit megrándult, s egy csöppet se sértődötten válaszolt:

– Én éppenséggel tudom. Az alkotás! Az sokat segít. Se inni, se enni nem muszáj.

És megkocogtatta műanyag töltőceruzájával a fogait, azt figyelve, mennyire értik a szavait.

– Olvasd el ezt a könyvet, és meg fogsz lepődni! koppintott Jefrem a kék fedélre, de még mindig nem mozdította el a törzsét, így nem is láthatta Vagyimot.

– Már megnéztem – vágta rá gyorsan Vagyim. – Nem a mi korunknak szól. Túlságosan szétfolyó. Erélytelen. A mi jelszónk: „Dolgozz többet! És ne a saját zsebedre!” Ennyi az egész.

Ruszanov fölrezzent, barátságosan rávillantotta a szemüvegét, és fennhangon megkérdezte:

– Mondja fiatalember, maga kommunista?

Vagyim ugyanolyan készségesen és egyszerűen fordította felé a tekintetét.

– Igen – mondta lágyan.

– Biztos voltam benne! – kiáltott föl diadalmasan Ruszanov, és fölemelte az ujját.

Most éppen olyan volt, mint egy tanító. Vagyim rácsapott Gyomka vállára:

– Menj vissza a helyedre. Dolgoznom kell.

És a *Geokémiai módszerek* fölé hajolt, amelynek lapjai közé egy papírszeletet dugott, tele apró betűs jegyzettel, óriási felkiáltó- és kérdőjelekkel.

Miközben olvasott, alig észrevehetően mozgott ujjai között a fekete töltőceruza.

Olyan elmélyülten olvasott, mint aki már nincs itt, de Pavel Nyikolajevicsot fölbátorította a támogatása, és szeretett volna még több bátorságot gyűjteni a második injekció előtt, amellett végleg meg akarta törni Jefremet, hogy ezentúl ne terjessze itt a rosszkedvét. Egyenesen rászegezte a szemét, folytatta, amit elkezdett:

– Az elvtárs jó példát mutat magának, Poddujev elvtárs. Nem szabad így behódolni a betegségnek. És nem szabad hinni az első kezébe kerülő vallásos könyvnek. Maga gyakorlatilag az... – Azt akarta „mondani: „az ellenség malmára hajtja a vizet”; a köznapi életben mindig rá lehet mutatni az ellenségre, de itt, a kórházi ágyakon ki az ellenségük? – Bele kell tudni látni az életbe. Legfőképpen pedig a hőstett természetébe. Mi sarkallja az embereket hőstettekre a termelés frontján? Mi sarkallta a Honvédő

Háborúban? Vagy például a polgárháborúban? Hogy éhesen, rongyosan és fegyvertelenül...

Furcsán mozdulatlan volt ma Jefrem: nemhogy fölkelt volna s járkálna az ágyak között, de mintha teljesen meg lenne fosztva szokásos mozdulataitól. Azelőtt csak a nyakát óvta, és nem szívesen fordította el a törzsét, de ma nem moccantotta se a lábát, se a karját, csak most, az imént koppintott rá ujjával a könyv fedelére. Megpróbálták rábeszélni, hogy reggelizzen meg, de azt válaszolta: „Akinek üres a hasa, nem kap gyomorrontást.” Reggeliosztás előtt és után is olyan mozdulatlanul feküdt, hogy ha néha nem pislog, azt hihették volna, hogy kővé változott.

De a szeme nyitva volt.

A szeme nyitva volt, s ahhoz, hogy Ruszanovot láthassa, éppen nem kellett semerre se fordulnia. Egyedül az ő fehér pofáját látta a plafonon és a falakon kívül.

Azt is hallotta, mit magyaráz neki Ruszanov. Moccant az ajka, és ugyanazon a rosszindulatú hangon szélalt meg, csak még kevésbé tagoltan ejtette ki a szavakat:

– A polgárháborúban? Te tán részt vettél benne?

Pavel Nyikolajevics sóhajtott.

– Maga meg én, Poddujev elvtárs, már csak a korunk miatt se vehettünk részt benne.

Jefrem elhúzta az orrát.

– Azt nem tudom, hogy te miért nem, de én igen.

Pavel Nyikolajevics finoman összevonta a szemöldökét a szemüvege fölött.

– Az hogy lehet?

– Nagyon egyszerűen – mondta lassan Jefrem, meg-megpihenve a szavak között. – Fogtam egy pisztolyt és harcoltam. Marha vicces volt. Nem csak én.

– De hát hol harcolt?

– Izsevszknél. Az alkotmányozósokat csépeltük. Én magam hetet terítettem le közülük. Most is emlékszem rá.

Igen, úgy rémlik, mind a hét felnőttet maga elé tudja idézni: hogy kit hol lőtt le ő, a kölyök, a föllázadt város utcáin.

Még valamit magyarázott neki a szemüveges, de Jefremnek mintha bedugult volna a füle, és csak néha engedett be egy-egy szót.

Ahogy hajnalban kinyitotta a szemét, és meglátta maga fölött a csupasz plafon négyszögét, egyszerre minden ok nélkül eléje ugrott pőrén, valamennyi részletével egy régi, jelentéktelen és teljesen elfeledett eset.

Egy novemberi napon történt, már a háború után. Esett, a hó, de mindjárt olvadni is kezdett, az árokból kihányt melegebb földön pedig teljesen elolvadt. Gázvezetékhez ástak árkot, s a terv egy méter nyolcvanas mélységét írt elő. Poddujev látta, hogy nincs meg a szükséges mélység. De odajött a brigádvezető, és pimaszul azt állította, hogy az egész hosszában megvan. „Minek méricskélni? Csak neked lesz rosszabb!" Poddujev fogta a mérőrudat, amelybe tíz centiméterenként vízszintes fekete vonalat égettek, minden ötödiket egy kicsit hosszabbra húzva, és elindultak, hogy lemérjék. Lábuk beleragadt a puha, fölázott talajba; rajta csizma volt, a brigádvezetőn bakancs. Megmérték egy helyütt – száznegyven volt – és továbbmentek. Odébb hárman ástak: egy magas, keszeg férfi, akinek arcát sűrű, fekete szakáll nőtte be, egy volt katona, még tányérsapkában, csak a csillagot tépték le róla, és csupa agyag és mész volt a lakkozott ellenző és a sötétpiros szegély: a harmadik, jóval fiatalabb, micisapkát és rövid, szűk, kopott városi kabátot viselt, amit még iskolás korában vehettek neki. (Jefrem talán most először látta ilyen tisztán maga előtt ezt a hitvány kabátot.) Az első kettő még úgy-ahogy kapirgálta a földet, s lendítgette a lapátot fölfelé, bár a vizes föld nem vált le a vasról, de ez a harmadik, a kölyök, csak állt és mellét a lapát nyelének támasztotta, mintha át volna döfve, mint egy hótól fehér madárijesztő, s a két kezét a kabát ujjába dugta. (Kesztyűt nem adtak ki nekik.) A katona, lábán csizma volt, a másik kettőén autógumiból eszkábált bocskorféle. „Mit állsz, mint egy faszent? – ordított rá a brigádvezető. – Szigorítottat akarsz? Megkaphatod!" A gyerek csak sóhajtott és előregörnyedt, mintha az ásónyél még mélyebben fúródott volna belé. A brigádvezető adott neki egy nyaklevest, amitől a fiú hátratántorodott, aztán megrázta magát és elkezdte bökdösni a földet.

Nekiláttak a mérésnek. Kétfelől az árok szélére hányták a földet, így ahhoz, hogy láthassák, a felső rovátkát a mérőrúdon, erősen le kellett hajolni. A katona látszólag segített, valójában megdöntötte a mérőrudat, így akarván pótolni a hiányzó tíz centit. Poddujev elkáromkodta magát, kiegyenesítette a rudat, és látni lehetett, hogy pontosan százhatvanöt centi.

– Hallgass ide, főnök polgártárs – kérte halkan a katona. – Ezt a pár centit engedd el nekünk. Nem bírjuk kiásni. Üres a bendőnk, nincs erőnk. Meg látod, milyen, az idő is...

– Engem meg ültessenek le, mi? Mit ki nem találtok! A terv az terv. És egyenes legyen az oldala, ne ilyen púpos a közepén!

Amíg Poddujev fölegyenesedett és kiemelte a rudat, meg a lábát is kihúzta a sárból, azok ott hárman fölnéztek rá: az egyik fekete szakállas, a másik arca mint egy meghajszolt lóé, a harmadiké még sosem látott borotvát. A hó pelyhekben hullott élettelennek látszó arcukra, ők pedig fölnéztek rá. A fiúnak ekkor szétvált az ajka, és így szólt:

– Nem baj. Te is meg fogsz egyszer halni, főnök! Poddujev pedig nem írta meg a feljegyzést, hogy zárják őket karcerba, csak pontosan kitöltötte, hogy mennyit végeztek, nehogy még ő húzza helyettük a rövidebbet. Ha visszagondol rá, voltak ennél cifrább esetek is. Amellett legalább tíz év telt el azóta. Poddujev már nem lágerokban dolgozott, az a brigádvezető is kiszabadult, a gázvezetéket csak ideiglenesen fektették le, talán már nem is továbbít gázt, sőt a csöveket is elvitték máshova, de lám, az első mondat, ami ma fölcsendült a fülében, ez volt:

– Te is meg fogsz egyszer halni, főnök!

És Jefrem semmi olyat nem tudott ellene fölhozni, ami nyomna valamit a latban. Mondja azt, hogy még élni szeretne? Az a fiú is élni akart. Hogy neki erős akarata van? Hogy rájött valamire, és ezentúl másként szeretne élni? A betegség fütyül rá, a betegségnek megvan a maga *terve*.

Ez az arannyal cifrázott kék fedelű könyvecske, amely negyedik éjszaka pihent Jefrem matraca alatt, valami olyasmit mondott a hindukról, hogy az ő hitük szerint nem halunk meg teljesen, hanem a lelkünk átköltözik valamilyen állatba vagy egy másik emberbe. Ez tetszett Jefremnek: jó volna legalább valamit megmenteni magából. Nem hagyni elpusztulni. Kicsúszni a halál keze közül.

Csakhogy egy fikarcnyit se hitt ebben a lélekvándorlásban vagy miben.

A nyakából a fejébe nyilallt a fájdalom, szünet nélkül és valahogy négyesével. S ez a négy nyilallás is azt mondta:

„Jefrem... Poddujev... Meghalt... Pont... Jefrem... Poddujev... Meghalt... Pont...”

És így tovább, szünet nélkül. Magában mondogatni kezdte ő is. Minél tovább mondogatta, mintha annál jobban különvált volna a halálra ítélt Jefrem Poddujevtől. És kezdett hozzászokni a halálához. Mintha a szomszédja halála lenne. És mintha annak a valaminek benne, ami úgy gondol Jefrem Poddujev halálára, mint a szomszédjáéra – mintha annak nem is kellene meghalnia.

Na de Poddujevnek? A szomszédjának? Annak mintha már nem lenne menekvés. Talán csak ha elkezdené inni a nyírfatapló-teát... De az áll a levélben, hogy egy éven át kell inni megszakítás nélkül. Ehhez szárított gombából két pud, a frissből legalább négy kellene. Tehát nyolc csomag. Meg hogy a tapló ne álljon sokáig, mindig frissen szedjék. Nem lehet egy csomagban elküldeni az egészet, hanem apránként, havonta egyet. Ki fogja neki ezt összegyűjteni és időben el is küldeni? Onnan, Oroszországból?

Ehhez valami közeli, jó rokon kellene.

Sok-sok ember vonult át Jefrem életén, de egyikük se került ilyen szoros kapcsolatba vele.

Legföljebb az első felesége, Amina gyűjthetné össze s küldhetné el. Oda, az Urálba nem is írhatna másnak, mint őneki. Ő meg azt válaszolná: „Dögölj meg cipőben, vén csődör!” És igaza lenne.

Igaza lenne a szokásos felfogás szerint. De e szerint a kékfedelű könyv szerint nem. A könyv szerint Aminának meg kellene őt sajnálnia. Sőt szeretnie kellene. Nem mint az urát, hanem egyszerűen mint egy szenvedő embert. És postára adni a csomagokat.

Nagyon jó könyv lenne ez ha mindenki egyszerre e szerint kezdene élni...

Ekkor hatolt bedugult fülébe az, amit épp mondott a geológus: hogy ő a munkáért él. Jefrem pedig rákoppintott körmével a könyvre.

Aztán megint a maga gondolataiba mélyedt, és nem látott, nem hallott semmit. És megint nyilallni kezdett a feje.

Annyira kínozta ez a nyilallás, hogy úgy érezte, legjobb lenne nem mozdulni, nem enni, nem beszélni, nem látni és nem hallani semmit.

Egyszerűen megszűnni létezni.

De valaki megrángatta a lábát és a könyökét. Ahmadzsan segített a sebészeti nővérnek, aki, mint kiderült, már jó ideje ott állt mellette, és kötözésre hívta.

S Jefremnek muszáj volt fölkelnie valami teljesen fölösleges dolog miatt. Továbbítania kellett ezt az akaratát hatpudnyi testének, megfeszítenie kezét, lábát, hátát, és a nyugalom helyett, amelyben már kezdtek elmerülni húsba ágyazott csontjai, munkára kellett kényszerítenie ízületeit, fölemeltetni velük a teste súlyát, megállni, mint a cövek, ráhúzni a pizsamakabátot, s végigcipelni ezt a cöveket a folyosókon, lépcsőkön a teljesen hasztalan gyötrelem, a kötés lefejtése, majd rengeteg méter pólya föltekerése végett.

Mindez sokáig tartott, fájt és valami szürke zömmögés közepette történt meg. Jevgenyija Usztyinovnán kívül még két sebész volt jelen, akik maguk

sohase operáltak; ő valamit magyarázott, mutatott nekik, közben Jefremhez is szólt, de ő nem válaszolt.

Úgy érezte, már nincs miről beszélnie velük. A közönyös, szürke zömmögés minden beszédre rátelepedett.

A korábbinál még vastagabb abroncsba pólyálták. Visszament a kórterembe. Az új kötés nagyobb volt, mint a feje, melynek csak a felső része látszott ki az abroncsból.

Kosztoglotov jött szembe vele. Menet közben elővette a dohányzacskóját.

– Na? Mit határoztak?

Csakugyan: mit határoztak? – tűnődött el Jefrem. S jóllehet a kötözőben látszólag semmire se figyelt oda, most egyszerre megértette és világosan felelt:

– Fordulj föl, ahol akarsz, csak ne a mi portánkon.

Federau rémülten meredt a szörnyűséges nyakra lehet, hogy őrá is ez vár? –, s azt kérdezte:

– Kiírják?

Csak ez a kérdés értette meg végképp Jefremmel, hogy nem fekhet vissza az ágyába, ahogy akarta, hanem készülődnie kell a távozásra.

Aztán, hiába, hogy nem tud lehajolni, át kell öltöznie a saját holmijába.

Aztán erőnek erejével végig kell vonszolnia testét a város utcáin.

Elrettenve képzelte maga elé, hogy mindezt meg kell tennie, nem tudni, miért és nem tudni, kinek.

Kosztoglotov nem szánalommal tekintett rá, hanem katonás együttérzéssel: ez a golyó a tiéd, a következő talán az enyém. Nem ismerte Jefrem múltját, nem barátkozott vele a kórteremben sem, de tetszett neki nyers őszintesége: nem ő volt a leghitványabb ember, akivel az élet összehozta.

– Tarts ki, Jefrem! – és odanyújtotta a kezét.

Jefrem elfogadta, s kivillantotta a fogait:

– Csalánba nem üt a mennykő!

Oleg sarkon fordult, hogy kimenjen rágyújtani, de bejött a laboránsnő, aki az újságokat szokta széthordani, és mert ő volt hozzá legközelebb, neki adta oda. Kosztoglotov elvette, széthajtotta, de Ruszanov fölfigyelt, és panaszos hangon utánaszólt a laboránsnőnek, aki még nem tudott kisurranni:

– Halló! Hallgasson ide! Világosan megkértem rá, hogy először nekem adja ide az újságot!

Hangjából őszinte elkeseredés csendült ki, de Kosztoglotov nem szánta meg, csak rámordult:

– Miért éppen magának?

– Hogyhogy miért? Hogyhogy miért? – Pavel Nyikolajevics őszintén és fennhangon szenvedett, mert egyrészt vitathatatlannak érezte ezt a jogát, másrészt viszont képtelen volt rá, hogy szavakban is megvédje.

Nem egyebet érzett, mint féltékenységet, ha valaki más nyitotta ki őelőtte avatatlan kézzel a friss újságot. Ezek közül itt senki se értheti még az újságban azt, amit ő ért.

Úgy fogta föl az újságot, mint nyíltan terjesztett, valójában azonban rejtjelezett instrukciót, amely nem mondhat ki mindent kereken, de a hozzáértő, okos ember különféle apró jelekből, a cikkek elhelyezéséből, abból, hogy mi nincs bennük, mi maradt ki, helyes képet alkothat a legújabb irányvonalról. Éppen ezért kell elsőnek neki elolvasnia az újságot.

De hát ezt itt nem mondhatja meg! Pavel Nyikolajevics csak panaszkodni tudott:

– Hiszen mindjárt megkapom az injekciót. Az injekció előtt akarom megnézni.

– Injekciót? – enyhült meg Oleg. – Mindjárt... Átfutotta a lapokat, az ülésszak anyagát és a miatta háttérbe szorult többi közleményt. Hisz amúgy is cigarettázni készült. Már össze is hajtotta volna a lapot, hogy odaadja, amikor hirtelen észrevett valamit, gyorsan beletemetkezett, ugyanakkor óvatos hangon egymás után többször megismételte:

– Ér-de-kes... Igazán érdekes...

A *Sors-szimfónia* négy tompa ütése döndült el a feje fölött – bár a kórteremben senki se hallotta meg, talán nem is fogja meghallani –, hát mi egyebet mondhatott volna fennhangon?

– Mi van benne? – fogta el az izgalom Ruszanovot. – Adja már ide!

Kosztoglotov nem sietett senkinek semmit se megmutatni. Ruszanovnak se felelt. Összecsukta az újságot, felébe, majd negyedébe hajtotta, ahogy volt, de már nem simult pontosan egymásra a hat oldal. Tett egy lépést Ruszanov felé (az meg őfelé), és odaadta az újságot. Majd ki se menve, nyomban kinyitotta a dohányzacskóját, és remegő kézzel újságpapírból cigarettát csavart magának.

Pavel Nyikolajevics is remegő kézzel hajtotta szét az újságot. Kosztoglotovnak az az „igazán érdekes”-e úgy hatott rá, mintha kést döftek volna a bordái közé. Ugyan mit találhatott annyira „érdekesnek” a Csikasz?

Gyakorlottan futotta át szemével a címeket, az ülésszak anyagát, majd egyszer csak... egyszer csak... Mi ez itt?!

Egyáltalán nem nagy betűkkel, egy csöppet se szembetűnően azok számára, akik nem értik – hallatlan! hihetetlen! –, a Legfelsőbb Bíróság egész testületének leváltása kiáltott – igenis, kiáltott! – felé a lapról. A Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságáé!

Micsoda?! Matulevicsot, Ulrih helyettesét? Dogisztovot? Pavlenkót? És Klopovot is? De hiszen Klopov az egész Legfelsőbb Bíróság lelke! És Klopovot is leváltották! Akkor ki fogja a kádereket védeni?... Csupa új, ismeretlen név... Egyszerre lapátra tették mindazokat, akik az elmúlt negyedszázadban az igazságszolgáltatást képviselték!

Ez nem lehet véletlen! Ez történelmi lépés...

Pavel Nyikolajevics homlokát kiverte a veríték. Csak ma reggelre sikerült megnyugtatnia magát, hogy minden ijedelme fölösleges, erre most...

– Az injekciója.

– Tessék?! – ugrott föl szinte eszét vesztve.

Gangart doktornő állt előtte az injekciós tűvel.

– Tűrje föl a pizsamaujját, Ruszanov. Itt az injekció.

16. Badarságok

Kúszott. Valamilyen betoncsőben, nem is csőben, hanem alagútban vagy miben, a panelekből kilógtak a csupasz betonvasak, néha beléjük akadt, és épp a nyaka fájó jobb oldalával. Hason kúszott, s legjobban a teste súlyát érzékelte; amely egészen lenyomta a földre. Ez a súly sokkal nagyobb volt, mint testének valóságos súlya, nem volt hozzászokva ehhez a roppant teherhez, amely egyszerűen lelapította. Először azt hitte, hogy a beton nyomja felülről, de nem: ilyen nehéz volt a teste. Olyannak érezte és úgy vonszolta, mint egy ócskavassal teli zsákot. Ekkora súllyal, gondolta, nem is fog tudni fölállni, sőt ki se tud mászni ebből az alagútból, hogy egy kis friss levegőt szívjon, s némi világosságot lásson. Az alagút pedig nem és nem akart véget érni.

Ekkor egy hang – de hang nélkül, csak a gondolatot továbbítva – ráparancsolt, hogy másszon oldalt. Hogy mászhatnék oda, mikor ott fal van? – töprengett. De azzal a roppant súllyal, amely a földhöz lapította, szembe se tudott szegülni a kapott paranccsal. Krákogott egy kicsit, majd kúszni kezdett, és tényleg ugyanúgy sikerült mint addig egyenesen. De alighogy beletanult, újabb parancsot kapott: kússzon a másik oldalra. Felnyögött és megindult arrafelé. Ugyanolyan nehéz volt, és se a végét, se a fényt nem látta. Ekkor ugyanaz a hang tisztán hallhatóan ráparancsolt, hogy forduljon jobbra, de szaporán. Keményen dolgozott a könyökével és a lábával, és bár jobboldalt áthatolhatatlan fal állta útját, mintha mégis sikerült volna. Ekkor azt a parancsot kapta, hogy most balra, de gyorsan, és immár kétség és fontolgatás nélkül dolgozni kezdett a könyökével bal felé – és megint sikerült. De minduntalan beakadt valamibe a nyaka, s a fájdalom a fejéig hatolt. Ilyen nehéz helyzetbe még sohase került az életben, és az lenne a legelkeserítőbb, ha itt halna meg, mielőtt célba érne.

De hirtelen könnyebbé vált a lába, mintha levegőt pumpáltak volna belé, s fölemelkedett a földről, miközben a melle és a feje továbbra is a földhöz szorult. Fülelni kezdett, de semmilyen parancs nem hangzott el. Ekkor rájött, hogy épp így sikerülhet kijutnia: emelkedjék csak föl a lába, akkor elkezd hátrafelé kúszni és kimászik. És csakugyan hátrálni kezdett, a keze segítségével – honnan lett egyszerre ennyi ereje? – egyre hátrább tolta magát a nyílás felé. A nyílás szűk volt, és minden vére a fejébe tolult, már

attól félt, hogy szétrobban, és itt fog meghalni. De még egy kicsit ellökte magát a faltól, amely minden irányból horzsolta – és mégis kipréselődött.

Kint volt a csőből, valamilyen építkezés kellős közepén, csak sehol egy teremtett lélek, úgy látszik, véget ért a munkaidő. Körös-körül sáros, ingoványos föld. Leült a esőre, hogy pihenjen egy kicsit, és észrevette, hogy egy fiatal lány ül mellette piszkos munkaruhában, fedetlen fejjel, szalmaszőke haja szétterül a vállán, se egy fésű, se egy hajtű benne. A lány nem nézett rá, csak ült, de ő tudta, arra vár, hogy kérdezzen tőle valamit. Először megijedt, aztán rájött, hogy a lány még jobban fél tőle. Egy csöpp kedvet se érzett a beszélgetéshez, de a lány annyira várta a kérdést, hogy végül megkérdezte:

– Hol van az anyád, kislány?

– Nem tudom – felelte ő, s a lába elé nézett, és a körmét rágta.

– Hogyhogy nem tudod? – haragudott meg rá. Tudnod kell. És őszintén meg kell mondanod. És le kell írnod mindent úgy, ahogy van... Miért hallgatsz? Még egyszer kérdezem: hol van az anyád?

– Én meg épp magától akarom megkérdezni – pillantott föl rá a lány.

Fölpillantott rá: a szeme vizenyős volt. Megborzongott, s többször átfutott rajta, de nem egymás után, hanem azonnal és egyszerre, hogy ez itt Grusának, annak a présgépkezelőnőnek a lánya, akit azért csuktak le, mert valami ostobaságot fecsegett a Népek Vezéréről, és hogy ez a lány egy helytelenül kitöltött káderlapot adott be nekik, amelyen eltitkolta az anyját ezért ő behívatta és megfenyegette, hogy lecsukatja a helytelenül kitöltött lap miatt, erre a lány megmérgezte magát. De most a haját és a szemét látva, úgy vette észre, inkább vízbe ölte magát. Meg azt is látta, hogy a lány is rájött, kicsoda ő. S arra is, hogy ha vízbe ölte magát, és most itt ül mellette, akkor ő is meghalt. S mindettől kiverte testét a veríték. Letörölte a verejtékét, és azt mondta:

– Micsoda hőség! Nem tudod, hol lehet egy kis vizet inni?

– Ott – intett a lány a fejével.

Valamilyen teknő vagy láda felé intett, amely zöldes agyaggal elkeveredett poshadt esővízzel volt tele. Ekkor megint rájött valamire: hogy a lány ettől a víztől fulladt meg, és most azt akarja, hogy ő is fulladjon meg. De ha ezt akarja, akkor ő mégis él?

– Figyelj ide – mondta ravaszul, hogy megszabaduljon tőle. – Menj, hívd ide nekem az építésvezetőt. És hozzon magával egy pár csizmát, különben hogy menjek el innen?

A lány bólintott, leugrott a csőről, és a pocsolyákban trappolva, hajadonfőtt, ugyanabban a kezeslábasban és gumicsizmában, amiben az építkezéseken járnak a munkáslányok, elszaladt.

Annyira megszomjazott, hogy úgy döntött, mégis iszik abból a teknőből. Ha csak egy kicsit iszik, nem árthat meg. Lemászott, és csodálkozva vette észre, hogy a sár egy csöppet se csúszik. Inkább ingatagnak érezte talpa alatt a földet. Körös-körül is minden olyan bizonytalannak látszott, messzebb pedig semmit se tudott kivenni. Így is elmehetett volna, de hirtelen megijedt, hogy elvesztett egy fontos papirost. Beletúrt a zsebeibe, egyszerre valamennyibe, és még mielőtt a keze végzett volna, tudta, hogy igen, elvesztette.

Azonnal és nagyon megijedt, mert a mostani időkben nem szabad, hogy az emberek ilyen papírokat elolvassanak. Nagy kellemetlensége lehet belőle. És egyszerre eszébe jutott, hol veszthette el: amikor kifelé mászott a csőből. Gyorsan visszament oda. De nem találta meg azt a helyet. Egyáltalán nem, ismert rá a helyre. Csövet se látott sehol. Ezzel szemben munkások jöttek-mentek. És ez volt a legrosszabb: már meg is találhatták!

Csupa ismeretlen, fiatal munkás volt. Egy vitorlavászon zubbonyos hegesztő megállt előtte és rámeredt. Miért mered rá? Talán megtalálta?

– Hallgass ide, fiú, nincs gyufád? – kérdezte tőle.

– De hisz nem dohányzol – felelte a hegesztő. (Mindent tudnak! Honnan tudják?)

– Másra kell a gyufa.

– Ugyan mi másra? – faggatta a hegesztő.

Csakugyan, milyen bután válaszolt! Hisz ez a diverzánsok tipikus válasza. Föltartóztatják, s közben előkerülhet az a papír. A gyufa pedig épp azért kellene neki, hogy elégesse.

A hegesztő egyre közelebb és közelebb jött hozzá. Ruszanovnak rossz előérzete támadt, és szörnyen megijedt, mert a fiú farkasszemet nézett vele, és pattogó hangon kijelentette:

– Abból ítélve, hogy Jelcsanszkaja, mondhatni, rám hagyta a lányát, arra következtetek, hogy bűnösnek érzi magát és várja a letartóztatását.

Ruszanovot elfogta a reszketés.

– Maga ezt honnan tudja?

(Ezt kérdezte, holott rájöhetett, hogy a fiú az imént olvasta el az ő feljelentését, amelyben szóról szóra ez állt.)

De a hegesztő nem válaszolt, hanem elment a dolgára. Ő pedig elkezdett kapkodni! Világos, hogy valahol itt, a közelben hever a feljelentése, gyorsan, hamar meg kell találni!

Falak között futkosott ide-oda, befordult a sarkokon, a szíve előtte ugrált, s a lába nem érte utol, kétségbeejtő, milyen lassan mozgott! Hopp, ott a papír! Azonnal tudta, hogy ez az. Oda akart rohanni, de a lába teljesen fölmondta a szolgálatot. Ekkor négykézlábra ereszkedett, s főleg a kezével lökdösve magát, megindult a papír felé. Csak nehogy valaki előbb fölkapja! Nehogy megelőzzék és megszerezzék! Közelebb, még közelebb... Végre megkaparintotta. Ez az! De annyi erő se volt az ujjaiban, hogy összetépje, csak elnyúlt, hogy kifújja magát, és a papírt maga alá szorította.

Ekkor valaki megérintette a vállát. Úgy döntött, hogy nem fordul meg, és nem engedi ki maga alól a papírt. De az érintés könnyű volt, női kéztől származott, és Ruszanov rájött, hogy ez maga Jelcsanszkaja, – Barátom! – mondta lágyan, valószínűleg egészen a füléhez hajolva. – Barátom, mondja meg, hol van a lányom! Hova tette?

– Jó helyen van, Jelena Fjodorovna, ne aggódjék! – felelte Ruszanov, de a fejét nem fordította felé.

– Hol?

– Gyermekmenhelyen.

– Miféle menhelyen? – Nem vallatta, csak kérdezte, s a hangja szomorúan csengett.

– Biz’ isten, nem tudom megmondani. – Igazán válaszolni akart neki, de ő sem tudta: nem ő adta be, meg onnan tovább is küldhették.

– Az én nevemen? – hangzott a kérdés majdnem gyöngéden a válla fölül.

– Nem – felelte sajnálkozva. – Az a rend, hogy megváltoztatják a nevet. És nem tehetek róla, ez a rend.

Feküdt és eszébe jutott, hogy Jelcsanszkijékat szinte még kedvelte is. Semmi haragot nem táplált ellenük. Csak azért jelentette föl az öreget, mert Csuhnyenko kérte rá, akinek Jelcsanszkij akadályozta a munkáját. Miután a férjet lecsukták, Ruszanov őszintén gondoskodott a feleségéről és a lányáról, és amikor az asszony a saját letartóztatására várt, őrá bízta a lányát. Hogy adódott úgy, hogy őt is följelentette, ez most sehogy se jutott az eszébe.

Most mégis fölnézett a földről, hogy lássa, de nem volt ott, egyáltalán nem volt ott (hogy is lehetett volna, amikor meghalt?), viszont erősen belenyilallt a nyaka jobb oldalába. Máshogy helyezte el a fejét, és tovább

feküdt. Pihennie kell, annyira elfáradt, mint még soha. Az egész teste szaggatott.

Valamilyen bányavágatban feküdt, a szeme közben megszokta a sötétséget, és az apró szemű antracittal teleszórt földön észrevett maga mellett egy telefonkészüléket. Ez már nagyon meglepte: hogy kerül ide egy városi telefon? Vajon be is van kapcsolva? Akkor telefonálhat, hogy hozzanak neki inni. És egyáltalában, vigyék kórházba.

Fölvette a kagylót, de a szokásos búgás helyett egy derűs, tárgyilagos hangot hallott:

– Ruszanov elvtárs?

– Én vagyok az – felelte élénken (valahogy azonnal megérezte, hogy ez a hang „fentről” szól, nem „lentről”). – jöjjön be a Legfelsőbb Bíróságra.

– A Legfelsőbb Bíróságra? Igenis! Azonnal! – Már letette volna a kagylót, de észbe kapott: – Bocsásson meg, melyik Legfelsőbb Bíróságra? A régire vagy az újra?

Az újra – felelte a hang ridegen. – Igyekezzék! – és letették a kagylót.

Ekkor eszébe jutott a bíróság leváltása! És megátkozta magát, amiért önszántából fölvette a kagylót. Matulevics már nincs ott. Se Klopov! És igen, Berija sincs többé... Micsoda idők!

De mennie kellett. Magától nem bírt volna fölállni, de mert hívatják, muszáj fölkelnie. Megfeszítette mind a négy végtagját, fölemelkedett és visszaesett, mint a kisborjú, amelyik még nem tanult meg járni. Igaz, nem jelölték meg a pontos időt, de azt mondták: „Igyekezzék!” Végre megkapaszkodott a falban, és lábra állt. Így indult el bizonytalan, gyönge lábain, egész idő alatt a falba kapaszkodva. Közben szünet nélkül fájt a nyaka jobb oldala.

Ment és arra gondolt: csak nem fogják elítélni? Elképzelhető ilyen kegyetlenség: hogy ilyen régi dolgokért felelősségre vonjanak valakit? Ja persze, a bíróságot is leváltották. Ez nem jelenthet jót.

Minden tisztelete mellett, amit a legfelsőbb bírói testület iránt érez, kénytelen lesz védeni magát. Védeni merészeli magát!

Azt fogja mondani nekik: „Nem én ítéltem el! A nyomozást se én folytattam le! Én csak jeleztem a gyanúmar. Ha a közös vécén találok egy újságpapírdarabot a Vezér széttépett arcképével, kötelességem, hogy eljuttassam a papírt, és jelezzem a dolgot megfelelő helyen. A nyomozás meg arra való, hogy ellenőrizze. Lehet, hogy véletlen, lehet, hogy nem. A

nyomozás dolga, hogy kiderítse az igazságot! Én csak állampolgári kötelességemet teljesítettem.”

Azt fogja nekik mondani: „Ezekben az években fontos volt, hogy morálisan egészségessé tegyük a társadalmat! Ez pedig lehetetlen a társadalom megtisztítása nélkül. A tisztogatás pedig lehetetlen azok nélkül, akik nem ódzkodnak a lapáttól.”

Minél inkább sorjáztak agyában az érvek, annál jobban fölhergelődött: majd ő megmondja nekik a magáét! Már minél előbb ott akart lenni, hogy az arcukba vághassa: *„Nem én voltam az egyetlen! Miért éppen engem ítélnek el?”* Ki az, aki nem ezt tette? Hogy maradhatott volna meg a posztján, ha nem segít?!... Guzun? De hiszen le is csukatta magát!

Megfeszítette minden erejét, úgy rémlett, már kiabál, de észrevette, hogy egyáltalán nem kiabál, csak erőlteti a torkát. És fáj.

Mintha már nem is a vágatban lenne, hanem egy közönséges folyosón. És hátulról utánaszóltak:

– Paska! Csak nem vagy beteg? Hisz alig vonszolod magad!

Összeszedte magát, és úgy rémlett, úgy folytatta útját, mint aki egészséges. Hátrafordult, hogy ki szólhatott. Az ifjúgárdista Zvejnyek volt az, fölszíjazva.

– Te meg hova mész, Jan? – kérdezte tőle, és csodálkozott, hogy ilyen fiatal. Vagyis tényleg fiatal volt, de hát hány év telt el azóta?

– Hogyhogy hova? Ahova te. A bizottság elé.

– Miféle bizottság elé? – törte a fejét Pavel Nyikolajevics. Hiszen őt egy másik helyre hívták, de már nem emlékezett rá, hova.

Zvejnyek lépéseihez igazította a magáét, és frissen, fiatalosan ment vele tovább. Úgy érezte, nincs még, húszéves, hogy nőtlen fiatalember.

Egy nagy hivatali helyiségen mentek keresztül, ahol sok-sok asztal mellett csupa régi értelmiségi ült: öreg, pópaszakállas, nyakkendős könyvelők, mérnökök a hajtókájukon parányi kalapáccsal, idős dámák és fiatal, térden felül érő szoknyát viselő, kimázolt gépírónők. Ahogy ők ketten pattogó lépésekkel elhaladtak mellettük, mind a harminc ember őket figyelte, némelyik még föl is emelkedett, mások ültükben hajtottak fejet, s mindnyájan utánuk fordították a fejüket, ahogy elhaladtak mellettük, s valamennyiük arcán félelem tükröződött. Pavelnak és Jannak ez hízelgett.

Bementek a következő szobába, köszöntek a bizottság többi tagjának, és helyet foglaltak a vörös terítővel letakart asztál mellett.

– Eresszétek be őket! – adta ki az utasítást Venyka, az elnök.

Elsőnek Grusa néni jött be a présműhelyből.
– Te mit akarsz itt, Grusa néni? – csodálkozott Venyka.
– Az apparátust tisztítjuk meg, te pedig...? Tán befurakodtál az apparátusba?
És mindnyájan nevetésben törtek ki.
Grusa néni nem ijedt meg.
– Dehogyis. Csak tudjátok, növekszik a kislányom, nem lehetne elhelyezni az óvodában?
– Jól van, Grusa néni! – kiáltotta Pavel. – Írd meg a kérvényt, és elhelyezzük. De, most ne zavarj, most az értelmiséget tisztítjuk meg!
És vizet akart önteni magának a korsóból, de a korsó üres volt. Intett a szomszédjának, hogy adják ide az asztal túlsó végén lévőt. Odaadták, de az is üres volt.
Annyira szomjas volt, hogy égett a torka.
– Vizet! – könyörgött. – Adjanak inni!
– Mindjárt: – hallotta Gangart doktornő hangját. – Mindjárt hoznak vizet.
Ruszanov kinyitotta a szemét. A doktornő ott ült az ágya szélén.
– Az éjjeliszekrényemben van befőtt – mondta gyönge hangon Pavel Nyikolajevics. Reszketett, szaggatott a teste, zakatolt a feje.
– Akkor öntünk egy kis befőttlevet – mosolygott rá keskeny szájával a doktornő. Maga nyitotta ki az éjjeliszekrény ajtaját, elővette a befőttesüveget és a poharat.
Az ablakon sápadt alkonyi fény szűrődött be.
Pavel Nyikolajevics a szeme sarkából nézte, ahogy a doktornő tölt a befőttléből. Nehogy beleszórjon valamit!
A savanykás-édes befőttlé meglepően ízlett neki.
A doktornő odatartotta a poharat, és Pavel Nyikolajevics az egészet kiitta.
– Ma rosszul voltam – panaszolta.
– Dehogy, egész jól elviselte – ellenkezett a doktornő. – Csak ma megnöveltük a dózist.
Ruszanovba újabb gyanú döfött belé. – Minden alkalommal növelni fogják?
– Ezentúl mindig ennyit fog kapni. Megszokja, és majd könnyebben viseli el.
– És a Legfelsőbb...? – kezdte, de elharapta.
Már összetéveszti az álmot az ébrenléttel.

17. Az isszik-kuli gyökér

Vera Kornyiljevnát nyugtalanította, hogyan fogja elviselni Ruszanov a teljes dózist, ezért napközben többször is benézett hozzá, és a munkaidő letelte után is ott maradt. Nem kellett volna ilyen gyakran bemennie, ha Olimpiada Vlagyiszlavovna van szolgálatban, ahogy a beosztás előírja, de őt mégiscsak elvitték arra a szakszervezeti fejtágítóra, és helyette Turgunt osztották be nappalra, ő pedig nem elég gondos.

Ruszanov elég nehezen viselte el az injekciót, bár a megengedhető határok között. Az injekció után altatót kapott, és nem ébredt föl, de nyugtalanul forgolódott, vonaglott, nyögött. Vera Kornyiljevna mindannyiszor mellette maradt, és ellenőrizte a pulzusát. A beteg hol összegörnyedt, hol kinyújtotta a lábát. Arca kipirult, verejtékezett. Szemüveg nélkül, ráadásul a párnán ez az arc elveszítette főnökies jellegét. Megritkult ősz haja csapzottan tapadt fejbőrére.

De ha már egyszer bejött a kórterembe, más tennivalókat is elintézett. Poddujevet kiírták; ő volt a legrégibb beteg, ennélfogva a kórteremfelelős, és bár ennek a tisztségnek nem volt semmi értelme, mégis megkívánták, hogy legyen. Ruszanov ágya mellől a doktornő a mellette lévő felé fordulóban bejelentette:

– Kosztoglotov, mától kezdve maga a kórteremfelelős. Kosztoglotov ruhástul feküdt a takarón, és az újságot olvasta. (A doktornő már másodszor jött be, és még mindig az újságot bújta.) Mint mindig, most is támadástól tartott tőle, ezért enyhe mosollyal kísérte szavait, ily módon jelezve, ő is tudja, hogy semmi értelme az egésznek. Kosztoglotov derűs arccal nézett föl az újságból, s mert nem tudta, mivel fejezhetné ki jobban tiszteletét a doktornő iránt, fölhúzta túlságosan hosszú lábát. Az arca meglepő jóindulatot tükrözött, de mondani ezt mondta:

– Vera Kornyiljevna! Maga jóvátehetetlen erkölcsi kárt akar okozni nekem. Egyetlen főnök sem mentes a tévedésektől, sőt olykor még a hatalom csábításának is enged. Ezért én hosszú évekig tartó fontolgatás után megesküdtem magamnak, hogy soha többé semmilyen főnöki posztot nem töltök be.

– Miért? Már betöltött? Magasat? – vette át a doktornő a tréfás hangnemet.

– A legtöbb, amire vittem, a szakaszparancsnok-helyettes volt. De ténylegesen több ennél. A szakaszparancsnokomat teljes alkalmatlansága és fafejűsége miatt továbbképző tanfolyamra küldték, ahonnan legalábbis ütegparancsnokként kellett hogy visszajöjjön, de már nem a mi tüzérosztályunkhoz. Azt a tisztet pedig, akit helyette küldtek, státuson felül azonnal bedugták a politikai osztályra. A parancsnokom nem ellenezte, mert tisztességes topográfus voltam, és a fiúk hallgattak rám. Így voltam két évig őrmesteri rangban megbízott szakaszparancsnok, Jelectől Odera-Frankfurtig: Egyébként bármilyen nevetségesen hangzik, ezek voltak életem legszebb évei.

Mégiscsak udvariatlannak érezte a fölhúzott lábát is, ezért lelógatta az ágy szélén.

– Na látja – s a jóindulatú mosoly nem tűnt el a doktornő arcáról, se amikor őt hallgatta, se amikor maga szólalt meg. – Miért utasítja vissza? Majd most megint szép lesz.

– Kitűnő logika! Nekem szép! És a demokrácia? Lábbal tiporja a demokrácia elvét: a kórterem nem választott meg, a választók még az életrajzomat sem ismerik... Különben maga sem ismeri.

– Akkor mondja el.

Halkan beszélt, és most Kosztoglotov is lehalkította a hangját. Ruszanov aludt, Zacirko olvasott, Poddujev ágya már üres volt, szinte senki se hallotta őket.

– Nagyon hosszú történet. Amellett zavar, hogy maga áll, én meg ülök. Így nem illik nőkkel beszélni. De ha most vigyázzba vágom magam itt, az ágyak között, még hülyébben festene. Üljön ide az ágyamra, legyen szíves.

– Mennem kellene – mondta a doktornő, és leült az ágya szélére.

– Tudja, Vera Kornyiljevna, én éppen a demokráciához való ragaszkodásom miatt szenvedtem a legtöbbet életemben. Megpróbáltam elterjeszteni a demokráciát a hadseregben... azaz sokat okoskodtam. Emiatt harminckilencben nem küldtek iskolára, meghagytak közlegénynek. Negyvenben mégis eljutottam az iskoláig, ott meg visszabeszéltem a följebbvalóimnak, úgy, hogy kizártak. Csak negyvenegyben végeztem el úgy-ahogy egy tiszthelyettesi tanfolyamot a Távol-Keleten. Őszintén szólva nagyon bántott, hogy nem vagyok tiszt, miközben minden barátomból az lett. Amíg az ember fiatal, valahogy sérti az ilyesmi. De az igazságot többre becsültem.

– Nekem is volt valakim – szólt közbe a doktornő, szemét a takaróra szögezve –, akinek hasonló sors jutott: nagyon okos – ember volt, mégis közlegény maradt. Pillanatnyi hallgatás telepedett közéjük. Majd fölpillantott: – De maga ilyen is maradt.

– Közlegény vagy okos?

– Szemtelenül odamondogató. Hogy beszél, például, az orvosokkal, különösen velem?

Szigorúan kérdezte, de furcsa volt a szigorúsága: csupa lágyság, ahogy minden szava és mozdulata. Nem afféle szétfolyó lágyság, hanem dallamos, harmonikus.

– Én magával? Magával különös tisztelettel beszélek. Ez a legenyhébb beszédmodorom, csak maga még nem tudja. De ha az első napra gondol, akkor fogalma sincs, micsoda harapófogóba kerültem. Már-már haldokoltam, mégis alig akartak kiengedni a megyéből. Elvergődöm ide, itt meg a tél helyett szakadó eső fogad, nekem pedig nemezcsizma van a hónom alatt, hisz mifelénk még fagyott. A köpenyemből csavarni lehetett a vizet. A csizmát betettem a csomagmegőrzőbe, és be akartam villamosozni az óvárosba; lakott ott egy katonabajtársam még a frontról. Addigra teljesen besötétedett, és az egész villamos lebeszélt: ne menjek arra, még elvágják a torkom! Az ötvenhármas amnesztia óta, amikor az egész köztörvényes bandát kiengedték, sehogy se tudják őket újra begyűjteni. Amellett nem is voltam biztos benne, hogy a katonám még mindig ott lakik. Az utcát se ismerte senki. Elindultam szállodát keresni. Olyan szép előcsarnoka van mindnek, szinte szégyelltem belépni. Még hely is lett volna, de amikor a személyim helyett a száműzetési papíromat adtam oda: „Nincs! Nem lehet!”. Most mit csináljak? Meghalni hajlandó voltam, de mégse a kerítés tövében! Megyek egyenesen a rendőrségre! „Hallgassanak ide: én a maguké vagyok. Helyezzenek el éjszakára!” Az ügyeletes hümmög, aztán azt mondja: „Üljön be egy teázóba, ott nem ellenőrizzük az iratokat!” De nem találtam teázót, hát visszamentem az állomásra. Ott aludni nem lehet, a rendőr minduntalan elzavarja az embert. Reggel bejövök ide, a rendelőbe. Kivárom a soromat. Megvizsgálnak: azonnal befeküdni! Akkor villamossal, keresztül az egész városon, a parancsnokságra. A munkaidő tudtommal az egész Szovjetunióra érvényes, de a parancsnok fütyül rá, már elment. Nélküle nem adnak ki semmilyen engedélyt. Lehet, hogy visszajön, lehet, hogy nem. Elkezdtem gondolkodni: ha most leadom az igazolványomat, az

állomáson nem fogják kiadni a csizmámat. Tehát megint vissza az állomásra. Minden út másfél óra.

– Valahogy nem emlékszem a csizmájára.

– Nem is emlékezhet, mert még ott, az állomáson eladtam egy tatárnak. Úgy számítottam, hogy ezt a telet kihúzom a kórházban, a következőt pedig úgysem érem meg. Megint vissza a parancsnokságra! Csak a villamosozásra ráment egy tízesem. A villamostól még jó egy kilométer a sárban. Közben mindenem fáj, alig bírok menni. És mindenhová magammal cipelem a zsákom. Hál' istennek megjött a parancsnok. Otthagyom zálogban a megyei hatóság engedélyét, megmutatom a rendelőintézetük beutalóját, ráírja: befekhet. Ezután elindulok... nem magukhoz, hanem a belvárosba. Látom a plakátokon, hogy a *Csipkerózsika* megy.

– Szóval még egy balettelőadást is megnézett! Ha ezt tudom, nem fektetem be. Nem ám!

– Vera Kornyiljevna, hát nem érti? Mielőtt meghalok, még láthatok egy balettelőadást! De ha nem halok meg, akkor se láthatom máskor soha az életben! Az örökre szóló száműzetésemmel. Erre, a fene egye meg, műsorváltozás van!

A doktornő némán nevetett, s csóválta a fejét. Ez az egész história a haldoklóval meg a balettal nagyon tetszett neki.

– Most mit csináljak? A konzervatóriumban egy zongoristanövendék vizsgahangversenyét tartották. De az messze volt az állomástól, meg biztos nincs már egy fia jegy se. Az eső meg változatlanul ömlik. Az egyetlen lehetőség: ha eljövök ide, magukhoz. Idejövök. Megérkezem. „Nincs hely, várnia kell néhány napot!” A betegek meg azt mondják, van úgy, hogy egy hetet is kell várni. De hol? Mi maradt hátra? A lágerbeli rámenősség nélkül nem sokra megy az ember. Erre maga elveszi tőlem a mindenható papírt... Hát hogy kellett volna magával beszélnem?

Most olyan mulatságosan hangzott az egész, hogy mindkettőjüknek nevetni támadt kedve.

A férfi folyékonyan adta elő az egész történetet, közben pedig arra gondolt: ha a doktornő negyvenhatban végzett, most harmincegy éves lehet, majdnem egykorú vele. Miért látja mégis fiatalabbnak a huszonhárom éves Zojánál? Nem az arcát, hanem a viselkedését: olyan bátortalan és szemérmes. Ilyenkor azt hiheti az ember, hogy még nem... A figyelmes szem az ilyen nőket meg tudja különböztetni a viselkedés apró jeleiből. De hát Gangart doktornő férjnél van. Akkor miért?

Ő pedig ránézett és csodálkozott, miért hitte először olyan gorombának és rosszindulatúnak. Igaz, sötét a pillantása és csupa keserű barázda az arca, de tud nagyon barátságosan és jókedvűen is beszélni, mint most is. Jobban mondva: mindig készen áll erre is, arra is, és az ember nem tudhatja, melyikre készüljön föl.

– A balerinákról és a nemezcsizmáról már mindent tudok – mondta mosolyogva. – Hát a bőrcsizmája? Tudja, hogy ezzel hallatlanul megsérti a kórházi rendet?... És összehúzta a szemét.

– Már megint a rend – húzta el a száját Kosztoglotov, amitől a sebhelye is megnyúlt. – De hát a séta még a börtönben is jár. Séta nélkül sohasem fogok meggyógyulni. Csak nem akar megfosztani a friss levegőtől?

Igen, Vera Kornyiljevna látta, amint hosszan sétál a kórházudvar félreeső ösvényein. Eközben igencsak furcsán festett: a ruhatárosnőtől kikönyörgött egy pongyolát, amit férfiaknak sohase adnak, mert kevés van belőlük. A pongyola bő ráncait a hasáról a két oldala felé simította, leszorította a katonai derékszíjjal, de az alja így is lobogott a térde körül. Csizmában, hajadonfőtt, csapzott fekete hajjal, szemét maga elé szögezve, hosszú léptekkel ment el egy bizonyos pontig, ahol mindig visszafordult. És a kezét mindig hátratette. És mindig egyedül sétált.

– A napokban sor kerül Nizamutdin Bahramovics vizitjére, tudja; mi történik, ha észreveszi a csizmáját? Én kapok érte írásbeli megrovást.

Most se követelt, hanem kért, szinte panaszkodott neki. Maga is csodálkozott ezen a nem is egyenrangú, hanem egy kicsit alárendelt hangnemen, ami részéről szokássá vált köztük, és amire sohase volt példa más betegek esetében.

Kosztoglotov megérintette széles kezével a karját.

– Száz százalékig biztosíthatom, hogy nem fogja észrevenni. Még az előcsarnokban se fogja soha látni rajtam.

– És a fasorban?

– Ott meg nem fog rájönni, hogy az ő osztályára tartozom. Tudja mit? Csak a mulatság kedvéért írjunk egy névtelen följelentést ellenem, hogy csizmát rejtegetek az ágyam alatt. Még ha két takarítónővel jön is be kutatni, akkor se fogja soha megtalálni.

– Nem szép dolog följelentgetni! – És megint összehúzta a szemét.

Vajon miért festi a száját? Nem illik hozzá, lerontja a hamvasságát.

– De hiszen megteszik – sóhajtott. – Méghozzá mennyien! És van foganatja. A rómaiak azt mondták: „Testis unus testis nullus”, azaz: egy

tanú nem tanú. De a huszadik században még az az egy is sok. Egyre sincs szükség.

A doktornő lesütötte a szemét. Hiszen erről nehéz beszélni.

– És hova fogja eldugni?

– A csizmámat? Tucatnyi helye van, az alkalomtól függően. Mondjuk, bedugom a hideg kályhába. Vagy kilógatom az ablakon. Ne aggódjék!

Muszáj volt nevetni és elhinni, hogy csakugyan mindig kivágja magát.

– De hogy tudta megúszni, hogy le kelljen adni már az első napon?

– Mi sem egyszerűbb. Abban a lyukban, ahol átöltöztem, egyszerűen az ajtó mögé tettem. A takarítónő pedig mindent, ami elöl volt, begyömöszölt egy zsákba, és elvitt a központi raktárba. Én meg kijöttem a fürdőből, becsomagoltam a csizmát egy újságba, és elhoztam.

Ilyen csacsiságokról beszélgettek. Múlóban a munkanap, hát miért ül itt? Ruszanov nyugtalanul aludt, verejtékezett, de aludt és nem hányt. Gangart doktornő még egyszer megszámolta a pulzusát, és már ment volna, amikor eszébe jutott valami, és ismét Kosztoglotov felé fordult:

– Még nem adnak magának pótadagot?

– Nem bizony – figyelt föl Kosztoglotov.

– Akkor holnaptól kezdve. Naponta két tojás, két pohár tej és öt deka vaj.

– Micsoda? Hihetek a fülemnek? Hisz engem soha az életben nem tartottak ilyen jól! Különben, tudja, így igazságos. Hisz én még táppénzt se kapok a betegségem alatt.

– Hogyhogy?

– Nagyon egyszerűen. Ugyanis még nem vagyok hat hónapja szakszervezeti tag, így nem jár semmi.

– Ejnye. Hogy lehet az?

– Egyszerűen elszoktam ettől az élettől. Amikor megérkeztem a kijelölt száműzetési helyre, miért gondoltam volna arra, hogy legelőször a szakszervezetbe kell belépnem?

Egyrészt milyen találékony, másrészt milyen élhetetlen. A pótadagot éppen ő verekedte ki neki, nem volt valami könnyű... De mennie kell, különben egész nap elfecserésznek itt.

Már az ajtónál volt, amikor a férfi csúfondárosan utánakiáltott:

– Várjon! Maga most meg akar vesztegetni mint kórteremfelelőst? Majd furdalni fog a lelkiismeret, hogy már az első napon hagytam magam korrumpálni!

A doktornő kiment.

De a betegek ebédje után muszáj volt megint megnéznie Ruszanovot. Addigra megtudta, hogy a várt főorvosi vizitre holnap kerül sor. Így újabb dolga is akadt a kórtermekben: ellenőrizni kellett az éjjeliszekrényeket, mert Nizamutdin Bahramovics arra volt a legkényesebb, hogy az éjjeliszekrényekben ne legyen morzsa, fölösleges élelem, ideális esetben semmi, kivéve a kórházi cukrot és kenyeret. És a tisztaságot is nagyon szigorúan ellenőrizte, mégpedig olyan találékonyan, hogy egy nő se érhetett a nyomába.

Az emeletre fölérve hátrahajtotta a fejét, és éberen vizsgálgatta a helyiségek magas mennyezetének minden pontját. A Szibgatov ágya fölötti sarokban mintha pókhálót vett volna észre (már világosabb lett, odakint kikukkantott a nap). Hívatta a takarítónőt – Jelizaveta Anatoljevna volt szolgálatban, valami oknál fogva mindig ő fogta ki az ilyen rendkívüli eseteket –; megmondta neki, hogy holnapra mindent le kell mosni, és fölmutatott a pókhálóra is.

Jelizaveta Anatoljevna elővette a köpenye zsebéből a szemüvegét, föltette és így szólt:

– Képzelje, teljesen igaza van. Micsoda szégyen! – Levette a szemüvegét, s elindult, hogy létrát és partvist hozzon. Mindig szemüveg nélkül takarított.

Vera Kornyiljevna ezután a férfikórterembe ment be. Ruszanov ugyanabban a helyzetben feküdt, izzadt, de a pulzusa lassúbb lett, Kosztoglotov pedig éppen fölhúzta a csizmáját és pongyolába bújt: sétálni készült. Vera Kornyiljevna bejelentette a másnapi fontos vizitet, és mindenkit megkért, nézze meg az éjjeliszekrényét, mielőtt ő is ellenőrizné.

– Kezdjük a felelőssel – jelentette ki.

Nem lett volna muszáj épp vele kezdenie, de maga sem tudta, miért, először oda ment.

Vera Kornyiljevna olyan volt, mint két, csúcsával egymásra állított háromszög. A dereka oly karcsú, hogy az ember legszívesebben körülfogta volna a két kezével. De Kosztoglotov semmi effélét nem tett, hanem készségesen kinyitotta az éjjeliszekrényét.

– Parancsoljon.

– Lássuk csak, lássuk csak! – A férfi félrehúzódott, ő pedig leült az ágyra; és elkezdte az ellenőrzést.

Ott ült az ágyon, a férfi pedig mögötte állt, és most jól látta a nyakát – védtelen, keskeny nyakát – és divatjamúlt kontyba csavart, gesztenyebarna

haját.

Valahogy meg kell szabadulnia ettől a szédülettől. Lehetetlen, hogy minden kedves nő láttán elhomályosuljon az agya. Az előbb is itt ült, elbeszélgetett vele, elment – ő pedig azóta egyre rá gondolt. De számít ez neki? Este hazamegy, és a férje ölelése várja.

Ettől meg kell szabadulni! De lehetetlen másképp, mint ugyancsak egy nő segítségével.

Állt és nézte a tarkóját. Egyre csak a tarkóját. A köpeny gallérja hátul elállt, és látni lehetett a kidudorodó csigolyáit. Jó volna megsimogatni.

– Az éjjeliszekrénye természetesen az egész kórházban a legrendetlenebb – jelentette ki a doktornő. – Morzsák, zsírpecsétes papír, dohányszemcsék, ugyanott a könyv és a kesztyű. Nem szégyelli magát? Mindezt még ma tüntesse el!

Ő meg csak nézte a nyakát, és nem szólt semmit.

A doktornő kihúzta a fiókot, és mindenféle apróság között észrevett egy sötétbarna folyadékkal teli, féldecis üvegcsét. Szorosan be volt dugaszolva, s mellette műanyag kirándulópohárka és egy csöpögtető.

– Ez meg mi? Orvosság?

Kosztoglotov rövidet füttyentett.

– Semmi különös.

– Mégis mi? Mi ilyet nem adtunk magának.

– Sajátom nem is lehet?

– Amíg az osztályon fekszik, és mi nem engedélyezzük, természetesen nem!

– Tudja, kínos róla beszélnem... Tyúkszemirtó.

A doktornő jobbra-balra forgatta a címke nélküli üvegcsér, és megpróbálta kinyitni, hogy megszagolja, de Kosztoglotov nem hagyta. Egyszerre mind a két súlyos tenyerét a kezére tette, és elhúzta azt, amelyikkel a dugót akarta kihúzni.

Így, örökké így érinti meg egymást két kéz, amikor szavakkal már nincs mit mondani.

– Óvatosan – figyelmeztette nagyon halkan. – Érteni kell hozzá. Nem szabad, hogy a kezére csöppenjen. Megszagolni se szabad. És lágy mozdulattal elvette tőle az üveget.

Végtére is, ez túlmegy minden tréfán!

– Mi ez? – vonta föl a szemöldökét a doktornő. Valami erős szer?

Kosztoglotov leült mellé, és nagyon halkan, de határozottan így szólt:

– Nagyon. Isszik-kuli gyökér. Nem szabad megszagolni, se szárazon, se fölöldva. Ezért van ilyen erősen bedugaszolva. Ha az ember megfogja a gyökeret, aztán nem mos kezet, elfeledkezik róla, és megnyalja a kezét, meg is halhat tőle.

Vera Kornyiljevna megijedt:

– Minek ez magának?

– Látja, kár volt előkotorni – dohogott Kosztoglotov. –

El kellett volna dugnom... Azért, mert eddig is gyógyítottam magam vele, és most is azt teszem.

– Csak ezért? – fürkészte a szemével. Most egy csöppet se húzta össze, most orvos volt, csakis orvos.

De nézhet szigorúan, a szeme akkor is egészen meleg világosbarna.

– Csak – mondta a férfi őszintén.

– Vagy... minden eshetőségre készen? – kérdezte még mindig hihetetlenül.

– Ha tudni akarja, amikor ide jöttem, ez is megfordult a fejemben. Hogy ne szenvedjek fölöslegesen. De a fájdalom elmúlt, nincs rá szükség. Hanem mint orvosságot továbbra is szedem.

– Titokban? Amikor senki se látja?

– Mit tehet az ember, ha nem hagyják szabadon élni? Ha mindenütt csak szabályokba ütközik?

– Egyszerre hány cseppet?

– Lépcsőzetesen. Egytől tízig és vissza, aztán tíz nap szünet. Most éppen szünetet tartok. Őszintén szólva nem is hiszem, hogy csak a röntgen miatt múlt el a fájdalom. Hátha gyökér is segített.

Mind a ketten fojtott hangon beszéltek. – Milyen folyadékban tartja?

– Szeszben. Azaz vodkában.

– Maga csinálta?

– Ühüm.

– És milyen koncentrációban?

– Mit mondjak? Adtak egy jó marékkal, hogy ez háromszor fél literre elég.

– De mennyi volt a súlya?

– Nem mérte le az illető. Csak úgy, szemmértékre adta.

– Szemmértékre? Ilyen tömény mérget? Hisz ez aconitum! Gondolja meg!

– Mit gondoljak meg? – fortyant föl Kosztoglotov. Próbáljon maga meghalni egyedül az egész világmindenségben, mikor a hatóság nem engedi túl a falu határán se... akkor is gondolkodnék azon, hogy mi ez? És hogy mennyit nyom? Tudja, mit kaphattam volna ezért a marék gyökérért? Húsz év kényszermunkát! Amiért önkényesen eltávoztam a száműzetés helyéről. Mégis elmentem. Százötven kilométerre. A hegyekbe. Él ott egy öregember, Kremencov, akkora szakálla van, mint Pavlovnak. A század eleji telepesekkel jött ide. Igazi vajákos. Maga gyűjti a gyökeret, és maga állapítja meg a dózist. A saját falujában kinevetik. Senki se lehet próféta a saját hazájában. Ezzel szemben Moszkvából meg Leningrádból jönnek hozzá az emberek. A *Pravda* tudósítója is eljött hozzá. Azt mondják, őt is meggyőzte. Most meg az a hír járja, hogy lecsukták az öreget. Mert egyes hülyék föloldották egy fél liter vodkában, és ott tartották elöl a konyhában, aztán november 7-én a vendégeknek nem volt elég az ital, és a házigazda háta mögött bevedelték. Hárman meghaltak. Egy másik helyen meg a gyerekek ittak belőle. Mi köze ehhez az öregnek? Figyelmeztette őket...

Észrevette, hogy már maga ellen beszél, és elhallgatott.

– Éppen ez az! – heveskedett a doktornő. – Erősen ható szert tilos közös kórtermekben tartani. Abszolút tilos! Baleset származhat belőle. Adja ide az üveget!

– Nem! – mondta a férfi elszántan.

– Adja ide! – Haragosan összevonta a szemöldökét, és kezét a férfi összeszorított marka felé nyújtotta.

Kosztoglotov agyondolgozott, erős ujjai úgy összezárultak, hogy nem látszott köztük az üveg. Elmosolyodott:

– Ez így nem fog menni.

A doktornő szemöldöke visszakúszott a helyére.

– Végül is tudom, mikor szokott sétálni, akkor is elvehetem, amikor nincs itt.

– Jó, hogy figyelmeztet. Ezentúl el fogom dugni.

– Kilógatja az ablakon? Mi mást tehetek, minthogy jelentsem?

– Nem hiszem. Hisz maga ítélte el ma a följelentgetőket.

– De ha nem hagy számomra más eszközt...

– Ezért muszáj följelenteni? Nem méltó magához. Attól fél, hogy Ruszanov elvtárs issza meg? Nem hagyom. Becsomagolom és elteszem. De ha kimegyek innen, úgyis folytatom a kúrát. Maga nem hisz benne?

– Egy csöppet se! Ezek sötét babonák. És a halállal játszanak. Én csakis a gyakorlatban kipróbált tudományos módszerekben hiszek. Erre tanítottak. És minden onkológus így gondolkodik. Adja ide az üveget.

Mégis megpróbálta lefeszíteni az ujját.

A férfi elnézte haragos, világosbarna szemét, és nemhogy szívóskodni, vitatkozni vágyott volna, hanem boldogan odaadta volna neki az üvegcsét, sőt akár az egész éjjeliszekrényt. De a meggyőződése ellenére nem tudott cselekedni.

– Ó, a szent tudomány! Ha tényleg annyira vitathatatlan volna, ha nem cáfolná meg magát tízévenként. De miben higgyek én? A maguk injekcióiban? Miért rendelt újabb injekciókat? Miféle injekciók ezek?

– Nagyon fontosak! Nagyon kellenek ahhoz, hogy éljen! Magának az *életét* kell megmenteni! – mondta Vera Kornyiljevna különös hangsúllyal, és a szemében megingathatatlan hit tükröződött. – Ne higgye, hogy már meggyógyult!

– Pontosabban! Milyen hatásuk van?

– Minek kell azt magának pontosabban tudni? Meg fogják gyógyítani. Megakadályozzák, hogy áttételek keletkezzenek. Pontosabban úgyse értené meg... Adja ide az üveget, és becsületszavamat adom, hogy mielőtt elmegy, vissza fogja kapni.

Farkasszemet néztek.

A férfi szörnyen komikusan festett: sétára készen, csillagos derékszíjjal leszorított női pongyolában.

Milyen makacs ez a nő! Ördög vigye az üvegcsét, nem kár érte, otthon tízszer ennyi van ebből az aconitumból. Más a baj: ez a világosbarna szemű, kedves fiatal nő. Ez a szelíd arc. És hogy olyan jó beszélgetni vele. De hát sose csókolhatja meg. És ha majd visszamegy abba az isten háta mögötti lyukba, el se fogja hinni, hogy itt ültek ilyen közvetlenül egymás mellett, és ez a kedves, szelíd asszony mindenáron meg akarta őt menteni.

De éppen megmenteni nem tudja.

– Magának se merem odaadni – tréfálkozott. – Még megissza otthon valaki.

(Kicsoda? Ki inná meg otthon? Hiszen egyedül él. De most ezt nem lett volna helyénvaló bevallani.)

– Jól van, egyezzünk ki döntetlenben. Egyszerűen öntsük ki.

A férfi fölnevetett. Sajnálta, hogy csak ilyen keveset tehet érte.

– Jól van. Kimegyek az udvarra és kiöntöm – mondta. (Mégis kár, hogy festi a száját.)
– Nem, most már nem hiszek magának. Most már nekem is jelen kell lennem.
– Eszembe jutott valami! Miért öntenénk ki? – Inkább odaadom valakinek, akit maguk már úgyse mentenek meg. Hátha segít rajta.
– Kinek?
Kosztoglotov Vagyim Zacirko felé intett, és még jobban lehalkította a hangját.
– Melanoblasztómája van, ugye?
– Látja, most végképp meggyőzött arról, hogy ki kell önteni. Még megmérgez itt nekem valakit! Hogy vinné rá lelke, hogy mérget adjon egy súlyos beteg kezébe? És ha megmérgezi magát? Nem bántaná a lelkiismeret?
Kerülte, hogy bármilyen néven szólítsa. Az egész hosszú beszélgetés alatt egyszer se mondta ki a nevét.
– Ő aztán nem. Kemény gyerek.
– Nem, nem, nem! jöjjön, öntsük ki.
– Tudja, kitűnő hangulatban vagyok ma. Nem bánom, menjünk.
És elindultak az ágyak közt, majd le a lépcsőn.
– Nem fog fázni?
– Nem, pulóver van rajtam a köpeny alatt.
Miért is mondta, hogy pulóver van a köpenye alatt? Most kedve lenne megnézni, hogy milyen pulóver és milyen színű. De ezt se fogja soha látni.
Kiléptek a tornácra. Egészen tavaszias idő fogadta őket, aki messziről jött, alig hihette, hogy még csak február 2-át írnak. Sütött a nap. A magas nyárfák és a kerítést szegélyező bokrok még csupaszak, de még az árnyékos helyeken is alig maradt hó. A fák között a tavalyi lelapult fű sárgállott. A sétányok, kőlapok, kövek és az aszfalt nedvesen fénylettek – még nem volt idejük megszáradni. A parkban a szokásos élénk forgalom: szembe, keresztben, átlósan és körbe. Orvosok, ápolónők, takarítónők és egyéb személyzet, ambuláns betegek és a fekvő betegek rokonai. Két padon még ültek is. Itt is, ott is nyitva volt egy-két ablak.
Közvetlenül a tornác előtt furcsa lett volna kiönteni az üveget.
– Menjünk oda! – mutatott az onkológia-és a fül-orr-gégészet közötti átjáró megszokott sétahelyeinek egyike felé.

Elindultak egymás mellett a kőlapokból rakott ösvényen. A pilotka formájú orvosi sapka épp Kosztoglotov válla magasságában lebegett.

Oldalt lesett. A doktornő olyan komolynak látszott, mint aki fontos ügyet készül elintézni. Kosztoglotovnak nevethetnékje támadt.

– Mondja, hogy hívták magát az iskolában? – kérdezte hirtelen.

A doktornő gyors pillantást vetett rá.

– Mit számít az magának?

– Természetesen semmit. Egyszerűen érdekel.

Szótlanul tettek meg néhány lépést. A doktornő cipője ütemesen kopogott a köveken. Karcsú gazellalábára Kosztoglotov már az első napon fölfigyelt, amikor haldokolva fetrengett a földön, s ő odajött hozzá.

– Vegának – mondta most.

(Ez sem volt egészen igaz. Bár csakugyan az iskolában hívták így, de csak egyvalaki. Az a későbbi okos közkatona, aki azután nem jött vissza a háborúból. Maga se tudta, miért árulta most el a tőle kapott nevet ennek a másiknak.)

Kiértek a két épület közötti árnyékból, s a napfény egyszerre elárasztotta őket, és itt a szél is fújt.

– Vegának? A csillag tiszteletére? De a Vega vakító fehér.

Megálltak.

– Én pedig nem vagyok vakító – bólintott a doktornő. – Viszont VEra GAngartnak hívnak. Innen az egész.

Először esett meg, hogy nem ő érzett zavart Kosztoglotovval szemben, hanem az ővele szemben.

– Azt akartam mondani... – mentegetőzött.

– Nem fontos. Öntse ki – parancsolt rá.

És nem engedte meg magának, hogy mosolyogjon.

Kosztoglotov megcsavarta a szoros dugót, óvatosan kihúzta, majd lehajolt (ez nagyon komikusan hatott a csizmájára boruló női pongyolában), és félregördített egy kisebb követ, amely a korábbi kövezetből maradhatott ott.

– Nézzen ide! Különben még azt mondja, hogy a zsebembe öntöttem! – s fölnézett rá guggoltából.

A lábát, azt a gazellalábát már az első alkalommal észrevette.

A nedves gödörbe öntötte a zavaros-barna, halálos folyadékot. Vagy zavaros-barna éltető orvosságot.

– Betemethetem? – kérdezte.

A nő föntről lenézett rá és mosolygott.

Volt valami gyerekes ebben a kiöntésben és betemetésben. Gyerekes, ugyanakkor esküre, titokra hasonlító.

– Dicsérjen már meg – kérte a férfi, miközben fölegyenesedett.

– Megdicsérem – mosolyodott el a doktornő, de szomorúan. – Sétáljon.

És visszament az épületbe.

A férfi elnézte fehér hátát. A két háromszöget: az alsót és a felsőt.

Mennyire izgatja már a legcsekélyebb női figyelem is!

Minden szóból többet hall ki, mint amit jelent. S minden lépés után a következőt várja.

Ve-Ga. Vera Gangart. Valami nem stimmelt, de most nem foglalkozott vele. Utánanézett.

– Vega! Vega! – mondogatta halkan, mintha meg akarná bűvölni. – Gyere vissza, hallod? Gyere vissza! Legalább fordulj hátra!

De nem sikerült megbűvölnie. Nem fordult hátra.

18. „S bár játszana az ifjú élet sírboltom ajtaja előtt...”

Mint egy bicikli vagy egy kerék, amely ha elkezd gurulni, csak mozgás közben őrzi meg egyensúlyát, mihelyt megáll, eldől – a férfi és nő között elkezdődött játék is csak fejlődésében létezhet. Ha ma egy lépéssel sem jutott tovább, mint tegnap, akkor oda a játék.

Oleg alig bírta kivárni a kedd estét, amikor Zoja ismét éjszakás lesz. Játékuk jókedvű, színes kereke muszáj hogy továbbforogjon annál, ameddig az első éjszaka, majd vasárnap délelőtt eljutott. E forgás minden előkészítő lökését érezte magában, sejtette őbenne is, és izgatottan várta a jöttét.

Először kiment, hogy az udvaron köszöntse, tudva, melyik átlós sétányon kell jönnie; elszívott két maga sodorta cigarettát, de azután eszébe jutott, milyen hülyén festhet ebben a női pongyolában: igazán nem úgy, amilyennek látszani szeretne. Meg kezdett sötétedni is. Bement az épületbe, levetette a pongyolát, lehúzta a csizmáját, és pizsamában – amely csöppet se volt kevésbé nevetséges – odaállt a lépcső aljára. Összevissza meredező haja ma, amennyire lehetett, le volt simítva.

Zoja az orvosi öltöző irányából jelent meg, elkésve és sietve. De inted a szemöldökével, amikor meglátta, mellesleg, nem csodálkozva, hanem mintegy megállapítva, hogy így van rendjén, épp ide várta őt, itt van a helye a lépcső alján.

A lány nem állt meg, s Oleg, nehogy lemaradjon, elindult mellette, kettesével szedve hosszú lábával a lépcsőket. Most nem esett nehezére.

– No, mi újság? – kérdezte tőle Zoja mentében, akár a szárnysegédjétől.

Mi „újság”? Hát a Legfelsőbb Bíróság leváltása! Ez volt az újság. De ahhoz, hogy ezt valaki a maga teljességében fölfogja, évekig tartó előkészület kell. S Zojának most nem erre van szüksége.

– Magának új neve van. Végre kitaláltam, hogy hívják.

– Igen? Hogyan? – s a lány fürgén kapkodta lábát a lépcsőkön.

– Menet közben nem lehet. Sokkal fontosabb annál.

Már fölértek, s a férfi kissé lemaradt az utolsó lépcsőfokokon. A lány után nézett és megállapította, hogy a lába egy kicsit vaskos, tömzsi. Egyébként illett telt alakjához. Ebben is volt valami sajátos báj. És mégis más hangulatot kelt egy könnyű láb. Súlytalan. Mint Vegáé.

Csodálkozott magán. Soha nem nézett, nem mérlegelt így – ízléstelennek tartotta volna. Soha nem csapódott így egyik nőtől a másikhoz. A nagyapja azt mondta volna rá, hogy *nőfaló*. De a közmondás szerint, „éhes ember egyen, a fiatal szeressen”. Oleg fiatalon mindent elmulasztott. Most pedig, ahogy az őszi növény igyekszik kiszívni a földből a maradék nedveket, hogy ne kelljen sajnálnia az elszalasztott nyarat, ő is sietett az élet rövid visszatérésekor és már egyben alkonyán – persze hogy az alkonyán! észrevenni és magába szívni minden nőt, méghozzá úgy, hogy arról hangosan nem beszélhetett előttük. Másoknál erősebben érezte azt, ami benne van a nőkben, mert évekig egyáltalán nem látott nőt. Pláne közelről. És a hangjukat se hallotta, már elfelejtette, hogyan cseng.

Zoja átvette az ügyeletet, és azonnal pörögni-forogni kezdett – akár egy búgócsiga – az asztala, az utasítási napló és a gyógyszeres szekrény között, majd fürgén he-beperdült egy-egy ajtón.

Oleg figyelte, és amikor észrevette, hogy egy kis szünetet tart, azonnal ott termett.

– Semmi más újság nincs az egész kórházban? kérdezte Zoja szokásos lágy hangján, miközben kifőzte az injekciós tűket a villanyfőzőn, és lereszelte az ampullák nyakát.

– Ó, a kórházban ma óriási esemény történt. Nizamutdin Bahramovics vizitelt.

– Igazán? De jó, hogy nem voltam itt! És? Elszedte a csizmáját?

– Azt nem, de támadt egy kis konfliktusunk.

– Miféle?

– Az egész szörnyen fenséges volt. Egyszerre bejött vagy tizenöt fehér köpeny: az osztályvezető, a főorvosok, az osztályos orvosok, még olyanok is, akiket sohase láttam itt, és az igazgató tigrisként vetette rá magát az éjjeliszekrényekre. De nekünk is voltak kémjelentéseink, megtettük az előkészületeket, úgyhogy nem talált semmi kedvére valót. Nagyon elégedetlennek látszott. Közben pont rólam volt szó, és Ludmila Afanaszjevna elkövette azt a parányi hibát, hogy mikor olvasta az ügyemet...

– Miféle ügyét?

– Jaj, mindig eltévesztem, hát a kórtörténetet... Szóval elmondta, honnan érkezett az első diagnózis, amiből kiderült, hogy Kazahsztánból jöttem. „Hogyhogy? Egy másik köztársaságból? Nincs elég ágyunk, és még idegeneket is kezeljünk? Azonnal kiírni!”

– De hiszen a kórterem fele „idegen”!

– Persze, de pont engem szúrt ki. Erre Ludmila Afanaszjevna... igazán nem vártam tőle, úgy fölborzolta a tollát, mint egy tyúk, ha bántják a csibéit. „Ez egy nagyon bonyolult és fontos tudományos eset! Szükségünk van rá az elvi következtetések levonása végett...” Csudára hülye helyzetbe kerültem: a napokban én is vitába keveredtem vele, követeltem, hogy írjanak ki, ő kiabált velem, most meg ennyire a védelmébe vesz. Csak annyit kellett volna mondanom Nizamutdinnak, hogy „igen, igen”, és délre már el is húzhattam volna a csíkot. Magát se láttam volna viszont...

– Eszerint énmiattam nem mondta, hogy „igen, igen”?

– Mi mást képzel? Hisz nem adta meg nekem a címét. Hogy találtam volna meg?

De Zoja szaporán ügyködött, és nem lehetett tudni, mennyire hiszi el.

– Hogy hagyhattam volna cserben Ludmila Afanaszjevnát? – folytatta ismét hangosabban a férfi. – Ülök, mint egy tuskó és hallgatok. Nizamutdin pedig: „Átmegyek a rendelőintézetbe, és azonnal hozok magának öt ilyen beteget! Csupa helybelit! Kiírni!” Ekkor, azt hiszem, butaságot csináltam: elszalasztottam egy ilyen alkalmat arra, hogy elmehessek! Megsajnáltam Ludmila Afanaszjevnát, aki úgy pislogott, mint akit megvertek, és csak hallgatott. Rákönyököltem a térdemre, megköszörültem a torkom, és halálos nyugalommal megkérdeztem: „Hogy írhatnának ki, mikor a szűzföldekről jöttem?” „Ja? Szűzföldi? – ijedt meg Nizamutdin. (Hiszen majdnem politikai hibát követett el!) – A szűzföldektől semmit se sajnál az ország!” És továbbment.

– Maga aztán találékony! – ingatta Zoja a fejét.

– A lágerban lettem ilyen szemtelen, Zojenyka. Azelőtt nem voltam ilyen. Egyáltalán, sok jellemvonásom nem a sajátom, hanem a lágerban szereztem.

– De a vidámságát nem, ugye?

– Miért gondolja? Azért vagyok vidám, mert hozzászoktam a veszteségekhez. „Olyan furcsa, hogy itt mindenki sír a látogatásokkor. Miért sírnak? Senkit se száműznek, senkinek se kobozzák el semmijét...

– Eszerint itt marad még egy hónapig?

– Nana, ne olyan hevesen!... – De gondolom, két hétig biztosan. Úgy adódott, mintha szavamat adtam volna Ludmila Afanaszjevnának, hogy mindent eltűrök...

A fecskendő megtelt a fölmelegített folyadékkal, és Zoja elvágtatott.

Kellemetlen feladat várt ma rá, s nem tudta, mitévő legyen. Hiszen Olegnak is be kell adnia az újonnan rendelt injekciót. Mégpedig testének szokásos, mindent eltűrő felébe, de a köztük kialakult hangnem miatt az injekció lehetetlenné vált: széthullott volna a játék. És Zoja éppúgy nem akarta elveszíteni ezt a hangnemet, ezt a, játékot, mint Oleg. Még messzire kell gurulnia a keréknek ahhoz, hogy az injekció ismét lehetővé váljék – immár mint egymáshoz közel álló embereknél.

Amikor visszajött az asztalhoz, és egy ugyanolyan injekciót szívott föl Ahmadzsan számára, megkérdezte:

– Maga hogy viseli el az injekciókat? Nem rugdalózik? Ilyet kérdezni! És éppen Kosztoglotovtól! Mikor épp arra várt, hogy szerelmet vallhasson!

– De hisz ismeri a meggyőződésemet, Zojenyka. Én mindig szívesebben kimaradok belőle, ha lehet. De kivel hogy. Turgunnal remekül megértjük egymást, tudniillik mindenáron jól meg akar tanulni sakkozni. Megállapodtunk, hogy ha én nyerek, nincs injekció, ha ő, akkor van. De az a helyzet, hogy őt bástya nélkül is megverem. Marijával nem lehet: hozza a tűt azzal a faarcával, és ha megpróbálok tréfálkozni, rám förmed: „Kosztoglotov! Tegye szabaddá az injekció helyét!” Soha egyetlen fölösleges, emberi szó.

– Gyűlöli magát.

– Engem!

– Minden férfit.

– Ez, alapjában véve, talán jogos is. Most van ez az új nővér: vele se tudok szót érteni. És ha visszajön Olimpiada, ő aztán egy jottányit se enged!

– Én se fogok engedni! – jelentette ki. Zoja, miközben fölszívta a két köbcentit. De a hangja érezhetően elvesztette határozott csengését.

Elment, hogy beadja Ahmadzsannak. Oleg ismét magára maradt az asztalnál.

Volt még egy másik, fontosabb oka is, amiért Zoja nem akarta, hogy Oleg megkapja ezeket az injekciókat. Vasárnap óta egyre azon töprengett, megmondja-e neki vagy se.

Mert ha egyszer csak komollyá válik az, ami most még csak tréfa... és ennek megvan a lehetősége. Ha ezúttal nem a szobában szertehányt ruhadarabok lehangoló összekeresgélésével végződik az ügy, hanem valami tartósabb jön létre, és Zoja csakugyan elhatározza magát, hogy követi a száműzetésbe (végtére is igazat mondott: ki tudhatja, miféle isten háta

mögötti zugban vár ránk a boldogság?), akkor az Olegnak rendelt injekciók már nemcsak a férfit, hanem őt is érintik.

Ő pedig az injekciók ellen volt.

– Na? – mondta vidáman, amikor visszajött az üres fecskendővel. – Összeszedte végre a bátorságát? Menjen és legye szabaddá, Kosztoglotov, az injekció helyét! Azonnal jövök.

De a férfi ott ült, és egyáltalán nem egy beteg szemével nézett rá. Az injekció eszébe se jutott, hiszen már megállapodtak. Belenézett a lány enyhén dülledt, üregéből kikívánkozó szemébe.

– Menjünk innen valahova, Zoja – ezt nem is mondta, hanem mély hangon dörmögte. Minél tompább lett a hangja, annál csengőbbé vált Zojáé.

– Valahova? – kérdezte ő csodálkozó mosollyal. – A városba?

– Az orvosi szobába.

Zoja magába fogadta, szívta, itta makacs pillantását, és immár komolyan mondta:

– Azt nem szabad, Oleg! Sok a munkám...

A férfi mintha nem értette volna:

– Menjünk!

– Igaz is! – jutott Zoja eszébe. – Föl kell töltenem az oxigéntömlőt annak a... – s a lépcső felé intett, talán a beteg nevét is említette; de a férfi nem hallotta. – A tartály csavarja nagyon nehezen forog. Majd maga meglazítja. Jöjjön.

S egymás nyomában lépkedve, lementek a lépcsőfordulóig.

Az a sárgás bőrű, kihegyesedett orrú, szerencsétlen tüdőrákos ott ült az ágyán – mindig ilyen sovány volt-e, vagy a rák rágta le róla a húst? Annyira a végét járta, hogy már nem is szóltak hozzá, nem kérdeztek tőle semmit a vizitek alkalmával – és hörgő tüdővel szívogatta az emelkedő-süllyedő oxigéntömlőt. Eddig is rosszul volt, de ma sokkal rosszabbul, amit még a tapasztalatlan szem is azonnal észrevett. Az egyik tömlő üresen hevert mellette, a másiknak is a végén tartott.

Olyan rosszul volt már, hogy nem is vette észre az embereket, akik elmentek vagy megálltak mellette.

Elvették mellőle az üres tömlőt, és folytatták útjukat lefelé.

– Mivel kezelik?

– Semmivel. Inoperábilis. A röntgen se segített.

– Mellkas operációt egyáltalán nem végeznek?

– A mi városunkban még nem.

– Akkor meg fog halni?

Zoja bólintott.

S jóllehet ott volt náluk a tömlő a beteg számára, nehogy megfulladjon, azonnal elfeledkeztek róla. Mert minden pillanat közelebb hozta őket valami fontos dologhoz, aminek meg kellett történnie.

A magas oxigénpalack ott állt egy külön, zárt folyosón, a röntgenhelyiségek mellett, ahol annak idején Gangart doktornő először helyezte el a bőrig ázott, haldokló Kosztoglotovot. (Ez az „annak idején" alig három héttel ezelőtt volt.)

Ha nem gyújtják föl a folyosó másik lámpáját (még csak az elsőt kapcsolták föl), a beugró által képzett kamra, ahol a tartály áll, félhomályban marad.

Zoja alacsonyabb volt, mint a palack, Oleg pedig magasabb.

Zoja nekilátott, hogy csatlakoztassa a tömlő szelepét a palackéhoz. A férfi mögötte állt, és lehelete a lány kis sapkája alól kicsüngő haját borzolta.

– Ez az a csap, amelyik olyan szoros – panaszolta ő. Oleg ujjait a csap köré kulcsolta, és azonnal kinyitotta.

Az oxigén halk surrogással áramlott át.

Oleg ekkor szó nélkül megragadta felszabaduló kezével Zoja csuklóját.

Ő nem rezzent össze; nem lepődött meg: Figyelte, hogyan hízik a tömlő.

Ekkor a férfi keze lassan följebb kúszott a csuklóján a könyökéig, onnan a válláig.

Álcázatlan felderítés, ami egyformán szükséges mindkettőjüknek. A szavak ellenőrzése: ugyanúgy értették-e mind a ketten?

Igen, ugyanúgy.

Még beletúrt két ujjával a lány hajába, s ő nem háborodott föl, nem hajolt félre – a tömlőt figyelte.

Ekkor keményen megmarkolta mind a két vállát, és magához húzta. Végre odaért az ajkához, amely annyiszor nevetett rá, és annyi csacskaságot mondott.

Zoja ajka nem nyílt szét, nem lazult el, hanem feszült várakozással fogadta.

Mindez egy pillanat alatt derült ki, mert Oleg egy perccel előbb még nem emlékezett rá, nem tudta, hogy különböző ajkak és csókok léteznek, és az egyik a nyomába se ér a másiknak.

Úgy kezdődött, mint amikor a madár hirtelen összezárja a csőrét, aztán hosszúra nyúlt a csók, egyetlen tartós egybeforrássá vált, amelyet nem

lehetett befejezni, de minek is kellett volna befejezni? Újra meg újra, egymásra borult az ajkuk, s az örökkévalóságig tudták volna folytatni.

Egy idő után, két évszázad múlva mégis szétváltak, és Oleg ekkor látta meg először Zoját, s hallotta a hangját.

– Miért hunyod be a szemed, amikor csókolsz?

Behunyta? Nem is tudta. Nem vette észre.

– Valaki mást képzelsz a helyembe?

Ugyan ki mást? Mikor már nem is emlékszik senki másra...

S ahogy a gyöngyhalász kilihegi magát, majd újra beugrik a vízbe, hogy ott lent, egészen lent, a tenger fenekén letépje a megtelepedett gyöngykagylót, máris újból összetapadt az ajkuk, de a férfi most észrevette, hogy csakugyan behunyja a szemét, és nyomban kinyitotta. És egészen közelről, hihetetlenül közelről látta a lány sárgásbarna szemét, amely egy ragadozó szemét juttatta eszébe. Az egyik szemével az egyiket látta, a másikkal a másikat. Ugyanolyan feszes, tapasztalt, egymásba mártózó ajakkal csókolóztak, közben egy icipicit himbálták magukat, és Zoja szüntelenül nézte, mintha a szemével akarná kideríteni, mi játszódik le benne az első, majd a második, a harmadik örökkévalóság alatt.

De most oldalt kúszott a szembogara, hirtelen elrántotta magát és fölkiáltott:

– A csap!

Szent isten, a csap! Oleg odakapott, és gyorsan elzárta.

Jó, hogy nem pukkadt szét a tömlő.

– Látja, milyen következménye lehet egy csóknak is – mondta, kicsit még lihegve, szaggatott lélegzettel Zoja.

Sapkája leesett, frufruja fölborzolódott.

És bár teljesen igaza volt, megint összezárult az ajkuk, mintha magukba akartak volna szívni valamit egymásból.

A folyosónak üvegbetétes ajtaja volt, lehet, hogy valaki észrevette őket a beugróban – hát aztán?

Amikor végre ismét behatolt a levegő a férfi tüdejébe, tenyerébe fogta a lány tarkóját, tűnődve fürkészte az arcát, és így szólt:

– Aranybogár. Ez a neved. Aranybogaram.

– Aranybogár? – nézett rá huncutul a lány. Miért ne?

– Nem ijedtél meg attól, hogy száműzött vagyok? Bűnöző?

– Nem – rázta meg könnyedén a fejét.

– És hogy öreg?

– Hogy volnál öreg?
– És hogy beteg?
A lány homlokát Oleg melléhez szorította.
Oleg még jobban magához ölelte azt a két meleg, ovális polcot, melyekről még mindig nem tudta eldönteni, megtartanák-e a vonalzót, és így szólt:
– Csakugyan eljönnél Us-Terekbe? Összeházasodnánk. Építenénk magunknak egy kis házat...
Mindez úgy hangzott, mint az a folytatás, amelyben Zojának még sohase volt része, pedig benne rejlett szorgos természetében: a szobában szertehányt ruhadarabok összeszedését követő tartós, teremtő folytatás. Szorosan hozzásimult, hogy egészen érezze az ölével, és szerette volna kideríteni általa: ő az? Ő az, akitől...?
Zoja fölágaskodott, és könyöke hajlatába szorította a férfi nyakát.
– Olezsok!... Tudod, mi a lényege ezeknek az injekciónak?
– Mi? – dörgölte hozzá az arcát.
– Hogy is magyarázzam meg... A tudományos elnevezésük: hormonterápia. Ellentétesen alkalmazzák:a nőknek férfihormont adnak, a férfiaknak nőit. Föltételezik, hogy így el lehet fojtani a keletkező áttételeket. De legelőször általában elfojtják... érted?
– Micsoda? Nem. Nem egészen! – mondta riadtan Oleg és hirtelen átalakult. Most a vállánál fogva tartotta, de már másképp: mintha ki akarná rázni belőle az igazat. – Beszélj! Beszélj!
– Általában elfojtják a... nemi potenciát. Már az ellentétes másodlagos nemi jegyek megjelenése előtt. Ha nagy dózisokban adják, a nőknek szakálluk nőhet, a férfiaknak mellük...
– Várj! Hogy van ez?! – bődült el Oleg, aki csak most kezdte kapiskálni. – Ezek az injekciók! Mit csinálnak velem? *Mindent* elfojtanak?
– Nem... nem mindent. Még hosszú ideig megmarad a libido.
– Az meg mi?
Egyenesen belenézett a szemébe, és megcibálta a haját. – Az, amit most érzel irántam. A vágy...
– A vágy marad, csak a képesség szűnik meg? Így van? – faggatta elképedve.
– A képesség nagyon lecsökken. Aztán a vágy is. Érted? – Ujját végighúzta a sebhelyén, majd megsimogatta a ma reggel megborotvált arcát. – Ezért nem akarom, hogy beadják neked ezeket az injekciókat.

– Hát ez jó!... Egyszerre kijózanodott és fölegyenesedett. – Ez aztán jó! Érezte a szívem, tudtam, hogy be akarnak húzni a csőbe, és így is lett!

Legszívesebben csúnyán elkáromkodta volna magát, hogy elátkozza az orvosokat. Minden orvost. Amiért önkényesen döntenek mások életéről. De hirtelen maga előtt látta. Gangart doktornő derűs, magabiztos arcát, ahogy tegnap olyan heves jóindulattal nézett rá: „Nagyon fontosak! Magának az életét kell megmenteni!"

No lám, Vega! Jót akar neki? S ezért csalárd módon ilyen sorsra kárhoztatná?

– Te is ilyen leszel? – sandított Zojára.

Most miért haragszik őrá? Ő ugyanúgy fogja föl az életet: *anélkül* mit ér? Egyedül azzal a mohó, tüzes szájával a Kaukázus csúcsára röpítette föl ma! Hogy ott áll előtte, s csak úgy ég az ajka. S amíg ez a... libido ott zsibong az ő lábában, derekában, testében, siet csókolózni vele.

– Te tudsz adni nekem valami *ellentétest?*

– Akkor kirúgnak innen.

– De van olyan injekció?

– Ugyanaz, csak nem ellentétesen adva.

– Hallgass ide, Aranybogár, menjünk be valahova. – De hiszen már bementünk. Vissza kell menni...

– Menjünk be az orvosi szobába.

– Nem lehet, ott a takarítónő, meg mások is bejöhetnek. Még csak este van...

– Akkor éjszaka.

– Nem szabad sietni, Olezsok. Mert akkor nem lesz *holnap*.

– Miféle holnap, ha holnap nem lesz libido? Vagy ellenkezőleg, libido lesz, köszönöm szépen... Gondolj már ki valamit, hova mehetnénk!

– Olezsok, kell valamit máskorra is hagyni. Ne siess... Vissza kell vinni a tömlőt.

– Tényleg vissza kell vinni. Mindjárt visszavisszük.

– ...

– Mindjárt visszavisszük...

– ...

– Mind-járt visz-sza...

Mentek fölfelé a lépcsőn, de nem egymás kezét fogták, hanem kétfelől a tömlőt, amely úgy föl volt fújva, mint egy futball-labda, s egymás lépteinek ütemét is a tömlő közvetítette.

Mintha egymás kezét fognák.

A lépcsőfordulóban felállított szükségágyon, amely mellett éjjel-nappal jöttek-mentek a maguk dolgaival elfoglalt betegek és egészségesek, ott ült, és már nem is köhögött, hanem fejét, melyen már csak foltokban volt haj, fölhúzott térdéhez verdeste a sárgára aszott, fölfalt tüdejű férfi, és talán úgy érezte, homloka nem a térdébe, hanem egy tömör, kör alakú falba ütközik.

Még élt, de nem voltak körülötte élők.

Lehet, hogy éppen ma fog meghalni – Oleg testvére, felebarátja – részvétre éhesen, elhagyatva. Lehet, hogy ha odaülne mellé az ágyra és ott töltené az éjszakát, megkönnyítené valamelyest utolsó óráit.

De csak az oxigéntömlőt tették oda mellé, és továbbmentek. Az éltető oxigén utolsó köbcentiit, a halálraítélt mentőövét, amely számukra csak ürügy volt arra, hogy félrevonuljanak és megismerjék egymás csókjának ízét.

Oleg úgy követte Zoját a lépcsőn, mintha hozzá lett volna kötözve. Nem gondolt a mögötte maradt halálraítéltre, aki olyan volt, mint fél hónappal ezelőtt ő, vagy amilyen fél év múlva lesz – csak erre a lányra, erre a nőre, erre a „fehérnépre” gondolt, s arra, hogyan vehetné rá, hogy tűnjenek el kettesben valahova.

És még valami teljesen elfeledett, ezért annál váratlanabb érzés áramlott szét testében: a vad csókoktól szinte földagadt szájának zsibongása.

19. Majdnem a fény sebességével

Nem mindenki hívja mamának a mamáját, különösen nem idegenek előtt. A tizenöt évnél idősebb és a harmincnál fiatalabb férfiak restellik az ilyesmit. De Vagyim, Borisz és Jurij Zacirko sohase szégyellte a „mamát”. Rajongva szerették már az apjuk életében is, de különösen az után, hogy apjukat agyonlőtték. Életkorban nem nagy idő választotta el őket egymástól, egyenrangúakként nőttek föl, az iskolában is, otthon is mindig szorgalmas, az utca csábításának ellenálló fiatalok, és soha nem okoztak bánatot megözvegyült anyjuknak. Egy gyerekkori fényképezkedéstől kezdve szokássá vált – már csak az összehasonlítás végett is –, hogy kétévenként a mama elvitte őket a fényképészhez (később már a saját gépükkel készültek a felvételek), s az albumban egymás után sorakoztak a képek: az anya és három fia, az anya és három fia... A mama szőke volt, a fiúk pedig mind a hárman fekete hajúak, valószínűleg annak a fogoly töröknek köszönhetően, aki hajdan feleségül vette zaporozsi kozák ükanyjukat. Idegenek nem mindig tudták őket megkülönböztetni a fényképen. Képről képre nőttek, erősödtek, túlnőtték az anyjukat, aki észrevétlenül öregedett, de a fényképezőgép lencséje előtt kihúzta magát, büszkén életének erre az eleven történelmére. Közismert orvos volt a városukban, sok köszönetet, virágcsokrot és édességet gyűjtött be, de ha semmi más hasznosat nem tett volna az életben, csak fölnevel három ilyen fiút, akkor sem élt volna hiába. Mind a hárman ugyanarra a műszaki egyetemre iratkoztak be: a legidősebb geológus lett, a középső villamosmérnök, a legkisebb most végezte az építészetit, és a mama együtt lakott vele.

Addig, amíg tudomást nem szerzett Vagyim fia betegségéről. Csütörtökön kis híján otthagyott csapot-papot, hogy iderohanjon. Szombaton táviratot kapott Doncovától, hogy aranykolloidra volna szükség. Vasárnap visszatáviratozott, hogy fölmegy Moszkvába megszerezni. Hétfőtől ott lesz, addig, tegnap és ma remélhetőleg kiverekszi, hogy fogadják a minisztériumokban és más fontos helyeken, hogy a halott apa emlékére (akit mint a szovjethatalom által „üldözött” értelmiségit hátrahagytak a megszállt városban, és a németek agyonlőtték, amiért

kapcsolatot tartott a partizánokkal és sebesült vöröskatonákat bújtatott) utaljanak ki az országos alapból aranykolloidot a fia számára.

Vagyim mindezt a nyüzsgést undorítónak és sértőnek tartotta még innen, a távolból is. Nem bírt elviselni semmilyen kivételezést, az érdemek és összeköttetések semmilyen kihasználását. Már az is nyomasztotta, hogy a mama előre táviratozott miatta Doncovának. Bármilyen fontosnak érezte is, hogy meggyógyuljon, semmilyen előnyt nem akart élvezni, még szemtől szemben a rákhalál rémével sem. Habár csakhamar rájött, hogy Doncova a távirat nélkül se áldozott volna rá kevesebb időt és figyelmet. Csak az aranykolloidra vonatkozó táviratát nem kellett volna elküldenie.

Ha a mama megszerzi, természetesen maga fogja elhozni ide repülőn. De ha nem tudja megszerezni, akkor is iderepül. Írt neki innen a csagáról, nem azért, mintha hitt volna benne, hanem hogy újabb feladatot adjon neki, s ezzel lekösse. Mert ha fokozódik a kétségbeesése, minden orvosi tudása és meggyőződése ellenére el fog menni még ahhoz a kuruzslóhoz a hegyekbe az isszik-kuli gyökérért is. (Oleg Kosztoglotov tegnap idejött hozzá, és bevallotta, hogy engedett egy bizonyos fehérnépnek, és kiöntötte a gyökéroldatot, de már úgyis kevés volt, ellenben itt van az öreg címe, vagy ha időközben lecsukták volna, hajlandó átadni neki a saját készletéből.)

A mama élete nem élet, ha veszedelem fenyegeti legidősebb fiát. A mama mindent meg fog tenni, sőt még annál is többet, fölöslegesen is. Még az expedícióba is képes utánajönni, pedig Vagyimnak ott van Galka. Végső soron-– ahogy az elolvasott és hallott orvosi vélemények foszlányaiból kikövetkeztette – maga a daganat is a mama túlzott aggályoskodása és előrelátása miatt keletkezett: gyerekkora óta egy jókora pigmentfolt volt a lábán, s a mama, lévén orvos, tisztában volt a rosszindulatúvá fajulás veszélyével, gyakran megtapogatta, s végül ragaszkodott hozzá, hogy egy jó sebész, ezt megelőzendő, megoperálja. Úgy látszik, épp ezt nem lett volna szabad.

De még ha mostani haldoklásának a mama is az előidézője, nem tehet neki szemrehányást se szemtől szembe, se a háta mögött. Az ember nem lehet annyira gyakorlatias, hogy mindent az eredmény alapján ítéljen meg; humánusabb a szándék alapján ítélkezni. És igazságtalan volna most a mamára haragudni a be nem fejezett munkája, a félbeszakadt érdeklődése, a be nem teljesülő lehetőségei miatt. Hiszen se az érdeklődése, se a lehetőségei, se épp ennek a munkának a vágya nem lett volna meg, ha nincs ő maga. Akit a mama szült.

Az embernek fogai vannak, melyekkel rág, melyeket csikorgat, összezár. A növényeknek nincsenek fogaik, s lám, milyen nyugodtan élnek s halnak meg!

Vagyim megbocsátott a mamának, de a körülményeknek nem bírt megbocsátani. Nem bírt átengedni nekik egyetlen négyzetcentimétert se a hámszövetéből. És muszáj volt a fogát csikorgatnia.

A fene egye meg, hogy keresztülhúzta minden tervét ez az átkozott betegség! Hogy elgáncsolta épp a legfontosabb pillanatban!

Igaz, Vagyim gyerekkorától kezdve valahogy mindig úgy érezte, hogy kevés az ideje. Idegeskedett, ha vendég jött, vagy átszaladt a szomszédasszony és fecsegésével elrabolta a mama és az ő idejét. Föl volt háborodva, hogy az iskolában meg az egyetemen is mindenféle összejövetelt – akár munkáról, akár kirándulásról, mulatságról, fölvonulásról volt szó – egy vagy két órával előbbre hirdettek meg, arra számítva, hogy az emberek úgyis elkésnek. Soha nem bírta végighallgatni a rádió félórás híradóit, mert mindazt, ami fontos és szükséges volt bennük, öt perc alatt össze lehetett volna foglalni, a többi merő lőre. Felbőszítette, hogy bármilyen boltba készül az ember, tízszázalékos valószínűséggel föltételezheti, hogy éppen leltároznak, árut vesznek át vagy műszaki okok miatt tartanak zárva, és soha nem lehet tudni, hogy épp melyik boltban. Bármelyik falusi szovjet vagy postahivatal bezárhat munkaidőben, és ezt huszonöt kilométer távolságból soha nem lehet előre tudni.

Lehet, hogy ezt a mohó türelmetlenséget az apja ültette el benne. Az apja se szerette a tétlenséget; emlékezett rá, hogy egyszer a térde közé szorítva csépelte el, s közben azt mondta: „Vagyka! Ha nem használod ki a perceket, el fogod pazarolni az órákat, a napokat, az egész életedet!”

Nem, nem! Ez az olthatatlan, mohó tennivágyás kicsi kora óta benne él az apjától függetlenül is. Mihelyt kezdett ellaposodni a játék a srácokkal, nem ácsorgott tovább velük a kapuban, nyomban otthagyta őket, és nem törődött a csúfolódásukkal. Mihelyt túlságosan bőbeszédűnek találta az elkezdett könyvet, félretette és tartalmasabbat keresett. Ha egy film első kockáit ostobának látta (a filmekről általában semmit se lehet tudni előre, direkt így csinálják), fütyült a kidobott pénzre, fölcsapta a széket és kiment, nem pazarolta tovább az időt, és nem szennyezte a fejét. Megőrjítették azok a tanárai, akik képesek voltak tíz percekig prédikálni az osztálynak, aztán persze nem maradt elég idejük a magyarázatra: az egyik részét szétkenték, a másikat összecsapták, a házi feladat kijelölésére pedig már csak a

kicsengetés után kerítettek sort. Eszükbe se jutott, hogy a tanulók az órák közti tízperceket jobban be tudnák osztani, mint ők az egész órájukat.

Vagy lehet, hogy bár még nem tudott a veszélyről, gyerekkorától fogva, öntudatlanul érezte magában? Nem vétett semmit, mégis élete első évétől kezdve ott lebegett fölötte annak a pigmentfoltnak a fenyegetése. És amikor annyira takarékoskodott az idejével, s ezt a fukarságát az öccseibe is átplántálta, amikor felnőttkönyveket olvasott, mielőtt még elkezdte volna az iskolát, hatodikos korában pedig kémiai laboratóriumot rendezett be otthon, talán már versenyt futott a majdani daganattal, de sötétben, nem látva az ellenséget, az meg mindent látott, rávetette magát, és a leglázasabb munka közben döfte hátba. A kígyó! A neve is olyan kígyószerű: melanoblasztóma.

Észre se vette, mikor kezdődött. Az Altaj gerincére szervezett expedíció közben történt. Először megkeményedett a folt, azután fájni kezdett, azután kifakadt, s ezáltal megkönnyebbült, azután újból megkeményedett, s a nadrágja úgy feldörzsölte, hogy alig bírt járni. De se az anyjának nem írta meg, se a munkát nem hagyta abba, mert az anyagok első adagját gyűjtötte össze, amivel föltétlenül Moszkvába kellett utaznia.

Az expedíciójuk csak a radioaktív vizekkel foglalkozott, semmilyen érclelőhelyet nem kértek rajtuk számon. De Vagyim, aki korához képest rengeteg szakirodalmat elolvasott, és különösen közel állt a vegyészethez, ami elég ritka a geológusok körében, vagy észrevette, vagy megsejtette, hogy itt az érctelepek felfedezésének új módszere kínálkozik. Az expedíció vezetője morgott, amikor értesült Vagyim ötletéről: az expedíció vezetőjének a terv szerinti eredmény kellett.

Vagyim elkéredzkedett Moszkvába, de a vezető ilyen célból nem engedélyezte. Akkor állt elő-a daganatával, betegállományba ment, és eljött ide, a rendelőbe. A diagnózis után azonnal kezébe nyomták a kórházi beutalót, és figyelmeztették, hogy a dolog nem tűr halasztást. Fogta a beutalót, és azzal együtt elrepült Moszkvába, abban a reményben, hogy az épp akkor ülésező tanácskozáson beszélhet majd Cseregorodcevvel. Vagyim őt magát sohase látta, csak a tankönyvét és a könyveit. Figyelmeztették, hogy Cseregorodcev maximum egy mondatot hajlandó végighallgatni; abból az egyből eldönti, hogy szükséges-e beszélnie az illetővel vagy nem. Vagyim egész úton ezt az egy mondatot fogalmazta magában. A szünetben mutatták be a tudósnak a büfé ajtajában. Vagyim elhadarta a mondatát, Cseregorodcev pedig otthagyta a büfét, karon ragadta

őt, és magával vitte. Ezt az ötperces beszélgetést – Vagyim igen hevesnek érezte – az nehezítette meg, hogy nagyon gyorsan kellett beszélnie, hiánytalanul eszébe vésni a válaszokat, s úgy csillogtatni meg saját erudícióját, hogy mégse vágja ki minden aduját, hanem az utolsót és legfőbbet megtartsa magának. Cseregorodcev azonnal elárasztotta ellenérveivel, melyekből világos volt, hogy a radioaktív víz közvetett jelenség, haszontalan időpazarlás ezen az alapon kutatni az ércet. Ezt mondta, de úgy festett, hogy szívesen hagyná magát meggyőzni az ellenkezőjéről; egy teljes percig várta is ezt Vagyimtól, de mert hiába várta, elbocsátotta. Vagyim arra is rájött közben, hogy talán az egész moszkvai intézet akörül toporog, amit ő egyedül keresgél az Altaj kövei közt.

Ennél többet nem is várhatott! Most kell nekifeküdni a munkának!

Ehelyett azonban a kórházba kellett befeküdnie. És bevallani a dolgot a mamának. Elmehetett volna hozzá is Novocserkasszkba, de tetszett neki itt, amellett közelebb lehet a hegyeihez.

Moszkvában nemcsak a vizekről és az ércekről szerzett tudomást.: Azt is megtudta, hogy a melanoblasztómába bele szoktak halni. Minden esetben. Hogy néhányan elélnek vele úgy egy évig, de a legtöbben nem húzzák tovább nyolc hónapnál.

Nos, akárcsak a fény sebességét megközelítő testé, az ő *ideje* és *tömege* is más mostantól fogva, mint más embereké: az ideje sűrűbb, a tömege szilárdabb. Az évek hetekké tömörültek össze benne, a napok percekké. Egész életében sietett, de csak most kapcsolt rá igazán. Még a hülyéből is lehet valamilyen tudományág doktora, ha megél hatvan évet. De ha csak huszonhetet?

Huszonhét év: éppen ennyit élt Lermontov, és ő se akart meghalni. (Vagyim tudta magáról, hogy egy kicsit hasonlít Lermontovra: ugyanolyan kis termetű, karcsú, könnyed, sötét hajú, kis kezű – csak a bajusz hiányzik.) Mégis bevéste magát emlékezetünkbe, és nemcsak száz évre, hanem örökre!

Szemtől szemben a halállal, ezzel az ugrásra készülő, fekete fenevaddal, amely már ott lapult, ott csapkodott a farkával az ágya előtt, Vagyimnak mint az értelem emberének meg kell találnia a megoldási képletet arra, hogy éljen együtt vele. Hogy élje le gyümölcsözően a hátralévő hónapokat, ha csak hónapjai vannak. Meg kell vizsgálnia a halált mint életének váratlan és új tényezőjét. S a vizsgálatot elvégezve úgy látta, hogy kezd hozzászokni, sőt lassan el is fogadja.

A legtévesebb gondolatmenet az lenne, ha abból indulna ki, hogy mit veszít: milyen boldog lehetne, hová mehetne, mit csinálhatna, ha sokáig élne. Helyesebb, ha elfogadja a statisztikát: vannak, akiknek fiatalon kell meghalniuk. Aki viszont fiatalon hal meg, az örökre fiatal marad a többiek emlékezetében. S ami a halállal farkasszemet nézve ragyog föl, az örökre fényleni fog. Ebben egy fontos, bár első pillantásra paradox sajátosság rejlett, melyre az utóbbi hetek morfondírozásai közben figyelt föl: a tehetség könnyebben megérti és elfogadja a halált, mint a tehetségtelenség. Pedig a tehetség sokkal többet veszít a halállal, mint a tehetségtelenség! A tehetségtelennek föltétlenül hosszú élet kell, jóllehet már Epikurosz megmondta, hogy az ostoba nem fogja tudni, mit kezdjen akár az örökkévalósággal is.

Persze irigységgel gondolt arra, hogy csak három-négy évig kellene kihúznia, s akkorra, a viharos, tudományos fölfedezések korában, egészen biztos, hogy megtalálják a melanoblasztóma gyógyszerét is. De Vagyim azt tűzte maga elé, hogy ne ábrándozzék élete meghosszabbításáról, ne ábrándozzék a gyógyulásról – még az éjszaka óráit se pazarolja ilyen terméketlen dologra –, hanem szorítsa össze a fogát, dolgozzék és hagyja örökül az emberiségre az érckutatás új módszerét.

Abban reménykedett, hogy ha így kiengeszteli a világot korai haláláért, megnyugodva halhat meg.

De nem is ismert élete huszonhat éve alatt annál örömtelibb, testet-lelket betöltőbb érzést, mint a hasznosan eltöltött idő tudatát. Pontosan így a legésszerűbb eltölteni az utolsó hónapjait is.

Ezzel a heves munkavággyal s hóna alatt néhány könyvvel állított be Vagyim a kórterembe.

Az első ellenség, amelyre számított itt: a vezetékes rádió, a hangszóró volt, és előre elhatározta, hogy minden legális és illegális eszközzel harcolni fog ellene. Először meggyőzéssel, aztán egy tűvel átdöfi és rövidre zárja a vezetéket, végül akár a konnektorokat is kitépi a falból. A mindenütt jelen lévő hangszóró, amelyet valami okból a széles körű kultúra jelének hisznek, sokkal inkább a kulturális elmaradottság és a szellemi tunyaság jele. De Vagyimnak szinte soha és senkit nem sikerült erről meggyőznie. Ez az örökös zümmögés, a kéretlen információk és nem magunk választotta zene váltakozása (amely többnyire nem is illik a hangulatunkhoz) időrablás és entrópia, a szellem szétszórása, ami nagyon kényelmes a ványadt lelkeknek, de elviselhetetlen a kezdeményezőkészeknek. Az az ostoba

ember, akiről Epikurosz szólt, ha megajándékoznák az örök élettel, valószínűleg nem bírná ki másképp, mint reggeltől estig a rádiót hallgatva.

De amikor belépett a kórterembe, boldog meglepetéssel konstatálta, hogy nincs rádió! Nem látott sehol az egész emeleten! (Ennek a hiánynak az volt az oka, hogy évről évre tervezték az onkológia más, korszerűbben fölszerelt helyiségekbe költöztetését – aztán ott majd nem lesz hiány rádióban!)

A másik ellenség, amelyre fölkészült, a sötétség volt. A korai lámpaoltás és késői lámpagyújtás, a tőle messzi ablak. De a nagylelkű Gyomka átengedte az ablak melletti helyét, és Vagyim már az első napon rendszert csinált abból, hogy a többiekkel együtt korán lefekszik, hajnalban fölébred, és mindjárt elkezdi a munkát – ezek a legjobb, legcsöndesebb órák.

A harmadik, lehetséges ellenség a túl sok fecsegés volt. Fecsegni persze fecsegtek itt is. De nagyjából és egészében tetszett a kórtermi társaság, elsősorban a csönd szempontjából.

A legszimpatikusabbnak Jegenberdievet érezte: majdnem mindig hallgat, és vastag ajkával úgy mosolyog mindenkire, akár a népmesék hősei.

Murszalimov és Ahmadzsan is derék, tapintatos emberek. Ha üzbégül beszélgettek, egyáltalán nem zavarták őt, különben is megfontoltan, nyugodtan beszéltek. Murszalimov olyan, mint egy bölcs öregember; Vagyim a hegyekben találkozott ilyenekkel. Csak egyszer kelt ki magából, vitatkozott hangosan Ahmadzsannal; Vagyim megkérte, hogy árulja el neki, miről. Kiderült, a miatt az új divat miatt mérgelődik, hogy több szó összevonásával alkotnak mindenféle új neveket. Azt állította, hogy csak negyven igaz név létezik, ennyit hagyományozott ránk a Próféta, és minden más helytelen.

Ahmadzsan se ártott a légynek se. Ha megkérte az ember, hogy halkabban beszéljen, azonnal lehalkította a hangját. Vagyim egyszer az evenkek életéről mesélt neki, és valahogy fölgyújtotta a képzeletét. Ahmadzsan két napig töprengett ennek a népnek számára teljesen elképzelhetetlen életén, majd teljesen váratlan kérdésekkel állt elő:

– És mondd, milyen mundérban járnak azok az evenkek?

Vagyim gyorsan válaszolt valamit, és Ahmadzsan újabb órákra gondolataiba mélyedt. Majd ismét odasántikált, és azt kérdezte:

– És milyen azoknak az evenkeknek a napi beosztása?

Majd másnap reggel:

– Mondd, milyen feladatot tűztek eléjük?

Nem volt hajlandó elfogadni azt a magyarázatot, hogy az evenkek „csak úgy élnek”.

Halk és udvarias volt Szibgatov is, aki gyakran bejött Ahmadzsanhoz dámát játszani. Látszott, hogy tanulatlan, de azt tudta, hogy nem illik és fölösleges is hangosan beszélni. Ha összeszólalkozott valamin Ahmadzsannal, azt is valahogy megnyugtatóan csinálta:

– Tán igazi szőlő az, ami itt terem? Tán igazi dinnyék nőnek itt?

– Miért, hol teremnek igaziak?

– Hol, hát a Krímben. Azt látnád egyszer!

Gyomka is rendes srác. Vagyim észrevette, hogy nem afféle szélkelep: gondolkodik, tanul, Kosztoglotovot kérdezgeti a térmértanról. Igaz, arcáról hiányzik az igazi tehetség fénylő pecsétje, valahogy olyan borúsnak látszik, ha valamilyen váratlan gondolatba ütközik. Nehéz lesz neki a tanulás és a szellemi munka, de néha épp az ilyen lassú növésűekből válik vasgyúró.

Ruszanov se idegesítette Vagyimot. Nem ő találta föl a spanyolviaszt, egész életében becsületesen húzta az igát. Az ítéletei általában helyesek, csak nem tudja elég hajlékonyan megfogalmazni őket. Úgy mondja föl, mintha betanulta volna.

Kosztoglotov először nem tetszett neki: goromba és hangoskodó. De kiderült, hogy ez csak a külső máz, hogy egy csöppet se gőgös, inkább nagylelkű, csak szerencsétlenül alakult az élete, ezért haragszik. Valószínűleg maga is vétkes a balsikereiben: nehéz a természete. Úgy látszik; meg fog gyógyulni, az egész életét rendbe hozhatná még, ha fegyelmezettebb volna és tudná, mit akar. Éppen elsősorban a fegyelem hiányzik belőle, és ez abban fejeződött ki, hogy kapkod, elfecsérli az idejét: egyszer minden cél nélkül sétál, máskor cigarettázik, belekap valami olvasnivalóba, de máris abbahagyja, és nagyon fut a nők után. Nem kellett hozzá túlzott megfigyelőképesség, hogy észrevegye: Zojának is teszi a szépet meg Gangart doktornőnek is.

Igaz, mind a kettő kedves, de ő a sír szélén semmi esetre sem pazarolja nőkre az idejét. Őt várja Galka az expedícióban, és arról ábrándozik, hogy férjhez megy hozzá, de neki már ehhez sincs joga, s kevés jut belőle Galkának.

Belőle senkinek nem jut semmi.

Ez az ár, amit meg kell fizetnie. Ha hagyná, hogy hatalmába kerítse egy szenvedély, az minden más szenvedélyt kiszorítana.

Egyvalaki idegesítette Vagyimot a kórteremben: Poddujev. Poddujev erős volt és dühös, aztán hirtelen megsavanyodott, és lépre ment valamilyen émelygős idealista hülyeségnek. Vagyim ezt ki nem állhatta, ingerelték az afféle híg bölcselkedések a belenyugvásról meg a felebaráti szeretetről, meg hogy az ember áldozza föl magát, és mamlasz módra csak azt keresse, hol és mivel segíthet bárkinek, aki épp az útjába kerül. És ha éppen egy borostás pofájú naplopó vagy egy pimasz gazember? Az afféle vizenyős, sápadt igazságpótlék ellentétben állt azzal a fiatalos hévvel, azzal az égő türelmetlenséggel, ami Vagyim maga volt, mindazzal, ami ki akart robbanni, akár egy lövés: kirobbanjon és közreadassék. Hiszen ő is arra szánta magát, arra készült föl, hogy ne elvegyen, hanem adjon, de nem apránként, nem lépésről lépésre, hanem egyszeri hőstettel az egész népnek, az egész emberiségnek!

Örült, amikor Poddujevet elbocsátották; és a tejfelszőke Federau költözött át a sarokból a helyére. Ez aztán a csöndes ember! Nála csöndesebb nincs is a kórteremben. Képes egész nap egy szót se szólni: csak fekszik és szomorúan néz maga elé. Nagyon furcsa emberke. Mint szomszéd ideális, de már holnapután, pénteken elviszik megoperálni.

Hallgattak, hallgattak, de ma valahogy mégis szóba kerültek a betegségek, és Federau elmondta, hogy volt egy agyhártya gyulladása, amelybe majdnem belehalt.

– Mi a manó! Megütötte a fejét?

– Nem. Megfáztam. Nagyon kimelegedtem, aztán a gyárból autón vittek haza, és huzatot kapott a fejem. Gyulladásba jött az agyhártyám, elvesztettem a látásomat.

– Mitől melegedett úgy ki? – kérdezte Vagyim, de közben már a könyve felé sandított: telik az idő. De a betegségekről szóló történeteknek mindig akadt hallgatósága a kórteremben. Federau megérezte magán a szemközti ágyon fekvő Ruszanov ma valahogy szokatlanul enyhe, jóindulatú pillantását, és ettől fogva főleg neki mesélte:

– Meghibásodott a kazán, és egy bonyolult forrasztásra volt szükség. De ha leengedik az egész gőzt, és a kazán lehűl, aztán ismét be kell gyújtani, napok telhetnek el. Az igazgató éjszaka kocsit küldött értem, azt mondja: „Federau! Hogy ne kelljen leállni a munkával, végy föl védőruhát, és mássz be a gőzbe, rendben van?” Ha ez kell, mondom, csináljuk meg. Közvetlenül a háború előtt történt, a terv feszített, muszáj volt megtenni. Bemásztam és

megcsináltam. Másfél óráig tartott... Hogy tagadhattam volna meg? Mindig legfölül volt a képem a gyári dicsőségtáblán.

Ruszanov figyelmesen hallgatta, és helyeslően nézett rá.

– Hogy úgy mondjam, bolsevikhoz méltó tett volt – dicsérte meg.

– De hát... párttag vagyok – jegyezte meg Federau még halkabban, még szerényebb mosollyal.

– *Volt?* – igazította ki Ruszanov.

(Csak egy kicsit dicsérje meg őket az ember, máris komolyan veszik.)

Vagyok – mondta nagyon halkan Federau.

Ruszanovnak ma semmi kedve nem volt ahhoz, hogy mások helyzetén töprengjen, vitatkozzék velük, a helyükre tegye őket. Annál sokkal tragikusabbnak látta a saját helyzetét. De azt nem hagyhatja szó nélkül, ha nyilvánvaló képtelenséget állítanak. A geológus a könyve temetkezett. Ruszanov halkan, de nagyon nyomatékosan (tudva, hogy odafigyelnek és meghallják) így szólt:

– Az lehetetlen. Hiszen maga német, nem?

– Az vagyok – bólintott Federau, s úgy tetszett, szomorúan.

– Hát akkor? Amikor száműzték, el kellett hogy vegyék a tagkönyvét.

– Nem vették el – csóválta meg a fejét Federau.

Ruszanov arca eltorzult; nehezére esett a beszéd.

– Az csak hanyagságból történhetett, siettek, tévedtek, nem figyeltek oda. Magától vissza kellett volna adnia.

– Szó sincs róla! – Amilyen félénk volt Federau, annyira megmakacsolta magát. – Tizennégy éve vagyok a párt tagja, hogy lehetne tévedés? Behívtak bennünket a kerületi bizottságra, és elmagyarázták, hogy a párt tagjai maradunk, nem kevernek össze bennünket a tömeggel. Más a hatósági bejegyzés, és más a tagdíj. Vezető állásokat nem tölthetünk be, de alacsonyabb beosztásokban éppen hogy példásan kell dolgoznunk. Ez a helyzet.

– Hát... nem tudom – sóhajtott Ruszanov. Legszívesebben behunyta volna a szemét, annyira nehezére esett a beszéd.

A tegnapelőtti második injekció egy csöppet se segített: a daganat se nem apadt, se nem puhult, úgy nyomta az állkapcsát, mint egy vasgöröngy. Megadóan várta a harmadik injekciót, és előre látta kínzó rémálmait. Kápával megbeszélték, hogy a harmadik injekció után fölmegy, Moszkvába, de Pavel Nyikolajevics elvesztette harci elszántságát; csak most érezte meg, mit jelent az a szó, hogy „reménytelen”: oly mindegy,

hogy a harmadik vagy a tizedik injekció és hogy itt-e vagy Moszkvában; ha egyszer a daganat nem akar reagálni, akkor nem reagál. Igaz, hogy a daganat még nem a halál: megmaradhat, örökre elcsúfíthatja, rokkanttá, gyógyíthatatlan beteggé teheti, de a daganat és a halál összefüggését egészen tegnapig nem ismerte föl, amikor az a Csikasz, aki mindenféle orvosi könyvet összeolvasott, el nem magyarázta valakinek, hogy a daganat szétárasztja mérgét az egész szervezetbe, azért nem szabad megtűrni benne.

Pavel Nykolajevicsba beledöfött a felismerés, hogy egészen azért nem legyinthet a halálra.

Tegnap a földszinten saját szemével látta, amint egy, frissen operált beteget letakartak lepedővel. Most fogta csak föl azt, amit a takarítónők beszélgetéséből lesett el: „Erre is nemsokára *lepedő* kerül! Lám, az ember a halált feketének képzeli, de ez csak az első lépés feléje: a halál maga *fehér*.

Persze Ruszanov mindig tudta: mivel az emberek halandók, majd valamikor ő is át kell hogy adja az ügyeit. *Majd valamikor*, de nem most azonnal! Majd valamikor nem lesz félelmetes meghalni, de most félelmetes! Mert mi lesz azután? Hogyan tovább? Nélkülem?

A közönyös, fehér halál a semmilyen alakot, csak a semmit beburkoló fehér lepedő képében óvatosan, nesztelenül, papucsos lábbal lopózott felé. Ruszanov pedig e lopakodó halállal szemtől szemben nemhogy küzdeni tudott volna – egyáltalán semmit se tudott ellene, se kitalálni, se eldönteni, se mondani. Törvénytelenül jött, és nem volt olyan szabály, olyan instrukció, amely megvédte volna tőle.

Sajnálta magát. Sajnálta, hogy egy ilyen céltudatos, előretörő, sőt mondhatni szép életet, mint az övé, derékba tört ez az idegen daganat, melyet az esze nem volt hajlandó szükségszerűnek elfogadni.

Annyira sajnálta magát, hogy könnyek gyűltek a szemébe, és minduntalan elhomályosították a látását. Nappal vagy a szemüvege mögé rejtette őket, vagy a nátha rovására írta, vagy fejére terítette a törülközőjét, de ezen az éjszakán sokáig sírt csöndesen, és egy csöppet se szégyellte magát miatta. Gyerekkora óta nem sírt, már el is felejtette, milyen az, és még inkább elfelejtette, hogy a könnyek, lám, segíthetnek is. Nem távolították el tőle a veszélyek és bajok egyikét se – sem a rákhalált, sem a régi ügyek bírói felülvizsgálatát, sem a holnapi injekciót és újabb rémálmokat, mégis mintha egy lépcsőfokkal följebb emelték volna ezektől a bajoktól.

Mintha világosabbá vált volna körülötte a világ.

Erősen legyengült, keveset forgolódott, kelletlenül evett. S mégis valami kellemeset is fölfedezett ebben a nagy gyengeségben, bár rossz kellemeset: a hogy a megfagyni készülőnek sincs ereje mozogni. S mintha megbénult volna, vagy vastag vattaréteg burkolta volna be mindenkori állampolgári hevességét, amely nem hajlandó, megbékélni semmivel, ami rút és helytelen. Tegnap Csikasz mosolyogva hazudta a főorvosnak, hogy „szűzföldi", és Pavel Nyikolajevicsnak csak a száját kellett volna kinyitnia, s két szót szólnia – s akkor mára híre-hamva sincs itt Csikasznak.

De hallgatott, nem szólt semmit. Ami az állam szempontjából nézve nem volt, tőle becsületes: kötelessége lett volna leleplezni a hazugságot. De valami okból mégsem szólt. Nem azért, mert kifogyott belőle a szusz, vagy mert félt Csikasz bosszújától. Nem. Hanem mert valahogy nem volt kedve megszólalni. Mintha már nem minden tartozna rá, ami a kórteremben történik. Még az a furcsa érzése is támadt, hogy ez a nagyszájú, goromba fráter, aki hol nem hagyta eloltani a villanyt, hol se szó, se beszéd kinyitja a fortocskát, hol elsőnek happolja el a friss, még érintetlen újságot, végtére is felnőtt ember, akinek megvan a maga, ha nem is éppen szerencsés sorsa, élje hát le úgy, ahogy akarja.

Csikasz különben ma megint kitett magáért. Bejött a laboránsnő, hogy összeállítsa a választási névjegyzéket (itt is készültek a választásokra), mindenkitől elkérte a személyijét vagy a kolhoztól kapott igazolást, és mindenki oda is adta, csak Kosztoglotovnak nem volt semmilyen papírja.

A laboránsnő persze csodálkozott, és a személyijét követelte, mire Kosztoglotov elkezdett lármázni, hogy igazán lehetne annyi politikai tájékozottsága, hogy tudja: a száműzötteknek különféle kategóriái léteznek, de ha nincs, telefonáljon ide és ide; neki igenis van választójoga, de végső esetben megteheti, hogy nem szavaz.

Hát ilyen zavaros és romlott ember az ágyszomszédja, jól érezte a szíve! De most ahelyett, hogy elborzadt volna, hogy miféle bűnbarlangba, milyen emberek közé került, megadta magát az egész lényét elárasztó közönynek, legyen akár Kosztoglotov, akár Federau, akár Szibgatov:

– Gyógyuljanak meg mind és éljenek – csak ő is életben maradjon.

Megint fölvillant előtte a fejére húzott lepedő.

Éljenek, és Pavel Nyikolajevics nem fogja őket faggatni és ellenőrizni. De ők se faggassák őt. Senki se vájkáljon a régmúltban. Ami volt, az volt, elmúlt, és nem igazságos most azt firtatni, ki miben tévedett tizennyolc évvel ezelőtt.

Az előtérből behallatszott Nellinek, a takarítónőnek az éles hangja; csak neki van ilyen az egész kórházban. Csakis ő kérdezhette valakitől húsz méter távolságból:

– Figyelj ide, az a lakkcipő mibe kerül?

Hogy a másik mit válaszolt, nem lehetett hallani, de bezzeg Nellit:

– Hű, ha én egyszer fölvenném, csapatostul tódulnának utánam a srácok!

A másik ellentmondhatott, de Nelli csak félig, értett egyet vele:

– Na persze! Amikor először húztam föl kapronharisnyát, moccanni se mertem benne. Szergej pedig eldobta a gyufát, és azonmód kiégette, a nyomorult!

Bejött a kórterembe a söprűvel:

– Na, fiúkák, aranyoskák, tegnap nagytakarítás volt, akkor ma elég lesz ott is, ahol a papok táncolnak, igaz?... Jaj, van egy nagy újság! – jutott eszébe, és Federaura bökve, boldogan közölte: – Az, aki itten volt, földobta a talpát! Föl ám!

Fridrik Jakobovics, bármilyen fegyelmezett volt is, elsápadt és összerázkódott.

A többiek nem értették meg Nellit, mire ő megmagyarázta:

– Hát az a ragyás pofájú! Akinek be volt kötve a nyaka! Tegnap, az állomáson! A kasszánál! Most hozták be fölboncolni.

– Szent isten! – nyögött föl Ruszanov. – Hogy lehet ilyen tapintatlan, elvtársnő? Miért kell ilyen szomorú híreket terjeszteni?

A kórteremben csönd lett. Sokat beszélt Jefrem a halálról, és látni lehetett, hogy nem menekülhet, ez igaz. Megállt itt, az ágyak között, és sziszegve győzködte őket:

– Cefetül áll a dolgunk! Marha cefetül!

De az utolsó lépését mégsem látták; és miután elment, élve maradt meg emlékezetükben. Most pedig maguk elé kell képzelni, hogy az, aki tegnapelőtt ezt a padlót tapodta, már a hullaházban fekszik, a nyakától a lágyékáig fölmetszve, mint egy szétpukkadt virsli.

– Mesélhetek vígat is. Olyat, hogy hanyatt estek tőle. Csak nem egész illendő...

– Mondjad csak! – biztatta Ahmadzsan. – Mondjad!

– Ja! – jutott Nelli eszébe. – Téged, szépségem, a röntgenbe hívnak. Téged, téged! – mutatott Vagyimra.

Vagyim letette a könyvet az ablakdeszkára. Óvatosan, a kezével segítve, letette előbb a fájó, azután az egészséges lábát. Ahogy elindult az ajtó felé:

az alakja akár egy táncosé – csak ne lenne az a féltve óvott, fölsebzett lába.

Ő is hallott Poddujevről, de nem érzett sajnálatot. Poddujev nem volt értékes ember a társadalom számára, mint ahogy ez a mosdatlan szájú takarítónő se az. Az emberiség értékét nem a roppantmennyisége adja, hanem a kiérlelődő minősége.

Megjött a laboránsnő az újsággal.

Mögötte jött Csikasz. Már kapott is volna az újság után.

– Nekem! Nekem... – kérte gyönge hangon Pavel Nyikolajevics, és kinyújtotta a kezét.

Meg is kapta.

Szemüveg nélkül is látta, hogy az első oldalt nagy fényképek és szalagcímek töltik ki teljes szélességében. Lassan föltámaszkodott, föltette a szemüvegét, és azt látta, amit várt: véget ért a Legfelsőbb Tanács ülésszaka.

A fényképek az elnökséget és az üléstermet mutatták. Nagy betűkkel hozták a legutóbbi fontos határozatokat.

Olyan nagy betűkkel, hogy nem kellett továbblapozni és megkeresni valahol az apró betűs, sokat jelentő közleményt.

– Micsoda? Micsoda?! – tört ki Pavel Nyikolajevicsből, bár a kórteremben lévők egyikének se szánta, és illetlennek érezte, hogy így csodálkozik, még hangosan föl is kiált.

Jó nagy betűkkel, az első hasábon közölték, hogy a minisztertanács elnöke, Malenkov felmentését kérte, és a Legfelsőbb Tanács egyhangúlag teljesítette a kérését.

Ezzel végződött az az ülésszak, amelytől Ruszanov csak a költségvetés jóváhagyását várta!

Teljesen elgyöngült, kezéből kiesett az újság. Nem bírta tovább olvasni.

Nem értette, mire jó ez. Nem értette a fehéren feketén megfogalmazott, közérthető mondatokat. De azt igen, hogy ez már meredek! Igencsak meredek!

Mintha valahol nagyon-nagyon mélyen morgás kelt volna a geológiai rétegek között, s egy icipicit elmozdultak volna a helyükről – s ettől megrázkódott volna az egész város, a kórház és Pavel Nyikolajevics ágya.

De a szoba és a padló megingását észre se véve, puha, egyenletes léptekkel jött oda hozzá frissen vasalt kórházi köpenyében Gangart doktornő, kezében fecskendővel, arcán bátorító mosollyal.

– Akkor most megszúrjuk – szólt barátságosan. Kosztoglotov pedig elhúzta Ruszanov lába mellől az újságot, és ő is azonnal észrevette és elolvasta azt a közleményt.

Elolvasta és fölkelt. Nem bírt ülve maradni.

Ő se fogta föl a hír teljes jelentőségét. De ha tegnapelőtt leváltották az egész Legfelsőbb Bíróságot, ma pedig a miniszterelnököt, ezek történelmi lépések.

Történelmi lépések, és lehetetlen volt arra gondolnia, hogy rossz irányban.

Tegnapelőtt még a mellére szorította a kezét, nehogy kiugorjék a szíve, és megtiltotta magának, hogy elhiggye, megtiltotta, hogy reménykedjék! Mindössze két nap telt el – és ugyanaz a mennydörgéshez hasonlító négy beethoveni döndülés rengette meg az eget, mint egy membránt.

A többi beteg nyugodtan feküdt az ágyán, és ezúttal se hallották meg.

Vera Gangart is nyugodtan adta be intravénásan az embihint.

Oleg fölpattant és kirohant sétálni.

Ki a szabadba!

20. A szépség emlékezete

Régen megtiltotta magának, hogy higgyen. Nem merte megengedni magának, hogy örüljön!

Csak az újonc hiszi az első években, valahányszor kiszólítják a cellából a holmijával együtt, hogy szabadul, csak ő hisz el minden amnesztiát jósoló suttogást, mintha az arkangyalok harsonáját hallaná. De kiszólítják a cellából, fölolvasnak előtte valamilyen aljas iromány t, és betuszkolják egy másik, egy emelettel lejjebbi, még sötétebb, ugyanolyan levegőtlen cellába. Az amnesztia pedig mindig elhalasztódik: a Győzelem évfordulójától a Forradalom évfordulójáig, a Forradalom évfordulójától a Legfelsőbb Tanács ülésszakáig, amíg szét nem pattan, mint a buborék, vagy csak a tolvajokra, katonaszökevényekre és egyéb gazemberekre terjed ki – azok helyett, akik harcoltak és szenvedtek.

S a szívnek azok a kis sejtjei, melyeket az öröm számára alkotott a természet, fölöslegessé válnak s elhalnak. Azok pedig, amelyekben a hit lakozik, az évek múlásával kiürülnek és elszáradnak.

Épp eleget hitt, épp elégszer szabadult ki s tért haza gondolatban! Végül már csak a maga Szép Száműzetésének helyére, a kedves Us-Terekbe kívánkozott. Igen, *kedves!* Furcsa, de valóban kedvesnek látja innen, a kórházból, a nagyvárosból, ebből a bonyolult berendezésű világból, amelyhez alkalmazkodni már nem érzett elég erőt, sőt vágyat se.

Us-Terek annyit jelent, mint „három nyárfa”. Arról a három öreg nyárfáról kapta a nevét, melyeket tíz kilométerről, sőt annál is messzebbről látni lehet a sztyeppen. Egymás mellett állnak, s egyáltalán nem nyárfához illően karcsúak, inkább görbék. Lehetnek már vagy négyszáz évesek. Amikor elértek egy bizonyos magasságot, nem nőttek tovább fölfelé, hanem széltében, és hatalmas árnyékot vetettek a főcsatornára. Azt mondják, több ilyen fa is volt az aulban, de harmincegyben kivágták őket. Az újabbak pedig nem fogantak meg. Akárhányat ültettek az úttörők, a kecskék lelegelték a gyönge suhángokat. Csak a kanadai juharfák gyökeresedtek meg a főutcán, a pártbizottság előtt.

Azt a helyet kell-e szeretni a földön, ahol sivalkodó csecsemőként, mit sem értve, még azt sem fogva föl, amit a szemünk látott és a fülünk hallott,

világra jöttünk? Vagy azt, ahol először mondták: Semmi baj, menjen csak kíséret nélkül! Menjen *egyedül!*

A saját lábán! „Vedd fel a te nyoszolyádat és menj!”

Az első éjszaka félig szabadon! Egyelőre még szemmel tartja a parancsnokság, a telepre nem engedik be, de azt megengedik, hogy szabadon, egyedül aludjon a belügyi hátóság udvarán lévő fészerben. A fészerben a lovak egész éjszaka halkan ropogtatták a szénát – el sem lehet képzelni ennél édesebb hangot!

Oleg azonban fél éjszaka nem bírt elaludni. Az udvar kemény földje egészen fehérnek látszott a holdfényben. Mint egy eszehagyott járkált rajta átlósan. Sehol egy őrtorony, senki sem figyeli, s a talaj egyenetlenségeiben meg-megbotolva, boldogan járkált, fejét fölszegve, arcát a világos égre emelve, és csak ment, ment, mintha attól félt volna, hogy elkésik, mintha másnap nem egy nyomorúságos, isten háta mögötti aulba kellett volna elindulnia, hanem egy tágas, diadalmas világba. A délvidéki korai tavasz meleg levegője egyáltalán nem volt csöndes: ahogy egy nagy pályaudvar felől egész éjszaka hallani az egymásnak felelgető mozdonyok hangját, ugyanúgy hallatszott a telep minden pontja felől egészen reggelig a karámok és udvarok felől a szamarak és a tevék trombitahangú, mohó, diadalmas bőgése párt kereső gerjedelmükről, életük folytatásának bizonyosságáról. Ez a bőgés egybeolvadt azzal, ami Oleg belsejében harsogott.

Hát létezhet kedvesebb hely, mint az, ahol egy ilyen éjszakát tölt el az ember?

Azon az éjszakán megint reménykedett és hitt – hiába, hogy annyiszor megfogadta, leszokik róla.

A láger után a száműzöttéletet nem lehetett keménynek nevezni, jóllehet az öntözött földeken itt is kapákkal estek egymásnak a vízért, és kegyetlenül vagdosták egymás lábát. A száműzöttvilág annyival tágasabb, könnyebb, változatosabb volt! De több-kevesebb kegyetlenség itt is akadt, és nem volt könnyű a gyökérnek áttörnie a földet, s nem volt könnyű vizet juttatnia a gyönge szárnak. Még ki kellett ügyeskedni, hogy ne küldjék még vagy százötven kilométerrel beljebb a sivatagba. Még keresni kellett egy agyaggal tapasztott, szalmatetős házat a feje fölé, s valamit fizetni a háziasszonynak, de nem volt miből. Meg kellett venni a mindennapi kenyeret és még valami egyebet is az étkezőben. Munkát kellett találni, és azok után, hogy hét évig vagdosta csákánnyal a földet, nem nagy kedve volt

most ásót ragadni, és elszegődni árokásónak. S bár akadtak a faluban özvegyasszonyok, akiknek volt házuk, kertjük, sőt tehenük is, akik szívesen elfogadtak volna férjül egy magányos száműzöttet, korainak vélte, hogy eladja magát, hisz az élet nem véget érni látszott, hanem kezdődni!

Azelőtt, a lágerban, miközben azt találgatták a foglyok, hogy hány férfi hiányozhat odakint, biztosak voltak benne, hogy mihelyt elmarad mögülük az őr, övék lesz az első nő.

Úgy képzelték, keserves magányukban rínak a férfiak után, és semmi másra nem gondolnak. De a telepen rengeteg sok volt a gyerek, az asszonyokat látszólag teljesen lefoglalta ez az élet, viszont se a magányosok, se a lányok nem voltak hajlandók *csak úgy* – mind férjhez akart menni becsületesen, és házát építeni a telep szeme láttára. Az us-tereki erkölcsök még a múlt században gyökereztek.

S lám, az őrök rég elmaradtak Oleg mögül, de még mindig asszony nélkül élt, akárcsak a szögesdrót mögött töltött évek alatt, pedig akadtak a telepen festő ecsetjére méltó, hollófekete hajú görög és szorgalmas, szőke német nők is.

A kísérőlapon, amellyel a száműzetésbe küldték, az állt, hogy örökre, és Oleg az eszével teljesen elfogadta, hogy így is lesz; semmi egyebet nem lehetett elképzelni. De hogy itt megházasodjék – arra valahogy nem vitte rá a lelke. Először azért nem, mert letaszították Beriját, aki egy üres bádogbálvány csörömpölő robajával dőlt le, és mindenki gyökeres változásokat várt, de a változások kicsik voltak, és lassan értek el ide. Aztán azért, mert rátalált a, régi barátnőjére, akit Krasznojarszkba száműztek, és néhány levelet váltottak. Aztán azért, mert egy régi leningrádi ismerős lánnyal kezdett ellevelezni, és néhány hónapig azt a reményt melengette szívében, hogy eljön ide hozzá. (De ki fogja föladni a leningrádi lakását, hogy eljöjjön hozzá ebbe a lyukba?) Azután előjött a daganat, és mindent elűzött a kibírhatatlan fájdalom; a nőket már semmivel se látta vonzóbbnak, mint más jó embereket.

Oleg fölfedezte, hogy a száműzetés nem csakis és kizárólag nyomasztó állapot, amilyennek akár az irodalomból ismerjük (nem az a hely, amelyet szeret az ember, és nem azok az emberek, akikkel együtt lenni szeretne), hanem fölszabadító is, amiről keveset tudunk: megszabadít a kétségektől, az önmagunkkal szembeni felelősségtől. Nem azok voltak szerencsétlenek, akiket száműztek, hanem akiknek az igazolványába belepecsételték azt a mocskos harminckilencedik paragrafust a letelepedésről, és kénytelenek

voltak – rettegve minden ballépéstől elutazni valahova, lakni valahol és munkát keresni, tudva azt, hogy úgyis mindenhonnan ki fogják rúgni őket. A száműzetésbe teljes jogúként érkezett a volt elítélt: nem ő találta ki, hogy ide jöjjön, és innen senki se kergetheti el. A főnökség döntött helyette, ezért már nem fél attól, hogy elszalaszt valami jobb helyet, nem nyüzsög, nem keres jobb megoldást. Tudja, hogy az egyetlen lehetséges úton jár, és ez bizakodással tölti el.

És most, a gyógyulás kezdetén, újra szembenézve a kibogozhatatlanul zavaros élettel, jó volt tudni, hogy várja az áldott Us-Terek, ahol minden világos, ahol szinte egészen állampolgárnak tekintik, és ahová nemsokára úgy megy vissza, mintha *hazamenne*. Már az odatartozás láthatatlan szálai húzzák vissza, a legszívesebben azt mondaná: *minálunk*.

Annak az egy évnek a háromnegyed részét, amely odaérkezésétől a mai napig eltelt, átbetegeskedte, és nemigen vette szemügyre az ottani természet és élet sajátosságait, nem is nagyon élvezhette még őket. A beteg ember túl porosnak látta a sztyeppet, túl forrónak a napot, túl kiégettnek a kerteket, túl nehézkesnek a vályogot.

De most, amikor felpezsdült benne az élet, akár az állatokban, amikor megérzik a tavasz illatát, Oleg a kórházudvar sűrű fákkal szegett, emberekben, színekben és kőépületekben bővelkedő ösvényeit rótta, és ellágyultan idézte maga elé az us-tereki világ minden fukar, szerény kis vonását. S azt a fukar világot kedvesebbnek érezte ennél, mert az övé, a sírig az övé, *mindörökre* az övé, míg emez ideiglenes, kölcsönvett.

Eszébe jutott a kesernyés illatú, mégis oly kedves zsuszan. Meg a szúrós zsantak. És a kerítésekre fölfutó, még tüskésebb dzsingil, amely májusban bontja ki lila, orgonaillatú virágait. És a dzsídufa, melynek bódítóan fűszeres illatot árasztó virága a kívánatos határt túllépő, agyonparfümözött asszonyra emlékeztet.

Hát nem meglepő, hogy egy orosz, akit oly sok lelki szál fűz az orosz erdőkhöz és rétekhez, a közép-oroszországi természet csöndes, zárt világához, és akit akarata ellenére és örökre száműztek ide, máris ennyire kötődik ehhez a szegényes, nyílt vidékhez, amely egyszer túlságosan forró, máskor túlságosan szeles, ahol egy csöndes, borús napot is felüdülésnek érez az ember, az esőt pedig ünnepnek, s úgy tetszik, megbékélt azzal, hogy itt éli le az életét. És olyan fiúk után vágyakozik, mint Szarimbetov, Tyelegenov, Maukovej, a Szkokov fivérek. S bár még a nyelvét se tudja, úgy látszik, már ehhez a néphez is kötődik, és valami hirtelen megérzéssel-e

amikor a hamis elkeveredik a fontossal –, az ősi *fajok* iránti naiv rajongással egy alapjában véve nyíltszívű és romlatlan népnek látja; amely az őszinteségre mindig őszinteséggel, a rokonszenvre rokonszenvvel válaszol.

Oleg harmincnégy éves. Minden főiskola csak harmincöt éves korig fogad el jelentkezőket. Magasabb képzettségre már sohasem tehet szert. Ha nem, hát nem. Csak nemrég sikerült vályogvetőből segédföldmérővé fölverekednie magát. (Nem földmérővé, ahogy Zojának hazudta, csak segéddé, háromszázötven rubel fizetéssel.) Főnöke, a körzeti földmérő nemigen tud eligazodni a mérőrúd skáláján, ezért Oleg kedvére dolgozhatna, de úgyszólván alig van munkája: minthogy a kolhozok *örök* használatra kapták a földet (megint egy „örök”!), csak nagy ritkán kell kihasítania belőle valamit a bővülő települések számára. Hogy lehetne összemérni az ő lehetőségeit a *mirab*[4] hatalmával, aki minden porcikájában érzi a talaj legkisebb lejtését is? Nos, talán évek múlva sikerül jobban elhelyezkednie. De miért gondol már most annyi melegséggel Us-Terekre, s várja türelmetlenül a kezelés befejezését, hogy visszamehessen oda, ha csak félig gyógyultan is?

Nem az volna a természetes, hogy haragudjék száműzetésének helyére? Hogy gyűlölje és megátkozza? De nem, még azt is, ami a szatíra dorongját érdemelné – még azt is megmosolyogni való anekdotának látja most. Például Aben Berdenovot, az új iskolaigazgatót, aki letépte a falról Szavraszov *Varjak*ját, és behajította a szekrény mögé (mert meglátott rajta egy templomot, és a képet vallásos propagandának vélte). Meg a járási egészségügyi osztály vezetőjét, egy fürge kis orosz nőt, aki előadásokat tart a járás értelmiségének, közben pedig dupla áron adja tovább a pult alól szerzett krepdesint a helybeli divathölgyeknek, mindaddig, amíg nem lehet kapni a helyi boltban is. Meg a hatalmas porfelhőt kavaró, száguldó mentőautót, amely azonban sokszor nem a betegeket fuvarozza, hanem személyautó gyanánt a titkárt, vagy pedig vajat és száraztésztát szállít házhoz? Meg a törpe Orembajevnak, a kiskereskedőnek a nagykereskedelmi ügyleteit: soha semmi nincs a boltjában, a padláson viszont üres élelmiszeres ládák hegyei, ő maga pedig békésen szunyókál a bolt ajtajában, mégis örökké jutalmazzák a terv túlteljesítéséért. Lusta áttöltögetni, méricskélni, csomagolni. Miután ellátta a hatalmasokat, kiszúrja azokat, akiket még méltónak tart figyelmére, és szép csöndesen fölajánlja: „Vigyél már egy láda makarónit” vagy „vigyél egy zsák cukrot” – de csakis egészet! A ládát vagy zsákot a központi raktárból egyenesen a

lakásra szállíttatja, és lekönyveli mint a boltja forgalmát. S végül a járási pártbizottság harmadtitkárát, akinek kedve szottyant magánúton elvégezni a középiskolát, de mert a matematikáról gőze se volt, éjszaka odalopózott a száműzött tanító hajlékához, és vitt neki ajándékba egy perzsabáránybőrt.

Mindez azért megmosolyogni való, mert mind a láger után történt, ahol farkastörvények uralkodtak. Mit nem vesz tréfára az ember a láger után? Mit nem hisz üdülésnek?

Mert micsoda élvezet már önmagában is alkonyatkor fölvenni a fehér inget (az egyetlent – már rojtos a gallérja, és hogy milyen nadrágot és cipőt tud hozzá felhúzni, azt ne kérdezzék), és végigmenni a falu főutcáján! A nádtetős klub előtt megpillantani a plakátot: „Új zsákmányolt játékfilm”, meg a bolond Vaszját, aki mindenkit rábeszél, hogy jöjjön a moziba. És megváltani lehetőleg a legolcsóbb – kétrubeles – jegyet az első sorba, a kölykök mellé. És havonta egyszer kirúgni a hámból: csecsen sofőrök társaságában fölhajtani egy korsó sört a teázóban.

A száműzöttéletnek ezt a mindenben örömöt kereső, derűs fölfogását elsősorban az öreg Kadminéknak köszönheti. Nyikolaj Ivanovicsnak, a nőgyógyásznak és Jelena Alekszandrovnának, a feleségének. Bármi történjék is Kadminékkal a száműzetésben, mindig azt hajtogatják:

– De jó! Mennyivel jobb, mint ami volt! Micsoda szerencse, hogy épp erre a gyönyörű vidékre kerültünk!

Sikerült egy cipó félbarna kenyeret szerezni? Micsoda öröm! A könyvesboltba megérkezett a kétkötetes Pausztovszkij? Micsoda öröm! Ma jó filmet adnak a klubban? Micsoda öröm! Jött a fogtechnikus, és megcsinálta a műfogsort? Remek! Még egy nőgyógyászt küldtek, szintén száműzött orvosnőt? Nagyszerű! Legyen övé a nőgyógyászat! Végezze csak ő a tiltott abortuszokat, legalább Nyikolaj Ivanovics a belgyógyászati teendőkre koncentrálhat: kevesebb pénz, de több nyugalom! És micsoda élvezet a narancssárga-rózsaszín-barnásvörös, izzó sztyeppi alkonyatot látni! A karcsú, ősz hajú Nyikolaj Ivanovics karon fogja a lassan elnehezülő, gömbölyded, néha már betegeskedő Jelena Alekszandrovnát, és egymáshoz igazított lépésekkel sétálnak a falu szélére, hogy megnézzék a napnyugtát.

De életük akkor vált az örömök tarka girlandjává, amikor meg tudtak vásárolni egy összedűlőfélben lévő vályogviskót kerttel együtt: életük utolsó menedékét, az utolsó fedelet a fejük fölé, amelyben leélhetik életük hátralévő részét, s bevárhatják a halált. (Előre elhatározták, hogy együtt

fognak meghalni: ha az egyikük meghal, a másik követi, mert minek és kinek éljen egyedül?) Bútorok egyáltalán nem volt, ezért megkérték az öreg Homratovicsot – szintén száműzött –, építsen a szoba sarkába egy dobogófélét vályogtéglából, és ez lett a hitvesi ágy. Milyen széles! Milyen kényelmes! Zsákvászonból széles matracot varrtak, és megtömték szalmával. A következő rendelés Homratovicstól: egy asztal. Mégpedig kerek. Homratovics nem érti: a hetedik évtizedet tapossa, de még sohasem látott kerek asztalt. Mire jó? „De igen, barátom! – és Nyikolaj Ivanovics ügyes, fehér nőgyógyászkezével lerajzolja, milyen legyen: – Okvetlenül kerek!” A következő feladat: petróleumlámpát szerezni, de nem ám bádogból, hanem üvegből, magas lábon, és nem hét-, hanem tízsoros béllel, és bura is legyen hozzá!

Us-Terekben nincs ilyen, részenként sikerült megvásárolni – jó emberek hozták messziről –, és csak azért is megjelent a kerek asztal közepén, ráadásul maguk készítette ernyővel. Itt, Us-Terekben, 1954-ben, amikor a fővárosokban már hangulatlámpákra vadásznak, és föl van találva a hidrogénbomba, ez a lámpa a házilag fabrikált kerek asztalon tizennyolcadik századbeli fényűző szalonná változtatja a vályogkunyhót. Mekkora diadal! Hármasban körülülik az asztalt, és Jelena Alekszandrovna megindultan jegyzi meg:

– Jaj, Oleg, milyen boldogan élünk most! Tudja, a gyerekkoromat leszámítva, ez életem legboldogabb korszaka!

Mert – és igaza van! – nem az anyagi jólét teszi boldoggá az embereket, hanem a szívek viszonya, és hogy milyen szemmel nézzük az életet. Ez is, az is mindig hatalmunkban áll, tehát az ember mindig boldog lehet, ha boldog akar lenni, és ebben senki sem akadályozhatja meg.

A háború előtt Moszkva mellett laktak Nyikolaj Ivanovics anyjával együtt, aki annyira rigorózus és kérlelhetetlen volt, s a fiú annyira tisztelte, hogy az akkor még középkorú, önállósághoz szokott és már egyszer férjnél volt Jelena Alekszandrovna örökké elnyomottnak érezte magát. Most az ő „középkorának” nevezi ezeket az éveket. Nagy bajnak kellett bekövetkezni ahhoz, hogy friss levegő törjön be a családjukba.

A baj bekövetkezett, és maga az anyós idézte elő: a háború első évében bekopogtatott hozzájuk egy ember minden irat nélkül, és menedéket kért. Az anyós, akiben a saját családjával szembeni szigor keresztény meggyőződéssel párosult, kötelességének érezte, hogy befogadja a dezertőrt; még csak meg se tanácskozta a fiatalokkal. Két éjszakát töltött

náluk a szökevény, azután elment, valahol elkapták, s a kihallgatás során elárulta, hol és kik fogadták be. Maga az anyós már közel járt a nyolcvanhoz, őt nem bántották, de célszerűnek tartották letartóztatni ötvenéves fiát és negyvenéves menyét. A kihallgatáskor először azt tisztázták, nem rokonuk-e a szökevény, mert ha az lett volna, az erősen enyhítette volna a dolgot: egyszerű családi elfogultságnak, érthetőnek, sőt megbocsáthatónak tüntette volna föl. De a szökevény senkijük se volt, ezért Kadminék tíz évet kaptak, nem mint a szökevény segítői, hanem mint hazaárulók, akik tudatosan aláaknázták a Vörös Hadsereg erejét. A háború véget ért, a dezertőrt szabadon bocsátották a negyvenötös nagy sztálini amnesztia következtében. (Majd törhetik a fejüket a történészek, hogy miért éppen a katonaszökevényeknek bocsátottak meg elsőnek és minden korlátozás nélkül.) Már rég elfelejtette, hol bújt el és kiket rántott maga után a bajba. Kadminékat az amnesztia nem érintette, hiszen ők nem dezertőrök voltak, hanem a haza ellenségei. Letöltötték a tíz évüket, mégse engedték őket haza, hiszen nem magányosan követték el tettüket, hanem bűnszövetkezetben férj és feleség! –, ezért örökös száműzetés dukált nekik. Előre sejtve az ügy ilyetén kimenetelét, jó előre kérvényezték, hogy legalább ugyanoda száműzzék őket. Mintha direkt nem ellenezte volna senki, s mintha a kérés is teljességgel törvényes lett volna – a férjet mégis Kazahsztán déli részébe száműzték, a feleséget pedig az északi Krasznojarszkba. Lehetséges, hogy mint egyazon szervezet tagjait kívánták elválasztani őket? Nem, ezt nem büntetésből csinálták, egyszerűen a belügyminisztérium apparátusában nem volt olyan ember, akinek az lett volna a feladata, hogy egyesítse a házaspárokat, így hát nem egyesítették őket. Az ötvenhez közeledő, dagadt lábú és kezű feleség a tajgára került, ahol semmilyen más munka nincs, mint az erdőirtás, amit jól ismert már a lágerből. (De máig is emlegeti a Jenyiszej menti tajgát – micsoda gyönyörű táj!) Jó egy évig írogatták a panaszokat Moszkvába – mindig csak Moszkvába! –, amikor végre jött egy külön konvoj, és elhozta Jelena Alekszandrovnát ide, Us-Terekbe.

Hát hogy ne örülnének az életnek?! Hogy ne szeretnék Us-Tereket?! Meg a maguk vályogkunyhóját?! Miféle kegyre áhítozzanak még?!

Ha örökre, hát örökre! Legyen! Egy öröklét alatt legalább teljesen ki lehet tanulmányozni az us-tereki éghajlatot. Nyikolaj Ivanovics kiakaszt három hőmérőt, kitesz egy üveget a csapadék mérésére, a szélerősség dolgában eljár a tizedik osztályos Inna Strömhöz, aki az állami

meteorológiai megfigyelő állomást vezeti. Csináljanak ott, amit akarnak, Nyikolaj Ivanovicsnak saját meteorológiai naplója van, irigylésre méltóan pontos statisztikával.

Apjától, aki közlekedési mérnök volt, örökölte még kisgyermekként a szüntelen munka vágyát és a pontosság, a rend szeretetét. Vaskalaposnak lehet-e nevezni Korolenkót? De ő is azt mondta (Nyikolaj Ivanovics pontosan tudja idézni), hogy „a rend megőrzi a lelki békét”. Egy másik kedvenc mondása Kadmin doktornak: „A dolgok tudják, hol a helyük.” A dolgok maguktól tudják, s nekünk ebben nem szabad őket akadályozni.

A hosszú téli estékre van a doktornak egy kedvenc időtöltése: a könyvkötészet. Imád a rongyos, szétesző, pusztuló könyvekből szemet gyönyörködtető köteteket varázsolni. Még Us-Terekben is sikerült csináltatnia magának egy kötőprést és egy borotvaéles szélvágó kést.

Mihelyt megvásárolták a kunyhót, hónapról hónapra takarékoskodni kezdtek, amin csak tudtak, rongyosra hordták a régi holmijukat, csak hogy össze tudjanak szedni annyit, amennyiből egy kis telepes rádiót vásárolhatnak. De még meg kellett egyezni az iparcikkboltban a kurd boltossal is, hogy tegyen félre nekik elemeket, ha kap, mert azok mindig külön érkeznek és elég ritkán. Még le kellett küzdeni a többi száműzött néma rémületét a készülék láttán: mit szól majd az elhárítótiszt? Vajon nem – azért vették, hogy a BBC-t hallgathassák? De a félelmet leküzdötték, az elemeket is megvették, a készüléket bekapcsolták, és a rab füleknek mennyei muzsika csendült föl, s ahhoz képest, hogy telepes rádióról volt szó, meglehetősen tisztán: Puccini, Sibelius, Bortnyanszkij. Mindennap előre kiválasztották a műsorból, mit akarnak hallani, és bekapcsolták a rádiót Kadminék kunyhójában. Csordultig, sőt azon túl is tele volt a világuk, már nem kellett kívülről pótolni, hanem adni is lehetett a fölöslegből.

Tavasztól fogva rövidek az esték a rádiózáshoz, viszont annál több gondot okoz a kert. Nyikolaj Ivanovics olyan találékonyan és annyi energiával műveli egytized hektáros kertjét, hogy nyomába se jöhet az öreg Bolkonszkij herceg, a maga Liszije Górijával és külön építészével. A kórházban – Nyikolaj Ivanovics annak ellenére, hogy már hatvanéves, nagyon eleven – másfél státust lát el, és – éjszaka is bármikor elrohan, hogy levezessen egy-egy szülést. Egyáltalában, nem jár, hanem száguld, nem szégyelli ősz szakállát, s csak úgy lobog a Jelena Alekszandrovna varrta vitorlavászon kabátja két szárnya. De az ásáshoz már nincs elég ereje:

félórát dolgozik reggel, és már kezd lihegni. De hiába fárad el a karja és a szíve: a tervei lendületesek, mondhatni, eszményiek. Boldogan vezeti végig Olegot a végén két kis fával jelzett csupasz kerten, és dicsekszik.

– Itt, az „egész hosszában lesz egy ösvény. Baloldalt majd egyszer szőlőtőkéket fog látni, egész biztos, hogy megfogannak. Az ösvény lugasban ér véget, igazi lugasban, amilyet még nem látott Us-Terek! Az alapja már kész: ez a félkör alakú vályogemelvény – (szintén Homratovics műve, de: „Minek félkör alakúra csinálni?”) – és ezekre a karókra komló fut majd föl. Mellette dohány, illatozik. Nappal ide bújunk el a hőség elől, este pedig szamovárból teázunk, tessék parancsolni! (Mellesleg, szamovárjuk még nincs.)

Hogy mi fog még teremni a kertjükben, nem tudni, csak azt, hogy mi nincs most: krumpli, káposzta, uborka, „paradicsom és tök, egyszóval mindaz, ami a szomszédok kertjében nő. „Hiszen azt meg is lehet venni!” – mondják Kadminék. És megveszik. Az us-terekiek jó gazdák, tehenet, disznót, birkát, baromfit tartanak. Kadminéktól se teljesen idegen az állattartás, de nem praktikus formáját űzik: csak kutyáik és macskáik vannak. Kadminék azt tartják, a tejet és a húst is meg lehet venni a piacon, de hol vegyék meg a kutyák hűségét? Ráugrálna-e pénzért az emberre a lobogó fülű, fekete-fehér, mackó forma Zsuk, meg a fürge, apró Tobik, aki tiszta fehér, csak a mozgékony füle koromfekete?

Az állatok szeretetét egy lyukas garasra se becsüljük manapság; a macskák szeretete miatt még ki is nevetjük az embereket. De ha kivész belőlünk az állatok szeretete, nem elkerülhetetlen-e, hogy az embereket se szeressük?

Kadminék nem a bőrükért, hanem a személyiségükért szeretik a kutyáikat. És azt a lelki jóságot, amelyet a házaspár kisugároz, minden idomítás nélkül, szinte azonnal átveszik az állataik is. Az állatok nagyra becsülik, ha Kadminék beszélgetnek velük, és sokáig képesek hallgatni őket. Nagyra becsülik gazdáik társaságát is, és büszkén kísérgetik őket mindenhova. Ha Tobik a szobában hever (a kutyák nincsenek kitiltva a házból) és látja, hogy Jelena Alekszandrovna fölveszi a kabátját és kézbe veszi a táskáját, nemcsak azonnal kitalálja, hogy séta következik, hanem fölugrik, kirohan Zsukhoz a kertbe, és máris kettesben ügetnek vissza. A maga kutyanyelvén közölte vele, hogy sétálni mennek, és Zsuk is fölajzva, menetkészen áll elő.

Zsuk tisztában van az idő mértékével. Ha elkíséri Kudminékat a moziba, nem fekszik le ott, a klub előtt, hanem elmegy, de az előadás végére mindig visszajön. Csak egyszer késett el: amikor mindössze öt tekerésből állt a film. Mennyire bánkódott először, és mekkorákat ugrott utóbb örömében!

Az egyetlen hely, ahova nem kísérik el a kutyák Nyikolaj Ivanovicsot, a munkahelye, tudván, hogy az nem volna illendő. Ha pedig alkonyattájban kilép a kapun, és elindul fiatalos, könnyed járásával, valamilyen lelki hullámhosszakról tévedhetetlenül megállapítják, hogy szülő nőhöz készül-e (akkor nem mennek vele), vagy fürödni (akkor vele mennek). Fürödni messzire kell menni: jó öt kilométerre, a Csu folyóhoz. Se a helybeliek, se a száműzöttek – se a fiatalok, se a középkorúak – nem járnak el oda rendszeresen: messze van. Csak a kölykök és Kadmin doktor a kutyáival. Tulajdonképpen ez az egyetlen séta, amely nem szerez közvetlen örömöt a kutyáknak: a sztyeppi út rögös és csupa tövis, Zsuknak összevissza van hasogatva tőle a mancsa, Tobik pedig, amióta egyszer megfürösztötték, nagyon fél a víztől. De a kötelességtudat mindennél előbbre való, és a doktorral együtt becsületesen megteszik mind a tíz kilométert. Csak a víztől úgy háromszáz méterre kezd Tobik lemaradozni, és bűntudatosan lekonyítja a fülét, behúzza a farkát, majd lefekszik. Zsuk egészen a meredek partig elmegy, ott elnyújtóztatja hatalmas testét, és mint egy szobor figyeli föntről a fürdőzést, Az elkísérés kötelességét Tobik Olegra is kiterjeszti, aki gyakran megfordul Kadminéknál. (Végül már olyan gyakran, hogy aggodalmat kelt az elhárítótisztben, aki külön-külön kivallatja őket: „Miért barátkoznak olyan nagyon? Milyen közös témájuk van? Miről beszélgetnek?”) Zsuk megteheti, hogy nem kíséri el Olegot, de Tobiknak kötelessége, akár esik, akár fúj. Amikor odakint esik és nagy a sár, fázni fog és vizes lesz a mancsa, Tobiknak nagyon nincs hozzá kedve, kinyújtóztatja előbb a mellső, aztán a hátsó lábait, és csak azért is elmegy! Egyébként Tobik a postás is Oleg és Kadminék között. Ha azt kell közölni Oleggal, hogy ma érdekes film lesz, vagy nagyon jó zenei műsor, vagy valami fontos áru tűnt fel az élelmiszerboltban vagy az iparcikkboltban, Tobikra fölcsatolják a viaszosvászon nyakörvet, és beledugnak egy cédulát, megmutatják az irányt, és nagyon határozottan így szólnak hozzá: „Oleghoz!” És akármilyen az idő, engedelmesen odaporoszkál vékony, hosszú lábain, ha pedig nem találja otthon, lefekszik az ajtó elé. Az a legmeglepőbb, hogy senki se tanította illeg rá, nem idomították be, mégis már az első alkalommal megérezte ama lelki hullámhosszak révén, hogy ezt

kell tennie. (Igaz, Oleg mindahányszor anyagilag is ösztönzi ezt a postaszolgálatot.)

Zsuk formára és termetre olyan, mint egy német juhászkutya, de hiányzik belőle azok óvatossága és dühe. Elfojtja hatalmas és erős lényének jólelkűsége. Már elég öreg, sok gazdát ismert, Kadminékat viszont maga választotta. Őelőttük a duhánt (vagy teázót) vezető Vaszadze tulajdona volt. Vaszadze láncon tartotta az üres edénnyel teli ládák mellett, s a mulatság kedvéért néha eloldotta és ráuszította a szomszéd kutyákra. Zsuk bátran verekedett, és rémületbe kergette azokat a lusta, sárga ebeket. Holott valójában jóindulatú és békés jószág, csak egyszerűen muszáj volt hinnie a fölöttesének. Egy ilyen eloldozás alkalmával több koslató kutyával együtt Kadminék kertjében járt, és azonnal vonzalmat érzett a hely iránt; attól kezdve sokszor elszaladt ide, pedig nem is etették. Vaszadze elment, és Zsukot száműzetése hű társának, Emilijának ajándékozta, aki bőségesen ellátta, ő mégis mindig eltépte a láncát, és Kadminékhoz szökött. Emilija megsértődött rájuk, visszavitte Zsukot, megkötötte, de ő megint eltépte magát és visszaszökött. Erre egy traktorkerékhez láncolta. Egyszer csak Zsuk észrevette az udvarból, hogy Jelena Alekszandrovna jön az utcán, de szándékosan elfordítja a fejét. A kutya rángatni kezdte a dögnehéz kereket, és mint egy fuvaros ló, vagy száz métert húzta maga után; amíg össze nem rogyott. Ezután Emilija lemondott róla. Új gazdáinál Zsuk hamarosan átvette az ő elvont humanizmusukat mint viselkedési normát. És a többi kutya egyszer csak nem félt tőle többé, s a járókelőkkel is barátságosan viselkedett, bár nem hízelgett nekik.

De Us-Terekben is akadnak, akik szívesen lődöznek élő célpontra. Jobb zsákmányt nem lelve, részegen végigdülöngélnek az utcán, és sorra lelődözik a kutyákat. Már kétszer meglőtték Zsukot is. Azóta fél minden ráirányított csöves tárgytól, még a fényképezőgéptől is, és nem hagyja magát lefényképezni.

Macskáik is vannak Kadminéknak: elkényeztetett, szeszélyes, művészetkedvelő jószágok. De Oleg most, a kórház udvarán sétálva, éppen Zsukot, Zsuk hatalmas, jóságos fejét képzelte maga elé, mégpedig nem az utcán, hanem az ablak keretében, amint hirtelen megjelenik benne: hátsó lábára áll és, benéz, akár egy ember. Ami azt jelenti, hogy ott ugrál mellette Tobik is, és már közeledik Nyikolaj Ivanovics.

Oleg megindultan érezte, hogy teljesen elégedett a sorsával, teljesen megbékélt a száműzetéssel, már csak egészségért könyörög az égnek,

semmilyen nagyobb csodára nem vár.

Jó volna úgy élni, ahogy Kadminék: örülni annak, ami van. A bölcs ember kevéssel beéri.

Ki az optimista? Aki azt mondja: általában minden rossz, mindenhol még rosszabb, nálunk viszonylag jó, szerencsénk van. És boldoggá teszi az, ami van.

Ki a pesszimista? Aki azt mondja: minden a lehető legjobb, mindenütt jobb, csak épp nálunk rossz. És örökké kesereg a sorsa miatt.

Csak elviselje valahogy a kezelést! Csak sikerüljön kiszabadulnia ebből a csapdából – sugár- és hormonkezelés –, még mielőtt teljesen belerokkan. Legalább megőrizhesse azt a *libidót*, meg ami kell hozzá, mert anélkül...

És visszamehessen Us-Terekbe. És véget vessen az agglegényéletnek. Meg fog házasodni! Zoja aligha jön el hozzá. Vagy ha eljönne is, csak majd másfél év múlva. Most megint várjon, egész életében csak várjon? Lehetetlen.

Kszanát is elvehetné. Micsoda háziasszony! Még hétköznap is fényesre törölgeti a tányérokat, vállára dobja a konyharuhát... valóságos cárnő! Az ember nem tudja levenni róla a szemét. Ővele biztosra mehetne: szép házuk lenne, gyerekeik születnének.

Elvehetné Inna Strömöt is. Kicsit ijesztő, hogy még csak tizennyolc éves. Bár ez föl is dobja az embert. Olyan félénken merész, olyan kihívóan tűnődő a mosolya. Ez is földobja az embert...

Nem kell odafigyelni semmilyen föllobbanásra, semmilyen beethoveni döndülésre! Mindez szivárványos buborék! Meg kell keményíteni a szívét és nem hinni. És semmi jobbat nem várni az élettől.

Örülj annak, ami van.

Ha *örökre*, hát örökre.

21. Az árnyak oszladoznak

Olegnak olyan szerencséje volt, hogy a kórház épületének kapujában találkozott össze a lánnyal. Félreállt, s megtartotta az ajtót, de a lány, derekát enyhén előredöntve, akkora lendülettel jött, hogy ha nem áll félre, talán fel is dönti.

Egyetlen pillantással fölmérte: csokoládébarna haján világoskék svájcisapka, fejét nekifeszíti a szélnek, a kabátja nagyon eredeti szabású, fantasztikus, hosszú pelerinféle, amely a nyakánál egyetlen gombbal csukódott.

Ha tudta volna, hogy Ruszanov leánya, valószínűleg visszafordul. De így elindult a megszokott ösvénye felé.

Avieta minden nehézség nélkül kapott engedélyt arra, hogy fölmenjen a kórterembe, mert az apja nagyon gyönge volt, és a csütörtök látogatási nap. A kabátját levetette, és fehér köpenyt borítottak a bordó pulóverére, de olyan kicsit, hogy legföljebb gyerekkorában tudott volna az ujjába belebújni.

Pavel Nyikolajevics az előző napi, harmadik injekció után csakugyan nagyon gyöngének érezte magát, és ki sem dugta a lábát a takaró alól, hacsak nem végszükségben. Forgolódni is keveset forgolódott, kelletlenül evett: a szemüvegét nem tette föl, nem kapcsolódott be a beszélgetésekbe. Szokásos akaratereje megingott, és teljesen átadta magát gyöngeségének. A daganat, amely először elkeserítette, aztán rémületbe ejtette; átvette fölötte a hatalmat: már nem ő, hanem a daganat döntötte el, mi lesz.

Pavel Nyikolajevics tudta, hogy Avieta megérkezett Moszkvából, és már reggelre várta. Mint mindig, örömmel várta, de ma részben riadtan is: úgy döntöttek hogy Kápa beszámol neki Minaj leveléről, Rogyicsevről és Guzunról – mindenről úgy, ahogy volt. Eddig nem volt értelme, hogy tudja, de most szükség van az eszére és tanácsára. Avieta nagyon okos lány, soha semmiről nem ítélt rosszabbul, mint a szülei, sőt még jobban. Most mégis félt egy kicsit: vajon mit gondol erről a históriáról? Nem fogja-e első fölindulásában elítélni őt?

A kórterembe is úgy jött be Avieta, mintha széllel szembe jönne, nekifeszült testtel, jóllehet egyik kezében egy nehéz szatyrot cipelt, a másikkal a köpenyt fogta. Friss, fiatal arca ragyogott, hiányzott róla az a

savanyú részvét, amellyel a súlyos betegek ágyához szoktak odajönni, és amelyet Pavel Nyikolajevicsnak nagyon fájt volna a saját lánya arcán látni.

– Nahát, apa! Hogy vagy, apa?! – köszöntötte élénken, miközben leült az ágya szélére, és őszinte örömmel, kényszer nélkül megcsókolta előbb jobb, aztán bal felől borostás orcáját. – Hogy érzed magad máma? Mondd meg, de őszintén! Hadd halljam!

Ragyogó külseje és derűsen követelő hangja némi erőt öntött Pavel Nyikolajevicsba, s kicsit fölélénkítette.

– Hogy is mondjam? – kezdte lassan, gyönge hangon, mintha előbb önmagával szeretné tisztázni. – Hát... nem lett kisebb. Nem. De az az érzésem, mintha egy kicsit könnyebben mozgatnám a fejem. Egy egészen kicsit könnyebben. Talán kevésbé nyom.

A lánya nem kérdezett többet, csak óvatosan, egy csöpp fájdalmat se okozva, széthúzta a gallérját, és pontosan középre nézett, úgy, mint egy orvos, akinek mindennap alkalma van összehasonlítani.

– Semmi vész! – állapította meg. – Mindössze egy megduzzadt mirigy. Anya olyasmit írt, hogy már azt hittem... hajjaj! Azt mondod, könnyebben mozgatod. Tehát segítenek az injekciók. Majd még kisebb lesz. Ha pedig feleekkora lesz, egyáltalán nem fog zavarni, akár ki is írathatod magad.

– Csakugyan – sóhajtott Pavel Nyikolajevics. – Ha feleekkora lenne, el is lehetne élni vele.

– És otthon kezeltetnéd magad.

– Azt hiszed, otthon is beadhatnák az injekciókat?

– Miért ne? Hozzászoksz és otthon is folytathatod. Majd átgondoljuk és megbeszéljük!

Pavel Nyikolajevics földerült. Akár megengedik, hogy otthon injekciózzák, akár nem, már az is büszkeséggel töltötte el, hogy, a lánya ilyen elszánt és harcra kész. Avieta lehajolt hozzá, úgyhogy szemüveg nélkül is jól láthatta nyílt, őszinte, becsületes arcát, amely annyi energiát és elevenséget fejezett ki azzal a mozgékony orrcimpájával és szemöldökével, amely azonnal megrebbent minden igazságtalanságtól. Ki is? Talán Gorkij mondta: „Ha a gyerekeink nem jobbak nálunk, akkor hiába szültük őket a világra, és mi is hiába éltünk.” Pavel Nyikolajevics nem élt hiába.

Mégis aggódott: vajon tud-e *arról*, és mit fog mondani?

De ő nem sietett rátérni *arra*, még kérdezgette a kezelésről, és hogy milyen orvosok vannak itt, az éjjeliszekrényét is megvizsgálta, megnézte, mennyit evett, mi romlott meg, és berakta a frisset.

– Hoztam egy kis erősítő vörösbort, igyál egy-egy kupicányit. Vörös kaviárt is hoztam, ugye, szereted? És moszkvai narancsot.
– Az jó lesz.
Közben a lány körülhordozta pillantását a kórtermen, hogy kik vannak itt, és egy gyors homlokrándulással adta tudtára apjának, hogy kibírhatatlanul primitív a környezet, de ezt is a humoros oldaláról kell fölfogni.
Habár úgy látszott, senki se figyel rájuk, egészen közel hajolt az apjához, és így folytatták a beszélgetést, hogy más ne hallja őket.
Igen, apa, ez rettenetes – tért rá Avieta nyomban a legfőbbre. – Moszkvában ez már nem újdonság, nagyon sokat beszélnek róla. Majdhogynem tömegesen vizsgálják felül a pereket.
– Tömegesen?
– A szó szoros értelmében. Ez most valami járvány! Elképesztő! Mintha vissza lehetne fordítani a történelem kerekét! Ki képes rá? És ki meri megpróbálni? Jól van, annak idején helyesen vagy helytelenül elítélték őket, de miért kell most visszahozni őket? Amikor olyan fájdalmas, gyötrelmes folyamat visszaplántálni őket a korábbi életükbe. Elsősorban velük szemben kegyetlenség! Egyesek meg is haltak, hát minek megbolygatni az árnyakat? Minek megalapozatlan reményt, bosszúvágyat kelteni a rokonaikban? Meg aztán mit jelent az a szó, hogy „rehabilitáció”? Hiszen nem jelentheti azt, hogy teljesen ártatlanok! Valami biztosan volt, legföljebb nem olyan nagy...
Hogy milyen okos! Igazának milyen szilárd tudatával beszél! Pavel Nyikolajevics még nem jutott el a lényegig, de már látta, hogy a lányában mindig támogatóra talál. Alla nem hagyja őt cserben.
– Tudsz már ilyen visszatérésekről? Moszkvába is?
– Éppen az, hogy Moszkvába. Éppen Moszkvába jönne mind. Mint legyek a mézre. És milyen tragikus esetek fordulnak elő! Képzeld el, valaki teljes nyugalomban él, és egyszer csak beidézik *oda*. *Szembesítésre!* El tudod képzelni?
Pavel Nyikolajevics mintha vackorba harapott volna. Alla észrevette, de ő mindig végigmondta, amit elkezdett, nem tudott megállni.
– ...És azt mondják neki, hogy ismételje meg, amit húsz évvel ezelőtt mondott. Most képzeld el! Ki emlékezhet arra? És kinek jó ez? Nem bánom, rehabilitáljanak, ha már annyira rájuk jött, de szembesítés nélkül! Ne tegyék tönkre az emberek idegeit! Az az ember is hazament, és kis híján fölakasztotta magát.

Pavel Nyikolajevics verejtékben fürdött. Neki az még csak eszébe sem jutott, hogy szembesíteni akarhatják Rogyicsevvel vagy Jelcsanszkijjal vagy akárki mással.

– És ugyan ki kényszerítette azokat a bolondokat, hogy mindenféle rájuk terhelő hazugságot aláírjanak? Nem kellett volna aláírni! – Alla hajlékony esze minden oldalról körüljárta a kérdést. – Különben is hogy szabad fölkavarni ezt a poklot, és nem gondolni azokra, akik akkor *dolgoztak?* Rájuk is gondolni kellene! Hogy hogyan viselik el *ők* ezeket a meglepetésszerű változásokat!

– Anyád elmondta neked...?

– Igen, apuska! Elmondta. De téged itt semmi se szabad hogy megzavarjon! – Magabiztos, erős ujjaival vállon ragadta az apját. – Ha akarod, elmondom neked, hogy fogom föl én ezt az egészet: az, aki elmegy és *jelez*, az öntudatos, élenjáró ember! A társadalom iránti legtisztább érzései indítják erre, és ezt a nép megérti és értékeli. Az ilyen ember egyes esetekben tévedhet. Csak az nem téved, aki nem csinál semmit. De általában az osztályösztöne vezeti, az pedig sohasem csaphat ja be.

– Nahát, köszönöm, Alla! Köszönöm! – Pavel Nyikolajevics érezte, hogy könnyek tolulnak a torkába, de fölszabadító, jótékony könnyek. – Jól mondtad: a nép értékeli, a nép megérti. Csakhogy mostanában elterjedt az a buta szokás, hogy a népet föltétlenül valahol *lent* kell keresni. – Verejtékes tenyerével megsimogatta a lánya hűvös kezét. – Nagyon fontos, hogy a fiatalok megértsenek és ne ítéljenek el bennünket. Mondd, te mit gondolsz... a törvényben nem találnak majd olyan paragrafust, hogy most meg minket... engem... felelősségre vonjanak a... helytelen tanúskodásért?

– Képzeld – mondta nagyon élénken Alla –, Moszkvában véletlenül tanúja voltam egy beszélgetésnek, ahol... szóval ehhez hasonló aggodalmakról volt szó. Volt ott egy jogász, aki elmagyarázta, hogy az úgynevezett hamis tanúvallomás mindössze két évig terjedhető büntetést von maga után, azóta pedig ez kétszer is amnesztia alá esett, így ki van zárva, hogy bárki bárkit is felelősségre vonhasson érte. Úgyhogy Rogyicsev, légy nyugodt, meg se fog nyikkanni.

Pavel Nyikolajevics úgy érezte, még a daganata is leapadt egy icipicit...

– Milyen okos kislány vagy! – mondta boldog megkönnyebbüléssel. – Mindig mindent tudsz. És mindig mindenre van időd és energiád. Visszaadtad az erőmet!

És immár két kézzel megragadta a lánya kezét, és áhítattal csókolgatta. Pavel Nyikolajevics nem volt önző. A gyerekek érdekét mindig fölébe helyezte a magáénak. Tudta, hogy semmi különösebb tehetsége nincs, leszámítva az odaadását, rendszeretetét és szívósságát. Az igazi kiteljesedés: a lánya. És boldogon sütkérezett az ő fényében.

Alla megunta, hogy egész idő alatt fogja a vállán azt a jelképes fehér köpenyt, leejtette, elnevette magát, fölkapta és az ágy támlájára hajította, az apja láztáblája fölé. Úgyse jön be se orvos, se nővér ebben a napszakban.

S ott maradt új bordó pulóverében, amelyet még nem látott rajta az apja. Széles, fehér csík futott végig rajta cikcakkban a mellén és a két ujján át, egyik csuklójától a másikig, és ez a lendületes vonal nagyon illett Alla lendületes mozdulataihoz.

Pavel Nyikolajevics sohase dohogott, ha arra kellett a pénz, hogy Allát szépen öltöztessék. Szereztek holmikat másodkézből is, importból is, és Alla merészen, büszkén öltözködött, nem rejtve véka alá tagadhatatlan bájait, amelyek annyira összhangban voltak okos józanságával.

– Hallgass ide – szólalt meg halkan az apja. – Emlékszel, arra kértelek, tudakold meg, hogy ez a furcsa kifejezés... amely oly gyakran föltűnik egyesek beszédeiben vagy a cikkekben, ez a *személyi kultusz*... csak nem arra céloz...?

Elakadt a lélegzete, mielőtt egy szóval is többet ki bírt volna préselni magából.

– Attól félek, hogy igen, papa. Attól félek... Például az írók kongresszusán többször is elhangzott. Senki se beszél teljesen nyíltan, de mindenki úgy tesz, mintha értené.

– Hallgass ide, de hát ez egyszerűen szentségtörés! Hogy merészelik?...

– Szégyen, gyalázat! Valaki felröppentette, és azóta terjed... Igaz, hogy egyrészt azt mondják, „személyi kultusz”, de másrészt azt, hogy az ügy „nagy folytatója”. Úgyhogy nem kell túlzásba esni egyik irányba sem. Egyáltalán, apa, rugalmasan kell nézni a dolgokat. Oda kell figyelni a kor követelményeire. Lehet, hogy szomorúságot okozok neked, de akár tetszik nekünk, akár nem, minden újabb szakasszal szinkronban kell lennünk! Volt mit látnom odafönt. Voltam írói körökben, nem is keveset; azt hiszed, az íróknak olyan könnyű volt áthangolódni ez alatt a két év alatt? Nagyon-nagyon nehéz volt! De milyen tapasztalt, milyen tapintatos emberek ezek, és milyen sokat lehet tanulni tőlük!

Az alatt a negyedóra alatt, amióta Avieta itt ült mellette, és gyors, találó válaszaival elűzte a múlt komor szörnyetegeit, és szabaddá tette a látóhatárt, Pavel Nyikolajevics szemmel láthatóan földerült, szinte egészségesebb lett, és most egy csöppet se akaródzott arról a szégyenletes daganatról beszélnie, sőt már fölöslegesnek látta, hogy kijárják egy másik kórházba való áthelyezését. Semmi másra nem vágyott, csak hogy hallgathassa a lánya életvidám szavait, hogy beszívja azt a friss levegőt, amely Avietával tört be a szobába.

– Beszélj csak, beszélj – kérte. – Mi van ott Moszkvában? Hogy utaztál?

– Ó... – Alla úgy kapkodta a fejét, ahogy a ló a bögölyök elől. – Hát el lehet mondani, milyen Moszkva? Moszkvába élni kell! Moszkva egészen más világ! Ha Moszkvába megy az ember, mintha ötven évvel előbbre, látna! Először is, Moszkvában mindenki a televíziót bámulja...

– Nemsokára nálunk is lesz.

– Nemsokára! De hát az nem a moszkvai műsor lesz...

Tudod, mintha H. G. Wells könyvében élne az ember: ülnek és nézik a televíziót! De többet mondok: az az érzésem... tudod, én az ilyesmit hamar észreveszem, hogy nemsokára megváltozik az egész életünk. Teljesen forradalmasítják a mindennapi életet! Most nem a hűtőszekrényekre meg mosógépekre gondolok, ennél sokkal erőteljesebben fog megváltozni. Itt is, ott is csupa üveg előcsarnokok. A szállodákban egészen alacsony asztalok vannak, mint az amerikaiaknál, ekkorák, ni. Először azt se tudja az ember, hogy üljön mellé. A selyem lámpaernyő, amilyen nekünk is van otthon, kész szégyen, kispolgári, csakis üvegburát szabad venni. A támlás ágy pláne szégyen, széles, alacsony díványok vagy heverők vannak... Egész más lesz tőlük a szoba. Egyáltalán, az egész – életstílus változóban van. El sem tudod képzelni. Anyával már beszéltünk róla... nekünk is sok mindent teljesen ki kell cserélni. De nálunk ilyesmiket nem lehet kapni.

Moszkvából kell hozatni... Persze, vannak nagyon ártalmas, elítélendő divatok is, például egy nagyon züllött tánc, a rock and roll, el se tudom mondani... Meg azok a borzas frizurák, direkt összeborzolják, mintha most kelt volna föl az illető az ágyból...

– Ez mind a Nyugat! Meg akarnak rontani...

– Persze, az erkölcsi hanyatlás. Egyszer csak megjelenik egy teljesen ismeretlen, Jevtusenko nevű költő, olyan nyurga fiú, és se értelem, se rím, csak kiabál, gesztikulál, de a lányok megvesznek érte...

Ahogy a bizalmas kérdésekről általánosabb témákra váltott át, egyre följebb emelte a hangját, s már az egész kórterem hallhatta. De valamennyiük közül egyedül Gyomka hagyta félbe foglalatosságát, és még a nyilalló fájdalomról is elfeledkezve – pedig az már mind erőszakosabban taszította a műtőasztal felé –, csupa fül volt, úgy hallgatta Avietát. A többiek vagy nem voltak az ágyukban, vagy nem adták jelét figyelmüknek, csak Vagyim Zacirko nézett föl néha az olvasásból, és szemét Avieta hátára szögezte. Szilárd, íves hídra emlékeztető háta, melyen szorosan megfeszült a még alig hordott pulóver, egyenletesen sötétbordó volt, csak az egyik vállán fénylett egy világosabb folt – nem napfolt, hanem egy valahol nyitva lévő ablak visszfénye.

– Inkább magadról beszélj! – kérte az apja.

– Ha tudni akarod, apa, nagyon szerencsés utam volt.

Azt ígérik, hogy a verseskötetemet fölveszik a kiadó tervébe! Igaz, hogy csak jövőre. De gyorsabban nem megy. Gyorsabban el se lehet képzelni!

– Igazán, Alla? Lehetséges, hogy jövőre a kezünkbe vehetjük a te...

– Ha nem is jövőre, de két év múlva egészen biztos!

Az örömteli hírek egész lavináját gördítette rá ma a lánya! Tudta, hogy magával vitte Moszkvába a verseit, de ő mérhetetlenül hosszúnak hitte az utat ezektől a gépírásos lapoktól az ALLA RUSZANOVA nevét viselő kötetig.

– Hogy sikerült?

Alla önelégülten mosolygott.

– Tudod, ha az ember csak úgy egyszerűen fölmegy egy kiadóhoz a verseivel, senki se fog szóba állni vele. De engem Anna Jevgenyevna összeismertetett M. – mel, azután Sz. – szel, fölolvastam nekik két-három versemet, mind a kettőjüknek tetszettek, aztán telefonáltak valakinek, másvalakinek küldtek egy cédulát, az egész roppant egyszerűen ment.

– Ez csodálatos! – ragyogott föl Pavel Nyikolajevics.

Kitapogatta az éjjeliszekrényen a szemüvegét, s föltette, mintha most, azonnal belenézhetne a vágyva vágyott könyvbe.

Gyomka életében először látott egy eleven költőt, sőt nem is költőt, hanem költőnőt. Még a száját is eltátotta.

– Egyébként is alaposan körülnéztem abban az életben. Milyen fesztelen viszony van köztük! Csupa Sztálin-díjas, de minden teketória nélkül a keresztnevükön szólítják egymást. És milyen nyílt szívű, csöppet se beképzelt emberek! Mi azt hisszük, hogy az író ott trónol valahol a felhők

fölött sápadt homlokkal, megközelíthetetlenül. Szó sincs róla! Élvezik az élet örömeit, szeretnek enni, inni, autózni, és mindezt társaságban! Annyit ugratják egymást, hogy az ember dől a nevetéstől. Azt mondhatnám, *vidáman* élnek. Ha meg eljön az ideje, hogy regényt írjanak, bezárkóznak két-három hónapra a nyaralójukba, és tessék, már kész is! Mennyire tetszik nekem ez az önálló, független, szabad élet! Mindent meg fogok tenni, hogy bekerülhessek az Írószövetségbe!

A szakmádban nem is szándékozol dolgozni? – riadt meg egy kicsit Pavel Nyikolajevics.

– Papa... – Avieta lehalkította a hangját. – Az újságírás, akárhogy is vesszük, lakájmunka. Kapsz egy feladatot: erre van szükség, semmi elkalandozás, kérj interjút különféle neves emberektől. Hát össze lehet a kettőt hasonlítani? Tudod, az egyik író, mihelyt az lett belőle; megtanította a feleségét meg az unokahúgát is. És most mind a hárman írnak!

– Ez igen!

– Mert előnyös.

– Alla, én mégis félek: hátha mégse sikerül?

– Miért ne sikerülne? Naiv vagy. Gorkij azt mondta, minden emberből lehet író! Munkával mindent el lehet érni. Végső esetben a gyerekek számára írok, azt aztán akárki meg tudja tanulni...

– Mindez, általában véve, nagyon jó – fontolgatta Pavel Nyikolajevics. – Persze hogy az kell, hogy az irodalmat morálisan egészséges emberek vegyék kézbe.

– A vezetéknevem is szép irodalmi szempontból! Nem veszek föl írói álnevet. Külsőleg is nagyon előnyösek a tulajdonságaim...

– Allocska, és ha mégse sikerül? Azt a sok szereplőt ábrázolni, de úgy, hogy hasonlítson...

– Van egy ötletem! Nem fogok minden egyes szereplővel külön vesződni, de nincs is rá szükség. Azt az újítást találtam ki, hogy egyszerre egész kollektívákat ábrázolok. Széles ecsetvonásokkal. Végtére is az egész élet a kollektívában valósul meg, nem különálló személyiségekben.

– Így igaz – ismerte el Pavel Nyikolajevics. Van azonban még egy veszély, amire a lánya talán nem figyelt fel lelkesedésében. – De mi van, ha a kritika elkezd szidni? Hiszen az olyan minálunk, mint az egész társadalom negatív ítélete, az pedig veszélyes!

De Avieta olyan bátran tekintett a jövőbe hátravetett csokoládébarna fürtjei közül, mint egy amazon:

– Engem *nagyon* komolyan sohase fognak szidni, mert énnálam nem lesznek ideológiai kisiklások! Ami pedig a dolog művészi oldalát illeti... istenem, kit nem szidnak? Itt van például Babajevszkij: egyszer mindenki szerint jó volt, aztán rossz lett, mindenki hátat fordított neki, még a leghűségesebbek is. De ez csak átmeneti jelenség: majd meggondolják és visszatérnek. Az ilyesmi is azokhoz az óvatos fordulatokhoz tartozik, amelyekkel tele az élet. Például azt mondták: „Ne legyenek konfliktusok!” Most meg azt mondják: „A konfliktusmentesség hamis elmélet!” De ha egyesek csak a régit hajtogatnák, mások meg az újat, akkor látni lehetne, hogy valami megváltozott. De mivel minden átmenet nélkül egyszerre mindenki az újat fújja, észre se lehet venni, hogy megváltozott valami. Én azt mondom, a legfontosabb: figyeljünk oda és érzékenyen reagáljunk az új időkre... Akkor nem fog megtámadni a kritika... Igaz is, apus, könyveket kértél, hoztam neked. Mikor volna időd olvasni, ha nem most?

És sorra elővette a táskájából:

– Ez itt a *Baltikumi tavasz*, ez az *Öld meg*, igaz, hogy ezek versek, el fogod olvasni?

– *Öld meg?* Jól van, hagyd itt.

– *Nálunk már reggel van*, *Fény a föld felett*, *A béke munkásai*, *Virágzó hegyek*...

– Várj, ezt mintha már olvastam volna...

A *Virágzó föld*et olvastad, ez itt meg a *Virágzó hegy*ek. Itt van még *Az ifjúság velünk van*, ezt mindenképp olvasd el, legjobb, ha ezzel kezded. Már a címek is földerítik az embert, direkt ilyeneket választottam neked.

Az jó – jegyezte meg Pavel Nyikolajevics. – Valami érzelmeset nem hoztál?

– Érzelmeset? Nem, apuska. Azt gondoltam... olyan hangulatban vagy...

– Ezt én magam is tudom. – Pavel Nyikolajevics két ujjával a kupac felé intett. – Azért keress nekem valamit, ami a lelkemhez szól, jó?

– Jó – bólintott Avieta. – Majd beküldöm anyával a *Margó királynő*t.

– Az jó lesz.

A lánya búcsúzni készült.

Ám Gyomka, aki a maga vackán elkeseredett arccal kínlódott – vagy a lábát szaggató, szűnni nem akaró, fájdalomtól, vagy mert félénk természete miatt nem mert beszédbe elegyedni ezzel a gyönyörű lánnyal és költőnővel most összeszedte „a bátorságát, és megszólalt rekedt hangon, a mondat közepén köszörülve a torkát:

– Kérem... mondja meg, mi a véleménye az őszinteség követelményéről. Mármint az irodalomban.

– Tessék? – fordult felé élénken Avieta adakozó félmosollyal, mert a fiú rekedtsége épp eléggé elárulta a félénkségét. – Ide is beszivárgott már ez az őszinteség? Egy egész szerkesztőséget szétzavartak miatta, és már megint itt van?

Ránézett Gyomka naiv, kialakulatlan arcára. Már nem maradt ideje, de nem szabad hagynia, hogy ezt a fiút helytelen irányban befolyásolják.

– Hallgasson ide, fiatalember! – mondta csengő hangon, energikusan, mintha szószékről szólna. – Aki azt a cikket írta, mindent a visszájára fordított, vagy nem gondolta végig a dolgot. Az őszinteség nem lehet egy könyv fő kritériuma. Helytelen vagy tőlünk idegen gondolatok esetében az őszinteség csak fokozza a mű ártékony hatását; az őszinteség ilyenkor direkt *káros!* A szubjektív őszinteség az élet igaz ábrázolásának ellenében hathat. Érti ezt a dialektikát?

Gondolatai nehezen találtak utat Gyomka agyához, akinek homloka csupa ránc lett.

– Nem egészen – vallotta be.

– Jó, akkor megmagyarázom. – Széttárta a karját, s a fehér cikcakk mint egy villám futott át a mellén, egyik karjáról a másikra. – Mi sem könnyebb, mint elővenni valami elszomorító tényt, úgy, ahogy van, és leírni. De mélyen kell szántani ahhoz, hogy fölmutathassuk a jövőnek azokat a hajtásait, amelyeket még nem látni...

– A hajtásoknak...

– Tessék?

– A hajtásoknak maguktól kell feltörni – mondta gyorsan Gyomka... Ha kiszántják, nem nőnek ki.

– Jó, de mi most nem a mezőgazdaságról beszélgetünk, fiatalember! Igazat mondani a népnek nem annyit jelent, mint rosszat mondani, örökké a hibákra mutogatni. Félelem nélkül beszélhetünk a jóról is, hogy még jobb legyen! Honnan az úgynevezett „zord igazságnak" ez a hamis követelése? Miért kell az igazságnak egyszerre zordnak lennie? Miért ne lehetne csillogó, vonzó, optimista? Az egész irodalmunknak ünnepivé kellene lennie! Az embereket végül is sérti, ha olyan komor színekkel festik le az életüket. Az tetszik nekik, ha úgy írnak róla, hogy szebbé teszik.

– Ezzel általában egyet lehet érteni – hangzott föl egy kellemes, tiszta hang. – Csakugyan, mire jó a csüggedést terjeszteni?

Avietának természetesen nem volt szüksége, semmilyen szövetségesre, de a sikerei arról győzték meg, hogy ha szól valaki, az őt erősíti. Megfordult, s vele együtt fordult a vállán lévő fényfolt és a fehér cikcakk. Egykorúnak látszó, kifejező arcú fiatalember kocogtatta meg a fogát a töltőceruzája végével.

– Mert mire való az irodalom? – gondolkodott fennhangon, s nem lehetett tudni, Gyomkának vagy Allának szánja-e. – Arra, hogy felvidítson, ha rossz a kedvünk.

– Az irodalom az élet tanítómestere – dörmögte közbe Gyomka, és elpirult a restelkedéstől.

Vagyim tarkójára billentette a fejét.

– Szép kis tanító! Jókat mondasz. Az életben valahogy nélküle is eligazodnak. Talán az írók okosabbak nálunk, gyakorlati embereknél?

Vagyim meg Alla a pillantásukkal mérték föl egymást. A pillantásuk egyenlő erőt fejezett ki: bár korban egymáshoz illettek, és óhatatlanul tetszeniük kellett egymásnak, mindegyikük annyira a maga útját járta az életben, hogy még egy véletlen pillantásban sem kereshették valamilyen kaland kezdetét.

– Általában erősen eltúlozzák az irodalom szerepét folytatta Vagyim. – Egekig magasztalnak olyan könyveket, amelyek, egyáltalán nem szolgálnak rá. Például a *Gargantua és Pantagruel*t. Aki még nem olvasta el, azt gondolja, hogy isten tudja, micsoda remekmű. Holott csupa trágárság. Kár az időért.

Az erotika nem hiányzik a modern szerzőknél sem – ellenkezett szigorú arccal Avieta. – És nem is fölösleges. Ha a leghaladóbb eszmékkel párosul, jobbá tesz. Például...

– Fölösleges – jelentette ki szilárdan Vagyim. A nyomtatott szó nem arra való, hogy az ösztönöket csiklandozza. Serkentőszerért menjenek a patikába.

Visszatemetkezett a könyvébe, s többé egy pillantást se vesztegetett a bordó pulóveres amazonra, aki úgysem tudja meggyőzni.

Avietát mindig elkeserítette, ha az emberek gondolatai nem igazodtak a helyes és helytelen érvek két, világosan elválasztható kategóriájába, hanem váratlan árnyalatokká oldódtak, melyek csak eszmei zűrzavart kelthetnek. Most sem tudta, vajon ez a fiatalember mellette van-e vagy ellene. Vitatkozzék vele vagy hagyja ennyiben?

Ennyiben hagyta, és ismét Gyomka felé fordult:

– Szóval értse meg, fiatalember, sokkal könnyebb azt ábrázolni, ami van, mint azt, ami nincs, de tudjuk, hogy lesz. Az, amit ma szabad szemmel láthatunk, nem feltétlenül igaz. Igaz az, aminek *lenni kell*, ami holnap lesz. A mi csodálatos holnapunkat kell ábrázolni!

– És mit fognak majd holnap ábrázolni? – ráncolta homlokát az értetlen kölyök.

– Holnap? Holnap majd a holnaputánt fogják ábrázolni. Mindig előre tekintve.

Tompa eszű gyerek, kár volt rápazarolnia az érveit. Csak azért folytatta, hogy megküzdjön az igazságáért a tömeg körében.

– Az a cikkecske fölöttébb káros. Sértő módon és durván általánosítva vádol minden írót azzal, hogy nem őszinte. Csak a nyárspolgárok beszélhetnek ilyen tiszteletlenül az íróktól... Az írókat tisztelni kell! Ők a nép napszámosai! Az őszinteség hiányával csak a nyugati írókat szabad vádolni, mert eladják magukat, különben nem vennék meg a könyveiket. Ott minden a pénz.

Közben fölállt, és most ott állt az ágyak között délcegen, formásan, izmosan – az egészséges Ruszanov-fajta. Pavel Nyikolajevics élvezettel hallgatta a Gyomkának tartott kiselőadását.

Alla megcsókolta az apját, és még egyszer bátorítóan föltartotta a tenyerét:

– Harcolj az egészségedért, apa! Harcolj, gyógyulj, vesd ki magadból a daganatot! És ne aggódj *semmiért!* – nyomta meg a szót. – *Minden, de minden* rendben lesz!

1963-1966

MÁSODIK RÉSZ

22. A sivatagba ömlő folyó

Kedves Jelena Alekszandrovna és Nyikolaj Ivanovics!

Fölteszek egy találós kérdést: mi ez és hol található? Az ablakokon rács (igaz, csak a földszinten, a betörök ellen, és olyan, mintha az egyik sarokból napsugarak ágaznának ki, meg nincsenek szájkosarak[5] se). A szobákban ágyneművel fölszerelt ágyak. Minden ágyon egy agyonijedt emberke. Reggel kiosztják a fejadagot: cukrot, teát (annyiban tér el a szabálytól, hogy lesz még egy reggeli is). Reggel mindenki komoran hallgat, senkinek sincs kedve beszélgetni, annál nagyobb a lárma este, amikor élénk viták folynak arról, hogy kinyissák-e a szellőzőablakot vagy csukják be, hogy ki készülhet föl rosszabbra, ki jobbra, és hogy hány téglából épült a szamarkandi mecset. Nappal egyesével „rángatják" az embereket hivatalos „személyekkel való beszélgetésre, kezelésekre, rokonokkal való találkozásra. Sakkozás, könyvek. Csomagokat is adnak be, aki kap, dáridót csap. Egyeseknek pótfejadagot is rendelnek. Igaz, nem a vamzeroknak (ezt bizton állíthatom, mert én is kapok). Néha hipist rendeznek, és elkobozzák a személyes holmikat, az ember kénytelen mindenét eldugni és harcolni a séta jogáért. A fürdő óriási esemény, ugyanakkor kész csapás: meleg lesz-e? elég-e a víz? kinek milyen fehérnemű jut? Nincs annál nevetségesebb, mint amikor behoznak egy zöldfülű fräjert, aki mindenféle buta kérdést tesz föl, még nem sejtve, mi vár rá...

Kitalálták? Persze azt mondják, hazudok: ha elosztóbörtön, honnan lenne ágynemű? Ha meg vizsgálati fogház, hol maradnak az éjszakai kihallgatások? Föltételezem, hogy ezt a levelet is ellenőrizni fogják az us-tereki postán, ezért nem bocsátkozom további analógiákba.

Ilyen az élet a Rákkórházban, ahol már öt hetet töltöttem le. Néha azt képzelem, hogy visszakerültem a korábbi életbe, amelynek sohasem lesz vége. Az a legelkeserítőbb, hogy határidő nélkül ülök, újabb rendkívüli hosszabbításra várva. (A parancsnokság csak három hétre engedett el, amit forma szerint már túlléptem, és ezt akár szökésnek is minősíthetik, amiért újra elítélhetnek.) Hogy mikor engednek ki, arról nem esik szó, nem ígérnek semmit. A kezelési utasítás, gondolom, úgy szól, hogy mindent ki kell facsarni a betegből, amit lehet, és csak akkor engedhetik el, amikor már végképp nem visel el többet a vére.

Az eredmény: az a jó, vagy ahogy legutóbbi levelükben nevezték: „euforikus” állapot, amelybe a kezelés elsőkét hete után kerültem, amikor oly boldogan tértem vissza az életbe, teljesen elmúlt, nyoma sincs. Nagyon megbántam, hogy akkor nem ragaszkodtam hozzá, hogy írjanak ki. Ami hasznomra vált a kezelésben, befejeződött, és ami ezután kezdődött, az csak árt.

Naponta kétszer bombáznak röntgensugarakkal, mindkét alkalommal húsz percig adnak háromszáz R-t, és bár rég elfelejtettem a fájdalmakat, melyekkel Us-Terekből eljöttem, megismertem a röntgen következtében fellépő hányingert (vagy talán az injekcióktól van, itt minden összeadódik). Elkezd kavarogni a gyomrom, és ez órák! hosszat így megy. A dohányzást persze abbahagytam, egyszerűen nem kívánom. Olyan utálatosan érzem magam: nem bírok se járkálni, se ülni, hosszú kísérletezés után találtam meg azt a helyzetet, amelyet úgy-ahogy elviselek: párna nélkül, hanyatt fekve, a lábamat félig fölhúzva, a fejemet kicsit lelógatva az ágyról. (Most is így írok, ezért a ceruza és a düledező sorok.) Amikor a soros „szeánszra” szólítanak, és bemegyek a kezelőhelyiségbe, olyan tömény röntgenszag fogad, hogy attól félek, elhányom magam. Csak a sózott uborka meg a savanyú káposzta segít, de azt persze nem lehet kapni a kórház épületén belül, a kapun meg nem engedik ki a betegeket: „Kérjen a rokonaitól!” A rokonaimtól! A mi rokonaink, mint tudjuk, négykézláb ügetnek a krasznojarszki tajgában. Mit tehet a szegény rab? Fölhúzom a csizmám, katonai derékszíjammal összefogom a női pongyolámat, és odalopózom, ahol félig kidőlt a kerítés. Átmászok rajta, keresztülvágok az úton, és öt perc múlva a bazárban vagyok. Se a bazár körüli utcákban, se a bazárban nem kelt a külsőm se csodálkozást, se nevetést. Én ebben a mi mindenbe beletörődő népünk egészséges lelkületének jelét látom. A bazárban elszántan alkudozom, ahogy csak a rabok képesek alkudni (az aranysárga, kövér tyúk láttán megvetően kell morogni: Mennyiért vesztegeti, néném, ezt a hektikás csibét?). Hogy hány rubelem van és honnan? Öregapám mondogatta mindig: „Kopekből lesz a rubel, rubelből az élet.” Okos ember volt az öregapám.

Csak az uborka tartja bennem a lelket, semmi máshoz nincs étvágyam. A fejemet nehéznek érzem, egyszer el is szédültem. Igaz, a daganatom a felére apadt, a pereme puha, én magam alig tudom kitapintani. De közben tönkremegy a vérem, valami különleges orvosságot kapok, amelynek növelnie kellene a fehér vérsejtek számát (ami ugyanakkor rossz is), és a

fehér vérsejtek „provokálása” céljából (ilyen nyelvet használnak!) tejsavinjekciókat akarnak adni! Micsoda barbárság! Hozzanak inkább egy korsó frissen fejt tejet! Többet nem hagyom magam szurkálni.

Még vérátömlesztéssel is fenyegetnek. Ez ellen is tiltakozom. Az a szerencsém, hogy a vércsoportom nullás; ilyet ritkán hoznak.

Egyáltalán, a sugárterápia vezetőjével feszült viszonyban vagyok; ahány beszélgetés, annyi vita. Nagyon kemény nő. Legutóbb elkezdte a mellemet tapogatni, és azt állította, hogy „nem reagálok a szinesztrolra”, vagyis hogy kibújok az injekciók alól, becsapom őt. Nagyon élethűen adtam a fölháborodottat (holott tényleg becsapom).

Az osztályos orvosnak nehezebben tudok ellenállni. Hogy miért? Mert neki nagyon lágy a természete. (Maga akarta egyszer kezdte elmagyarázni nekem, Nyikolaj Ivanovics, honnan származik ez a kifejezés: „Lágy szó csontot tör.” Majd mondja el végig.) Soha nem kiabál, de még a szemöldökét se tudja amúgy igazán összevonni. Ha az akaratom ellenére rendel valamit, lesüti a szemét. Erre én vagyok az, aki enged. Bizonyos részletkérdéseket nehéz vele megbeszélni: még fiatal nő, nálam fiatalabb; valahogy kínosnak érzem, hogy alaposan kifaggassam. Mellesleg, nagyon csinos. Jól emlékszem rá, azt mondta, férjnél van, és egyszer csak kiderült, hogy nincs is férje. Úgy látszik, megalázónak tartja a lányságát, és ezért hazudott.

Amellett van benne valami iskolás: szentül és megingathatatlanul hisz a kezelés előírt módozataiban, és én nem tudok kételyt ébreszteni benne irántuk. Egyébként senki se ereszkedik le odáig, hogy megbeszélje velem ezeket a módozatokat, és senki se hajlandó értelmes szövetségest látni bennem. Kénytelen vagyok odafülelni az orvosok beszélgetéseire, amit elhallgatnak, azt megpróbálom magamtól kitalálni, kiegészíteni, orvosi könyveket szerzek és így igyekszem tisztázni a helyzetemet.

Mégsem könnyű eldöntenem, mi legyen, mit volna helyes tennem. Gyakran tapogatnak a kulcscsontom alatt, de mennyi a valószínűsége, hogy áttételeket fedezhetnek föl ott? Miért bombáznak azzal a sok ezer egységnyi röntgensugárral? Tényleg azért, hogy ne kezdjen újra’ növekedni a daganat? Vagy ötszörös, tízszeres rátartással dolgoznak a biztonság kedvéért, mint a hídépítők? Vagy csak nem mernek eltérni az érzéketlen utasítástól? Attól félnek, hogy elveszítik a munkájukat? De én eltérhetnék! Én kitörhetnék ebből a körből. Csak mondják meg nekem az-igazat! De nem mondják meg.

Már rég összevesztem volna velük, és itt hagynék csapot-papot, de akkor megfosztom magam az igazolásuktól – Igazolás-Istentől! –, arra pedig jaj de nagy szüksége van a száműzöttnek! Hátha a parancsnok vagy az elhárítótiszt holnap még háromszáz kilométerrel beljebb akar küldeni a sivatagba? Ha van orvosi bizonyítványom, belekapaszkodhatom: bocsásson meg, főnök polgártárs, de rendszeres megfigyelésre, kezelésre van szükségem! Hogy mondhatna le egy ilyen régi rab az orvosi bizonyítványról?

Tehát ismét tettetni, ravaszkodni, csalni, húzni-halasztani kell a dolgot, pedig mennyire unom már! (Mellesleg, a túlzásba vitt ravaszkodásba is belefárad az ember, és hibát követhet el. Magam idéztem fejemre a bajt azzal, hogy odaadtam az omszki laboránsnő levelét, amelyet a kérésemre maguk küldtek el. Mihelyt megkaparintották, odatűzték a kórlapomhoz, és csak később jöttem rá, hogy ezzel ugratott be a főorvosnő: most már teljes biztonsággal elrendelhette el a hormonterápiát, míg enélkül talán kétségei lettek volna.)

Majd ha visszamegyek Us-Terekbe, az isszik-kuli gyökérrel fogom megfékezni a daganatot, nehogy áttételeket kezdjen növeszteni. Van valami nemes az erős méreggel való gyógyításban: a méreg nem tetteti magát ártalmatlan orvosságnak, hanem kereken kimondja: méreg vagyok! vigyázz! vagy-vagy! Úgyhogy tudjuk, mit vállalunk.

Hisz nem akarok én olyan sokáig élni! Minek a jövőt találgatni? Vagy lakat alatt éltem, vagy fájdalmak között; most szeretnék egy kicsit őrizet és fájdalmak nélkül élni egyszerre mind a kettő nélkül! Ez a vágyaim netovábbja. Nem kívánkozom se Leningrádba, se Rio de Janeiróba, csak vissza a mi szerény, isten háta mögötti Us-Terekünkbe. Nemsokára nyár lesz, szeretnék idén nyáron a csillagos ég alatt, a lócán aludni, úgy, hogy ha éjszaka fölébredek, a Pegazus és a Hattyú állásából találhassam ki, hány óra van. Csak ezt az egy nyarat érjem még meg úgy, hogy láthassam a csillagokat, hogy ne homályosítsák el őket a zóna fényszórói – azután akár föl se ébredjek többé. És még azt akarom, Nyikolaj Ivanovics, hogy ha megenyhül a hőség, lemehessek magával (és persze Zsukkal és Tobikkal) a Csu partjára, és ott, ahol térdnél följebb ér a víz, beleülhessek, lábbal az áramlás irányába, és sokáig ülhessek így, mozdulatlanul, versenyre kelve a túlsó parton álldogáló kócsaggal.

A mi Csunk nem jut el se a tengerig, se egy tóig, semmilyen nagyobb vízig. A sivatagban végzi be az életét. Nem ömlik bele semmibe; minden

erejét és vizét elajándékozza, szerteszórja útközben... Barátaim! Hát nem olyan ez, mint a mi rabéletünk, melynek nem adatott meg, hogy bármit is beteljesítsen, mely arra rendeltetett, hogy dicstelenül enyésszen el, és a legfőbb jó egy kis öböl, ahol még nem száradtunk ki teljesen, s ami emlékünk marad: a két tenyerünkbe mentett víz, amit egymásnak adunk egy-egy találkozás, beszélgetés, segítség formájában.

Egy folyó, amely a sivatagba ömlik. De az orvosok ettől az utolsó kis mederszakasztól is meg akarnak fosztani. Ki tudja, milyen jogon (az eszükbe se jut, hogy megkérdőjelezzék e jogukat), nélkülem, és helyettem döntenek egy olyan félelmetes kezelés mellett, mint a hormonterápia. Olyan ez, mint az izzó vas, amellyel elég, ha csak egyszer érnek hozzá az emberhez, és egész életére nyomorékká teszik. Olyan mindennaposnak tetszik a kórház hétköznapjaiban.

Azelőtt is gyakran eltűnődtem rajta, most pedig különösen, hogy mi az emberi élet legmagasabb ára. Mennyit szabad még megadni érte, és mennyit nem? Ahogy most az iskolában tanítják: az ember legdrágább kincse az élete, mert csak egyszer adatott meg neki. Tehát kerül, amibe kerül, kapaszkodj az életedbe. Sokunkat a láger tanított meg rá, hogy az árulás, a jó és védtelen emberek bajba döntése túlságosan nagy ár. Annyit már nem ér meg az életünk. De már a meghunyászkodás, a hízelgés, a hazugság kérdésében megoszlottak a lágerbeli vélemények, egyesek azt mondták, az ilyesmi elfogadható ár, és, lehet, hogy csakugyan így van.

De hogy az életért cserébe mondjak le mindenről, ami színt, illatot, izgalmat ad neki? Érjem be az emésztéssel, lélegzéssel, agybeli és izomtevékenységgel? Legyek két lábon járó váz? Nem túl nagy ez az ár? Nem nevetséges? Érdemes megadni? Hét év katonaság és hét év láger, a – mesebeli vagy bibliai hét év duplája után hagyjam magam megfosztani attól, hogy megtudhassam, hol kezdődik a férfi és hol a nő? Nem szemérmetlenség ekkora árat kérni?

A legutóbbi levelükkel (nagyon hamar, öt nap múlva megkaptam) alaposan fölizgattak: micsoda? geodéziai expedíció a mi járásunkban? Micsoda öröm volna újra a teodolit mellé állni! Ha csak egy évet is dolgozhatnék ember módjára! De fölvennének-e? Hiszen minden bizonnyal át kellene lépnem a parancsnokság által megszabott körzet határát, és különben is biztosan háromszorosan titkos az egész, enélkül nem megy minálunk, én pedig pettyes vagyok.

A *Waterloo Bridge*-et meg a *Róma, nyílt város*t, amit maguk úgy dicsérnek, én már aligha fogom látni: Us-Terekbe nem hozzák el, még egyszer, ahhoz pedig, hogy itt moziba mehessek, az elbocsátás után meg kellene szállnom valahol – de hol? Amellett még nem tudni, nem négykézláb fogok-e innen távozni.

Azt írják, ne küldjenek-e egy kis pénzt. Megköszönném. Először vissza akartam utasítani: egész életemben kerültem (és sikerült is elkerülnöm) az adósságot. De eszembe jutott, hogy ha meghalok, csak marad utánam valami: az us-tereki bárányködmönöm mégiscsak ér valamit! Hát a kétméteres fekete posztó, amivel takarózom? Meg a tollpárna, Melnyicsukék ajándéka? És a három ládából összetákolt ágy? A két lábos? A lágerbeli bögrém? A kanalam? Meg a vödör! A szakszaul maradéka! A fejsze! Végül a petróleumlámpa! Micsoda meggondolatlanság, hogy nem írtam végrendeletet!

Úgyhogy nagyon hálás lennék, ha küldenének nekem százötven rubelt (nem többet!). Kérésüket, hogy szerezzek hipermangánt, szódabikarbónát és fahéjat, nem felejtem el. Gondolkodjanak és írják meg, mi kell még! Talán mégis jó lenne egy könnyebb vasaló? Ne féljenek, föl fogom hajtani!

Nyikolaj Ivanovics meteorológiai jelentéséből látom, hogy ott még elég hideg az idő, nem olvadt el a hó. Itt viszont olyan igazi tavasz van, hogy már szinte illetlen és érthetetlen.

Jut eszembe: meteorológia. Ha látják Inna Strömöt, adják át szívből jövő üdvözletemet. Mondják meg neki, hogy én itt róla gyakran...

Vagy talán mégsem kellene.

Homályos érzések kavarognak bennem, magam se tudom, mit akarok. Mit van jogom akarni?

De ha eszembe jut a mi vigasztalónk, az a remek szólásmondás, hogy „volt már rosszabb is”, azonnal földerülök. Ha valakinek, hát nekünk nem szabad lógatni az orrunkat. Fogunk mi még fickándozni!

Jelena Alekszandrovna azt írja, két estén tíz levelet írt meg. Én meg azt gondoltam: ki más törődik ennyire oly távoli emberekkel, s ki áldoz rájuk estét este után? Azért esik jól ilyen hosszú leveleket írni maguknak, mert tudom, hogy majd fölolvassák egymásnak, azután megint, végül újra átveszik mondatról mondatra, és mindenre válaszolnak.

Maradjanak mindig ilyen jó kedélyűek és szerencsések, kedves barátaim!

Oleg...

23. Miért éljünk rosszul?

Március 5-én borús nap virradt az udvarra, apró szemű, hideg esőt permetezett, de a kórteremben izgalmasan, változatosan kezdődött az élet: Gyomka előző nap beleegyezését adta a műtétbe, és lement a sebészetre, s a helyébe mindjárt két új beteget raktak be.

Az első épp Gyomka ágyát foglalta el, a sarokban, az ajtó mellett. Magas, de erősen görnyedt, hajlott hátú, korán elnyűtt arcú férfi volt. A szeme püffedt, az alsó szemhéj a annyira lelógott, hogy a más embernél vízszintes, ovális szeme körré tágult, a szeme fehérje egészen vörös volt, világos dohánybarna szivárványhártyája pedig sokkal nagyobbnak látszott. Ezzel a nagy, kerek szemével mintha szüntelenül s kellemetlen figyelemmel bámulta volna a többieket.

Gyomka az utolsó héten egészen kivetkőzött magából: annyira szaggatott, nyilallt a lába, hogy nem tudott aludni, semmivel se bírt foglalkozni, és minden erejére szükség volt, hogy visszatartsa a jajgatását, nehogy zavarja a szomszédait. Annyira elkeseredett, hogy már nem is látta akkora kincsnek a lábát, inkább átkozott nyűgnek, melytől jó lenne minél hamarabb megszabadulni. A műtét, amelyet néhány nappal ezelőtt még az élete végének hitt, most a megmenekülést jelentette. Így változnak a mércéink.

De bár a kórteremben mindenkivel megtanácskozta a dolgot, mielőtt aláírta volna a papírt, még ma is, miközben batyuba kötötte a holmiját, és mindenkitől elbúcsúzott, úgy forgatta a beszédet, hogy nyugtassák és győzzék meg újra. Vagyim is kénytelen volt elismételni azt, amit már elmondott: hogy Gyomka boldog lehet, amiért ilyen könnyen megússza, s hogy ő milyen szívesen cserélne vele.

De Gyomka még mindig talált ellenérvet:

– A csontot elfűrészelik. Egyszerűen elfűrészelik, mint egy fát. Azt mondják, a legerősebb narkózisban is hallani a hangját.

De Vagyim nem tudott és nem szeretett senkit hosszan vigasztalni:

– Nem te vagy az első. Ha mások kibírták, te is kibírod.

Mint mindenben, ebben is igazságosan és egyformán mért: magának se kért vigasztalást, és nem is viselte volna el. Minden vigasztalásban van valami gyengeség, valami vallásos.

Ugyanolyan fegyelmezett, büszke és udvarias volt, mint az első napokban, csak a hegyekben szerzett barnasága kezdett sárgába váltani, meg gyakrabban rándult meg a szája a fájdalomtól, szaladt ráncokba a homloka a türelmetlenségtől és értetlenségtől. Amíg csak mondta, hogy legföljebb nyolc hónapja van hátra, de közben lovagolt, elutazott Moszkvába és ott Cseregorodcevvel találkozott, valójában biztos volt benne, hogy meg fogja úszni. De már egy hónapja fekszik itt, egy hónap eltelt a nyolcból, sőt lehet, hogy már nem is az első hónap, hanem a harmadik vagy a negyedik. S napról napra nagyobb fájdalmat okozott neki a járás; már nemigen tudott arról ábrándozni, hogy megint lóra ülhet s a terepet járhatja. Már a lágyéka is fájt. A magával hozott hat könyv közül hármat elolvasott, de valahogy kevésbé volt bizonyos benne, hogy az egyetlen és legfontosabb feladat: a vizek segítségével kutatni az érceket, és emiatt nem olvasott olyan elmélyülten, nem tett annyi felkiáltó- és kérdőjelet. Mindig azt tartotta az élet legpozitívabb jelének, ha annyi a dolga, hogy úgy érzi, rövid a nap. De most valahogy elég hosszúak lettek a napok, sőt még túl hosszúak is – csak az élet lett rövid. Megereszkedett benne a munkaképesség feszes húrja. Már nem mindig ébredt föl korán, hogy a csöndben zavartalanul tanulhasson, sőt előfordult, hogy csak feküdt, még a takarót is a fejére húzta, és fölmerült benne, hogy talán könnyebb volna megadni magát s befejezni, mint küzdeni. Egyre jobban borzadt az itteni nyomorúságos környezettől, az ostoba beszélgetésektől, s legszívesebben föladta volna példás fegyelmezettségét, s fölordít, mint a csapdába esett vadállat: „Elég a tréfából! Ereszd el a lábam!”

Vagyim édesanyja hiába járta meg négy magas rangú intézmény fogadóirodáját, nem sikerült aranykolloidot szereznie. Oroszországból hozott magával csagát, megbeszélte az egyik takarítónővel, hogy másnaponként vigyen a fiának a főzetből, majd visszautazott Moszkvába, újabb titkárságokra, ismét az aranykolloidért. Nem bírt belenyugodni, hogy valahol van abból a radioaktív aranyból, s közben az áttételek elérik a fia lágyékát is.

Gyomka Kosztoglotovhoz is odament, hogy tőle is halljon egy utolsó biztatást. Kosztoglotov rézsút feküdt az ágyán, hosszú lábát fölrakta a támlára, fejét pedig lelógatta a matracról. Ebben a fordított helyzetben Gyomkát is fordítva látta. Kezet nyújtott neki, és halkan okította (a hangos beszéd nehezére esett, valahogy bántotta a tüdejét):

– Ne légy gyáva, Gyomka. Megjött Lev Leonyidovics.

– Láttam.
– Majd ő egykettőre lekapja neked.
– Igazán? derült föl Gyomka. – A saját szemeddel láttad?
– Aha.
– De jó volna! De jó, hogy idáig kihúztam!

Igen, elég volt megjelennie a kórház folyosóin ennek a nyakigláb sebésznek azzal a túlságosan hosszú karjával, s a betegek megerősödtek lélekben, mintha egyszerre rájöttek volna, hogy éppen ez a hórihorgas fickó hiányzott nekik az egész hónapban. Ha a sebészeket először fölvonultatnák a betegek előtt, azután hagynák, hogy válasszanak, biztos, hogy mindenki Lev Leonyidovicshoz kérné magát. Pedig örökké olyan unott képpel járt-kelt, de még ezt is azzal magyarázták, hogy aznap nincs operációja.

Habár semmivel se lett volna rosszabb Gyomka számára a törékeny Jevgenyija Usztyinovna, habár kiváló sebész ő is, mégis egészen más hangulatban feküdtek föl a betegek a műtőasztalra, ha ez a szőrös majomkéz fogta a kést. Akárhogyan végződik is, megmenti-e vagy sem – nem fog hibázni. Ebben valahogy biztos volt Gyomka.

A beteg csak egy rövid időre kerül közel a sebészhez, de akkor közelebb van hozzá, mint a tulajdon apjához.

– Miért, olyan jó sebész? – kérdezte tompa hangon Gyomka eddigi ágyáról a püffedt szemű új beteg. Olyan reménytelennek, elveszettnek látszott. Annyira fázott, hogy még a kórteremben is magán tartotta a pizsamakabátja fölött a nyitott, öv nélküli köpenyt, s olyan pillantásokat vetett körbe, mint aki egyedül van egy magányos házban, s valamilyen koppanásra fölriad éjszaka, fölkel az ágyból, de nem tudja, honnan jön a baj.

– Aha! – mormogta Gyomka egyre derűsebben és elégedettebben, mintha félig megszabadult volna a műtéttől. – Belevaló fickó! Magát is műteni fogják? Mi baja van? – Engem is. – Csak ennyit válaszolt az új beteg, mintha nem hallotta volna a kérdés folytatását. Arca nem vette át Gyomka megkönnyebbülését, mit sem változott tágra nyílt, merev szeme, amellyel mintha nagyon erősen bámult volna valamit, vagy éppen semmit se látott volna.

Gyomka elment, az új betegnek megágyaztak, s az leült az ágyra, hátát a falnak támasztott, és ismét szótlanul bámult azzal a természetellenesen nagy szemével. Nem jártatta ide-oda, hanem mindig egyvalakire szögezte, és sokáig mereven nézte. Azután elfordította a fejét, és egy másikra meredt.

Vagy lehet, hogy melléje. Nem moccant a kórtermi hangokra vagy mozgásra. Nem beszélt, nem válaszolt, nem kérdezett. Eltelt egy óra, és csak annyit tudtak kihúzni belőle, hogy Ferganába való. Meg a nővértől hallották, hogy Sulubinnak hívják.

Halálmadár, állapította meg róla azonnal Ruszanov. Ez a: mozdulatlan, merev, kerek szempár... Amúgy se volt a kórtermük valami vidám; pont ez a kuvik hiányzott nekik. Komoran bámult. Ruszanovra, és olyan sokáig nézte, hogy egyszerűen elviselhetetlenné vált. Mindenkire így bámult, mintha valamennyien valami bűnt követtek volna el vele szemben. És már nem folytatódhatott a kórterem élete a korábbi nyugodt mederben.

Pavel Nyikolajevics a tizenkettedik injekciót kapta tegnap. Már hozzászokott ezekhez az injekciókhoz, lidércálmok nélkül viselte el őket, de gyakran fogta el gyöngeség, és fájt a feje. A fő, hogy kiderült: nem fenyegeti a halál; ez csak afféle családi pánik volt. A daganata már a felénél is kisebb, és ami maradt belőle, az is megpuhult, és ha még zavarta is, már nem annyira, a fejét megint akadálytalanul tudta forgatni. Így csak a gyöngeség maradt. Azt pedig el lehet viselni, sőt még valami kellemes is van benne: fekszik, olvasgatja az *Ogonyok*ot és a *Krokogyil*t, iszik egy kis erősítő borocskát, kiválasztja, mire van étvágya; jólesnék kellemes emberekkel beszélgetni, rádiót hallgatni – de ezt majd otthon. Egyedül a gyöngeség maradna – ha Doncova nem, nyomogatná meg keményen minden alkalommal a hónalja alatt: minta bottal döfködné. Keres valamit: és mivel már egy hónapja fekszik itt, nem nehéz kitalálni, hogy mit: egy második, újabb daganatot. A szobájába is behívta, lefektette, és ugyanolyan erősen, fájón nyomogatta a lágyékát.

– Átterjedhet? – kérdezte riadtan Pavel Nyikolajevics. Egyszerre elmúlt a daganat leapadásából származó jókedve.

– Azért kezeljük, hogy ne tegye! – rázta meg a fejét Doncova. – De még sok injekciót kell elviselnie.

– Még egyszer ennyit? – szörnyedt el Ruszanov.

– Majd meglátjuk.

(Az orvosok soha nem mondanak meg semmit pontosan.)

Már ettől a tizenkettőtől is olyan gyönge lett, már csóválják a fejüket a doktorok a vérképe láttán – és most bírjon ki még egyszer ennyit? Ha nem így, hát úgy, de a betegség csak követelte a magáét. A daganat leapadt, de ennek se tudott igazán örülni. Pavel Nyikolajevics bágyadtan töltötte napjait. Többnyire feküdt. Mellesleg, Csikasz is megszelídült, abbahagyta

az ordítozást és acsarkodást, látni lehetett, hogy nem szimulál, a betegség őt is leteperte. Egyre gyakrabban lógatta le a fejét, és sokáig feküdt így, behunyt szemmel. Pavel Nyikolajevics fejfájás elleni porokat szedett, zsebkendővel borogatta a homlokát, és szintén úgy védekezett az erős fény ellen, hogy behunyta a szemét. Így feküdtek egymás mellett órákon át békésen, viták nélkül.

Közben a széles lépcsőfordulóban (ahonnan elvitték a hullaházba azt a töpörödött alakot, aki örökké az oxigéntömlőt szopta) kiakasztottak egy jelszót, vörös vászonra ragasztott fehér betűkből, ahogy illik:

„Betegek! Ne beszéljetek egymásnak a betegségeitekről!”.

Természetesen a vörös vászonra, pláne ilyen szembetűnő helyre, illendőbb lett volna a novemberi vagy a május elsejei jelszavak közül kitenni valamit, de az itteni élet szempontjából nagyon fontos volt ez a felhívás is; Pavel Nyikolajevics már többször hivatkozott rá, s leintette a többi beteget: ne gyötörjék már a lelkét!

(Egyébként az állam szempontjából okosabb lenne, ha nem gyűjtenék egy helyre a daganatos betegeket, hanem szétosztanák őket a közkórházak között, akkor nem ijesztgetnék egymást, és nem is kellene megmondani nekik az igazat. Ez sokkal humánusabb lenne!)

A kórteremben cserélődtek a betegek, de soha nem jöttek jókedvűen – csupa levert, csüggedt ember. Egyedül Ahmadzsan villogtatta fehér fogait, aki már eldobta a mankóit, és nemsokára ki is fogják írni, de saját magán kívül senkit se tudott fölvidítani, sőt talán inkább irigységet keltett.

Egyszer csak, úgy két órával a komor új beteg megjelenése után, ezen a csüggesztően borús, szürke napon, amikor mindenki ágyban feküdt, az eső mosta ablakok pedig oly kevés fényt eresztettek be, hogy legszívesebben már ebéd előtt fölgyújtották volna a villanyt, s azt kívánták, hogy mielőbb jöjjön el az este, egy alacsony, nagyon élénk férfi jött be a kórterem be fürge, egészséges léptekkel, megelőzve a nővért. Nem is bejött – beviharzott, oly sebesen, mintha idebent már jó ideje fölsorakoztak volna a fogadására, s bizonyára elfáradtak. Megállt, csodálkozva vette tudomásul, hogy mindenki bágyadtan fekszik az ágyban. Még el is füttyentette magát. És derűs rosszallással, erélyesen rájuk szólt:

– Ejnye, fiuk, mért vagytok így elkámpicsorodva?

Mért húzzátok be fületek-farkatok? – És bár nem álltak „fogadásra készen” vigyázzban, félig-meddig katonás mozdulattal fejéhez emelte a kezét: – Makszim Petrovics Csalij vagyok! Fogadjatok szívesen! Pihenj!

Arcán nyoma se volt a rákosokra jellemző bágyadtságnak, magabiztos, életvidám mosoly ragyogott rajta, s egyesek visszamosolyogtak rá, köztük Pavel Nyikolajevics is. A sok nyavalyás között eltöltött egy hónap után az első normális ember!

– Így ni. – Senkit se kérdezve, gyors pillantással megcélozta az ágyát, és szaporán odatalpalt. A Pavel Nyikolajevics melletti ágy volt ez, melyen azelőtt Murszalimov feküdt, és az új beteg az ő ágya felől ment oda. Leült az ágyra, meghintáztatta, megnyikorgatta. – Amortizációs érték: hat-tíz százalék. Nem szórja a pénzt az igazgató.

S nekilátott kicsomagolni, bár a kezében semmi se volt, csak egyik zsebében a borotvája, a másikban egy csomag nem cigaretta, hanem majdnem új játékkártya. Elővette, megpörgette ujjaival, és értelmes szemével Pavel Nyikolajevicsra pillantott:

– Játszik?

– Néha – vallotta be jóindulatúan Pavel Nyikolajevics.

– Preferanszot?

– Ritkán. Inkább durákot.

– Az nem játék – mondta Csalij szigorúan. – Hát kaszinót? Fáraót? Pókert?

– Mit képzel? – legyintett zavartan Ruszanov. – Hol tanultam volna meg?

– Majd itt megtanítjuk, ne féljen. Ahogy mondani szokás: „Ha nem tudsz, megtanítunk, ha nem akarsz, kényszerítünk!”

És nevetett. Nagy, puha, enyhén piros orra volt. De épp ez az orr mutatta barátságosnak, megnyerőnek az arcát.

– A pókernál nincs jobb játék! – jelentette ki ellentmondást nem tűrően. – És vakon kell licitálni.

És mert Pavel Nyikolajevicsban már nem kételkedett, további partnerek után nézett. De a közelben senki se keltett benne reményt.

– Majd én! Én megtanulom! – kiáltotta a háta mögül Ahmadzsan.

– Jól van – bólintott Csalit. – Csak keress valamit, hogy itt, az ágyak között tudjunk játszani.

Folytatta a nézelődést, meglátta Sulubin megfagyott pillantását, meglátott még egy rózsaszín turbános, vékony, konya bajszú üzbéget – mintha csupa ezüst szálból állna a bajusza –, s ekkor bejött Nelli a vödörrel és a ronggyal, hogy fölmosson, bár nem most volt az ideje.

– Hohó! – becsülte föl azonnal Csalij. – Micsoda oltári baba! Hallod-e, hol bujkáltál eddig? Micsoda jókat hintázhattunk volna együtt!

Nelli előrebiggyesztette széles ajkát – így szokott mosolyogni.

– Mért, még most se késő! De hisz nyavalyás vagy, mit ficánkolsz?

– Hasat a hasra, és nem vernek vasra! Vagy félsz tőlem?

– Ugyan mennyi férfi maradt még benned? – méricskélte Nelli.

– Neked még sok is! – vágott vissza Csalij, – Gyorsan, gyorsan, mossad már a padlót, hadd lássam a képtelen feledet is!

– Nézzed csak, azt ingyér is szabad! – nagylelkűsködött Nelli, és a vizes rongyot az első ágy alá csapva, lehajolt.

Lehet, hogy nem is beteg ez az ember? Kívülről nem látszott rajta semmi, az arca se árulkodott belső fájdalomról. Vagy nagy akaraterővel visszatartja, példát mutatva mindenkinek, ami annyira hiányzott eddig a kórteremből, pedig éppen ilyennek kell lennie a mi korunkban a mi szovjet emberünknek! Pavel Nyikolajevics irigyen fürkészte Csalijt.

– Magának mi baja? – kérdezte halkan, hogy csak ők ketten hallják.

– Nekem? – rezzent föl Csalij. – Polipom van.

Hogy mi az a polip, egyik beteg se tudta igazán, de ennél is, annál is gyakran föltűntek ilyen polipok.

– És nem fáj?

– Mihelyt elkezdett fájni, eljöttem ide. Ki kell vágni? Vágják csak, minek húzzuk-halasszuk?

– És hol van? – kérdezte egyre nagyobb tisztelettel Ruszanov.

– A gyomromban vagy hol – mondta gondtalanul Csalij, és még mosolygott is. – Kinyisszantják a gyomromat! Kivágják a háromnegyedét!

S a tenyere élével rávágott a hasára, és összehúzta a szemét.

– És aztán? – csodálkozott Ruszanov.

– Semmi gond! Csak a vodka beleférjen!

– De hiszen olyan jól tartja magát!

– Kedves szomszéd – bólogatott Csalij azzal a nyílt tekintetű, nagy, pirosló orrú fejével –, ki nem sokat spekulál, a dolga is jobban áll. Neked is ezt tanácsolom!

Ahmadzsan odahozott egy furnérlapot. Ráfektették Ruszanov és Csalij ágya szélére; egész jól odapasszolt.

– Egy kicsikét kulturáltan! – örvendezett Ahmadzsan.

– Villanyt! – kommandírozott Csalij.

Fölgyújtották a villanyt. Még jobb kedvük lett.

– Ki lesz a negyedik?

Negyedik valahogy nem akadt.

– Nem baj, addig magyarázza el nekünk – Ruszanov nagyon földerült. Lám, itt ül, lábát lelógatja, mint egy egészséges ember. Ha elfordította a fejét, sokkal kevésbé fájt a nyaka, mint azelőtt. Ha csak egy furnérlap is, de mintha egy kis kártyaasztal állna előtte a mennyezetről záporozó vidám lámpafényben. A piros és fekete figurák éles kontúrjai szinte kiemelkedtek a kártyalapok fényes, fehér felületéből. Lehet, hogy csakugyan úgy kell fölfogni a betegséget, ahogy Csalij? Oda se neki? Minek savanyodjék az ember? Minek legyen tele a feje örökké sötét Mondolatokkal?

– Mire várni még? – nógatta őket Ahmadzsan.

– Hát akkor... – és Csalij olyan gyorsan dobálta egyik kezéből a másikba a lapokat, hogy egyetlen szalagnak látszottak. A szükségeseket maga elé tette, a fölöslegeseket félrerakta.

– A játékban a lapok a kilencestől az ászig vesznek részt. A színek sorrendje: treff, káró, kőr, pikk. – És fölmutatta Ahmadzsannak a színeket. – Értitek?

– Igenis, értettem! – felelte boldogan Ahmadzsan. Csalij jobbra-balra rakosgatta kezében a lapokat, s közben tovább magyarázott:

– Minden játékos öt lapot kap, a többi a talon. Most pedig a kombinációk sorrendje következik. Egy pár – és megmutatta. – Két pár... A sor annyi, mint öt, egymás után következő lap. Így... vagy így. Azután a drill. A full...

– Melyikük Csalij? – kérdezték az ajtóban.

– Jelen!

– A kijárathoz! Itt a felesége!

– Szatyorral? Nem látta?... Jól van, fiúk, szünet következik.

És jókedvűen, gondtalanul lesietett.

Egyszerre csönd lett a kórteremben. Égett a lámpa, mint este. Ahmadzsan visszament a helyére. Nelli fürgén húzogatta a kövön a vizes rongyot; ilyenkor mindenkinek föl kellett tennie a lábát az ágyra.

Pavel Nyikolajevics is lefeküdt. Megint magán érezte a sarokból annak a halálmadárnak a pillantását – mint egy makacs, szemrehányó nyomást a feje oldalán. S hogy enyhítse ezt a nyomást, megkérdezte:

– Magának mi a baja, elvtárs?

De a komor vénember még egy udvarias mozdulattal se reagált a kérdésre – mintha nem is őt kérdezték volna. Kerek, dohánybarna, gyulladt szemével most mintha elnézett volna a feje mellett. Pavel Nyikolajevics nem, győzte kivárni a választ, keverni kezdte a lakkozott kártyalapokat, és akkor egyszer csak meghallotta:

– Az a bizonyos.

Hogyhogy „az a bizonyos”? Micsoda tökfilkó! Pavel Nyikolajevics nem nézett többé felé, hanem hanyatt feküdt, és csak feküdt és gondolkodott.

Csalij jövetele meg a kártya kizökkentette, pedig az újságra várt. A mai nagyon emlékezetes nap. Nagyon fontos, sokatmondó nap, és az újságból sok mindenre lehet következtetni, a jövőre vonatkozólag. Az ország jövője pedig az ő jövője is. Gyászkerettel jelenik-e meg az egész újság? Vagy csak az első oldal? Egész oldalas lesz-e az arckép, vagy csak egy negyedoldalas? Milyen szalagcímek lesznek, és mit írnak a vezércikkben? A februári leváltások óta ez különösen fontos. A munkahelyén egyesektől megtudhatna egyet-mást, de itt csak az újságból.

Az ágyak között ott hajlongott s forgolódott Nelli, aki egyetlen közben sem fért el teljesen. A fölmosással hamar végzett, már be is fejezte, és kigöngyölte a futószőnyeget.

Ekkor érkezett vissza a röntgenkezelésről Vagyim.

Óvatosan rakosgatta a szőnyegen beteg lábát, de a szája így is meg-megrándult a fájdalomtól.

Nála volt az újság.

Pavel Nyikolajevics odaintette:

– Vagyim! Jöjjön, üljön ide!

Vagyim megállt, egy pillanatig gondolkodott, aztán megindult Ruszanov felé, s a nadrágszárát megemelve, hogy ne dörzsöljön, leült az ágy szélére.

Ruszanov észrevette, hogy Vagyim már kinyitotta az újságot: a hajtások nem fedték pontosan egymást. Amint elvette tőle, azonnal láthatta, hogy se fekete szegély, se arckép az első oldalon. Közelebbről is megnézte, majd gyorsan továbblapozott, és még tovább! tovább! De sehol nem látott se arcképet, se szegélyt, se főcímet – egyáltalán semmilyen cikket!

– Nincs? Semmi sincs? – kérdezte Vagyimtól anélkül, hogy megmondta volna, *mi* az, ami nincs.

Alig ismerte Vagyimot. Ha párttag is, még túlságosan fiatal. És nem vezető dolgozó, csak szűk területhez értő szakember. Mit lehet tudni, mivel van tele a feje? De egyszer nagyon fölbátorította Pavel Nyikolajevicsot: a kitelepített nemzetiségekről beszélgettek a kórteremben, s Vagyim egyszer csak fölnézett a geológiájából, Ruszanovra pillantott, megvonta a vállát; és halkan így szólt, csak őhozzá: „Tehát volt valami. Ők nélkül nálunk nem telepítenek ki senkit.”

Ez a helyes megjegyzés azt bizonyította, hogy okos és megingathatatlan ember.

S úgy látszik, nem tévedett Pavel Nyikolajevics! Most sem kellett Vagyimnak megmagyarázni, miről van szó magától elkezdte keresni. És rámutatott a lap aljára, amelyet ő meg se nézett izgalmában.

Közönséges lapalji cikk. Semmivel se kiemelve. Semmi arckép. Mindössze egy akadémikus cikke. És az se a második évfordulóról! Nem az egész nép gyászáról! Nem arról, hogy „él és örökké élni fog!”. Hanem: „Sztálin és a kommunizmus építésének kérdései”.

Ennyi az egész? Csak „kérdések”? Csak ezek a kérdések? Az építés kérdései? Miért éppen az építései? Ugyanígy írhattak volna a védőerdősávokról is! Hol vannak a katonai győzelmek? Hol a filozófiai lángész? A tudományok korifeusa? És hol az egész nép szeretete?

Összeráncolt homlokkal, szenvedőn pillantott a szemüvegén keresztül Vagyim sötét arcára.

– Hogy lehet ez? – A válla fölött óvatosan Kosztoglotov felé nézett. Úgy látta, hogy alszik: a feje ugyanúgy lelóg, a szeme csukva. – Két hónappal ezelőtt... igaz? Ugye, emlékszik rá? Akkor volt a hetvenötödik születésnap! Minden úgy volt, mint azelőtt: óriási arckép! óriási címbetűk: „Lenin ügyének nagy folytatója”. Igaz?

Nem is a veszély, nem, nem az életben maradottakat fenyegető veszély, hanem a hálátlanság! Igen, a *hálátlanság* sebezte meg legfájóbban Ruszanovot: mintha az ő saját, személyes érdemeit, az ő feddhetetlenségét taposnák, köpdösnék le. Ha a századokra szóló Dicsőségből már a második év végén csak a csont maradt, ha a Legbölcsebbet, a mindenki által Szeretettet, azt, akinek az ember minden közvetlen vezetője és azoknak a vezetői mukkanás nélkül alávetették magukat, huszonnégy hónap alatt ledönthették és eltaposhatták, akkor mi marad? Hol a támasz? És hogyan gyógyuljon meg?!

– Tudja – szólalt meg nagyon halkan Vagyim, nemrég hoztak egy határozatot, hogy a halálozási évfordulókról nem fognak megemlékezni, csak a születésnapokról. De persze a cikkből ítélve...

És borúsan ingatta a fejét.

Ő is úgy érezte, mintha megbántották volna. De elsősorban a boldogult apját. Emlékezett rá, mennyire szerette az apja Sztálint! Sokkal jobban, mint saját magát (a maga számára soha, semmit nem követelt). És jobban, mint Lenint. Sőt alighanem a feleségénél és a fiainál is jobban. A

családjáról tudott higgadtan is, tréfásan is beszélni, de Sztálinról soha. Mindig megremegett a hangja. Egy Sztálin-kép függött a dolgozószobájában, egy másik az ebédlőben, egy harmadik pedig a gyerekszobában. Ahogy nőttek a fiúk, mindig ott látták maguk fölött azt a sűrű szemöldököt, azt a tömött bajuszt, azt az állhatatos arcot, amelyet nem kezdhet ki se félelem, se könnyelmű öröm, amelynek minden érzése a bársonyos, fekete szempár csillogásában sűrűsödött össze. Sztálin minden beszédét először az apjuk olvasta el elejétől végig, azután egyes részleteket fölolvasott belőlük a gyerekeknek, és elmagyarázta, milyen mély gondolatok rejlenek benne, milyen találóan vannak megfogalmazva és milyen szép orosz nyelven. Később, „amikor már nem élt az apjuk, és Vagyim felnőtt, fokozatosan észrevette, hogy azoknak a beszédeknek a nyelve elég száraz, a gondolatok pedig korántsem szabatosak, sokkal rövidebben is ki lehetne fejteni őket, ekkora terjedelemben pedig több is elférne belőlük. Észrevette, de hangosan nem mondta ki. Észrevette, de jobban érezte magát, amikor a gyerekkorában beléoltott lelkesedés hangján szólt.

Még egész frissen élt emlékezetében a Halál napja.

Sírtak az öregek, a fiatalok, a gyerekek. A lányok fuldokolva zokogtak, a fiúk a szemüket törölgették. E tengernyi könny láttán úgy, rémlett, nem egy ember halt meg, hanem az egész világmindenség meghasadt. Úgy rémlett, ha túléli is az emberiség ezt a napot, élete végéig úgy fog benne élni, mint az év legsötétebb napja.

És lám, a második évfordulón még a gyászszegélyre is sajnálták a fekete nyomdafestéket. Nem találtak olyan egyszerű, meleg szavakat, mint: „két évvel ezelőtt ezen a napon hunyt el...” Az, akinek nevével mint utolsó földi szavukkal estek el a nagy háború katonái.

De nemcsak azért, mert így nevelték – arról le is szokhatott volna –, hanem minden józan megfontolás azt követelte, hogy tisztelni kell a Nagy Megboldogultat. Hiszen maga volt a világosság, akiből az a biztonság sugárzott, hogy a holnap nem fog kisiklani a tegnapi kerékvágásból. Föllendítette a tudományt, megszabadítva a tudósokat a fizetés, a lakás kicsinyes gondjaitól. Maga a tudomány is az ő szilárdságát, az ő állandóságát követelte: hogy holnap se lesz semmilyen földindulás, ami arra kényszerítené a tudósokat, hogy elkalandozzanak fontos és hasznos, a közösség érdekeit a legmagasabb fokon szolgáló tudományuktól, nem kell a

hétköznapok bajaival, a tudatlanok nevelésével, az ostobák meggyőzésével törődniük.

Vagyim egy csöppet se vidáman tette föl fájó lábát az ágyára.

Ekkor jött vissza Csalij, nagyon elégedetten és tele szatyorral. Miközben kirakosgatta az ennivalókat a Ruszanov ágyával ellentétes oldalon lévő éjjeliszekrényére, szerényen mosolygott:

– Hadd egyem tele magam még egyszer utoljára! Aztán ki tudja, mennyi fér belém, ha csak a beleim maradnak!

Ruszanov nem győzte csodálni Csalijt: milyen bátor! milyen optimista!

– Savanyított paradicsom! – folytatta a rakosgatást Csalij. Mindjárt kivett egyet puszta kézzel az üvegből, bekapta, hunyorított: – De finom!... Borjúhús. Csupa szaft, nincs agyonszárítva. – Megérintette, lenyalta az ujját. – Arany női kezek!

S a kórterem többi részétől eltakarva: – de úgy, hogy Ruszanov láthassa! – betett az éjjeliszekrénybe egy félliteres üveget. S rákacsintott.

– Tehát maga idevalósi – szólalt meg Pavel Nyikolajevics.

– Nem én. Csak sokszor jártam itt kiszálláson.

– De a felesége itt van?

Ezt már nem hallotta Csalij. Visszavitte az üres szatyrot. Amikor visszajött, kinyitotta az éjjeliszekrényt, szemét összehúzva méricskélte, még egy paradicsomot bekapott, becsukta. Az élvezettől megrázta a fejét.

– Hol is tartottunk? Folytassuk.

Ahmadzsan eközben talált egy negyediket, egy fiatal kazahot a lépcsőfordulóból, és a saját ágyán erélyesen gesztikulálva, hevesen mesélte neki oroszul, hogyan vertük meg „mi oroszok” a törököket (tegnap este átment egy másik épületbe, és ott látta a *Plevna bevételé*t). Most mind a ketten ide húzódtak, megint odatették a deszkát a két ágy közé, és Csalij még vidámabban, még fürgébben hajigálta ügyes kezével a kártyalapokat, mutatva nekik a figurákat:

– Szóval full az, amikor az egyik színből egy párod, a másikból drilled van. Érted, csecsmek?

– Nem vagyok csecsmek – legyintett megbántódás nélkül Ahmadzsan. – Csak a sereg előtt voltam csecsmek.

– Jól van, na. A következő a flöss. Amikor mind az öt egy színből van. Következik a kvint: négy egyforma, az ötödik akármilyen. Azután a kis póker. Ez egyszínű sor, a kilencestől a királyig. Így, ni. Vagy így... Még ennél is többet ér a nagy póker...

Nem mintha azonnal világos lett volna minden, de Makszim Petrovics azt ígérte, hogy majd játék közben minden érthetőbb lesz. De ami a fő: olyan jó szívvel, olyan őszinte, bizalmas hangon beszélt, hogy Pavel Nyikolajevicsnak azonnal megmelegedett tőle a szíve. Igazán nem remélte, hogy ilyen rokonszenves, ilyen megnyerő emberrel fog találkozni egy közkórházban: lám, máris összetartó, baráti kollektívát alkotnak, és így telik el egyik óra, egyik nap a másik után; miért gondoljon közben a betegségére? És más kellemetlenségekre? Igaza van Makszim Petrovicsnak!

Épp közbe akart szólni, hogy amíg nem tanulják meg tisztességesen a játékot, ne játsszanak pénzben, amikor hirtelen fölhangzott az ajtóban:

– Melyikük Csalij?

– Jelen!

– Menjen a kijárathoz! Várja a felesége!

– Tyű, a kurva mindenit! – kiáltotta minden harag nélkül Makszim Petrovics. – Hisz megmondtam neki, ne szombaton, hanem vasárnap jöjjön. Majdnem összetalálkoztak!... Ne haragudjatok, fiúk!

És megint füstbe ment a parti. Makszim Petrovics kiszaladt, Ahmadzsan és a kazah magukkal vitték a kártyákat, hogy addig is próbálgassák, gyakorolják a játékot.

Pavel Nyikolajevicsnak pedig újból eszébe jutott a daganata és március 5-e, a sarokból megérezte a kuvik rosszalló, merev pillantását, ha pedig a másik oldalára fordult, Csikasz nyitott szemét látta. Nem, nem aludt Csikasz.

Egyáltalán nem aludt az egész idő alatt, és amikor Ruszanov az újságot zizegtette, és halkan beszélgetett Vagyimmal, minden szót hallott, de szándékosan nem nyitotta ki a szemét. Érdekelte, mit beszélnek, mit mond Vagyim. Már az újságot se kellett magához húznia s keresgélnie benne: anélkül is minden világos volt.

Megint fölhangzott a dobolás. A szíve dobolt. Azon a vasajtón dörömbölt, amelynek sohase lett volna szabad megnyílnia – de csak-csak megnyikordult! Csak-csak megrázkódott! S a sarokvasról peregni kezdett a rozsda.

Kosztoglotovnak nem fért a fejébe, amit a szabadon lévőktől hallott: hogy két évvel ezelőtt ezen a napon sírtak az öregek, sírtak a fiatal lányok, és a világ mintha egyszerre elárvult volna. Képtelen volt fölfogni, mert emlékezett rá, hogyan volt őnáluk. Egyszer csak nem vitték ki őket munkára, és a barakkokat se nyitották ki, bezárva hagyták őket. És a zónán

kívül is szüntelenül hallható hangszórót is kikapcsolták. Mindez együtt nyilvánvalóan jelezte, hogy a „gazdák” zavarban vannak, hogy valami nagy baj érte őket. Márpedig a „gazdák” baja öröm a raboknak! Nem kell dolgozni, fekhetnek a priccsen, a napi fejadagjukat megkapják. Először kialudták magukat, aztán csodálkoztak, aztán elővették a gitárt, balalajkát, járkáltak az emeletes ágyak közt, találgatták az okot. Bármilyen elzárt lyukba csukják is a rabokat, az igazság valamilyen módon mindig beszivárog! A kenyérosztóból, a konyhából, a kazánházból. És lábra kapott a hír! Kicsit bizonytalanul, de bejárta a barakkot, odaült a priccsekre: „Hej, fiúk! Úgy látszik... az emberevő földobta a talpát!” „Micsoda?!” „Soha az életben nem hiszem el!” „De én igen!” „Rég itt az ideje!” És kitört a hahota. Hangosabban, a balalajkánál, hangosabban a gitárnál! Egész nap és egész éjszaka nem nyitották ki a barakkokat. Másnap reggel pedig, a még szibériaian fagyos reggelen, fölsorakoztatták az egész lágert, ott volt az őrnagy, a két százados, a hadnagyok, mindenki. És a lesújtott, bánattól elsötétült arcú őrnagy belekezdett:

– Mély megrendüléssel... tegnap Moszkvában... Nekik pedig szétszaladt a szájuk, éppen csak hangosan föl nem ujjongtak. Az őrnagy, meglátva ezt az egyre szélesedő mosolyt a sok durva, kihegesedett, borostás, sötét rabpofán, magánkívül elordította magát:

– Sapkát... le!

És a sok száz rab lázasan, reszketve töprengett: nem levenni még tilos, de levenni túlontúl bántó lenne. Ekkor a láger bohóca, ez az ösztönös tréfamester, mindnyájukat megelőzve lekapta fejéről a műszőrme „sztalinkát”, és földobta a levegőbe! Teljesítette a parancsot!

A sok száz rab látta, és ők is földobálták a sapkájukat. Mind!

Az őrnagyot majdnem megütötte a guta.

És ezek után Kosztoglotov most megtudja, hogy sírtak az öregek, sírtak a lányok, és mintha elárvult volna a világ...

Visszajött Csalij, még vidámabban és megint tele szatyorral, de most egy másikkal. Valaki kuncogni kezdett, és Csalij nevetett föl elsőnek hangosan:

– Mit csináljon az ember ezekkel a fehérnépekkel? Ha nekik örömöt okoz... Miért ne vigasztaljam meg őket? Kinek ártok vele?

Akármilyen szép kisasszony,
Arra vár, hogy...

És hangos hahotára fakadt, megfertőzve vele hallgatóit is. Ruszanov is szívből nevetett – olyan mókásan sült el az egész.

– De melyik a feleséged? – kérdezte, a nevetéstől pukkadozva, Ahmadzsan.

– Ne is mondd, barátom – lihegett Makszim Petrovics, miközben berakosgatta az ennivalót az éjjeliszekrénybe. – Meg kellene reformálni a törvényt. A mohamedánoknál mennyivel humánusabb! Augusztus óta engedélyezik az abortuszt, hát ez nagyon megkönnyítette az életet! Miért legyenek egyedül a nők? Legalább egyszer egy évben jöjjön el hozzájuk valaki. Annak is kényelmes, aki kiszállásokra jár: minden városban szép szobával, csirkecombbal várják...

Az ennivaló között megint föltűnt egy sötét üveg. Csalij becsukta az éjjeliszekrényt, és levitte az üres szatyrot. Ezt a nőszemélyt nem kényeztette el – azonnal visszajött. Megállt a két sor ágy között, ott, ahol annak idején Jefrem is, és Ruszanovra pillantva megvakarta göndör tarkóját (dús haja volt, a lennél sötétebb, a zabszalmánál világosabb).

– Falatozunk egy kicsit, szomszéd?

Pavel Nyikolajevics együttérzően rámosolygott. Valami okból késett a közös ebéd, meg nem is nagyon kívánta azok után, hogy Makszim Petrovics olyan élvezettel rakosgatta az éjjeliszekrényébe a magáét. De maga Makszim Petrovics is kellemes, érzékletes látványt nyújtott azzal a széles, élveteg, mosolygós szájával, úgyhogy egyszerre étvágya támadt rá, hogy vele együtt üljön asztalhoz.

– Falatozzunk – nyitotta ki Ruszanov a maga éjjeliszekrényét. – Nálam is van itt egy és más...

– Hát pohár? – hajolt közelebb Csalij, miközben ügyesen átrakosgatta Ruszanov éjjeliszekrényére az üvegek és csomagok egy részét.

– De hiszen nem szabad! – csóválta a fejét Pavel Nyikolajevics. – A mi betegségünkkel szigorúan tilos...

Az eltelt egy hónap alatt senki még csak gondolni se mert rá, de Csalijnak a tilosról is más volt a véleménye.

– Hogy hívnak? – és már ott volt a térde az ő térdével szemben. Pavel Nyikolajevicsnak.

– Pása! – Csalij barátilag vállára tette a kezét. – Ne hallgass a doktorokra! Addig gyógyítnak, míg sírba juttatnak. De mi élni akarunk! Mint hal a vízben!

Makszim Csalij széles, nedvesen csillogó ajkú, nagy orrú, együgyű arca meggyőződést és jóindulatot sugárzott.

Szombat volt; hétfőig minden kezelés szünetel a kór-. házban. A szürkülő ablak mögött szakadó eső vastag függönyt vont Ruszanov és az övéi közé. Az újságból hiányzik a gyászkeretes arckép. Szívében egyre gyűlt az elkeseredés. Az éles fényt szóró lámpa megelőlegezte a hosszú-hosszú estét. Miért ne ehetne, ihatna egy kicsit ezzel az igazán kellemes emberrel? Majd aztán pókereznek. (Ez is újdonság lesz a barátainak: tud pókerezni!)

Az ügyes Csalijnak már a párnája alatt volt az üveg.

Kikaparta a dugót, és kitöltött egy-egy félpohárnyit a térdük magasságában. Azonnal föl is hajtották.

Pavel Nyikolajevics hamisítatlan orosz módra azonnal elfelejtett minden korábbi aggodalmat, tiltást, fogadalmat. Csak a bánatát akarta: leöblíteni és egy kis meleget erezni.

– Élni fogunk! Élni fogunk, Pása! – mondta meggyőzően Csalij, és mókás arca hirtelen szigorúvá, sőt elszánttá vált. – Dögöljön meg, aki akar, mi ketten élni fogunk!

Erre ittak. Ruszanov ez alatt az egy hónap alatt nagyon legyengült, semmit se ivott a könnyű vörösboron kívül, és most azonnal átjárta a forróság, percről percre jobban szétáradt benne, s meggyőzte arról, hogy nincs oka lógatni az orrát, hogy a Rákosztályon is akadnak, akik életben maradnak és egészségesen távoznak.

– Nagyon fájnak azok a... polipok? – kérdezte.

– Fájdogálnak, de én nem adom meg magam!... Pása! Értsd meg, a vodka nem árthat! A vodka minden nyavalyát meggyógyít! Vedd tudomásul, én még a műtét előtt is fölhajtok egy kicsit! Abból az üvegből, ni. Tiszta alkohol, azonnal fölszívódik, nem marad utána semmi víz. A sebész kinyitja a gyomrom, és nem talál semmit! Én meg be vagyok csiccsentve!... Te is voltál a fronton, tudhatod: támadás előtt mindig adtak vodkát... Volt sebesülésed?

– Nem.

– Mázlid van! Nekem kettő is: itt meg itt.

A poharakba újabb deci került.

– Nem szabad többet – tiltakozott enyhén Pavel Nyikolajevics. – Veszélyes.

– Már mért volna veszélyes? Ki verte beléd, hogy veszélyes? Vegyél egy paradicsomot. Micsoda paradicsomok!

Csakugyan, mi a különbség, hogy egy vagy két deci, ha már úgyis áthágta a tilalmat? Hogy kettő-e vagy két és fél, amikor meghalt a nagy ember, és hallgatnak róla? Pavel Nyikolajevics a Gazda emlékére fölhajtotta a következő poharat is. Mintha tort ülne. S a szája szomorúan legörbült. Beleharapott a paradicsomba. S homlokát majdnem összeérintve a szomszédjáéval, együttérzéssel hallgatta.

– De szép pirosak! Itt egy ruppót kérnek kilójáért, de ha elviszik Karagandába, ott harmincat. És hogy elkapkodják! De tilos vinni. Csomagban se veszik föl. Mért tilos? Azt mondd meg nekem, mért tilos?!

Makszim Petrovics fölindult, a szeme kitágult és feszült kíváncsiságot tükrözött; mi az értelme? a lét értelme?

– Odamegy az állomásfőnökhöz egy kopott kabátos kisöreg: „Akarsz élni, főnök?” Az már a telefon után kap, azt hiszi, meg akarják gyilkolni... A kisöreg pedig kitesz az asztalra három lepedőt. „Mért tilos? Te is élni akarsz, én is élni akarok. Mondd meg, hogy vegyék föl a kosarat.” És győz az élet, Pása! A vonat elmegy, személyvonatnak nevezik, de tele van paradicsommal, a polcokon kosarak, az ülések alatt kosarak. Jatt a kalauznak, jatt az ellenőrnek, a határnál másik ellenőr száll föl, annak is jatt...

Ruszanov szédült és nagyon melege lett, most mégis erősebbnek érezte magát a betegségénél. De mintha valami olyat mondott volna ez a Makszim, valami olyat, ami nem esik egybe, ami ellenkezik...

Ez ellenkezik a... – kötötte meg magát. – Ezt nem szabad. Nem jó.

– Nem jó? – álmélkodott Csalij. – Akkor vegyél ebből, ez nem olyan sós. Meg ebből a padlizsánpástétomból! Karagandában minden falra föl van festve: A szén: kenyér! Vagyis hát az iparnak. De egy kis paradicsom az embereknek, az nincs! És ha az ügyesek nem hoznak, nem is lesz! Huszonötért is elkapkodják, és még meg is köszönik. Hogy legalább láthatják, mert különben látni se látnák soha. El se tudod képzelni, micsoda barmok ülnek ott Karagandában! Összeszednek egy sereg őrt, smasszert, mindenféle csizmatalpat, és ahelyett, hogy elküldenék őket almáért, hogy hozzanak legalább negyven vagonnal, odaállítják őket a sztyeppi utak mellé, hogy elkapják, aki almát akar hozni Karagandába. Be ne engedjék őket! Ott posztolnak a lököttek!

– Te is? Te is? – keseredett el Pavel Nyikolajevics, – Én? Dehogy. Én, Pása, nem utazom kosarakkal. Csakis aktatáskával. Vagy kofferral. Őrnagyok, alezredesek verik a pénztár ablakát: lejár a kivezénylés! És nincs

jegy! Nincs! Én nem dörömbölök, mégis mindig el tudok utazni. Én minden pályaudvaron tudom, hol kell a forróvizeshez fordulni, hol a csomagmegőrzőhöz. Ne lelejtsd el, Pása: az élet mindig győzedelmeskedik!

– Különben mi a munkád?

– Technikus vagyok. Bár nem jártam ki a technikumot. Meg még beszerző. De úgy csinálom, hogy a zsebembe is csurranjon. Ahol nem fizetnek, onnan elmegyek. Érted?

Pavel Nyikolajevics észrevette, hogy valami nem stimmel vele, nem a megfelelő irányba tart, ráadásul nem egyenes úton. De olyan jószívű, jó kedélyű, belevaló fickó az első az egész hónap alatt. Nem vitte rá a lélek, hogy megbántsa.

– Jól van ez így? – csak ennyit kérdezett.

– Jól bizony! – nyugtatta meg Csalij. – Vegyél egy kis borjúhúst is. Mindjárt kinyitjuk a kompótodat! Pása! Egyszer élünk, hát mért éljünk rosszul? Jól kell élni, Pása! Ezzel muszáj volt egyetérteni, mert igaz: csak egyszer élünk, hát miért éljünk rosszul? Csak hát...

– Tudod, Makszim, ezt elítélik az emberek – emlékeztette tapintatosan.

– Az attól függ, Pása! – felelte ugyanolyan behízelgő hangon Makszim, és megfogta a vállát. – Az attól függ, hogy nézzük. Ki így, ki úgy.

Szemedbe ment egy porszemecske
Jaj, de fáj,
Imhol egy dákó – métereske,
S...!

– nevetett hangosan, és a Ruszanov térdét csapkodta. Ő se tudta visszatartani magát, és hangos nevetésre fakadt:

– Micsoda verseket tudsz te! Kész költő vagy, Makszim!

– És te mi vagy? Mi a munkád? – tudakolta új barátja. Bármennyire összemelegedtek is, Pavel Nyikolajevics hirtelen lehiggadt: a rangja kötelezte.

– Afféle... kádermunka.

Persze, szerénykedett. Ennél azért több.

– Hol?

Pavel Nyikolajevics megmondta.

– Hallgass ide! – örült meg Makszim. – El kellene helyezni egy rendes embert! Ne aggódj, a beugró meglesz, ahogy illik!

– Miket beszélsz? Hogy képzelhetsz ilyet? – sértődött meg Pavel Nyikolajevics.

– Mért képzelném? – lepődött meg Csalij, és szemében, az ivástól kicsit elmosódva, megint föltűnt az élet értelmét fürkésző pillantás. – Ha a káderesek nem kérnének beugrót, miből élnének? Miből nevelnék a gyerekeiket? Neked hány gyereked van?

– Az újságot... szabadna? – hangzott föl mellettük egy tompa, kellemetlen hang.

Az a kuvik ballagott ide a sarokból nyitott köpenyében, püffedt szemében gonosz pillantással.

Mint kiderült, Pavel Nyikolajevics az újságra ült és összegyűrte.

– Tessék, tessék! – rántotta ki alóla Csalij. – Add oda, Pása! Vigyed, tata, ezt aztán igazán nem sajnáljuk tőled!

Sulubin borús képpel vette el az újságot, és el akart menni, de Kosztoglotov megfogta a köpenyét. Amilyen kitartó némasággal bámulta Sulubin a többieket, ugyanúgy kezdte figyelni őt Kosztoglotov, és most különösen közelről és jól látta.

Ki lehet ez az ember? Ezzel az oly nem mindennapi arccal? Úgy festett, mint egy frissen lesminkelt színész, aki halálosan elfáradt az előadás alatt. Az elosztóbörtönök ideiglenes lakóinak keresetlen bizalmasságával, akiktől az első percben bármit lehet kérdezni, meg mindig hanyatt feküdve, félig lelógó fejjel, minden teketória nélkül megkérdezte:

– Hát magának, tata, mi a munkája?

Sulubin nem a szemét, hanem az egész fejét fordította Kosztoglotov felé. Nézte, mereven, egyetlen pislantás nélkül. Aztán, még mindig rábámulva, furcsán megtekerte a nyakát, mintha szorítaná a gallérja, holott egy csöppet se szorította, lötyögött rajta az alsóing. Majd hirtelen válaszolt:

– Könyvtáros vagyok.

– Hol? – tette föl gyorsan a második kérdést Kosztoglotov.

– A mezőgazdasági technikumban.

Nem tudni, miért, talán a pillantásának súlya, talán a halálmadár-hallgatása miatt, Ruszanov szerette volna valahogy megalázni, a helyére tenni. Vagy talán a vodka szélalt meg benne, amikor a kelleténél hangosabban s a kelleténél meggondolatlan abból nekiszögezte:

– Persze pártonkívüli!

A kuvik rámeresztette dohánybarna szemét. Egyet pislantott, mint aki nem hisz a fülének. Majd még egyet. S hirtelen kitátotta a csőrét.

– Ellenkezőleg.

És keresztülment a szobán.

Valahogy természetellenes volt a járása is. Valahol dörzsölte valami. Vagy szúrta. Köpenye szétnyíló szárnyával, bicegő járásával most egy nagy madárra emlékeztetett, amelynek megnyesték a szárnytollait, hogy ne tudjon felröppenni.

24. Vérátömlesztés közben

Kosztoglotov a kerti padnál alacsonyabb, nap melengette kövön ült, csizmás lábát kényelmetlenül maga alá húzta, hogy a térde majdnem a földet érintette. A kezét is erőtlenül lógatta le a földre. Sapkátlan fejét a mellére ejtette. Így ült ott szétnyíló szürke pongyolájában, melegedett, s még a mozdulatlanságával és töredezett formájával is az alatta lévő szürke kőre emlékeztetett. A nap fekete hajára tűzött, sütötte a hátát, de csak ült, moccanás nélkül, magába fogadva a márciusi napot, és nem csinált semmit, nem gondolt semmire. Elképesztően sokáig tudott így ülni, mint aki a napsütésből facsarja ki azt, amit nem kapott meg annak előtte kenyérben, levesben.

Kicsit messzebbről még azt se lehetett észrevenni, hogy emelkedik-süllyed-e a válla a lélegzés ütemére. De oldalt se dőlt; valahogy megtartotta magát.

A termetes, kövér földszinti takarítónő, aki annak idején ki akarta kergetni a folyosóról a sterilitásra hivatkozva, viszont annyira szerette a tökmagot, hogy még most, a sétányon is köpdöste a héját, odajött hozzá, és egy jószívű piaci kofa hangján rákiáltott:

– Papa! Nem hallod, papa?!

Kosztoglotov fölemelte a fejét, s a nappal szemben hunyorogva, összehúzott szemmel nézett föl rá.

– Menj a kötözőbe, hívat a doktornő.

Olyan jól ült itt, ebben a langyos, megkövült állapotában, és annyira nem volt kedve mozogni, föltápászkodni, mintha a gyűlölt munkába parancsolnák.

– Miféle doktornő?

– Nem mindegy az neked?! – emelte föl a hangját a takarítónő. – Nem vagyok köteles még a kertben is keresgélni benneteket! Gyere!

– Rajtam nincs mit átkötözni. Biztos nem én kellek makacskodott Kosztoglotov.

– De igen, te! – s közben tovább szemezgette a tökmagot. – Össze lehet téveszteni egy ilyen hosszú lábú darut? Egyedül te vagy ilyen nálunk, drágaságom.

Kosztoglotov sóhajtott, kiegyenesítette a lábát, s a kezére támaszkodva, krákogva, lassan föltápászkodott.

A takarítónő rosszallóan figyelte.

– Örökké mászkáltál, azt' most nincs erőd. Feküdni kellett volna.

– Jaj, nővérke – sóhajtott Kosztoglotov, – Ha mindent előre tudhatna az ember!

Lassan megindult az ösvényen. A derékszíj a már nem volt rajta, katonás tartásának nyoma se maradt, háta meggörbült.

Valamilyen újabb kellemetlenséget várva vánszorgott a kötöző felé, s fölkészült a védekezésre, bár még nem tudta, mi ellen.

A kötözőben nem Ella Rafailovna várta, aki már tizedik napja helyettesítette Vera Kornyiljevnát hanem egy fiatal, telt nő. Az arca nemhogy pirospozsgás – tulipiros a kicsattanó egészségtől. Most látta először.

– Neve?! – csapott le rá, mihelyt átlépte a küszöböt. Bár a nap már nem tűzött Kosztoglotov szemébe, éppolyan összehúzott szemmel, kelletlenül nézett rá. Minél gyorsabban meg akarta tudni, mit akar tőle, hogy meggondolhassa, de a válassza! nem sietett. Néha jobb, ha titkoljuk a nevünket, néha jobb, ha hazudunk. Még nem tudta, most mi a helyes.

– Neve? – kérdezte még egyszer a telt karú doktornő.

– Kosztoglotov – vallotta be kelletlenül.

– Hol kószált? Vetkőzzék le gyorsan! Jöjjön ide! Feküdjön föl!

Egyszerre eszébe jutott, meg látta is és fölfogta, hogy mit akarnak adni! Elfelejtette, hogy ezt a kötözőben szokták csinálni. De először is, változatlanul tartotta magát ahhoz az elvhez, hogy nem kell másnak a vére, de a magáéból se ad! Másodszor, ez az erőszakos nőszemély, aki mintha maga is teleitta volna magát a donorok vérével, egy csöpp bizalmat sem keltett benne. Vega elutazott. Megint egy új orvos, új szokások, új tévedések – micsoda ördögmalom, hát semmi se állandó?

Komor arccal vetette le a pongyoláját, kereste, hova, akaszthatná – a nővér megmutatta, hova –, s közben azon törte a fejét, mibe akaszkodjék, hogy ne kelljen megadni magát. Fölakasztotta a köpenyt. Levetette a pizsamakabátját, fölakasztotta azt is. A csizmáját belökte a sarokba. Mezítláb ment oda a tiszta linóleumpadlón a magas, párnázott asztalhoz. Egyelőre nem jutott eszébe semmi, tudta, hogy mindjárt kitalál valamit.

– Az asztal fölé hajló csillogó acélállványon ott lógott a transzfúziós készülék: gumi- és üvegcsövek, az egyikbe desztillált víz. Továbbá néhány,

különféle méretű – félnegyed-, nyolcadliteres – üvegek felfüggesztésére szolgáló gyűrű. Most egy nyolcadliteres volt az egyikbe beledugva. A barnás vért részben eltakarta a vércsoportot, a donor nevét és a vérvétel dátumát föltüntet vignetta.

Szokás szerint azt is megnézte, amit nem kellett. Mos is mindent elolvasott, miközben fölmászott az asztalra; de nem dőlt hátra, hanem nyomban kijelentette:

– Hohó! Február huszonnyolcadika! Régi! Tilos fölhasználni!

– Miféle ötlet ez? – háborgott a doktornő. – Régi vagy új, mit ért maga a konzerváláshoz? A vért több mint egy hónapig el lehet tartani!

Piros arcát a harag málnavörösre festette. Könyökig meztelen karja telt, rózsaszínű és libabőrös, nem a hideg miatt, hanem mert ilyen. S ez a libabőr valami okból végképp megerősítette Kosztoglotovot abban, hogy ne adja meg magát.

– Tűrje föl a pizsamája ujjat, és lazítsa el a karját! – vezényelt a doktornő.

Már második éve végezte a transzfúziókat, de még ne találkozott egyetlen beteggel se, aki ne gyanakodott volna: mind úgy viselkedett, mintha grófi vér folynék a ereiben, és isten ments, hogy másfajtát keverjenek hozzá. Kivétel nélkül fönnakadtak azon, hogy nem jó a színe, nem azonos a csoport, nem jó a dátum, nem túl hideg vagy nem túl meleg-e és nincs-e megalvadva; volt, aki kereken megkérdezte: „Rossz vért akar adni?” „Miért volna rossz?” „Hisz rá van írva: tilos fölhasználni!” „Azért, mert valakinek szánták, de aztán nem volt rá szükség.” Végül hagyják, hogy beléjük döfje a tűt, de magukban tovább dohognak: „Biztos azért, mert rossz minőségű...” Csak határozott fellépéssel lehet megtörni ezt az ostoba gyanakvást. Amellett mindig sietett, mert a napi transzfúziós normát elég magasan állapították meg, és több helyre is kellett járnia.

De Kosztoglotov is épp elég megdagadt – hematómás – kart látott már itt a kórházban a többszöri próbálkozás vagy kipukkadt véna miatt, meg hidegrázást és magas lázat is a transzfúzió után, amiért elsiették a dolgot, vagy nem tartottak próbát. És semmi kedvet nem érzett, hogy rábízza magát erre a dundi, rózsaszínű, libabőrös kézre. A saját, röntgentől gyötört, bágyadt, beteg vérét mégiscsak többre becsülte a friss pótlásnál. Majd valahogy rendbe jön az övé is. Ha rossz a vérképe, hamarabb abbahagyják a kezelést, és annál jobb:

– Nem! – jelentette ki, és nem tűrte föl a pizsama ujját, és nem helyezte el lazán a karját. – Ez a vér régi. Ma különben se érzem jól magam.

Tudta, hogy sohase szabad egyszerre két okot fölhozni, mindig csak egyet, de ez a kettő magától kínálkozott.

A doktornő nem jött zavarba.

– Mindjárt ellenőrizzük a vérnyomását – és a nővér már hozta is a készüléket.

A doktornő új volt, de a nővér itteni, a kötözőből, csak Olegnak még nem volt vele dolga. Még egészen kislány volt, de magas termetű, sötét hajú, s a szeme japánosan metszett. A frizurája annyira bonyolult, hogy nemhogy a sapka, de még egy kendő se tudta volna letakarni, ezért föltornyozott hajának minden tincsét és kunkorát egyenként türelmesen bepólyálta; legalább egy negyedórával hamarabb kellett munkába jönnie, hogy így bekötözze.

Mindez csöppnyi haszonnal se járt Olegra nézve, mégis érdeklődve nézegette azt a fehér koronát, és megpróbálta, elképzelni, milyen lehet a lány frizurája a sok kötés nélkül. A főszereplő persze a doktornő,ővele kell megküzdenie, mégpedig tétovázás nélkül: tiltakozni és kifogásolni, ő meg itt azzal vesztegeti az idejét, hogy a japános szemű lányt bámulja. Mint minden fiatallányban, már csak a fiatalságánál fogva is, volt benne valami titokzatos, aminek maga is tudatában lehetett, mert fejének, testének minden mozdulatából érződött.

Eközben Kosztoglotov karját elszorították a fekete szalaggal, és megállapították, hogy a vérnyomása megfelelő.

Már nyitotta a száját, hogy kimondja a következő kifogást, amikor az ajtóból telefonhoz hívták a doktornőt Fölpattant és kiment. A nővér visszatette a készüléket fekete tokba, Oleg pedig még mindig hanyatt feküdt.

– Honnan jött ez az orvosnő? – kérdezte.

A hang dallamos lejtése is a fiatal lány belső titkai köz tartozott, aki ennek is tudatában volt, s miközben beszélt figyelte a saját hangját:

– A vértranszfúziós állomásról.

– De miért hoz magával régi vért? – próbálta ki Oleg a lányon is a kifogását.

– Ez nem régi – s a lány puhán elfordította a fejét, és megjártatta koronáját a szobában.

Ez a fiatal lány tökéletesen meg volt róla győződve, hogy mindent tud, amire szüksége van.

Lehet, hogy csakugyan így volt.

A nap már elérte a kötöző falát. Még nem sütött be közvetlenül, de a két ablak kigyúlt, és a mennyezet e részét elöntötte egy jókora fényfolt, amely visszaverődhetett valamiről. Nagyon világos lett tőle a szoba, amellett tiszta és csöndes.

Jó volt ebben a szobában.

Kinyílt az Oleg számára láthatatlan ajtó, de más jön be, nem az iménti.

Alig hallhatóan jött be, nem kopogta ki sarkával az „én”-jét, Oleg mégis kitalálta.

Senki más nem jár így. Ő hiányzott ebből a szobából. Csakis ő!

Vega!

Igen, ő volt az. Most belépett a látómezejébe. Olyan egyszerűen, mintha csak nemrég ment volna ki.

– De hát hol volt, Vera Kornyiljevna? – mosolygott Oleg.

Nem kiáltott föl, csak halkan, boldogan megkérdezte.

Még csak föl se ült, pedig nem volt odaszíjazva az asztalhoz.

A végtelenségig csöndessé, világossá és otthonossá változott a szoba.

Vegának is volt mit kérdeznie, és ő is mosolygott:

– Rebelliskedik?

De Olegban már alábbhagyott az ellenállás szándéka, már élvezte, hogy itt fekszik ezen az asztalon, s nem olyan könnyű lekergetni róla.

– Én? Nem, én már kirebelliskedtem magam... De maga hol volt? Több mint egy hétig...

A nő az asztal fölé hajolt, és olyan tagoltan mondta, mintha egy kis butának diktálna szokatlan, új szavakat:

– Onkológiai szűrőállomásokat kellett beindítani. Meg rákellenes propagandát folytatni.

– Kinn a sivatagban?

– Ott.

– De többé nem megy el?

– Egyelőre nem. Maga meg rosszul van?

Mit mutat ez a szempár? Türelmet. Figyelmet. Átsuhanó ijedtséget. Az orvos szeme.

De mindemellett tejeskávészínű. Mint amikor kétujjnyi tejet öntenek egy pohár kávéba. Oleg egyébként már régen nem ivott kávét, nem is emlékezett a színére. De olyan baráti, olyan régi barátságot kifejező szempár!

– Dehogy. Valószínűleg túlságosan fölhevültem a napon. Ültem, ültem, majdnem elaludtam.
– Hát szabad magának a napra menni? Nem tanulta meg, hogy a daganatoknak árt a meleg?
– Azt hittem, csak a termofor.
– A nap még inkább.
– Akkor nekem már tilos a fekete-tengeri strandolás is?
Bólintott.
– Micsoda élet! Most cseréljem el Norilszkra a száműzetést?
Vega fölvonta a vállát. Aztán leeresztette. Ez nemcsak az erejét – az értelmét is meghaladta.
– Miért szegte meg?
– Mit?
– A megállapodásunkat. Azt ígérte, hogy maga fog nekem vért adni. Nem engedi át holmi gyakornoknak.
– Ő nem gyakornok, hanem éppen szakember. Ha ők kijönnek hozzánk, nekünk nincs jogunk csinálni. De már elment.
– Hogyhogy elment?
– Hívatták.
Jaj, ez a ringlispíl! A ringlispíl mentette meg magától ringlispíltől.
– Szóval maga adja?
– Én. Melyik az a vér, amelyik régi magának?
A fejével intett felé.
– Nem régi. De magának nem elég. Magának kétszázötven grammot adunk. Ezt – és elvette a másik asztalról, és megmutatta neki. – Olvassa el. Ellenőrizze.
– Tudja, Vera Kornyiljevna, nekem ilyen átkozott életem van: semminek ne higgy, mindent ellenőrizz. Azt hiszi, nem örülnék, ha nem kellene ellenőrizni?
Olyan fáradtan mondta ezt, mint egy haldokló. De éber szemétől nem tudta teljesen megtagadni az ellenőrzés jogát. Elolvasta: „0. csop. Jaroszlavceva, I. L. márc. 5.”.
– Ó! Március ötödike! Az nagyon jó lesz nekünk! élénkült föl Oleg. – Az használni fog.
– Végre rájött, hogy használni fog. De mennyit vitatkozott!
Nem értette meg. Mindegy.

Oleg könyökig fölhúzta a pizsamája ujját, és lazán lefektette a karját a teste mellé.

Igaz, éppen az volt örökké gyanakvó figyelmének legkellemesebb eleme, hogy azután bízzon, engedjen a bizalmának. Most tudta, hogy ez a gyöngéd, szinte a levegőből gyúrt lény, aki oly halkan mozog, és minden mozdulatát meggondolja, nem, fog hibázni semmiben.

Úgy feküdt, mint aki kipiheni magát.

A mennyezeten lebegő gyönge, áttört napfolt elmosódó peremű, nagy körré folyt szét. Ezt a nem tudni, miről visszaverődő világos foltot is kellemesnek látta: még szebbé tette a csöndes, tiszta szobát. –

Vera Kornyiljevna eközben ármányosan leszívott a karjából néhány köbcenti vért, megpörgette a centrifugában, és négy szektorrá csapta ki egy tányérkára.

– Miért négy? – Oleg csak azért kérdezte meg, mert megszokta, hogy mindenütt kérdezősködjék. De most még ahhoz is lusta volt, hogy tudja, miért.

– Az egyiken az összeférhetőségét vizsgáljuk, a másik hármon a vércsoportot ellenőrizzük. A teljes biztonság miatt.

– Ha a vércsoport egyezik, miféle összeférhetetlenség lehetséges még?

– Például a vérsavó összefut a donor vérétől. Ritkán, de előfordul.

– Nocsak. És miért pörgeti?

– Hogy kicsapódjanak a vörös vérsejtek. Muszáj magának mindent tudni?

Éppenséggel nem muszáj. Oleg fölnézett a lassan halványuló foltra. Mindent úgysem lehet megtudni. Így is, úgy is tudatlanul hal meg az ember.

A fehér koronás nővér nyakkal lefelé beillesztette az állvány gyűrűjébe, a március ötödikei üveget. Aztán egy kis párnát helyezett Oleg könyöke alá. Elszorította alkarját a könyöke fölött a piros gumicsővel, és tekerni kezdte, japános szemével figyelve, mikor lesz elég.

Furcsa, hogy ezt a lányt az imént valahogy titokzatosnak látta. Nincs benne semmi rejtélyes: közönséges fiatal lány.

Odajött Gangart doktornő a fecskendővel. Közönséges fecskendő volt, áttetsző folyadékkal megtöltve, csak maga a tű volt különleges: nem tű, hanem háromszögben végződő csövecske. Mindaddig semmi baj vele, amíg nem döfik az emberbe.

– Jól látni a vénáját – szólalt meg Vera Kornyiljevna, miközben remegő szemöldökkel kereste. S szinte hallható reccsenéssel döfte a bőrbe a

förtelmes tűt. – Ennyi az egész.

Még sok mindent nem értett Oleg. Hogy miért kötötték el fönt a karját? Miért van a fecskendőben az a vízszerű folyadék? Megkérdezhette volna, de maga is törheti rajta a fejét: valószínűleg azért, hogy ne áramoljék levegő a vénába, és a vére se folyjon a fecskendőbe.

Közben már csak a tű volt a vénájában: a köteléket meglazították, levették, a fecskendőt ügyesen eltávolították, a nővér odatartott egy tálkát az üveg alá, kifröccsentett egy kis vért, és a doktornő az üveg szájába illesztett csövet összekötötte a tűvel, függőlegesen tartotta, s egy egészen kicsit meglazította fönt a csavart.

A készülék kiszélesedő csövében buborékok emelkedtek föl az áttetsző folyadékban, lassan, egyenként.

Ahogy ezek a buborékok, úgy követték egymást a kérdések: miért ilyen vastag a tű? Miért fröccsentettek ki a vérből? Mik ezek a buborékok? Egyetlen bolond annyit tud kérdezni, hogy száz okos se győz rá válaszolni.

Ha már kérdez, egészen mást szeretne megkérdezni.

A szobában valahogy minden olyan ünnepélyesnek látszott, de különösen az a halvány napfolt a mennyezeten. A tű sokáig benne lesz a karjában. Az üvegben a vér szintje majdnem semmit se süllyedt. Egyáltalán nem süllyedt.

– Szüksége van rám, Vera Kornyiljevna? – kérdezte behízelgően a japános szemű nővérke, figyelve a saját hangját.

– Nem, nincs szükségem – felelte halkan a doktornő.

– Kimennék... kimehetek egy félórára?

– *Nekem* nincs szükségem magára.

A fehér koronás nővér valósággal kiszáguldott. Kettesben maradtak.

Lassan emelkedtek a buborékok. De Vera Kornyiljevna megérintette a csavart – erre abbahagyták. Egy se maradt.

– Elzárta?

– Igen.

– Miért?

– Megint muszáj tudnia? – mosolygott rá. De bátorítólag.

Mélységes csönd volt a kötözőben: öreg falak, tömör ajtók. Elég volt, ha a suttogásnál alig valamivel hangosabban beszélnek, szinte csak lehelik a szavakat. Így esett jól.

– Átkozott természetem van. Mindig többet akarok tudni, mint amennyit szabadna.

– Addig jó, amíg akarja – jegyezte meg a doktornő. Az ajka sohase maradt közömbös aziránt, amit éppen mondott. Apró mozdulatokkal, jobb- és baloldalt más-más, egyszer lefelé, máskor fölfelé mutató rándulásokkal támogatta s tette érthetőbbé a gondolatot. – Az első huszonöt köbcenti után hosszabb szünetet kell tartani és megnézni, hogy érzi magát a beteg. – Fél kézzel még mindig a cső végét fogta. És enyhe, alig észrevehető mosollyal, barátságosan és fürkészően pillantott Oleg szemébe: – Hogy érzi magát? – kérdezte föléje hajolva.

– Jelen pillanatban kitűnően.

– Ez azért túlzás, nem?

– Igazán kitűnően érzem magam. Sokkal jobban a „jól”-nál.

– Nem érez borzongást, kellemetlen ízt a szájában?

– Nem.

A palack, a tű és a transzfúzió képezte közös munkájukat egy bizonyos harmadik érdekében, akit ketten együtt kezeltek és meg akartak gyógyítani.

– És *nem* a jelen pillanatban?

– Nem a jelenben? – Csodálatos dolog ilyen hosszanhosszan egymás szemébe nézni, amikor joguk van hozzá, amikor nincs ok félrenézni. – Egyébként nem valami jól.

– Konkrétan milyen szempontból?

Részvéttel, aggódva kérdezte, mint egy jó barát. Mégis megérdemli, hogy megüsse. És Oleg érezte, hogy nem fogja tőle megkímélni. Bármilyen lágy is tejeskávészínű szemének pillantása, nem kerülheti el az ütést.

– Morális szempontból. Attól a tudattól, hogy túl nagy árat fizetek az életemért. És hogy ehhez még maga is hozzájárul és becsap.

– Én?!

Amikor két szempár szakadatlanul egymásba mélyed, valami egészen más minőség jelenik meg: olyasmit lehet meglátni, amit, egy futó pillantással soha. Mintha a szemek elvesztenék védőszínüket, és a teljes igazságot lövellnék ki szavak nélkül, nem bírván visszatartani.

– Hogy tudta olyan hevesen bizonygatni nekem, hogy az injekcióra szükség van akkor is, ha én nem értem, mit jelentenek? Mit kellene értenem? Mit kell érteni a hormonterápián?

Ez persze nem volt becsületes. Nem volt becsületes, hogy ilyen váratlanul lerohanta ezt a védtelen, kávébarna szempárt. De csak így lehetett igazán megkérdezni. A doktornő szeme megrebbent, zavart tükrözött.

És Gangart doktornő... nem, Vega lesütötte a szemét. Ahogy a csatamezőről vonják vissza a még nem teljesen megvert századot.

A doktornő ránézett a palackra – de hát mit kell rajta nézni, amikor a vér útja el van zárva? A buborékokra nézett – de hiszen már nem jönnek a buborékok.

Megnyitotta a csavart. Újból megjelentek a buborékok. Épp ideje volt.

Ujjait végighúzta a gumicsövön, amely a készüléket összekötötte a tűvel, mintha siettetni akarná benne az áramlást. Egy kis vattát tett a cső vége alá, hogy egy csöppet se törjön meg. Egy kis ragtapasz is akadt a keze ügyébe, és a cső végződését odaragasztotta vele Oleg karjához. Majd a csövet fölfelé álló ujjai közé illesztette, így az magától megállt.

Most már nem volt szükség rá, hogy fogja, nem kellett ott állnia mellette, és nem volt muszáj a szemébe nézni.

Borús, szigorú arccal egy kicsit sűrűbbre állította a buborékok áramlását.

– Így ni. Ne mozogjon.

És elment.

Nem a szobából távozott el, csak a látómezejéből. De mert nem volt szabad mozognia, továbbra is látta a műszeres állványt, a barnásvörös vérrel teli palackot, a halvány buborékokat, a napsütötte ablakok felső részét, a hatrészes ablakok tükörképét a mennyezetlámpa tejüvegén s az egész mennyezetet a remegő, gyönge napfolttal.

De Vega eltűnt.

Ám a kérdés leesett. Mint egy ügyetlenül, vigyázatlanul átadott tárgy.

S Vega nem kapta el.

Továbbra is Olegnak kellett vele vesződnie.

Szemét a mennyezetre szögezve, lassan, fennhangon töprengett:

– Hiszen ha már úgyis elveszett az élet. Ha benne van a csontjaimban a tudat, hogy örökös fogoly, rab vagyok. Ha a sorsom semmi jobbat nem ígér. És akkor tudatosan, mesterségesen megölni bennem még ezt a lehetőséget is...

Minek megmenteni az ilyen életet? Miért?

Vega mindent hallott, de kívül volt a képen. Talán jobb is: így könnyebben beszél.

– Először megfosztattak a saját életemtől. Most pedig attól a jogomtól is megfosztanak, hogy... folytassam magam. Kinek és mire kellenék ezután? A nyomorékok legrosszabbikaként. Mire számíthatok? Kegyelemre? Könyöradományra?

Vega hallgatott.

A mennyezetre vetülő folt valami okból néha megrándult, a széle behorpadt, vagy valamilyen ránc szaladt át rajta – mintha szintén gondolkodnék s nem értené. Majd ismét mozdulatlanná vált.

Vígan pattogtak az áttetsző buborékok. A flakonban fogyott a vér. Már az egynegyede lefolyt. Női vér. Jaroszlavceva Irina vére. Leány? Öregasszony? Diáklány? Bolti eladó?

– Könyöradomány...

Egyszer csak Vega, anélkül hogy láthatóvá vált volna, nem tiltakozott, hanem valósággal kitört:

– De hiszen nem igaz!... Csak nem képzeli épp *maga*?! Ezt nem maga találta ki! Valaki más gondolatát szajkózza! Ellenőrizze csak saját magát!

Olyan vehemensen beszélt: ahogy még sohase hallotta. Olyan megbántottan, amit nem várt tőle.

De hirtelen félbeszakította magát, s elhallgatott.

– Miért, *hogyan* kellene gondolkodnom? – próbálta Oleg óvatosan szóra bírni.

Micsoda csönd volt! Még a zárt üvegben pattogó könnyű buborékokat is hallani lehetett...

Vegának nehezére esett megszólalnia. Minden erejét megfeszítve hajolt át az árok fölött megcsukló hangja:

– Kell, hogy valaki másképp gondolkodják! Ha csak egészen kevesen, ha egy maroknyian is! Mert ha csak *így*, akkor *kik* között éljünk? Minek? És lehet-e?

Ezt az utolsó mondatot megint az árkon áthajolva, majdnem kétségbeesetten kiáltotta. S a kiáltásával mintha meglökte volna. Teljes erőből, hogy odaérjen – mereven, nehézkesen –, ahol az egyedüli menekvés várja.

S akár a kisfiú parittyájából a gyerekkart megtoldó napraforgószárral kilőtt kő, sőt mint az utolsó háborús év hosszú csövű ágyúiból óriási dörrenéssel kirontó, sivítva szálló, majd a magasban nagyot csattanó lövedék, Oleg felröpült, és őrült parabolát leírva, kiszakadva a megkövültségből, félresöpörve a megszokottat, elszállt élete első, majd a második sivataga fölött, és eljutott valamilyen régvolt országba.

Gyerekkorának országába! Nem ismert rá azonnal. De mihelyt megismerte pislogó, még zavaros szemével, máris megszégyenült – hiszen

valamikor, gyerekként ő is így gondolkodott, és most mégse ő mondja el Vegának, hanem Vega kénytelen elsőként, fölfedezőként elárulni őneki.

És még valami feltolult az emlékezete mélyéből; hamarabb kellett volna, hogy eszébe jusson, de végül is eszébe jutott.

Eszébe jutott, de csak lassan, fontolgatva, boncolgatva szólalt meg:

– A húszas években zajos sikert arattak nálunk egy Fridland nevű venerológus könyvei. Akkor nagyon hasznosnak tartották fölnyitni az emberek szemét, az egész lakosságét, a fiatalokét is. Afféle egészségügyi propaganda folyt a legmegnevezhetetlenebb kérdésekről. Valószínűleg csakugyan szükség van rá, mert még mindig jobb, mint az álszent hallgatás. Az egyik könyvnek az volt a címe, hogy *Zárt ajtók mögött*, a másiké: *A szerelem szenvedései*. Maga... nem olvasta őket? Ha előbb nem, már mint orvos?

Pattogtak a ritka buborékok. Meg talán a lélegzetét lehetett hallani a képen kívülről.

– Én, bevallom, nagyon korán, talán tizenkét éves koromban olvastam őket. Persze a felnőttek háta mögött. Megdöbbentő és kiábrándító olvasmány volt. Úgy éreztem, legjobb volna nem is élni...

– Én is... olvastam – hangzott föl a válasz váratlanul, érzéketlen hangon.

– Igen? Maga is? – örült meg Oleg. – Olyan következetes, logikus, cáfolhatatlan materializmus, hogy... tulajdonképpen minek élni? Azok a pontos százalékok, hogy hány nő nem érez semmit, hány érez örömöt. Azok a történetek, ahogy a nők... önmagukat keresve, egyik kategóriából a másikba mennek át... – Ahogy újra fölidézte, néhány mély lélegzetet vett, mintha megütötte vagy megégette volna magát. – Az a szívtelen bizonyosság, hogy a házaséletben mindennemű pszichológia másodlagos, és ahogy merőben fiziológiai okokkal magyaráz minden esetet, amikor „nem egyezik a természetük”. De hát bizonyára maga is emlékszik rá. Mikor olvasta?

Nem kapott választ.

Nem kellett volna faggatni. Valószínűleg túlságosan kereken és durván mondott ki mindent. Semmilyen gyakorlata nem volt, hogyan kell nőkkel beszélgetni.

A furcsa, sápadt napfolt hirtelen vibrálni kezdett, itt-ott fényes, ezüst pöttyök tűntek föl benne, s végigszaladtak rajta. Ezekből a parányi, szaladó fodrokból, hullámokból végre rájött, hogy az a rejtélyes, homályos folt odafönt nem egyéb, mint egy kinti, még föl nem száradt pocsolya

visszfénye. Egy közönséges pocsolya tükörképe. És most hirtelen szellő támadt.

Vega hallgatott.

– Kérem, bocsásson meg nekem! – restellte el magát Oleg. Jó érzés, szinte kéjes érzés volt bocsánatot kérni tőle. – Nem jól mondtam... – Megpróbálta feléje fordítani a fejét, de így se látta. – Hisz ez minden emberit megöl a földön. Hiszen ha alávetem magam, ha elfogadom... Most boldogan fogadta magába korábbi hitét, és *őt* igyekezett meggyőzni!...

És Vega visszajött. Belépett a képbe, s arcán nyoma se volt se annak a kétségbeesésnek, se annak a nyerseségnek, amelyet ő látni vélt; nem, a szokásos jóindulatú mosoly tündökölt rajta.

– Épp azt akarom, hogy ne fogadja el. Biztos voltam benne, hogy nem fogja elfogadni.

És szinte ragyogott.

De hisz ez itt gyerekkorának barátnője, iskolatársnője; hogyhogy nem ismert rá?

Szeretett volna valami nagyon barátit, valami nagyon egyszerűt mondani neki, valami olyasmit, hogy „add a praclid!”, és megszorítani a kezét: de jót beszélgettünk!

De a jobb karjában benne volt a tű.

Jó volna egyszerűen Vegának szólítani. Vagy Verának. De lehetetlen.

Közben a palackban kevesebb mint felére fogyott a vér.

A napokban még egy másik testben, saját jellemmel, saját gondolatokkal bíró testben keringett, most pedig őbelé áramlott át ez a barnásvörös egészség. Csakugyan semmit se hoz magával?

Oleg figyelte Vega röpködő kezét: ahogy megigazgatja könyöke alatt a párnát és a cső végénél a vattát, ahogy ujjait végighúzza a gumicsövön, és ahogy följebb emeli egy kicsit az állvány felső, mozgatható részét.

Nem megszorítani, hanem megcsókolni szerette volna ezt a kezet.

Az se baj, ha ellentétes lenne azzal, amit mondott.

25. Vega

Ünnepi hangulatban jött el a kórházból, még halkan dúdolt is, csukott szájjal, hogy más ne hallja. Világosdrapp átmeneti kabátjában, már hócipő nélkül – az utcák mindenütt fölszáradtak – különösen könnyűnek érezte magát, de főleg a lábát: olyan könnyedén lépkedett, hogy képes lett volna akár az egész városon átvágni.

Az este is olyan derült volt, mint a nappal: hűvösödött, de nagyon érződött már a tavasz. Ostobaság lett volna fölszállni a fülledt autóbuszra. Gyalogolni akart.

És nekiindult.

Nincs szebb dolog a városukban, mint a virágzó barackfák. Egyszerre rettenetesen vágyott rá, hogy, most, már a tavaszelőn megpillantson legalább egy virágzó barackfát véletlenül, egy kerítés, egy vastag fal mögött, ha csak messziről is; ezt a légies rózsaszínt semmivel se lehet összetéveszteni.

De korán volt még hozzá. A fák éppen csak elkezdtek a szürkéből zöldbe váltani: az a pillanat volt ez, amikor már nem hiányzik a fákról a zöld, de még jóval több a szürke. S ahol a sövény mögött látni lehetett egy darabkát a város köveitől megvédett kertből, az még csak száraz, vörhenyes, nagyjából fölkapált föld volt.

Korán volt még.

Vega mindig úgy szállt föl az autóbuszra, mintha nagyon sietős dolga volna, elhelyezkedett a törött rugójú ülésen, vagy a fogantyúba csimpaszkodott, s közben arra gondolt: előtte az egész este, és semmihez, de semmihez nincs kedve. És minden józan ész ellenére csak agyon kell ütnie valahogy az időt, reggel pedig egy ugyanilyen autóbusszal sietni megint munkába.

Most viszont nem sietett, gyalog ment, de rengeteg mindent szeretett volna csinálni! Egyszerre annyi tennivaló jutott eszébe: otthon is, a boltokban is, a könyvtárban is, meg varrnivaló, vagy csak egyszerűen kellemes tennivalók, amelyek elvégzését senki sem tiltotta, senki sem akadályozta, csak eddig valami miatt mindig kibújt alóluk. Most szeretett volna mindent megcsinálni, mégpedig azonnal! Mégsem sietett, hogy akár egyet is azonnal, gyorsan elintézzen; lassan ment, és élvezett minden lépést

könnyű cipőjében a száraz aszfalton. Elment a még nyitva lévő boltok mellett, de egyikbe se tért be, hogy megvegyen valamilyen élelmiszert vagy iparcikket, amire szüksége volt. Elment a plakátok mellett, de egyiket se olvasta el, pedig most épp a plakátokat olvasta volna el szívesen.

Csak ment, ment sokáig, és ebben lelte legfőbb élvezetét.

S néha mosolygott.

Szeretett volna egy virágzó barackfát látni, de még korán volt hozzá.

Tegnap ünnepnap volt, mégis milyen levertnek, milyen megvetettnek érezte magát. A mai pedig közönséges hétköznap, mégis milyen könnyed, boldog hangulatban van.

Az teszi ünneppé a napot, ha az ember úgy érzi, igaza van. Amikor titkolt, makacs érvei, melyeket mások nem ismernek el és kinevetnek, az az egyetlen vékony szál, amelyen függ, egyszerre acélrúddá változik, és elismeri a megbízhatóságát, és kétkedés nélkül rábízza magát még egy ilyen sokat megélt, bizalmatlan, makacs valaki is.

És az emberi meg nem értés félelmetes szakadéka fölött libegő függővasút kocsija simán siklik velünk, mert megbízunk egymásban.

Ez egyszerűen elbűvölte! Hiszen nem elég, ha ő tudja magáról, hogy nem őrült, hogy normális, de mástól is hallania kell, hogy igen, nem vagy őrült, normális vagy, és kitől hallotta?! Szerette volna megköszönni neki, hogy ezt mondta, hogy így gondolkodik róla, hogy az élet szakadékain keresztülvergődve is ilyen maradi.

Megérdemli, hogy megköszönje neki, egyelőre azonban mentegetőzni kell előtte – a hormonterápia miatt. Mert a férfi elveti Fridlandot, de elveti a hormonterápiát is. Ebben logikai ellentmondás rejlik, de a logikát nem a betegen, hanem az orvoson kérik számon.

Akár van ellentmondás, akár nincs, meg kell győzni, hogy vesse alá magát ennek a kezelésnek. Nem szabad visszaadni ezt az embert a daganatnak! Egyre jobban föltámadt benne a harci kedv éppen, ezt a betegét kell meggyőznie, leküzdenie az ellenállását és meggyógyítania. Ám ahhoz, hogy egy ilyen harapós, makacs embert újra meg újra meg tudjon győzni, nagyon kell bíznia saját magában. De most, hogy a férfi szemrehányását meghallotta, egyszerre megvilágosodott benne, hogy a kórházukban a hormonterápiát az egész országra nézve egységes utasítás alapján vezették be a daganatok széles kategóriájára, éspedig eléggé egységes indoklással. Arra, hogyan vált be a hormonterápia éppen a szeminóma elleni harcban, hirtelenében egyetlen tudományos cikket sem tudott fölidézni, holott több is

létezhet, nem szólva a külföldi publikációkról. Ahhoz, hogy bizonyítani tudjon, mindent el kellene olvasni. Eddig nem sok olvasásra jutott ideje.

De majd most! Most mindenre lesz ideje! Föltétlenül el fogja mindet olvasni!

Kosztoglotov egyszer azt vágta a fejéhez, hogy a maga részéről nem látja be, miért volna kevésbé orvos az ő gyökérrel gyógyító kuruzslója, hogy ő nem úgy látja, mintha az orvostudomány matematikai számításokat alkalmazna. Vera akkor majdnem megsértődött, de aztán azt gondolta: részben így is van. Vajon tudják-e legalább megközelítőleg, hogy miközben a beteg sejteket rombolják a röntgennel, a rombolás mekkora százaléka érinti az egészséges és mennyi a beteg sejteket? Mennyivel nagyobb biztonsággal dolgoznak, mint a kuruzsló, aki a szárított gyökérből mérleg nélkül, a markával adagol? Ki tudott magyarázatot adni a régi jó mustártapaszra? Vagy: mindenki lelkesen alkalmazta a penicillint. De megmagyarázta-e valaki igazán, mi a penicillin hatásának lényege? Nem olyan ez is, mint a sötét alagút? Milyen fontos volna figyelemmel kísérni a folyóiratokat, olvasni és gondolkodni!

Majd most mindenre lesz ideje!

Lám, milyen gyorsan, szinte észrevétlenül hazaért! Fölment a tágas, közös verandára vezető néhány lépcsőn, amelynek korlátján valakinek a szőnyegei és lábtörlői lógtak, végigment a töredezett cementpadlón, fürgén kinyitotta az itt-ott elrongyolódott bevonatú közös ajtót, és végigsietett a homályos folyosón, ahol nem mindegy, hogy melyik kapcsolót gyújtja föl, mert különböző villanyórákba vannak bekötve.

A második wertheimkulccsal a saját szobájának ajtaját nyitotta ki, és most egyáltalán nem látta olyan nyomasztónak ezt a cellaméretű kamrát, melynek ablakát – mint minden földszinti ablakot a városban – rács védett a betörők ellen, és ahol most félhomály fogadta; a nap csak reggelente világít be. Vera kabátban megállt az ajtóban, és olyan csodálkozva nézett körül, mintha először járna itt. Nagyon jól és vidáman lehet itt élni! Talán-csak az asztalterítőt kellene kicserélni. Itt-ott letörölni a port. És máshová akasztani az alupkai sötét ciprusokat meg a Péter-Pál-erődöt, háttérben a fehér éjszakával.

De amikor levetette a kabátját, és kötényt kötött, először a konyhába ment ki. Homályosan emlékezett rá, hogy először a konyhában kell valamit csinálnia. Megvan! Be kell gyújtani a petróleumfőzőt és főzni valamit magának.

De az egyik társbérlő tagbaszakadt fia, aki abbahagyta az iskolát, az egész konyhát elbarikádozta a motorbiciklijével, és fütyörészve szerelte, egyenként szétrakva és beolajozva az alkatrészeket a konyha kövén. Ide sütött be a lenyugodni készülő nap; még világos volt tőle. Egyébként be tudott volna valahogy préselődni és eljutni a saját asztalához. De Verának semmi kedve nem volt itt vesződni, csakis a szobájában és egyedül.

Meg nem is volt éhes. Egy csöppet se volt éhes! Visszament a szobájába, és élvezettel zárta magára az ajtót. Semmi oka rá, hogy egyáltalán kimenjen ma a szobájából. A tálkában van még néhány csokoládébonbon, majd szép lassan elmajszolja.

Vera leguggolt az édesanyja komódja elé, és kihúzta a nehéz fiókot, amelyikben a másik asztalterítőt tartotta.

De nem, előbb le kell törölgetni.

Még előbb valami egyszerűbb holmit kell fölvenni.

S Vera még ezt a hol ebbe, hol abba kapást is élvezte, ahogy tánc közben a lépésváltást. Minden új váltás élvezetet okozott, és olyan volt, mint a tánc.

Vagy előbb az erődöt meg a ciprusokat kellene máshová akasztani? Nem, ahhoz kalapács kell meg szögek, és legkevésbé az ilyen férfimunkához érzett kedvet. Maradjanak csak egyelőre a helyükön.

Fogta a porrongyot, és halkan dúdolva járkált vele a szobájában.

De majdnem azonnal beleütközött a hasas vázának támasztott színes levelezőlapba, melyet tegnap kapott. A képes felén piros rózsák, zöld szalagok és egy világoskék nyolcas. A hátoldalán géppel írt üdvözlet. A szakszervezeti bizottság köszöntötte a nemzetközi nőnap alkalmából:

A magányos ember nehezen visel el minden közös ünnepet. De egy magányos, lassan már a hervadás felé közeledő nő számára éppen a, nőnap a legelviselhetetlenebb ünnep. Az özvegyek és pártában maradottak ilyenkor leöntenek a torkukon egy kis bort, és énekelnek, mintha jókedvük lenne. Itt, az udvaron is dáridózott tegnap egy ilyen kompánia. Egyetlen férj volt köztük, akit aztán, már részegen, sorban mind megcsókoltak.

A szakszervezet különben minden irónia nélkül kívánt neki sikeres munkát és a magánéletben boldogságot.

Magánélet! Talán inkább „magányélet”? Szomorú, senkinek se kellő.

Négyfelé szakította a képeslapot, és bedobta a papírkosárba.

Folytatta a törülgetést, sorra véve az üvegcséket, a krími látképet mutató kis üvegpiramist, a rádió mellett álló lemeztartót és a lemezjátszó műanyag tokját.

Most fájdalom nélkül meghallgathatná akármelyik lemezt. Föltehetné akár azt az elviselhetetlent is: „Most is, mint mindig, egyedül vagyok...”

De másikat keresett, föltette, bekapcsolta a lemezjátszót, s leült az anyja mély karosszékébe, maga alá húzva harisnyás lábát.

A porrongy egyik csücske ottfelejtődött a markában, s úgy lógott le a földre, mint egy zászló.

Már egészen bealkonyult a szobában, s jól láthatóan világított a rádió zöldes skálája.

A *Csipkerózsika-szvit*et tette föl. Előbb az Adagio ment, aztán a Tündérek megjelenése.

Vega hallgatta, de nem a saját fülével. Azt próbálta elképzelni, hogyan hallgatná ezt az Adagiót az opera erkélyéről, a fájdalomtól elgyötört, bőrig ázott, boldogságot sohasem ismert halálraítélt.

Újra föltette ugyanazt a lemezt.

És megint.

Elkezdett beszélgetni, de nem fennhangon. Képzeletben beszélgetett Vele, mintha ő is itt ülne a kerek asztal túloldalán, ugyanebben a gyönge, zöldes fényben. Azt mondta neki, amit mondania kellett, majd végighallgatta őt: biztos füllel választotta ki azt, amit válaszolhatott volna. Nála nagyon nehéz előre látni, merre csavarja a dolgot, de úgy tetszik, már kezdi megszokni.

A ma mondottakat folytatta: azzal, amit az orvos és beteg viszonyában nem lehet elmondani, de most mégis lehetett. Kifejtette neki a férfiakra és a nőkre vonatkozó teóriáját. A Hemingway-féle szuperférfi olyan lény, aki még nem emelkedett föl az ember szintjére; Hemingway túlságosan földközeli. (Oleg erre egészen biztos közbemorogja, hogy ő semmit nem olvasott Hemingwaytől, sőt büszkén vágja ki, hogy se a hadseregben, se a lágerban nem volt tőle semmi.) Egyáltalán nem ezt várja a nő a férfitól; figyelmes gyöngédségre és biztonságérzetre vágyik; védettségre, óvó kezekre. (Valahogy éppen a minden civil jogától és lehetőségétől megfosztott Oleggal érezte volna magát biztonságban.)

A nőkkel még jobban összezavarták a dolgokat. A legnőiesebbnek Carment kiáltották ki. Azt a nőt, aki aktívan keresi az élvezetet. De ez álnő, nőnek öltözött férfi.

Itt még sok minden magyarázatra szorul. De mert a férfi nem készült föl erre a gondolatra, úgy látszik, meglepetésszerűen érte. És most töpreng.

Megint föltette ugyanazt a lemezt.

Már egészen besötétedett. A portörlésről elfeledkezett. Egyre fényesebben, egyre jelentőségteljesebben világította be a szobát a zöld skála.

Csöppnyi kedve se volt fölgyújtani a villanyt, pedig mindenképpen meg kell néznie.

De hát azt a keretet sötétben is biztos kézzel megtalálja a falon. Gyöngéden leakasztotta, odatartotta a skálához. De ha a skála nem bocsátaná is ki magából csillagra emlékeztető zöldes fényét, ha most azonnal kialudna, Vera akkor is jól látná a fénykép minden részletét: azt a kisfiús, tiszta arcot, az életből még semmit se ismerő szem védtelen derűjét, élete első nyakkendőjét a fehér ing gallérja alatt és az első csináltatott öltönyét; lám, nem sajnálta a zakó kihajtóját, beletűzte a jelvényt: a fehér körben fekete profilt. A fénykép mindössze hatszor kilences, a jelvény egészen pici, nappal mégis tévedhetetlenül látni, az emlékezetében pedig most is látja, hogy Lenin arca.

„Nekem más érdemrend nem kell” – mosolygott a fiú. Ő találta ki neki a Vega nevet.

Az agávé életében egyszer virágzik, aztán nemsokára meg is hal.

Így lett szerelmes Vera Gangart is. Egészen fiatalon, még az iskolapadban.

A fiú pedig elesett a fronton.

Az a háború pedig akármilyen lehetett ezután: igazságos, hősies, honvédő, szent – Vera Gangart számára az utolsó háború volt. Amelyben a vőlegényével együtt őt is megölték.

Annyira akarta, hogy most már öljék meg őt is! Azonnal otthagyta az egyetemet, és jelentkezett a hadseregbe. De mint német nemzetiségűt nem vették be.

Az első háborús nyár két-három hónapját még együtt töltötték. De tudni lehetett, hogy a fiút hamarosan, nagyon hamar be fogják hívni. És most, egy nemzedékkel később, lehetetlen bárkinek is megmagyarázni, hogy miért nem házasodtak össze. Vagy ha nem házasodtak is össze, hogy pazarolhatták el ezeket a hónapokat? az utolsókat? az egyedülieket? Hát volt még valami, amihez muszáj volt tartani magukat, még akkor is, amikor minden recsegett-ropogott s már-már összeomlott?

Igen, volt.

És most erre semmilyen mentséget nem lehet találni.

Még saját maga előtt sem.

„Vega! Vegám! – kiáltotta a fiú a frontról. – Nem halhatok meg úgy, hogy ne légy az enyém! Ha csak három napra is elszabadulhatnék innen! szabadságra! kórházba! Azonnal összeházasodnánk! Ugye? Igaz?”

„Ez ne gyötörjön téged. Soha senkié nem leszek. Csak a tied.”

Ilyen bizonyossággal írt neki. De az élőnek!

De a fiú nem sebesült meg. Nem jöhetett szabadságra, kórházba se került. Mert azonnal meghalt.

Meghalt, ám a csillaga tovább világolt. Egyre világolt. De hiába szórja a fényét.

Nem olyan csillag, amelyiknek még száguld a fénye, miközben maga már kihunyt. Hanem amelyik világít, teljes erőből világít, de a fényét senki se látja, és senkinek sincs szüksége rá.

Nem vették be a hadseregbe, hogy ő is meghalhasson. Élnie kellett: Tanulnia az egyetemen, ahol már a tanulócsoport felelőse lett. Első az aratásban, a betakarításban, a kommunista vasárnapokon. Mi egyéb tennivalója lehetett volna?

Az egyetemet kitüntetéssel végezte el. Orescsenkov doktor, akinél a cselédkönyves idejét töltötte, nagyon elégedett volt vele (ő ajánlotta Doncovának). Csak ez maradt neki: a gyógyítás, a betegek. Ez volt a mentőöve.

Persze ha Fridland színvonalán gondolkodik az ember, ostobaság, anomália, őrültség örökké egy halottra emlékezni, és nem keresni helyette egy élőt. Abszolút lehetetlen, mert lehetetlen megmásítani a szövetek törvényeit, a hormonok törvényeit, az életkor törvényeit.

Lehetetlen? De hát Vega tudta, hogy ezek a törvények nem érvényesek.

Nem mintha egész életére kötelezőnek érezte volna azt az ígéretét, hogy „csak a tied”. De ez is szerepet játszott benne: aki ilyen nagyon közel áll hozzánk, az nem halhat meg egészen, tehát egy kicsit lát, egy kicsit hall, jelen van, létezik. És erőtlen, néma tanúja annak, hogy becsapják.

De hát mit számítanak a sejtfejlődés, a reakciók, a kiválasztás törvényei, mi közük az egészhez, ha egyszer nincs *másik* ilyen ember? *Nincs!* Mi köze ehhez a sejteknek? A reakcióknak?

Ahogy múlnak az évek, egyszerűen eltompulunk. Elfáradunk. Nincs igazi tehetségünk se a bánathoz, se a hűséghez. Engedünk az időnek. Abból nem engedünk, hogy mindennap együnk és megnyaljuk az ujjunkat. Ha csak két napig nem jutunk ételhez, a falra mászunk, kivetkőzünk magunkból.

Mondhatom, messzire jutott az emberiség!

Vera nem változott meg, csak elszállt az életkedve. És meghalt az anyja is, akivel kettesben éltek. Az anyja is azért halt meg, mert elszállt az életkedve: Vera mérnök bátyját negyvenben letartóztatták. Néhány évig még írt. Néhány-évig küldték neki a csomagokat valahová Burját-Mongóliába. De egyszer valami se füle, se farka értesítés jött a postától, és az anya visszakapta a csomagját, több pecséttel ellátva és áthuzigálva. Úgy hozta haza azt a csomagot, mint egy kis koporsót. Amikor a fia megszületett, majdnem belefért volna ebbe a dobozba.

Ez sújtotta halálra az anyját. És hogy a menye nemsokára újból férjhez ment. Ezt egyáltalán nem értette az anyja. Ő Verát értette meg.

És Vera egyedül maradt.

Persze nem igazán egyedül, csak mint egy a milliók között. Annyi magányos nő volt az országban, hogy az ismerősökből kiindulva próbálta fölbecsülni, többen vannak-e, mint a férjezettek. És ezek a magányos nők mind a kortársai. Tíz egymást követő évjárat. Azoknak a kortársai, akik elestek a háborúban.

A háború kegyes volt a férfiakhoz, amikor elvitte őket. A nőket meg itt hagyta tovább szenvedni.

Aki pedig nőtlenül vergődött haza a háború romjai alól, az már nem a kortársai közül választott, hanem fiatalabbat. Aki pedig egy-két évvel fiatalabb volt, az egy egész nemzedékkel volt fiatalabb: még gyerek, akin nem gázolt át a háború.

És a nők soha hadosztályokká nem szervezett milliói úgy éltek, hogy nem volt miért élniük. A történelem baklövése.

Csak azok nem voltak közülük teljesen reménytelenek, akik képesek voltak az életet „auf die leichte Schulter nehmen”.[6]

Békés hétköznapok hosszú sora, évek teltek el, de Vera úgy járt-kelt, mintha állandóan gazálarcot viselne, mintha fejét örökké szorítaná az ellenséges gumi: Végül úgy érezte, belebolondul, elfogy minden ereje, és kétségbeesetten letépte.

És kezdett emberibb módra élni: megengedte magának, hogy kellemes modora legyen, gondosan öltözködött, nem kerülte az embereket.

Van valami magasztos élvezet a hűségben. Talán a legmagasztosabb. Még ha mások nem tudnak is a hűségünkről. Vagy nem értékelik.

Csak legalább mozdítson előbbre valamit!

De ha semmit se mozdít előbbre? Ha senkinek sincs szüksége rá?

Bármilyen nagyok is a gázálarc kerek szemnyílásai, rosszul és keveset látni rajtuk keresztül. Most, a gázálarc üvege mögül, Vega jobban körülnézhetett volna.

De nem nézett körül. Tapasztalatlanságában fáján megütötte magát. Óvatlanságból rosszul lépett. Ez a rövidke méltatlan intimitás nemhogy megkönnyítette, fölragyogtatta volna az életét, hanem beszennyezte, megalázta, megbontotta, megtörte teljességét.

És nem lehet elfelejteni. Nem lehet eltörölni.

Nem, az ő osztályrésze nem az, hogy könnyen vegye az életet. Minél törékenyebb valaki, annál több tucat, sőt több száz egyező körülményre van szüksége ahhoz, hogy egy magához hasonlóval találkozzék. Egy-egy újabb egybeesés csak egészen kicsivel csökkenti a távolságot. Ezzel szemben egyetlen eltérés azonnal tönkreteheti az egészet. És ez az eltérés mindig oly hamar következik be, oly nyilvánvalóan jelentkezik. És nem volt senkije, akitől megtudhatta volna: hogyan tovább? hogy éljen ezután?

Ahány ember, annyi út.

Nagyon tanácsolták neki, hogy vegyen magához egy kisgyermeket. Hosszan és behatóan beszélgetett erről különféle nőkkel, és már-már meggyőzték, már lelkesedett, már elkezdte látogatni a gyermekotthonokat.

És mégis visszakozott. Nem bírt megszeretni egy kisgyereket azonnal, elhatározásból, a kilátástalanságtól űzve. Ami még veszélyesebb: és ha később megszűnik a szeretete? Vagy ami még ennél is veszélyesebb: és ha felnő és idegenné válik?

Ha volna egy saját, igazi kislánya! (Lánya, mert azt föl tudná nevelni a maga példáján; egy fiút lehetetlen.)

De hogy még egyszer végigmenjen egy idegen emberrel ezen az ingoványos úton arra is képtelen volna, Éjfélig üldögélt a fotelban, semmit se végezve el azokból, amik az este szinte maguktól kínálkoztak; még villanyt se gyújtott. Épp elég világosságot adott a rádió skálája, és nagyon jó volt a puha, zöld fénybe és a fekete jelekbe nézve gondolkodni.

Sok lemezt tett föl, s a legszívbemarkolóbbakat is könnyű szívvel hallgatta végig. Még indulókat is föltett. És az indulók olyanok voltak, mint megannyi diadalmenet, melyek valahol lent, a sötétben vonultak el előtte. Úgy ült ott az ünnepélyesen magas támlájú, régi karosszékben, könnyű lábát maga alá húzva, mint aki győzött.

Tizennégy sivatagon vergődött keresztül – és lám, célhoz ért. Az őrület tizennégy esztendejét küzdötte le – és igaza lett!

Éppen ma nyert új, kerek értelmet sokéves hűsége. Majdnem-hűsége. Hűségnek lehet tekinteni. Hűségnek a legfőbben.

De éppen most nem mint mostani kortársát, nem mint férfit, hanem mint a hajdani fiút látta maga előtt a halottat: hiányzott belőle az a férfias súly, amiben a nők menedéket látnak. Ez a fiú nem látta se a háború egészét, se a végét, se a rákövetkező súlyos éveket: védtelen, tiszta szemű ifjú maradt.

Vera lefeküdt, de nem aludt el azonnal, és nem aggódott amiatt, hogy keveset fog aludni. Amikor végre elaludt, többször fölébredt, és sok álmot látott, túl sokat egyetlen éjszakára. Némelyik egészen kusza volt, de némelyiket igyekezett megőrizni magában reggelig.

Reggel mosolyogva ébredt.

Az autóbuszon jobbról-balról nyomták, lökdösték, taszigálták, a lábára léptek, de megbántódás nélkül tűrt el mindent.

Fölvette a köpenyét, és az eligazításra indulóban örömmel vette észre már messziről a lenti folyosón a szembejövő erőteljes, kedvesen mulatságos, gorillaszerű Levi Leonyidovicsot, akit még nem látott azóta, hogy hazaérkezett Moszkvából. Aránytalanul súlyos és hosszú karja lelógott, szinte lehúzta a vállát, ami még jobban el kellett volna, hogy csúfítsa, valójában azonban megszépítette. Lépcsőzetesen ereszkedő, boltozatos, nagyon markáns koponyája búbján, mint mindig, ott billegett rendetlenül, fölmeredő csücskökkel a benyomott tetejű fehér sipka. A szoros bebújós köpenyben úgy festett a melle, mint egy fehérre festett tank eleje. Szokás szerint összehúzta a szemét, arcán fenyegetően szigorú kifejezés ült, de Vera tudta, hogy csak egy kicsikét kell elmozdulnia a vonásainak, és máris mosolyog.

Így is történt, amikor egyszerre értek az egymással szemközti folyosók végére, és találkoztak a lépcső aljánál.

– De örülök, hogy megjöttél! Annyira hiányoztál! – szólalt meg elsőnek Vera.

A férfi még leplezetlenebbül mosolygott, lelógó kezével elkapta a könyökét, és a lépcső felé fordította.

– Mitől van ilyen jókedved? Hadd örüljek én is!

– Semmi különös. Milyen volt az utad?

Lev Leonyidovics sóhajtott:

– Jó is, rossz is. Egész Moszkva zsong.

– Majd mondd el részletesen.

– Hoztam neked lemezeket. Hármat.

– Ne mondd! Miket?

– Tudod, hogy mindig összetévesztem ezeket a Saint-Saënseket. A GUM-ban külön részleget nyitottak a mikrobarázdás lemezeknek, odaadtam a listádat, erre hármat a kezembe nyomtak becsomagolva. Holnap behozom. Hallgass ide, Veruska, gyere el velem ma a bíróságra.

– Miféle bíróságra?

– Nem tudsz semmit? A hármas kórházból citáltak oda egy sebészt.

– Igazi bíróság?

– Egyelőre csak elvtársi. De nyolc hónapig tartott a nyomozás.

– Miért?

Az éjszakai ügyeletből fölváltott Zoja nővér jött le a lépcsőn, és szőke pilláit meglibegtetve, mind a kettőjüknek köszönt.

– Meghalt egy gyerek a műtét után. Én mindenképpen elmegyek, amíg tart bennem a moszkvai lelkesedés, és lármát csapok. Ha egy hétig itthon van az ember, már behúzza fülét-farkát. Eljössz?

De Verának nem maradt ideje se eldönteni, se válaszolni: már mennie kellett a huzattal letakart karosszékekkel berendezett, világoskék asztalterítő s szobába, az eligazításra.

Vera nagyon becsülte kettejük barátságát. Ludmila Afanaszjevnán kívül Lev Leonyidovics állt hozzá a legközelebb. Kapcsolatukban épp az ért legtöbbet, ami úgyszólván nem létezik nőtlen férfi és hajadon nő között: Lev soha, egyetlenegyszer se nézett rá másképp, nem tett célzásokat, nem lépte át azt a bizonyos határt s persze ő maga sem. Kapcsolatuk veszélytelenül baráti volt és egy csöppet se feszült; egy témát mindig kerültek és soha nem beszéltek róla: a szerelmet, házasságot és mindazt, ami hozzá tartozik – mintha nem is léteznének a földön. Lev Leonyidovics alighanem magától rájött, hogy éppen ilyen kapcsolatra van szüksége Verának. Ő valaha nős volt, aztán nőtlen, aztán „barátkozott” valakivel, a rendelő női szakasza (azaz az egész rendelő) szívesen elvitatkozott azon, hogy kivel, most éppen a műtősnőre gyanakodtak. Az egyik fiatal sebésznő, Andzselina egészen biztosra vette, őt meg közben azzal gyanúsították, hogy magának szeretné megszerezni.

Ludmila Afanaszjevna az egész eligazítás alatt rajzolgatott, még be is szakította tollával a papírt. Vera ezzel szemben olyan nyugodtan ült ma a helyén, mint még soha. Példátlanul kiegyensúlyozottnak érezte magát.

Az eligazítás véget ért, és Vera a nagy női kórteremben kezdte a vizitet. Sok beteg volt ott, és mindig hosszan foglalkozott velük. Mindegyik betege

ágyára leült és megvizsgálta vagy halkan beszélgetett vele; nem kívánta meg, hogy ezalatt az egész kórterem csöndben legyen, túlságosan nyomasztó lett volna, no meg nem is lehetett megkívánni ennyi nőtől. (A női kórtermekben még tapintatosabbnak, még körültekintőbbnek kell lenni, mint a férfiaknál. Itt nem olyan kétségtelen az orvos tekintélye és rangja. Ha csak egy kicsit is jobb hangulatban jelenik meg, vagy túlságosan bátorít, bizonykodik, hogy minden jól fog végződni – ahogy a pszichoterápia kívánja –, máris érzi az irigység leplezetlen pillantását vagy áttételes sorompóját: „Mit számít neked? Te egészséges vagy! Te ezt nem értheted!” Ugyanígy a pszichoterápiára hallgatva, igyekezett meggyőzni a talajt vesztett beteg nőket, hogy ne hanyagolják el magukat a kórházban, fessék ki magukat, rakják be a hajukat, de azt rossz néven vennék tőle, ha ő maga is ezt tenné.).

Így ment ma is ágytól ágyig, a lehető legszerényebben és legfegyelmezettebben, s nem figyelt oda az általános morajra, csak a páciensére. Egyszer csak egy különösen nekivadult, gúnyos hang harsant föl a túlsó falnál.

– Még hogy betegek! Vannak itt olyan betegek, akik nagyobb kujonok az egészségeseknél! Az a csapzott hajú is, amelyik derékszíjat hord, valahányszor Zojka van szolgálatban, egész éjszaka gyömöszöli!

– Tessék? Mit mond? – kérdezte Gangart doktornő a betegétől. – Ismételje meg, legyen szíves.

A beteg elkezdte elölről.

(De hiszen Zoja ma éjszaka is szolgálatban volt! Ma éjszaka, amíg a zöld skála világított...)

– Bocsásson meg, legyen szíves, kezdje el még egyszer részletesen, az elején...

26. Jó kezdeményezés

Mikor izgul egy sebész, aki már nem kezdő? Nem a műtétek során. A műtét során őszinte, becsületes munka folyik, tudni lehet, hogy mi mi után következik, s csak arra kell törekedni, hogy mindazt, amit ki kell vágni, minél radikálisabban távolítsák el, hogy ne kelljen később megbánni a félmunkát. Legföljebb néha adódik váratlan komplikáció, mondjuk elönti a műtéti területet a vér, és az embernek hirtelen eszébe jut, hogy Rutherford egy sérvműtétbe halt bele. A sebész a műtét után kezd el izgulni; ha valami rejtélyes okból nem megy le a láz, vagy nem apad le a has, s akkor az elszalasztott idő nyomába eredve, kés nélkül kell gondolatban fölnyitni, belenézni, rájönni és korrigálni. Korrigálni mint a saját hibánkat. A lehető leghaszontalanabb dolog a műtétet követő komplikációt valami véletlen, mellékes okra hárítani.

Ezért vált szokásává Lev Leonyidovicsnak, hogy még a reggeli megbeszélés előtt beszaladjon frissen operált betegeihez, s legalább fél szemmel rájuk pillantson. Másnap, a következő műtéti napot megelőző napon nagyvizitet tartanak, s lehetetlen, hogy Lev Leonyidovicsnak teljes másfél órán át fogalma se legyen róla, mi van a gyomrossal vagy Gyomkával. Benézett a gyomroshoz, aki egészen jól viselkedett; megmondta a nővérnek, miből és mennyit adjon neki. A szomszédos, mindössze kétágyas szobába is benézett Gyomkához.

A másik beteg már lábadozott, már fölkelt, Gyomka ellenben szürke arccal, mellig betakarva feküdt hanyatt. Tekintetét a mennyezetre szögezte, de nem nyugodtan, hanem riadtan: arcának minden izma megfeszült a szeme körül, mintha valami parányit akarna megnézni ott fönt, de nem tudja kivenni.

Lev Leonyidovics némán megállt Gyomka közelében, lábát kicsit szétterpesztette, hosszú kezét lelógatta, a jobbat még kicsit el is tartotta magától, s félig lebocsátott szemhéja alól úgy fürkészte, mintha azon töprengene: mit szólna egy jobbkezes horogütéshez az állkapcsára?

Gyomka feléje fordította a fejét, meglátta – és fölnevetett.

A sebész fenyegetően szigorú arca is halvány mosolyra derült. Rákacsintott Gyomkára, mint afféle belevaló, értelmes srácra.

– Szóval semmi baj? Minden rendben?

– Hogy lenne rendben? – Sok mindent fölpanaszolhatott volna Gyomka. De hát mint férfi a férfinak nem panaszkodhatott.

– Szaggat?

– Ühüm.

– Ugyanott?

– Ühüm.

– Ez még sokáig így lesz, Gyomka. Még jövőre is előfordul, oda-odakapsz majd, ahol nincs Semmi. De amikor szaggat, jusson eszedbe, hogy hiszen *nincs!* És könnyebben elviseled. A fő, hogy *élni* fogsz, érted? A lábadat meg vigye el az ördög!

Olyan megkönnyebbülten mondta ezt Lev Leonyidovics! S csakugyan, vigye el az ördög azt a nyomorultat! Máris könnyebb nélküle.

– Majd még benézek hozzád!

És elviharzott a megbeszélésre – utolsónak, elkésve (Nizamutdin nem szerette, ha elkéstek), sebesen szántva a levegőt. A köpenye elöl egy darabból volt, de hátul sehogy se ért össze a két szárnya, a pertlik megfeszültek a zakója hátán. Amikor egyedül ment, mindig sietett, kettesével szedte a lépcsőket, hosszúkat lépett, szélesen lóbálta a kezét, és éppen ezekből a széles mozdulatokból ítélték úgy a betegek, hogy ő aztán nem lopja a napot, nem magára fordítja az idejét.

Elkezdődött az ötperces, valójában félórás megbeszélés. Nizamutdin (szerinte) méltóságteljesen bevonult, köszönt és (szerinte) kellemes hangnemben, ráérősen megnyitotta az értekezletet. Szemmel láthatólag élvezte a saját hangját, minden gesztusát és teste minden mozdulatát mintha kívülről figyelte volna: lám, milyen tiszteletre méltó, tekintélyes, művelt és okos ember vagyok! Szülőfalujában legendákat költöttek róla, a városban is jól ismerték, néha még az újságban is megemlítették.

Lev Leonyidovics az utolsó szabad székre ült le, hosszú lábát keresztbe vetette, széttárt ujjú mancsát a hasán feszülő fehér megkötő csomója alá dugta. Keservesen komor képet vágott a pilotka formájú sapkája alatt, de mert a főnökség jelenlétében többnyire ilyen barátságtalannak mutatkozott, az igazgató főorvosnak nem volt muszáj ezt magára vennie.

Az igazgató főorvos nem úgy fogta föl az állását, mint szakadatlan, éber és kimerítő kötelességteljesítést, hanem mint jutalmak, dicsőség és jogok szüntelen sorozatát. Főorvosnak titulálták, és ő hitt benne, hogy ettől a titulustól csakugyan ő lett a fő az orvosok között, hogy többet tud az összes itteni orvosnál, ha mindjárt nem is minden részletében, de, behatóan

tisztában van vele, hogyan végzik gyógyító munkájukat a beosztottai, és csak az ő irányítása és korrekciói óvják meg őket a hibáktól. Ezért van rá szükség, hogy félórákig tartson az ötperces megbeszélés, amit, mellesleg, a többiek is szemlátomást szívesen ülnek végig. És mivel a főorvos jogai ilyen jelentősen és sikeresen meghaladták a kötelességeit, a kórházban is minden további nélkül alkalmazott olyanokat – adminisztrátorokat, nővéreket vagy orvosokat –, akiknek érdekében telefonáltak vagy közbenjártak a megyei egészségügyi osztályról, vagy a városi pártbizottságról, vagy az egyetemről (ahol, mint tervezte, nemsokára meg fogja védeni a disszertációját), vagy akik dolgában egy vacsora mellett adódó kedvező pillanatban ígéretet tett, vagy ha az illető egy ősi nemzetségnek ugyanahhoz az ágához tartozott, amelyikből ő is származott. S ha az osztályvezetőknek netán ellenvéleményük volt, mondván, hogy az új ember semmit se tud és semmihez se ért, akkor náluk is jobban csodálkozott Nizamutdin Bahramovics: „Hát tanítsák be, elvtársak! Hiszen azért vannak itt, vagy nem?”

Azzal az őszülő hajjal, amely bizonyos korban egyformán nemes dicsfényt von a zsenik és a fafejűek, az önfeláldozók és az ügyeskedők, a szorgalmasak és a lusták feje köré; azzal a tekintélyt árasztó nyugalommal, amellyel a gondolkodás kínjainak megtakarításáért jutalmaz a természet; azzal az egyenletes barnasággal, amely különösen illik az ősz hajhoz, Nizamutdin Bahramovics elmondogatta orvos-munkatársainak, mi a rossz a munkájukban, és hogyan kell eredményesebben harcolniuk az értékes emberi életekért. S a merev hátú kincstári kanapékon, karosszékekben és székeken, a pávakék terítő körül szemmel látható figyelemmel hallgatták Nizamutdint azok, akiket még nem sikerült eltávolítania, és akiket már föl tudott venni.

Lev Leonyidovics jól láthatta a helyéről a göndör Halmuhamedovot, aki mintha Cook kapitány utazásának illusztrációjaként az imént érkezett volna a dzsungelből: őserdei indák gubancolódtak egymásba a fején, szénfekete lencsék pettyezték bronzbarna arcát, boldog vadembermosolya kivillantotta nagy, fehér fogait, csak a karika hiányzott az orrából. Persze nem a külsejével volt baj, nem is a szabályosan kiállított orvosi diplomájával, hanem hogy egyetlen műtétet se volt képes hibátlanul elvégezni. Tán kétszer engedte operálni Lev Leonyidovics, de szent esküvéssel megfogadta, hogy soha többé. Eltávolítani nem lehetett: ezzel aláásta volna a nemzetiségi káderek támogatását. Így hát Halmuhamedov negyedik éve

vezetgeti az egyszerűbb kórtörténeteket, fontoskodó képpel vesz részt a viziteken, kötözéseken, éjszakai ügyeletet tart (alszik), sőt egy idő óta másfél státust tölt be, ami nem akadályozza meg abban, hogy az egyszeri munkaidő végeztével hazamenjen.

Még két, sebészi diplomával rendelkező nő volt jelen: Pantyohina, egy nagyon kövér, negyven körüli, mindig roppant gondterhelt teremtés, ugyanis két férjétől hat gyereket szült, de se az ellátásukat, se a felügyeletüket nem győzte. Ezek a gondok mindig ott ültek az arcán az úgynevezett munkaidőben, vagyis azokban az órákban is, amelyeket a fizetése ellenében a kórház helyiségeiben volt kénytelen eltölteni. A másik, a mindössze három éve végzett Andzselina filigrán, vörös hajú, csinoska nőszemély volt, aki azért gyűlölte meg Lev Leonyidovicsot, mert ügyet sem vetett rá, ezért ő intrikált ellene leginkább a sebészeten. A nők egyike se volt alkalmas másra, mint ambuláns rendelésre, isten ments, hogy valaha is szikét adjanak a kezükbe, de ugyancsak fontos okai voltak, hogy a főorvos egyiküket se bocsássa el soha.

Így hát öt sebész tartozott az osztályhoz, s a műtétek számát ehhez az öthöz mérték, de csak ketten végezték őket.

Itt ültek a nővérek is, s némelyikük nem sokban különbözött az orvosoktól, de őket is Nizamutdin Bahramovics alkalmazta és védelmezte.

Néha annyira elege lett Lev Leonyidovicsnak, hogy úgy érezte, még egy napot nem bír ki itt, legyintenie kell az egészre és elmenni! De hova? Minden új helyen lesz egy igazgató, talán még rosszabb, még nagyobb hólyag, mint ez itt, és ott is lesznek használhatatlan orvosok igaziak helyett. Más volna, ha átvehetne egy klinikát, és ott kivétel gyanánt mindent valós alapokra helyezhetne, hogy aki ott van, mind dolgozzék, s csak az legyen ott, akire szükség van. De Lev Leonyidovics nem élvezett akkora bizalmat, hogy igazgatót csináljanak belőle, legföljebb valahol nagyon messze, márpedig ide is elég messzire jött el Moszkvából.

Amellett egyáltalán nem törekedett arra, hogy vezető legyen. Tudta, hogy a nyomorult adminisztráció csak akadályozza a hatékony munkát. És még nem felejtette el életének azt az időszakát, amikor látta az elbukottakat, és általuk megismerte a hatalom hívságát: látott hadosztályparancsnokokat, akik arról ábrándoztak, hogy bárcsak egyszerű szolgálattevők lehetnének, a legelső tulajdonképpeni mesterét, Korjakovot pedig a szemétgödörből mentette ki.

Időnként azonban valahogy megenyhültek, elsimultak a dolgok, s Lev Leonyidovicsnak úgy rémlett, el lehet viselni, nem muszáj elmenni. Ekkor meg attól kezdett félni, hogy őt magát és Doncovát meg Gangartot szorítják ki, hogy szemlátomást errefelé tendálnak a dolgok, s hogy: a helyzet ahelyett, hogy egyszerűsödnék, évről évre még bonyolultabbá válik. Ő pedig már nehezen viseli el az élet cikcakkjait, mégiscsak közel jár a negyvenhez, s a szervezete kényelemre és állandóságra vágyik.

Egyáltalában, értetlenül állt szemben a saját életével. Nem tudta, hogy most valamilyen hősies kitörésre van-e szükség, vagy csak csöndesen ússzon az árral. Nem itt és nem így kezdte a munkáját – a kezdetet példátlan lendület, jellemezte. Volt egy olyan éve, amikor csak méterek: választották el a Sztálin-díjtól. Ám egyszer-csak az egész, intézetük összeomlott a sietség és erőszakoltság miatt, s kiderült, hogy tulajdonképpen még a kandidátusi disszertációját se védte meg. Részben Korjakov intette így annak idején: „Maga csak dolgozzon! *Megírni* mindig ráér!” De mikor ér rá?

Vagy kell az ördögnek?

De egyetlen arcvonása se árulkodott a főorvossal szembeni elégedetlenségéről; szemét összehúzta, s úgy tett, mintha nagyon figyelne. Annál is inkább, mert fölajánlották neki, hogy a jövő hónapban végezze el az első mellkas operációt.

Egyszer minden véget ér; véget ért a megbeszélés is. A sebészek egymás után kiléptek a tanácskozószobából, és a fenti előtérben gyűltek össze. Lev Leonyidovics most is a köpenyének öve alá dugta a kezét, és mint egy szigorú és kicsit szórakozott hadvezér, magával vonta vizitelni a nádszálvékony, ősz hajú Jevgenyija Usztyinovnát, a dús, göndör hajú Halmuhamedovot, a kövér Pantyohinát, a vörös hajú Andzselinát és még két nővért.

Voltak röpvizitek, amikor siettek vissza dolgozni. Ma is sietni kellett volna, de mára lassú, általános vizit volt előírva, amikor egyetlen sebészeti ágyat sem szabad kihagyni. S mind a heten szép lassan bementek minden kórterembe, fejest ugorva a sokféle gyógyszer szagától, a kelletlen szellőztetésektől, valamint maguktól a betegektől fülledt levegőbe. Szorosan egymás nyomában oldalaztak az ágyak közti keskeny átjárókban, előreengedték egymást, majd egymás válla fölött váltottak pillantásokat. Miközben körülállták az ágyakat, egy, két, legföljebb öt perc alatt bele kellett merülniük minden beteg fájdalmaiba – úgy, ahogy már belemerültek

a kórterem fojtó levegőjébe – a fájdalmaiba, az érzelmeibe, a kórtörténetébe, a kezelés menetébe, a mai állapotába és mindabba, amit az elmélet és a gyakorlat a továbbiakban tenni enged.

Ha kevesebben lennének, és ha mindegyikük a legjobb lenne a maga szakterületén, s nemcsak a fizetéséért tenné, amit tesz; ha nem harminc beteg jutna egy-egy orvosra, és ha az utóbbiaknak nem az járna az eszében, hogyan lehet a legegyszerűbben kitölteni a „periratot”, azaz a kórtörténetet; ha nem emberek lennének, azaz nem olyanok, akik nem tudnak kibújni a bőrükből, s nem tudnak megszabadulni az emlékeiktől és szándékaiktól, s akiknek nem okoz megkönnyebbülést az a tudat, hogy ők maguk mentesek ezektől a fájdalmaktól, akkor talán ki sem lehetne jobb megoldást találni ezeknél a viziteknél.

Ám ezek a feltételek nem voltak meg, de a viziteket se, elhagyni, se mással helyettesíteni nem lehetett. Ezért Lev Leonyidovics a megszokott rítus szerint vezette le őket, csak az egyik szemét még jobban összehúzta, mint a másikat, s megadóan végighallgatta az osztályos orvos beszámolóját minden egyes betegről (nem fejből mondta, hanem a kezében tartott dossziéból), melyből megtudhatta, hogy a beteg honnan jött, mikor feküdt be (amit a régi betegekről régóta tudott) és milyen okból milyen kezelést kap és mekkora dózisokban, milyen a vérképe, ki van-e jelölve már műtétre, vagy ha nem, mi az akadálya, illetve hogy miért nem született még vele kapcsolatban döntés. Végighallgatta, sok betegnek leült az, ágyára, egyeseket megkért, mutassák meg, hol fáj, megnézte, megtapogatta, majd saját kezűleg visszahajtotta a beteg takaróját, vagy más orvosokat is fölszólított, hogy tapintsák meg a beteg helyet.

A valóban súlyos esetekben az ilyen viziteken nem lehetett dönteni: ahhoz ki kellett szólítani az illetőt, és, külön foglalkozni vele. A vizitek alkalmával nem is lehetett mindent kimondani, nevén nevezni s ezért érthetően megállapodni egymás közt. Sőt senkiről se volt, szabad elárulni, hogy a állapota rosszabbodott, legföljebb annyit, hogy „a folyamat némileg kiéleződött”. Itt csak célzások hangzottak el, mindent álnévvel (sőt többszörös álnévvel) említettek, vagy éppenséggel az ellenkezőjét mondták. Soha senki nem ejtette ki azt a szót, hogy „rák” vagy „szarkóma”, de még csak a betegek számára félig-meddig már érthető „carcinomá”-t, „cé-er”-t vagy „esza”-t se. Ehelyett valamilyen ártalmatlan kifejezést használtak, úgymint: „fekély”, „gasztritisz”, „gyulladás”, „polip”, és hogy ki mit értett ezen, azt a vizit után nyugodtan tisztázni lehetett. Hogy azért mégis

megértsék egymást, szabad volt ilyesmiket említeni: „az árnyék megnagyobbodott a gátoron”, „timponit” „„inrezektábilis”, „nem kizárt a letális kimenetel” (azaz a beteg képes és meghal a műtőasztalon). Ha mégis elfogytak a szokásos kifejezések, Lev Leonyidovics így szólt:

– Tegye félre a kórlapot!

És a következő ágyhoz léptek. Minél kevésbé volt lehetséges e vizitek alatt tisztázni a betegség stádiumát, szót érteni egymással és megállapodni, annál nagyobb jelentőséget tulajdonított Lev Leonyidovics a betegek bátorításának. Sőt már-már ebben látta e vizitek fő célját.

– Status idem – mondták neki (ami azt jelentette, hogy a beteg állapota változatlan).

– Igen? – nyugtázta látható örömmel. S már magától a betegtől várta a hír megerősítését: – Egy kicsit megkönnyebbedett?

– Azt hiszem, igen – bólintott rá kicsit csodálkozva a beteg. Ő ugyan nem vette észre, de ha az orvosok észrevették, akkor nyilván úgy is van.

– Na látja! Szép lassan meg fog gyógyulni.

Egy másik beteg nyugtalankodott:

– Hallgasson ide! Miért fáj annyira a gerincem? Lehet, hogy ott is nőtt egy daganat?

– Dehogy – mosolygott rá Lev Leonyidovics. – Ez csak másodlagos tünet.

(És igazat mondott: az áttétel másodlagos tünet.) Egy végső stádiumba jutott, hullasárga öregember mellett, aki már a száját is alig bírta mozgatni, kérdésére ezt válaszolták:

– A beteg általános erősítőket és fájdalomcsillapítót kap.

Azaz kész, vége, nincs mivel kezelni, csak a szenvedését tudjuk enyhíteni.

Lev Leonyidovics ilyenkor összevonta sűrű szemöldökét, és mintha súlyos vallomásra szánná el magát:

– Beszéljünk őszintén, bácsi. Az, amit érez, a korábbi kezelés reakciója. De ne siettessen bennünket, feküdjön nyugodtan, és mi meg fogjuk gyógyítani. Feküdjön úgy, mintha nem csinálnának magával semmi különöset, de a szervezete, hála a mi segítségünknek, védekezik.

S a halálraítélt bólogatott. Az őszinte szó egyáltalán nem hangzott gyilkosan, inkább reményt ébresztett.

– A csípőtájékon ilyen és ilyen típusú tumor-képződmény látszik – jelentették Lev Leonyidovicsnak, és megmutatták a röntgenfelvételt.

A világosság felé tartva nézte a szürkésfekete, áttetsző képet, és helyeslően bólintott:

– Nagyon jó felvétel! Nagyon jó! A jelenlegi állapotában nincs szükség műtétre.

S a beteg földerült: nem egyszerűen jó, hanem nagyon jó az állapota:

A felvétel pedig azért volt nagyon jó, mert nem volt szükség a megismétlésre, vitathatatlanul kimutatta a daganat méretét és körvonalát. És hogy lehetetlen operálni: elkéstek.

És a nagyvizit teljes másfél órája alatt a sebészeti osztály főorvosa nem azt mondta, amit gondolt, és nagyon ügyelt rá, nehogy a hanglejtése kifejezze az érzelmeit, de arra is, hogy az orvosok helyes bejegyzésekkel szaporítsák a kórtörténeteket, azokat a félkemény papírból készült, kézzel teleírt lapokat, amelyek bármelyikéből ítéletet lehet alkotni. Egyszer se rántotta félre a fejét, egyszer se pillantott ijedten a betegre; Lev Leonyidovics jóindulatúan unott arckifejezéséből a betegek azt olvashatták ki, hogy a betegségük rendkívül egyszerű, régóta ismert, és egy csöppet se komoly.

Lev Leonyidovics ettől a másfél órányi színészi teljesítménytől, melyet tárgyilagos töprengéssel kellett párosítani, igencsak elfáradt, és többször is megmozgatta homlokának bőrét.

Egy öregasszony elpanaszolta, hogy már régen nem kopogtatták meg – ezért hát megkopogtatta.

Egy idős férfibeteg pedig kijelentette:

– Szeretnék valamit mondani magának!

És zavaros elbeszélésbe kezdett, hogy hogyan értelmezi ő a fájdalmai keletkezését és fejlődését. Lev Leonyidovics, türelmesen meghallgatta, még bólogatott is.

– Most maga beszéljen! – engedélyezte végül az öregember.

A sebész elmosolyodott:

– Mit mondjak? Magának meg nekünk ugyanaz az érdekünk. Maga egészséges akar lenni, és mi is azt akarjuk, hogy egészséges legyen. Tehát működjünk együtt ezután is.

Az üzbégeknek a legegyszerűbb dolgokat el tudta mondani üzbégül. Egy nagyon intelligens, szemüveges asszonyt, akit szinte kínos volt ágyban és abban a pongyolában látni, nem vizsgált meg a többiek előtt. Egy hétéves kisfiúnak, aki az anyjával együtt volt bent, nagy komolyan kezet nyújtott. Megpöccintette a gyomrocskáját, és együtt nevettek rajta.

Csak annak a tanítónőnek adott nem éppen udvarias A választ, aki azt követelte, hogy hívjanak hozzá ideggyógyászt konzultációra.

Ez a kórterem már az utolsó volt. Olyan fáradtan jött ki, mint egy nehéz műtét után, s bejelentette:

– Öt perc cigarettaszünet.

Jevgenyija Usztyinovnával együtt olyan mohón gyújtottak rá, s szívták le az első slukk füstöt, mintha az egész vizitjüknek ez lett volna a végcélja. (De a betegeknek szigorúan azt mondták, hogy a dohányzás rákkeltő és abszolút ellenjavallt!)

Azután valamennyien bementek a tárgyalószobába, körülülték a nagy asztalt, és újból elhangzottak ugyanazok, a nevek, amelyek a vizit közben, de az általános javulás és gyógyulás képe, amely a kívülálló előtt derenghetett föl a vizit közben, itt egyszerre megbomlott. A „status idem”-es beteg inoperábilis, a sugárkezelés is csupán tüneti, vagyis az elviselhetetlen fájdalmak enyhítését szolgálja, gyógyulásban nem lehet reménykedni. A kisfiú, akinek Lev Leonyidovics kezet nyújtott, gyógyíthatatlan, a folyamat általánossá vált, csak a szülők nyomatékos kérésére tartják benn még egy kis ideig, és látszólagos sugárkezelésben részesítik, azaz nem helyezik áram alá a röntgenkészüléket. Arról az öregasszonyról, aki ragaszkodott hozzá, hogy kopogtassák meg, azt mondta Lev Leonyidovics:

– Hatvannyolc éves. Ha sugárkezelést alkalmazunk, talán elhúzhatja hetvenéves koráig. De ha megoperáljuk, egy évig se él. Magának mi a véleménye, Jevgenyija Usztyinovna?

Ha már Lev Leonyidovics is lemond a sebészkésről, amelynek oly lelkes híve, mit mondhatna ő?

Pedig Lev Leonyidovics egyáltalán nem volt olyan lelkes híve a késnek. De szkeptikus volt. Tudta, hogy nincs az a műszer, amellyel olyan jó lehetne látni, mint a két szemével. És semmivel se lehet olyan radikális takarítást csinálni, mint a késsel.

Arról a betegről, aki nem volt hajlandó egyedül dönteni a műtétjéről, s azt kérte, tanácskozzák meg a családjával is, most azt mondta Lev Leonyidovics:

– A családja valahol az isten háta mögött lakik. Amíg kapcsolatba lépünk velük, meg amíg ide jönnek, és ki tudja, mit mondanak, meghal a beteg. Rá kell beszélni, és meg kell operálni. Nem holnap, hanem a következő műtéti

napon. Persze, nagy a kockázat. Mindenesetre fölnyitjuk, aztán... lehet, hogy visszavarrjuk.

– És ha meghal a műtőasztalon? – kérdezte Halmuhamedov olyan fontoskodó hangon, mintha övé lenne a kockázat.

Lev Leonyidovics megmozgatta bonyolult formájú, hosszú szemöldökét.

– „Ha.” De ha nem próbáljuk meg, egész biztosan. – Kicsit tűnődött. – A halálozási arányunk egyelőre jó, nyugodtan kockáztathatunk.

Minden alkalommal megkérdezte:

– Kinek van más véleménye?

De egyedül Jevgenyija Usztyinovna véleményét tartotta, fontosnak. Bár korra, tapasztalatra és a dolgok megközelítésére nézve különböztek, a véleményük majdnem mindig egyezett, annak bizonyítékául, hogy az értelmes emberek könnyen szót értenek egymással.

– Azon a sárga hajún – kérdezte Lev Leonyidovics csakugyan nem lehet segíteni, Jevgenyija Usztyinovna? Muszáj amputálni?

– Muszáj – felelte ő, élénkpirosra rúzsozott száját lebiggyesztve. – Még így is jókora adag besugárzást kell adnunk utána.

– Kár érte – sóhajtott váratlanul Lev Leonyidovics, és lehajtotta lépcsőzetes homlokú, boltozatos koponyáját, melyen oly, mókásan billegett a kis sapka. S mintha a körmeit vizsgálgatná, óriási hüvelykujját végighúzta a többi négy ujja körmén, – Az ember keze is tiltakozik, ha ilyen fiatalokét kell levágni... Mintha a természet ellen cselekednénk.

Most a mutatóujja hegyét húzta végig a hüvelykujja körmén. S fölkapta a fejét:

– Igaz is, elvtársak! Tudják, mi a baja Sulubinnak?

– Cé-er recti? – szólalt meg Pantyohina.

– Cé-er recti, de hogyan fedeztük föl? Íme, mit ér az egész rákellenes propagandánk és a szűrőállomásaink! Jól mondta annak idején Orescsenkov egy konferencián: az az orvos, aki utálkozik attól, hogy bedugja az ujját a beteg végbelébe, nem orvos! Mennyire elhanyagolnak nálunk mindent! Sulubint egyik rendelőből a másikba küldték, mindenütt panaszkodott a gyakori hasmenéseire, véres székletére, majd fájdalmaira, mindenféle leletet csináltattak, kivéve a legegyszerűbbet: senki se tapintotta meg ujjal. Dizentéria meg aranyér ellen kezelték, persze hiába. Végül az onkológiai rendelőben meglátott egy plakátot a falon, elolvasta és értelmes lévén rájött! És *ő maga* tapintotta ki az ujjával a daganatát! Nem tudták volna’ megtenni ugyanezt az orvosok egy fél évvel előbb?

– Mélyen van?
– Mindössze hét centire volt-közvetlenül a záróizom mögött. Még meg lehetett volna menteni az izomprést, és ember marad! Most meg már átterjedt a záróizomra, az amputáció elkerülhetetlen, tehát nem fogja tudni szabályozni a székletürítést, az anust oldalt kell kivezetni, hát milyen élet az?... Olyan rendes bácsika...
Nekiláttak, hogy összeírják a másnapi műtéteket. Följegyezték, melyik beteget mivel kell roborálni, kit kell megfürdetni, kit nem, kit hogyan kell fölkészíteni.
– Csalijt szinte nem is kell roborálni – jelentette ki Lev Leonyidovics. – Gyomorrák, és mégis kitűnő kondícióban van, kész csoda.
(Ha tudta volna, hogy Csalij holnap reggel maga fogja roborálni magát a flaskából!)
Beosztották, ki kinek asszisztál, ki adagolja a vért. Megint elkerülhetetlenül úgy adódott, hogy Lev Leonyidovicsnak Andzselina fog asszisztálni. Tehát ő áll majd vele szemben, oldalt pedig a műtősnő nyüzsög, aki magától is tudja, mikor milyen műszerre van szükség, de előbb Andzselinára sandít, ő meg majd dühöng, hogy miféle műtősnőjük van. Az pedig egy nebáncsvirág, még képes a nem steril fonalat odaadni, és lőttek az egész műtétnek... Átkozott fehérnépek! Még azt az egyszerű férfitörvényt se ismerik, hogy ahol dolgozol, ott ne...
Azok a bugyuta szülők Andzselinának nevezték el a születésekor a lányukat, fogalmuk sem lévén arról, micsoda démonná növi ki magát. Lev Leonyidovics csinos, bár kissé rókaszerű pofija felé sandított, és legszívesebben azt mondta volna: „Hallgasson ide, Andzselina vagy Andzsela, ahogy jobban tetszik! Maga nem teljesen tehetségtelen. Ha nem a férjfogási kísérletekre pazarolná; hanem a sebészetre fordítaná a képességeit, egész jól tudna dolgozni. Hallgasson ide: nem szabad összevesznünk, hiszen ugyanannál a műtőasztalnál állunk...”
De a nő ezt olybá venné, hogy belefáradt az ellenállásba és megadja magát.
Szerette volna részletesen elmesélni a tegnapi tárgyalást. De Jevgenyija Usztyinovnának már röviden beszámolt róla a cigarettaszünetben, ezeknek a munkatársainak pedig még mesélni se volt kedve.
Alighogy véget ért a tervmegbeszélés, fölkelt, rágyújtott, és túlméretezett karját lóbálva, s szinte hasítva a levegőt domború, fehér mellével, végigsietett a folyosón, a röntgenesekhez. Éppen Vera Gangartnak szeretett

volna mindent elmondani. De együtt találta Doncovával a felületi terápiás készülékek helyiségében: a kartonok fölé görnyedtek.

– Ideje ebédszünetet tartani! – jelentette ki harsányan.

– Adjatok egy széket!

A széket maga alá penderítette és leült. Arra készült, hogy jókedvűen fecsegjen egy kicsit, és megjegyezte:

– Miért olyan barátságtalanok ma hozzám?

Doncova elmosolyodott, s megforgatta ujjai között nagy, szarukeretes szemüvegét, – Ellenkezőleg, én nagyon is tetszeni akarok magának. Hajlandó megoperálni?

– Magát? Nincs az a pénz!

– Miért?

– Mert ha netán elvágom a nyakát, azt fogják mondani, irigységből tettem, mert a maga osztálya sikeresebb, mint az enyém.

– Félre a tréfával, Lev Leonyidovics, komolyan kérdezem.

Ludmila Afanaszjevnáról csakugyan nehéz volt elképzelni, hogy tréfál.

Vera szomorúan, fegyelmezetten ült ott, s fölhúzta a vállát, mintha fáznék.

– A napokban fogjuk megvizsgálni Ludmila Afanaszjevnát, Lev. Bevallotta, hogy régóta fáj a gyomra, de eddig elhallgatta. Szép kis onkológus!

– Maguk meg persze minden olyan szimptómát összeszedtek, ami carcinomára utal, igaz? – Lev Leonyidovics fölhúzta félelmetes, halántéktól halántékig érő szemöldökét. A legegyszerűbb beszélgetés közben is, amikor szemernyi nevetnivaló nem volt, olyan arcot vágott, mintha isten tudja, min mulatna.

– Még nem mindet – vallotta be Doncova.

– De például mit?

Doncova elmondta.

– Kevés! – állapította meg Lev Leonyidovics. – Vagy ahogy Rajkin mondaná: „Nem áz igázi!” Majd akkor beszélünk róla, ha Verocska aláírta a diagnózist. Nemsokára önálló klinikát kapok, és akkor elviszem innen Verocskát diagnosztának. Ideadja?

– Verocskát? Soha! Vigyen el mást.

– Nekem csakis Verocska kell! Különben minek operáljam meg magát?

Mókásan nézett rájuk, és addig fecsegett, amíg körmére égett a cigaretta, de közben egyáltalán nem a tréfán járt az esze. Ahogy Korjakov mondta:

„A fiatalnak tapasztalata nincs, az öregnek ereje.” De Vera Gangart (akárcsak ő) most van abban a korban, amikor már beérett a tapasztalat kalásza, és még erős a szár is. A szeme előtt vált ugrifüles alorvosból olyan jó szemű diagnosztává, hogy éppúgy megbízhatott benne, mint Doncovában. Egy ilyen diagnosztával maga mellett még a legszkeptikusabb sebész is úgy élhet, mint Ábrahám kebelén. Csak a nőknél ez a korszak még rövidebb, mint a férfiaknál.

– Van egy kis tízóraid? – kérdezte Verától. – Úgyse eszed meg, hanem hazaviszed. Add ide, én megeszem.

Tréfa ide, tréfa oda, csakugyan előkerült két sajtos-vajas kenyér. Beleharapott, s közben őket kínálta:

– Vegyetek ti is!... Egyszóval tegnap jelen voltam egy bírósági tárgyaláson. El kellett volna jönnötök, nagyon tanulságos volt! Az iskolában tartották. Vagy négyszáz ember gyűlt össze. A tényállás a következő: megoperáltak egy kisgyereket bélcsavarodással. A gyerek már néhány nappal utána volt, már játszott! Egyszer csak újabb részbeni elzáródás, és a gyerek meghal. Nyolc hónapon át gyötörték azt a szerencsétlen sebészt a nyomozással, kész! csoda, hogy tudott ezalatt operálni! Most aztán a bíróságra eljöttek az egészségügyi osztályról, eljött a városi fősebész, és persze a társadalmi vádló az egyetemről. Az ám! És azt harsogja: „Bűnös felületesség!” Beidézik tanúnak a szülőket... jó kis tanúk, mi? Hogy az egyik takaró félrecsúszott, meg más efféle marhaságok. A hallgatóság, a mi kedves polgártársaink ott ülnek és bámulnak: „Micsoda gazemberek ezek a doktorok!” És ott ülünk köztük mi, orvosok is, akik tisztában vagyunk az egész eljárás hülyeségével, látjuk ezt a kivédhetetlen bűnbakkeresést, ma te vagy soron, holnap én! De hallgatunk. Ha nem most jövök meg Moszkvából, alighanem én is hallgatok. De a két pezsdítő moszkvai hónap után valahogy megváltoznak az arányok, a magunk dolgában is, a helybeliekben is, és a vaskorlátokról kiderül, hogy fából vannak, és azok is korhadnak.

– Föl lehetett szólalni?

– Igen. Vita címén. Azt mondtam: nem szégyellik magukat ezért a színjátékért? Szóról szóra ezt vágtam oda nekik. Próbálták megfékezni, rendreutasítani: „Megvonjuk magától a szót!” Azt hiszik, mondtam, hogy egy jogi hibát nehezebb elkövetni, mint egy orvosit? Ez az egész ügy tudományos vizsgálat tárgya kell hogy legyen, nem bíróságié! Kizárólag orvosokat lett volna szabad összehívni szakszerű tudományos vizsgálat

céljából. Mi sebészek minden kedden és pénteken kockázatot vállalunk, aknamezőn járunk! És az egész munkánk alapja a bizalom.

Egy anyának ránk kell bíznia a gyerekét, nem pedig tanúként megjelennie a bíróság előtt!

Lev Leonyidovics most is fölindult, a hangja megcsuklott. Elfeledkezett a sajtos-vajas kenyér másik feléről, és szétszakítva a félig üres cigarettás csomagot, kivett egyet, rágyújtott.

– És ez még orosz sebész volt! Képzeljétek el, ha netán német vagy, mondjuk, zsidó... – A „zs”-t csücsörített szájjal, elnyújtva ejtette ki – akkor akasszuk föl, mire várunk? Megtapsoltak. Hogy hallgathattam volna? Ha kötelet hurkolnak a nyakamra, el kell szakítani!

Vera döbbenten csóválta a fejét az elbeszélés alatt.

A szeme olyan okosan figyelmes, mindent értő – ezért is mondott el neki mindent szívesen Lev Leonyidovics. Ludmila Afanaszjevna viszont értetlenül hallgatta végig, s megrázta rövid, hamuszürke hajjal koronázott fejét:

– Nem értek egyet! Hát hogy lehet velünk, orvosokkal másképp beszélni? Amikor előfordult, hogy egy törlőt varrtak be a beteg hasába, elfelejtette? Vagy amikor fiziológiai oldatot adtak novokain helyett? Vagy úgy gipszelték be azt a szerencsétlent, hogy elhalt a lába? Vagy hogy egy teljes nagyságrendnyit tévedtek a gyógyszer adagolásában? És amikor más csoportba tartozó vért adunk? Égési sebeket okozunk? Hát hogy lehet velünk beszélni? A fülünket kell megcibálni, mint a rossz gyerekekét!

– Maga a sírba visz engem, Ludmila Afanaszjevna! – s Lev Leonyidovics védekezően az arca elé tartotta szétterpesztett ujjú lapáttenyerét. – Hogy beszélhet így maga? Ez a kérdés túlmutat az orvoslás határán. Itt az egész társadalom jellegéért folyik a harc!

– Tudják, mire van szükség? Tudják, mire? – próbálta őket összebékíteni Vera Gangart, s mind a kettőjük hadonászó kezét elkapta. – Természetesen növelni az orvosok felelősségét, de oly módon, hogy felére csökkentik a normát! Sőt harmadára! Óránként kilenc beteg az ambuláns rendeléseken, hát föl lehet ezt fogni ésszel? Lehetőséget kell adni arra, hogy nyugodtan elbeszélgessünk a beteggel, és nyugodtan gondolkozzunk. Ami pedig a műtéteket illeti, egy sebészre legföljebb napi egy jusson, ne három!

De Lev Leonyidovics és Ludmila Afanaszjevna egyre újabb dolgokat vagdostak egymás fejéhez. Verának végül mégis sikerült őket megnyugtatni, s megkérdezhette:

– De mi lett a vége?

Lev Leonyidovics fölvetette a szemhéját és elmosolyodott:

– Megvédtük! Az egész bíráskodás füstbe ment, csak annyit szögeztek le, hogy helytelenül vezették a kórtörténetet. De várjanak, még nincs vége! Az ítélethozatal után fölszólal a városi tanács egészségügyi osztályvezetője, azt mondja, rosszul neveljük az orvosokat, rosszul neveljük a betegeket, kevés a szakszervezeti gyűlés. Legvégül következett a fősebész. És mit vont le az egészből? Hogy az orvosokat elvtársi bíróság elé állítani, elvtársak, *jó kezdeményezés*, nagyon jó kezdeményezés!

27. Kinek mi érdekes?

Közönséges hétköznap volt, közönséges hétköznapi vizittel: Vera Kornyiljevna egyedül ment be a sugárkezeltekhez, s a felső előtérben csatlakozott hozzá a nővér.

A nővér pedig Zoja volt.

Álldogáltak egy kicsit Szibgatov mellett, de mert itt minden új lépést Ludmila Afanaszjevna döntött el, nem maradtak ott sokáig, s bementek a kórterembe.

Kiderült, hogy pontosan egyforma magasak: ugyanazon a szinten van a szájuk, a szemük, a sipkájuk. De mert Zoja jóval teltebb volt, ezért nagyobbnak is tetszett. El lehetett képzelni, hogy két év múlva, mire belőle is orvos lesz, jóval tekintélyesebbnek fog látszani Vera Kornyiljevnánál.

Először a túlsó soron mentek végig, s Oleg egész idő alatt csak a hátukat látta, meg a Vera Kornyiljevna sapkája alól kikandikáló gesztenyebarna kis kontyot és a Zoja sapkája alól kitüremlő aranyszőke gyűrűket.

A túlsó oldalon mindenki sugárkezelést kapott, ezért lassan haladtak, Vera Kornyiljevna mindenki mellé leült, megnézte, elbeszélgetett vele.

Ahmadzsannak azt mondta, miután megvizsgálta a bőrét, és megnézett minden adatot a kórlapján, egészen a legutolsó vérképéig:

– Nemsokára befejezzük a röntgent! Hazamehetsz!

Ahmadzsannak villogtak a fogai.

– Hol laksz?

– Karabairban.

– Nahát, akkor oda mész.

– Meggyógyultam? – ragyogott Ahmadzsan. – Meggyógyultál.

– Egészen?

– Egyelőre igen.

– Akkor nem kell többet jönni?

– De. Egy fél év múlva visszajössz.

– Minek, ha egészen...?

– Megmutatod magad.

Így ment végig az egész soron, egyszer sem fordult Oleg felé, egész idő alatt a hátát mutatta neki. És Zoja is csak egyszer pillantott oda.

Vagyim mellett hosszan elidőzött Vera Kornyiljevna. Megnézte a lábát, mindkét oldalon megtapogatta a lágyékát, azután a hasát, a csípőjét, egész idő alatt kérdezgette, hogy mit érez, és egy egészen új kérdést is föltett: hogy mit érez evés után, különféle ételek után.

Vagyim erősen figyelt, a doktornő halkan kérdezgette, ő halkan válaszolt. Amikor elkezdődött a váratlan tapintgatás a jobb csípője táján, s elhangzott az evésre vonatkozó kérdés, megkérdezte:

– A májamra kíváncsi?

Eszébe jutott, hogy eljövetele előtt az anyja is mintegy véletlenül megtapogatta ezen a helyen.

– Hogy magának mindent tudnia kell... – csóválta a fejét Vera Kornyiljevna. – Ezek a mai betegek olyan műveltek, hogy akár fehér köpenyt adhatna rájuk az ember.

A fehér párnáról a szurokfekete hajú, sárgásbarna arcú, egyenesen hátrahajtott fejjel fekvő Vagyim oly szigorúan átható tekintettel nézett fel az orvosra, akár egy ikonra festett ifjú szent.

– Hiszen én mindent tudok – mondta halkan. – Elolvastam, miről van szó.

Annyira erőszakolatlanul, minden hangsúly nélkül mondta ezt, igényt se tartva rá, hogy a doktornő egyetértsen vele vagy azonnal mindenre magyarázatot adjon, hogy ő, szegény, zavarba jött, nem talált szavakat, és úgy ült ott, mint aki bűnösnek érzi magát. A fiú jóképű, fiatal és valószínűleg nagyon tehetséges; egy másik fiatalember jutott róla az eszébe, egy ismerős, család fia, aki sokáig haldokolt világos tudattal, és egyetlen orvos se tudott rajta segíteni, és éppen őmiatta határozta el az akkor még csak nyolcadikos Vera, hogy nem mérnök lesz, hanem orvos.

És most ő se tud segíteni.

A Vagyim ágya melletti ablakdeszkán egy kis üveg sötétbarna csaga-oldat állt, melyet irigykedve csodált meg a többi beteg.

– Ezt issza?

– Ezt.

Gangart doktornő nem hitt a csaga gyógyító erejében, hiszen azelőtt sohasem hallottak, nem beszéltek róla; mindenesetre ártalmatlan szer, eltérően az isszik-kuli gyökértől. Ha a beteg bízik benne, már ettől is javára válik.

– Mi van a radioaktív arannyal? – kérdezte.

– Mégiscsak ígérik. Talán a napokban megadják – felelte Vagyim ugyanolyan fegyelmezetten és borúsan. De persze nem egyenesen nekem, hanem a szokásos szolgálati úton. Mondja – és most követelően nézett a doktornő szemébe –, ha... mondjuk, két hét múlva étkezik meg, a metasztázisok addigra elérik a májat?

– Dehogy! Hogy képzeli? Persze hogy nem! – hazudta nagyon magabiztosan és élénken, s úgy rémlett neki, hogy sikerült meggyőznie. – Ha tudni akarja, az hónapokig tartó folyamat.

(Akkor minek tapogatta a csípőjét? Miért kérdezte, hogyan hat rá az étel?)

Vagyim mégis hajlott rá, hogy higgyen neki.

Ha hisz, akkor könnyebb.

Mialatt Gangart doktornő Vagyim ágyán ült, Zojának nem volt mit tennie, így ha már itt volt, fejét oldalt fordította, és Olegnak az ablakpárkányra helyezett könyve felé lesett, majd onnan őrá magára, s a szemével kérdezett valamit. De hogy mit, nem lehetett érteni. Kérdő szemével és magasra húzott szemöldökével nagyon kedvesen festett, de Oleg kifejezéstelenül, válasz nélkül nézett vissza. A vizitek alkalmával szinte mindig kifogott egy-egy olyan pillanatot, amikor csak ő láthatta a szemét, és ilyenkor, mintha csak morzejeleket adna le, vidám kis fényeket, az üdvözlés fényeit villantotta felé. De az utóbbi időben mintha elmaradtak volna ezek a tá-tá jelek, s a ti-tik száma is csökkent, Oleg meg volt sértődve Zojára, haragudott rá a miatt a néhány nap miatt, amikor annyira vonzódott hozzá, és úgy kérte, hogy engedjen, de ő nem engedett. A következő éjszakai ügyeletek alkalmával, miközben a szája és a keze megismételte mindazt, amit azelőtt, már nem ugyanazt érezte, valahogy erőszakolt volt az egész. Az utolsó ügyelet alatt nem is ment oda hozzá – aludt. Most pedig, amikor minden elmúlt, mire való ez az elkésett szemjáték? Ezt akarta kifejezésre juttatni azzal a nagyon nyugodt tekintetével. Ha valamihez, az ilyesfajta játékhoz már csakugyan öregnek érezte magát.

Alapos vizsgálatra készült föl ő is, levette a pizsamakabátját, és fölkészült, hogy levegye az alsó ingét is.

De Vera Kornyiljevna, miután végzett Zacirkóval, megtörölte a kezét és ebbe az irányba fordította a fejét, nemhogy rámosolygott volna, nemhogy részletesen faggatni kezdte volna – le se ült az ágyára, sőt éppen csak futólag pillantott rá, mindössze annyi időre, hogy érthesse: most őróla lesz szó. De még ez a kurta pillantás is elég volt ahhoz, hogy Oleg észrevegye,

mennyire elidegenedett. Az a különleges öröm és derű, melyet a vérátömlesztés napján sugárzott, de még a korábbi barátságos rokonszenv, sőt a még korábbi figyelmes együttérzés is eltűnt belőle. Kihunyt, üres lett a tekintete.

– Kosztoglotov – szólalt meg a doktornő, miközben inkább Ruszanovra nézett. – Ugyanazt a kezelést fogja kapni... Furcsa – pillantott Zoja felé –, milyen gyöngén reagál a hormonterápiára.

Zoja megvonta a vállát:

– Talán a szervezet egyedi sajátossága.

Úgy fogta föl, hogy Gangart doktornő immár mint negyedéves medikával, kollégával konzultál vele.

A doktornő azonban eleresztette a füle mellett, amit mondott, és nyilvánvalóan nem konzultációs célból, kereken megkérdezte:

– Mennyire pontosan kapja az injekciókat?

A gyors fölfogású Zoja enyhén fölszegte a fejét, enyhén elkerekítette tejeskávészínű, kicsit dülledt, becsületes csodálkozást kifejező szemét, és farkasszemet nézett a doktornővel:

– Csak nem kételkedik? Minden kezelést, ami elő van írva, mindig pontosan... – Még egy pillanat, és egyszerűen megsértődik. – Legalábbis az én műszakomban...

Más műszakokért nyilvánvalóan nem lehet őt felelőssé tenni. De ezt a „legalábbis”-t annyira egy lélegzetre mondta ki, hogy éppen ez a sietség győzte meg a doktornőt arról, hogy Zoja hazudik. Valaki ki kellett hogy hagyja az injekciókat, ha egyszer nem fejtenek ki teljes hatást! Marija nem lehetett az. Olimpiada Vlagyiszlavovna sem lehetett az. Zoja éjjeli műszakjai pedig, mint tudjuk...

Ámde Zoja bátor, visszavágásra kész pillantásából Vera Kornyiljevna látta, hogy ezt sohasem fogja tudni bebizonyítani, hogy Zoja már eldöntötte magában: ezt neki nem olvashatja a fejére senki! S Zoja elszántságának erejével szemben Vera Kornyiljevna nem állta a harcot, és tehetetlenül lesütötte a szemét.

Mindig lesütötte a szemét, ha valami kellemetlent gondolt valakiről. Bűntudatosan lesütötte a szemét a győztes Zoja pedig tovább fürkészte azzal a sértődött, becsületes pillantásával.

Zoja győzött, de nyomban belátta, hogy nem szabad tovább kockáztatnia: ha Doncova kezd el faggatózni, s a betegek valamelyike, például Ruszanov megerősíti, hogy Zoja semmilyen injekciót nem ad be Kosztoglotovnak,

még elvesztheti az állását, és rossz véleményt küldenek róla az egyetemnek...

Minek a nevében kockáztat? A játék nevében, melyet már lényegében kimerített, új lépésre nincs lehetőség, a karika semerre se foroghat tovább. Az, hogy átlépje a játék határát, kérje a kinevezését abba a lehetetlen Us-Terekbe, összekösse az életét egy olyan férfival, aki... na nem, ez akkora hülyeség volna, hogy nem is gondolt rá. Zoja pillantása végigsiklott Olegon, s mintha ezzel a pillantással máris megszegte volna a szerződésüket, hogy nem adja be neki az injekciókat.

Oleg világosan látta, hogy Vera Kornyiljevna egy pillantásra se méltatja, csak azt nem értette, hogy miért és miért ilyen hirtelen. Neki úgy rémlett, hogy nem történt semmi. Semmilyen átmenet nem volt. Igaz, már tegnap is elfordította a fejét az előcsarnokban, de akkor azt gondolta, véletlenül.

Ezek a nők! Már egészen elfelejtette, milyen a természetük! Mindig így van velük: pillanatnyi föllobbanás, de alig fúj rá az ember, máris kialszik. Csak férfiak közt létezik tartós; egyenletes, normális kapcsolat.

Lám, Zoja is fölrebbentette a szempilláját, s szemrehányóan néz rá. Elszállt a bátorsága. Ha elkezdi az injekciózást, mi kötheti össze őket, miféle titkuk lehet?

De mit akar Gangart doktornő? Hogy Oleg megkapja az összes injekciót? Mi a csudának ragaszkodik hozzá? Nem túlságosan nagy ár-e a vonzalmáért? Menjen a...!

Vera Kornyiljevna közben már melegen, gondosan kérdezgette Ruszanovot az állapota felől. Ez a melegség különösen föltűnő volt azok után, hogy milyen ridegen bánt ővele.

– Máris hozzászokott az injekciókhoz. Olyan könnyen viseli el, hogy alighanem abba se akarja majd hagyni tréfálkozott.

(Hízelegj csak neki!)

Miközben Ruszanov várta a sorát, látta és hallotta Gangart doktornő és Zoja nővér összecsapását. Ő aztán, ágyszomszéd lévén, jól tudta, hogy a lány hazudik a csődöre kedvéért, hogy összeesküdött a Csíkasszal. Ha csak az egy Csikaszról lett volna szó, Pavel Nyikolajevics alighanem megsúgja az orvosoknak – no, nem nyíltan, a vizitnél, hanem, mondjuk, az orvosi szobában. De Zojkának nem akart ártani: egy hónapi ittlét alatt is rájöhetett, hogy még a legkisebb beosztású nővér is fájón bosszút állhat. A kórháznak megvan a maga sajátos szubordinációja, és amíg itt fekszik, még egy nővérrel se szabad szembekerülnie efféle nem is rá tartozó semmiség miatt.

Ha Csikasz butaságból visszautasítja az injekciókat, az ő baja. Tőle akár meg is dögölhet.

Magáról most már biztosan tudta Ruszanov, hogy nem fog meghalni. A daganata gyorsan apadt, s boldogan várta mindennap a vizitet, hogy az orvosok is megerősítsék ezt előtte. Vera Kornyiljevna is megerősítette ma, hogy a daganat tovább apadt, a gyógyulása jól halad, a gyöngeségét és a fejfájását pedig idővel le fogja küzdeni. Még kap majd egy transzfúziót.

Pavel Nyikolajevics most nagyon tudta értékelni azoknak a betegeknek a tanúskodását, akik kezdettől fogva ismerték a daganatát. Ha leszámítja Csikaszt, az egyetlen ilyen Ahmadzsan. No meg Federau, aki a napokban jött vissza a sebészeti kórteremből. Az ő nyaka is szépen gyógyult, nem úgy, mint annak idején Poddujevé; a pólya vastagsága kötözésről kötözésre csökkent. Federau Csalij ágyába került, és így Pavel Nyikolajevics másik ágyszomszédja lett.

Ami önmagában véve megalázó, legalábbis a sors iróniája: hogy éppen ő fekszik két száműzött között. Amilyen a kórház előtt volt, biztos, hogy elvi kérdést csinál belőle: hogy szabad így összevegyíteni a vezető állású dolgozókat mindenféle szociálisan kártékony, sötét elemekkel? De ez alatt az öt hét alatt, amíg úgy vonszolta magával a daganat, mintha horgot akasztott volna belé, valahogy megenyhült, vagy talán szerényebb lett. Csikasznak hátat is lehet fordítani, de az most amúgy is csöndben van, keveset mozog, többnyire fekszik. Federau pedig, ha elnéző vele az ember, tűrhető szomszéd. Először is őszintén lelkendezett azon, mennyire leapadt Pavel Nyikolajevics daganata – a korábbi méretének egyharmadára –, és Pavel Nyikolajevics követelésére újra meg újra megnézte, újra meg újra fölbecsülte. Türelmes, egy csöppet se pökhendi, és mindig hajlandó meghallgatni, amit Pavel Nyikolajevics mesél neki. A munkájára, érthető okokból, itt nem térhetett ki, de miért ne mesélhetne részletesen az otthonáról, amelyet oly bensőségesen szeret, és ahova nemsokára vissza fog térni? Ebben nincs semmi titok, és Federaunak természetesen jólesik meghallgatni, milyen kellemes körülmények között élhetnek emberek (ahogy majd egyszer mindenki fog). Negyvenéves kora után bárkiről meg lehet állapítani az otthonát látva, mit érdemelt ki. S Pavel Nyikolajevics több részletben elmesélte, milyen a lakásuk beosztása, s hogyan van berendezve az egyik, a másik, a harmadik szoba, mekkora az erkély, és mi van rajta. Pavel Nyikolajevicsnek jó memóriája volt, jól emlékezett minden szekrényre és díványra – hol, mikor, mennyiért vették és milyen előnyei

vannak. Ennél is részletesebben írta le szomszédjának a fürdőszobát – hogy milyen csempével van borítva a fal és milyennel a padozat, milyen a lábazat, mekkora a beépített kád, amelynek külön támasztéka van a fej számára, a szappantartó pedig be van süllyesztve a falba, és hogyan lehet átállítani a keverőcsapot a tusoláshoz, és hol van a törülközőtartó. Mindez nem jelentéktelen apróság: hozzátartozik az élethez, és, ugyebár, a lét határozza meg a tudatot, tehát legyen a lét kellemes, akkor a tudat is helyes lesz. Ahogy Gorkij mondta: „Ép testben ép lélek."

S a hirtelenszőke, színtelen arcú Federau tátott szájjal hallgatta Ruszanov elbeszélését, sohase ellenkezett, még bólogatott is, amennyire bekötözött nyaka engedte.

Ez a csöndes emberke, ha német, ha száműzött is, mondhatni, egész rendes ember, vele ki lehet jönni, nem zavarja a szomszédsága. Amellett, forma szerint, még kommunista is. Pavel Nyikolajevics kereken meg is mondta neki szokásos őszinteségével:

– Hogy magát száműzték, Federau, az az állam szempontjából szükségszerű. Érti?

– Értem, értem – bólogatott Federau a merev nyakával.

– Mást nem lehetett tenni.

– Persze, persze.

– Minden intézkedést-helyesen kell értelmezni, így a száműzetést is. Mégiscsak értékelni kell, hogy benn maradhatott a pártban.

– Persze! Természetesen.

– Pártfunkciót pedig azelőtt se viselt, igaz?

– Nem viseltem.

– Mindig egyszerű munkás volt?

– Mindig. Gépszerelő.

– Valamikor én is egyszerű munkás voltam, és látja, milyen sokra vittem!

Részletesen szóltak a gyerekekről is; kiderült, hogy Federau lánya már másodéves a megyei tanítóképzőben.

– Na látja! – kiáltott föl Pavel Nyikolajevics valósággal meghatottan. – Ezt meg kell becsülni! Magát száműzték, de a lánya főiskolára járhat! Ki álmodozhatott volna erről a cári Oroszországban? Semmilyen akadály, semmi korlátozás!

Most volt először ellenvetése Fridrik Jakobovicsnak:

– Csak az idei évtől fogva nincs korlátozás. Azelőtt a parancsnokság engedélye kellett hozzá. De a főiskolák is mindig visszaküldték a papírokat

azzal a megjegyzéssel, hogy nem felelt meg a felvételin. Aztán próbálja ellenőrizni az ember.

– De hiszen a maga lánya már a második évfolyamra jár!

– Tudja, jól kosárlabdázik, azért vették föl.

– Akármiért vették is föl, legyen igazságos, Federau. Az idei évtől kezdve pedig nincs semmilyen korlátozás.

Végtére is, Federau a mezőgazdaságban dolgozik, így Ruszanovnak mint ipari dolgozónak természetesen védnökséget kell vállalnia fölötte.

– Most, a januári plénum határozatai után, minden sokkal jobban fog menni – magyarázta jóindulatúan.

– Persze, persze.

– Mert a döntő láncszem: instruktorcsoportok létrehozása a gépállomásokhoz tartozó körzetekben. Ez majd mindent egyenesbe hoz.

– Igen, igen.

De az, hogy „igen”, kevés, meg is kell érteni, ezért Pavel Nyikolajevics részletesen elmagyarázta megértő szomszédjának, miért éppen a gépállomások válnak valóságos erődökké, hála az instruktorcsoportok létrehozásának. Megbeszélte vele a Komszomol KB kukoricatermesztési felhívását is: majd a fiatalok kézbe veszik idén a kukoricát, és ez is gyökeresen megváltoztatja a mezőgazdaság képét. A tegnapi újságban az állt, hogy átalakítják a mezőgazdasági tervezés egész gyakorlatát, úgyhogy még sok mindenről van mit beszélniük!

Federau nagyjából rokonszenves szomszédnak mutatkozott, s Pavel Nyikolajevics néha egyszerűen fölolvasta neki az újságot, olyasmiket is, amit eszébe se jutott volna elolvasni, ha nincs kórházban: hogy miért nem lehet megkötni a békeszerződést Ausztriával a német békeszerződés előtt; Rákosi budapesti beszédét és hogy erősödik a harc a szégyenletes párizsi szerződések ellen; hogy milyen kevés és milyen liberális ítéleteket hoznak azok ellen Nyugat-Németországban, akiknek részük volt a koncentrációs táborok működtetésében. Néha még meg is kínálta Federaut a saját élelme feleslegéből, átengedve neki a kórházi koszt egy részét.

De bármilyen halkan beszélgettek, valahogy mégis feszélyezte, hogy nyilvánvalóan mindig odafigyel rájuk Sulubin. Ez a két ággyal odébb fekvő, némán és mozdulatlanul gubbasztó halálmadár. Attól a perctől fogva, hogy ez az ember megjelent a kórteremben, sohase lehetett elfeledkezni róla, hogy itt van, rájuk bámul azzal a táskás szemével, és mindent hall, sőt amikor egyszer-egyszer pislog, talán nem is helyeslőleg teszi. Jelenléte

állandóan nyomasztotta Pavel Nyikolajevicsot. Megpróbálta szóra bírni, megtudni, mi lakozik benne, vagy legalább azt, hogy mi a baja, de Sulubin csak egy-két kelletlen szóval válaszolt, még azt sem tartotta szükségesnek, hogy a daganatáról beszéljen.

Ha ült is, valahogy mindig olyan feszes pózban, nem pihenve, mint mások; mintha azzal is, hogy ül, nehéz munkát végzett volna, s Ruszanov ezt a feszességet is riadt éberségnek érezte. Néha elfáradt az üléstől, fölkelt, de a járás is fájdalmat okozott neki; bicegett néhány lépést, megállt, s csak állt félórákig, néha órákig is – ez is szokatlan és nyomasztó volt. Amellett nem tudott a saját ágya mellett állni, mert akkor elállta volna az ajtót, se középütt, mert akkor ott nem férnek el tőle, ezért a Kosztoglotov és Zacirko ablaka közti részt nézte ki magának. Ott magasodott, mint egy ellenséges őrszem, minden tevékenység fölé, amit Pavel Nyikolajevics űzött – akár evett, akár mondott vagy tett valamit. Végtelenül sokáig állt így, miközben alig érintette hátával a falat.

A mai vizit után is ezt tette. Éppen Oleg és Vagyim pillantásának kereszttüzében, úgy emelkedve ki a falból, mint egy dombormű.

Oleg és Vagyim pillantása, az ágyuk helyzetéből következően, gyakran találkozott, de szólni keveset szóltak egymáshoz. Először is, mert mind a kettőjüknek kavargott a gyomra, és nehezükre esett fölöslegesen beszélni. Másodszor, Vagyim rég belefojtotta a szót mindenkibe ezzel a megjegyzéssel:

– Elvtársak, ahhoz, hogy egy pohár vizet beszéddel föl lehessen melegíteni, halk beszéd esetében kétezer évre, hangos kiabálás esetében hetvenöt évre van szükség. De csak ha közben a meleg nem távozik el a pohárból. Ennek alapján mérjék föl, mennyi a haszna a fecsegésnek.

Amellett mindegyikük valami bántót mondott a másiknak, ha nem is szándékosan. Vagyim azt mondta Olegnak: „*Harcolni* kellett volna! Nem értem, miért nem harcoltak ott!” (Ami különben helyes megjegyzés volt. De Oleg még nem merte kinyitni a száját s elmondani, hogy igenis *harcoltak*.) Oleg meg azt mondta Vagyimnak: „Kinek őrzik az aranyat? Az apád az életét adta a hazáért, hát miért nem adnak neked?”

És ez is helyes megjegyzés volt. Maga Vagyim is egyre gyakrabban kérdezte ezt magától. De sértette, hogy mástól hallja-ezt a kérdést. Egy hónappal ezelőtt még fölöslegesnek ítélhette az anyja igyekezetét, az apja emlékére való hivatkozást pedig egyenesen kínosnak. De most, a csapdába szorult lábával, egyre jobban vergődött, s miközben várta a mama örömteli

sürgönyét, magában azt hajtogatta: Bárcsak sikerülne neki! Nem érezte igazságosnak, hogy az apja érdemeiért mentsék meg, ellenben háromszorosan igazságosnak érezte, hogy a saját tehetségéért tegyék ezt, amelyről azonban nem lehet tudomásuk azoknak, akik az arany fölött rendelkeznek. Olyan tehetséget őrizni magunkban, amely még csak most kéreget, csak bennünket feszít, kín és kötelesség, de meghalni ezzel a kitörni készülő tehetséggel sokkal tragikusabb, mint bárki másnak itt, ebben a kórteremben.

És Vagyim magányossága nem azért volt olyan fájón lüktető, mert nem volt mellette a mama vagy Gálja, mert nem látogatta senki, hanem mert se a körülötte lévők, se az orvosok, se azok, akik kezükben tartják a megmenekülését, nem tudták, mennyivel fontosabb lenne neki életben maradnia, mint bárki másnak.

Olyan hangosan dobolt ez az agyában, és úgy vergődött reménység és kétségbeesés között, hogy kezdte nem érteni azt, amit olvas. Elolvasott egy egész oldalt, és azon kapta magát, hogy nem érti, valahogy elnehezült, már nem bír úgy együttszökellni mások gondolataival mint kőszáli kecske a hegyekben. Dermedten ült a könyve fölött; ha valaki nézte, azt hihette, hogy olvas, de nem olvasott.

A lába csapdába szorult, s vele együtt az egész élete.

Így ült ott, s az ablakközben ott állt fölötte Sulubin a maga fájdalmával, a maga hallgatásával. Kosztoglotov is némán lógatta le fejét az ágyról.

Órák hosszat tudtak így hallgatni, mint a három mesebeli kócsag.

S furcsamód épp Sulubin, hármuk közül a leghallgatagabb kérdezte meg hirtelen Vagyimtól:

– Biztos benne, hogy nem gyötri agyon magát? Hogy szüksége van minderre? Éppen erre?

Vagyim fölnézett. Nagyon sötét, majdnem fekete szemét úgy meresztette az öregemberre, mintha nem akarná elhinni, hogy éppen az ő szájából hangzott el ez a hosszú kérdés. Vagy talán magán a kérdésen csodálkozott.

De semmi sem utalt arra, hogy a furcsa kérdés nem hangzott el, vagy hogy nem az öreg tette föl. Gyulladt, táskás szemével enyhén bandzsítva, kíváncsian nézett Vagyimra.

Felelni kellett. Azt tudta, hogyan kell felelni, de valahogy most nem érezte magában Vagyim a szokásos rugó szerű lökést, hogy feleljen a kérdésre. Úgy válaszolt, mint aki csak a régi megszokásnak enged. Halkan, jelentőségteljesen:

– Ez olyan... érdekes. Semmi mást nem ismerek a világon, ami érdekesebb lehetne.

Bárhogy vergődött is belül, bárhogy nyilallt, szaggatott is a lába, bármennyire fogyott is a végzetes nyolc hónap, Vagyim élvezetét lelte benne, hogy van tartása; mintha senki fölött nem lebegne a kétségbeejtő veszély, mintha mindnyájan szanatóriumban volnának, nem a Rákosztályon.

Sulubin leverten meredt a padlóra. Aztán mozdíthatatlan törzse fölött furcsa kört írt le a fejével, a nyakát pedig spirálisan megtekerte, mintha ki akarná csavarni a fejét, de nem tudná. S így szólt:, – Az nem érv, hogy „érdekes”. Kereskedni is érdekes. Pénzt csinálni és számlálni, vagyont gyűjteni, házat építeni és komfortosan berendezni szintén érdekes. Ezzel a magyarázattal a tudomány még nem emelkedik az önző és teljesen immorális foglalatosságok hosszú sora fölé.

Furcsa nézőpont. Vagyim megvonta a vállát.·

– De ha csakugyan érdekes? Ha semmi sincs, ami érdekesebb lenne?

– Itt a kórházban? Vagy egyáltalán?

– Egyáltalán.

Sulubin kifeszítette egyik kezének ujjait, melyek eközben maguktól ropogtak.

– Ebből az alapállásból soha nem fog semmi erkölcsöset létrehozni.

Ez már igazán fantasztikus ellenérv!

– A tudománynak nem is erkölcsi értékeket kell létrehoznia – magyarázta Vagyim. – A tudomány anyagi értékeket hoz létre. Ezért tartják. Mellesleg, maga milyen értékeket tart erkölcsösnek?

Sulubin egy hosszút pislantott. Majd még egyet.

– Ami az emberi lelkek kölcsönös megvilágosodását célozza – mondta lassan.

– De hiszen a tudomány épp ezt teszi – mosolygott Vagyim.

– Nem a lélekét! – ingatta az ujját Sulubin. – Ha azt mondja rá, hogy „érdekes”, akkor soha. Járt valaha egy kolhoz baromfitelepén?

– Nem én.

– Képzeljen el egy hosszú, alacsony pajtát. Sötét, mert az ablakok akkorák, mint egy-egy lőrés, és sűrű háló fedi őket, nehogy a csirkék kirepüljenek. Egy baromfigondozónőre kétezer-ötszáz csirkét bíznak. A padló földes, a csirkék szüntelenül kapirgálnak, a levegő olyan poros, hogy gázálarcot kellene fölvenni. Ráadásul egész idő alatt fő a nyitott kondérban

a romlott hering, képzelheti, micsoda bűz van. Váltótárs nincs. A munkaidő nyáron reggel háromtól sötétedésig tart. Harmincéves korára úgy néz ki az a nő, mintha ötven volna. Mit gondol, ennek a baromfigondozónőnek *érdekes?*

Vagyim csodálkozva vonta föl a szemöldökét:

– Miért kellene nekem a fejemet törni ezen a kérdésen?

Sulubin egyenesen rábökött az ujjával:

– Látja, ugyanígy gondolkodik egy kereskedő.

– Az a szerencsétlen épp a tudomány fejletlensége miatt szenved – talált rá egy erős érvre Vagyim. A tudomány fejlődésével minden baromfitelep kényelmes és jól felszerelt lesz.

– De maga addig is felüt reggel magának három tojást, igaz?... Sulubin behunyta a fél szemét: a másikkal annál kellemetlenebbül meredt rá. – Addig, amíg oda nem ér a fejlődés, nem volna hajlandó egy kicsit dolgozni is ott?

– Az nekik nem érdekes! – szólt közbe gorombán fektéből Kosztoglotov.

Ruszanov már előbb is észrevette, milyen magabiztosan vélekedik Sulubin a mezőgazdaságról: egyszer a gabona, kultúrákról magyarázott valamit, mire Sulubin közbeszólt és kiigazította. Most úgy gondolta, döf egyet rajta:

– Nem a Tyimirjazev Akadémián végzett véletlenül? Sulubin összerezzent, és Ruszanov felé fordította a fejét.

– De. Ott – bólintott meglepetten.

S hirtelen felfújta, megfeszítette, majd összehúzta magát, s azzal az ügyetlen, fölröppenni akaró s visszahanyatló madármozgással visszabicegett az ágyához.

– Akkor miért könyvtárban dolgozik? – szólt utána diadalmasan Ruszanov.

De ő már visszasüllyedt némaságába. Hallgatott, mint egy tuskó.

Nem becsülte Pavel Nyikolajevics az olyan embereket, akiknek élete pályája nem föl-, hanem lefelé tart.

28. Baj baj után

Lev Leonyidovics megjelenésének első pillanatában megállapította Kosztoglotov, hogy ez belevaló férfi. Nem lévén más dolga, alaposan megfigyelte a vizitek alkalmával. Ez a szemmel láthatóan soha nem a tükör előtt föltett sipka, ezek a túl hosszú kezek, melyeket olykor ökölbe szorít és elöl zárt köpenyének zsebébe süllyeszt, ez az enyhén csücsörített ajak – mintha füttyenteni szándékoznék –, ez a hatalmas erejét és félelmetes külsejét meghazudtoló tréfálkozó hangnem, ahogy a betegekkel beszélgetett, nagyon rokonszenvessé tette Kosztoglotov szemében, szeretett volna beszélgetni vele, s föltenni néhány olyan kérdést, melyre az itteni orvosnők egyike se tudott vagy akart válaszolni.

De nem volt mikor föltegye: a vizitek alatt Lev Leonyidovics senkit se látszott észrevenni a saját sebészeti betegein kívül, a sugárkezeltek mellett úgy ment el, mintha ott se lettek volna, a folyosókon meg a lépcsőn pedig sebtében válaszolt azoknak, akik köszöntek neki, de arcáról sohase tűnt el a gondterhelt kifejezés, és mindig sietett.

Egyszer pedig Lev Leonyidovics nevetve mondta az egyik betegre, aki először tagadott, azután mégis mindent bevallott: „Hát mégis köpött!” – és ezzel még jobban belopta magát Oleg szívébe. Mert ezt a szót ebben az értelemben nem mindenki ismerhette és használhatta.

Az utóbbi időben Kosztoglotov kevesebbet kószált a kórház területén, így még kevesebb alkalommal találkozhatott össze a sebész főorvossal. Egyszer azonban úgy adódott, hogy Lev Leonyidovics a szeme láttára kulccsal kinyitotta a műtő melletti kis szoba ajtaját és bement, tehát nyilvánvalóan egyedül volt ott. S Kosztoglotov kopogott a fehérre mázolt üvegen és benyitott.

Lev Leonyidovics közben már leült a szoba közepén álló egyetlen asztal melletti támlátlan székre, féloldalasan, annak jeléül, hogy nem sokáig marad, de máris írt valamit.

– Tessék? – emelte föl a fejét, mintha egy csöppet se csodálkoznék, csak azon tűnődnék közben, hogyan folytassa az írást.

Soha senkinek nem ér rá! Életek fölött kell dönteni egy perc alatt!

– Bocsásson meg, Lev Leonyidovics – szólalt meg Kosztoglotov olyan udvariasan, ahogy csak telt tőle. – Tudom, hogy nincs ideje. De magát

leszámítva nincs kitől. Mindössze két perc... megengedi?

A sebész bólintott. Látszott raj!a, hogy a maga problémáján töpreng.

– Én most hormonkezelést kapok... szinesztrol injekciókat intramuszkulárisan, az egyszeri dózis... – (Kosztoglotovnak ez volt a módszere, és büszke volt rá, hogy az orvosokkal az ő nyelvükön és az ő precizitásukkal beszélt, ily módon juttatva kifejezésre azt az igényét, hogy vele is őszinték legyenek.) – Az érdekelne, hogy a hormonkezelés hatása kumulálódik-e vagy sem.

A következő másodpercek már nem tőle függtek, s némán állt, szemét fentről az előtte ülőre szegezve, ezért úgy festett, mintha meggörnyesztené hórihorgas alakját”.

Lev Leonyidovics homloka ráncokba gyűrődött.

– Nem, dehogy, úgy tartják, hogy nem feltétlenül – felelte. De nem hangzott végérvényes válasznak.

– Én valahogy mégis így érzem – ellenkezett Kosztoglotov, mintha ezt akarná, vagy mintha már Lev Leonyidovicsnak se nagyon hinne.

– Nem, nem feltétlenül – mondta még egyszer ugyanolyan tétován a sebész, vagy mert ez nem az ő területe volt, vagy mert még nem volt ideje átkapcsolni.

– Számomra nagyon fontos, hogy tudjam – Kosztoglotov úgy nézett s úgy beszélt, mintha fenyegetőznék –, hogy ez után a ciklus után teljesen elvesztem-e a képességemet... szóval a nők irányában? Vagy csak egy bizonyos időre? Eltávoznak-e a szervezetemből ezek a beadott hormonok? Vagy örökre ott maradnak? Vagy bizonyos idő után ezt a hormonkezelést semlegesíteni lehet ellenkező injekciókkal?

– Nem, ezt nem ajánlom. Nem lehet. – Lev Nyikolajevics a csapzott fejű beteget nézte, de alapjában véve csak azt az érdekes sebhelyét látta. Elképzelte, milyen lehetett a friss vágás, mintha a sérültet most hozták volna be a sebészetre, és mit kellene vele csinálni. – Miért érdekli ez magát? Nem értem.

– Hogyhogy nem érti? – Kosztoglotov azt nem értette, mit lehet ezen nem érteni. Vagy egyszerűen orvosi státusához híven ez az akkurátus sebész is csak belenyugvásra készteti a beteget? – Nem érti?

Már túllépték a két percet is, az orvos és beteg kapcsolatát is, de Lev Leonyidovics éppen azzal a szerénységgel, amelyet azonnal észrevett és becsült benne Kosztoglotov, olyan bizalmasra halkított hangon, mintha régi barátjához beszélne, hirtelen így szólt, egyáltalán nem hivatalos modorban:

– Hallgasson ide, hát azt hiszi, a nők jelentik az élet egyetlen örömét? Hisz ettől rettenetesen megcsömörlik az ember... Csak akadályozza, hogy valami komolyat teljesíthessen...

Ezt egészen őszintén, sőt kicsit leverten mondta. Eszébe jutott, hogy élete legfontosabb pillanatában talán épp e miatt a mellékes energiapazarlás miatt nem volt képes elegendő erőt fölmutatni.

De Kosztoglotov nem érthette meg őt! Most nem bírta elképzelni, hogy ettől az érzéstől meg lehet csömörleni. Feje üresen ingott jobbra-balra, s a szeme is üresen meredt rá:

– Az én életemben semmi *komolyabb* nem maradt.

Nem, ez a beszélgetés nem volt betervezve az onkológiai kórház rendjébe. Nem volt szokás, hogy az élet értelméről konzultáljanak, ráadásul egy másik osztály orvosával. Benézett s szó nélkül bejött az a törékeny kis sebésznő, aki mindig magas sarkú cipőben s ettől enyhén imbolyogva járt. Egyenesen odament Lev Leonyidovicshoz, letett eléje egy laboratóriumi leletet, nekidőlt az asztalnak (Oleg messziről úgy látta, hogy inkább Lev Leonyidovicsnak), és minden megszólítás nélkül azt mondta neki:

– Figyeljen ide, Ovgyijenkónak tízezer a leukocitája. Lebegő hajszálainak vörhenyes felhője szorosan Lev Leonyidovics arca előtt úszott.

– Hát aztán? – vonta meg Lev Leonyidovics a vállát. – Ez még nem jelent leukémiát. Egyszerűen valamilyen leucocytosisra utal, amit röntgenterápiával el kell fojtani.

Erre a sebésznő még mondott valamit (és csakugyan szinte ráfeküdt a vállával Lev Leonyidovics kezére!). A megkezdett papír elárvultan hevert, a tétlen toll ide-oda ingott a sebész ujjai közt.

Olegnak nyilvánvalóan ki kellett volna mennie. Épp a legérdekesebb résznél szakadt félbe a régóta tervezgetett beszélgetés.

Andzselina megfordult, csodálkozott, hogy Kosztoglotov még mindig itt van, de a feje fölött Lev Leonyidovics is őrá nézett – némi humorral a szemében. Volt valami megnevezhetetlen az arcában, amitől Kosztoglotov úgy döntött, folytatja:

– Még azt is meg szerettem volna kérdezni, Lev Leonyidovics: hallott-e a nyírfagombáról? A csagáról?

– Igen – bólintott ő készséggel.

– És mi a véleménye róla?

– Nehezen tudnám megmondani. Feltételezem, hogy egyes daganatfajták érzékenyek rá. Például a gyomordaganatok. Moszkvában most megőrülnek

érte. Azt mondják, kétszáz kilométeres körzetben már mindet begyűjtötték az erdőkből, egy se maradt.

Andzselina fölegyenesedett, fogta a papírját, s megvető arckifejezéssel kivonult, ugyanazzal a fesztelen (és nagyon kellemes), imbolygó járással.

Kivonult, de sajnos, az iménti beszélgetést már megzavarta: a kérdéseire Oleg részben választ kapott, arra pedig, hogy mit adnak hozzá a nők az élethez, valahogy nem lett volna helyénvaló visszatérni.

Ám az a játékosan pajkos pillantás, amelyet Lev Leonyidovics Kosztoglotovra vetett, s ez a nagyon közvetlen viselkedés mégis megengedhetővé tette, hogy föltegye a harmadik, szintén nem egészen ártatlan kérdését:

– Lev Leonyidovics! Bocsásson meg a szerénytelenségemért. Ha tévedek, felejtsük el. Maga – hangját lehalkította, s összehúzta a fél szemét – nem járt *ott, ahol örökké táncolnak és dalolnak?*

Lev Leonyidovics fölélénkült:

– De.

– Ne mondja! – örvendezett Kosztoglotov. Akkor hát ebben egyenlők! – Melyik paragrafus alapján?

– Nem úgy voltam ott. Hanem mint szabad ember.

– Ó, mint szabad ember... – Kosztoglotov csalódottnak látszott.

Nem, egyenlőségről nincs szó.

– Miből találta ki?” – kíváncsiskodott a sebész.

– Abból az egyetlen szóból, hogy „köpött”. Meg, úgy rémlik, azt is mondta, hogy „szajré”.

Lev Leonyidovics nevetett:

– Hiába, nem lehet leszokni róla.

Egyenlők vagy sem, sokkal nagyobb egyetértés volt közöttük, mint az imént.

– Sokáig volt ott? – kérdezte, Oleg minden teketória nélkül. Még föl is egyenesedett, már nem látszott olyan kehesnek.

– Tán három évig. A sereg után oda küldtek, aztán már nem könnyű elszabadulni.

Ezt nem lett volna muszáj hozzátennie. De hozzátette. Hiába megtisztelő, nemes szolgálat, a rendes emberek valahogy mégis szükségesnek érzik, hogy mentegetőzzenek. Valahol mélyen mégis ott lapul az emberben ez a kiirthatatlan indikátor.

– Mint mi?

– Mint egészségügyi vezető.

Hohó! Ugyanaz, mint madám Dubinszkaja: élet és halál ura. De ő nem mentegetőzött volna. Ez pedig eljött onnan.

– Eszerint még a háború előtt végezte el az egyetemet? – kapaszkodott belé egy újabb kérdéssel, akár a bogáncs. Nem volt rá szüksége, hogy tudja, csak az elosztóbörtönbeli ösztön működött benne: hogy pár pillanat alatt, a cirkli két csapódása között áttekintse a mellé vetődött ember egész életét. – Mikor született?...

– Nem, én a negyedik évfolyam után önként jelentkeztem képesítés nélküli katonaorvosnak. – Lev Leonyidovics fölkelt a félig megírt papír mellől, hirtelen támadt érdeklődéssel odament Kosztoglotovhoz, s az ujjával végigtapogatta a sebhelyét. – *Onnan* van?

– Ühüm.

– Szépen varrták össze. Szépen... Rab orvos csinálta?

– Ühüm.

– Nem emlékszik a nevére? Nem Korjakov?

– Nem tudom, még az elosztóbörtönben történt. Ezt a Korjakovot milyen paragrafus alapján ítélték el? – kapaszkodott Oleg most már ebbe, hogy az ő dolgát is kiderítse.

– Azért ült, mert az apja a cári hadsereg ezredese volt. Ekkor bejött a japános szemű, fehér koronás nővér, és áthívta Lev Leonyidovicsot a kötözőbe. (Az operáltak első kötözésénél mindig jelen volt.)

Kosztoglotov megint összegörnyedt, és elindult a folyosón.

Még egy szaggatott vonalakkal tarkított életrajz. Sőt kettő. Bár a többit magától is kitalálhatja. Milyen sokféleképpen jutunk *oda*. Nem, nem ez a lényeg, hanem hogy fekszik az ember a kórteremben, megy a folyosón, sétál a kertben, s elmegy mellette vagy szembejön egy másik, és se neki, se annak nem jut eszébe, hogy megállítsa és rászóljon: „Fordítsd csak meg a hajtókádat!” Úgy van, ott a titkos jel! Aki viseli, az ott volt, köze volt hozzá, ismeri! Hányan lehetnek? De mind néma. S kívülről semmit se látni. Jól el van rejtve.

Micsoda őrület! Azt megérni, hogy a nő akadállyá váljék! Csakugyan idáig süllyedt az ember? El sem lehet képzelni.

Egyébként nincs minek örülni. Lev Leonyidovics nem tagadta olyan határozottan, hogy hinni lehessen neki.

Inkább be kell látni, hogy minden elveszett.

Minden.

Mintha a kötelet életfogytiglanra változtatnák. Életben marad, csak azt nem tudni, minek.

Elfelejtette, hova indult, megtorpant a lenti folyosón, s ott állt céltalanul.

Valamelyik ajtóban, tőle a harmadik ajtóban megvillant egy derékban nagyon szorosan megkötött, nagyon ismerős fehér köpeny.

Vega!

Erre jön! Légvonalban egész közel volt már, csak két ágyat kellett megkerülnie a fal mellett. De Oleg állva maradt, így még volt egy-két másodperce, hogy gondolkozzék.

Az óta a három nappal ezelőtti vizit óta olyan hűvös és hivatalos. Semmi baráti pillantás.

Oleg először azt gondolta, vigye el az ördög, ő is így tesz. Köszön és... Még hogy magyarázkodjék és hízelegjen!

De sajnálta. Sajnálta megbántani. És önmagát is sajnálta. Úgy fognak elmenni egymás mellett, mint két idegen?

Ő a hibás? Nem, Vega a hibás: becsapta az injekciókkal, rosszat akart neki. Ő az, aki megtagadhatná tőle a bocsánatát.

Anélkül, hogy egymásra néztek volna (de látták egymást), egy vonalba kerültek, és Oleg, szándéka ellenére, megszólalt halkan, kérlelőn:

– Vera Kornyiljevna...

(Hülye hangnem, de jólesik.)

A doktornő ridegen fölnézett és meglátta.

(Ugyan miért bocsátana meg neki?)

– Vera Kornyiljevna... nem akar nekem... még egy vérátömlesztést adni?

(Mintha megalázkodnék. És mégis jólesik.)

– De hiszen tiltakozott ellene! – nézett föl rá ugyanazzal az engesztelhetetlen, rideg pillantással, de valami bizonytalanság rebbent meg a szemében. Abban a kedves, tejeskávébarna szemében.

(Jól van, a maga szempontjából tulajdonképpen nem hibás. És nem lehet ugyanabban a kórházban ilyen idegenül létezni egymás mellett.)

– De *akkor* tetszett. Még szeretnék.

Mosolygott. A sebhelye ettől megtört, de rövidebb lett. (Most meg kell bocsátani, majd később tisztázzák valamikor.)

Valami mégiscsak átsuhant Vega szemén. Valami megbánásféle.

– Talán holnap hoznak.

Valamilyen láthatatlan oszlopra támaszkodott, de az mintha megroggyant vagy olvadozni kezdett volna a keze alatt.

– De csak ha maga adja! Csakis maga! – követelte hevesen Oleg. – Különben nem hagyom!

De Vega kitért előle, nem akart látni többet, és némán megrázta a fejét:

– Majd ahogy adódik.

És elment mellette.

Kedves, akkor is kedves.

De hát mit akar ő? Mit akarhat életfogytiglanra ítélve? Értetlenül állt az ágyak közében, és megpróbált visszaemlékezni, hova is készült.

Megvan! Gyomkát akarta meglátogatni.

Gyomka egy kis kétágyas szobában feküdt, de a másik beteg már eltávozott, az újat meg csak holnapra várták az őrzőből. Addig Gyomka egyedül van.

Már egy hét telt el, és még mindig ugyanolyan hevesen fájt az amputált lába. A műtét maga a múltba merült, de a lába tovább élt és gyötörte, mintha még mindig megvolna, sőt Gyomka külön-külön érezte minden egyes ujját.

Megörült Gyomka Olegnak – mintha a bátyja jött volna el. Ők voltak a rokonai: a régi kórterembeli barátok. Meg még az asszonyok hoztak neki ezt-azt; ott volt szalvétával letakarva az éjjeliszekrényén. Kintről nem jöhettek hozzá, nem is hozhattak semmit.

Gyomka hanyatt fekve pihentette a lábát, illetve azt, ami maradt belőle: a fél combját és az óriási kötést. De a feje és a keze szabadon mozgott.

– De rendes tőled, Oleg! – s megszorította a feléje nyúló kezét. – Ülj le, mesélj. Mi újság a kórteremben?

Az elhagyott emeleti kórterem volt a megszokott világa. Itt lent a nővérek is mások, a takarítónők is mások, a rend is más. És egész idő alatt veszekszenek, hogy ki mit köteles és mit nem köteles csinálni.

– A kórteremben? – Oleg elnézte a fiú kicsire zsugorodott, szánandó arcát, melyről kétoldalt mély gödröket hagyva fogyott el a hús, szemöldökcsontja, orra és álla kihegyesedett, mintha megfaragták volna. – Semmi különös.

– A *káder* ott van?

– A káder? Ott.

– És Vagyim?

– Vagyim cefetül áll. Nem sikerült aranyat szerezni. Áttételektől tartanak.

Gyomka homloka fölgyűrődött – mintha Vagyim az öccse lenne.

– Szegény feje.

– Úgyhogy, Gyomka, vess keresztet, amiért a tiédet időben lekapták.
– Még nálam is lehetnek áttételek.
– Most már aligha.
Ki mit láthat előre? Még az orvosok se tudják: elindultak-e vagy nem ezek a pusztító, magányos sejtek, ezek az ellenséges deszanthajók a sötétben? S hol kötöttek ki?
– Adnak röntgent?
– Kerekes kocsin visznek oda.
– Most már, barátom, világos a jövőd: meg kell gyógyulni, megtanulni mankóval járni.
– Két mankóval.
Már mindent átgondolt szegény árva. Azelőtt is olyan felnőttesen komoly volt, most még jobban megkomolyodott.
– Hol csinálják meg a mankókat? Ugyanitt?
– Az ortopédián.
– Legalább ingyen?
– Igen, megírtam a kérvényt. Miből fizetnék?
Sóhajtottak. Azoknak a belenyugvó sóhajával, akik évről évre semmi jót nem látnak.
– Hogy tudod jövőre befejezni a tizediket? – Ha belegebedek, akkor is muszáj.
– De miből fogsz élni? A géphez nem állhatsz oda.
– Megígérték a rokkantságit. A második vagy harmadik fokot, még nem tudom.
– Mit jelent a harmadik? – Kosztoglotovnak fogalma sem volt a rokkantsági besorolásokról, mint ahogy más polgári törvényekről se.
– Éhen halni sok, megélni kevés.
Mindent átgondolt már Gyomka, Alaposan megtaposta az élet, de azért csak kievickél alóla.
– És az egyetem?
– Majd igyekeznem kell.
– Irodalom szakra?
– Aha.
– Hallgass ide, Gyomka, komolyan mondom, tönkreteszed magad. Foglalkozz rádiókkal: nyugodtan élhetsz, és még meg is szedheted magad.
– A franc a rádiókba! – prüszkölt Gyomka, – Én az igazságot szeretem.
– Nahát, majd javítod a rádiókat és igazat mondasz, te szamár!

Nem jutottak egyetértésre. Még beszélgettek erről-arról. Szóba kerültek Oleg dolgai is. Ez is teljesen felnőttes vonása volt Gyomkának: ez a mások iránti érdeklődés. A fiatalság többnyire magával van elfoglalva. Oleg pedig úgy számolt be a helyzetéről, mint egy felnőttnek.

– Te is elég szarul állsz – mormogta Gyomka.

– Gondolom, nem cserélnél velem, igaz?

– Tudja az ördög...

Nagyjából az derült ki, hogy Gyomka még másfél hónapig elténfereg itt a röntgennel meg a mankózással, és májusra kiírják.

– Hová mész legelőször?

– Az állatkertbe! – Gyomka fölvidult. Annyit mesélt már Olegnak erről az állatkertről. Ott álldogáltak egymás mellett a kórház tornácán, és Gyomka teljes bizonyossággal mutatta, hogy ott, a folyón túl, a sűrű fák mögött bújik meg az állatkert. Mennyit olvasott, hallott a rádióban Gyomka a különféle vadállatokról, de soha nem látott még a saját szemével se rókát, se medvét, még kevésbé tigrist meg elefántot. Olyan helyeken lakott, ahol nem volt se erdő, se állatkert, se cirkusz. Régóta dédelgetett álma, hogy megismerkedjék a vadállatokkal, s ez a vágy semmit se csökkent az évek múlásával. Valami különöset várt ettől a találkozástól. Azon a napon, amikor nyilalló, szaggató lábával eljött ide, hogy befeküdjék a kórházba, az volt az első dolga, hogy elmenjen az állatkertbe, de épp szünnap volt. – Tudod mit, Oleg? Hisz téged nemsokára kiírnak, igaz?

Oleg görnyedten ült mellette.

– Valószínűleg. A vérem nem bírja. Állandóan kavarog a gyomrom.

– És nem mész el az állatkertbe?! – Gyomka ezt el sem tudta képzelni. Különben rosszabb véleménnyel lett volna Olegról.

– De. Valószínűleg elmegyek.

– Feltétlenül menj el! Kérlek! És tudod mit, írj nekem utána egy lapot, jó? Mibe kerül az neked? Én meg hogy örülnék neki! Elmész? Megírod, milyen állatok vannak ott, melyik a legérdekesebb, jó? Így én is egy hónappal előbb fogom tudni. Elmész? Azt mondják, krokodilok is vannak, meg oroszlánok...

Oleg megígérte.

Elment (hogy lefeküdjék), Gyomka pedig még sokáig nem vette kezébe a könyvét a csukott ajtajú kis szobában. A plafonra meredt, majd az ablakra, és gondolkodott. Az ablakon át semmit se láthatott: sugaras rács fedte, és a kórház kertjének falára nyílt. Még a napos csík is hiányzott most a falról, de

nem látszott borúsnak az idő mintha könnyű fátyolfelhő fedte volna az eget. Alighanem afféle bágyadt tavaszi nap volt, se nem nagyon meleg, se nem derült, amikor a tavasz szorgalmasan, de nesztelenül végzi a dolgát.

Gyomka mozdulatlanul feküdt, és kellemes dolgokra gondolt: hogy majd az amputált lábát fokozatosan nem fogja érezni, hogy megtanul gyorsan és ügyesen mankózni, hogy milyen lesz az az utolsó áprilisi nap – egészen nyárias, és majd reggeltől az esti vonat indulásáig járkál az állatkertben, hogy milyen sok ideje lesz ezentúl, hogy gyorsan és jól elvégzi majd a középiskolát, és sok fontos könyvet elolvas, azokat is, amiket eddig elmulasztott.

Nem lesznek többé ezek az elvesztegetett esték, amikor a fiúk táncolni mennek, ő meg csak tipródik, hogy elmenjen-e, hiszen nem tud táncolni. Nem lesznek többé ilyen gondjai. Fölgyújtja a villanyt és tanul.

Ekkor kopogtak.

– Szabad! – szólt Gyomka, (Ezt a „szabad”-ot olyan élvezettel mondta ki. Még sohasem lakott olyan helyen, ahol kopogni kellett volna, mielőtt bejönnek hozzá.)

Az ajtó kitárult, és Aszja jött be rajta.

Nem is bejött, hanem berontott, mintha üldöznék, de amikor becsukta maga mögött az ajtót, ott maradt, egyik keze a kilincsen, a másikkal a pongyoláját fogta össze.

Egyáltalán nem az az Aszja volt, aki „beszaladt három napra kivizsgálásra”, és akit ezalatt a stadion jégpályáján vártak. Megsápadt és elhervadt, s még a szalmasárga haja is, amely nem tudott ilyen gyorsan megfakulni, szánalmasan lógott a nyakába.

A pongyolája viszont ugyanaz volt, az az undorító, gomb nélküli hacuka, melyet már isten tudja, hányan viseltek, miféle katlanokban főztek ki. Most jobban illett rá, mint azelőtt.

Aszja szemöldöke aprókat rándult, miközben Gyomkára nézett: jó helyre jött-e be, ne fusson-e tovább?

De Gyomkához sokkal közelebb állt ez a letört Aszja, aki most nem látszott egy egész osztállyal idősebbnek, se három távoli-utazással és bőséges élettapasztalattal gazdagabbnak.

Megörült neki:

– Aszja! Ülj le! Mi van veled?

Ez alatt az idő alatt nemegyszer fecserésztek, a lábát is megbeszélték (Aszja keményen kitartott amellett, hogy ne hagyja levágni). A műtét után

is kétszer meglátogatta, almát és süteményt hozott. Már a legelső estén is közvetlenek voltak, de azóta még sokkal közvetlenebbé váltak egymáshoz. És Aszja, ha nem is mindjárt, de fokozatosan bevallotta neki, hogy mi a baja: a jobb melle fáj, valamilyen csomókat találtak benne, röntgennel kezelik, meg tablettákat is adnak.

– Ülj le, Aszja! Ülj le!

Levált az ajtóról, s kezét végighúzva a falon, mintha támaszkodna vagy tapogatóznék, odajött a Gyomka ágyának fejénél álló, támlátlan székhez.

Leült.

Leült és nem Gyomka szemébe nézett, hanem mellé, a takaróra. Nem fordult felé, és ő se tudta annyira kitekerni a nyakát.

– Mi van veled? – Eljött a napja, hogy ő az öregebb! A föltámasztott párnáról fölemelte rá a-fejét, csak a fejét, különben fekve maradt.

A lánynak remegni kezdett a szája széle, s verdestek a pillái.

– Aszenyka! – csak ennyit tudott Gyomka mondani (annyira megsajnálta, különben nem merte volna így szólítani), mire azonnal a párnájára ejtette a fejét, az övé mellé, s hajának boglyája a fülét csiklandozta.

– Na, Aszenyka! – kérlelte Gyomka, s tapogatózni kezdett a takarón: ‘a kezét kereste, de nem látta, nem találta.

Ő pedig belezokogott a párnába.

– Mondd már meg, mi van veled!

De már magától is majdnem kitalálta.

– Le-vág-ják!...

És csak zokogott, zokogott. Majd fölnyögött:

– Ja-aj...

Gyomka még sohasem hallott ilyen keservesen elnyúló jajkiáltást.

– Hátha mégse? – próbálta vigasztalni. – Hátha megúszod anélkül?

De érezte, hogy erre a jajkiáltásra nincs vigasz.

A lány csak sírt, zokogott a párnájába. Már érezte, hogy egészen átnedvesedett mellette.

Végre megtalálta a kezét, és simogatni kezdte.

– Aszenyka! Hátha megúszod?

– Ne-em... Péntekre tűzték ki.

És akkora nyögés szakadt ki belőle, hogy Gyomkának majd megszakadt a szíve.

Nem látta kisírt arcát, csak a haja terült szét közvetlenül a szeme előtt. Az a puha, csiklandozó haja.

Kereste Gyomka, mit mondhatna, de nem bírta összeszedni. Csak jó erősen megszorította a kezét, hogy hagyja abba a sírást. Jobban sajnálta, mint saját magát.

– Miért... éljek? – zokogta Aszja. – Miért?!

S bár erre a kérdésre elő tudott bányászni valami emlékfélét az agyából, nem tudta volna pontosan megfogalmazni. De ha tudta volna is, Aszja keserves jajszavából ítélve, se ő, se más nem tudta volna úgyse meggyőzni. A lány tapasztalataiból csak az következhetett, hogy nincs miért élnie.

– Kinek... kellek ezután? – zokogta el-elfúlva, vigasztalanul. – Kinek?

S megint a párnába fúrta az arcát; már Gyomka arcát is eláztatta.

– De hiszen – szólalt meg, és csak szorította, szorította a kezét – tudod, mikor házasodik össze két ember... Ha egyezik a fölfogásuk... a természetük...

– Melyik bolond szeret valakit a természetéért?! – ágaskodott föl a lány dühösen, ahogy a ló emeli föl mellső lábait, még a kezét is kitépte, s Gyomka csak most látta meg nedves, kivörösödött, foltos, haragos és oly szánni való arcát. – Kinek kellek a fél mellemmel? Kinek?! Tizenhét éves koromban? – kiabált vele, mintha mindenről ő tehetne.

Ö pedig még a vigasztalásban is ügyetlen volt.

– Hogy megyek majd a *strandra?!* – jajdult föl megint a lány, az új gondolattól ledöfve. – Hogyan?! – S mintha eltörték volna a derekát, törzse és a két keze közé szorított feje az ágyról a föld felé zuhant.

Egyszerre elviselhetetlennek érzett minden fürdőruhát, akár vállpántos, akár pánt nélküli, egybeszabott vagy kétrészes, minden mostani vagy jövőbeli divatot követő fürdőruhát, narancssárgát vagy kéket, meggyvöröset vagy tengerzöldet, egyszínűt vagy csíkosát, háromszög vagy kerek kivágásút – mindet, amit még nem vett meg, de tükör előtt fölpróbált, és most már sohase fog megvenni.

S létezésének épp ezt az elemét – azt, hogy soha többé nem mehet ki a strandra – látta most a legkegyetlenebbnek, a legszégyenletesebbnek. Éppen emiatt vesztette el minden értelmét az élet.

Gyomka pedig ügyetlenül, ide nem illően motyogta föltámasztott párnája magasából:

– Tudod, ha senkinek se kellesz... persze tudom, hogy milyen vagyok én most... de én mindig szívesen elveszlek, ezt ne felejtsd el...

– Hallgass ide, Gyomka! – emelkedett föl s fordult felé tágra nyílt, könnytelen szemmel Aszja, akin egy új gondolat cikázott át. – Hallgass ide:

te vagy az utolsó! Te vagy az utolsó, aki még láthatja és megcsókolhatja! Már soha senki nem fogja megcsókolni! Gyomka! Legalább te csókold meg! Legalább te!

Kitárta a pongyoláját, amely már magától is szétnyílt, és miközben megint kitört belőle a sírás, félrehúzta a hálóinge nyakát, és kibuggyant belőle a halálra ítélt jobb mellecskéje.

Úgy fénylett föl, mint a nap, amikor egyenesen be süt. Fölragyogott, lángra gyúlt tőle az egész szoba! És a bimbó halvány pirosa – nagyobb volt, mint amilyennek Gyomka képzelte – elébe úszott, és a szeme nem bírta ki ezt a rózsapírt.

Aszja egészen közel hajolt a fejéhez, és így maradt.

– Csókold meg! Csókold! – várta, követelte.

Ő pedig magába szívta testének neki ajándékozott melegét, és mint egy kismalac, hálásan és lelkesen döfködni kezdte lázas ajkával ezt a fölébe ömlő, puha, hajlékony felületet, amely még megőrizte természet adta formáját, és amelynél szebbet és simábbat se rajzolni, se faragni nem lehet.

– Nem fogod elfelejteni?... Nem fogod elfelejteni... hogy volt? És hogy milyen volt?

Aszja könnyei Gyomka rövidre nyírt hajára hullottak. Nem vonta, nem húzta el a mellét, a fiú pedig újra meg újra visszatért ahhoz a rózsapírhoz, s úgy fogta lágyan az ajka közé, ahogy a majdani kisbabája már sohasem fogja.

Senki nem jött be, ő pedig csókokkal árasztotta el ezt a föléje bomló csodát.

Ma még csoda. Holnap pedig a vödörbe kerül.

29. Kemény szó, lágy szó

Mihelyt Jura megjött a kiszállásról, bement az apjához, és két teljes óráig maradt nála. Előzőleg Pavel Nyikolajevics hazatelefonált, hogy Jura hozzon be meleg cipőt, kabátot és kalapot: torkig volt ezzel az undorító kórteremmel, ezekkel a tuskókkal az ágyakon, a hülye beszélgetéseikkel, de az előcsarnokot is éppúgy utálta, és bár még nagyon gyönge volt, friss levegőre vágyott.

Így is tettek. A daganatot könnyedén beburkolták a sálba, s bár még érezte, ha mozgatta a fejét, de most sokkal kevésbé. A kórház ösvényein senkivel se találkozhatott, vagy ha mégis, úgyse ismernék föl ebben a vegyes öltözékben, s Pavel Nyikolajevics minden elfogódottság nélkül sétált. Jura karon fogta az apját. Pavel Nyikolajevics erősen rátámaszkodott. Nagyon kellemes volt rakosgatni a lábát a tiszta, száraz aszfalton, és ami a fő: ebből is a gyors visszatérést érezte ki – először pihenni kedves és megszokott otthonában, azután az élvezettel végzett tevékeny munkában. Pavel Nyikolajevicsot nemcsak a kezelés fárasztotta, hanem ez az ostoba kórházi tétlenség is, az, hogy megszűnt a hatalmas és fontos mechanizmus szükséges és fontos alkatrésze lenni, s emiatt úgy érezte, mintha elvesztette volna minden erejét és minden jelentőségét. Szeretett volna mielőbb visszamenni oda, ahol szeretik, és ahol nélküle nem boldogulnak.

Ezen a héten váratlanul visszatért a hideg, eső is esett, de mától fogva ismét melegedni kezdett az, idő. Az épületek árnyékában még hűvös volt, még a föld nyirkos de a nap oly melegen sütött, hogy Pavel Nyikolajevics alig bírta magán tartani az átmeneti kabátját, és egyenként kigombolta a gombjait.

Különösen alkalmasnak látszott a pillanat, hogy komolyan beszéljen a fiával: ez a szombat a kiszállás utolsó napjának számított, úgyhogy nem kellett munkába sietnie. Még kevésbé sietett Pavel Nyikolajevics. A fia ügye ugyanis rosszul állt, már-már veszélyessé vált – ezt érezte az apai szív. És most, a megérkezés után a fiú lelkiismerete sem volt tiszta, minduntalan félrevonta a tekintetét, nem nézett szembe az apjával. Ez gyerekkorában sohasem volt szokása Jurának, aki egyenes lelkű kisfiú volt, csak az egyetemi években vette föl, és éppen az apjával szemben. Ez a kitérés vagy

szégyenlősség bosszantotta Pavel Nyikolajevicsot, néha rá is kiáltott: „Emeld már föl a fejed!”

De ma úgy határozott, hogy tartózkodik a kemény szavaktól, és csakis tapintatosan fog beszélni. Megkérte Jurát, mondja el részletesen, mit csinált, mivel tűnt ki mint a köztársasági ügyészségi felügyelet képviselője azokban a távoli városokban.

Jura mesélni kezdett, de nem valami nagy kedvvel. Egyik eset, másik eset, s közben minduntalan félrevonta a szemét.

– Beszélj csak, beszélj!

Leültek egy fölszáradt padra a napon. Jurán bőrdzseki és meleg szövetsapka volt (arra nem lehetett rákényszeríteni, hogy kalapot hordjon), és komolynak, bátornak látszott, de a belső gyöngeség lerontotta a hatást.

– Volt még egy eset egy sofőrrel... – mondta, s szemét a földre szögezte.

– Miféle sofőrrel?

– A sofőr a télen élelmiszert szállított a szövetkezeti boltoknak. Hetven kilométert kellett megtennie, és félúton hóviharba került. Mindent elborított a hó, a kerekek egy helyben forogtak, erősen fagyott, és sehol senki. Több mint egy napig tombolt a vihar. Nem bírta ki a fülkében, otthagyta a teherautót, ahogy volt, az áruval együtt, és elment szállást keresni. Reggelre elült a vihar, visszament egy traktorral, de akkorra hiányzott egy láda csőtészta.

– És a kocsikísérő?

– Az is ő volt. Egyedül járt.

– Micsoda hanyagság!

– Persze.

– És eladta a saját zsebére!

– Apa, ez a láda makaróni túl sokba került neki! – Jura most mégis ráemelte a szemét. Baljós, csökönyös kifejezés ült ki az arcára. – Ezért a ládáért öt évet sóztak rá. Voltak ott vodkás ládák is, de azokból nem hiányzott.

– Nem szabad ilyen hiszékenynek és naivnak lenni, Jura! Ki más vihette el abban a hófúvásban?

– Talán lovon ment arra valaki, ki tudja? Reggelre-nem maradt nyom.

– Ha nem, ő lopta is el, de otthagyta a posztját! Hogy lehet csak úgy otthagyni azt, ami az államé?!

Az ügy világos, az ítélet példás, sőt inkább keveset adtak! Pavel Nyikolajevics amiatt indult föl, hogy ez a fia előtt nem világos, hogy meg

kell neki magyarázni. Általában erőtlen, de ha valami butaságot akar bebizonyítani, egyszerre olyan csökönyös lesz, mint a szamár.

– Apa, most képzeld el: hóvihar, mínusz tíz fok, hogy éjszakázhatna a fülkében? Hisz ez maga a halál!

– Mi az, hogy a halál? Mi az, hogy a halál? Minden őr...

– Az őrt két óra múlva leváltják.

– És ha nem váltják le? És a fronton? Akármilyen idő van, az emberek kitartanak, ha kell, meghalnak, de a posztjukat nem hagyják ott! – Pavel Nyikolajevics még az ujjával is arrafelé mutatott, ahol kitartanak, nem mennek el. – Gondold meg, mit beszélsz! Ha ennek az egynek megbocsátanak, minden sofőr ott fogja hagyni a posztját, és az egész országot széthordják, hát nem érted?

Nem, Jura nem értette! Konok hallgatásából tudni lehetett, hogy nem érti.

– Jól van, ez a te gyerekes véleményed, ifjúkori tévedés, elmondhattad valakinek, de remélem, írásban nem fejezted ki.

A fia némán mozgatta agyonharapdált ajkát.

– Én... írásban tiltakoztam. Fölfüggesztettem az ítéletet.

– Fölfüggesztetted?! Fölül fogják vizsgálni az ügyet?

Ajjaj! Ajjaj... – Pavel Nyikolajevics a fél arcát eltakarta a kezével. Ettől félt! Jura az ügyet is, magát is tönkretette, sőt az apjára is árnyékot vet a dolog. Pavel Nyikolajevicsot fölzaklatta a keserves apai tehetetlenség, amikor se az eszét, se az ügybuzgalmát nem képes átadni ennek a szájtátinak.

Fölállt. Jura szintén, és megindultak; Jura megint bele akart karolni, hogy támogassa, de Pavel Nyikolajevicsnak a két keze is kevés volt ahhoz, hogy megértesse a fiával, mekkora hibát követett el.

Először a törvényt, a törvényességet, az alapok megingathatatlanságát magyarázta el neki, melyeket nem szabad meggondolatlanul kikezdeni, különösen akkor nem, ha az ügyészi felügyeletnél akar dolgozni az ember. Elmondta, hogy minden igazság konkrét, ezért törvény ide, törvény oda, mindig tisztázni kell a konkrét helyzetet, a körülményeket, azt, hogy mit követel az adott pillanat. Különösen azt igyekezett megértetni vele, hogy az államapparátus minden hatósága és minden ága között szerves összefüggés van, ezért ha az isten háta mögé küldik is ki köztársasági fölhatalmazással, nem szabad túlbecsülnie magát, ellenkezőleg, érzékenyen számolnia kell a helyi viszonyokkal, és ha csak nem muszáj, nem szabad szembeszegülni a helyi munkatársakkal, akik nála jobban ismerik ezeket a viszonyokat és

követelményeket, és ha öt évet sóztak a sofőr nyakába, akkor az adott helyen erre volt szükség.

Közben beértek az épületek árnyékába, majd kijöttek belőle, egyenesen és kanyargós ösvényeken ballagtak, aztán a folyó mentén. Jura hallgatta, hallgatta, csak egyszer szólalt meg:

– Nem fáradtál el, apa? Ne üljünk le megint?

Beszélhet neki az ember! Azonkívül, hogy a fülkében mínusz tíz fok volt, semmit se tartott fontosnak az egészből.

Pavel Nyikolajevics természetesen elfáradt és ki is melegedett a kabátban, ezért újból leültek egy padra a sűrű bokrok között, de csak az ágak voltak sűrűk, szabadon fújt át köztük a szél, mert még csak a levelek csúcsai bújtak ki a rügyekből. Kellemesen sütött a nap. Pavel Nyikolajevics séta közben nem tette föl a szemüvegét, pihentette az arcát, pihentette a szemét. Félig összezárta a szemhéját, és szótlanul ült a napon. Lent, a szakadékban úgy zuhogott a folyó, mint a hegyek közt. Pavel Nyikolajevics hallgatta, melegedett és arra gondolt: mégis milyen jó dolog visszatérni az életbe, s biztosan tudni, hogy nemsokára minden kizöldül, és ő élni fog, sőt jövő tavasszal is!

De teljes képet kell alkotnia Juráról. Össze kell szednie magát, de nem szabad haragudnia, nehogy elijessze. S egy kis pihenés után arra kérte, hogy folytassa, meséljen más ügyekről is.

Jura, minden gátlásossága ellenére, nagyon jól tudta, mi az, amiért az apja meg fogja dicsérni, s mi az, amiért megszidja. Másodiknak egy olyan esetről számolt be, amelyet az apja csak helyeselhetett. De egész idő alatt elnézett a feje mellett; nem tanult meg hazudni, és az apja érezte, hogy még valamilyen ügyet rejteget.

– Mondj el, mondj el mindent! Hiszen értelmes tanácsokon kívül semmi egyebet nem adhatok neked. Hiszen jót akarok neked. Azt akarom, hogy ne kövess el hibát.

Jura sóhajtott, s belekezdett a következő történetbe. Az ellenőrzés során sok régi bírósági könyvet és dokumentumot kellett átnéznie, még öt évvel ezelőttieket is. És észrevette, hogy sok helyütt, ahol egy-, két-, háromrubeles illetékbélyegnek kellett volna lenni, nem volt semmi. Azaz a nyomok látszottak, de valaki leszedte őket. Hová tűnhettek? Jura elkezdte törni a fejét, lapozgatta az iratokat, és az újabb iratokon olyan bélyegeket fedezett föl, amelyek egy kicsit be voltak szakadva. És rájött, hogy a két lány valamelyike, Kátya vagy Nyina, akiknek belépésük van ezekbe az

irattárakba, régi bélyegeket ragaszt föl újak helyett, s az ügyfelektől kapott pénzt zsebre teszi.

– Most mondd! Ménnyi kiskapu! – csapta össze a kezét Pavel Nyikolajevics. – Mennyi módja van, hogy megrabolják az államot! Nem is gondolná az ember!

De Jura ezt a nyomozást csöndben folytatta le: senkinek egy szót se! Elhatározta, hogy a végére jár, melyik a sikkasztó kettejük közül, s e célból látszólag udvarolni kezdett először Kátyának, aztán Nyinának. Mind a kettőt elvitte moziba, aztán hazakísérte; akinél értékes berendezést, szőnyeget lát, az a tolvaj.

– Jól kifundáltad – csapott a tenyerébe Pavel Nyikolajevics, és mosolyra derült. – Okosan! Mintha csak szórakoznál, közben végzed a dolgod. Derék dolog!

De Jura azt a fölfedezést tette, hogy ez is, az is-az egyik a szüleivel, a másik a kistestvérével – szűkösen él: nemhogy szőnyegük, de sok minden egyebük sincs, ami nélkül, Jura fogalmai szerint, érthetetlen, hogy tudnak élni. Addig-addig töprengett, amíg elmondta az egészet a bírónak, de mindjárt arra kérte, ne terelje törvényes útra a dolgot, egyszerűen figyelmeztesse a lányokat. A bíró nagyon megköszönte Jura diszkrécióját; a nyilvánosság neki se használt volna. Behívták először az egyik, azután a másik lányt, és órák hosszat mosták a fejüket. Mind a kettő bevallott mindent. Nagyjából havonta egy százast tettek zsebre.

– Föl kellett volna jelenteni őket! Föl kellett volna jelenteni! – Pavel Nyikolajevics annyira elkeseredett, mintha ő követett volna el mulasztást. Bár a bírót csakugyan nem szabad bántani, Jura ebben diplomatikusan járt el. – Legalábbis vissza kellett volna velük fizettetni!

Jura a végére teljesen elvesztette a kedvét. Maga se értette ezt az ügyet. Amikor bement a bíróhoz, és azt ajánlotta, hogy ne csináljon ügyet a dologból, tudta és érezte, hogy nagylelkűen cselekszik, és büszke volt magára. Elképzelte azt az örömöt, amit a lányok éreznek majd a nehéz vallomás után, amikor büntetést várnak, és ehelyett megbocsátanak nekik. És a bíróval versengve szidta őket, hogy mekkora szégyen és aljasság, amit tettek, élvezte saját szigorú hangját, és a maga huszonhárom évnyi életéből hozott föl példákat: hogy mennyi becsületes embert ismer, akiknek minden lehetőségük megvolna rá, hogy lopjanak, mégse teszik. Jura kemény szavakat vagdosott a lányok fejéhez, abban a tudatban, hogy majd a megbocsátás megszépíti őket. Megbocsátottak nekik, a lányok elmentek, de

az elkövetkező napokban egyáltalán nem azzal a ragyogó mosollyal fogadták Jurát, s nemhogy odamentek volna hozzá megköszönni nemes lelkű cselekedetét – lehetőleg észre se vették. Ez megdöbbentette. Egyszerűen nem értette! Még azt se mondhatja, hogy nem tudják, milyen sorstól szabadultak meg. Hiszen bíróságon dolgoznak, mindent jól tudhatnak. Nem bírta megállni, odament Nyinához, és ő kérdezte meg, örül-e. S mit válaszolt Nyina? Azt, hogy „minek örüljek? Más munkát kell keresnem. Ebből a fizetésből nem tudok megélni". Kátyát pedig, aki különben kellemesebb teremtés, még egyszer el akarta vinni moziba. És mit mondott Kátya? „Nem. Én becsületesen szoktam szórakozni. Így nem tudok."

Ezzel a rejtvénnyel jött vissza a kiszállásról, és még mindig törte rajta a fejét. A lányok hálátlansága mélységesen bántotta. Tudja, hogy az élet bonyolultabb, mint amilyennek nyílt szívű, elvhű gondolkodású apja képzeli, de úgy látszik, még annál is bonyolultabb. Mit kellett volna tennie? Nem kímélni őket? Vagy nem szólni, sőt észre se venni ezeket az újra fölragasztott bélyegeket? Akkor mire jó az egész munkája?

Az apja nem kérdezett többet, s Jura szívesen vette, hogy hallgathat.

Az apja pedig ebből az újabb elügyetlenkedett históriából végképp azt a következtetést vonta le, hogy ha az ember már gyerekkorában nem elég gerinces, akkor nem is lesz soha. A tulajdon fiára nehezen tudott volna haragudni, inkább sajnálta. Nagyon sajnálta.

Úgy látszik, túlságosan sokáig üldögéltek. Pavel Nyikolajevicsnak fázni kezdett a lába, meg nagyon kívánkozott már az ágyba. Arcát odatartotta a fiának, hogy megcsókolja, elbúcsúzott tőle, és fölment a kórterembe.

A kórteremben élénk beszélgetés folyt. Igaz, a fő szónoknak éppen hangja nem volt: az a tekintélyes külsejű filozófus, a docens vitte a szót, aki annak idején bejárt hozzájuk; azóta megoperálták a torkát, és a napokban áttették a sebészetről a sugárterápiára. A torkába elöl, a legjobban látható helyen behelyeztek valamilyen fémszerkentyűt, olyasfélét, mint az úttörőnyakkendő gyűrűje. Ez a docens jól nevelt, rokonszenves ember volt, s Pavel Nyikolajevics nagyon vigyázott, nehogy megbántsa, ne látszódjék rajta, mennyire idegesíti ez a gyűrű ott, a torkában. A filozófus most, hogy valamennyire hallani lehessen a hangját, valahányszor megszólalt, rátette az ujját erre a szerkentyűre. Szeretett beszélni, megszokta, s most, a műtét után alaposan kihasználta a visszanyert lehetőséget.

A kórterem közepén állt, és a suttogásnál valamivel erősebb, tompa hangon beszélt:

– Hogy mi mindent hordott össze! Az egyik szobába halálos komolyan betett egy óaranyra festett garnitúrát, négy fotelt és egy kanapét, a támlák, ülések és a karfák pedig halványlila bársonyplüssel voltak behúzva. Hogy honnan szedte, talán a Louvre-ból? – nevetett tiszta szívből. – Ugyanebben a szobában van még egy másik garnitúra is, kárpitozatlan székek magas, faragott támlával. A pianínó bécsi. Az egyik asztalt csontberakás díszíti, ami Goethe korában volt divat Weimarban, de nem lehet látni, mert földig érő, kék-arany terítővel takarta le. A másik asztalon egy bronzszobor áll: kitekert testű, meztelen nőalak, kezében fáklya formájú lámpással, csak épp nem ég. A szobához mérten túl nagy a szobor, majdnem a plafonig ér, sokkal jobb helye volna egy parkban. Aztán egy regiment óra: faliórák, asztali órák, állóórák, derékmagasságútól a plafonig érőig, de a legtöbb nem jár. Valamilyen óriási múzeumi kehely, s benne egy szem narancs. Én csak két szobát láttam, és öt tükröt számoltam össze: az egyik faragott tölgyfa keretben, a másik alatt márványlapos konzol... És az a sok kép: tengeri tájak, hegyi tájak, olasz kisvárosi utcák! – kacagott a filozófus.

– Honnan van ennyi mindene? – álmélkodott Szibgatov, szokás szerint két kézzel támasztva a derekát.

– Részben zsákmányolta, részben a bizományiban vette. Megismerkedett ott egy elárusítónővel, kihívta, hogy becsülje meg a bútorait, aztán elvette feleségül. Utána már nem volt nehéz félretétetni, ami értékes tárgy befutott.

– És ő hol dolgozik? – kíváncsiskodott Ahmadzsan.

– Sehol. Negyvenkét éves kora óta nyugdíjas. Közben olyan egészséges, mint a makk! Velük lakik a mostohalánya is a kislányával, aztán úgy beszél velük, hogy „ez az én házam! Itt én parancsolok”! A kezét a köpenye alá dugja, és úgy jár-kel, mint egy táborszernagy. A becsületes neve Jemeljan, de megköveteli, hogy otthon csakis Szasiknak hívják. És azt hiszik, meg van elégedve az életével? Nincs megelégedve. Az piszkálja, hogy Kiszlovodszkban a hajdani hadseregparancsnokának tízszobás háza van, plusz saját fűtője és két autója; hol van még ettől Szasik?

Nevettek.

Habár Pavel Nyikolajevics se mulatságosnak, se helyénvalónak nem találta ezt a históriát.

Sulubin sem nevetett. Úgy nézett rájuk, mintha nem hagynák aludni.

– Nevetségesnek nevetséges – szólalt meg Kosztoglotov a maga vackán –, de még mennyire...

– Mikor is?... A napokban volt egy karcolat a megyei lapban – jutott eszébe valakinek –, hogy egy illető állami pénzből épített villát magának, és leleplezték. Mi történt? Beismerte a *hibát*, és átadta a házat valamilyen gyermekintézménynek. De még a pártból se zárták ki. Csak *figyelmeztették*.

– Aha! – jutott eszébe Szibgatovnak is. – De miért csak figyelmeztették? Miért nem állították törvény elé?

A filozófus nem olvasta ezt a karcolatot, és nem vállalkozott rá, hogy elmagyarázza, miért nem, de Ruszanov megmagyarázta:

– Elvtársak! Ha megbánta, beismerte és még át is adta egy óvodának, akkor miért kellene a végső lépéshez folyamodni? A humanitás a mi társadalmunk legfőbb...

– Nevetségesnek nevetséges – mondta a magáét Kosztoglotov –, de hogyan magyarázná meg filozófiailag ezt az egészet? Szasikot meg a villát?

A docens széles mozdulatot tett a fél kezével (a másikat a torkán tartotta):

– Ezek, sajnos, a burzsoá tudat csökevényei.

– Miért a burzsoá tudaté? – dohogott Kosztoglotov.

– Hát mi másé? – figyelt föl Vagyim is. Ma éppen kedve lett volna olvasni, erre az egész kórteremből kitört a fecseghetnék.

Kosztoglotov fölemelkedett lógó helyzetéből, s föltámasztotta fejét a párnával, hogy jobban láthassa Vagyimot és a többieket.

– Ez nem burzsoá tudat, hanem közönséges emberi mohóság. Harácsolók a burzsoázia *előtt* is voltak, és a burzsoázia *után* is lesznek!

Ruszanov még nem feküdt le. Az ágya mellett állva, föntről lenézve oktatta ki Kosztoglotovot:

– Ha az ilyen alakokat megkaparja az ember, mindig kiderül a burzsoá származásuk.

Kosztoglotov félrerántotta a fejét, mint aki köpni készül:

– Ez az egész származásügy egy hülyeség!

– Hogyhogy hülyeség?! – Pavel Nyikolajevics az oldalához kapott, akkorát nyilallt. Ilyen szemtelenségre még Csikasz részéről se volt fölkészülve.

– Hogyhogy hülyeség? – vonta föl a szemöldökét Vagyim is.

– Úgy, hogy... – Kosztoglotov még följebb húzódott, már félig ült – tele beszélték vele a fejüket.

– Mi az, hogy „telebeszélték”? Tisztában van vele, miket beszél – kiáltotta Ruszanov átható hangon; hogy honnan volt ennyi ereje?

– *Kiknek* beszélték tele? – Vagyim kiegyenesítette a hátát, de a térdén még mindig ott volt a könyv.

– Maguknak!

– Nem vagyunk mi robotok! – csóválta a fejét Vagyim szigorúan. – Nem hiszünk el akármit csak úgy...

– Kik azok a „mi”? – vicsorgott rá Kosztoglotov.

A haja csapzottan lógott a homlokába.

– A mi nemzedékünk!

– Akkor miért vették be ezt a származási maszlagot? Hisz ez nem marxizmus, hanem rasszizmus.

– Mi-cso-da?! – Ezt már majdnem üvöltötte Ruszanov.

– Bizony az! – üvöltötte vissza Kosztoglotov.

– Hallgassanak ide! Hallgassanak ide! – Ruszanov szinte meg tántorodott, s két kezét a kórterem felé tárta. – Maguk a tanúk! Ez ideológiai kártevés! Maguk a tanúk!

Kosztoglotov erre fürgén lecsúsztatta lábát az ágyról, és karját könyökben behajlítva, meglendítette Ruszanov felé, ami tudvalevőleg nagyon illetlen mozdulat, de még meg is toldotta azzal az útszéli, mocskos kifejezéssel, ami lépten-nyomon ott virít a kerítéseken:

– ...! Még hogy ideológiai kártevés! Megszokták, ... az anyjukat, hogy ha valamiben nem ért velük egyet az ember, az rögtön ideológiai kártevés!

Ruszanovot annyira földúlta, annyira sértette ez a haramiatempó, az illetlen mozdulat és a szitkozódás, hogy majdnem megfulladt. Megigazította lecsúszott szemüvegét. Kosztoglotov pedig egyre hangosabban üvöltözött, nemhogy a kórteremben, de még a folyosón is meghallották (úgyhogy Zoja be is nézett az ajtón):

– Mit hajtogatja itt, mint egy kuruzsló, ezt a „származást”? Tudja, mit mondtak a húszas években? Hogy „*mutassa a tenyerét!* Mitől ilyen puha és kövér a kacsója”? Ez volt a marxizmus!

– Én dolgoztam! Igenis dolgoztam! – kiáltozta Ruszanov, de nem látta jól a sértegetőt, mert sehogy se tudta föltenni a szemüvegét.

– Azt elhiszem! – bőgte utálatos hangon Kosztoglotov. – Azt el! Tán még egy rönköt is fölemelt valamelyik kommunista szombaton, de persze középre állt! Én pedig, aki talán egy harmadik céhbeli kereskedő fia vagyok, egész életemben robotolok, nézze csak meg a tenyeremet, és mégis

burzsuj vagyok? Más leukocitákat meg eritrocitákat örököltem a papámtól? Ezért mondom, hogy maga nem osztályalapon ítél, hanem faji alapon! Rasszista!

– Micsoda?! Mi vagyok én?!

– Rasszista! Rasszista! – vagdosta hozzá Kosztoglotov, és egész hosszában talpra ugrott.

Vékony hangon kiáltozott a vérig sértett Ruszanov, fölháborodottan szólt közbe Vagyim, de nem kelt föl, ezért nem figyeltek rá, a filozófus pedig szemrehányóan csóválta tekintélyes, szürke fejét, de hát hogy hallhatták volna meg azt a beteg hangját?

Ámde odaállt szorosan Kosztoglotov elé, és amíg ő levegőt vett, odasúgta neki.

– Hallotta már azt a kifejezést, hogy „proletárdinasztia”?

– Ha tucatnyi felmenője proletár volt is, de ő maga nem dolgozott a két kezével, nem proletár! – harsogta Kosztoglotov. – Harácsoló, nem proletár! Csak azért reszket, hogy személyi nyugdíjat kapjon! Hallottam! – Látva, hogy Ruszanov kinyitja a száját, gyorsan folytatta: – Maga nem a hazáját szereti, hanem a nyugdíját! Méghozzá minél előbb, lehetőleg már negyvenöt éves korában! Én megsebesültem Voronyezsnél, mégis üres a zsebem, csak ez az egy folt hátán folt csizmám van! De szeretem a hazámat! Én egy vas táppénzt nem kapok erre a két hónapra, de akkor is szeretem a hazámat!

Úgy hadonászott azzal a hosszú karjával, hogy majdnem elérte Ruszanovot. Észrevétlenül buggyant ki belőle a düh, és úgy vetette magát a forrongó vitába, ahogy számtalanszor tette a börtönbeli vitákban, onnan kívánkoztak szájára ezek a régen hallott mondatok és érvek; talán már nem is élnek azok, akiktől ott hallotta. Képzeletében hirtelen elmozdult a való világ, ez a szűk, elzárt, ágyakkal és emberekkel telezsúfolt kórterem zárkává változott – ezért szaladtak ki a száján oly könnyen a szitkok, sőt hajlandó lett volná akár ölre menni, ha kell.

Ruszanov valahogy megérezte, hogy Kosztoglotov könnyen be is húzhat neki egyet fölindultságában – mi az neki? –, ezért egyszerre megjuhászodott s elhallgatott. De a szeme haragosan izzott.

– Nekem nem kell nyugdíj! – kiabált tovább Kosztoglotov. – Nekem egy megveszekedett garasom sincs, és büszke vagyok rá! Nem akarok nagy fizetést! Undorodom tőle.

– C-c! – intette le a filozófus. – A szocializmus alapelve a differenciált bérezés.

– Menjen a francba ezzel a differenciálással! – tombolt Kosztoglotov, akit már nem lehetett leállítani. – Ahogy a kommunizmus felé haladunk, egyre szaporodjanak a privilégiumok? Ahhoz, hogy egyenlők legyünk, előbb egyenlőtlennek kell lenni? Ez a dialektika?!

Kiabált, de a kiabálástól megfájdult a gyomra fölött, ezért kicsit lejjebb engedte a hangját.

Vagyim néhányszor megpróbált beavatkozni, de Kosztoglotov valahogy olyan gyorsan húzta elő s hajigálta feléjük újabb és újabb érveit, mint a gorodki botokat[7], úgyhogy alig bírtak félrehajolni.

– Oleg! – próbálta Vagyim megállítani. – Oleg! Misem könnyebb, mint egy még csak alakulóban lévő társadalmat bírálni! De nem szabad elfelejteni, hogy-még negyvenéves sincs.

– Én sem vagyok több! – vágta rá Kosztoglotov. – És nekem egyre kevesebb van hátra! Emiatt egész életemben hallgassak?

A filozófus föltartotta a kezét, mint aki kegyelmet kér beteg torkának, és suttogva magyarázta, hogy eltérő mértékben járul hozzá a társadalmi össztermékhez az, aki a kórház padlóját mossa és az, aki az egészségügyet irányítja.

Kosztoglotovnak erre is lett volna valami durvaság a tarsolyában; de egyszer csak ott termett előttük a kórterem legtávolabbi sarkából Sulubin, akiről mindenki elfeledkezett. Ügyetlenül rakosgatta a lábát, s úgy baktatott előre szokásos zilált külsejével, szétnyíló köpenyében, mint akit éjszaka, álmából vertek föl. Mindenki észrevette és csodálkozva bámult rá. Megállt a filozófus előtt, fölemelte az ujját, és a hirtelen beállt csöndben ezt kérdezte tőle:

– Ismeri az *Áprilisi tézisek*et?

– Ki ne ismerné? – mosolygott a filozófus.

– Föl tudja sorolni valamennyi pontját?

– Fölösleges mindet fölsorolni, tisztelt elvtársam. Az *Áprilisi tézisek* a polgári-demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átmenet kérdéseit tárgyalják. És ebben az értelemben...

– Nahát, van ott egy ilyen-pont – és Sulubin vastag szemöldöke le-föl járt gyulladt, fáradt szeme fölött –: „A hivatalnokok fizetése ne lehessen több egy jó munkás átlagbérénél.” Ezzel kezdték a forradalmat.

– Komolyan? – csodálkozott a docens. – Nem emlékszem rá.

– Majd ha hazamegy, ellenőrizze. E szerint a: megyei egészségügyi osztályvezetőnek nem szabadna többet kapnia ennél a Nellinél.

És, tiltón megbillentette ujját a docens orra előtt, majd visszaballagott a vackára.

– Hahaha! – örült meg Kosztoglotov a váratlan támogatásnak. Nagyon jól jött neki ez az érv! – Kameljátok?

A filozófus zavartan igazította meg nyakán a szerkentyűt.

– Na hiszen, Nelli aztán jó példa!

– Akkor az a szemüveges takarítónő. Mégis egyformán fizetnek mind a kettőnek.

Ruszanov leült és elfordult. Kosztoglotovot látni se bírta többé, reszketett az utálattól (de a súlyos ökle miatt nem mert adminisztratív eszközökhöz folyamodni), azt az undorító kuvikot pedig ott a sarokban nemhiába érezte mindjárt olyan ellenszenvesnek – nem jutott okosabb az eszébe, mint hogy a megyei osztályvezetőt a padlófölmosóhoz hasonlítsa! Minek beszéljen ezeknek?!

Egyszerre szétszóródtak mind, s Kosztoglotov senkit se látott maga körül, akivel folytathatta volna a vitát. De már kikiabálta, amit akart. Ráadásul a kiabálástól nagyon megfájdult a belseje, nehezére esett a beszéd.

Ekkor Vagyim, anélkül hogy fölkelt volna az ágyból, odaintette magához, leültette, és halkan magyarázni kezdte:

– Maga nem helyes mércével mér, Oleg. Megmondom, hol a hiba: maga a jövőbeli ideálhoz hasonlít mindent, de hasonlítsa csak azokhoz a fekélyekhez és gennyhez, amely Oroszország egész korábbi történelmét jellemezte egészen tizenhétig.

– Akkor nem éltem, nem tudhatom. – És ásított.

– Nem kellett benne élni, könnyen meg lehet tudni. Olvassa el Szaltikov-Scsedrint, más segédanyagra nincs is szükség. Vagy hasonlítsa össze a képmutató nyugati demokráciákkal, ahol sohasem vívhatná ki se a jogait, se az igazságát, de még az emberhez méltó életet sem.

Kosztoglotov még egyet ásított. Amilyen hirtelen lobbant föl benne a vitakedv, ugyanúgy ki is aludt. A tüdeje mozgása nagyon megnyomta a gyomrát vagy a daganatát. Tehát nem szabad hangosan beszélnie.

– Maga nem volt katona, Vagyim?

– Nem. Miért?

– Hogy lehet az?

– Nálunk az egyetemen belül folyt a katonai kiképzés.

– Aha... Én viszont hét évet húztam le. Őrmesterként. Akkor még munkás-paraszt hadseregnek nevezték. Egy rajparancsnok két tízest kapott, a szakaszparancsnok pedig hatszázat. Világos? A fronton pedig a tisztek kiegészítő élelmezést kaptak: kekszet, vajat, konzerveket, és amikor ettek, elbújtak előlünk. Világos? Mert szégyellték. És előbb nekik építettünk fedezéket, csak azután magunknak. Ismétlem, én őrmester voltam.

Vagyim elkomorult. Ilyesmikről nem tudott, de kell, hogy legyen racionális magyarázatuk.

– Miért mondja ezt el nekem?

– Azért, mert hol itt a burzsoá tudat? *Kinek* a fejében?

Enélkül is sokfölöslegeset mondott ma már Oleg, de valahogy olyan keserűen megkönnyebbült hangulatban volt, mint akinek nincs sok vesztenivalója.

Megint hangosan ásított, és visszament az ágyához. Még egyet ásított. Majd még egyet.

A fáradtságtól? Vagy a betegsége az oka? Vagy az, hogy ezeknek a vitáknak, veszekedéseknek, terminusoknak, ezeknek a nekikeseredett dühös szemeknek semmi közük a betegségéhez, a halállal való szembesülésükhöz? Hogy olyan az egész, mint a békák brekegése a mocsárban?

Valami egészen mással vágyott érintkezésbe kerülni. Valami tisztával. Megingathatatlannal.

De hogy hol van ilyen, azt nem tudta Oleg.

Ma reggel levelet kapott Kadminéktól. Nyikolaj Ivanovics doktor többek között felelt arra a kérdésre, honnan ered az a kifejezés, hogy „lágy szó csontot tör”. Még a tizenötödik században létezett Oroszországban egy Magyarázó Paleja, egy kéziratos könyv, amelyben benne volt Kitovrasz regéje. (Nyikolaj Ivanovics ismerte az összes óorosz mondát.) Ez a Kitovrasz a messzi sivatagban élt, és csak egyenes úton tudott járni. Salamon király magához hívatta, csellel láncra verette, és elvitette követ törni. De mert csak egyenes irányban tudott járni, amikor keresztülvezették Jeruzsálemen, le kellett rombolni útjában a házakat, hogy szabaddá tegyék az utat előtte. Egy özvegyasszony viskója is útban állt. Sírva fakadt az özvegy, könyörgött Kitovrasznak, hogy ne rombolják le szegényes kunyhóját, és sírása megindította szívét: megpróbált kitérni, keresztülpréselni magát, addig-addig, amíg eltörtek a bordái. De a viskó ép maradt. Akkor mondta: „A lágy szó csontot tör, a kemény szó haragot szít.”

Oleg most eltűnődött azon, hogy ez a Kitovrasz meg ezek a tizenötödik századbeli krónikások mennyire emberséges emberek voltak. Mi hozzájuk képest farkasok vagyunk.

Ki töretné el manapság a csontját válaszul egy lágy szóra?

De nem ezzel kezdődött Kadminék levele. (Oleg megkereste az éjjeliszekrényén.) Ezt írták:

„Kedves Oleg!
Nagy bánatunk van.
Megölték Zsukot.
A falutanács felfogadott két vadászt, hogy lőjék ki a kutyákat. Végigmentek az utcában, és elkezdtek lövöldözni. Tobikot elrejtettük, de Zsuk kirontott és megugatta őket. Mindig félt még a fényképezőgéptől is, volt valami előérzete. A szemén találták el, a csatorna peremére zuhant, fejjel lefelé. Amikor odarohantunk, még rángatózott, akkora nagy test és rángatózott, iszonyú volt nézni.
Tudja, olyan üres lett a ház. És olyan bűntudatot érzünk Zsukkal szemben, amiért nem rejtettük el, nem· tartottuk vissza.
A kert sarkában temettük el, a lugas közelében...”

Oleg feküdt és maga elé képzelte Zsukot. Nem holtan, nem kifolyt szemmel, nem a csatornába lógó fejjel, hanem azt a két pracliját és jóságos, lobogó fülű nagy fejét, amellyel eltakarta Oleg kunyhójának ablakát – így hívta, hogy nyisson ajtót.

A kutyát is megölték. Miért?

30. Az öreg doktor

Orescsenkov doktor életének hetven éve és fél évszázados orvosi praxisa alatt nem tudott összehozni magának egy tisztességes kőházat, de még a húszas években sikerült vennie egy földszintes, kertes kis faházat. Azóta ebben lakott. A házikó egy csöndes utcában állt, amelynek nemcsak széles útteste, hanem tágas járdája is volt, amely jó tizenöt méterrel beljebb vitte a házakat a forgalomtól. A járdát még a múlt században ültetett, vastag törzsű fák szegélyezték, amelyek koronája a nyári hónapokban összefüggő zöld tetővé fonódott össze. Valamennyinek fölásták a tövét, megtisztították a gaztól, és kis vasráccsal fedték le. A nyári hőségben az erre járók nem érezték a nap hevét, még hűvös víz is folyt a járda melletti, kőlapokkal kirakott árokban. Ez az ívben meghajló utca keretezte a város legszebb részét, s egyúttal ékes dísze volt. (Egyébként a városi tanácsban dohogtak amiatt, hogy ezek a különálló földszintes házak túl sok helyet foglalnak el, sokba kerül a kommunális szolgáltatás, ideje volna lebontani és négyemeletes épületeket emelni a helyükbe.)

Az autóbusz nem Orescsenkovék háza közelében állt meg, s Ludmila Afanaszjevna gyalog ment odáig. Nagyon meleg, száraz este volt, még nem sötétedett, s látni lehetett, hogy a rügyeiket éppen csak kipattantó fák éjszakára készülődnek, és hogy a gyertyaforma jegenyék még egyáltalán nem zöldek. Ludmila Afanaszjevna azonban nem fölfelé nézett, hanem a lába elé. Egy csöppet se látszott vidámnak, inkább bizonytalannak ez az egész tavasz, s nem lehetett tudni, mi lesz Ludmila Afanaszjevnával, mire a fák mind kibontják leveleiket, elsárgulnak és megkopaszodnak. De azelőtt is mindig annyira elfoglalt volt, hogy nem jutott ideje megállni, hátrahajtani a fejét s fölpillantani.

Orescsenkov házán egymás mellett volt-a kisajtó és a főbejárat; ez utóbbi régimódi osztott betétű kapu volt fényes rézkilinccsel. Ilyen házakban a főbejáratot többnyire beszögezik, és a kisajtót kell használni. De itt se fű, se moha nem verte föl az oda vezető két lépcsőfokot, és fényesre pucolták a réztáblát, melyre kalligrafikus betűkkel volt fölvésve: Dr. D. Ty. Orescsenkov. És a villanycsengő is olyan volt, mint az új.

Ezt nyomta meg Ludmila Afanaszjevna. Lépések hallatszottak, és maga Orescsenkov nyitott ajtót, valaha jó minőségű, de viseletes barna öltönyben,

kihajtott nyakú ingben.

– Nicsak, Ludocska – és egy egészen kicsit megemelte a szája sarkát, ami nála széles mosolynak számított. – Már vártam, jöjjön csak, nagyon örülök. Örülök is, meg nem is. Egy ilyen öregembert aligha keresne föl jó hírrel.

Doncova telefonon kérdezte meg, hogy eljöhet-e hozzá. Az egész kérését elmondhatta volna telefonon, de ez udvariatlanság lett volna. Most bűntudatosan bizonygatta, hogy különben is meg akarta már látogatni; az orvos közben lesegítette a kabátját:

– Hadd segítsek, még nem vagyok teljesen roskatag!

Fölakasztotta a kabátot a sok vendégre vagy látogatóra méretezett hosszú, sötétre politúrozott előszobafal egyik fogasára, és végigvezette Doncovát a fényesre kefélt fapadlón. Elhaladtak a ház legszebb, legvilágosabb szobája mellett, ahol a zongora állt, fölállított kottatartóján nyitott kottákkal, és ahol Orescsenkov nagyobbik unokája lakott: keresztülmentek az ebédlőn, melynek a most még száraz szőlőindákkal eltakart ablakai az udvarra nyíltak, és ahol egy nagy, drága zenegép állt; s ezután értek oda a dolgozószobához, melynek valamennyi falát könyvespolcok borították, bútorzata egy régi, nehéz íróasztalból, egy öreg díványból és kényelmes karosszékekből állt.

– Nahát, Dormidont Tyihonovics – nézett körül a szobában Doncova –, magának még több könyve van, mint volt.

– Dehogy. – Orescsenkov egy tömbből faragott, nagy fejét egészen kicsikét ingatta, mint ahogy minden mozdulata takarékos volt. – Igaz, nemrég vettem vagy két tucatot, s tudja, kitől? – Jókedvűen pillantott rá, de megint csak egészen kicsikét; hozzá kellett szokni, hogy az ember észrevegye ezeket a parányi árnyalatokat. – Aznacsejevtől. Nyugdíjba ment, tudja, már hatvanéves. És ezen a napon kiderült, hogy egyáltalán nem röntgenológus, hogy tudni sem akar többé az orvostudományról, hogy az igazi hivatása a méhészkedés, és ezentúl csakis a méhekkel fog törődni. Hogy lehet ez? Ha méhész, minek pazarolta másra a legjobb éveit?... Az istenért, hová akar ülni, Ludocska? – kérdezte Doncovától, az ősz hajú nagymamától, mintha holmi csitri volna. – Az a fotel ott nagyon kényelmes lesz.

– Nem akarom sokáig föltartani, Dormidont Tyihonovics. Csak egy percre jöttem – tiltakozott Doncova, de azért leereszkedett abba a puha fotelba, és egyszerre megnyugodott, sőt szinte bizonyosra vette, hogy most és itt a lehető legjobb megoldást fogják választani. Az állandó

felelősségérzet terhét, az irányítás terhét és a választás terhét, hogy eldönti, mi legyen az életével, még kint, az előszobafogasnál *levették a válláról*, végleg pedig akkor szabadult meg tőle, amikor belesüppedt ebbe a puha fotelba. Megnyugodva hordozta végig tekintetét a szobán, melyet egyébként jól ismert, és meghatottan fedezte föl a sarokban a régi márványmosdót – nem modern kagylót, hanem ódivatú mosdót, alatta vödörrel, szép rendesen letakarva és ragyogó tisztán.

Szemét Orescsenkovra emelte, boldogan, hogy még él, megvan, és az ő egész ijedelmét átvállalja magára. A doktor még állt. Szálegyenesen, semmi jele annak, hogy valaha is meggörbül a háta, ugyanaz a feszes váll, ugyanaz az egyenes fejtartás. Mindig ilyen magabiztosnak látszott, mintha mások gyógyítása közben ő maga sohasem betegedhetne meg. Álla keskeny, gondosan nyírt, ezüstös szakállban folytatódott. Még nem volt kopasz, nem is őszült meg teljesen, a haja kicsit ferdén elválasztva simult a koponyájára, ugyanúgy, ahogy azelőtt. Az arca is abba a típusba tartozott, melynek vonásai alig mozdulnak el helyükről az érzések hatására. Csak az enyhe szögben megtörő szemöldöke jelezte egészen kis mozdulatokkal a változásaikat.

– Ha nem haragszik, Ludocska, én az íróasztalhoz ülök. Ne gondolja, hogy hivatalos akarok lenni. Csak megszoktam ezt a helyet.

Hogyne szokta volna meg! Annak idején sűrűn, majdnem mindennap, azután ritkábban, de még most is jöttek ide hozzá a betegek, s néha sokáig ültek itt, gyötrelmes beszélgetést folytatva, melytől a jövőjük függött. E beszélgetések kanyarulatai közben egész hátralévő életükre beléjük vésődhetett a sötétbarna tölgyfa peremmel határolt asztal zöld posztója, vagy a régi, faragott nyelű papírvágó kés, a kis nikkellapocska (a torok megvizsgálásához), a rézfedelű tintatartó, vagy a méregerős, sötétbordó, kihűlt tea a pohárban. A doktor ott ült az asztalnál, néha fölkelt, odament a mosdóhoz vagy a könyvespolchoz, ha úgy érezte, hogy a betegnek meg kell szabadulnia a pillantásától, és gondolkodásra van szüksége. Egyébként Orescsenkov doktor sohasem vonta félre ok nélkül mindig egyformán figyelmes szemét, nem szegezte az asztalra és a papírjaira; egy percre sem engedte ki látóköréből a pácienst vagy a beszélgetőpartnert. Ez a szempár volt a legfőbb műszere, amellyel a betegeit vizsgálta vagy a tanítványait vizsgáztatta, s továbbította nekik a maga döntését vagy akaratát.

A sok üldöztetés közben, amelyet Dormidont Tyihonovics hosszú élete során elszenvedett – kilencszázkettőben azért, mert forradalmár volt

(börtönbe is csukták egy hétre diáktársaival), aztán azért, mert a boldogult apja pap volt, aztán meg azért, mert ő maga az első világháborút ezredorvosként harcolta végig a cári hadseregben, sőt nem közönséges ezredorvosként, hanem, mint tanúk állították, az ezred pánikszerű menekülésekor lóra pattant, megfordította az ezredet, és újból támadásba vitte ennek az imperialista tusának a közepébe, a német munkások ellen; mindeme üldöztetés közben makacsul védelmezte azt a jogát, hogy magánpraxist folytathasson, bár egyre szigorúbban tiltották mint a meggazdagodás forrását, munka nélküli jövedelemszerzést, amely lépten-nyomon szüli a burzsoáziát. Néhány évre kénytelen volt leszerelni az orvosi táblát és ajtót mutatni a betegeknek, bármennyire könyörögtek, és bármilyen rosszul voltak is, mert a szomszédságában önkéntes és fizetett spicliket állítottak lesbe, akik beárulták volna a pénzügyi osztálynak, de maguk a betegek se tudták befogni a szájukat, ez pedig azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy elveszti az állását, de még az otthonát is.

Holott egész tevékenységében éppen a magánpraxis jogát becsülte legtöbbre. E nélkül a vésett táblácska nélkül úgy érezte magát, mintha illegalitásban élne, mintha idegen nevet viselne. Elvből nem szerezte meg se a kandidátusi, se a nagydoktori fokozatot, mondván, hogy a disszertáció egyáltalán nem bizonyítja a mindennapos gyógyítómunka sikerét, hogy a beteget még feszélyezi is, ha az orvosa professzor, és azt az időt, amit a disszertáció megírására pazarolna, jobb, ha egy új eljárás megismerésére fordítja. Az itteni orvosegyetemen eltöltött jó harminc év alatt dolgozott a belgyógyászaton, a sebészeten, az urológián, a gyermekklinikán, a járványkórházban, de még a szemészeten is, és csak ezután lett röntgenológus és onkológus. A szája biggyesztésével – de csak egy milliméternyivel – fejezte ki véleményét „a tudomány érdemes művelőiről”, és azt mondogatta, hogy akit már az életében valaminek az „érdemes művelőjévé” neveznek ki, annak vége, mert a dicsőség éppúgy akadályozza a gyógyításban, ahogy egy túlságosan elegáns ruha a mozgásban. Az „érdemes” ember kísérettel vonul, és meg van fosztva a tévedés, a nem tudás jogától, de még attól is, hogy elgondolkodjék, megcsömörlik és ellustul, vagy lemarad, de eltitkolja, miközben mindenki csodát vár tőle.

Ezt nem akarta Orescsenkov. Csak ajtaján azt a kis réztáblát, és hogy bárki becsöngethessen hozzá.

Olyan szerencsésen alakult, hogy egyszer megmentette egy nagyon magas állású itteni vezetőnek már-már haldokló fiát. Egyszer pedig magát

egy vezetőt – nem ezt, hanem egy másikat. És még néhányszor egy-két fontos család egy-egy tagját. Mindezt itt, ebben a városban, ahonnan ki sem tette a lábát. Ez alapozta meg a hírét az itteni befolyásos körökben, és vonta köré a védettség valamiféle bűvkörét. Lehet, hogy egy tisztán orosz városban ez se könnyítette volna meg a sorsát, de ebben a simulékonyabb keleti városban valahogy megtehették, hogy ne vegyék észre: megint fölszerelte a táblát, és megint fogad betegeket. A háború után már sehol se dolgozott állandó jelleggel, de több kórházba bejárt konzultálni, részt vett a tudományos egyesületek ülésein. Így hatvanötödik évétől kezdve akadálytalanul folytathatta azt az életet, amelyet egy orvos számára helyesnek tartott.

– Azért jöttem el magához, Dormidont Tyihonovics, hogy nem jöhetne-e el megvizsgálni az én gyomor- és béltraktusomat. Arra a napra tűzzük ki, amelyik megfelel...

Az arca szürke, a hangja gyönge volt. Orescsenkov nyugodt, figyelő szemmel nézett rá, megtörő szemöldöke egy milliméternyi csodálkozást se fejezett ki.

– Kétségtelenül, Ludmila Afanaszjevna. Ki fogjuk választani a napot. Azért mégis szeretném hallani, milyen tüneteket tapasztalt. És hogy mit gondol maga.

– A tüneteket mindjárt megnevezem, de hogy mit gondolok... Tudja, igyekszem *nem gondolkodni*. Azaz túlságosan sokat gondolok rá, alig alszom éjszaka, de az volna a legjobb, ha én nem tudnék semmit. Komolyan. Döntsön maga. Ha be kell feküdnöm, befekszem, de tudni nem akarom. Ha a műtőasztalra kell feküdnöm, jobb, ha nem ismerem a diagnózist, hogy ne kelljen arra gondolnom műtét közben, vajon mit csinálnak ott bent, mit vesznek ki... de hiszen érti, nem?

A nagy karosszék tette-e, vagy az erőtlenül leejtett válla – most nem látszott nagynak. Egészen összement.

– Érteni lehet hogy értem, Ludocska, de nem osztom. Miért gondol mindjárt műtétre?

– De hát mindenre föl kell...

– Akkor miért nem jött hamarabb? *Magának* igazán tudnia kell...

– Jaj, Dormidont Tyihonovics! – sóhajtott Doncova. Ilyen az élet, az ember örökké lót-fut, persze hogy hamarabb kellett volna... Azért ne higgye, hogy annyira elhanyagoltam! – Újra gyorsan, szakszerűen beszélt. – De micsoda igazságtalanság, hogy engem, az onkológust épp egy

onkológiai betegség támadjon meg, mikor oly jól ismerem valamennyit, mikor tisztában vagyok minden kísérőjelenségével, következményével, szövődményével...

– Nincs ebben semmi igazságtalanság. – Dormidont Tyihonovics mély, erőteljes hangja tele volt meggyőző erővel. – Ellenkezőleg, a legnagyobb mértékben igazságos. A leghatásosabb próba az orvos számára, ha a saját szakterületére eső betegség támadja meg.

(Hol itt az igazság? Azért vélekedik így, mert ő nem beteg.)

– Emlékszik Pánya Fjodorovnára? Az ápolónőre? Ő mondta, hogy „jaj, már megint olyan barátságtalan vagyok a betegekhez! Ideje, hogy megint befeküdjek a kórházba”!

– Sohase gondoltam, hogy ennyire meg fog viselni! – Doncova idegesen ropogtatta az ujjait.

Ezekben a percekben mégsem érezte olyan kétségbeesettnek magát, mint az elmúlt napokban.

– Tehát miket figyelt meg magán?

Belefogott a beszámolóba, először csak nagy vonalakban, de az orvos a részleteket is tudni akarta.

– De Dormidont Tyihonovics! Egyáltalán nem szándékoztam elrabolni az egész szombat estéjét! Ha úgyis megröntgenez...

– Nem tudja, milyen eretnek vagyok? Hogy húsz évig dolgoztam röntgen nélkül? És hogy állítottuk föl a diagnózisunkat, Ludocska? Nagyon egyszerűen: úgy, hogy egyetlen szimptómát se hagytunk figyelmen kívül, mindet számításba vettük, mégpedig a megjelenés sorrendjében. És nem külön kerestük a diagnózist minden egyes szimptómára, hanem egyszerre az összesre! És ez volt a helyes eljárás, galambom! Pontosan ez! A röntgennel úgy van az ember, mint a fénymérővel vagy az órával: amikor ott van nála, teljesen elfelejti, hogy kell szabad szemmel megállapítani az exponálási időt és érzésre, hogy hány óra van. De ha nincs, hamar megtanulja újra. Az orvosnak nehezebb volt, a betegeknek könnyebb: kevesebb volt a vizsgálat. Mert hogyan fejlődik az orvostudomány? Marokszám meríti, meregeti az újat, siet, és ami régi, de jó, kifolyik az ujjai között.

Doncova beszélni kezdett, közben csoportosította, differenciálta a tüneteket, és kényszerítette magát, hogy ne hagyja ki azokat a részleteket, amelyek súlyosabb diagnózisra utalhatnak. (Pedig nagyon szerette volna kihagyni s azt hallani: „Semmiség, Ludocska, kutya baja.”) Ismertette a

vérképét; bizony, rossz vérkép, és a vérsüllyedés is magas. A doktor szó nélkül végighallgatta, majd újabb kérdéseket tett föl. Néha bólintott, mint aki azt mondja: teljesen érthető” bárkinél előfordulhat, de az a „semmiség” mégsem hangzott el. Doncova agyán átvillant, hogy lényegében már alighanem készen van a diagnózissal, hogy akár most megkérdezheti tőle, nem kell megvárnia a röntgent. De attól, hogy így egyszerre, kereken megkérdezze, s akár igaz, akár nem, megtudja a feltételezett diagnózist – ettől nagyon félt. Feltétlenül el kell odáznia a dolgot, enyhíteni a várakozás néhány napjával!

Milyen baráti hangnemben szoktak beszélgetni a tudományos üléseken! S lám, most eljött, bevallotta, hogy beteg – mintha valamilyen bűnt vallott volna be –, és azonnal vége az egyenrangúságnak... Nem, nem az egyenrangúságnak van vége, ilyesmi sohasem állt fönn tanár és tanítvány között, ennél rosszabb történt: vallomásával kizárta magát az orvosok nemesi rendjéből, és átkerült a betegek adóköteles alsóbb rendjébe.

Igaz, Orescsenkov doktor nem ajánlotta föl, hogy most, mindjárt megtapintja a beteg helyet. Továbbra is úgy beszélt vele, mint vendégével. Úgy tetszik, egyszerre mind a két rend tagságát fölkínálta neki, de ő annyira összetört, hogy képtelen volt a régi módon viselkedni.

– Tulajdonképpen Verocska Gangart is van már olyan diagnoszta, hogy nyugodtan rábízhatnám magam – hadarta Doncova, ahogy a sűrűn betáblázott munkanapokon megszokta. – De mert itt van ön, Dormidont Tyihonovics, úgy döntöttem...

– Szép dolog volna, ha megtagadnám a segítséget a volt tanítványaimtól – mondta még mindig figyelmes fürkészés közben Orescsenkov. Doncova most rosszul látta, de már két éve fölfedezte kitartó tekintetében a magába zárkózás állandó visszfényét. Azóta volt így, hogy meghalt a felesége. – És ha netán mégis... betegállományba kellene mennie egy kis időre? Verocskát ajánlaná a helyére?

(„Betegállományba mennie.” A legenyhébb megfogalmazást választotta! Akkor hát... akkor hát mégis van valami?)

– Igen. Teljesen megérett rá, hogy elvezesse az osztályt.

Orescsenkov bólintott néhányat, és megsimogatta kis, félkör alakú szakállát:

– Megérni megérett, és a férjhez menés?

Doncova megrázta a fejét.

– Az én unokámnál is ez a helyzet. – Orescsenkov minden ok nélkül lefojtotta a hangját. – Nem talál magának senkit. Nem könnyű ügy.

Megtörő szemöldöke egy icipici moccanással fejezte ki aggodalmát.

Ragaszkodott hozzá, hogy ne halogassák: már hétfőn megnézi Doncovát.

(Ennyire sürgős?)

Beállt az a csönd, amikor magától kínálkozik az alkalom, hogy az ember fölálljon, köszönetet mondjon és elbúcsúzzon. S Doncova fölállt. De Orescsenkov megmakacsolta magát: meg kell innia vele egy csésze teát!

– Egyáltalán nem kívánom! – bizonygatta Ludmila Afanaszjevna.

– De én igen! Épp itt az ideje, hogy megteázzam!

(Mégiscsak vissza akarja húzni a betegek bűnös rendjéből a reménytelenül egészségesekébe!)

– A fiatalok itthon vannak?

A „fiatalok" körülbelül annyi idősek lehettek, mint Ludmila Afanaszjevna.

– Nincsenek. Az unokám se. Egyedül vagyok.

(De a látogatás hivatalos részét mégis a dolgozószobában bonyolították le. Mert csak itt érvényesül igazán a szuggesztivitása.)

– Még fáradni is akar miattam? Szó se lehet róla!

– Semmi szükség rá. Tele a termosz. A rágcsálnivalót meg a tányérokat, nem bánom, vegye elő maga a pohárszékből.

Átmentek az ebédlőbe, és megteáztak a négyszögletes tölgyfa asztalnál, amelyen nyugodtan táncolhatott volna egy elefánt is, csak kérdés, hogy melyik ajtón fért volna be? A szintén jó sok évet megért falióra még nem mutatott késői időt.

Dormidont Tyihonovics kedvenc unokájáról kezdett mesélni. Nemrég végezte el a konzervatóriumot, gyönyörűen zongorázik, okos, ami nem olyan gyakori a muzsikusok között, és még bájos is. Megmutatta a legújabb fényképét is, de nem beszélt túlságosan sokat, nem akarta lekötni az unokájával Ludmila Afanaszjevna egész figyelmét. De hát ő amúgy se tudta volna rászánni az egész figyelmét semmire se, mert az már darabokra tört, és nem tudta újból összeilleszteni. Milyen furcsa itt ülni és gondtalanul szürcsölni a teát azzal az emberrel, aki már maga előtt látja az őt fenyegető veszély méreteit, aki talán már előre ismeri a betegsége további lefolyását is, de lám, egy szót se szól róla, csak közelebb tolja a süteményes tányért.

Neki is lett volna oka, hogy meséljen, de nem az elválni készülő lányáról – ez túlságosan fájt –, hanem a fiáról. A fia már a nyolcadik osztályig jutott,

de egyszer csak kijelentette, hogy nem látja értelmét a továbbtanulásnak! És se az apja, se az anyja nem talált megfelelő ellenérveket: minden érvük visszapattant róla: „Művelt emberré kell válni!” „Minek?” „Mert a kultúra a legfőbb!” „A legfőbb az, hogy jól éljen az ember!” „De iskolázottság nélkül nem lehet jó szakmád!” „Nem is kell!” „Akkor miből fogsz megélni?” „Mindig találok valamit. Csak érteni kell hozzá”... Gyanús társaságba keveredett. És Ludmila Afanaszjevna aggódott.

Orescsenkov arcán olyan kifejezés jelent meg, mintha anélkül, hogy hallotta volna, régóta ismerné ezt a históriát.

– Tudja, az ifjúság egyéb nevelői között még egy nagyon fontosat elveszítettünk: a háziorvost! A lányoknak tizennégy, a fiúknak tizenhat éves korukban feltétlenül el kell beszélgetniük az orvossal! De nem egyszerre negyven másik gyerek jelenlétében az osztályban (bár még így se – beszélgetnek), nem is az iskolaorvosi rendelőben, ahol három perc jut egyre. Hanem azzal a doktor bácsival, akinek kisgyerekkoruk óta mutogatták a fájó torkukat, és aki együtt teázgatott a családdal. Ha most ez az elfogulatlan, jóságos és szigorú doktor bácsi, akit nem lehet meghatni se nyafogással, se könyörgéssel, mint a szülőket, bezárkóznék a fiúval vagy lánnyal a rendelőjébe? És valamilyen furcsa beszélgetést kezdeményezne, egyszerre szégyellni való és érdekes dolgokról, miközben anélkül, hogy a fiatal egyetlen kérdést is föltenne, mindent kitalálna, és magától válaszolna a legfőbbekre és legnehezebbekre? Sőt lehet, hogy még egy újabb ilyen beszélgetésre is behívná? Hiszen nemcsak a hibákról, a hamis föllángolástól, szervezetük tönkretételétől óvhatja meg őket, hanem helyrebillentheti, tisztára moshatja az egész világképüket. Mihelyt megértésre találnak abban, ami legfőképpen aggasztja őket, amire lázasan keresik a választ, már nem fogják úgy látni, hogy végzetesen félreértik őket más kérdésekben is. Ettől a perctől fogva jobban megértik majd a szüleik érveit is.

Maga Ludmila Afanaszjevna juttatta erre a gondolatra a fia említésével. És mert a fia dolga még nincs megoldva, nem árt, ha meghallgatja és elgondolkodik azon, hogyan vonatkoztassa a hallottakat a fiára. Orescsenkov kellemes, ízes hangon beszélt, melyet még nem változtatott recsegőssé az öregség, s tiszta, eleven szeme is fokozta meggyőző erejét. De Doncova észrevette, hogy percről percre jobban elhagyja az az áldott nyugalom, amely a dolgozószoba foteljében ülve fogta el, és valami iszapos csüggedés árasztja el a mellét, mintha elvesztett vagy most veszítene el

valamit, miközben hallgatja ezt a megfontolt beszédet, s hogy föl kellene állnia és gyorsan elmennie, habár azt se tudja, hogy miért, hova és mivel.

– Igaza van – mondta ehelyett hangosan –, a szexuális nevelést nagyon elhanyagolják minálunk.

– Mert úgy vélik, hogy a gyerekeknek akárcsak az állatoknak, maguktól kell mindenre rájönniük. Hát úgy is jönnek rá, mint az állatok. Minálunk fölöslegesnek tartják, hogy óvják őket a perverzióktól, mert adottnak veszik, hogy egy egészséges társadalomban minden gyereknek normálisnak kell lennie, így egymástól kell megtudniuk mindent, titkon, eltorzítva. Az élet minden más területén szükségesnek tartjuk a gyerekeink irányítását, csak ezen a téren nem: ez „szégyellnivaló”. És néha olyan felnőtt nővel találkozik az ember, akinek az érzékeit még sohase tették próbára, csak azért, mert a férfi nem tudja, hogyan kell viselkedni az első éjszakán.

– Hát igen...

– Igen! – Észrevette az átsuhanó zavart, a türelmetlen tanácstalanságot Doncova arcán, de ahhoz, hogy hétfőn a röntgenernyő elé álljon ő, aki nem akar tudni semmit, éppen nem arra van szüksége, hogy ezen a szombat estén újra meg újra fölidézze magában a tüneteket, másfelé kell terelni a gondolatait, és miről lehet egy orvossal legjobban elbeszélgetni? – Egyáltalán, a háziorvos a legfontosabbak egyike az életben, de kiirtották. A háziorvos olyasvalaki, aki nélkül egy fejlett társadalomban nem lehet meg a család. Ahogy az anya ismeri minden családtag ízlését, ő is tudja, melyiknek mire van szüksége. A háziorvoshoz senki se szégyell bármilyen csekély panasszal elmenni, nem úgy, mint a rendelőbe, ahol számot kell kérni és várakozni, és ahol kilenc beteg jut egy órára. Márpedig minden elhanyagolt betegség ilyen csekély panaszokból fejlődik ki. És hány felnőtt vergődik némán most, ebben a percben is, fogalma sem lévén, hol találhat olyan orvost, olyan megértő lelket, akinek elmondhatná legtitkosabb, sőt akár szégyellni való aggodalmait? Hiszen már egy ilyen orvos fölkutatása is, aki felől még egy jó baráttól se mindig lehet tanácsot kérni, nem lehet hirdetést föladni az újságban, éppolyan intim dolog, mint a párkeresés! De manapság még egy jó feleséget is könnyebben talál, mint egy ilyen orvost, aki hajlandó csakis vele foglalkozni, annyi ideig, ameddig kell, és aki teljesen megérti.

Ludmila Afanaszjevna a homlokát ráncolta. Absztrakciók. Neki ezzel szemben a tünetek és megint csak a tünetek jártak az eszében, s a legkedvezőtlenebb hadrendbe készültek sorakozni.

– No igen, de hány háziorvosra volna szükség? Ez már aligha, férne bele a mi általános és ingyenes egészségügyi ellátásunkba.

– Az általánosba még talán beleférne. Az ingyenesbe már nem.

– De az ingyenesség a legfőbb vívmányunk...

– Olyan nagy vívmány-e? Mert mit jelent az „ingyenesség”? Hiszen az orvos nem ingyen dolgozik. Csak nem a beteg fizeti, hanem a költségvetés, ami egyébként ugyanazoktól a betegektől származik. Ez az egészségügy nem ingyenes, hanem személytelen. Ha a pénz a betegeknél maradna, ők tízszer is meggondolnák, de ha szükségét látják, ötször is eljönnének.

– De hát ez meghaladná az erejüket.

– Megette a fene az új függönyt meg a második pár cipőt, ha nincs egészség! Most talán jobb? Nem tudjuk, mennyit volna hajlandó fizetni egy igazán alapos vizsgálatért, de nincs is hova mennie: mindenütt a mutatók, normák, kérem a következőt! És főleg miért mennek? Igazolásért, táppénzbe vételért, felmentésért. Az orvosnak meg az a dolga, hogy leleplezze őket. Orvos és beteg mint egymás ellenségei... miféle orvoslás ez? De vegyük csak a gyógyszereket... A húszas években minden gyógyszert ingyen adtak. Emlékszik rá?

– Igazán? Rémlik valami. Elfelejti az ember.

– Tényleg elfelejtette? Minden ingyen volt. És meg kellett változtatni. Miért?

– Sokba került az államnak? – préselte ki magából Doncova, és hosszan pislogott.

– Nemcsak ezért. Hanem mert nem volt értelme. A beteg minden gyógyszert kiváltott, hiszen nem került semmibe, aztán kidobta a felét. Egyébként nem állítom, hogy minden kezelésért pénzt kellene kérni. De az alapellátásért igen. Majd ha a betegnek be kell feküdnie a kórházba, ha különféle készülékeket kell igénybe vennie a kezeléshez, az már úgy igazságos, hogy ingyen legyen. De mi van a maguk kórházában is? Ketten operálnak, a másik három meg csak tátja a száját. A fizetésüket úgyis megkapják, hát minek nyugtalankodnának? De ha a pénzt a betegtől kapnák, és senki se menne hozzájuk, akkor majd igyekezne a maguk Halmuhamedovja! Vagy Pantyohinája. Akár így, akár úgy, Ludocska, de az orvosnak a betegekben keltett benyomástól kellene *függenie*. A népszerűségétől. De nálunk nem függ tőle.

– Isten ments, hogy valamennyitől függjünk! Például afféle bajkeverő intrikusoktól, mint Polina Zavodcsikova...

– De igen, tőle is.
– Ez megalázó.
– Miért, jobb a főorvostól függeni? És miért becsületesebb a kasszából venni föl a pénzt, mint egy hivatalnok?
– De vannak ám olyan szőrszálhasogató betegek is, mint Rabinovics vagy Kosztoglotov, akik mindenféle elméleti kérdéssel nyúzzák az embert. Muszáj mindenre válaszolni?
Egyetlen ránc se moccant Orescsenkov boltozatos homlokán. Mindig tisztában volt Doncova korlátaival, s ezek nem voltak szűkek: egyedül is át tudott gondolni és meg tudott oldani nagyon nehéz eseteket. Legalább, kétszáz igen nehezen diagnosztizálható esetről tanúskodnak a folyóiratokban megjelent szerény publikációi. Márpedig éppen ez a legnehezebb az orvoslásban. Miért kellene tőle erejét meghaladó dolgot követelni?
– Igen. Mindre válaszolni kell – bólintott nyugodtan.
– De hát mikor jut mindenre idő? – élénkült föl egyszerre Doncova. Könnyű Orescsenkovnak: itt járkál papucsban a szobájában. – Van fogalma róla, micsoda iramot diktálnak manapság az egészségügyi intézményekben? A maga idejében nyoma se volt ennek. Hány beteg jut ma egy orvosra?!
– Helyes alapellátás mellett kevesebben lesznek, és kevésbé lesznek elhanyagoltak – hárította el Orescsenkov. – De a körzeti orvosnak is csak annyi betege szabad hogy legyen, amennyit be/tud fogadnia memóriája, és tudása. Majd akkor komplex módon fogja kezelni. Csak az éppen aktuális betegségre figyelni: ez felcserszint.
– Jaj, istenem – sóhajtott Doncova fáradtan. Mintha az ő magánbeszélgetésük bármit is változtathatna vagy javíthatna a dolgok menetén. – A beteget komplex módon kezelni, ez félelmetesen hangzik.
Orescsenkov is látta, hogy meg kell állni, ám öregkorára a bőbeszédűség vétkébe esett.
Doncovát, és miközben fölkelt az asztal mellől, arra gondolt, hogy talán mégsem áll még olyan rosszul a szénája, ha meg kell is operáltatni magát.
– Micsoda lelkiismeretlenség! Eljöttem magához a nyavalyámmal, és meg se kérdezem, hogy áll a *maga* egészsége! Hogy van?
Az orvos ott állt vele szemben, egyenesen, sőt délcegen, még egy csöppet se könnyező szemmel, mindent halló füllel; el se lehetett hinni róla, hogy jó huszonöt évvel idősebb őnála.

– Egyelőre nincs semmi bajom – felelte a doktor, ha nem is meleg, de jóindulatú mosollyal. – Elhatároztam, hogy egyáltalán nem leszek beteg, mielőtt meghalok. Ahogy mondani szokás: egyszer majd nem kelek fel reggel.

Kikísérte, visszajött az ebédlőbe, és leült a hajlított fekete fájú, nádazott, sok-sok év alatt elkoptatott támlájú hintaszékbe. Csak egy kicsit billentette meg, ahogy leült, s amikor abbamaradt a hintázás, nem hintáztatta meg újra. Ebben a sajátosan lebegő helyzetben maradt és nem mozdult sokáig.

Mostanában gyakran kellett így pihennie. És ahogy a teste igényelte a regenerálódásnak ezt a módját, a belseje is megkövetelte, különösen a felesége halála óta, hogy minden külső hangtól, beszédtől, szakmai gondolattól mentesen – még attól is, ami orvossá tette –, némán magába mélyedjen. Mintha azt követelte volna a belseje, hogy lemossa magát, áttetszővé váljék. Csák ez a néma mozdulatlanság, ez a teljes mentesség még a futó gondolatoktól is adhatta meg neki ezt a tisztaságot és teljességet.

Ilyen percekben a lét egész értelmét – az ő hosszú múltját és rövid jövőjét, a boldogult feleségéét, még az unokájáét is, egyáltalában minden emberét – nem abban látta, amit állandóan csináltak; ami a fő foglalkozásuk és érdeklődésük legfőbb tárgya volt. Hanem abban, menynyire tudták megőrizni magukban – önállóan, sértetlenül és makulátlanul- az örökkévalóság mindenkiben elrejtett képét.

Olyannak, mint az ezüst hold képe a nyugodt tóban.

31. A piac bálványai

Valamilyen belső feszültség keletkezett s telepedett meg benne, de nem fárasztó, hanem örömteli feszültség. Még azt is pontosan érzékelte, hogy hol: a mellkasa elején, a bordacsontjai alatt. Ez a feszültség enyhén feszítette, mint a forró levegő, kellemes nyilallásokat okozott, sőt hangot is adott, de nem földi hangot, amelyet fölfog a fül.

Másfajta érzés volt ez, nem az, ami az elmúlt hetekben Zojához vonzotta esténként – az nem a mellében keletkezett.

Úgy hordozta s őrizte magában ezt a feszültséget, hogy egész idő alatt figyelt rá. Most eszébe jutott, hogy ezt is ismerte fiatal korában, de azután teljesen elfelejtette. Miféle érzés ez? Mennyire tartós? Nem csalóka? Teljes egészében az előidéző nőtől függ, vagy a titoktól is, attól, hogy a nő nem lett az övé, nem tartozik hozzá, majd eloszlik az érzés?

Egyébként annak a kifejezésnek, hogy „az övé”, most nem volt számára értelme.

Vagy mégis? Egyedül ez a mellét feszítő érzés maradt a reménye, ezért is őrizte annyira. Életének legfőbb tartalmává, legfőbb díszévé vált. Csodálkozott, hogy jött létre:

Vega jelenléte az egész Rákosztályt érdekessé, színessé változtatta, csak amiatt nem szikkadt ki ez az osztály, hogy ők ketten jó barátságban voltak. Pedig Oleg nagyon keveset látta; néha éppen csak egy pillanatig. Az elmúlt napokban még egyszer kapott tőle vért. Megint jól elbeszélgettek, igaz, nem annyira fesztelenül, mert most ott volt a nővér is.

Mennyire elvágyott innen, most pedig, amikor lassan közeledett az elbocsátás időpont ja, már sajnálta is. Us-Terekben nem fogja többé látni Vegát. Hogy fogja elviselni?

Ma, vasárnap nem remélhette, hogy látni fogja. Meleg nap volt, sok napsütéssel, mozdulatlan levegővel, amely azért állt meg, hogy mindjobban fölmelegedjék. Oleg kiment, hogy sétáljon egyet az udvaron, nagyokat lélegzett az egyre sűrűbb melegből, és megpróbálta elképzelni, hogyan tölti *ő* ezt a vasárnapot. Mit csinál?

Bágyadtan mozgott, nem úgy, mint azelőtt; már nem lépkedett olyan peckesen a kijelölt úton, sarkon fordulva az ösvény végén. Óvatosan, lassan rakosgatta a lábát, leült egy-egy padra, s ha más nem ült ott, el is nyúlt rajta.

Ma is görnyedt háttal ballagott szétnyíló pongyolájában, minduntalan megállt, fölemelte a fejét, hogy fölnézzen egy-egy fára. Némelyik már félig-meddig kizöldült, mások csak negyedrészt, a tölgyek pedig még egyáltalán nem. De minden olyan jó volt!

Sok helyütt előbújt már némán, észrevétlenül a fű, sőt itt-ott annyira megnőtt, hogy ha nem olyan élénkzöld, tavalyinak hihette volna az ember.

Az egyik nyitott, napsütéses fasorban Oleg Sulubint pillantotta meg. Egy rissz-rossz, keskeny deszkájú, támlátlan padon ült, a combjára nehezedve; hátul is, elöl is lelógott róla, összefűzött ujjú kezét meg a két térde közé szorította. Az árnyéktól élesen elváló fényben olyan volt azon a magányos padon lehajtott fejével, mint a reménytelenség eleven szobra.

Oleg szívesen odaült volna mellé: még egyszer sem talált alkalmat rá, hogy értelmesen elbeszélgessen vele, pedig szeretett volna, mert a lágerból tudta: aki hallgat, az őriz magában valamit. Meg az-is vonzotta és kíváncsivá lette, hogy az ő oldalán szólt bele a vitába.

Mégis úgy döntött, hogy elmegy mellette: ugyanonnan ismerte és vallotta minden ember jogát az egyedülétre. S nem lett volna képes megsérteni.

Elment hát mellette, de lassan taposta csizmájával a kavicsot, készen arra, hogy megálljon, ha megállítják. Sulubin észrevette a csizmáját, a csizmáról följebb emelte a szemét. Közönyösen, mintha csak azt konstatálná: de hiszen ugyanabban a kórteremben fekszünk. Oleg még két lépést tett meg, amikor Sulubin, félig kérdező hanglejtéssel, fölajánlotta:

– Nem akar leülni?

Sulubin lábán se egyszerű kórházi mamusz volt, hanem kérges papucs, így hát nyugodtan sétálhatott s üldögélhetett. A feje ellenben fedetlen volt, szürke haja ritkás csomókba tapadt össze.

Oleg visszafordult, leült, mintha mindegy volna neki, hogy tovább megy-e vagy leül, sőt-jobban esnék leülni.

Bármelyik végéről kezdi is, nekiszögezhetné Sulubinnak a fő kérdést, amelyre válaszolva mindent elárul magáról az ember. Ehelyett azonban csak ennyit kérdezett:

– Akkor hát holnapután, Alekszej Filippics?

Válasz nélkül is tudta, hogy holnapután. Az egész kórterem tudta, hogy Sulubin műtétjét holnaputánra tűzték ki. A hangsúly az „Alekszej Filippics”-en volt, ahogy a kórteremben még senki se szólította a hallgatag Sulubint. Úgy hangzott el, ahogy egyik veterán szól a másikhoz.

– Még egyszer utoljára sütkérezem a napon – bólintott Sulubin.

– Nem utoljára – mormogta Kosztoglotov.

S miközben Sulubinra sandított, átgondolta, mégis lehet, hogy utoljára. Sulubin erejét nagyon aláásta, hogy keveset evett, kevesebbet, mint amennyire étvágya lett volna: vigyázott, hogy később kevesebbet kelljen szenvednie. Kosztoglotov már tudta, milyen betegsége van, és most azt kérdezte:

– Abban maradtak, hogy oldalt vezetik ki?

Sulubin összecsücsörítette a száját, mintha cuppantani készülne, de csak bólintott.

Hallgattak.

– Sokféle rák van – szólalt meg Sulubin, s nem Olegra nézett, hanem maga elé. – Sőt az egyikből kifejlődhet egy másik. És minden rossznál van még rosszabb. Az én esetem olyan, hogy senkivel se lehet megbeszélni, megtanácskozni.

– Tudja, az enyém is ilyen.

– Nem, akármit mond, az enyém rosszabb! Az én betegségem valahogy különösen megalázó. Különösen sértő. És a következményei is. Ha életben maradok, és még ez is nagy kérdés, kellemetlen lesz mellettem állni vagy ülni, úgy, mint maga most. Mindenki igyekszik majd két lépés távolságot tartani. Vagy ha valaki közelebb jön is, én fogom azt gondolni: hiszen alig viseli el, magában biztos megátkoz. Azaz egyáltalán nem megyek majd emberek közé.

Kosztoglotov eltűnődött, s közben halkan füttyentgetett, nem a szájával, hanem a fogaival, ahogy szórakozottan kifújta a levegőt összezárt fogsora között.

– Általában nehéz eldönteni, kinek rosszabb. Még nehezebb, mint: amikor a sikereket kell összemérni. Mindenkinek a maga baja a legnagyobb. Én például elmondhatnám magamról, hogy ritka balszerencsés életem volt. De honnan tudhatom, hogy a magáé nem volt-e még rosszabb? Hogyan állapíthatnám meg kívülállóként?

– Ne is próbálja, mert biztos, hogy téved. – Sulubin mégis feléje fordította a fejét, és egészen közelről nézett rá azzal a túlságosan kifejező, kerek, véreres szemével. Egyáltalán nem annak az élete a legnehezebb, aki lemerül a tengerbe, vagy a föld alatt bányászik, vagy vizet kutat a sivatagban. Azé a legnehezebb, aki valahányszor kijön a házból, mindig beveri a fejét a szemöldökfába, mert túl alacsony... Maga, ha jól vettem ki, a fronton volt, aztán ült, igaz?

– Plusz nem vettek föl a főiskolára. Plusz nem lehettem tiszt. Plusz örökre száműztek. – Oleg tűnődő hangon, panasz nélkül sorolta. – Plusz még a rák.

– A rák tekintetében kvittek vagyunk. De ami a többit illeti, fiatalember...

– Miféle fiatalember vagyok én?! Arra gondol, hogy a nyakamon a fejem még az eredeti? Hogy nem fordították ki az irhámat?

– ...Ami a többit illeti, azt mondom magának: maga legalább kevesebbet hazudott, érti? Kevesebbszer hajlította meg a gerincét. Ezt becsülje meg! Magát letartóztatták, bennünket meg arra kényszerítettek a gyűléseken, hogy *dolgozzuk meg* magát. Magát elítélték, velünk pedig megtapsoltatták a nyilvánosságra hozott ítéleteket. Sőt nem elégedtek meg a tapssal, a kivégzésüket kellett követelnünk. A *kivégzésüket!* Emlékszik, mit írtak az újságok? Hogy „a nép egy emberként ugrott talpra, amikor tudomást szerzett a példátlanul aljas gaztettekről." Tudja, mit ér ez az „egy emberként"? Hiszen minden ember más, és most egyszerre „egy emberként"... Tapsolni úgy kell, hogy jó magasra emeljük a kezünket, hadd lássa a szomszédunk is, meg az elnökség is. Ki az, aki megunta az életét? Ki állt ki a maga védelmében? Ki ellenkezett? Hol vannak most? Gyima Olickij például tartózkodik, nem szavaz ellene, de tartózkodik, amikor megszavazzák az iparpárt agyonlövetését. „Magyarázza meg! – kiáltozzák. – Magyarázza meg!" Fölállt és „elfúló hangon kijelenti: „Azt gondolom, a forradalom tizenkettedik évében a büntetés más módszereit is meg lehetne találni..." Ni, a gazember! Az ügynök! A szekértoló! És másnap reggel idézést kap a GPU-hoz. És többé soha az életben...

És Sulubin most is olyan ijesztő spirált írt le a nyakával, a fejével pedig egy kört. Közben úgy ült a padon, a kezét előre, a fenekét hátralógatva, mint egy nagy, nyugtalan madár a rúdon.

Kosztoglotov nem hagyta magát levenni a lábáról:

– Ez attól függ, Alekszej Filippics, hogy ki milyen számot húz. Maga a mi helyünkben ugyanolyan mártír lenne, mi meg ugyanolyan opportunisták a magáéban. Csak tudja, a magafajtáknak is kijutott, ha beleláttak a dolgokba. Ha korán fölismerték. Annak pedig, aki hitt, könnyű dolga volt. Ha véres lett is a keze, nem vette észre.

Az öreg fürkésző pillantást vetett rá:

– Ki az, aki hitt?

– Például én. Egészen a finnek elleni háborúig.

– Mennyire hitt? Mennyire nem látott bele? Mit lehet számon kérni egy kölyöktől? De azt képtelen vagyok elismerni, hogy az egész népünk egyszerre elveszítette a józan eszét. Nem! Azelőtt előfordult, hogy akármit papolt is a tornácról az uraság, a parasztok csak óvatosan, a szakállukba mertek vihogni de azért az uraság is látta, az intéző is észrevette. Aztán amikor ott volt az ideje, hogy köszönteni kellett, „egy emberként" hajoltak meg előtte. Azt jelenti ez, hogy hittek az uraságnak? Milyen embernek kell ahhoz lenni, hogy higgyünk? – tört ki belőle mindjobban az ingerültség. Olyan arca volt, amelyik örökké elmozdul, változik, eltorzul az erős érzelmek hatására, egyetlen vonása se marad nyugton. – Hogy elhiggye az ember, hogy minden professzorból, minden mérnökből kártevő lett? Hogy a polgárháború legjobb hadosztályparancsnokaiból egytől egyig német meg japán kém? Hogy az egész lenini gárda csupa gazember? Hogy minden barátja és ismerőse a nép ellensége? Hogy orosz katonák milliói árulták el a hazát? Hogy egész népek, a csecsemőktől az aggastyánokig, az ő biztonságára törnek? Mindezt elhiszi? Akkor ő micsoda? Bolond?! Tehát az egész nép csupa bolondból áll? Már megbocsásson! A nép okos, de élni akar. A nagy népek ezt a törvényt követik: túlélni és megmaradni! És ha majd a történelem mindnyájunkat kérdőre von a sír szélén, hogy „ki voltál?", csak Puskin szavaival válaszolhatunk:

...és minden őselemmel
Csak zsarnok, rab vagy áruló
Förtelmes korunkban az ember.[8]

Oleg összerezzent. Ne ismerte ezeket a sorokat, de azt a szívbe markoló igazságot hallotta ki belőlük, amikor a költő is, az igazság is a maga meztelen valóságában tárulkozik föl.

Sulubin fenyegetőleg rázta felé a mutatóujját:

– A bolondnak nem juttatott helyet a versében. Pedig tudta, hogy akadnak bolondok is. Nem, mi három között választhatunk. Ha pedig tudom, hogy börtönben nem ültem, és biztos vagyok benne, hogy zsarnok sem voltam, akkor... – Sulubin nevetett, s a nevetése köhögésben folytatódott. – Akkor...

A köhögés ütemére előre-hátra himbálta magát:

– Gondolja, hogy ez, az élet könnyebb a magáénál? Egész életemben féltem, most pedig szívesen cserélnék.

Kosztoglotovnak is megnyúlt az arca, és ő is úgy himbálta magát előre-hátra a keskeny padon, mint egy fölborzolt tollú madár a rúdon.

Előttük a földön élesen kirajzolódott behúzott lábú, ferde, fekete árnyékuk.

– Nem, Alekszej Filippics, maga sommásan és túl keményen ítél. Én azokat tartom árulóknak, akik följelentéseket irkáltak, akik tanúnak jelentkeztek. Ilyenek is milliószám voltak. Két vagy mondjuk, három rabra egy besúgót számíthatunk? És máris megvannak a milliók. De mindenkit árulónak minősíteni, az azért túlzás. Puskin is túlzott. A fák eltörnek a viharban, a fű meghajlik, eszerint a fű elárulja a fát? Mindenkinek csak egy élete van. Maga mondta, hogy a nép törvénye a túlélés.

Sulubin egész arca ráncokba gyűrődött, annyira, hogy egészen kicsi lett a szája, a szeme pedig eltűnt. Nagy, kerek szeme egyszerre nem volt sehol, csak a vaksi, csupa ránc bőre.

Majd újból kisimult. Ugyanaz a kivörösödött fehérjével keretezett, dohánysárga írisz, de most mintha tisztára mosták volna.

– Vagyis a velünk született nyájösztön. A félelem, hogy egyedül maradunk. *Kívül a kollektíván.* Ez sem új. Francis Bacon már a tizenhatodik században beszélt az *idolumokról*. Azt mondta, hogy az emberek nem hajlandók a tiszta tapasztalatra hagyatkozni, könnyebb nekik, ha előítéletekkel szennyezik be. Ezek az előítéletek az idolumok. Az emberi nem bálványai, ahogy Bacon nevezte őket. A barlang bálványai...

Azt mondta: „a barlang bálványai”, és Oleg maga elé képzelte a barlangot: középütt a tűz, az egészet betölti a füst, a vademberek húst sütnek, s a barlang mélyén, a félhomályban ott áll a kékes bálvány...

– A színház bálványai...

Hol a bálvány? Az előcsarnokban? A függönyön? Nem, illendőbb, ha a színház előtt, a kis park közepén.

– Mik a színház bálványai?

– Azok a másoktól származó tekintélyes vélemények, melyeket az ember szívesen elfogad, ha meg akarja magyarázni azt, amit ő maga nem élt át.

– Jaj de sokszor van így!

– Előfordul, hogy ő is átélte, de akkor is kényelmesebb, ha nem magának hisz.

– Ilyeneket is láttam.

– A színház bálványai közé számítom a tudomány érveivel való túlzott egyetértést is. Amikor az ember önként magára vállalja mások tévedéseit,

Olegnak ez nagyon tetszett:

– Ez jó! Mások tévedéseinek önkéntes vállalása! Igen!

– És végül itt vannak a piac bálványai.

Hohó! Ezt a legkönnyebb elképzelni. A lármás bazári tolongást és a fölébük magasodó alabástrombálványt.

– A piac bálványai az emberek kölcsönös függéséből és cinkosságából keletkező tévedések. Olyan hibák, melyek amiatt hálózzák be az embert, hogy olyan megfogalmazásokat használ, amelyek erőszakot tesznek a józan észen. Például: a nép ellensége! Nem a mi emberünk! Áruló!... És máris mindenki visszahőköl.

Sulubin hol az egyik, hol a másik kezét kapta föl, így adott nyomatékot kiáltásainak, s ezzel megint arra a megnyesett szárnyú madárra emlékeztetett, amely esetlenül próbál fölrepülni.

Hátukra tűzött a már-már nyáriasan meleg nap; a még ritka ágak nem adtak árnyékot, még mindegyik elkülönült, nem ért össze a zöldjük. A még nem déliesen izzó ég megőrizte derűs kékségét a lassan úszó nappali felhők fehér foszlányai között. De Sulubin vagy nem látta, vagy nem hitte el, s kezét a feje fölé emelve rázta az ujját:

– És valamennyi bálvány fölött ott a félelem ege!

A félelem szürke fellegekkel terhes ege. Tudja, esténként néha vihar nélkül is olyan sötétszürke, vastag felhők torlódnak össze az égen, korán besötétedik, az egész világ olyan barátságtalanná válik, az ember legszívesebben elbújna a házban, minél közelebb a tűzhöz és az övéihez. Én huszonöt évig éltem ilyen ég alatt, és csak az mentett meg, hogy meghajlottam és hallgattam. Huszonöt évig hallgattam, de lehet, hogy huszonnyolcig is, számolja össze, hol a feleségem, hol a gyerekeim miatt, hol a saját bűnös testemért. De a feleségem meghalt. De a testem egy szarral teli zsák, amelyen oldalt lyukat fognak vágni. De a gyerekeimből érthetetlenül, megmagyarázhatatlanul kérges szívű felnőttek lettek. A lányom eddig három levelet írt, nem ide, hanem haza, két év alatt összesen hármat, ezt is azért, mert a pártszervezet követelte tőle, hogy *normalizálja* az apjával való kapcsolatát, érti ezt? A fiamtól még nem követelték ezt sem...

Sulubin le-föl rángatta borzas szemöldökét, s földúlt arcát Oleg felé fordította – megvan, kicsoda! Az őrült molnár a *Sellő*ből: „Miféle molnár vagyok én? Holló vagyok...”

– Már nem is tudom: lehet, hogy csak álmodtam a gyerekeimet? Lehet, hogy nem is voltak gyerekeim?... Mondja, mi az ember? Tuskó? Annak a tuskónak édes mindegy, hogy egyedül hever-e vagy más tuskók mellett. Én meg úgy élek, hogy ha elvesztem az eszméletemet, elesem, meghalok, még a szomszédok se fedeznek föl napokig. És figyeljen ide! – Megragadta Oleg vállát, mintha félne, hogy különben nem hallja meg. – Még mindig vigyázok, körülkémlelek, hogy nincs-e a közelben valaki idegen. Amit itt a kórteremben mondtam, azt nem merném elmondani odahaza, Kokindában! Se a munkahelyemen! Amit most mondok, azt is csak azért mondom el magának, mert már a műtő felé gurítanak. De még így se tenném egy harmadik jelenlétében. Nem én! Látja, idáig jutottam... Pedig mezőgazdasági akadémiát végeztem. Meg felsőfokú pártiskolát. Többféle témából tartottam előadásokat, még Moszkvában. De elkezdtek dőlni a fák. A mezőgazdasági akadémián kidőlt Muralov. A professzorokat tucatszám söpörték ki. Be kellett vallani a *hibákat?* Én bevallottam. Meg kellett tagadni? Megtagadtam. Néhány százalék mégiscsak megúszta? Én benne voltam ebben a néhány százalékban. Találtam egy csendes kikötőt: beletemetkeztem a biológiába. Aztán ott is elkezdődött a tisztogatás, de még mekkora! Kisöpörték a biológiai tanszékeket. Abba kell hagyni az előadásokat? Rendben van, abbahagytam. Elmentem asszisztensnek, kevéssel is beértem.

Milyen könnyen ömlött a szó a kórterembeli nagy hallgatag szájából! Mintha egész életében mást se tett volna, mint szónokolt.

– Bezúzták a nagy tudósok tankönyveit, megváltoztatták a tanterveket, rendben van, egyetértek, majd újak alapján fogunk tanítani. Azt tanácsolták, hogy az anatómiát, a mikrobiológiát, a szenzopatológiát alakítsuk át egy tudatlan agronómus és a kertészeti: gyakorlat alapján. Éljen, nekem is ez a véleményem, egyetértek! Nem elég, még az asszisztensi állását is adja át! Rendben van, nem vitatkozom, majd módszertannal fogok foglalkozni. De nem elég az áldozat, ezt is elveszik tőlem. Rendben van, elmegyek könyvtárosnak. Könyvtárosnak a messzi Kokindába... Mennyit hátráltam! De életben maradtam, de a gyerekeim elvégezhették a főiskolát! Erre a könyvtárosoknak titkos listákat küldenek, hogy semmisítsék meg a genetikai témájú könyveket, lévén áltudomány! Név szerint ezeknek és ezeknek a könyveit! Talán bizony újdonság ez nekünk? Nem én magam jelentettem ki egy negyedszázaddal előbb a *törtmat* tanszéken, hogy a relativitáselmélet ellenforradalmi maszlag? És összeállítom a listát, a

pártszervezet és a hatóság jóváhagyja, mi pedig bedugjuk a kályhába a genetikát! a baloldali esztétikát! az etikát! a kibernetikát! az aritmetikát!

És még nevetett is az őrült holló!

– ...Máglyák az utcán? Ugyan, minek nekünk ilyen fölösleges dráma? Mi szép csöndben bedugjuk a kályhába, még meleget is ad! Látja, hova szorítottak: mögöttem már csak a kályha maradt! Viszont fölneveltem a gyerekeimet. A lányom, aki egy járási újság szerkesztője, ilyen lírai verseket ír:

Nem, én nem fogok meghátrálni!
S bocsánatot szám nem esdekel.
Ha harcba hívnak, indulok csatázni,
S mit számít, ha öklöm apámat éri el.

Úgy lógott rajta a köpeny, mint két erőtlen szárny.

– Hát igen... – Csak ennyit bírt mondani Kosztoglotov. – Igaza van, magának se volt könnyebb.

– Nem bizony. – Sulubin kifújta magát, megnyugodott ültében, és valamivel nyugodtabban folytatta: – Mondja, mi a magyarázata a korszakok váltakozásának a történelemben? Ugyanannál a népnél alig tíz év alatt kifullad minden társadalmi energia, megszűnnek a bátorság impulzusai, illetve megváltozik az előjelük, a gyávaság impulzusaivá válnak. Hiszen én tizenhét óta bolsevik vagyok. Milyen bátran kergettem szét Tambovban az eszer-mensevik dumát, pedig nem volt más fegyverünk, mint a két ujjunk: a szánkba dugtuk, és nagyokat füttyentettünk. Részt vettünk a polgárháborúban. És egy csöppet se féltettük az életünket! Sőt boldogan áldoztuk föl a világforradalomért! Mi történt velünk? Hogy adhattuk meg magunkat? És minek? A félelemnek? A piac bálványainak? A színház bálványainak? Rendben van, én kisember vagyok, de Nagyezsda Konsztantyinovna Krupszkaja? Ő nem vette észre, nem látta? Miért nem emelte föl ő a szavát? Milyen sokat jelentett volna az ő megnyilatkozása, még ha az életébe kerül is! Igen, talán mind magunkba szálltunk volna, megmakacsoltuk volna magunkat, és akkor nem folytatódik... Hát Ordzsonikidze? Hiszen ő sas volt! Se Schlüsselburg, se a kényszermunka nem tudta megtörni, mi tartotta vissza attól, hogy legalább egyszer, egyetlenegyszer nyilvánosan fölszólaljon Sztálin ellen? De inkább

titokzatos körülmények között meghaltak vagy öngyilkosok lettek, most mondja meg nekem, hát bátorság ez?

– Én magának, Alekszej Filippics? Én? Ezt magyarázza csak meg maga.

Sulubin sóhajtott, és megpróbált változtatni a helyzetén. De így is, úgy is fájt.

– Engem más érdekel. Itt van maga, aki már a forradalom után született. De ült. Vajon csalódott-e a szocializmusban? Vagy nem?

Kosztoglotov bizonytalanul mosolygott.

– Nem tudom. Ott néha annyira dühös voltam, hogy bármire hajlandó lettem volna.

Sulubin fölemelte a fél kezét, gyönge, beteg kezét, mellyel a padra támaszkodott, és Oleg vállára tette.

– Fiatalember! El ne kövesse ezt a hibát! Nehogy azt a következtetést vonja le a szenvedéseiből és ezekből a kegyetlenévekből, hogy a szocializmus a hibás. Azaz bármit gondoljon is, a kapitalizmust örökre elvetette a történelem.

– Ott... ott minálunk úgy gondolkodtak, hogy a magánvállalkozásban nagyon sok jó van. Könnyebben lehet élni, érti? Mindig minden van. Mindig tudja az ember, mit hol talál.

– Hallgasson ide: ez kispolgári gondolkodás! A magánvállalkozás nagyon rugalmas, ez igaz, de csak szűk korlátok között jó. Ha a magánvállalkozást nem szorítjuk harapófogóba, farkasemberek fejlődnek ki belőle, tőzsdelovagok, akik nem ismernek határt vágyaik és mohóságuk kielégítésében. Még mielőtt gazdaságilag kimondták az ítéletet a kapitalizmus fölött, már rég elítélték erkölcsileg! Réges-rég!

– De tudja – ráncolta a homlokát Oleg –, olyan embert, aki nem ismer mértéket a mohóságában és vágyai kielégítésében, őszintén szólva köztünk is épp eleget látok. És a legkevésbé sem a kisiparosok között, akiknek mindenféle találmányaik vannak. Vegyük csak Jemeljan-Szasikot...

– Úgy van! – Sulubin keze egyre súlyosabban nehezedett Oleg vállára. – Mert szocializmus, de milyen? Túlságosan hirtelen vettünk fordulatot, azt képzeltük, elég, ha megváltoztatjuk a termelési módot, máris megváltoznak az emberek is. Egy fenét! Egy fikarcnyit se változtak meg. Az ember biológiai típus. Ezer évek kellenek hozzá, hogy megváltozzék.

– Akkor hát milyen a szocializmus?

– Hogy milyen? Nagy kérdés. Azt mondják, „demokratikus”, de ez felületi jelző: nem a szocializmus *lényegére*, hanem csak a bevezetési

formájára, az államberendezésre utal. Ezzel csak bejelentik, hogy nem fognak nyakazni, de egy szó sincs arról, hogy mire fog épülni ez a szocializmus. De nem is az árubőségre lehet építeni a szocializmust, mert ha az emberek barmok maradnak, ezeket az árukat is összetapossák. De az sem szocializmus, amelyik szüntelenül gyűlöletet prédikál, mert a társadalmi élet nem épülhet gyűlöletre. Akit éveken át gyűlölet fűtött, az képtelen egyik napról a másikra kijelenteni, hogy most aztán slussz! Hogy eleget gyűlöltem, mától fogva csak szeretek. Nem, az ilyen gyűlölködő is marad, mindig talál valakit a közelben, akit gyűlölhet. Biztos nem ismeri Herwegh-nek ezeket a sorait:

Wir haben lang genug geliebt... [9]

– Und wollen endlich hassen! – folytatta Oleg. – Hogyne ismerném! Tanultuk az iskolában.

– Úgy van, az iskolában tanulták. De hát ez rettenetes! Erre tanították magukat az iskolában, ahelyett hogy erre tanították volna:

Wir haben lang genug gehasst,
Und wollen endlich lieben![10]

A fenébe a gyűlöletükkel! Végre szeretni akarunk! Ilyennek kellene lennie a szocializmusnak!

– Talán keresztényinek? – találgatta Oleg.

– Keresztényinek? Ezek túlságosan nagy szavak. Hogy azok a pártok, amelyek ezt a nevet választották azokban a társadalmakban, amelyek Hitler és Mussolini rendszeréből kiszabadultak, *kikből* és *kikkel* fogják fölépíteni ezt a szocializmust, fogalmam sincs. Amikor Tolsztoj a múlt század végén elhatározta, hogy gyakorlatilag ülteti el a társadalomban a kereszténységet, az öltözetét elfogadhatatlannak ítélte a kor, a tanításának semmi köze nem volt a kor valóságához. Én azt mondanám, éppen Oroszországunk számára, a mi bűnbánatunkkal, gyónásainkkal és lázadásainkkal, a mi Dosztojevszkijünkkel, Tolsztojunkkal és Kropotkinunkkal, csak egyetlen valódi szocializmus létezik: az *etikus* szocializmus! És ez teljesen reális.

Kosztoglotovnak elborult az arca.

– De hogy értsük és milyennek képzeljük el ezt az etikus szocializmust?

– Nem nehéz elképzelni! – élénkült meg újra Sulubin, de most hiányzott belőle a holló-molnár zaklatottsága. Derűsebb lett és látszott, hogy nagyon szeretné meggyőzni Kosztoglotovot. Olyan tagoltan beszélt, mintha órát tartana: – Olyan társadalmat kell fölmutatnia világnak, amelyben minden emberi kapcsolat, az alapok és a törvények az etikumból következnek, és csakis abból! Minden elképzelés: hogy hogyan neveljük a gyerekeket? mire készítsük föl őket? mire irányuljon a felnőttek munkája? mivel töltsék ki a szabad idejüket? Mindez csak az erkölcsi követelményekből következhet. A tudományos kutatások? Csakis azok engedhetők meg, amelyek nem tesznek kárt az erkölcsben, elsősorban maguknak a kutatóknak az etikusságában. Ugyanígy a külpolitikában. Bármilyen határ kérdésében nem azon kell törni a fejünket, mennyire gazdagít vagy erősít vagy növeli a presztízsünket ez vagy az a lépés, hanem hogy mennyire etikus.

– Ez aztán aligha lehetséges! Még kétszáz év! De várjon – ráncolta a homlokát. – Valamit mégsem értek. Hol itt a materiális alap? A gazdaságnak, hogy is mondjam... előbb kell meglennie, nem?

– Előbb? Kinél hogy. Például Vlagyimir Szolovjov elég meggyőzően fejtegeti, hogy a gazdaságot is erkölcsi alapokra lehet helyezni.

– Micsoda? Előbb az erkölcs, aztán a gazdaság? – képedt el Kosztoglotov.

– Igen! Figyeljen ide, maga orosz létére persze egy sort se olvasott Szolovjovtól!

Kosztoglotov elhúzta a száját.

– De legalább a nevét hallotta?

– A sitten.

– És Kropotkintól olvasott-e valamit? Legalább a *Kölcsönös segítség mint természettörvény*t?

Kosztoglotov megint elhúzta a száját.

– Persze, hiszen Kropotkinnak nincs igaza, minek olvasni? Hát Mihajlovszkijt? Persze hogy nem, hiszen megcáfolták, azután betiltották és zárolták.

– Mikor olvastam volna? Mikor? – futotta el a méreg Kosztoglotovot. – Egész életemben robotolók, most meg azzal kínoznak, hogy olvastad? olvastad? A seregben se tehettem le egy percre se az ásót, a lágerban még kevésbé, a száműzetésben meg a kapát, hát mikor olvastam volna?

Sulubin kerek szemű, bozontos szemöldökű arcára izgatott, zaklatott kifejezés ült ki:

– Hogy mi az etikus szocializmus? Hogy az emberek ne a *boldogságra* törekedjenek, mert ez is a piac bálványa, hanem a kölcsönös jóindulatra. Az állat is boldog, miközben szétmarcangolj a zsákmányát. Jóindulatra csak az emberek képesek egymás iránt. Ez a legtöbb, amit elérhetnek!

– Nem, a boldogságot ne bántsa! – tiltakozott Oleg élénken. – A boldogságot csak hagyja meg nekem. Legalább erre a néhány hónapra, mielőtt meghalok. Különben mi a bánatos...

– A boldogság délibáb – bizonygatta fogyó erejével Sulubin. Egészen elsápadt. – Én például neveltem a gyerekeimet, és boldog voltam. Ők meg a lelkembe tiportak. Pedig én ennek a boldogságnak az érdekében égettem el az igazságot tartalmazó könyveket. Pláne a „jövendő generációk boldogsága”... Ki tudhatja előre, hogy miből áll? Ki beszélt ezekkel a jövendő generációkkal? Ki tudja, milyen bálványokat fognak ők imádni? Annyit változott a boldogság fogalma a századok folyamán, hogy senki se veheti magának a bátorságot, hogy előre meghatározza. Attól nem leszünk boldogok, ha fehér kenyéren taposunk, és belefulladunk a tejbe. De már ma azok lehetünk, ha megosztozunk másokkal a szűkölködésben. Ha csak a „boldogsággal” és a szaporodással törődünk, értelmetlenül népesítjük be a földet, és egy félelmetes társadalmat hozunk létre... Nem érzem jól magam... Le kell feküdnöm...

Oleg nem vette észre, mennyire vértelenné és élettelenné vált Sulubin amúgy is elkínzott arca.

– Jöjjön, Alekszej Filippovics, kapaszkodjék a karomba!

Sulubinnak fölkelnie se volt könnyű ültéből. Egészen lassan indultak vissza. A tavasz súlytalansága vette körül őket, de mindkettőjüket mérhetetlenül lehúzták a csontjaik, még megmaradt húsuk, a ruhájuk, lábbelijük, még a mindent elárasztó fényözön is; minden mérhetetlen súllyal nehezedett rájuk.

A beszédbe belefáradva, némán ballagtak.

Csak a Rákosztály tornácának lépcsője előtt, már az épület árnyékában emelte föl fejét az Olegra támaszkodó Sulubin: fölnézett a nyárfákra, a derült, tavaszi ég darabkájára, és így szólt:

– Csak ne haljak meg a műtőasztalon. Félek... Bármennyit élt is az ember és bármilyen kutyamód is, mégis szeretne...

Aztán fölmentek az előcsarnokba, és megcsapta őket az elhasznált, rossz szag. Lassan, egyenként kapaszkodtak föl a lépcsőfokokon.

Oleg megkérdezte:

– Hallgasson ide, mindezt az alatt a huszonöt év alatt gondolta ki, amíg hajlott gerinccel hátrált?

– Igen. Hátráltam és gondolkodtam – felelte kifejezéstelen hangon, egyre gyöngébben Sulubin. – Bedugtam a kályhába a könyveket és gondolkodtam. Miért? A gyötrődésemmel, az árulásommal annyit se érdemeltem, hogy egy kicsit gondolkodjam?

32. Visszájáról

Azt, hogy amit az ember oly mértékben, mondhatni keresztül-kasul ismer, ennyire kifordulhat önmagából, és egészen új és idegen arcát mutathatja, mégsem képzelte volna Doncova. Immár harminc éve foglalkozik mások betegségeivel, jó húsz évet töltött el a röntgenernyő előtt, olvasott belőle és a filmekből, az eltorzult, könyörgő szemekből, összevetette mindezt a leletekkel és a könyvekkel, cikkeket írt, vitatkozott a kollégáival és a betegeivel, és egyre megcáfolhatatlanabbnak érezte a maga tapasztalatát és kialakított véleményét, egyre összefüggőbbnek az orvostudományt. Van etiológia és patogenezis, vannak szimptómák, van diagnózis és lefolyás, kezelés és profilaktika és prognosztika, de a betegek ellenállása, kétségei és félelmei, bár érthető emberi gyöngeségek, és részvétet keltenek az orvosban, a módszerek mérlegelésekor mit sem számítanak, a logikai négyzetekben nincs számukra hely.

Mindeddig minden emberi test teljesen egyforma fölépítésű volt számára: ahogy azt az egységes anatómiai atlasz leírja. Egyforma volt az életfolyamatok és az érzékelés fiziológiája is. Mindarra, ami normális és ami eltér a normálistól, ésszerű magyarázatot adtak a megfellebbezhetetlen kézikönyvek.

És egyszer csak néhány nap leforgása alatt a saját teste kibillent ebből a nagy és összefüggő rendszerből, nekiütődött a kemény földnek, és egy szervekkel teletömött, védtelen zsákká vált; olyan szervekkel, amelyek mindegyike bármelyik pillanatban megbetegedhet és följajdulhat.

Néhány nap leforgása alatt minden kifordult magából, és ami továbbra is ismert, sokszor tanulmányozott elemekből állt, egyszerre ismeretlenné és ijesztővé vált.

Amikor a fia még kicsi volt, képeket nézegettek együtt, és a legegyszerűbb háztartási eszközök – teáskanna, szék, kanál – szokatlan szemszögből lerajzolva fölismerhetetlenné váltak.

Ugyanilyen ismeretlennek látszott most a saját betegségének lefolyása és az ő új helye gyógyítás folyamatában. Most nem ő az ésszerű irányító erő, hanem egy kézzel-lábbal védekező, ítélni képtelen sejtcsomó. Első szembesülése a betegséggel úgy eltaposta, mint egy békát. A betegséggel való kényszerű együttélést elviselhetetlennek érezte: fölborult a világ,

fölborult dolgainak egész rendszere. Még nem halt meg, de már magára kellett hogy hagyja az urát, a fiát, a lányát, az unokáját, a munkáját – holott éppen a munkája fog ezentúl benne és rajta dübörögni. Egyetlen nap alatt le kellett mondania mindenről, ami az életét alkotta, azután sápadtzöld árnyékként kínlódhat egy darabig, és sokáig nem is fogja tudni, meghal-e vagy visszatér a létbe.

Úgy látszik, semmi megszépítő, örömteli, ünnepi nem volt az életében, csak munka és aggodalom, munka és aggodalom, és mégis milyen csodálatosan szép volt ez az élet; üvölteni tud, ha arra gondol, hogy meg kell válnia tőle.

Ez a vasárnap már nem is vasárnap volt, hanem zsigereinek fölkészítése a hétfői röntgenre.

Hétfőn, ahogy megbeszélték, negyed tízkor Dormidont Tyihonovics Vera Gangart és az egyik osztályos orvosnő társaságában eloltotta a villanyt a röntgenszobában, és elkezdték szoktatni szemüket a sötétséghez. Ludmila Afanaszjevna levetkőzött és bement a röntgenernyő mögé. Amikor elvette az asszisztensnőtől az első pohár báriumkását, kicsit kiloccsantott belőle ügyetlenségében – kiderült, hogy a keze, amely annyiszor nyomogatta ugyanitt gumikesztyűben mások hasát, most reszket.

És az összes ismert procedúrát elvégezték vele: tapogatták, nyomogatták, forgatták, föltartatták a karját, sóhajtatták. Azután fölfektették az asztalra, és különféle nézetből számos fölvételt csináltak. Aztán meg kellett várni, amíg a kontrasztanyag továbbterjed az emésztőtraktusban; közben a röntgenkészülék nem tétlenkedhetett, és az orvosnő behívta a soron következő betegeket. Ludmila Afanaszjevna még oda is ült mellé, hogy segítsen, de az esze másutt járt, nem tudott segíteni. Eljött az ideje; hogy ismét odaálljon az ernyő mögé, igyon a báriumkásából és fölfeküdjön a felvételekhez.

Csak ez a vizsgálat nem a szokásos tárgyilagos csöndben folyt le, melyet rövid vezényszavak szakítanak meg; Orescsenkov egész idő alatt tréfálkozott, s megjegyzéseket tett, hol fiatal segítőtársaira, hol Ludmila Afanaszjevnára, hol saját magára: elmondta, hogyan vezették ki még diákkorában botrányokozásért az akkor még fiatal Művész Színházból. *A sötétség hatalmá*nak bemutatóján történt, és Akim olyan természethűen trombitált a zsebkendőjébe, és olyan hozzáértéssel tekerte föl a kapcáját, hogy Dormidont és barátja elkezdett hangosan pisszegni. Azóta, mondta, valahányszor eljut a Művész Színházba, mindig attól fél, hogy fölismerik és

megint kivezetik. Valamennyien igyekeztek minél többet beszélni, hogy ne legyenek olyan nyomasztóak a szünetek ezek között a néma vizsgálatok között, De Doncova jól hallotta, hogy Gangart erőlködve, száraz torokkal beszél – őt aztán igazán ismerte!

De hiszen éppen ezt akarta! A báriumkása után megtörölte a száját, és még egyszer kijelentette:

– Nem, a betegnek nem kell mindent tudnia. Mindig ez volt a véleményem, és most is ez. Majd amikor megbeszélik a dolgot, kimegyek a szobából.

Elfogadták ezt a rendet, és Ludmila Afanaszjevna kiment. Megpróbálta elfoglalni magát, hol a röntgenlaboratóriumban, hol a kórtörténetekkel, sok dolga lett volna, de ma valahogy egyikre – se tudott koncentrálni. Aztán megint hívták, és dobogó szívvel ment be, azt várva, hogy majd örömteli szavakkal fogadják, Verocska Gangart megkönnyebbülten öleli át és gratulál – de semmi ilyesmi nem történt, újabb vezényszavak, forgatások és vizsgálatok következtek.

Ludmila Afanaszjevna eleget tett minden fölszólításnak, s közben akaratlanul is elgondolkozott rajtuk, kereste a magyarázatot.

– Hiszen úgyis látom a módszerükből, hogy mit keresnek bennem! – tört ki mégis belőle.

Úgy vette észre, arra gyanakszanak, hogy a daganat nem a gyomorban, nem is a gyomorkimeneten, hanem a gyomorszájon van, és ez a legsúlyosabb esetek egyike, mert ha műtétre kerül sor, részben föl kell nyitni a mellkast is.

– Nos, Ludocska – búgta a sötétben Orescsenkov –, maga a korai fölismerés híve, és még sincs megelégedve a módszerrel? Ha akarja, várhatunk még három hónapot, akkor hamarabb meg tudjuk mondani...

– Nem, köszönöm szépen ezt a három hónapot!

Nem akarta megnézni a legfőbb, nagyméretű röntgenfelvételt se, amelyik a nap végére készült el. Valahogy lefoszlottak róla a szokásos határozott, férfias mozdulatok, magába roskadva üldögélt a fényes mennyezetlámpa alatt álló széken, és várta Orescsenkov végső döntését nem a diagnózisát, hanem a döntését.

Nos hát, nos hát, tisztelt kolléganő – szólalt meg Orescsenkov, enyhén elnyújtva a szavakat –, a hírességek véleménye eltérő.

Ő maga egyre csak figyelte megtörő szemöldöke alól Doncova zavarodottságát. Több erőre számított ebben a megpróbáltatásban a

határozott, hajthatatlan orvosnőtől. Váratlan elernyedése újból megerősítette abban a véleményében, hogy a mai ember tehetetlen a halállal szemben, hogy teljesen fegyvertelenül kénytelen szembenézni vele.

– Ki gondol rosszabbra? – próbált meg mosolyogni Doncova.

(Azt szerette volna, ha nem ő!)

Orescsenkov szétterpesztette az ujjait:

– A maga *kislányai*. Látja, hogy nevelte őket? Én mindenesetre jobb véleménnyel vagyok magáról. – Szája sarka egy egészen kicsit, de jóindulatúan elmozdult.

Vera Gangart olyan sápadtan ült ott, mintha felőle határoznának.

– Köszönöm szépen – mondta némileg megkönnyebbülve Doncova. – Tehát?

Hányszor várták ez alatt a kortynyi szünet alatt a betegek tőle a döntést, és ez mindig az ésszerűségre, az adatokra épülő, logikusan fölfogható és keresztül-kasul ellenőrzött döntés volt. S lám, mekkora hordónyi félelem rejtőzött ebben a kortyban!

– Nos hát, Ludocska – búgta megnyugtatóan Orescsenkov –, tudja, milyen igazságtalan a világ. Ha maga *nem a miénk* volna, akkor most ezzel az alternatív diagnózissal együtt átadnánk a sebészeknek, akik fölvágnák, s ha már fölvágták, ki is vennének valamit. Vannak olyan semmirekellők, akiknek a hasüregből muszáj valami szuvenírt magukkal hozni. Fölvágnák, aztán kiderülne, kinek volt igaza. De hát maga a *miénk*. A moszkvai Radiológiai Intézetben pedig szintén ott vannak a mi embereink: Lenocska meg Szerjozsa. Így hát azt gondoltuk, el kéne mennie hozzájuk. Mit szól hozzá? Elolvassák a levelünket, és ők is megnézik. Nő a vélemények száma. Ha föl kell vágni, ott ahhoz is jobban értenek. Egyébként is minden jobb ott, nem igaz?

(Azt mondta: ha föl kell vágni. Azt akarta ezzel mondani, hogy hátha nem muszáj? Vagy nem... inkább azt, hogy rosszabb a helyzet...)

– Tehát – mondta hangosan – a műtét annyira bonyolult, hogy nem merik itt elvégezni?

– Ugyan, dehogy! – kiáltott föl elkomorult arccal Orescsenkov. – Ne keressen a szavaim mögött többet, mint amit mondtam. Egyszerűen a lehető legjobb helyre akarjuk beprotezsálni. Ha nem hiszi, tessék, ott a felvétel – intett az asztal felé –, nézze meg maga is.

Milyen egyszerű volna! Csak érte kellene nyúlnia és elemezhetné.

– Nem, nem – emelte maga elé tiltakozón a kezét Doncova. – Nem akarom.

Tehát így döntöttek. Beszéltek a főigazgatóval. Doncova fölment a köztársasági egészségügyi minisztériumba. Ott csodálatosképpen egy percig se halogatták a dolgot, azonnal megkapta az engedélyt és a beutalót. S egyszerre kiderült, hogy tulajdonképpen semmi se tartja vissza a városban, ahol húsz éve dolgozik.

Jól tudta Doncova, amikor mindenki elől eltitkolta a fájdalmait, hogy elég egy embernek szólni, és máris megindul minden föltartóztathatatlanul, és semmi se függ tőle. Minden tartósnak, öröknek hitt szál nemhogy napok – órák alatt elszakad.

Ő, aki annyira nélkülözhetetlen volt a kórházban is, otthon is, máris nélkülözhetővé vált.

Mi, akiket annyi szál köt a földhöz, egyáltalán nem állunk olyan biztosan rajta!

Miért is késlekedjék? Még ugyanazon a szerdán megcsinálta az utolsó vizitjét Gangarttal, akinek átadta a sugárterápia vezetését.

Ez a vizit reggel kezdődött, és majdnem ebédig tartott. Habár nagyon reménykedett Verocskában, aki ugyanúgy ismerte az összes állandó beteget, mint ő, de amikor megkezdte körútját, és azzal a tudattal haladt ágytól ágyig, hogy aligha tér vissza hozzájuk egy hónapnál hamarabb, sőt lehet, hogy egyáltalán nem tér vissza, napok óta először nyerte vissza valamelyest a derűjét és erejét. Visszatért az érdeklődése és gondolkodóképessége. Valahogy azonnal lehámlott róla az a reggeli szándéka, hogy mielőbb átadja a dolgokat, rendbe tegye az utolsó papírokat és hazasiessen csomagolni. Annyira megszokta, hogy mindenben maga mondja ki az utolsó szót, hogy ma sem tudott elmenni egyetlen beteg ágya mellől se anélkül, hogy legalább egy hónapra szóló prognózist alkosson magában: hogyan halad előre a betegség, milyen új gyógymódokra lesz szükség, s milyen váratlan intézkedésekre kell-fölkészülni. Majdnem úgy ment kórteremről kórteremre, mint azelőtt, s ezek voltak a megkönnyebbülés első órái az utolsó napok forgatagában.

Már hozzászokott a keserűséghez.

Ugyanakkor mintha már meg lett volna fosztva orvosi jogaitól, mintha diszkvalifikálták volna valamilyen megbocsáthatatlan tettéért, amit szerencsére még nem közöltek a betegekkel. Meghallgatta őket, intézkedett, utasított, látszólag mindentudó pillantással nézett a betegre, s közben a

hideg futkosott a hátán, amiért már nem mer dönteni mások élete és halála fölött, mert néhány nap múlva ő is ilyen tehetetlenül és elbutultan fog feküdni egy másik kórházi ágyon, alig törődve a külsejével, s arra várva, mit mondanak majd a nála öregebbek és tapasztaltabbak. És félni fog a fájdalmaktól. Meg talán amiatt is kesereg majd, hogy nem a megfelelő kórházba feküdt be. S talán azt fogja képzelni, hogy nem a megfelelő módon kezelik. És mint a boldogság netovábbjáról álmodozik arról a köznapi jogról, hogy megszabadulhasson a kórházi pizsamától, és este hazamehessen.

Ezek merültek föl benne, és megint csak akadályozták abban, hogy a szokásos határozottsággal gondolkodjék.

Vera Kornyiljevna pedig minden öröm nélkül vette magára a terhet, amelyre egy csöppet se vágyott ezen az áron. Sőt egyáltalán nem vágyott rá.

A „mama”, ahogy Doncovát hívták, nem üres szó volt Vera számára. Tőle származott a legsúlyosabb diagnózis a három közül, ő számított gyötrelmes műtétre, amelyet talán ki sem bír majd a krónikus sugárbetegségtől legyengített szervezete. Most ott lépkedett mellette, és arra gondolt, lehet, hogy ez az utolsó alkalom, és hosszú éveken át fog nélküle elmenni ezek mellett az ágyak mellett, s mindannyiszor égő fájdalmat okoz neki annak emléke, aki orvost csinált belőle.

S ujjával észrevétlenül szétkente a könnyeit.

Holott éppen ma minden eddiginél jobban oda kellett figyelnie, nem volt szabad megfeledkeznie egyetlen fontos kérdésről sem, hiszen ez a félszáz élet most nehezedik először teljes súlyával az ő vállára, és többé nem lesz kitől kérdeznie.

Így folyt le ez a félnapos vizit, riadalmak és szerteszaladó gondolatok között. Először a női kórtermeket vették sorra. Azután valamennyi, az előtérben és a folyosón fekvő beteget. Természetesen Szibgatov mellett is megálltak.

Mennyi munkát fektettek ebbe a csöndes tatárba! És csak néhány hónapnyi haladékot nyertek, s ezek is micsoda hónapok voltak: ez a nyomorúságos tengődés az előtér sötét, szellőzetlen sarkában. Szibgatovot már nem bírta el a keresztcsontja, csak úgy tudta megtartani magát függőleges helyzetben, ha a hátára tette két erős kezét, az egész sétája annyiból állt, hogy bement a szomszéd kórterembe, leült, s meghallgatta, miről beszélgetnek; csak annyi friss levegőhöz jutott, amennyi a távoli szellőzőablakon át eljutott hozzá, s az eget a mennyezet helyettesítette.

De még ezért a nyomorúságos életért is, amely semmit se tartalmazott a kezelési műveleteken, az ápolónők és takarítónők veszekedésein, a sovány kincstári koszton és a dominójátszmákon meg a szaggató hátfájdalmon kívül még ezért a nyomorúságos életért is hálát sugárzott kínoktól gyötört szeme minden vizit alkalmával.

S Doncova arra gondolt, ha félreteszi megszokott mércéjét, és átveszi Szibgatovét, akkor ő még boldog ember.

Szibgatov pedig már meghallotta valahonnan, hogy Ludmila Afanaszjevna ma vizitel utoljára.

Nem szóltak semmit, csak úgy pillantottak egymásra, mint két jó barát, mint vereséget szenvedett, de hű szövetségesek, mielőtt a győztes korbácsa egyiküket erre, másikukat arra kergeti.

„Látod, Saraf – mondta Doncova szeme –, én megtettem, amit tudtam. De én is megsebesültem, én is elesek.”

„Tudom, anyám – válaszolta a tatár szeme. – Aki szült, az se tett többet értem. De hát én nem tudlak téged megmenteni.”

Ahmadzsannal ragyogó eredményt ért el: még időben érkezett, nem volt elhanyagolt eset, mindent az elméletnek megfelelően csináltak, és az elmélet minden tekintetben igazolta magát. Összeszámolták, mennyi besugárzást kapott, és Ludmila Afanaszjevna kijelentette:

– Elbocsátunk!

Ezt már reggel kellett volna, hogy a főnővér tudtára adhassák és kihozathassák a ruháját a raktárból, de Ahmadzsan most is – immár mankó nélkül – lerohant Mitához. Egyetlen estét sem volt hajlandó itt tölteni, ha nem muszáj: várják a barátai az óvárosban!

Vagyim is tudta, hogy Doncova átadja az osztályt és Moszkvába utazik. Ez így történt: tegnap este egyszerre két távirat érkezett az anyjától: neki és Ludmila Afanaszjevnának, hogy az aranykolloidot föladták a kórházuk címére. Vagyim azonnal lebotorkált; Doncova az egészségügyi minisztériumban volt, de Vera Kornyiljevna már látta a táviratot, gratulált, és azonnal bemutatta Ella Rafailovnának, a radiológusuknak, aki majd most kezelni fogja, mihelyt ideér hozzájuk az aranykolloid. Ekkor jött meg az összetört Doncova, ő is elolvasta a táviratot, és azzal a reményvesztett arckifejezésével igyekezett bátorítóan bólintani Vagyimnak.

Vagyim tegnap mérhetetlenül örült, nem bírt elaludni, de ma reggel elgondolkodott: vajon mikorra ér ide az az arany? Ha az anyja kezébe adták

volna, már ma itt lenne. De így meddig lesz úton? három napig? vagy egy hétig? Ezzel a kérdéssel fogadta az ágyához lépő orvosokat.

– A napokban! Egészen biztos, hogy a napokban! – jelentette ki Ludmila Afanaszjevna. (De magában jól ismerte ezeket a *napokat*. Tudott olyan esetről, amikor a moszkvai intézet a rjazanyi kórház számára küldött valamilyen más preparátumot, de valamilyen csitri azt írta a feladóvevényre: Kazanyba, a minisztériumban meg – mert a minisztérium nélkül semmi se történhet – Kazahnak olvasták, és továbbküldték Alma-Atába.)

Hogy meg tudja változtatni az embert a jó hír! Ugyanazok a fekete szemek, amelyek az utóbbi időben olyan komoran sötétlettek, most reménnyel eltelve csillogtak, ugyanaz a duzzadt száj, sarkában a már-már örökre bevésődött ferde barázdával, most ismét kiegyenesedett és megfiatalodott, s az egész frissen borotvált, tiszta, fegyelmezett és udvarias Vagyim úgy ragyogott, mintha születésnapja volna, és reggel körülrakták volna ajándékokkal.

Hogyan veszíthette el annyira a lelki erejét, hogyan válhatott ilyen gyöngévé az elmúlt két hétben? Mikor az akarat a megmenekülés, az akarat minden! Most aztán kezdődhet a versenyfutás! Most csak egy a fontos: hogy az arany előbb megtegye ezt a háromezer kilométert, mint az áttétek a maguk harminc centijét. Akkor az arany megtisztítja az ágyékát. Megvédi a teste többi részét. A lábát pedig, nos, a lábát föl is áldozhatja. Vagy hátha visszafordul a folyamat? Végtére is milyen tudomány tilthatja meg nekünk, hogy higgyünk? Ha visszafordul a folyamat, a radioaktív arany még a lábát is meggyógyíthatja...

Az lenne igazságos és ésszerű, ha éppen ő maradna életben! Belenyugodni a halálba, hagyni, hogy a fekete fenevad halálra harapja, ostoba, dekadens, méltatlan gondolat volt! Tehetségének tudata megerősítette abban a hitben, hogy meg fog gyógyulni, igenis, meg fog gyógyulni! Fél éjszaka nem aludt a feszítő, boldog izgalomtól: megpróbálta elképzelni, hol lehet most az az ólomtokocska, amelyben az aranyat hozzák neki: a poggyászkocsiban? vagy a repülőtérre viszik? vagy már a repülőgépen van? Szemével megpróbálta áthidalni a háromezer kilométeres sötét éjszakát, és siettette, legszívesebben még az angyalokat is segítségül hívta volna, ha léteznének angyalok.

Most, a vizit közben gyanakodva figyelte, mit fognak csinálni az orvosok. Nem mondtak semmi rosszat, sőt vigyáztak, hogy az arcukkal se

fejezzék ki, de azért megtapogatták. Igaz, nemcsak a máját, hanem különféle helyeken, s közben jelentéktelen szavakat váltottak. Vagyim magában mérte, nem tapogatják-e hosszabban a máját, mint a többi szervét.

(Ők pedig látták, milyen tudni vágyó, éber beteg, és minden ok nélkül végigfutottak ujjaikkal még a lépén is, de a fő cél mégis az volt, hogy ellenőrizzék a máj elváltozását.)

Sehogy se sikerült gyorsan végezni Ruszanovval sem, aki elvárta a neki járó plusz figyelemadagot. Az utóbbi időben nagyon megenyhült az orvosai iránt: nem érdemes orvosok, ugyan nem is docensek, de tény, hogy meggyógyították. Nyakán a daganat egészen ellapult, elhalt, nem fájt. Valószínűleg kezdetben sem állt fönn olyan nagy veszély. Fölfújták a dolgot.

– Nahát, elvtársak – jelentette ki –, belefáradtam az injekciókba. Már több mint húszat kaptam. Nem lehetne abbahagyni? Vagy otthon folytatni?

A vérképe csakugyan elég rossz, pedig négyszer végeztek transzfúziót. Az arca is sárga, elgyötört, összeaszott. Még mintha a tübitejkája is túl nagy lenne neki.

– Egyébként köszönöm, doktornő! Akkor, az elején nem volt igazam – vallotta be becsületesen Doncovának. Mindig szívesen beismerte a hibáit. – Meggyógyított, köszönet érte.

Doncova bizonytalanul bólintott. Nem szerénységében, nem zavarában, hanem mert Ruszanov föl se fogta, mit beszél. A daganat még több helyen föl fog lobbanni a mirigyekben. A folyamat gyorsaságától függ, hogy egyáltalán életben lesz-e egy év múlva.

Ahogy, mellesleg, ő is.

Ő is, Gangart is kíméletlenül megnyomogatták a hóna meg a kulcscsontja alatt. Ruszanov még össze is rándult, olyan erősen nyomogatták.

– Nincs ott semmi! – bizonygatta. Már világosan látta, hogy csak ijesztgették ezzel a betegséggel. De ő kemény ember, könnyen átvészelte. Erre a keménységre, amelyet csak most fedezett föl magában, különösen büszke volt.

– Annál jobb. De nagyon figyelnie kell magát, Ruszanov elvtárs – mondta Doncova. – Adunk még egy vagy két injekciót, aztán alighanem elbocsátjuk. De minden hónapban be kell jönnie felülvizsgálatra. Vagy ha fölfedez magán valamit, még hamarabb.

A jókedvét visszanyert Ruszanov azonban a maga tapasztalatából tudta, hogy ezek a kötelező megjelenések és felülvizsgálatok csak arra kellenek,

hogy kipipálják, beírják a statisztikába. S máris ment, hogy megtelefonálja haza az örömhírt.

Kosztoglotov következett. Vegyes érzelmekkel várta őket: egyrészt megmentették, másrészt tönkretették. Egyenlő arányban keverték össze a mézet kátránnyal, és most se megenni nem lehet, se kenésre nem jó.

Amikor Vera Kornyiljevna egyedül jött oda hozzá, akkor Vega volt, és bármilyen hivatalos hangnemben kérdezgette, bármit rendelt is neki, csak nézte őt, és örült. Az elmúlt héten valahogy teljesen megbocsátotta neki azt a kárt, amit a testében okozott. Valahogy belátta, hogy joga van rendelkezni a testével, és ez olyan melengető érzés volt. Valahányszor odajött hozzá a vizitek során, szerette volna megsimogatni azt a kis kezét, vagy odadörgölni hozzá az arcát, mint egy kutya.

De most ketten jöttek, most csak az instrukciók által gúzsba kötött orvosok voltak, és Oleg nem bírt megszabadulni az értetlenségtől és megbántottságtól.

– Hogy van? – kérdezte Doncova, miközben leült az ágyára.

Vega pedig ott állt mögötte, és halványan mosolygott. Visszatért az az igénye, sőt inkább szükséglete, hogy valahányszor látják egymást, legalább egy icipicit mosolyogjon rá. De ma mintha valami fátyolon keresztül látta volna a mosolyát.

– Nem valami jól – felelte fáradtan Kosztoglotov, és lecsüngő helyzetéből föltette fejét a párnára. – Ha egy ügyetlen mozdulatot teszek, újabban szorítást érzek itt, a gátor táján. Egyáltalában, az az érzésem, hogy túlkezeltek. Kérem, fejezzék be.

Nem a korábbi hévvel követelte, hanem valahogy közönyösen, mintha másról volna szó, s annyira nyilvánvaló lenne, hogy fölösleges bizonygatni.

De Doncova se mondott ellent, ő is elfáradt:

– Ahogy gondolja. Hiszen magáról van szó. De a kezelése még nincs befejezve.

A bőrét vizsgálta a besugárzás területének peremén. Bizony, a bőre a kezelés befejezéséért kiáltott. A felületi reakció még fokozódhat is a kezelések befejezése után.

– Már nem naponta kétszer adnak neki? – kérdezte.

– Már csak egyszer – válaszolta Gangart.

(Ilyen egyszerű szavakat mondott: mint „már csak egyszer”, közben kicsit kinyújtotta a nyakát, s ettől úgy tetszett, valami kedveset mond, ami meg kell hogy indítsa a szívét.)

Furcsa, eleven szálak, mint hosszú női hajszálak, kötötték össze Verát ezzel a betegével. És egyedül őneki fájt, ha megfeszültek s elszakadtak ezek a szálak, a férfinak nem, körülöttük pedig senki se látta. Azon a napon, amikor Vera tudomást szerzett a Zojával való éjszakai enyelgésekről, mintha egy egész csomóval téptek volna ki fejéből. Talán jobb lett volna akkor véget vetni az egésznek. Ezzel a rántással eszébe juttatták azt a törvényt, hogy a férfiaknak nem kortárs kell, hanem fiatalabb. Nem lett volna szabad megfeledkeznie róla, hogy az ő ideje lejárt, végképp lejárt.

De a férfi ezután oly feltűnően gyakran került a szeme elé, annyira leste a szavát, olyan szívesen beszélgetett vele s nézte őt. S a hajszálak egyenként újra feléje kapaszkodtak és ismét kifeszültek.

Miféle szálak ezek? Megmagyarázhatatlanok és célszerűtlenek. Nemsokára elmegy, és erős markok fogják ott tartani. És csak akkor jön el újra, ha majd nagyon rosszul lesz, ha a halál kényszeríti rá. De minél egészségesebb, annál ritkábban. Vagy soha.

– Mennyi szinesztrolt adtunk neki? – kérdezte Ludmila Afanaszjevna.

– Többet, mint kellett volna – válaszolta ellenségesen Kosztoglotov, még mielőtt Vera Kornyiljevna megszólal, hatott volna, és konokul meredt rá. – Egy egész életre elég volt.

Más időkben nem hagyta volna szó nélkül Ludmila Afanaszjevna ezt a goromba feleletet, és alaposan megmosta volna a fejét. De most elhagyta minden akaratereje, alig bírta befejezni a vizitet. Most, amikor kívül került munkakörén és búcsút vett tőle, tulajdonképpen nem is tudott ellenkezni Kosztoglotovval. Csakugyan barbár kezelést kapott.

– Adok magának egy tanácsot – mondta békülékenyen, úgy, hogy a kórteremben ne hallják. – Ne törekedjék mindenáron családi boldogságra. Még hosszú évekig lesz kénytelen teljes értékű család nélkül élni.

Vera Kornyiljevna lesütötte a szemét.

– Mert ne feledje: a maga esete nagyon el volt hanyagolva. Későn jött hozzánk.

Kosztoglotov tudta, hogy rosszul áll a szénája, de most, hogy kereken a szemébe mondták, eltátotta a száját.

– Hát... – morogta. De máris megtalálta a vigasztaló gondolatot. – Hát igen, gondolom, erről odafönt is gondoskodnak majd.

– Folytassa, Vera Kornyiljevna, a thesant és a pentaxilt. Egyébként azonban el kell engednünk pihenni. Figyeljen ide, Kosztoglotov: fölírunk magának három hónapra elegendő szinesztrolt, most lehet kapni a

gyógyszertárakban, váltsa ki és föltétlenül oldja meg az otthoni kezelést. Ha ott nincs, aki beadja injekció formájában, kérje tablettában.

Kosztoglotov szája már szóra nyílt, hogy eszébe juttassa: először is, neki nincs semmilyen *otthona*, másodszor, nincs pénze, harmadszor, nem olyan bolond, hogy szép lassan meggyilkolja magát.

De a főorvosnő arcát olyan színtelennek, olyan elkínzottnak látta, hogy meggondolta magát, nem szólt semmit.

Ezzel véget ért a vizit.

Futva jött vissza Ahmadzsan: sikerült, kihozzák az egyenruháját. Még ma együtt fog inni a haverjával! A zárójelentést meg a többit majd megkapja holnap. Annyira föl volt ajzva, olyan sebesen és hangosan beszélt, ahogy még sohase hallották. Olyan erőteljesen és biztonságosan mozgott, mintha nem is betegeskedett volna itt velük két hónapon át. Szeme úgy izzott sűrű, sötét kefehaja, szurokfekete szemöldöke alatt, mintha becsípett volna, és szinte remegett, amiért mindjárt látni fogja a kinti világot. Rohant összepakolni, abbahagyta, elrohant megkérni, hogy a földszinti kórtermekkel egy időben kaphassa meg az ebédjét.

Kosztoglotovot behívták a röntgenbe. Várt, majd fölfeküdt a készülék alá, azután kiment a tornácra, hogy megnézze, mitől ilyen komor az idő.

Az egész eget elborították a gyorsan úszó, szürke gomolyfellegek, mögöttük egy kiadós esőt ígérő vastag, lila felhő közeledett. De nagyon meleg volt, csak tavaszi esőt hozhatott.

A sétából így nem lett semmi, megint fölment a kórterembe. Már a folyosóról meghallotta Ahmadzsan izgatott beszámolóját:

– Kutya legyek, ha nem jobb ellátást kapnak, mint a katonák! Legalábbis nem rosszabbat! Egy kiló húsz a fejadagjuk! Pedig inkább szarral kéne etetni őket. Mert dolgozni, azt nem! Mihelyt kivisszük őket a zónába, szétfutódnak és egész nap bújnak meg alszanak!

Kosztoglotov némán megállt az ajtónyílásban. Ahmadzsan a lehúzott ágy fölé magasodott összekötözött kis batyujával, fehér foga villogott, s kezével hadonászva, magabiztosan fejezte be utolsó történetét a kórteremnek.

A kórterem teljesen átalakult: már nem volt itt se Federau, se a filozófus, se Sulubin. Ezt a történetet Kosztoglotov valahogy sohase hallotta Ahmadzsantól a régi összetételű kórteremben.

– És nem építenek semmit? – kérdezte halkan. – Az égvilágon semmi se emelkedik a zónán belül?

– Éppenséggel építenek... – Ahmadzsan kicsit zavarba jött. – De rosszul.

– Miért nem segítetek nekik? – kérdezte Kosztoglotov még halkabban, mintha kiszállt volna belőle az erő.

– A mi szerszámunk a puska, az övéké a lapát! – vágta rá derűsen Ahmadzsan.

Oleg úgy nézte betegtársa arcát, mintha most látná először. Nem igaz: mintha éveken át látta volna a bunda gallérja mögött, kezében géppisztollyal. Milyen őszinte, egyenes lelkű ez az Ahmadzsan, akinek az esze nem ért följebb a dominónál.

Ha hosszú évtizedekig nem hagyják elmondani azt, hogy mi van valójában, visszafordíthatatlanul megtévednek az emberi fejek, és egyik honfitárs nehezebben ért szót a másikkal, mint egy marslakóval.

– Hogy képzeled ezt? – szívóskodott Kosztoglotov. Hogy embereket szarral kelletetni? Csak vicceltél, igaz? – Egy csöppet se vicceltem! Azok nem emberek! Azok nem emberek! – bizonygatta hevesen Ahmadzsan.

Azt remélte, hogy Kosztoglotovot is meggyőzheti, ahogy a többi hallgatóját. Igaz, tudta, hogy Oleg száműzött, de a lágereiről nem tudott.

Kosztoglotov Ruszanov ágya felé sandított: nem értette, miért nem fogja pártját Ahmadzsannak. De Ruszanov nem volt a kórteremben.

– Én meg azt hittem, katona vagy. Lám, miféle seregben szolgáltál – mondta elnyújtva. – Szóval Beriját szolgáltad?

– Nem ismerek semmi Beriját! – kiáltott föl a haragtól paprikavörösen Ahmadzsan. – Hogy ki áll fölül, ahhoz nekem semmi közöm. Letettem az esküt és szolgáltam. Ha téged raktak oda, te is szolgálsz.

33. Boldog vég

Aznap csakugyan eleredt az eső. És esett egész nap és éjjel, ráadásul fújt a szél, egyre hidegebb lett, csütörtökreggel már havas, eső esett, s mindazok, akik korai tavaszt jósoltak, és kinyitották az ablakot – mint például Kosztoglotov –, elnémultak. De csütörtök délre elolvadt a hó, elállt az eső és elült a szél, borús és mozdulatlan, hideg ég borult a világ fölé.

Alkonyatkor keskeny, arany csík jelent meg a nyugati ég alján.

Viszont péntek reggel, amikorra kiírták Ruszanovot, felhőtlen nap virradt rájuk, s már a reggeli nap elkezdte fölszárítani a nagy pocsolyákat az aszfalton és a pázsitot átszelő ösvényeket.

Mindenki érezte, hogy ez most már az igazi és visszavonhatatlan tavasz kezdete. És átvágták az ablakréseket lezáró papírcsíkokat, elhúzták a tolózárakat, kinyitották az ablakokat – a megszáradt gitt a padlóra pergett, a takarítónőknek kellett összesöpörni.

Pavel Nyikolajevics nem adta be a holmiját a raktárba, nem vett igénybe kórházi holmit, így a nap bármely szakában módjában volt távozni. Reggel jöttek érte, mindjárt reggeli után.

Méghozzá ki jött? Lavrik vezette a kocsit, aki az előző napon kapta meg a jogosítványát. Ugyanaznap kezdődött az iskolai szünet, Lavrik számára diákmurikkal, Majkának kirándulásokkal, ezért a két kisebbik gyerek ujjongott örömében. Velük kettőjükkel, az idősebbek nélkül jött el Kapitolina Matvejevna. Lavrik kijelentette, hogy ezután megkocsikáztatja a barátait: muszáj megmutatnia, milyen magabiztosan vezet Jurka nélkül is.

S mint egy visszafelé forgatott filmben, minden fordítva történt, s mennyivel vidámabban! Pavel Nyikolajevics pizsamában ment be a főnővér kamrájába, és szürke öltönyben jött ki. A jókedvű Lavrik, ez a ruganyos, csinos ifjú, aki új kék öltönyében egészen felnőttnek látszott volna, ha az előcsarnokban nem kezd el Majkával huzakodni, most egész idő alatt az autó kulcsait csörgette.

– Valamennyi ajtót bezártad? – kérdezte Majka.

– Be.

– Föltekerted az ablakokat?

– Menj ki, nézd meg.

Majka kiszaladt, majd vissza, csak úgy lobogtak fekete fürtjei.

– Minden rendben – jelentette. De máris ijedt arcot, vágott: – A csomagtartót is bezártad?

– Menj ki, nézd meg.

Erre megint kiszaladt.

Az előcsarnokon át most is vitték a laborba a sárga folyadékkal teli üvegeket. Most is tele voltak a padok elgyötört, arc nélküli betegekkel, akik a fölszabaduló helyekre vártak; egyesek kínlódva nyúltak el a padokon. De Pavel Nyikolajevics most egyenest elnézően szemlélte ezt a látványt: ő bátor férfi, ő nem hagyta magát legyűrni.

Lavrik hozta a bőröndjét. Kápa barackszínű, óriási gombokkal csukódó átmeneti kabátban, rézvörös sörénye keretében az örömtől megfiatalodott arccal, megbocsátóan bólintott a főnővérnek, és karját az ura karjába fűzte; a másik karjába Majka csimpaszkodott.

– Na nézd csak, milyen sapkája van! Új sapka! Csíkos!

– Pása! Pása! – kiáltott utánuk valaki.

Csalij jött a sebészeti folyosó felől. Remekül nézett ki, már a sárgasága is eltűnt. Csak a csíkos pizsama és a kórházi papucs jelezte, hogy beteg.

Pavel Nyikolajevics jókedvűen szorította meg a kezét. – Hadd mutassam be, Kápa, a kórházi front hősét!

Kivették a gyomrát, ő meg csak mosolyog.

Csalij a bemutatkozáskor délcegen összecsapta a bokáját, s fejét kissé félrebillentette, részint tiszteletteljesen, részint játékosan.

– A telefonszámodat, Pása! Add meg a telefonszámodat!

Pavel Nyikolajevics úgy tett, mintha az ajtóval bíbelődne, és nem hallotta volna. Derék ember ez a Csalij, de mégis más körhöz tartozik, más fogalmai vannak, talán nem is kellett volna ennyire összebarátkozni vele. Ruszanov törte a fejét, hogyan utasíthatná vissza minél tapintatosabban.

Kimentek a tornácra, és Csalij azonnal fölbecsülte a Moszkvicsot, amellyel Lavrik már meg is fordult. Fölmérte, s nem azt kérdezte, hogy „a tiéd?”, hanem mindjárt azt:

– Mennyi van benne?

– Még tizenötezer se!

– Akkor mitől ilyen hitvány a gumija?

– Ilyen volt a széria. Ilyenre csinálták azok a derék munkások.

– Szerezzek neked?

– Tudsz?! Makszim!

– Na hallod? Fél kézzel. Írd föl te is a számomat – bökdöste még Ruszanov mellét. – Amint kiengednek innen, egy héten belül garantálom!

Nem volt már szükség ürügyre! Sőt! Pavel Nyikolajevics kitépett egy lapot a noteszából, és ráírta a munkahelyi meg az otthoni telefonszámát.

– Minden rendben! Majd telefonálunk egymásnak! – búcsúzott el tőle Csalij.

Majka lehuppant az első ülésre, a szülők hátul szálltak be.

– Tartjuk a barátságot! – Ígérte Csalij búcsúzóul. Becsapódtak az ajtók.

– És élünk! – kiáltotta még Csalij, és köszönésképpen fölemelte ökölbe szorított kezét.

– Na? – vizsgáztatta Lavrik Majkát. – Mit csináljak most? Begyújtsam?

– Nem! Előbb ellenőrizd, nincs-e sebességben! – hadarta Majka.

Elindultak, itt-ott szétfröccsentették a pocsolyákat, s az Ortopédia épületénél bekanyarodtak. Egy szürke pongyolás, csizmás, nyurga beteg sétált lassan, pont az aszfaltút közepén.

– Dudálj rá jó erősen! – szólt előre Pavel Nyikolajevics. Lavrik egy rövidet, hangosat dudált. A nyurga alak félreugrott és hátrafordult. Lavrik gázt adott, és alig tíz centire húzott el mellette.

– Magamban Csikasznak neveztem el. Ha tudnátok, milyen kellemetlen, irigy alak. De hiszen te láttad, Kápa. – Mit csodálkozol, Paszik? – sóhajtott Kápa. – Ahol boldogság van, ott irigység terem. Ha boldog akarsz lenni, nem úszhatod meg irigyek nélkül.

– Osztályellenség – morogta Ruszanov. – Más körülmények között...

– Miért mondtad azt, hogy dudáljak rá? – nevetett Lavrik, s egy pillanatra hátrafordult. – El kellett volna gázolni.

– Ne merd forgatni a fejed! – ijedt meg Kapitolina Matvejevna.

Csakugyan, az autó megfarolt.

– Ne merd forgatni a fejed! – ismételte meg Majka, és csengő kacagásban tört ki. De nekem szabad, ugye mama? – És hátranézett, egyszer a jobb, másszor a bal válla fölött. – Majd nem hagyom, hogy lányokkal furikázzon, akkor megtanulja!

Amikor kigördültek a kórház udvarából, Kápa letekerte az ablakot, hátradobott valami apró tárgyat, és így szólt:

– Hogy soha vissza ne kelljen jönni! Senki ne forduljon hátra!

Kosztoglotov hosszú, kacskaringós káromkodást küldött utánuk...

Közben azt a következtetést vonta le, hogy neki is feltétlenül reggelre kell kiíratnia magát. Nem jó, ha megvárja a delet, mint mások – akkor nem

juthat el sehova.

Holnapra ígérték az elbocsátását.

Derült, napos délelőtt volt. Minden gyorsan átmelegedett és fölszáradt. Us-Terekben is biztos ássák már a kerteket, tisztogatják a csatornákat.

Sétált s ábrándozott. Micsoda boldogság: farkasordító hidegben jött ide meghalni, és tavasszal tér vissza – ő is ültethet magának egy kis veteményest. Mekkora öröm, bedugni valamit a földbe, aztán nézni, hogy bújik ki!

Csak hát minden veteményesben ketten szorgoskodnak. Ő pedig egyedül lesz.

Sétált, sétált, s azt sütötte ki, hogy megkeresi a főnővért. Elmúlt már az az idő, amikor Mita azzal akarta elküldeni, hogy „nincs szabad ágy”! Már rég jóban vannak.

Mita a lépcső alatti ablaktalan fülkéjében ült villanyfénynél – a séta után Kosztoglotov szeme is, tüdeje is elviselhetetlennek érezte ezt a lyukat –, és valamilyen nyilvántartó lapokat rakosgatott egyik halomból a másikba.

Kosztoglotov meghajolva lépett be az alacsonyra vágott ajtón.

– Mita! Volna egy kérésem! Nagyon nagy kérésem. Mita ráemelte hosszú, durva metszésű arcát. Ilyen darabos arc jutott neki születésekor, és egészen negyvenéves koráig senki se vágyott rá, hogy megcsókolja, tenyerével megsimogassa, s mindaz a kedvesség, ami fölélénkíthette volna, örökre benne rekedt. Így lett belőle ilyen szorgalmas igavonó.

– Miféle kérése?

– Holnap kiírnak.

– Nagyon örülök neki! – Mitának jó szíve volt, csak első pillantásra látszott haragosnak.

– Nem ez a gondom. Hanem hogy a nap folyamán sok elintéznivalóm van a városban, este pedig már el kell utaznom. A ruhákat azonban nagyon későn hozzák el a raktárból. Hogy lehetne megoldani, Mitocska, hogy már ma megkaphassam a holmimat, elrakjam valahova, holnap pedig jó korán felöltözhessem és elmehessek?

– Általában tilos – sóhajtott Mita. – Ha Nizamutdin megtudja...

– Nem tudja meg! Belátom, hogy szabálytalan, de hát, Mitocska, másképp nem élhet az ember!

– És ha mégse írják ki holnap?

– Vera Kornyiljevna egészen biztosra mondta.

– Mégis tőle magától kellene tudnom.

– Jól van, máris bemegyek hozzá.
– Hallotta a hírt?
– Nem. Miféle hírt?!
– Azt mondják, az év végére mindnyájunkat elengednek! Nagyon makacsul tartja magát a hír! – Csúnya arca hihetetlenül megenyhült, mihelyt ezt a hírt szóba hozta.
– Kiket? *Magukat?*
– *Bennünket* is, *magukat* is! Nem hiszi? – és aggodalommal várta, mi az ő véleménye.
Oleg megvakarta a feje búbját, elhúzta a száját, a fél szemét egészen behunyta.
– Elképzelhető... Nincs kizárva. De ha tudná, hogy én hány ilyen *küblihírt* hallottam már! Hajjaj!
– De most egészen biztosra mondják! – Annyira akarta hinni, hogy nem lehetett neki ellentmondani.
Oleg előrebiggyesztette az alsó ajkát és eltűnődött. Persze már jó ideje érlelődik valami. A Legfelsőbb Bíróság repült. Csak túlságosan lassan megy: az egész hónapban semmi más nem történt; megint elszállt a hite. Túlságosan lassú a történelem a mi életünkhöz, szívünkhöz képest.
– Adja az Isten – mondta inkább neki. – Aztán mit fog csinálni? Elmegy innen?
– Nem tudom – felelte majdnem hangtalanul Mita, s széles körmökben végződő ujjait az elnyűtt kartonokra fektette.
– Maga Szalszk környékére való, nem?
– De.
– Ott talán jobb?
– Szabadság van – súgta.
Talán abban reménykedett, hogy a szülőföldjén még talál magának férjet?
Oleg elment, hogy megkeresse Vera Kornyiljevnát. Nem mindjárt sikerült: hol a röntgenszobában volt, hol a sebészeknél. Végre meglátta, amint Lev Leonyidoviccsal megy valahova a folyosón, és utánuk eredt.
– Vera Kornyiljevna! Zavarhatom egy pillanatra? Jólesett szólnia hozzá, olyasmit mondani, ami csak neki szól, s közben észrevette, hogy a hangja is más, mint amikor a többiekkel beszél.
A doktornő hátrafordult. Az elfoglaltság lendületét oly híven jelezte törzsének fordulata, a kéztartása, gondterhelt arckifejezése. Mégis rögtön megállt, erre késztette a mindenki iránt megnyilvánuló figyelmessége.

– Tessék?

S nem tette hozzá, hogy „Kosztoglotov”. Mostanában harmadik személyben csak az orvosok és a nővérek előtt ejtette ki a nevét. Szemtől szemben soha.

– Vera Kornyiljevna, volna egy-nagy kérésem... Nem mondhatná meg Mitának, hogy holnap biztosan kiírnak?

– Miért?

– Nagyon fontos volna. Tudja, nekem még holnap este el kell utaznom, ahhoz pedig...

– Menj előre, Ljova! Mindjárt jövök én is!

És Lev Leonyidovics továbbment szokásos görnyedt tartásával és imbolygó járásával, a köpenye zsebébe dugott kézzel, a hátán megfeszülő pertlikkel. Vera Kornyiljevna pedig így szólt Oleghoz:

– Jöjjön be hozzám.

És előrement. Könnyedén, hajlékony járással.

A röntgenkészülékekkel telezsúfolt helyiségbe vezette, ahol Oleg annak idején oly sokáig vitatkozott Doncovával. S ugyanahhoz a durván gyalult asztalhoz ült le, s neki is helyet mutatott. De Oleg állva maradt.

Senki más nem volt a szobában. A nap ferde, arany pászmában vetődött be ide, és még vissza is verődött a készülékek nikkelezett alkatrészeiről. Olyan fényesség volt, hogy hunyorítania kellett, s egyszerre jókedve lett.

– És ha holnap nem lesz rá időm, hogy kiírjam? Hiszen tudja, hogy még az epikrízist is meg kell írni.

Oleg nem tudta eldönteni, hogy hivatalosan beszél-e vagy ugrat ja egy kicsit.

– Epi... mit?

– Az epikrízist. Zárójelentést. Amíg az nincs kész, nem lehet kiírni.

Mennyi munka nyomja ezt a gyönge vállat! Mindenütt várják, mindenhová hívják, és még ő is lefoglalja, meg azt az epikrízist is meg kell hogy írja.

De itt ült és ragyogott. Nem csak ő, nem csak az a jóindulatot, sőt gyöngédséget sugárzó pillantása; a visszaverődő éles fény sugarai nyitott legyezőként fogták körül törékeny alakját.

– Mindjárt el akar utazni?

– Nem én akarok, én boldogan maradnék. De nincs hol éjszakáznom. Az állomáson nem akarok még egyszer.

– Igaz, maga szállodába se mehet – bólintott a doktornő. S elkomorult. – De kár, hogy az a takarítónő, akinél a betegek meg szoktak szállni, ma nem jött munkába, beteg. Most mit csináljunk? – mondta lassan, s az alsó fogsorával megharapdálta felső ajkát; közben az előtte lévő papírra firkált. – Tudja, tulajdonképpen... megalhatna... nálam is.

Tessék?! Mit mondott? Jól hallotta? Ha megismételné...

A doktornő arca szemmel láthatóan kipirult. Továbbra is kerülte, hogy a szemük találkozzék. De a hangja egészen természetesen csengett, mintha teljesen mindennapi eset volna, hogy a beteg az orvosánál éjszakázik:

– Éppen holnap rendkívüli napom lesz: délelőtt csak két órát leszek bent, azután otthon, és csak ebéd után megyek el újra... Ismerősöknél is éjszakázhatom.

Most pillantott rá először. Arca izzott, de a szeme ártatlanul nézett rá vissza. Jól értette? Méltó arra, amit fölajánlott?

Oleg egyszerűen nem értette. Talán meg lehet érteni, ha egy nő így beszél? Ez nagyon sokat jelenthet, de lehet, hogy sokkal kevesebbet. De nem töprengett, nem volt ideje töprengeni: olyan tiszta szemmel nézett rá s várt.

– Köszönöm – préselte ki magából. – Ez... csodálatos. – Teljesen elfelejtette, mire tanították száz évvel ezelőtt, még gyerekkorában: hogy udvariasan, tisztelettudóan kell válaszolni. – Nagyon, nagyon jó volna... De nem foszthatom meg... Nem visz rá a lélek...

– Ne nyugtalankodjék – mondta Vega bátorító mosollyal. – Ha két-három napra van szüksége, majd kitalálunk még valamit. Hiszen sajnálja, hogy el kell mennie innen, vagy nem?

– Persze hogy sajnálom. Igen! Csak akkor az elbocsátópapírra nem a holnapi, hanem a holnaputáni dátumot kell ráírni. Különben a parancsnokság felelősségre von, hogy miért nem megyek el. Még újra lecsuknak.

– Jól van, majd elmismásoljuk valahogy. Tehát szóljak Mitának még ma, írjam ki holnap, de az igazolást állítsam ki holnaputánra? Milyen bonyolult ember maga!

De a szemében nem látszott aggodalom e bonyodalmak miatt: a szeme nevetett.

– Én vagyok bonyolult? A rendszer bonyolult! Nekem még igazolásból se elég egy, mint másnak, nekem kettő kell.

– Minek?

– Az egyiket elteszi a parancsnokság az elutazásom igazolására, a másik nekem kell.

(A parancsnokságnak nem biztos, hogy odaadja, majd kiabálni fog, hogy csak egyet kapott, de szükség van egy tartalékra, nem?)

– Sőt egy harmadik is kell az állomásra. – Vega néhány szót írt egy papírlapra. – Itt a címem. Magyarázzam el, hogy jut el oda?

– Odatalálok, Vera Kornyiljevna.

(Csakugyan komolyan gondolta? Igazán meghívja magához?)

– És... – még néhány előre kitöltött, hosszúkás papírlapot mellékelt a címhez. – Itt vannak azok a receptek, amelyeket Ludmila Afanaszjevna említett. Néhány közülük azonos, hogy megismételhesse.

Azok a receptek! *Azok*.

Vega úgy beszélt róluk, mint valami jelentéktelen dologról. Kis kiegészítés a címhez. Két hónapja kezeli, de úgy ügyeskedett, hogy *erről* egyszer se beszélt vele.

Valószínűleg tapintatból.

Közben már fölállt. Már elindult az ajtó felé. Várja a munka. Várja Ljova.

Oleg ekkor az egész szobát betöltő fényben meglátta hófehér, karcsú, törékeny alakját; először látta ilyennek ilyen megértőnek, barátságosnak, először érezte, hogy... szüksége van rá. Most először!

Egyszerre ő is jókedvű lett és nagyon őszinte.

– Vera Kornyiljevna! Miért haragudott rám olyan sokáig? – kérdezte.

Vega mosolyogva s valahogy bölcsen nézett rá a fénykörből.

– Talán nem követett el semmit?

– Nem.

– Az égvilágon semmit?

– Az égvilágon semmit.

– Próbáljon visszaemlékezni.

– Nem emlékszem semmire. Legalább célozzon rá!

– Mennem kell...

Kezében ott volt a kulcs. Be kellett zárni az ajtót. És elmenni.

Pedig milyen jó volt vele! Legszívesebben egész nap itt maradt volna.

Vega filigrán alakja eltávolodott a folyosón, ő meg ott maradt állva, s utánanézett.

Azonnal visszament sétálni. Odakint tombolt a tavasz, alig bírt betelni vele. Két óra hosszat járkált minden cél nélkül, s szívta, szívta magába a

levegőt, a meleget. Már sajnálta itthagyni ezt a parkot is, ahol pedig fogoly volt. Sajnálta, hogy nem lesz itt, amikor kinyílnak a japán akácok, amikor kibomlanak a tölgyfák első levelei.

Ma valahogy hányingere se volt, és gyengének se érezte magát. Ma boldogan kapálgatná a friss földet. Vágyott valamire, de nem tudta, mire. Észrevette, hogy a hüvelykujja magától simít végig a mutatóujján, mintha cigarettát sodorna. Nem, még ha álmában is csak ez kísértene! Abbahagyta, és kész!

Miután kisétálta magát, bement Mitához. Mita derék nő: már ki is hozta Oleg holmiját, és eldugta á fürdőszobában, a fürdőszobakulcs pedig annál az idős takarítónőnél lesz, aki este lép szolgálatba. De még ma, a munkaidő lejárta előtt menjen át Oleg az ambulanciára, és kérje el az összes igazolást.

Most már nem volt visszaút, már csak ki kellett hogy írják, s mehet.

Ha nem is utoljára, de az utolsó alkalmak egyikeként ment föl a lépcsőn.

Fönt Zojával találkozott.

– Hogy állnak a dolgai, Oleg? – kérdezte Zoja fesztelenül.

Bámulatos természetességgel tért át: erre a fesztelen hangnemre. Mintha soha nem lett volna köztük semmi: se a becenevek, se a *Csavargó*ból való tánc, se az oxigéntömlő.

És alighanem igaza van. Örökké emlékeztesse rá? Örökké emlékezzék? Duzzogjon?

Valamelyik éjszakai ügyeletétől kezdve Oleg nem téblábolt a közelében, hanem lefeküdt aludni. Valamelyik estétől kezdve Zoja, mintha mi sem történt volna, megjelent az injekciós tűvel, ő pedig megfordult fektében, és hagyta, hogy belédöfje. És az, ami növekvőben, duzzadóban, feszülőben volt köztük, mint az az oxigéntömlő, melyet akkor este kétfelől fogva vittek vissza, szép lassan apadni kezdett. És semmivé lett. S maradt a barátságos üdvözlés: „Hogy állnak a dolgai, Oleg?”

Hosszú kezével a székre támaszkodott, előrebillentette csapzott hajú fejét:

– A leukociták száma kétezer-nyolcszáz. Röntgent már második napja nem kapok. Holnap kiírnak.

– Már holnap? – rebbentek meg az aranyos pillák. – Remek! Gratulálok!

– Van mihez?

– Maga hálátlan! – csóválta a fejét Zoja. – Emlékezzék vissza az első itt töltött napjára. Gondolta volna akkor, hogy egy hétnél tovább húzza?

Ez is igaz.

Mégiscsak kedves lány Zojka: dolgos, jókedvű, őszinte: ami a szívén, az a száján. Ha elfelejti azt a feszélyező érzést, hogy mintha becsapták volna egymást, ha tiszta lapot nyit, mi az akadálya, hogy jó barátok legyenek?

– Így igaz – mosolygott.

– Így bizony – mosolygott vissza a lány.

Arról a hímzőfonalról nem tett említést.

Ennek is vége. Hetenként négyszer jön be ezután is.

Folytatja a magolást. Néha hímez. Bent a városban pedig elálldogál majd valakivel a sötétben, tánc után.

Nem szabad haragudni rá amiatt, hogy huszonhárom éves, és egészséges minden porcikája.

– Minden jót! – mondta Oleg minden sértődöttség nélkül.

És már ment is tovább. A lány azonban, megint azon a könnyed, fesztelen hangon, utánaszólt: – Halló, Oleg!

Hátrafordult.

– Lesz hol aludnia? Írja föl a címemet!

(Micsoda? Ő is?)

Értetlenül bámult rá. Ez már túl sok volt ahhoz, hogy fel tudja fogni.

– Nagyon jó helyen lakom, egészen közel a villamosmegállóhoz. Ketten vagyunk a nagymamámmal, de két szobánk is van.

– Nagyon köszönöm – és zavartan vette át a papírszeletkét. – De aligha... Majd meglátom...

– És ha mégis? – mosolygott rá a lány.

Ami azt illeti, a tajgában könnyebb eligazodni, mint a nőkön.

Kettőt lépett, és meglátta Szibgatovot, amint szomorúan feküdt a kemény deszkákon, az előtér sötét kuckójában. Ide még a mai tomboló nap sugarai is megtizedelve jutottak el.

Szibgatov hanyatt feküdt, s szemét a plafonra szögezte. Nagyon lefogyott ez alatt a két hónap alatt. Kosztoglotov leült az ágya szélére.

– Saraf! Az a makacs hír járja, hogy az összes száműzöttet elengedik! A különlegeseket is meg az adminisztratívokat is.

Saraf nem fordította Oleg felé a fejét, csak a szemét. És mintha semmi se jutott volna el hozzá, csak a hang.

– Hallod? Minket is, titeket is. Biztosra mondják. De Saraf nem értette.

– Nem hiszed?... Haza fogsz menni?

Szibgatov visszafordította szemét a plafon felé. Közönyös ajka szétvált:

– Nekem korábban kellett volna.

Oleg kezét a kezére tette, amely úgy pihent a mellén, mint egy halotté.

Nelli szaladt el mellettük fürgén, be a kórterembe:

– Nem maradt itt tányér? – Körülpillantott. – Hé, te kócos! Miért nem ettél? Gyorsanürítsd ki a tányért, rád várjak?

Lám, Kosztoglotov elmulasztotta az ebédet, észre se vette, annyit szaladgált. Csak egyet nem értett:

– Nem mindegy neked?

– Hogy volna mindegy? Most én vagyok az ételosztó! közölte Nelli büszkén. – Nem látod, hogy tiszta köpeny van rajtam?

Oleg fölült, hogy elköltse az utolsó kórházi ebédjét.

A röntgen alattomosan, némán és láthatatlanul kiégetett belőle minden étvágyat. De a börtöntörvény szerint semmilyen ételt nem szabad otthagyni.

– Gyorsan, gyorsan! Igyekezz! – pattogott Nelli. Nemcsak a köpenye, a frizurája is más volt.

– Ni, hogy megváltoztál! – csodálkozott Kosztoglotov.

– Na hallod! Majd bolond leszek háromszázötvenért egész nap a padlón csúszni-mászni! És még mellékes sincs!

34. Ami még nehezebb

Amint valószínűleg a kortársait túlélő öregeknél szokott föllépni az a szívfájdító hiányérzet – „ideje, bizony, ideje elmenni nekem is” –, ezen az estén Kosztoglotov se bírta már ki a kórteremben, pedig megint minden ágy foglalt volt, s az emberek itt is emberek voltak, és megint újra fölvetődtek ugyanazok a kérdések: rák vagy nem rák? meggyógyítják vagy nem? milyen más szerek segíthetnek?

Estére, utolsóként Vagyim ment el: meghozták az aranykolloidot, ezért áttették a radiológiai kórterembe.

Olegnak nem, maradt más hátra, mint sorra venni az ágyakat, és fölidézni magában, ki feküdt itt kezdettől fogva, és hányan haltak meg. Úgy festett, hogy nem is sokan.

Olyan fülledt volt a levegő a kórteremben, s olyan meleg odakint, hogy Kosztoglotov a résnyire nyitott ablaknál feküdt le aludni. Az ablakdeszka fölött bezúdult rá a tavaszi levegő. Tavaszi éledés hangjai hallatszottak a kórház kerítéséhez lapuló régi kis házak parányi udvarai felől is. Ezeknek az udvaroknak az életét nem lehetett látni a téglafalon át, de most jól hallatszott egy-egy ajtócsapódás, részeg ordítás, gyereksírás, vagy valami torz hangú gramofonlemez, később pedig – már takarodó után – egy erőteljes, mély női hang, amint azt énekli, ki tudja, jókedvében-e, vagy keservében:

S egy fiatal bányászlegényt,
Vittem az ágyamba én...

Minden nóta ugyanarról szól. Minden embernek ugyanaz jár az eszében. Olegnak pedig valami másra kellene gondolnia...

Éppen ezen az éjszakán, amikor reggel korán kellett kelnie, és jó lett volna kímélnie az erejét, sehogy se bírt elaludni. Ezerféle fontos és kevésbé fontos gondolat gomolygott az agyában: a Ruszanovval folytatott befejezetlen vitája, meg hogy mit nem mondott végig Sulubin, milyen érveket kellett volna felsorakoztatnia Vagyimmal szemben, és a megölt Zsuk okos feje és Kadminék élénk arca a petróleumlámpa sárga fényében, amikor majd elébük tálalja milliónyi városi élményét, ők pedig

beszámolnak arról, mi újság az aulban, meg hogy milyen zenei, adásokat hallgattak meg azóta, és az alacsony mennyezetű kunyhó mintha maga volna a világegyetem hármuk számára, aztán a tizennyolc éves Inna Ström szórakozottan fenséges mosolya (akinek most már a közelébe se mer majd menni), és ez a két meghívás, két nő meghívása, hogy éjszakázzék nála – ez sem hagyta nyugodni: egyáltalán, hogyan kell ezt az egészet helyesen értelmezni?

Abban a jeges világban, amely Oleg lelkét formálta-préselte, nem létezett olyasmi, mint „önzetlen jóság”. S Oleg egyszerűen elfeledkezett róla, hogy létezhet. Most pedig bármivel inkább meg tudta volna magyarázni ezt a két meghívást, mint merő jósággal.

Vajon mire gondoltak? Mit kellene tennie? Sehogy se tudta eldönteni.

Egyik oldaláról a másikra, a másikról az egyikre hengeredett, miközben ujjai a láthatatlan cigarettát nyomogatták.

Fölkelt és kiment, hogy járjon egyet.

Az előtér félhomályában, mindjárt az ajtónál ott ült a padlóra letett lavórjában Szibgatov, szívósan védve a keresztcsontját, de már nem azzal a türelmes reménykedéssel, mint azelőtt, hanem kétségbeesett reménytelenséggel.

Az ügyeletes nővér asztalkájánál, Szibgatovnak háttal, egy keskeny vállú, alacsony, fehér köpenyes nő hajolt a lámpa alá. Nem a nővérek valamelyike – ma éjszaka Turgun az ügyeletes, aki valószínűleg már békésen alszik az orvosi értekezletek színhelyéül szolgáló szobában, hanem az a furcsa, jól nevelt, szemüveges takarítónő, Jelizaveta Anatoljevna. Már az este elvégzett minden munkát, és most itt ült és olvasott.

Az alatt a két hónap alatt, amit Oleg itt töltött, ez az értelmes arcú, szorgalmas, gyors fölfogású takarítónő nemegyszer csúszott-mászott az ágyaik alatt, és mosta a padlót, miközben ők, betegek, a feje fölött feküdtek; odébb rakta, majd visszatette Kosztoglotov eldugott csizmáját, de egyszer se szitkozódott miatta, vizes ronggyal végigtörölte a falakat, kiürítette a köpőcsészéket és addig dörgölte őket, amíg nem csillogtak, hordta a betegeknek a cédulákkal ellátott üvegeket, s mindazt, ami nehéz, utálatos és piszkos, és amit a nővérek nem kötelesek kézbe venni.

Minél odaadóbban végezte a munkáját, annál kevésbé vették észre az épületben. – Már kétezer évvel ezelőtt megmondta valaki, hogy akinek szeme van, nem biztos, hogy lát.

De a nehéz élet elmélyíti a látás képességét. S voltak itt olyanok, akik azonnal fölismerték egymást. Jóllehet nem volt rendszeresítve köztük se váll-lap, se formaruha, se karszalag, könnyen fölismerték egymást – mintha valamilyen fénylő jel világítana a homlokukon, vagy mintha stigmákat viselnének a tenyerükön és a lábfejükön. (Valójában rengeteg ismertetőjegy volt: egy-egy elejtett szó, s ennek a szónak a lejtése, két szó között egy ajakrándulás, egy mosoly, amikor mások komolyak, vagy komolyság, amikor mások nevetnek.) Ahogy az üzbégek vagy a karakalpakok minden nehézség nélkül fölismerték egymást a kórházban, ugyanúgy ezek is azt, akire akár csak egyszer is rávetődött a szögesdrót árnyéka.

Kosztoglotov és Jelizaveta Anatoljevna is már régen fölismerte, régóta megértő mosollyal üdvözölte egymást.

Beszélgetni azonban valahogy egyszer se adódott alkalmuk.

Oleg most odament az asztalához, hallhatóan csoszogva papucsával, nehogy ráijesszen.

– Jó estét, Jelizaveta Anatoljevna!

Szemüveg nélkül olvasott. Hátrafordult, és már ez a fejfordulat is valami megnevezhetetlen árnyalattal eltért attól, ahogy akkor tette, ha szolgálatilag szólították.

– Jó estét! – mosolygott egy idős dáma méltóságteljes mosolyával, aki kedves vendéget fogad otthonának megbízható födele alatt.

Jóindulatúan, ráérősen fürkészték egymást.

Ebben az fejeződött ki, hogy bármikor szívesen segítenének is egymáson.

És hogy nem tudnak segíteni.

Oleg lejjebb hajtotta csapzott fejét, hogy jobban láthassa a könyvet.

– Megint francia? Ki írta?

A különös takarítónő lágyan ejtette ki az l-t:

– Claude Farrère.

– Honnan veszi ezeket a francia könyveket?

– A városban van idegen nyelvű könyvtár. Meg egy öreg nénitől is kapok.

Kosztoglotov úgy sandított a könyvre, mint madár a madárijesztőre.

– Miért mindig franciákat olvas?

A szeme és az ajka körüli, sugár alakban szétszaladó ráncok a korán kívül sok szenvedésről és okosságról árulkodtak.

– Így nem fáj annyira – válaszolta. A hangja mindig halk, a kiejtése lágy.

– Miért kellene félni a fájdalomtól? – ellenkezett Oleg. Nehezére esett sokáig állni. Az asszony észrevette, és odahúzott neki egy széket.

– Mióta is? Talán már kétszáz éve sóhajtoznak nálunk, hogy ó, Párizs! Párizs! Már zúg a fülem tőle – dohogott Kosztoglotov. – Minden utcájukat, minden kocsmájukat illik ismerni! Én azért se vágyom Párizsba!

– Egyáltalán nem? – mosolygott rá az asszony, s ő visszamosolygott. – Jobb a parancsnokság szárnyai alatt?

A nevetésük egyforma volt: éppen csak belekezdtek, már abba is hagyták.

– Igazán nem vágyom oda – dörmögte Kosztoglotov. – Az a csicsergő beszédük, az izgékonyságuk, a könnyelmű csapongásuk... Szeretném kijózanítani őket, hogy hé, barátaim! hát a melóval mi lesz? mit szólnátok az üres fekete kenyérhez?

– Ez nem igazságos. Ha a fehérhez szoktak hozzá, nyilván megérdemlik.

– Hát... lehetséges. Lehet, hogy az irigység beszél belőlem. Mégis jólesnék kijózanítani őket.

Kosztoglotov ültében jobbra-balra dőlt, mintha nyomasztaná túlságosan hosszú törzse. Minden átmenet nélkül, természetesen és kereken megkérdezte:

– Magát a férje miatt? Vagy önmagáért...?

Az asszony ugyanolyan őszintén és azonnal válaszolt, mintha csak a szolgálati beosztása felől kérdezték volna:

– Az egész családot együtt. Hogy kit miért, nem lehet tudni.

– És most mind együtt vannak?

– Ó, dehogy! A lányom meghalt a száműzetésben.

A háború után jöttünk ide. Innen vitték el a férjemet a második menetre. Lágerba.

– És most egyedül van?

– A kisfiammal. Nyolcéves.

Oleg az arcát nézte, amely nem kért szánalmat. Hiszen tárgyilagos beszélgetést folytattak.

– Másodjára negyvenkilencben?

– Igen.

– Így szokás. Melyik lágerba?

– U.p. Tajset.

Oleg ismét bólintott.

– Így szokás. Ozerlag[11]. Lehet, hogy egészen a Lénánál van, de az utolsó posta Tajset.

– Maga is volt ott? – Az asszony mégsem bírta visszagyűrni a reménységét!

– Nem, csak ismerem. Hisz állandóan költöztetik az embereket.

– Duzarszkij. Nem találkozott vele? Sehol?

Mégis reménykedik. Hogy találkoztak. Hogy mindjárt mesélni fog róla.

– Duzarszkij... – Oleg csettintett. – Nem, nem találkoztam vele. Mindenkivel nem lehet találkozni.

– Évente két levél! – panaszkodott az asszony.

Oleg bólintott, így szokás.

– De tavaly csak egy jött. Májusban. Azóta semmi!

És már reszketett, már csak egyetlen szál tartotta. Egyetlen szál! Nő...

– Ne tulajdonítson neki jelentőséget! – magyarázta Oleg magabiztosan. – Mindenkitől évi két levél, tudja, hány ezret tesz ki? A cenzúra meg lusta. A szpasszki lágerban egyszer egy kályhás, szintén elítélt, rendbe tette nyáron a kályhákat, és a cenzorok kályhájában legalább kétszáz el nem küldött levelet talált. Elfelejtették elégetni.

Bármilyen lágy hangon magyarázta is, ő meg már rég mindenhez hozzá kellett hogy szokjon, most mégis eszelős rémülettel nézett rá.

Úgy volna megszerkesztve az ember, hogy nem lehet leszoktatni a csodálkozásról?

– Eszerint a kisfia a száműzetésben született?

Bólintott.

– És most a maga fizetéséből kell fölnevelni? Jobb munkára nem veszik föl? Mindenütt elutasítják? Miféle ólban laknak?

Látszólag kérdezett, de a kérdései nem voltak kérdések. A csömörig világos volt az egész.

Jelizaveta Anatoljevna a bekötetlen, vastag, elegánsan kis alakú, nem hazai papírra nyomott, enyhén hullámos szélű könyvecskén tartotta a sok mosástól, durva fölmosórongyoktól, forró víztől agyonázott, kisebesedett, kék foltos kezét.

– Ha csak az ól volna a baj! A baj az, hogy a gyerek egyre okosabb lesz, mindent megkérdez. Hogy neveljem? Zúdítsam rá a teljes igazságot? Hiszen abba egy felnőtt is belerokkan! Beletörik a gerince! Vagy titkoljam el, békítsem meg ezzel az élettel? Helyes-e? Mit mondana az apja? És sikerülne-e, hiszen neki is van szeme és lát...

– Zúdítsa rá az igazságot! – Oleg keményen rátenyerelt az asztalt fedő üveglapra. Mintha ő maga tucatnyi gyereket vezetett volna be az életbe, méghozzá minden hiba nélkül.

Az asszony kezét fejkendője alatt a halántékára szorította, és riadtan nézett Olegra: fájó ideghez ért!

– Olyan nehéz apa nélkül nevelni egy fiút! Hiszen ahhoz kemény tartás, biztos iránytű kell. Honnan vegyem? Az ember minduntalan letéved az útról...

Oleg hallgatott. Azelőtt is hallotta, hogy így van, de nem tudta fölfogni.

– Ezért olvasok régi francia regényeket, igaz, hogy csak éjszakai szolgálatban. Nem tudom, hogy elhallgatnak-e valami fontosat vagy nem, hogy akkor is ilyen kegyetlen volt-e az élet a falakon kívül. Nem tudom, s ettől megnyugszom.

– Narkotikum?

– Jótétemény – hajtotta félre fehér apácaarcát. – Nem ismerek más olyan könyvet, amelyik ne idegesítene. Az egyik! hülyének nézi az olvasót. A másik legalább nem hazudik, s ezért az író szörnyen büszke magára. Behatóan kutatják, hogy melyik dűlőúton hajtott végig ezernyolcszáz-nem-tudom-hányban a nagy költő, konkrétan milyen hölgyről emlékezik meg ezen meg ezen a lapon. Lehet, hogy nem volt könnyű kideríteni, de milyen veszélytelen! Ők szerencsésen választottak. Csak a ma élőkhöz, a ma szenvedőkhöz nincs egy szavuk se.

Fiatal korában Liljának szólíthatták. Azon az orrnyergen még nem hagyott nyomot szemüveg. A fiatal lány kacérkodott, vihogott, kacagott, életét orgonák, csipkék meg a szimbolisták versei töltötték be, és egy cigányasszony se jósolt neki olyasmit, hogy majd takarítónőként végzi valahol Ázsiában.

– Minden könyvbeli tragédiát nevetségesnek érzek ahhoz képest, amit mi élünk át – mondta Jelizaveta Anatoljevna. – Aidának megengedték, hogy lemenjen az imádott férfi sírkamrájába, s vele együtt haljon meg. Nekünk még azt se engedik meg, hogy valamit megtudjunk róla. Talán ha elmennék abba az Ozerlagba...

– Ne menjen. Úgyse érne el semmit.

– ...A gyerekek az iskolában Anna Karenina boldogtalan, tragikus, tönkretett, meg mit tudom én, milyen életéről írnak dolgozatot. De boldogtalan volt-e Anna? A szenvedélyt választotta, és ezért a szenvedélyért fizetett. Hisz ez boldogság! Szabad, büszke ember volt. De

amikor békeidőben állítanak be köpenyek és csákók abba a házba, amelyben születtünk és születésünktől fogva lakunk, és ránk parancsolnak, hogy huszonnégy órán belül hagyjuk el ezt a házat, de még a várost is, és csak azt vihetjük magunkkal, amit a két gyönge karunk elbír?

Ahány könnyet ezek a szemek el tudtak sírni, már rég elsírták, aligha lehetett még egyet kipréselni belőlük. Talán csak az Utolsó Ítélet hallatán képesek még egyszer föllobbanni.

– ...Amikor kitárjuk az ajtót, és behívjuk a járókelőket az utcáról, hogy hátha vennének valamit, illetve dehogy! vetnének néhány garast kenyérre! És jönnek a jó szimatú kereskedők, akik a világon mindent tudnak, csak azt nem, hogy majd rájuk is lecsap a mennykő! És az anyánk zongorájáért nem restellik a századrészét adni annak, amennyit ér, és a kislányunk, masnival a hajában, leül, hogy meg egyszer, utoljára játsszék valamit Mozarttól, de elsírja magát és kiszalad... Minek olvassam én el újra az *Anna Karenina*t? Nekem ennyi is elég! Hol olvashatnék *mirólunk?* Talán majd száz év múlva?

Jóllehet a szava már-már kiáltásba csapott, de sok-sok év félelmein edzett fegyelme visszatartotta: nem kiáltott, ez nem kiáltás volt. S nem is hallotta más, csak Kosztoglotov.

Meg talán Szibgatov a lavórjában.

Nem sok árulkodó jel volt a szavaiban, de Kosztoglotovnak éppen elég.

– Leningrád? – találta ki Oleg. – Kilencszázharmincöt?

– Kitalálta!

– Melyik utcában lakott?

– A Furstatszkaján – mondta panaszosan, mégis szikrányi örömmel Jelizaveta Anatoljevna. – És maga?

– A Zaharjevben! Egészen közel!

– Közel... Maga hány éves volt akkor?

– Tizennégy.

– Semmire se emlékszik?

– Kevésre.

– Nem emlékszik? Mintha földrengés lett volna: a lakások tárva-nyitva, akárki bejöhetett, elvihetett, amit akart, senki nem kérdezett semmit. Hiszen a város egynegyedét kitelepítették. Nem emlékszik rá?

– De, emlékszem. De szégyellem bevallani: akkor nem ez látszott a legfontosabbnak. Az iskolában elmagyarázták, miért van rá szükség. Hogy mi a haszna.

Az öregedő takarítónő úgy kapkodta a fejét, mint egy szoros zablájú lovacska.

– Mindenki a blokádról beszél; a blokádról hőskölteményeket írnak! Arról szabad. Mintha a blokád *előtt* semmi se történt volna!

Igen. Szibgatov akkor is ugyanígy áztatta a keresztcsontját, ugyanennél az asztalnál ült Zoja és Oleg, és ugyanennek a lámpának a világánál beszélgettek – mi másról, mint á blokádról?

Hiszen a blokád előtt nem történt semmi abban a városban.

Oleg sóhajtott, állát tenyerébe támasztotta, és zavartan nézett Jelizaveta Anatoljevnára.

– Szégyen, gyalázat – mondta halkan. – Miért vagyunk nyugodtak egészen addig, amíg nem ránk és szeretteinkre sújt le a villám? Miért ilyen az emberi természet?

Most azért is szégyellte magát, hogy a pamíri csúcsok fölé emelte ezt a talányt: mi kell a nőnek a férfitól? miből nem éri be kevesebbel? Mintha erre volna kihegyezve az élet. Mintha ezen kívül nem volna se kín, se öröm ebben az országban.

Szégyellte, mégis jóval nyugodtabbnak érezte magát. Ahogy keresztülzúdult rajta a mások baja, mintha elmosta volna az övét.

– Néhány évvel előbb az arisztokratákat telepítették ki Leningrádból – idézte föl Jelizaveta Anatoljevna. – Szintén vagy százezer embert. Olyan nagyon odafigyeltünk rá? Pedig miféle arisztokraták maradtak ott addigra? Szegények meg öregek, magatehetetlenek. Tudtunk róla, láttuk, de mit törődtünk vele? Nem minket bántottak.

– A zongoráikat persze megvették?

– Igen, megvettük. De meg ám.

Most jól látta Oleg, hogy még ötvenéves sincs. Az utcán mégis öregasszonynak látszott. Fehér kendője alól kilógott öregesen ritka, dacosan egyenes szálú haja.

– Magukat miért telepítették ki? Mit mondtak?

– Miért? Mint társadalmilag veszélyes vagy kártevő elemeket. Csak úgy, ítélet nélkül.

– Mi volt a férje?

– Semmi. Fuvolás a filharmonikusoknál. Ha berúgott, szívesen filozofált.

Olegnak eszébe jutott a boldogult anyja: ő is ilyen korán megöregedett, mindenért lelkesedő entellektüel volt, és ugyanilyen tehetetlen az ura nélkül.

Ha egy helyütt laknának, egyben-másban segíthetne ennek az asszonynak. Például a fia nevelésében.

De akárcsak a más-más sejtbe tartozó méheknek, mindegyiküknek megvan a maga dolga.

– Egy ismerős családban – mesélte most már nekiszabadulva a hallgatag lélek – felnőtt gyerekek voltak, egy fiú és egy lány, mind a kettő lelkes komszomolista. És egyszer csak az egész családot ki akarják telepíteni. A gyerekek berohannak a Komszomol kerületi bizottságára: „Védjetek meg!” Megvédünk, mondták, itt egy papír, írjátok rá: „Kérem, hogy a mai naptól fogva ne tekintsenek X. Y. fiának, illetve lányának, akiket megtagadok mint társadalmilag káros elemeket, és ígérem, hogy a jövőben nem vállalok közösséget, nem tartok semmilyen kapcsolatot velük.”

Oleg összegörnyedt, csontos válla kiállt, feje a mellére lógott.

– És sokan megírták?

– Igen. De ezek ketten azt mondták: még gondolkodunk rajta. Hazamentek, bedobták a tűzbe a tagkönyvüket, és nekiláttak csomagolni.

Szibgatov mocorogni kezdett. Belekapaszkodott az ágyba és lassan, keservesen fölállt.

A takarítónő fölugrott, hogy kivigye a lavórt.

Oleg is fölállt, s mielőtt lefeküdt volna, lement, le kellett mennie a lépcsőn.

A lenti folyosón elhaladt a mellett az ajtó mellett, ahol Gyomka feküdt. Egy frissen operált beteget tettek be hozzá, aki azonban hétfőn meghalt, ezért Sulubint helyezték el mellette a műtét után.

Ezt az ajtót csukva tartották, de most résnyire nyitva volt. A sötétből rekedt hörgés hallatszott ki. Nővér nem mutatkozott: vagy más betegekkel volt dolga, vagy aludt.

Oleg jobban megnyitotta az ajtót, s beosont. Gyomka aludt. Sulubin hörgött a fájdalomtól.

Oleg egészen bement. A félig nyitott ajtón bevetődött némi fény a folyosóról.

– Alekszej Filippics!

A hörgés abbamaradt.

– Alekszej Filippics! Rosszul van?

– Mi van? – Ez is úgy tört föl, mint egy hörgés.

– Rosszul van? Hozzak valamit? Gyújtsam föl a lámpát?

– Ki az? – Rémült lihegés és köhögés.

– Kosztoglotov. Oleg. – Már ott volt mellette, föléje hajolt, és homályosan ki tudta venni Sulubin súlyos fejét a párnán. – Mit hozzak? Hívjam a nővért?

– Sem... mit – préselte ki magából Sulubin.

Már se nem köhögött, se nem hörgött. Oleg egyre jobban ki tudta venni a fejét, még csapzott haját is a párnán.

– Nem halok meg teljesen – suttogta Sulubin. – Nem teljesen...

Félrebeszélt.

Kosztoglotov kitapogatta forró kezét a takarón, enyhén megszorította.

– Élni fog, Alekszej Filippics! Ne hagyja magát!

– Csak egy szilánk? Egy szilánk? – suttogta a beteg. Ekkor jött rá Oleg, hogy Sulubin nem beszél félre, még föl is ismerte őt, és a műtét előtti utolsó beszélgetésükre utal. Akkor mondta: „Néha egész világosan érzem, hogy ami bennem van, az nem egészen én vagyok. Van bennem valami kiirthatatlan, valami magasabb... A Világszellem parányi szilánkja. Maga nem érzi ezt?”

35. A Teremtés első napja

Kora reggel, amikor még mindenki aludt, Oleg halkan fölkelt, rendbe tette az ágyát, ahogy kellett, a paplanhuzatot négyfelől behajtotta, és nehéz csizmájában lábujjhegyen lépkedve, kiment a kórteremből.

Az ügyeletes nővér asztalánál, sűrű fekete hajú fejét a nyitott tankönyvre hajtva, aludt Turgun.

A földszinti öreg takarítónő kinyitotta Olegnak a fürdőszobát, ahol átöltőzött a maga holmijába, amelye két hónap alatt valahogy idegenné vált: a régi, buggyos katonai csizmanadrágba, félgyapjú zubbonyba, köpenybe. Mindez évekig hevert a lágerek raktáraiban, így nem viselődött el egészen. A kucsmája már civil holmi, Us-Terekben vette, de kicsi volt, szorította a fejét. Meleg nap ígérkezett; Oleg úgy határozott, hogy nem veszi föl olyan lett volna benne, mint egy madárijesztő. A szíjjal se a köpenyét szorította le, hanem a zubbonyt alatta, úgyhogy akár frissen leszerelt vagy a fogdából megszökött katonának hihették. A sapka a zsákjába került, ebbe a régi, zsírpecsétes, egy helyütt a tábortűztől meg is égett, másutt, a szilánk ütötte lyuk helyén foltozott zsákba; ezt a frontról hazamentett zsákot a nagynénje adta be csomagban a börtönbe, Kosztoglotov maga kérte épp ezt, a lágerba nem akart semmi jó holmit vinni.

De a kórházi öltözék után még ettől is megjött az önbizalma, jókedve támadt, s úgy tetszett, még egészségesebb is lett.

Kosztoglotov sietett, hogy mielőbb elmenjen, nehogy valami visszatartsa. A takarítónő kihúzta a kapu pántjába dugott lécet, és kiengedte.

Kilépett a tornácra – és megállt. Mélyet szippantott az üde, még semmitől föl nem kavart, be nem szennyezett levegőből. Fölemelte a fejét, és egy fiatal, zöldellő világot látott. Az eget rózsaszínűre festette az imént fölkelt nap. Még magasabbra emelte a fejét, és aprólékos, sok évszázados munkával körbeszegett, pelyhes felhők rajait látta fölsorakozni az égen, de csak arra a néhány percre, amíg szétoszlanak és csak ama keveseknek, akik fölemelik a fejüket – lehet, hogy az egész városban egyedül Oleg Kosztoglotovnak!

S a felhők kivágásai, csipkéi, tollai, habja mögött ott úszott még jól láthatóan a fogyó hold fényes sarlója.

A Teremtés reggele! A világ újjáteremtődött, csak azért, hogy megmutassa magát Olegnak: Menj! Élj!

Csak a tükörfényes hold nem volt már fiatal, nem az, amelyik a szerelmeseknek világít.

Oleg a boldogságtól földerülő arccal, mosolyogva – nem valakire, csak az égre és a fákra – s eltelve azzal a kora tavaszi, kora reggeli boldogsággal, amely az öregeket és a betegeket élteti – végigment az ismerős fasoron. Senkivel se találkozott, kivéve a söprögető öreg udvarost.

Visszafordult a Rákosztály felé. A gúla alakú jegenyefáktól félig eltakarva magasodott a szürke épület, melynek téglái pontosan egymásra illesztve állták a sarat, mit sem öregedve az eltelt hetven év alatt.

Újra elindult, és elbúcsúzott a kórházudvar fáitól.

A juharfákon már ott függtek a bimbós fürtök. Az első virágot az alicsafa hozta: fehér virágokat, de a fa maga zöldesfehérnek látszott a levelektől.

Barack ellenben itt egy se volt. Pedig azt mondják, már virágzik. Az óvárosban látni belőlük.

A Teremtés első napján ki bír józanul cselekedni? Oleg, minden tervét fölrúgva, azt a csacskaságot találta ki, hogy most azonnal, kora reggel bevillamosozik az óvárosba, hogy megnézze a virágzó barackfákat.

Kiment a tiltott kapun, és meglátta a majdnem üres teret a villamos hurokvágányával, ahonnan a januári esőben bőrig ázva; csüggedten és reményvesztetten jött be ugyanezen a kapun, hogy meghaljon.

Kijönni a kórházkapun – vajon más-e ez, mint amikor a börtönből jött ki?

Januárban, amikor kiverekedte a beutalót, a csörömpölő, döcögő, dugig tömött villamos még jobban elgyötörte. Most meg, az ablak mellett ülve, még a villamoscsikorgást is zenének hallotta. A villamosozás az élet, a szabadság egy fajtája volt számára.

A villamos fölkapaszkodott a folyócskán átívelő hídra. Odalent vékony törzsű fűzfák hajlongtak a parton, ágaik belelógtak a sebes folyású sárgásbarna vízbe, és már bizakodón zöldelltek.

Kizöldültek a járdákat szegélyező fák is, de csak annyira, hogy ne takarják el a földszintes házakat, amelyeket komótos emberek építettek komótosan tartósra. Oleg irigykedve nézte őket: milyen szerencsések lehetnek azok, akik ezekben a házakban lakhatnak! Fantasztikus negyedek követték egymást: széles járdák, széles úttestek. De melyik várost nem látja szépnek az ember ilyen rózsaszínű hajnalon?

A kép fokozatosan változott: az utcák összébb szűkültek, sietősen fölhúzott épületek következtek, melyek nem versengtek a szépségért és tartósságért; ezek már valószínűleg közvetlenül a háború előtt épültek. És itt Oleg egy ismerősnek tetsző utcanevet olvasott le.

Honnan ismerős? Hiszen itt lakik Zoja!

Elővette az érdes papírból készült noteszt, megkereste benne a házszámot. Kinézett az ablakon, és ahogy lassított a villamos, meglátta magát a házat is: egyemeletes, minden ablaka más, a kapuja állandóan nyitva vagy végleg kiemelték; bent az udvaron még két szárnyépület látszott.

Tehát valahol itt leszállhatna.

Egyáltalán nem otthontalan ebben a városban. Meghívták ide. Egy lány hívta!

De ülve maradt, és szinte élvezte a csörömpölést és döccenéseket. A villamos még mindig nem telt meg. Oleggal szemben egy szemüveges, öreg üzbég ült; nem egyszerű embernek, inkább öreg tudósnak látszott. Amikor elvette a kalauznőtől a jegyet, összesodorta és a füle mögé dugta. Egész úton ott meredezett a fülé mögött a rózsaszínű papírcsövecske. És ez a kedvesen primitív látvány még jobb kedvre derítette Olegot, miközben beértek az óvárosba.

Az utcák még jobban összeszűkültek, a kis házak egymáshoz szorultak, váll a váll mellett, majd eltűntek róluk az ablakok is, vastag, tömör vert agyag kerítésfalakat lehetett látni, s ha egy-egy lakóház fölébük magasodott, az is ablak nélküli, sima hátát mutatta. A kerítésfalakat alacsony ajtók vagy alagutak törték meg, olyan alacsonyak, hogy csak meghajolva lehetett bemenni. A villamos lépcsőjétől csak egy ugrás választotta el a járdákat, melyek szintén nem voltak szélesebbek egy lépésnél. Az utca a villamos alá hanyatlott.

Valószínűleg ez volt az az óváros, ahova Oleg készült. Csakhogy semmilyen fa nem nőtt a csupasz utcákon, nemhogy virágzó barackfák.

Nincs értelme továbbmenni. Oleg leszállt.

Ugyanazt láthatta most is, csak a maga lassú járásához igazodva. És a villamoscsörömpölés híján *hallani* lehetett valamilyen kalapálást. Mintha vasat ütnének. Csakhamar észrevett egy fekete-fehér tübitejkás üzbéget, aki fekete vattázott köntöst viselt, derekán széles, rózsaszínű kötővel. Ott guggolt az úttesten, az egyvágányú villamossíneken, és kalapáccsal egyengette a kapa lekerekített vasát.

Oleg meghatottan állt meg: nesze neked atomkorszak!

Akárcsak Us-Terekben, itt is oly ritka a fém a háztartásokban, hogy az üzbég nem talált jobb helyet, mint a sínt. Figyelte, befejezi-e a következő villamosig. De az üzbég egy csöppet se sietett, gondosan egyengette a vasat, és amikor felzümmögött lentről a villamos, hátrább húzódott egy fér lépéssel, megvárta, amíg elmegy, majd újból lekuporodott a sín mellé.

Oleg nézte az üzbég türelmes hátát, derekán a rózsaszínű kötőt (amely egészen magába szívta az immár kék ég iménti rózsaszínjét). Két szót nem tudott volna vele váltani a nyelvén, mégis testvérének érezte a munkában.

Kora tavaszi reggelen a kapa vasát egyengetni – mi ez, ha nem a visszatérő élet?

De jó!

Lassan ment, s csodálkozott: hol vannak az ablakok?

Szeretett volna benézni a falak – mögé. De a kertajtók csukva voltak, tolakodás lett volna benyitni. Hirtelen egy elején-végén világos átjáróhoz ért. Lehajolt és a nyirkos alagúton át bement az udvarba.

Az udvar népe még nem ébredt föl, de látni lehetett, hogy itt folyik az egész élet. A fa alatt földbe ásott pad, asztal, szertedobált gyerekjátékok – teljesen modern játékok. Ugyanitt volt az élet vizét adó artézi kút. Mellette a mosóteknő. És körben sok-sok ablak, és mind ide nézett, az udvarra. Az utcára egy se.

Továbbhaladva az utcán, még egy udvarba bement egy ugyanolyan kis alagúton át. És ott is ugyanez a kép fogadta, csak egy lila köntösű, fiatal üzbég nő, akinek vékony fekete hajfonata a csípőjét verdeste, huzakodott egy csapat kisgyerekkel. Látta Olegot, de nem látszott észrevenni. Oleg visszament az utcára.

Mindez annyira nem orosz volt! Az orosz falvakban és városokban legalább a tiszta szobák ablakai az utcára néznek, és az ablak függönye és virágcserepei mögül lesi a háziasszony – mint valami erdei magaslesről –, miféle emberek járnak az utcán, ki kihez megy be s miért. De Oleg azonnal megértette és elfogadta a keleti gondolkodást: én nem vagyok kíváncsi rá, te hogy élsz, de te se less be hozzám!

A lágerévek után – amikor az ember mindig szem előtt van, örökké megmotozva, átvizsgálva és figyelő pillantások kereszttüzében – választhat-e ennél jobb életformát a volt rab?

Egyre jobban tetszett neki az óvárosban.

Már előbb is észrevett a házak közti résben egy még néptelen teázót; a tulajdonos éppen akkor ébredhetett föl. Most még egyet fedezett föl az utca fölé emelkedő teraszon. Itt már üldögélt néhány férfi, bordó és kék szőnyegszövésű tübitejkában meg egy színes hímzésű fehér turbános öregember. De nő egy se. S Olegnak eszébe jutott, hogy azelőtt se látott soha nőket a teázókban. Nem volt kint tábla, hogy nőknek tilos a bemenet, csak nem hívta be őket senki.

Oleg eltűnődött. Minden új volt neki új életének ezen az első napján, mindent meg kellett emésztenie. Azzal, hogy a férfiak csak egymással járnak össze, azt akarják-e kifejezni, hogy életük fő része nők nélkül zajlik?

A korlát mellé ült le. Innen jól lehetett látni az utcát. A forgalom megélénkült, de semmi jele a városias sietségnek. A járókelők ráérősen ballagtak. A teázóban is végtelen nyugalommal üldögéltek.

Úgy érezte, hogy Kosztoglotov őrmester, Kosztoglotov elítélt, miután leszolgálta, letöltötte, amit az emberek követeltek tőle, megszenvedte, amit a betegség rámért, – januárban meghalt. Most pedig egy új Kosztoglotov jött ki a gyöngeségtől imbolygó lábán a kórházból, egy „tengő-lengő kákabendő" Kosztoglotov, ahogy a lágerban mondták, nem a teljes élet, csak afféle ráadás-életdarabka reményében, ahogy a napi fejadaghoz tűzték hozzá egy fenyőpálcikával a súlykiegészítést, mely látszólag a fejadaghoz tartozott, mégis külön darabka volt.

Ebbe a kicsike, hozzátoldott, másodjára kapott életébe belekezdve, Oleg azt akarta, hogy ne hasonlítson az eddig leélt tulajdonképpeni életére. Nem akarta még egyszer elhibázni.

De már a teáskanna kiválasztásában is tévedett: nem kellett volna okoskodni, a közönséges, jól bevált feketéből kellett volna tölteni. Ő viszont az egzotikum kedvéért a zöldből töltött, amely, mint kiderült, nem volt se erős, se frissítő az íze se igazi teaíz, a csészébe került tealeveleket pedig sehogy se akaródzott lenyelni, inkább kiköpte volna.

Közben jogaiba lépett a nappal, magasabbra kúszott a nap; Oleg már szívesen evett is volna, de ebben a teázóban semmi se volt a kétféle forró teán kívül, s azok is cukor nélkül.

De átvéve az itteni ráérős tempót, nem kelt föl, nem ment el ennivalót keresni, hanem ülve maradt, csak elfordította a székét. És ekkor a teázó teraszáról megpillantott a szomszédos zárt udvarban egy áttetsző, súlytalan, rózsaszínű gömböt, olyat, mint a pitypang pelyhe, csak jó hat méter átmérőjűt. Ilyen nagy és ilyen rózsaszínű virágot még sohase látott.

Csak nem barackfa?

Íme a jutalma annak, hogy nem sietett! Tehát sohase rohanj előre, mielőtt nem néztél volna körül ott, ahol vagy.

Odament egészen a korláthoz, és innen föntről nézte, nézte az áttetsző, rózsaszínű csodát.

Ezzel ajándékozta meg magát a Teremtés első napján.

Ahogy egy északi ház szobájában ott áll a földíszített, gyertyafényes karácsonyfa, ebben a vert agyag falakkal körülzárt, csak az ég felé nyitott szűk udvarban – ahol úgy éltek az emberek, mint egy szobában – egyetlen faként ez a virágzó barack állt, alatta gyerekek csúsztak-másztak, s egy zöldvirágos fekete kendőt viselő asszony kapálgatta a földet.

Oleg jobban odanézett. A rózsaszín csak az összkép: a bimbók sötétbordók, a nyíló virágok felülete rózsaszín, de amelyik már teljesen kinyílt, olyan fehérnek látszott, mint az alma- vagy a meggyfa virága. Így állt össze az a fantasztikusan finom rózsaszín, melyet Oleg megpróbált teljesen fölinni a szemével, hogy majd sokáig emlékezzék rá, s elmesélhesse Kadminéknak.

Csodára vágyott – és megtalálta a csodát.

Még sokféle öröm várt rá ezen a napon, az éppen csak születő világban!

A holdsarló már egyáltalán nem látszott.

Oleg lement a lépcsőn az utcára. Fedetlen fejét kezdte égetni a nap. Venni kell egy fél kiló fekete kenyeret, elmajszolni csak úgy, üresen, és bevillamosozni a városközpontba. A civil ruha vidította-e föl annyira, minden-, esetre nem kevergett a gyomra, s egészen könnyedén járt.

Ekkor észrevett egy boltot, amely úgy mélyedt a falba, hogy nem törte meg az utca vonalát. A ferdén lejtő napvédő vászon, melyet két rúd tartott, úgy feszült előre, mint egy sapkaellenző. Az ellenző alól kékesszürke füst bodorodott. Olegnak mélyen le kellett hajolnia, hogy beférjen az ellenző alá, de alatta se tudta kinyújtani a nyakát.

Az egész pultot elfoglalta a hosszú rostély. Egy helyütt tűz izzott alatta, a vályú többi részét fehér hamu borította. A tűz fölött vagy másfél tucat hosszú nyelű alumíniumnyárs sorakozott rátűzött húsdarabkákkal.

Ez a saslik! – találta ki Oleg. Még egy fölfedezés az újonnan teremtett világban: a saslik, amelyről annyi szó esett a börtönbeli gasztronómiai beszélgetések során. De maga Oleg életének harmincnégy éve alatt egyszer se látott saslikot, se a Kaukázusban, se másutt: éttermekben sohasem járt, a

háború előtti népélelmezési étkezőkben pedig csak töltött káposztát meg gyöngykását lehetett kapni.

Saslik!

Milyen ínycsiklandó a hús és a füst együttes illata!

A hosszú pálcákra tűzött hús nemhogy megégett volna, még csak sötétbarnára se sült, hanem gyöngéd rózsaszínű volt, ahogy elkészült. A zsíros kerek arcú, komótos mozgású boltos némelyiket megfordította, másokat a tűzről a hamu fölé tolt.

– Mennyi? – kérdezte Kosztoglotov.

– Három – felelte álmosan a boltos.

Oleg nem értette: három mi? Három kopek túl kevés, három rubel túl sok. Lehet, hogy három pálcát ad egy rubelért? Ez a kínos tudatlanság mindenütt gondba ejtette, amióta kijött a lágerből: sehogy se tudta fölfogni az árarányokat.

– Mennyit ad, három rubelért? – próbálta kivágni magát.

A boltos lusta volt válaszolni, a végénél fogva megemelte az egyik pálcát, meglengette Oleg előtt, majd visszatette sülni.

Egy pálca három rubel? Oleg megcsóválta a fejét. Ez más nagyságrendhez tartozik. Az egész mai napra öt rubelt szánt. De hogy szerette volna megkóstolni! Szemével fölbecsülte valamennyit, hogy választani tudjon. De mindegyik egyformán csábítónak látszott.

Három sofőr várakozott a közelben, teherautójuk ott állt az utcán. Egy asszony is odajött, de a boltos mondott neki valamit üzbégül, mire bosszúsan elment. A boltos pedig valamennyi pálcát egyetlen tányérra rakta, csakúgy a markából megszórta apróra vagdalt hagymával, meg egy üvegből fröcskölt rá valamit. Oleg ebből rájött, hogy azok a sofőrök elviszik az egészet. Fejenként hatot!

Ezek megint azok a homályos, megtoldott árak és megtoldott keresetek, amelyek mindenütt uralkodnak, de Oleg elképzelni se tudta ezeknek a toldásoknak a mértékét, még kevésbé fölérni hozzájuk. Ezek a sofőrök itt fejenként tizennyolc rubelt befalnak, és lehet, hogy ez még nem is az igazi reggelijük. A bérükből nem telhet erre az életre, de hát a saslikot nem is azoknak árulják, akik bérből élnek.

– Nincs több – mondta a boltos Olegnak.

– Hogyhogy nincs? Egyáltalán nincs? – Oleg szörnyen elkeseredett. Miért kellett fontolgatnia! Hátha ez volt életében az első és utolsó alkalom!

– Máma nem hoztak. – A boltos eltüntette munkája maradványait, s úgy látszott, le akarja ereszteni az ellenzőt.

Oleg ekkor a sofőröknek kezdett el könyörögni:

– Testvérek! Adjatok át egy pálcát! Testvérek! Csak egyet!

A sofőrök egyike, egy erősen lebarnult, lenszőke fiú intett:

– Vidd!

Még nem fizettek, s azt a zöld papírpénzt, amelyet Oleg a biztosítótűvel letűzött zsebéből vett elő, a boltos kézbe se vette, csak besöpörte a pultról a fiókba, ahogy a morzsát söprik a szemétbe.

De a pálca Olegé volt! Katonazsákját a poros járdára csúsztatva, két kézzel fogta meg a fémpálcikát, megszámolta a húsdarabkákat – öt volt meg egy fél hatodik –, és nekiállt, hogy leharapja őket, de nem ám egy egészet egyszerre, csak apránként. Tűnődve evett, ahogy a kutya eszik, miután elcipelte a koncát a biztonságos sarokba; azon tűnődött, milyen könnyű fölszítani a vágyakat, s milyen nehéz kielégíteni. Hány éven át hitt a föld legdrágább ajándékának egy falatnyi fekete kenyeret! Az imént akart venni magának reggelire – de lám, orrába kúszott a sült kékesszürke füstje, megszánták egy falásnyival, és máris lenézi a kenyeret...

A sofőrök végeztek a maguk hat nyársával, begyújtották a motort, elviharzottak – de Oleg még mindig a maga porcióját rágcsálta. Külön ízlelgetett minden falatot az ajkával és a nyelvével: hogy milyen szaftos a gyönge hús, milyen jó az illata, milyen jól eltalálták a sütést, és mennyi ismeretlen íz rejtőzik még minden egyes darabkában. S minél jobban behatolt a saslik rejtelmeibe, minél jobban élvezte, annál határozottabban érezte, hogy – Zojához nem vezet út. A villamos mindjárt elviszi a háza mellett, s nem fog leszállni. Ez éppen a saslik evése közben vált teljesen nyilvánvalóvá számára.

Ugyanazon az úton vitte a most már zsúfolásig megtelt villamos visszafelé, amelyiken idejött a városközpontba. Oleg ráismert Zoja megállójára, és még két megállót utazott. Nem tudta, hol lenne a legjobb leszállnia. Egyszer csak egy asszony kintről, a járdáról újságokat kezdett beadogatni a villamos ablakán, s Olegnak kedve támadt megfigyelni, hogy csinálja: gyerekkora óta nem látott utcai rikkancsot (utoljára akkor, amikor Majakovszkij főbe lőtte magát, és a rikkancsfiúk a különszámot lobogtatva rohangáltak a városban).

De ez itt egy idősebb orosz nő volt, egy csöppet se fürge, nem is mindjárt tudta összeszedni a visszajáró pénzt, de a találékonysága kisegítette, s

minden villamosnál sikerült eladnia jó pár példányt. Oleg elálldogált mellette, figyelte, hogy csinálja.

– Nem kergetik el a rendőrök? – kérdezte.

– Még nem vettek észre – s az újságárusnő megtörölte az arcát.

Kosztoglotov régen nem látta magát, el is felejtette, milyen. Ha egy rendőr megnézi, biztos, hogy elsőnek tőle kéri el az igazolványt, nem az újságárusnőtől.

Az elektromos utcai órák még csak kilencet mutattak, de már olyan meleg volt, hogy Oleg kikapcsolta a köpenye felső kapcsait. Lassan ballagott a napos oldalon, nem bánta, ha megelőzik és lökdösik, és hunyorgó szemmel mosolygott a napra.

Még annyi sok öröm várt ma rá!

Annak a tavasznak napja ez, amelyet nem remélt megérni. És bár körülötte senki sem örült annak, hogy ő visszatért az életbe, még csak nem is tudott róla senki – de a nap, az tudott, ezért Oleg őrá, a napra mosolygott. Még ha a következő tavasz nem jön is el soha, ha ez lesz az utolsó, akkor is ráadás-tavasz. Köszönet érte!

A járókelők közül senki se örült Olegnak, de ő mindenkinek örült. Örült, hogy visszatérhetett közéjük. És mindahhoz, ami az utcán volt. Semmit se láthatott érdektelennek, csúnyának vagy rossznak ebben az újonnan teremtett világában. Eddigi életének hónapjai, évei nem mérkőzhetnek meg ezzel az egyetlen nappal, minden napok legcsodálatosabbikával.

Papírpohárban fagylaltot árultak. Oleg már nem is emlékezett rá, mikor látott ilyen pohárkákat. Újabb másfél rubel: fene bánja! A megégett, keresztüllőtt zsák a hátán, mindkét keze szabad, s Oleg, a fagylaltot nyalogatva, még lassabban folytatta útját.

Meglátta egy fényképész kirakatát az árnyékban. Oleg a vaskorlátra támaszkodott, és sokáig bámulta a kirakatba kitett kiglancolt életet, a megszépített arcokat, főleg persze a lányokat, kivált mert belőlük volt a legtöbb. Először mindegyik fölvette a legjobb ruháját, aztán a fényképész jobbra-balra forgatta a fejüket, és vagy tízszer áthelyezte a lámpákat; aztán csinált néhány felvételt, kiválasztotta közülük a legjobbat, kiretusálta, azután minden tucat lány közül kiválasztott egyet-egyet, és így állt össze ez a kirakat; Oleg tudta ezt, mégis jólesett néznie és elhinnie, hogy ilyen lányokból áll az élet. Kárpótlásul minden elmulasztott évért és mindazokért, akikre már nem futja életéből, mindazért, amitől most meg van fosztva, nézte, egyre csak nézte őket szégyentelenül.

Elfogyott a fagylalt, el kellett volna dobni a pohárkát, de olyan helyes és gusztusos volt, hogy arra gondolt, jó lesz belőle inni útközben. És bedugta a zsákjába. Bedugta a fapálcikát is, hátha az is jó lesz valamire.

Most egy gyógyszertár elé ért. A gyógyszertár is rendkívül érdekes intézmény! Kosztoglotov nyomban bement. Egész nap képes lett volna, nézni az egymás mellett sorakozó, téglalap alakú, tiszta pultokat. A kirakott tárgyak egytől egyig fantasztikusnak tetszettek a lágerlakó szemében: évtizedeken át nem láthatott ilyesmit abban a világban, s ha látta is némelyiket valaha, a szabad életben, most nem emlékezett a nevükre, vagy hogy melyik mire jó. Barbár tisztelettel bámult a nikkelezett, üveg és műanyag formákra. Aztán zacskókba mért gyógyfüvek következtek; a csomagoláson ott volt a használati utasítás. Oleg nagyon bízott a füvekben, de vajon melyik az, amelyik neki kellene? Aztán a tabletták polcait nézte végig: mennyi új, soha nem hallott név! Maga ez a gyógyszertár is a megfigyelések és gondolatok egész univerzumát kínálta Olegnak. De sóhajtva ment egyik pulttól a másikig, és csak egy vízhőmérőt kért, továbbá szódabikarbónát és hipermangánt, amivel Kadminék bízták meg. Hőmérő nem volt, szódabikarbóna nem volt, a hipermangánért három kopekot kellett fizetni a pénztárnál.

Aztán beállt az árazó előtti sorba, és vagy húsz percig állt ott, közben levette hátáról a zsákot, és alig kapott levegőt a fülledt melegben. Mégiscsak habozott: ne vegye-e meg az orvosságot? Bedugta az ablakon a Vegától kapott három egyforma recept egyikét. Remélte, hogy ebből sem lesz; és akkor megszűnik az egész probléma. De volt. Az ablak mögött számoltak, majd fölírták egy papírra: ötvennyolc rubel és valamennyi kopek.

Oleg még föl is nevetett, annyira megkönnyebbült, és otthagyta az ablakot. Hogy az életben lépten-nyomon üldözi ez az ötvennyolcas szám, azon egy csöppet se csodálkozott. De hogy százhetvenöt rubelt kelljen letennie ezért a három receptért, az mindennek a teteje. Ennyi pénzből egy hónapig is megél. Mindjárt össze akarta tépni a recepteket, s bedobni a köpőcsészébe, de eszébe jutott, hogy, Vega számonkérheti tőle, ezért visszadugta a zsebébe.

Sajnálta otthagyni ezeket a tükörsima gyógyszertári felületeket. De a nap már dél közelében járt és hívta, őt hívta. Örömeinek napja.

Még sok öröm vár ma rá!

Nem sietett. Egyik kirakattól a másikhoz ment, úgy kapaszkodott minden kiszögellésbe, mint a bogáncs. Tudta, hogy lépten-nyomon meglepetések várják.

És csakugyan meglátott egy postát, az ablakban ezzel a reklámmal: „Próbálja ki a telefotót!” Elképesztő! Azt, amiről tíz évvel ezelőtt a fantasztikus regényekben írtak, már a járókelőknek kínálják. Oleg bement. Egy listát látott arról a körülbelül harminc városról, ahova telefotót lehet küldeni. Oleg törte a fejét, hogy kinek küldhetne és hova. De ezeknek a föld egyhatodán szétszórt nagyvárosoknak egyikében sem emlékezett egyetlen emberre se, akinek örömöt szerezhetne a keze vonásával.

Hogy mégis megtudjon valami közelebbit, odament a kis ablakhoz, és azt kérte, mutassanak neki egy blankettát, és hogy mekkora betűkkel kell kitölteni.

– Elromlott – felelték az ablak mögül. – Nem működik. Ó, szóval nem működik? Vigye el a manó! Még valahogy jobb is. Nyugodtabb.

Továbbment, olvasgatta a plakátokat. Van a cirkusz és van néhány mozi. Mindegyikben ment valami a nappali előadásokon, de hát erre nem pazarolhatja el ezt a napot! melyet a világmindenséggel ismerkedni kapott ajándékba.

Ha itt maradhatna néhány napra a városban, akkor még a cirkuszba sem volna vétek elmenni, hiszen olyan, mint egy gyerek, hiszen csak az imént született.

Eljött az idő, amikor már nem illetlenség Vegához beállítani.

Ha egyáltalán elmegy...

Hogy tehetné meg, hogy ne menjen el? Vega a barátja. Őszinte szívvel hívta. Még zavarba is jött. Ő az egyetlen rokon lélek az egész városban, hogy tehetné meg, hogy nem megy el hozzá?

A szíve mélyén ez volt az egyetlen vágya. Még akkor is, ha emiatt nem nézheti meg a város kínálta mindenséget.

Valami mégis visszatartotta, és egyik érvet a másik után vágta hozzá: hátha még korán van? hátha még haza se érkezett? vagy nem volt ideje rendet rakni?

Majd később.

Minden kereszteződésben megállt és töprengett: hová is kellene menni? mit nem szabad elszalasztani? Senkitől nem kérdezett semmit, találomra választott az utcák közül.

Így talált rá egy italmérésre: nem boltra, ahol üveges italokat árulnak, hanem italmérésre, melyben hordók állnak. Félhomályos, nyirkos, savanyú levegőjű helyiségre. Egy borpincére. A bort hordókból töltötték a poharakba. Egy pohár olcsó bor két rubelba került. A saslikhoz képest igazán olcsó! És Kosztoglotov a zsebe mélyéről elővett egy újabb tízest.

Semmilyen különös ízt nem érzett, de az italtól elszokott fejé már a pohár felénél szédülni kezdett. És amikor kiment, ettől az enyhe szédülettől még könnyebbnek érezte az életet, pedig az már reggel óta kegyes volt hozzá. Olyan könnyedén és kellemesen érezte magát, hogy úgy érezte, semmi se ronthatja el a kedvét. Mert ami az életben rossz, azt ő már mind átélte, letöltötte, ami ezután jön, csak jobb lehet.

Mára még sok örömöt várt.

Ha még egy ilyen italmérés kerülne az útjába, még egy pohárral megihatna.

De nem került.

Ehelyett sűrű tömeg állta el az egész járdát, úgyhogy le kellett lépnie az úttestre, hogy megkerülhesse. Oleg azt gondolta, baleset történt. De nem: mindenki a széles ajtóban végződő lépcső felé fordulva várakozott. Kosztoglotov fölnézett és elolvasta: Központi Áruház. Így már teljesen érthető volt: valami fontosat fognak *adni*. De mit? Megkérdezte egy embertől, még egytől, egy harmadiktól, de mindenki csak a vállát vonogatta értelmes válasz helyett. Csak annyit sikerült megtudnia, hogy pillanatokon belül ki fognak nyitni. A sors keze. Oleg is befurakodott a tömegbe.

Néhány perc múlva két férfi kitárta a széles ajtót, és rémült elszántsággal próbálták mérsékletre inteni az első sort, majd úgy ugrottak félre, mintha lovasok elől menekülnének. Az első sorokban álló, többnyire fiatal férfiak és nők olyan szilajul rontottak be az ajtón, majd tovább az emeletre vezető lépcsőhöz, ahogy akkor rohannának ki az épületből, ha hirtelen tűz ütne ki. A többi is a nyomukba eredt, és korától és erejétől függően szintén a lépcső felé rohant. Az emberfolyam egyik ága a földszinten folyt szét, de a fő sodra az emelet felé csapott föl. Ebben a rohamban lehetetlen volt nyugodtan fölmenni, és a csapzott hajú Oleg, hátán a zsákkal, szintén futásnak eredt (a tömegben „katonának” szidalmazták).

Fönt azonnal szétvált a csapat, és óvatosan véve a kanyart a síkos parketton, három különböző irányba szaladt. Olegnak egy pillanat állt csak rendelkezésére, hogy válasszon. De hogy tudott volna fontolgatni? Találomra követte a legelszántabbakat.

A kötöttáruosztályon fölsorakozó, egyre növekvő sorban találta magát. A világoskék köpenyes elárusítónők azonban oly nyugodtan járkáltak és ásítoztak, mintha nem is látnák ezt a tolongást, és egy unalmas, üres nap elé néznének.

Oleg kilihegte magát, és megtudta, hogy női pulóvereket vagy szvettereket várnak. Halkan káromkodott, és kiállt a sorból.

Vajon merre vette útját a folyó másik két ága? Oleg már nem találta meg. Mindenfelé nagy, volt a nyüzsgés, minden pult előtt álltak. Az egyik előtt többen tolongtak, mint a többinél, hát azt gondolta, itt. Ide meg olcsó mélytányérokat vártak. Már csomagolták is ki a ládából. Ennek már volt értelme. Us-Terekben nincsenek mély tányérok, Kadminék csorba tányérból esznek. Nem lenne rossz egy tucat ilyen tányért hazavinni. De mind eltörne, mire hazaér.

Ezek után összevissza járkált az áruház két szintjén. Megnézte a fotóosztályt. A pultok tele voltak olyan gépekkel és tartozékokkal, amilyenekhez a háború előtt lehetetlen volt hozzájutni. Csábítóan csillogtak, és pénzt követeltek. Ez is egyik gyerekkori beteljesületlen álma volt Olegnak: a fényképezés.

Nagyon tetszettek neki a férfi ballonkabátok. A háború után arról ábrándozott, hogy vesz magának egy ilyen civil köpenyt: azt gondolta, ez való igazán egy férfinak. De most háromszázötven rubelt kellett volna leszurkolni érte. Egy teljes havi munkabérét. Oleg innen is továbbment.

Sehol nem vett semmit, és olyan érzése volt, mintha tele volna a zsebe, de nem lenne szüksége semmire. A bor is jókedvűen melegítette.

Habselyem férfiingeket is árultak. A „habselyem” elnevezést ismerte: valahány us-tereki asszony meghallotta ezt a szót, rohant a boltba. Megnézte, megtapogatta az ingeket: tetszettek neki. És gondolatban megvett egy fehér alapon zöld csíkosat. (Hatvan rubelba került, ennyit nem adhatott érte.)

Amíg az ing fölött töprengett, odajött egy elegáns kabátot viselő férfi, de nem ezek, hanem a selyemingek érdekelték, és udvariasan megkérdezte az elárusítónőtől: – Mondja, van ebből ötvenes méretben harminchetes gallérral?

Olegot mintha pofon vágták volna. Nem, mintha reszelővel kezdték volna ráspolyozni egyszerre mind a két oldalról! Bőszen megfordult, és erre a frissen borotvált, sehol meg nem karcolt, fehér inges, nyakkendős,

filckalapos férfira meredt, de úgy, mintha csakugyan fültövön vágta volna, s most majd eldöntik, melyikük repüljön le a lépcsőn.

Micsoda? Emberek lövészárkokban rohadtak, embereket közös sírokba vagy a sarki fagyban szűk gödrökbe dobáltak, embereket előszörre, majd másodszorra, majd harmadszorra is lágerokba csuktak, egyik helyről a másikra hajtottak marhavagonokban, emberek inuk szakadtáig csákányoztak, hogy meg tudjanak szerezni egy foltozott lélekmelegítőt, ez a finnyás alak itt meg nemcsak az inge, de még a gallérja méretére is emlékszik?!

Ez a gallérméret porig sújtotta Olegot. Eszébe nem jutott volna, hogy még egy inggallérnak is külön száma lehet! Visszafojtotta megsebzett nyögését, és otthagyta az ingeket. Még a gallér számát is tudja! Mire jó az ilyen kifinomult élet? Minek térjen vissza hozzá? Aki az inggallérja számát is meg akarja jegyezni, annak el kell felejtenie valami mást. Valami sokkal fontosabbat.

Egyszerűen kiszállt belőle az erő e miatt a gallérméret miatt.

A háztartási cikkek osztályán eszébe jutott, hogy ha nem kérte is rá kifejezetten Jelena Alekszandrovna, de mindig arról ábrándozott, hogy lesz majd egy könnyű gőzvasalója. Oleg azt remélte, hogy ez sem lesz, mint ahogy más se, ami kellene, és egyszerre megszabadul a súlytól a lelkiismerete is, a válla is. De az elárusítónő rámutatott a pultra kitett vasalóra.

– Biztos, hogy könnyű? – kérdezte, miközben bizalmatlanul méregette a súlyát a kezében.

– Miért csapnám be? – húzta el a száját az elárusítónő. Egyáltalában olyan metafizikus, olyan távolba révedő volt a tekintete, mintha nem is valóságos vásárlók járkálnának, hanem megfoghatatlan árnyalakok lebegnének előtte.

– Nem hiszem, hogy be akarna csapni, de hátha téved? Az elárusítónő kénytelen-kelletlen visszatért ebbe a mulandó világba, és a maga számára elviselhetetlen erőfeszítéssel odébb tett egy materiális tárgyat, hogy egy másikat rakjon elé. Arra már nem maradt ereje, hogy szóban is elmagyarázzon valamit. S máris visszaszállt a metafizika világába.

Nos, az igazság megértésének módja az összehasonlítás. Az előbbi csakugyan könnyebb volt vagy egy kilóval. A kötelesség azt diktálta, hogy vegye meg.

Bármennyire elgyöngítette is a fiatal lányt a vasaló odacipelése, még ki kellett állítania fáradt ujjaival a számlát és elhaló hangon közölnie: vigye a csomagolóba ellenőriztetni. (Mit kell ellenőrizni? vagy kit? Olegnak fogalma sem volt róla. Jaj de nehéz visszatalálni ebbe a világba!) Csak nem fogja ő, lábával a földet érintve, elcipelni ezt a könnyű vasalót még a csomagolóba is? Oleg valósággal bűnösnek érezte magát, amiért kizökkentette álmatag elmélkedéséből.

Amikor a vasaló már a zsákjában lapult, a válla azonnal megérezte a súlyát. Melege lett a köpenyben, mielőbb ki kellett mennie az áruházból.

Ekkor meglátta magát a plafontól a földig érő óriási tükörben. Bár egy férfinak nem illik bámulni magát, de ekkora nagy tükör egész Us-Terekben nincs. És tíz éve nem látta magát tetőtől talpig. Nem törődött vele, mit gondolnak róla, s megnézte magát előbb messziről, aztán közelebbről, aztán egészen közelről.

Hiába képzelte magáról, semmi katonás nem maradt már benne. Csak messziről hasonlított ez a köpeny köpenyre és ez a csizma csizmára. Amellett a válla rég előregörnyedt, s a gerince sem bírja egyenesen megtartani. Sapka és derékszíj nélkül nem katonának nézett ki, inkább szökött rabnak vagy holmi falusi tanítónak, aki vásárolni vagy valamit eladni jött a városba. De ahhoz legalább egy kis elszántság kell, Kosztoglotov viszont elkínzottnak, szakadtnak, elhanyagoltnak látszott.

Jobb lett volna, ha nem látja meg magát. Amíg nem látta, azt hitte magáról, hogy szilaj harcos, a járókelőkre leereszkedően nézett, a nőkre pedig úgy, mint aki egyenrangú velük. Most meg ha ezzel a borzalmas zsákkal a hátán, amely rég nem katonazsák, inkább koldustarisznya, kiállna az utcára, és kinyújtaná a tenyerét, biztos hogy belepottyantanának egy-két kopekot.

Ő pedig Vegához akart elmenni. Hogy mehetne el hozzá ilyen külsővel?

Egy kicsit toporgott, majd átment a rövidáru- vagy ajándékosztályra, ahol főleg nőknek való holmikat kínáltak.

És ott, a sok nő között, akik csivitelve válogattak, próbáltak föl s adtak vissza mindenféle ékességet, ez az arca alsó felén sebhelyes, félig katona, félig koldus megállt, és bambán bámészkodni kezdett.

Az elárusítónő elvihogta magát – vajon mit akar vásárolni a falusi babájának? – és oda-odanézett, nehogy elcsórjon valamit.

De ő nem kért semmit, nem vett a kezébe semmit. Csak állt és bambán bámészkodott.

Ez az üvegektől, kövektől, fémektől és műanyag holmiktól csillogó osztály úgy tolult leszegett bikafeje elé, mint egy foszforral bekent sorompó. Ezt a sorompót nem bírta áttörni a homlokával.

Egyszer csak” rájött valamire. Rájött, hogy mekkora boldogság ékszert venni egy nőnek, és rátűzni a mellére, vagy rákapcsolni a nyakára. Amíg nem tudta, amíg nem emlékezett rá, nem volt vétkes. De most egyszerre metszőn belévágott, hogy ettől a pillanattól fogva nem mehet el úgy Vegához, hogy ne vigyen neki valami ajándékot.

Ajándékot viszont nem tudna, nem is merne adni neki.

A drága holmikra ránéznie is kár. Az olcsókhoz meg mit ért? Vajon szépek-e ezek a brossok, vagy ezek a biztosítótűre fölfűzött csipkés függők, például az a szikrázó üvegdarabkákkal kirakott hatszögletű ott?

Vagy lehet, hogy ízléstelen, bazári holmi? Lehet, hogy egy jó ízlésű nő kezébe venni is szégyellné? Lehet, hogy rég nem visel senki ilyesmit, kiment a divatból? Honnan tudhatná ő, mit viselnek, mit nem?

Azután hogy festene: beállít éjszakára, és fülig vörösen átnyújt egy brossot?

Egyik talány a másik után, s úgy megütötték, mint a gorodki botjai.

Szeme előtt egyre bonyolultabbá vált a világ, amelyben ismerni kell a női divatot, ki kell tudni választani a megfelelő ékszert, tisztességesen kell kinézni a tükörben és emlékezni kell az inggallérja méretére... Vega ebben a világban él, mindent tud és jól érzi magát benne.

Zavar és csüggedés fogta el. Ha elmegy hozzá, akkor éppen most kell, most van itt az ideje!

De képtelen volt rá. Elvesztette a lendületét. Félt. Közéjük állt az áruház.

S ebből az átkozott pogány templomból, ahová nemrég ostoba mohósággal, a piac bálványainak engedelmeskedve rohant be, leverten és olyan elgyötörten ballagott ki, mintha ezer rubelt szórt volna el, mintha minden osztályon fölpróbált s becsomagoltatott volna magának valamit, és most kofferok és csomagok egész hegyét cipelné görnyedt hátán.

Pedig csak egy vasalót vett.

Annyira elfáradt, mintha már órák óta vásárolt és vásárolt volna, csupa hívságos holmit; hová tűnt a rózsaszínű hajnal, amely egy egészen új, gyönyörű életet ígért? Azok a mívesen kidolgozott, pelyhes felhők? És az elő-előbukkanó holdsarló?

Hol váltotta aprópénzre érintetlen hajnali lelkét? Az áruházban. Vagy még előbb elitta a borral. Vagy annál is előbb megette a saslikkal.

Meg kellett volna néznie a virágzó barackfát, s utána nyomban rohanni Vegához.

Olegnak nemcsak a kirakatok és plakátok bámulás ától kavargott a gyomra, hanem az utcai tolongástól is; a gondterhelt és jókedvű emberek egyre sűrűsödő tömegétől. Jó lett volna ledőlni valahol az árnyékban, egy patak partján – feküdni és megtisztulni. Hová mehetne még a városban? Az állatkertbe, amire Gyomka kérte.

A vadállatok világát valahogy érthetőbbnek vélte. Nekivalóbbnak.

Az is nyomasztotta Olegot, hogy melege lett a köpenyben, de ahhoz se volt kedve, hogy a karján vigye. Elkezdett kérdezősködni, hogyan juthat el az állatkertbe. Takaros, széles, csöndes utcák vezették oda, a járdák kőlapokkal voltak kirakva, terebélyes fák borultak föléjük. Se boltok, se fényképek, se színházak, se italmérések. A villamosok is valahol messzebb csörömpöltek.

Szép, csöndes, napos idő volt itt, a nap melege keresztültört a fák koronáján. Kislányok ugróiskolát játszottak a járdán. Az előkertekben a háziasszonyok palántákat ültettek vagy karókat tűztek a futónövények mellé.

Az állatkert mellett a gyerekek birodalma volt, hiszen vakáció van, s micsoda szép idő!

Bement az állatkertbe, és mit látott meg elsőnek? A muflont. Kifutójában meredek szikla szökött a magasba, mögötte mély szakadék. S éppen ott állt vékony, erős lábain, patáját a szakadék peremének feszítve, büszkén, mozdulatlanul, fején fantasztikus szarvával, amely hosszú volt és csavart, mintha két csontszalagból sodorták volna össze. Nem szakálla volt, hanem dús sörénye, amely egész a térdéig lógott kétoldalt, mint egy sellő haja. Ám annyi méltóság volt benne, hogy ez a haj nem tette se nőiessé, se nevetségessé.

Aki a muflon ketrece előtt állt, már nem remélte, hogy mozdulni látja biztosan álló patáját a sima szirten. Régóta állhatott így, mint egy szobor, mint e szikla folytatása; és amikor nem lebegtette a szakállát a szél, úgy tűnt, hogy nem is él, hogy csalás az egész.

Oleg öt percig állt ott, és csodálattal eltelve ment tovább: a muflon nem moccant! Ezzel a jellemmel ki lehet bírni az életet.

Egy másik fasor kezdetén az egyik ketrec előtt élénkséget vett észre; különösen a gyerekek vihancoltak jókedvűen. Valami eszeveszetten rohangált odabent, de egy helyben. Kiderült, hogy egy mókus a kerékben,

melyhez az orosz szólásmondás az örökké nyüzsgő, magát hajszoló embert hasonlítja. De a szólás eredete rég elmosódott, nem lehetett – érteni, mit keres benne a mókus, minek a kerék. Itt viszont a maga valóságában látszott: Volt a mókusketrecben fatörzs is, fönt szövevényes ágak, de a fatörzs mellett nagy ravaszul fölfüggesztették ezt a kereket: a nézők felé nyitott dobot, melynek pereméhez lécek voltak erősítve, amitől olyan lett, mint egy végtelen, zárt lépcső. És a mókus rá se nézett a fatörzsre, se az ugrándozásra csábító ágakra, hanem bebújt a kerékbe, jóllehet senki se kényszerítette, csalétekkel se csalta be – csak a látszólagos cselekvés és látszólagos mozgás hamis eszméje vonzotta. Valószínűleg lassan kezdte, kíváncsiságtól űzve, és még nem tudva, milyen kegyetlen játék ez (először nem tudta, azután már hiába tudta, mégis ezerszer beugrott neki!). És felpörgött a kerék, s őrjítő sebességgel forgott. Az eszeveszett rohanásban forgott a mókus kis vörös teste is, akár az orsó, lobogott vastag, barnásvörös farka, a keréklépcső lécei eggyé olvadtak a gyors forgástól. Minden erejét beleadta a kis állat, majd beleszakadt a szíve, mégsem jutott följebb egyetlen lépcsőfokkal se.

Aki Olegot megelőzőleg állt ide, az is már azt a vad rohanást látta. Oleg percekig nézte és ugyanaz folytatódott. Nem volt olyan külső erő a ketrecben, amely megállíthatta volna a kereket, vagy kimenthette volna belőle a mókust, benne pedig nem volt annyi értelem, amely azt sugallhatta volna: „Hiábavaló!" Csak egyetlen nyilvánvaló kiút létezett: a mókus halála. Oleg nem akart addig ott állni. Továbbment. Ezzel a két, sokatmondó képpel a bejárattól jobbra és balra, e két egyformán lehetséges létformával fogadta az itteni állatkert kis és nagy látogatóit.

Oleg elment egy ezüst, majd egy arany, majd egy kék és vörös tollú fácán mellett. Elgyönyörködött egy páva nyakának leírhatatlan türkizkékjében, méteresre terjesztett, rózsaszínű- és arany rojtos farkában. Az egyszínű száműzetés és az egyszínű kórház után szeme dúskált a színekben.

Itt nem volt hőség: az állatkert tágas helyet foglalt el, s már a fák is adtak némi árnyékot. Oleg mindjobban megnyugodva haladt el egy egész madárfarm – andalúziai tyúkok, toulouse-i és holmogori libák – mellett, s fölkapaszkodott a dombra, ahol a darvakat, héjákat, sasokat tartották. Legfölül, a szikla csúcsán, magasan az állatkert fölött, sátorként föléjük boruló ketrecben laktak a fehér fejű keselyűk, melyeket felirat híján sasoknak lehetett volna hinni. Olyan magasra tették őket, amilyen magasra lehetett, de a' drótháló alacsonyan volt a szikla fölött; ott kínlódtak alatta

ezek az óriási, komor madarak, ki-kiterjesztették szárnyukat, verdestek egyet-kettőt, de repülni nem volt hova.

Miközben nézte, hogy gyötrődnek a keselyűk, maga is megmozgatta, feszítgette a lapockáját. (Vagy talán a vasaló húzta le a vállát?)

Mindenről újabb és újabb gondolatok, magyarázatok ébredtek benne... A ketrecen fölirat: „A fehér bagoly nehezen viseli el a rabságot.” Tehát tudják! És mégis bebörtönzik!

Miféle elfajult fattyú viseli el jól arabságot?

Egy másik fölirat: „A tarajos sül éjszakai életmódot folytat.” Mi is tudjuk: este fél tízkor hívatnak, és hajnali négykor engednek el.

„A borz mély és bonyolult föld alatti üregekben él.” Ez való nekünk! Derék borz, mi mást tehetnél? Még a pofája is csíkos, tisztára olyan, mint egy kényszermunkás ruhája.

Ilyen kitekerten fogott föl itt mindent Oleg; valószínűleg nem lett volna szabad idejönnie, mint ahogy az áruházba se.

Már sok idő eltelt a napból, de valahogy elmaradtak a beígért örömök.

Oleg a medvékhez ért. Egy fekete bundájú, fehér nyakkendős mackó a rácson kívüli hálót bökdöste orrával. Hirtelen fölugrott, és mellső mancsaira függeszkedett. Nem is nyakkendője volt, hanem mintha papi kereszt lógott volna láncon a nyakában. Fölugrott és ott maradt lógva! Mi mást tehetne kétségbeesésében?

A szomszéd ketrecben a nősténye gubbasztott bocsával. Az ez után következőben egy barna szőrű medve gyötrődött. Nyugtalanul toporgott, járkálni akart a ketrecben, de éppen csak meg tudott fordulni, mert a ketrec egyik fala alig három testhossznyira volt a másiktól.

Úgyhogy medvemérték szerint nem is zárka volt, hanem *boksz*.[12]

A látványt élvező gyerekek azt mondogatták egymás közt: „Figyeljetek ide! Dobáljuk meg kővel, majd azt hiszi, cukor!”

Oleg nem vette észre, milyen szemmel nézik őt a gyerekek. Ő is egy létszám fölötti, ingyen vadállat volt itt, csak nem látta magát.

A fasor levezetett a folyópartra. Itt tartották a jegesmedvéket, de legalább kettőt együtt. Kifutójukban kiöblösödött a csatorna és jeges tározót formált, ebbe ugrottak be percenként, hogy fölfrissüljenek, aztán kimásztak a cementteraszra, kinyomták mancsukkal pofájukból a vizet, és rótták-rótták a víz fölé emelkedő teraszt. Hogy érezhetik itt magukat sarki medve létükre nyáron, negyven fok melegben? Hát ahogy mi a sarkkörön túl.

A legzavarbaejtőbb az volt az állatok fogságában, hogy ha Oleg a pártjukra áll, és, tegyük föl, ereje is van hozzá, akkor sem törhetné be a ketrecüket, hogy kiszabadítsa őket. Mert szülőhazájukkal együtt az ésszerű szabadság eszméjét is elvesztették. És váratlan kiszabadulásuk csak még szörnyűbb lenne nekik.

Ilyen badarságok jutottak Kosztoglotov eszébe. Annyira megkavarták az agyát, hogy semmit se tudott naivan és elfogulatlanul szemlélni. Bármit látott is az életben, minden szürke kísérteteket és föld alatti morajt ébresztett benne.

Elhaladt a bús szarvas mellett, amely legjobban szenvedett a száguldás hiányától, majd az indiai szent zebu és az aranynyúl mellett, azután újból fölkapaszkodott, most a majmokhoz.

Gyerekek és felnőttek vihancoltak a ketrecek előtt, etették a majmokat. Kosztoglotov el se mosolyodott, ahogy elment mellettük. Ezek a primitív örömeikkel és gondjaikkal elfoglalt szomorú lények, melyek fejét mintha géppel nyírták volna egyformára, annyira emlékeztették sok korábbi és valahol még ma is raboskodó ismerősére, hogy némelyiküket még mintha föl is ismerte volna.

Egy magányos, táskás szemű, tűnődő csimpánz, amely tétlenül lógatta kezét a két térde között, Sulubinra emlékeztette – ő ült néha ilyen pózban.

Ezen a derült, meleg napon Sulubin élet és halál között vergődik kórházi ágyán.

Kosztoglotov nem gondolta, hogy valami érdekeset láthat a majmok között, ezért elsietett mellettük, még rézsút le is akarta rövidíteni az utat, amikor az egyik távolabbi ketrecen meglátott valamilyen hirdetményt, amely előtt többen álltak.

Odament. A ketrec üres volt, az egyentáblára az volt ráírva: „Macacus Rhesus.” A sebtében föltűzött papírlapon pedig ez állt:

„Az itt lakó nőstény majom megvakult egy látogató értelmetlen kegyetlensége miatt. Egy gonosz ember dohányt szórt a makákómajom szemébe.”

Olegot mintha fejbe verték volna. Mindeddig a mindentudó lenéző mosolyával arcán járt-kelt, de most szeretett volna fölüvölteni, ordítani, hogy az egész állatkert meghallja: mintha a dohányt az *ő* szemébe szórták volna!

Miért? Csak úgy – de miért? Minden ok nélkül – de miért?!

Főleg gyerekes naivitásával markolt szívébe a közlemény. Arról a büntetlenül távozó, ismeretlen emberről nem állítja, hogy antihumánus. Nem állítja, hogy az amerikai imperializmus ügynöke. Csak annyit mond róla, hogy *gonosz*. Ez döbbentette meg: miért gonosz? Mert „csak úgy”? Gyerekek! Ne váljatok gonosz felnőttekké. Gyerekek! Ne bántsatok a védteleneket!

Kicsik és nagyok elolvasták egyszer, még egyszer, és csak álltak és nézték az üres ketrecet.

Oleg pedig továbbcipelte zsírpecsétes, megpörkölődött, keresztüllőtt zsákját a vasalóval a hüllők és a ragadozók birodalmába.

Tobzoskák hevertek a homokban, mint megannyi egymáshoz szoruló, pikkelyes kő. Vajon hogy mozogtak szabadon?

Egy óriási, vasszürke, lapos pofájú kínai aligátor lábai mintha kifordultak volna ízületeikből. Az volt odaírva, hogy nagy melegben nem mindennap eszik húst.

Lehet, hogy ez az ésszerű állatkerti világ a maga készen odatálalt ételeivel tökéletesen kielégíti?

A hatalmas tigriskígyó mintha egy fa vastag, halott ága lett volna. Teljesen mozdulatlanul hevert, csak apró, hegyes nyelvével csapkodott ide-oda.

Üvegtető alatt tekergett az afrikai szarvas vipera. Közönséges viperából több is volt.

Semmi kedvet nem érzett, hogy nézze őket. Inkább a megvakított makákó arcát próbálta maga elé képzelni.

Már a ragadozók ketrecsoránál járt. Pompás, dús szőre különböztette meg egymástól a párducot, a hiúzt, a szürkés drapp pumát és a fekete pettyes, sárga jaguárt. Kétségtelenül rabok, szenvednek a szabadság hiányától, Oleg mégis olyan szemmel nézte őket, mint a köztörvényeseket. Mégiscsak tudni lehet, ki valóban bűnös. Lám, oda van írva, hogy egy jaguár havonta száznegyven kiló húst fal föl. Ezt a mennyiséget el se lehet képzelni! Friss, véres húsból! A lágerba nem is hoznak ilyet. Csak belsőséget meg inakat. Egy kilót brigádonként.

Oleg emlékezett két őrök nélkül, szabadon mozgó fogatosra, akik saját lovaikat rabolták meg: az ő zabjukat ették, így maradtak életben.

Azután meglátta tigris őuraságát. A bajusza, igen, a bajusza árulta el ragadozó voltát. A szeme sárga... Oleg elszédült, és gyűlölettel meredt a tigrisre.

Egy öreg politikai fogoly, aki hajdan Turuhanszkban töltötte száműzetését, az újabb időkben pedig Oleggal hozta össze a sors a lágerban, azt mondta neki, hogy dehogy volt neki bársonyos fekete a Szeme. Sárga volt!

A gyűlölet valósággal odaszögezte a tigris ketrece elé. Csak úgy, csak úgy... Mégis miért? *Miért?!*

Fölkavarodott a gyomra. Elege volt az állatkertből. Menekülni akart innen. Az oroszlánokhoz már oda se ment. Találomra elindult a kijárat felé.

Egy zebra tűnt föl; Oleg éppen csak rásandított és továbbment.

Ám hirtelen megtorpant egy csoda előtt.

Annyi nyomasztó vérszomj után a lelki szépség csodája előtt: egy világosdrapp nilgau antilop állt ott könnyű, formás lábain, éberen föltartott fejjel, de a félelem minden jele nélkül, egészen közel a rácshoz, és nagy, bizalomteli, kedves – igen, kedves! – szemével Olegot nézte.

A hasonlóság olyan nagy volt, hogy nem lehetett elviselni! És nem vette le róla szelíden vádló tekintetét. Mintha azt kérdezné: „Miért nem jössz? Hisz már elmúlt dél? Miért nem jössz hát?”

Káprázat volt, a lélekvándorlás csodája, mert hisz szemlátomást azért állt itt, mert őt várta. S alighogy odament hozzá, máris azt kérdezte kicsit vádló, de megbocsátó szeme: „Nem jössz el? Tényleg nem jössz el? Pedig én vártalak...”

Miért nem ment el hozzá?

Megrázta magát, és a kijárathoz sietett.

Még otthon érheti!

36. És az utolsó nap

Most nem tudott se mohón, se haraggal gondolni rá, most gyönyörűség volt odamenni és a lába elé feküdni, mint egy kutya, mint egy szerencsétlen, megvert kutya. Lefeküdni a padlóra, és a lábára lihegni, mint egy kutya. Ez volna az elképzelhető legnagyobb boldogság.

De ezt az állati egyszerűséget – hogy odamenjen, és se szó, se beszéd odavesse magát a lába elé – természetesen nem engedheti meg magának. Udvarias, mentegetőző szavakat kell mondania, és ő is udvarias, mentegetőző szavakat fog mondani, mert ilyen bonyolulttá váltak a dolgok sok ezer év alatt.

Most is maga előtt látta, ahogy tegnapszétfutott a pír az, arcán, amikor így szólt: „Tudja, tulajdonképpen megalhatna nálam is. Nyugodtan!” Ezt a pirulást kell jóvátenni, tréfával elütni, elhárítani, nem szabad hagyni, hogy még egyszer zavarba jöjjön, ezért úgy kell megfogalmazni az első mondatokat, hogy udvariasan, ugyanakkor humorosan hangozzanak, enyhítsék azt a szokatlan szituációt, hogy beállít az orvosához, egy fiatal, magányos nőhöz, és szállást kér, tőle éjszakára. Pedig nem volt kedve kiötleni semmit, csak megállni az ajtóban és ránézni. És okvetlenül mindjárt Vegának szólítani: „Vega! Itt vagyok!”

Mégis fantasztikus, mérhetetlen boldogság lesz együtt lenni vele – nem a kórteremben, nem a kezelőben, hanem egy egyszerű lakószobában, és beszélgetni vele valamiről, mindegy, hogy miről. Biztos, hogy sok hibát fog elkövetni, sok oda nem illőt fog mondani, hiszen teljesen elszokott az emberi nem életétől, de a szemével csak ki tudja fejezni majd: „Szánj meg engem! Hallgass meg, szánj meg! Oly rossz nekem nélküled!”

Hogyan pazarolhatott el ennyi időt? Miért nem ment el már régen, azonnal Vegához? Most fürgén, habozás nélkül igyekezett hozzá, csak attól az egytől félt, hogy elszalasztja. Fél napig csavargott a városban, már többé-kevésbé kiismerte magát, és tudta, merre kell mennie. És ment is.

Ha rokonszenvesek egymásnak. Ha olyan jólesik együtt lenni és beszélgetni. Ha majd egyszer meg is foghatja a kezét, átölelheti a vállát, és közelről belenézhet a szemébe – kevés lenne ennyi? De hiszen több annál, sokkal több hogy lenne kevés?

Zojával persze kevés lenne. De Vegával? A nilgau antiloppal?

Hiszen csak az imént képzelte el, hogy két tenyere közé fogja a kezét, és máris megpendültek a húrok a mellében, és elfogta az izgalom: hogy is lesz?

Még hogy kevés?

Egyre jobban izgult, ahogy közeledett az otthonához.

A legvalódibb félelem volt ez, de boldog, tikkasztó félelem. Már a félelmétől is boldog volt!

Csak az utcák nevét figyelte menet közben, már nem vette észre a boltokat, kirakatokat, villamosokat, embereket, amikor egyszer csak meglátott a sarkon – a nagy nyüzsgésben nem tudta mindjárt kikerülni – egy öregasszonyt, aki virágot árult. Kis kék virágokból kötött csokrokat.

Kiürített, átgyúrt, alkalmazkodóvá tett emlékezetének, legbelső sarkában se maradt meg az árnyéka se annak, hogy ha nőhöz megy, virágot illik vinni. Végleg és írmagostul kiirtotta magából, mint ami nem is létezik a világon. Nyugodtan ment a vállát lehúzó elnyűtt, agyonfoltozott zsákjával; és a legcsekélyebb kétely se lassította le lépteit.

De akkor meglátta a virágokat. S ezeket a virágokat valami, okból valakiknek árulták. Homloka fölgyűrődött. S a kéretlen emlék lassan fölemelkedett a homlokához, mint vízbefúlt a zavaros vízből. Igaz! Igaz! Abban a régi, sosemvolt világban, ifjúságában virágot volt szokás vinni a nőknek.

– Ez milyen virág? – kérdezte restelkedve.

– Milyen, hát ibolya! – felelte az asszony sértődötten. – Egy rubel csokorja.

Ibolya? Az a bizonyos költői ibolya? Valahogy nem ilyennek emlékezett rá. A szárának vékonyabbnak, hosszabbnak kellene lenni, a virágjának meg olyan harang formájúnak. De lehet, hogy rosszul emlékszik. Vagy talán ez valami itteni fajtája. Mindenesetre semmi mást nem árultak. És ha már eszébe jutott, nemcsak lehetetlennek érezte, hogy virág nélkül állítson be, hanem szégyenletesnek is.

De mennyit illik venni? Egy csokorral? Túlságosan kevésnek látszott.

Kettővel? Az is szegényes. Hárommal? Néggyel? Nagyon drága. A lágerbeli találékonyság kattant a fejében, mint egy számológép, és villámgyorsan kiszámította, hogy le kellene alkudni két, csokrot másfél rubelra, vagy ötöt négyre, de ez a pontos számológép mintha nem neki működött volna. Elővett két rubelt, és szó nélkül odaadta.

Elvett két csokrot. Finoman illatoztak. De nem úgy, mint ifjúsága ibolyái, a költők ibolyái.

Így szagolgatva még csak vihetné, de csak úgy a kezében szörnyen nevetségesen festett: leszerelt, beteg katona sapka nélkül, zsákkal és ibolyával. Jobb, ha eldugja a köpeny ujjában, és így viszi észrevétlenül.

Ott van Vega házszáma!

Azt mondta, be kell menni az udvarba. Bement.

Azután balra.

(A mellét elöntötte a forróság.)

Hosszú, közös, cementpadlós, nyitott gang, melyet az udvar felől vasrudakból összehegesztett korlát választott el. A korláton takarók, matracok, párnák szellőztek, az egyik rúdtól a másikig kifeszített kötélen ágyhuzatok száradtak.

Mindez csöppet se vallott arra, hogy itt laknék Vega. Túlságosan nehéz megközelíteni. De hát nem ő tehet róla. Ott tovább, a kiaggatott holmin túl lesz az ő ajtószáma, az ajtó mögött az ő világa. Csak az övé.

Átbújt a lepedők alatt, és megkereste az ajtót. Egyik olyan, mint a másik. Drapp festés, itt-ott már lehámlott. Zöld postaláda.

Oleg előhúzta a köpenye ujjából az ibolyát. Lesimította a haját. Izgult – és örült az izgalmának. Milyen lesz orvosi köpeny nélkül, otthoni környezetben?

Nem, nem azt a néhány utcányi távolságot tette meg az állatkerttől idáig, az ország végtelen országútjait taposta nehéz csizmájával – kétszer hét évig! –, míg végre leszerelték, és eljutott eddig az ajtóig, ahol tizennégy éven át némán várta a nő.

Középső ujját az ajtóhoz emelte, hogy kopogjon.

De még nem is tudott tisztességesen kopogni, amikor kinyílt az ajtó (észrevette? az ablakból?), és az ajtó nyílásához képest igen nagy, élénkpiros motorbicikli gurult ki, egyenesen neki, nyomában egy termetes, kerek képű, szeplős, hámló orrú kamasszal. Még csak meg se kérdezte, mit keres itt Oleg, kihez jött, csak tolta előre a motort; úgy látszik, nem szokta meg, hogy kitérjen, és Oleg volt az, aki félreállt.

Oleg végre rájött, kije lehet ez a fiú az egyedül élő Vegának, és miért tőle jön ki. Hisz nem felejthette el teljesen, még ennyi év alatt sem, hogy az emberek többnyire nem egyedül laknak, hanem társbérlőkkel! Nem felejthette el, de nem volt köteles emlékezni rá. A lágerbeli barakk után a *szabadság* a barakk teljes ellentéteként jelenik meg, semmi esetre se

társbérlet formájában. Még Us-Terekben is mind külön laknak az emberek, azt se tudják, mi a társbérlet.

– Mondja... – fordult a fiúhoz. De az elgurította a motort a fölteregetett lepedők alatt, és már a lépcsőn ment vele lefelé; a kerekek minden lépcsőfokon nagyot döccentek.

De az ajtót nyitva hagyta.

Oleg határozatlanul bement. A megvilágítatlan folyosón még egy ajtó és még egy és még egy látszott; melyik lehet az övé? Egy nő jelent meg a félhomályban, nem gyújtotta föl a villanyt, és nyomban ellenségesen kérdezte:

– Kit keres?

– Vera Kornyiljevnát – mondta szokatlanul restelkedve.

– Nincs itthon! – vágta rá élesen az asszony anélkül, hogy próbaképp lenyomta volna a kilincset. És Oleg felé nyomult, arra kényszerítve, hogy hátráljon.

– Kopogjon be hozzá – tért magához Kosztoglotov.

Egészen ellágyult attól, hogy mindjárt látni fogja Vegát, de a társbérlőnő ugatására ő is vissza tudott ugatni. – Ma nem dolgozik.

– Tudom. Itt volt. Elment. – Az alacsony homlokú, lapos arcú nő kíváncsian méricskélte.

Észrevette az ibolyát. Már késő lett volna eldugni.

Ha nincs a kezében az ibolya, úgy viselkedhetne, mint más: bekopoghatna, fesztelenül beszélgethetne, megkérdezhetné, régen ment-e el, hamar visszajön-e, hagyhatna-e üzenetet (vagy talán ő hagyott neki?).

De az ibolya valahogy szerelmes bolonddá, küldönccé, kéregetővé változtatta.

És a lapos arcú teremtés elől visszalépett a gangra.

Ő pedig, miközben lépésről lépésre szorította vissza támaszpontjáról, egy pillanatra se vette le róla a szemét.

Valami kidudorodik ennek a csavargónak a zsákjából, nehogy még elcsórjon innen is valamit!

Fülrepesztő pukkanásokkal gyulladt be a kipufogódob nélküli motor az udvaron, de máris lefulladt, megint begyulladt és megint lefulladt.

Oleg határozatlanul toporgott.

Az asszony ingerülten figyelte.

Hogyhogy nincs itthon Vega, amikor megígérte? Igaz, korábbra várta, és elmehetett valahova. Milyen fájdalmas. Nem kudarc, nem csalódás –

fájdalom.
Visszahúzta kezét az ibolyával együtt a köpeny ujjába.
Úgy festett, mintha hiányoznék a keze.
– Visszajön vagy már dolgozni ment?
– Elment – pattogta a nő.
De ez nem felelet.
Mégis ostobán festhet, ahogy itt áll az asszony előtt és vár.
Rángatózott, köpködött, lövöldözött a motorbicikli, majd elnémult.
A korláton tömött párnák hevertek. Szalmazsákok.
Tükrös huzatú paplanok. Nyilván szellőzni rakták ki őket, a napra.
– Mire vár, polgártárs?
Ezek miatt a nehézkes ágyneműbástyák miatt se tudott Oleg gondolkodni.
A lapos arcú nő rámeredt és ő sem hagyta gondolkodni.
Az az átkozott motorbicikli meg a lelkét hasogatta. Sehogy se gyulladt be.
S Oleg hátrálni kezdett a párnabástyák elől, oda ahonnan jött. Mint akit kidobtak.
Legalább ezek a párnák ne lettek volna – két sarkuk lelóg, mint a tehén tőgye, a másik kettő fölmered, mint egy-egy obeliszk –, ha nincsenek ezek a párnák, képes lett volna gondolkodni, valamilyen elhatározásra jutni. Nem lett volna szabad mindjárt így elmenni. Vega biztos visszajön még! Mégpedig hamarosan. És ő is sajnálni fogja. Igen.
De a matracokban, párnákban, tükrös huzatú paplanokban, lepedőzászlókban az a makacs, évszázados tapasztalat testesült meg, amelynek felrúgására most nem érzett erőt magában. Nincs joga hozzá.
Éppen, most. Éppen neki.
A magányos férfiember el tud aludni csupasz rönkökön, néhány szál deszkán is, amíg hit vagy becsvágy fűti. Csupasz priccsen alszik a rab is, akinek nincs más választása. És a rab nő, akit erőszakkal választottak el tőle.
De ahol egy férfi és egy nő megállapodott, hogy együtt lesznek, ezek az idegen, puha pofák követelőzően várják a magukét. Tudják, hogy nem tévedhetnek.
És az erejét meghaladó bevehetetlen erőd alól, hátán a vasalóval, a köpeny ujjába rejtett kezével, Oleg kitántorgott a kapun, miközben a párnabástyák diadalmasan géppuskáztak a hátába.

Nem gyulladt be az a nyomorult!

A kapun kívül tompábban hallatszottak a robbanások, s Oleg megállt, hogy várjon még egy kicsit.

Még nem vesztette el a reményt, hogy kivárhatja Vegát. Ha visszajön, muszáj erre jönnie. Egymásra mosolyognak, és örülni csak fognak egymásnak: „Jó napot!” „Tudja-e...?” „Jaj de nevetséges...”

Ő meg előhúzza a köpeny ujjából az összenyomott, hervadt ibolyákat.

Megvárhatja, s akkor együtt mennek vissza az udvarba, de akkor megint nem kerülheti ki ezeket a pöffeszkedő, öntelt bástyákat.

Kettejüket együtt nem is engedik be.

Ha nem ma, majd egyszer Vega is, a könnyű léptű, légies, tejeskávébarna szemű, minden földi hívságtól mentes Vega is kihozza ide, a gangra a maga pihekönnyű, elbűvölően puha ágyneműjét.

Madár nem tud meglenni fészek, asszony puha ágy nélkül.

Légy háromszorosan örökkévaló, légy háromszorosan magasztos lélek – nincs hova lenned az éjszaka nyolc órája elől.

Az elalvások elől.

Az ébredések elől.

Kigurult! Kigurult a kapu alól a bíborpiros motorbicikli, mentében még megszórta golyókkal Kosztoglotovot, s a szeplős orrú fiú diadalmas tekintettel nézett végig az utcán.

Kosztoglotov megverten elkullogott.

Előhúzta köpenye ujjából az ibolyát. Ez volt az utolsó pillanat, amikor még oda lehet ajándékozni valakinek.

Két kis üzbég úttörőlány jött szembe vele, egyformán fekete copfjuk szorosabbra volt fonva, mint a villanyzsinór. Oleg a jobb és bal kezében odanyújtott nekik egy-egy csokrot:

– Vegyétek el, kislányok!

Meglepődtek. Összenéztek. Majd őrá. Mondtak valamit egymásnak üzbégül: Látták, hogy nem részeg, nem fogja őket molesztálni. Sőt talán azt is kitalálták, hogy a katona bácsi bánatában adja oda nekik a virágot.

Az egyik elvette és bólintott. A másik is elvette és bólintott.

És elsiettek. A válluk összeért, és élénken beszélgettek. Olegnak már csak a pecsétes, átizzadt zsák maradt a hátán.

Újra át kellett gondolnia, hol éjszakázzon.

Szállodába nem mehet!

Zojához nem mehet.

Vegához sem mehet.

Azaz mehetne. Igen. És Vega örülne neki. Vagy nem mutatná, hogy nem örül.

De még kevésbé szabad, mintha tiltva volna. Vega nélkül ez az egész gyönyörű, gazdag, milliós város olyan lett, mint a hátán a súlyos zsák. Furcsa volt arra gondolnia, hogy ma reggel még annyira tetszett neki, s szeretett volna tovább itt maradni.

Az is furcsa, hogy minek örült annyira ma reggel. Az egész gyógyulása hirtelen megszűnt csodának, különleges adománynak tetszeni.

Alig ment egy kereszteződésnyit, érezte, hogy éhes, hogy a csizma feltörte a lábát, hogy elfáradt, és hogy a még mindig eleven daganat ide-oda gurul a belsejében. Egyszerre az lett a leghőbb vágya, hogy mielőbb elutazzék. – De az Us-Terekbe való, magától értetődő visszatérés se csábította már annyira. Rájött, hogy még jobban le fogja nyomni a bánat.

Egyszerűen nem tudott elképzelni olyan helyet, olyan dolgot, ami föl tudná vidítani.

Kivéve azt, ha visszamehetne Vegához.

És a lába elé vethetné magát: „Ne kergess el! Ne! Nem vagyok bűnös!"

De ezt még kevésbé szabad, mintha tiltva volna. Megkérdezte egy járókelőtől, hány óra van. Mindjárt három. Muszáj valamilyen elhatározásra jutnia.

Meglátta azt a villamost, amelyről tudta, hogy a parancsnoksághoz visz. Megkereste a legközelebbi megállót.

S a villamos, különösen a fordulókban – mintha maga is súlyos beteg volna – fülsértő csikorgással vonszolta tova a szűk, kövezett utcákon. Belekapaszkodott a bőrfogantyúba, s lehajolt, hogy kilásson az ablakon, de sehol semmi zöld, csak a szűk utcák kövezete és a málló falak maradoztak el mellőle. Fölvillant egy nappal is játszó szabadtéri mozi plakát ja. Jó lenne megnézni, hogy csinálják, de valahogy kialudt az érdeklődése a világ újdonságai iránt.

Vega büszke: kibírta a magány tizennégy évét. De nem tudja, milyen az, ha csak fél év is, amikor együtt vannak, és még sincsenek együtt.

Ráismert a megállóra, leszállt. Még másfél kilométert kell gyalogolnia egy széles, csüggesztő gyárvárosi utcán. Az úttest mindkét sávjában egymást érték a dübörgő teherautók és vontatók, a járda hosszú kőfal mellett haladt, majd keresztezte az üzemi vasúti síneket, aztán szénrakások következtek, aztán végül földszintes fabarakkok, amiket „ideiglenes

felvonulási épületeknek” neveznek, aztán tíz, húsz, sőt harminc évig is állnak. Most legalább nem volt akkora sár, mint januárban, amikor, szakadt az eső, amikor Kosztoglotov először kereste meg az itteni parancsnokságot. Mégis csüggesztően sokáig: kellett gyalogolni; alig hitte el, hogy ez az utca ugyanabban a városban van, ahol a körutak, a vastag törzsű tölgyek, a magasba törő jegenyék és a barackfa rózsaszínű csodája.

Bármennyire győzködte is magát Vega, hogy így kell, így helyes, így jó, annál erőszakosabban fog kitörni később.

Vajon milyen elgondolásból dugták el ide, messze a központtól a város összes száműzöttjének sorsát kezében tartó parancsnokságot? Végre itt van: barakkok, piszkos átjárók, kitört, furnérral bedeszkázott ablakok és sok-sok kiakasztott fehérnemű között.

Oleg emlékezett annak a parancsnoknak a visszataszító arckifejezésére, aki munkaidőben még csak nem is volt a helyén, és hogyan, fogadta őt, amikor előkerült. Ezért most lelassította lépteit a barakk folyosóján, hogy zárkózottá és magabiztossá rendezze arcvonásait. Sohasem engedte meg magának, hogy mosolyogjon a börtönőrökre, még ha ők mosolyogtak is. Kötelességének tartotta emlékeztetni őket rá, hogy mindenre emlékszik.

Kopogott, bement. Az első szoba teljesen üres és kopasz volt, csak két hosszú, támlátlan, kecskelábú pad állt benne s a korlát mögött egy asztal, amelynél valószínűleg az itteni száműzöttek havi kétszeri jelentkezésének rítusát bonyolították le.

Most senki se tartózkodott itt. A „parancsnok” feliratú következő ajtó nyitva volt. Oleg közelebb ment, hogy lássák, s szigorúan megkérdezte:

– Szabad?

– Tessék, tessék – invitálta egy nagyon kellemes, örvendező hang.

Mi ez? Ezzel a hangnemmel még sohasem találkozott az NKVD szerveinél. Bement. Az egész szobában egyedül a parancsnok ült az íróasztalánál. De nem a korábbi, az a sejtelmesen titokzatos fafej, hanem egy majdnem értelmiséginek látszó és csöppet se pökhendi örmény, és nem egyenruhában, hanem jól szabott civil öltönyben, amely sehogy se illett ehhez a sivár külvárosi barakkhoz. Az örmény olyan jókedvűen nézett rá, mintha az volna a munkája, hogy színházjegyeket osszon szét, és örülne neki, hogy Oleg megfelelő megrendeléssel jött.

A lágerélet után Olegnak nem sok oka volt, hogy szeresse az örményeket: kevesen lévén, féltékenyen vigyáztak egymás érdekeire, és mindig a legjobb raktárosi, kenyérosztói, sőt zsíradagolói helyeket

szerezték meg. De ha igazságos akart lenni, nem haragudhatott rájuk: nem ők találták ki ezeket a lágereket, nem ők találták ki ezt a Szibériát, és miféle eszme nevében kellett volna megtagadniuk egymástól a segítséget, idegenkedni az üzleteléstől és inkább csákánnyal csapkodni a jeges földet?

Most, hogy meglátta a kincstári íróasztal mögött ezt a vidám, jóindulatú örményt, melegen gondolt vissza éppen az örmények csöppet se kincstári, gyakorlatias szellemére.

A parancsnok, meghallva Oleg nevét és hogy ideiglenesen van itt nyilvántartásba véve, kövérkés termete ellenére könnyedén és készségesen fölállt, és keresgélni kezdett az egyik szekrény kartonjai között. Közben, mintha csak szórakoztatni akarná, szüntelenül mondott valamit, vagy semmitmondó indulatszavakat, vagy neveket – azokat a neveket, amelyeket a szabályzat szerint a legszigorúbban tilos mások előtt kiejteni:

– Lássuk csak... mindjárt... Kalifotidi... Konsztantinidi De hát üljön le, legyen szíves... Kulajev... Karanurijev Hopp, beakadt a sarka... Kazmakomajev... Kosztoglotov! – és, megint az NKVD összes szabályával ellentétben, nem kérdezte; hanem maga mondta meg a kereszt- és apai nevét: – Oleg Filemonovics?

– Igen.

– Aha. Január huszonharmadikától az onkológián kezelték... – S fölemelte a papírokról élénk, emberséges szemét: – Hogy van? Jobban?

És Oleg érezte, hogy máris meghatódott, hogy már a torka is kapar egy kicsit. Milyen kevés kell hozzá! Csak annyi, hogy emberséges embereket ültessenek ezekhez az utálatos asztalokhoz, és máris egészen más az élet. És már ő is természetes hangon válaszolt:

– Hogy is mondjam? Részben jobban, részben rosszabbul. – (Rosszabbul? Milyen hálátlan az ember! Mi lehet rosszabb annál, mint egy kórház padlóján feküdni, és a halálra várni?) – Egészében véve jobban.

– Akkor jó! – örvendezett a parancsnok. – De miért nem ül le?

A színházjegyek kiállítása mégiscsak némi idői igényelt. Rá kellett ütni a pecsétet, ráírni tintával a dátumot, aztán még bevezetni egy vastag könyvbe, egy másikból pedig kihúzni. Az örmény mindezt jókedvűen és minden nehézség nélkül végezte el, aztán kiadta Oleg igazolványát az utazási engedéllyel, és miközben feléje nyújtotta, sokatmondó pillantás kíséretében, egészen civil módra és valamivel halkabban így szólt:

– Ne bánkódjék. Nemsokára véget ér ez az egész.

– *Mi?* – bámult el Oleg.

– Hogyhogy mi? A jelentkezések. A száműzetés. A pa-rancs-nok-sá-gok! – szótagolta, és gondtalanul mosolygott.

(Nyilván volt már a tarsolyában valami kellemesebb munkalehetőség.)

– Tessék? Már van..., utasítás? – Oleg igyekezett mielőbb minél több információt kicsikarni.

– Utasítás nincs – sóhajtott a parancsnok. – De vannak jelek. Biztosan tudom. Meglesz! Tartson ki, és gyógyuljon meg. Visszakerülhet még a normális életbe.

Oleg keservesen elmosolyodott:

– Kikerültem én már a normális életből.

– Mi a képzettsége?

– Semmi.

– Nős?

– Nem.

– Akkor jó! – mondta meggyőződéssel a parancsnok. – A száműzetésbeli feleségektől később többnyire elválnak, az pedig nagy hercehurca. Maga meg kiszabadul, hazamegy és megházasodik.

– Ha így van, köszönöm – állt föl Oleg.

A parancsnok jóindulatúan bólintott búcsúzóul, de kezet mégse nyújtott.

Miközben Oleg végigment a két szobán, azon tűnődött: mitől ilyen ez az ember? Ilyennek született? Vagy mert így fordult a szél? Állandó itt, vagy csak ideiglenes? Vagy direkt ilyeneket neveznek most ki? Nagyon fontos lett volna megtudni, de hát mégse mehet vissza hozzá, hogy megkérdezze.

Megint el a barakkok mellett, át a síneken, a szénrakásokon, a hosszú gyárvárosi utcán, de most jókedvűen, gyorsabban, egyenletesebben. Hamarosan levetette a meleg miatt a köpenyét – és fokozatosan szétfröccsent, szertefolyt benne az a vödörnyi öröm, melyet a parancsnok löttyintett belé. Csak fokozatosan jutott el az egész a tudatáig.

Azért fokozatosan, mert Oleget leszoktatták róla, hogy higgyen az ilyen asztaloknál ülő embereknek. Hogyne emlékezett volna a különböző hivatalos személyek, századosok és őrnagyok által terjesztett hazugságokra, hogy, úgymond, széles körű amnesztiát készítenek elő a politikai foglyokra nézve?! Mennyire hittek nekik! „Maga a százados mondta nekem!” Pedig csak parancsot kaptak, hogy öntsenek reményt a csüggedőkbe – hogy jobban húzzanak! hogy teljesítsék a normát! hogy legalább élni akarjanak!

De ebben az örményben legföljebb az lehetett gyanús, hogy a posztjához képest túlságosan tájékozott. Különben, nem valami effélét várt ő maga is

az újságok alapján?

Úristen, de hiszen épp ideje! Hiszen régen itt az ideje! Az ember belehal a daganatba, hát hogyan élhetne az ország, amikor tele van lágerekkel és száműzetésekkel?

Most megint szerencsésnek érezte magát. Végül is nem halt meg. És nemsokára jegyet válthat egész Leningrádig.

Leningrádig! Csakugyan odamehet még egyszer és megsimogathatja az Izsák-székesegyház oszlopát? Beleszakad a szíve!

Mit neki az Izsák? Most mindennek Vega lépett a helyébe. Szédítő! Ha csakugyan... ha komolyan... hisz ez többé nem fantazmagória! Akár itt is élhet! Vele!

Vegával élhet. Élhet! Vele együtt! Már attól is szétpattan a melle, hogy elképzeli!

Hogy örül majd, ha most odamegy és elmondja neki! Miért ne mondaná el? Miért ne menne oda? Ki másnak mondja el a világon, ha nem neki? Kit érdekelhet még az ő szabadsága?

Már ott volt a villamosmegállón:ál. Csak választani kellett: az állomásra? vagy Vegához? És sietni, hiszen megint elmegy otthonról. Már nem állt olyan magasan a nap.

És megint elfogta az izgalom. A szíve Vegához húzta. És semmi se maradt a parancsnoksághoz vezető úton összeszedett okos érvekből.

Miért kellene kerülnie őt, mint valami bűnösnek? beszennyezettnek? Hiszen gondolnia kellett valamire, amikor kezelte. Hiszen hallgatott, bement az ernyő mögé, amikor vitába szállt vele, amikor arra kérte, hogy hagyja abba azt a kezelést.

Miért ne menne el hozzá? Miért nem tudnak *fölülemelkedni?* Talán *nem emberek?* Vega, igen, Vega egészen biztosan az.

És már furakodni kezdett a felszálláshoz. Mennyien gyűltek össze a megállóban, és mind pont erre a villamosra akart fölszállni! Olegnak egyik kezében a köpeny, a másikban a zsák, nem tudott megkapaszkodni, annyira nyomták, hogy föllódították, előbb a peronra, aztán be a kocsiba.

Minden oldalról lökdösve, két fiatal, egyetemistaforma lány közé szorult. Egyik szőke, másik fekete. Olyan közel álltak hozzá, hogy alighanem érezték a leheletét. Széttárt karja annyira bepréselődött, hogy nemhogy a jegyét nem tudta megváltani a mérges kalauznőtől, de még mozdítani se tudta egyik kezét sem. A köpenyt fogó baljával mintha a feketehajút ölelte volna magához. A szőkéhez meg teljesen odanyomták, a térdétől az álláig

érezte minden porcikáját, s neki is éreznie kellett őt. A legforróbb szenvedély se forraszthatta volna őket jobban egymáshoz, mint ez a tömeg. A lány nyaka, füle, hajtincsei valósággal belényomódtak, az – elnyűtt posztón át beléáramlott a melege, puhasága, fiatalsága. A fekete hajú tovább csacsogott különféle főiskolai ügyekről; a szőke abbahagyta a felelgetést.

Us-Terekben nincs villamos. Talán csak a rabomobilban préselődtek ilyen szorosan egymáshoz. De ott nem mindig nőkkel. Ezt a mostani érzést évtizedeken át nem tartotta fönn semmi; annál elemibb, annál erősebb volt most!

Egyszerre boldogság és keserűség. Mert ott a küszöb, amelyet még gondolatban sem léphet át.

Hiszen figyelmeztették: a *libido* megmarad. De csak az! Így mentek körülbelül két megállónyit. Bár még mindig szorosan álltak, de már nem nyomták annyira hátulról; egy kicsikét elmozdulhatott volna. De nem tette: nem érzett magában erőt arra, hogy véget vessen ennek az áldott kínnak. Most, ebben a percben semmit se kívánt jobban, mint azt, hogy így maradhasson még. Ha a villamos már az óvárosban jár is. Ha megőrül is, és egész éjjel csörömpöl és kanyarog megállás nélkül. Még ha világ körüli útra merészkedik is! Olegnak nem volt annyi ereje, hogy ő szakítsa félbe. Húzta-húzta ezt a boldogságot, amelynél többre nem méltó most, s közben hálásan véste emlékezetébe a lány tarkóján göndörödő tincseket (az arcát egyszer se sikerült meglátnia).

A szőke volt, aki leszakadt-és megindult előre.

S Oleg, miközben kiegyenesítette elgyöngült, behajló térdét, rájött, hogy csak kín és hazugság várja Vegánál.

Azért megy hozzá, hogy többet követeljen tőle, mint magától.

Olyan emelkedett hangulatban állapodtak meg, amikor a szellemi kapcsolat minden másnál becsesebb. De ez a magas ívű híd, amelyet kettejük keze képezett, most úgy vette észre, hogy az ő felén inog. Bizakodva megy hozzá, hogy egyvalamiről biztosítsa, ugyanakkor elkínzottan gondol valami másra. És ha majd elmegy, ő pedig magára marad a szobájában, szűkölni fog a ruhája, minden holmija, még a beillatosított zsebkendője fölött is.

Nem, bölcsebbnek kell lennie ennél a csitrinél. Az állomásra kell mennie.

És nem előre, nem a két diáklány mellett, hanem a hátsó peron felé nyomakodott és leugrott; hallotta, hogy valaki szidja a háta mögött.

A villamosmegálló közelében most is ibolyát árultak.

A nap már nyugovóra hajlott. Oleg fölvette a köpenyét, és másik villamosra szállt, amelyik az állomásra viszi. Ez nem volt olyan zsúfolt.

A pályaudvar előtti tér tolongásában kérdezősködött, egyesektől helytelen választ kapott, végül mégis megtalálta azt a fedett piachoz hasonlító pavilont, ahol a távolsági vonatokra adták ki a jegyeket.

Négy pénztárablak volt, és mindegyik előtt százötven-kétszáz ember állt. De biztos voltak még, akik csak sort foglaltak, és elmentek valahova.

Erre a látványra, ... a napokig tartó pályaudvari sorbanállásokra – olyan jól emlékezett, mintha nem is lett volna távol. Sok minden megváltozott a világban – más a divat, mások az utcai lámpák, más a fiatalok viselkedése –, de ez itt ugyanolyan, mint régen, és így volt negyvenhatban is, harminckilencben is, harmincnégyben is, harmincban is. Élelmiszerektől roskadozó kirakatokra még emlékezhetett a NEP idejéből, de elérhető pályaudvari pénztárakat el se tudott képzelni; az utazásnak ezt a nyomasztó terhét csak azok nem ismerték, akiknek állandó vagy alkalmi utazási igazolványuk volt.

Most őneki is volt igazolványa, ha nem is éppen irigylésre méltó, de megfelelő.

Fülledt hőség volt, elöntötte a veríték, de még a szoros prémsapkát is elővette a zsákjából, és föltette a fejére, mint egy formázófára. A zsákot a vállára akasztotta. Azt sugallta az arcával, hogy még két hét se telt el azóta, hogy a műtőasztalon feküdt Lev Leonyidovics kése alatt, és ebben az elkínzott állapotban, homályos tekintettel csörtetett előre a sorok előtt, közelebb a pénztárablakhoz. Mások is álltak már ott hasonló szándékkal, de nem tolakodtak az ablakhoz, nem verekedtek, mert ott állt egy rendőr.

Itt, mindenki szeme láttára vette elő fáradt mozdulattal a köpeny belső oldalára varrt zsebből az igazolását, és bizalommal nyújtotta oda a rendőr elvtársnak.

A rendőr – nyalka, bajuszos üzbég, olyan, mint egy fiatal tábornok – fontoskodó arccal olvasta el, és közölte a sor élén állókkal:

– Ezt itt előrevesszük. Műtötték.

És mutatta, hogy álljon be harmadiknak.

Oleg elkínzottan pillantott új sorszomszédjaira, de meg se próbált benyomulni, csak megállt oldalt lehajtott fejjel. Egy kövér, öreg üzbég, rápillantva barna, karimás bársonysapkájának bronzos árnyékából, maga húzta be a sorba.

Jó dolog a pénztár közelében állni: látni a pénztárosnő ujjait, amint kidobálja a jegyeket, az utasok izzadt markában a gyűrött papírpénzt, melyet jó előre elővettek feneketlen zsebükből vagy az övük alá varrt tasakból, hallani a félénk kéréseket és a pénztárosnő könyörtelen elutasító válaszait, látni, hogy halad az ügy – nem is lassan.

Olegra került a sor, hogy behajoljon az ablakon: – Kérek egy termes fapadost Han-Tauig.

– Meddig? – kérdezte a pénztárosnő.

– Han-Tauig.

– Soha nem hallottam – vonta meg a vállát a nő, és lapozgatni kezdett a böhöm nagy menetrendben.

– Mért kérsz termest, fiacskám? – szólalt meg mögötte egy asszony. – Műtét után termest? Ha fölmászol, fölszakadnak a varrataid. Kérj hely jegyest.

– Nincs pénzem... – sóhajtott Oleg.

Ez igaz is volt.

– Nincs ilyen állomás! – kiáltotta a pénztárosnő, és becsapta a menetrendet. – Máshova kérjen!

– Hogyhogy nincs? – mosolyodott el gyöngén Oleg. Már egy éve megvan, onnan jöttem ide. Ha ezt tudom, megőrzöm a jegyet, hogy megmutassam.

– Nem ismerem! Ha nincs a menetrendben, akkor állomás sincs!

– De hisz a vonatok megállnak! – vitatkozott Oleg hevesebben, mint egy frissen operálttól telhet. – Még pénztár is van!

– Polgártárs, ha nem vált jegyet, menjen odébb! A következő!

– Igaza van, minek húzod az időt? – zúgták hátul helyeslőleg. – Vegyél, ahova adnak! Most műtötték, azt még kukacoskodik!

Tyű, mekkora kedve lett volna most Olegnak vitatkozni! Körbemenni, megkeresni az utasforgalmi felelőst, az állomásfőnököt! De szívesen betörte volna ezeket a konok fejeket, hogy bebizonyítsa az igazát, még ha csak ezt az icipici igazát is! Hogy legalább ebben érezze: ő is valaki!

De itt a kereslet-kínálat vastörvénye, a szállítási terv vastörvénye uralkodik. Az a jószívű asszonyság, aki rá akarta beszélni a hely jegyre, már nyújtotta is előre a pénzét a válla mellett. A rendőr, aki az imént betette a sorba, már emelte a kezét, hogy kitessékelje a sorból.

– Onnan csak harminc kilométert kell mennem, a másiktól meg hetvenet! – panaszkodott még az ablakba, de ez – lágernyelven szólva – a zöldfülű

frájer panasza volt. Gyorsan hangot váltott: – Jól van, adjon Csuig.

Ezt az állomást fejből is ismerte a pénztárosnő, tudta az árát, jegy is volt még – igazán örülhetett. Oleg pár lépéssel odébb ment, és ellenőrizte a lyukasztást, a kocsiszámot, a jegy árát, a visszakapott pénzt. Majd lassan elindult.

Ahogy távolodott azoktól, akik frissen műtött betegnek tudták, fokozatosan kiegyenesítette a derekát, levette elnyűtt sapkáját és visszadugta a zsákba. Két órája maradt a vonat indulásáig. Jólesett a jeggyel a zsebében eltölteni. Most már ünnepelhet: elnyalhat egy fagylaltot ami Us-Terekben már nem lesz, ihat kvaszt (az se lesz). És vehet fekete kenyeret az útra. El ne felejtse a cukrot. Forró vizet folyat az üvegbe (saját vize lesz – nagy dolog!). De heringet semmi esetre se. Mennyire más ez, mint a transzportok Sztolipin-vagonjai! Nem lesz motozás beszálláskor, nem terelik őket rabomobilokba, nem ültetik a földre őrök gyűrűjében, nem kell két napon át szomjazni. És ha még sikerül egy felső polcot is szerezni, ahová a csomagokat rakják, és teljes hosszában elnyúlhat, hiszen ott nem ketten, nem hárman lesznek, hanem csak ő! Fekhet, és nem fog fájni a daganata. Hát nem ez a boldogság? Boldog ember. Mire panaszkodhat?

Ráadásul a parancsnok is elejtett valamit az amnesztiáról...

Elérkezett hát a rég várt boldogság! De Oleg valahogy nem érzékelte.

Végtére is ott van Ljova, akivel már tegeződnek. Meg még valaki. Vagy ha nem, annyi lehetőség adódhat! Egyszer csak berobban egy ember a másik életébe.

Amikor ma reggel meglátta a hajnali holdat, még hitt. De a hold csorba volt.

Ki kell menni a peronra, jóval előbb, mint bemondják a beszállást: már akkor ki kell figyelni a kocsit, amikor üresen betolják a szerelvényt, odarohanni és sort fogni. Oleg megnézte a menetrendet. Volt egy ellenirányú vonat, a hetvenötös, amelyre már meg kellett hogy kezdjék a beszállást. Úgy tett, mintha futott volna idáig, lihegve odatolakodott az ajtóhoz, és lépten-nyomon megkérdezte (a peronellenőrtől is), miközben jól láthatóan fölmutatta a jegyét:

– A hetvenötös már, bent van?... A hetvenötösre már föl lehet...?

Szörnyen ijedtnek látszott, hogy lekési a hetvenötöst, és az ellenőr, anélkül hogy megnézte volna a jegyét, megtaszította a hátán lógó mázsásra hízott zsákot.

Kint a peronon nyugodtan sétált, megállt, letette a zsákot egy falkiszögellésre. Eszébe jutott egy másik, hasonlóan mulatságos eset Sztálingrádból, még harminckilencből, utolsó szabadon töltött napjai egyikéről, már a Ribbentroppal kötött szerződés után, de még Molotov beszéde, a húsz éven aluliak mozgósításának elrendelése előtt. Azon a nyáron leeveztek a barátjával a Volgán, Sztálingrádban eladták a csónakot, vonaton kellett visszautazni, hogy hazaérjenek a tanév kezdetére. Rengeteg holmijuk volt az evezőstúra miatt, alig bírták el a két kezükben, ráadásul a barátja vásárolt egy hangszórót valamilyen isten háta mögötti falu boltjában – Leningrádban épp nem lehetett kapni. A jókora tölcsérnek nem volt doboza, és a barátja félt, hogy összenyomják a tolongásban. Bementek a pályaudvarra, és azonnal az egész csarnokot betöltő hatalmas sor végén találták magukat, jókora fakofferok, batyuk, dobozok között; lehetetlen volt-előbbre jutni, és az a veszély fenyegetett, hogy két éjszakát fekhely nélkül kell eltölteniük. A peronra az istennek se engedtek ki senkit. Olegban hirtelen világosság gyúlt: „El bírod cipelni az összes cuccot, ha utolsónak érsz is ki?” Kikapta barátja kezéből a hangszórót, és könnyed léptekkel odament a zárt szolgálati kijárathoz. Az üvegen át fontoskodva integetett a hangszóróval a forgalmistanőnek. Az kinyitotta az ajtót. „Még ezt kiviszem, és kész” – mondta Oleg. A nő bólintott, mintha Oleg egész nap hangszórókkal mászkált volna itt. Betolták a vonatot, elsőnek ugrott föl rá, és nyomban lefoglalt két felső polcot.

Semmi se változott e tizenhat év alatt.

Oleg föl-alá járkált a peronon, és más ravaszokat is látott, akik szintén nem a maguk vonatához jöttek ki, és most vártak a holmijukkal egyetemben. Nem voltak kevesen, de a peron mégis jóval kevésbé volt zsúfolt, mint a pályaudvar és a környező parkocskák. Gondtalanul sétáltak a hetvenötös utasai is, fesztelen, jól öltözött emberek, akiknek számozott helyük volt, amit senki más nem foglalhatott el. Voltak köztük nők virágcsokorral, férfiak sörösüveggel, volt, aki lefényképezett valakit. Egy megközelíthetetlen és majdnem, érthetetlen élet. A meleg tavaszi estén ez a tetővel védett, hosszú peron valamilyen gyerekkori fekete-tengeri emléket idézett, talán Minyeralnije Vodit.

Oleg észrevette, hogy a postának a peron felől is van bejárata, sőt kint a peronon is áll egy négy oldalán lejtős asztal a levélírók számára.

Egyszerre belésajdult, hogy hiszen ezt kell tenni. És jobb most, amikor még nem tört össze, nem halványult el.

Benyomakodott a zsákjával, vett egy borítékot, nem is, kettőt, két lap papírral és még egy levelezőlapot is, majd visszament a peronra. A vasalót és két cipót rejtő zsákot a lába közé állította, nekitámaszkodott az írópultnak, és a legkönnyebbel kezdte: a levelezőlappal.

„Szervusz, Gyomka!
Voltam az állatkertben! Mondhatom, érdekes hely! Még sose láttam ilyet. Föltétlenül menj el te is. Jegesmedvék – el tudod képzelni? Krokodilok, tigrisek, oroszlánok. Szánj rá egy egész napot. Fánkot is árulnak. Ne hagyd ki a muflont. Ne siess, állj ott egy darabig, és gondolkodj. Ha megtalálod a nilgau antilopot, ott is. Sok majom van, jól fogsz szórakozni. Csak egy hiányzik, a makákó, mert valami gonosz ember dohányt szórt a szemébe. Csak úgy. Semmiért. Ettől megvakult.
Nemsokára indul a vonatom, sietek. Gyógyulj meg és légy férfi. Bízom benned!
Alekszej Filippicsnek kívánj minden jót a nevemben. Remélem, hogy ő is meg fog gyógyulni. Üdvözöl

Oleg”

Könnyen ment az írás, csak a toll maszatolt, vagy elgörbült, vagy elromlott a hegye, beleakadt apapírba, fölszakította, a tintából mindenféle szöszmösz tapadt rá, úgyhogy minden igyekezete ellenére elég ijesztő külsejűre sikeredett a levél:

„Zojenyka, méhecske!
Hálás vagyok, amiért megengedte, hogy a szájammal érintsem az igazi életet. E néhány este nélkül úgy érezném magam, mint akit megraboltak.
Maga józanabb volt nálam, így én most lelkiismeretfurdalás nélkül utazhatok el. Hívott, hogy menjek el magához, de nem mentem.
Köszönöm! De azt gondoltam, maradjunk annál, ami volt, ne rontsuk el. Örökké hálásan fogok emlékezni mindenre.
Őszintén és becsületesen kívánok magának boldog házasságot!

Oleg”

Akárcsak a belső börtönben: ott is ilyen undorító tintát adtak a kérvényírási napokon, a toll se volt különb, a papír pedig kisebb, mint egy levelezőlap, a tinta folyt, átütött a papíron, írj, akinek akarsz és amiről akarsz.

Oleg átolvasta, összehajtotta, betette a borítékba, le akarta ragasztani (gyerekkorából emlékezett egy detektívregényre, melyben a borítékok elcserélésével kezdődött a bonyodalom), de nem tudta! Csak egy sötétebb csík jelezte a boríték szélén azt a helyet, ahol az országos szabvány szerint ragasztónak kellene lennie, de persze nem volt.

Oleg megtörölte a három toll közül a legkevésbé hitványat, és eltűnődött a harmadik levélen. Az imént még biztosan állt a lábán, még mosolygott is. De most egyszerre elbizonytalanodott. Meg-volt róla győződve, hogy

azt fogja írni: „Vera Kornyiljevna”, de azt írta:

„Drága Vega!

(Egész idő alatt szerettem volna így szólítani, hát legalább most!)

Szabad egészen őszintén írnom, úgy, ahogy fennhangon egyszer se beszéltünk, de így gondoltuk? Hiszen az nem csak egy beteg, akinek az orvos fölajánlja saját szobáját és ágyát.

Ma többször is elindultam magához. Egyszer oda is értem. Mentem és úgy izgultam, mint tizenhat éves koromban, ahogy talán nem is illik az én életemmel a hátam mögött. Izgultam, szégyenkeztem, örültem, féltem. Hisz oly sok évet kell végigkínlódni ahhoz, hogy az ember rájöjjön: őt az Isten küldte!

De Vega! Ha otthon találom, valami helytelen, valami erőszakolt kezdődhetett volna közöttünk. Jártam a várost és arra gondoltam: jó, hogy nem találtam otthon. Azt, amit maga szenvedett el eddig, meg amit én szenvedtem el, legalább néven lehet nevezni, nem kell szégyellni. De azt, ami elkezdődött volna köztünk, senkinek se szabadott volna még bevallani se. Maga és én, közöttünk pedig ott lenne az – mint egy szürke, döglött, mégis egyre növekvő kígyó.

Idősebb vagyok magánál, nem annyira az évek, mint inkább élettapasztalat tekintetében. Ezért higgye el nekem, hogy magának igaza van mindenben! Mindenben, ami a múltját, a jelenét illeti, de a jövőjét nem láthatja előre. Lehet, hogy nem ért egyet velem, de megjósolhatom: még mielőtt elérné a közönyös öregkort, meg fogja áldani ezt a napot, amikor nem osztozott velem a sorsomban. (És most egyáltalán nem a száműzetésről

beszélek, amelyről az a hír járja, hogy véget ér.) Maga a fél életét föláldozta, mint egy bárányt, hát kegyelmezzen meg a másik felének.

Most, amikor elutazom (és ha befejeződik a száműzetés, nem magukhoz jövök vissza ellenőrzésre és további kezelésre, tehát búcsúzom, elárulom magának: akkor is, amikor a legemelkedettebb dolgokról beszélgettünk, s én becsületesen el is hittem, hogy így van, *egész idő alatt* szerettem volna ölbe kapni és szájon csókolni!

Így állunk.

És most engedély nélkül is csókolom.

Ugyanolyan volt a második boríték is: sötétebb csík, de semmi ragasztó. Oleg valahogy mindig azt gondolta, nem véletlen.

Közben a háta mögött – hohó! oda az egész stratégia! betolták a szerelvényt, és futásnak eredtek az emberek.

Fölkapta a zsákot és a borítékokat, benyomult a postára:

– Hol a ragasztó? Kislány, van ragasztójuk? Ragasztójuk!

– Mindig elviszik! – magyarázta hangosan a lány.

Ránézett, habozott, majd mégis kiadta az üveget:

– Itt, előttem ragassza le! Ne vigye el!

A sűrű, sötét ragasztómasszában az iskolai ecset vékony, sötét nyelét rég belepték a rátapadt és friss ragasztócsomók. Szinte – nem volt hol megfogni, és csak úgy lehetett kenni vele, ha az ember az ecset nyelét húzogatta végig a boríték szélén, akár egy fűrészt. Aztán az ujjával letörölte a fölösleget. Lenyomta. És megint letörölte az ujjával, ami a papír alól kitüremlett.

Közben már rohantak az emberek!

Vissza a ragasztót a lánynak, zsákot a kézbe (egész idő alatt a lába közé szorította, nehogy megfújják), leveleket a ládába és futás!

Látszólag a végét járja, látszólag semmi ereje, de fussunk, ha futni kell! Előrerohant, átvágva azok előtt, akik a főkapun futottak ki, súlyos csomagokat vonszolva a peronról a sínekre, majd föl a második peronra, odarohant a maga kocsijához, és körülbelül huszadikként állt be a sorba. Vagy ha a már ott állókat utolérik a társaik, egye fene, harmincadikként! Második polc nem lesz, de nem is kell a hosszú lába miatt. De a csomagtartón kell, hogy jusson hely.

Mindenkinél egyforma kosarak, sőt vödrök is – csak nem az első zöldfélék? Csak nem abba a Karagandába, hogy – mint Csalij mesélte – korrigálják az ellátás hibáit?

Az ősz hajú, öreg kalauz kiabált, hogy álljanak! sorba a kocsi mellett, ne tolakodjanak, jut hely mindenkinek. De ez utóbbi nem hangzott valami meggyőzően, s Oleg mögött egyre nőtt a sor. Azonnal észrevette", amitől tartott: hogy egyesek sor nélkül akarnak előrefurakodni. Elsőnek egy elmebajos külsejű alak, akit a hozzá nem értő bolondnak hitt volna – hadd menjen előre –, de Oleg az elmebajos máza alatt észrevette a *sumákolót*, aki rendszerint így akar ráijeszteni embertársaira. Az üvöltöző nyomában a csendesek is nyomakodni kezdtek: ha neki szabad, nekünk miért nem?

Persze Oleg is előretolakodhatott volna így, és meglenne a vágyott csomagtartó, de annyira torkig lett vele az elmúlt évek alatt, hogy szeretett volna végre becsületesen, szép sorban célhoz érni, ahogy az öreg kalauz akarta.

Az öreg mégse engedte föl az elmebajost, aki már a mellét öklözte, és olyan féktelenül káromkodott, mintha ezek volnának nyelvünk legközkeletűbb szavai. A sorban együttérzően súgták:

– Hadd menjen! Hisz beteg!

Erre Oleg meglódult, néhány hosszú lépéssel az őrült mellett termett, és dobhártyáját nem kímélve, beleordított a fülébe:

– Hé! Én is *onnan* jöttem!

Az elmebajos megtorpant, megdörzsölt a fülét:

– Honnan?

Oleg tudta, hogy gyönge a verekedéshez, hogy fogytán az ereje, de a két hosszú karja szabad volt, az őrültnek meg egyik kezét lefoglalta a kosár. És az őrült fölé hajolva, most egészen halkan, tagoltan így szólt:

– Ahol kilencvenkilenc sír, egy nevet.

A sor nem tudta, mitől gyógyult ki egyszerre az elmebajos, de látták, hogy lehiggadt, pislant egyet, és azt mondja a nyakigláb köpenyesnek:

– De hisz nem szóltam semmit, nem bánom, szállj föl te!

De Oleg ott maradt mellette és a kalauz mellett. Innen biztosan föl fog férni. De a többi tolakodó szépen hátrament.

– Tessék! – mondta sértődötten az őrült. – Mi várhatunk.

Jöttek a kosarakkal és vödrökkel. A zsákvászon borítás alól itt-ott kilátszott a nagy szemű, hosszúkás, lilás-rózsaszín retek. Három közül kettőnek Karagandába szólt a jegye. Hát ezek kedvéért szedte rendbe a sort Oleg! Fölszálltak rendes utasok is. Például egy kék kosztümkabátos nő. Mihelyt Oleg fölszállt, föllendítette magát az elmebajos is.

Oleg végigsietett a kocsin, és észrevett egy még majdnem üres csomagtartót.

– Így, ni! – mondta hangosan. – Ezt a kosarat odébb toljuk.

– Hova? Minek? – kérdezte riadtan egy sánta, de egészségesnek látszó utas.

– Azért – közölte már föntről –, mert az embereknek nincs hova feküdni.

A csomagtartót fürgén berendezte magának: fejtől odatette a zsákot, de előbb kivette a vasalót, a köpenyt levetette, kiterítette, a zubbonyt is levetette, rásimította: itt fönt mindent lehet. És elnyúlt, hogy lehűtse magát.

Negyvennégyes csizmába bújtatott lába féllábszártól az átjáró fölé lógott, de ilyen magasan senkit se zavart.

Lent is elrendezkedtek, lehiggadtak, ismerkedtek.

Az a sánta, közlékeny utas azt mondta, azelőtt segédállatorvos volt.

– Miért hagytad abba? – csodálkoztak.

– Na hallják! Üljek a *padra* minden elhullott bárány miatt? Hogy mitől döglött meg? Inkább vagyok rokkant, és zöldséget szállítok! – magyarázta hangosan a sánta.

– Ugyan! – legyintett a kék kabátos nő. – Az Berija alatt volt, hogy a zöldség meg a gyümölcs miatt fogdosták össze az embereket. Most csak az iparcikkek miatt.

A nap már bizonyára utolsó sugarát küldte a földre, de azt is eltakarta az állomásépület. A kupé alsó részén még világos volt, de itt fönt félhomály. A foglalt fülkék és párnás kocsik utasai a peronon sétáltak, itt bent ültek az emberek a helyükön, és a holmijukat rendezgették. Oleg egész hosszában elnyúlt. De jólesik! Nagyon rossz két nap, két éjjel fölhúzott térddel utazni a Sztolipin-vagonban. Egy olyan kupéban tizenkilenc ember nagyon rosszul utazik. Huszonhárom még rosszabbul.

Mások nem érték meg. Ő megérte. A rákba se halt bele. És már a száműzetés is repedezik, mint a tojás héja.

Eszébe jutott a parancsnok tanácsa, hogy házasodjék meg. Hamarosan mindenki ezt fogja tanácsolni.

Jólesik feküdni. Jólesik.

Csak amikor a vonat megrándult s elindult, ott, ahol a szíve vagy a lelke lakozik, valahol a mellében, megsajdult valami azért, amit itthagy. Hasra fordult a köpenyén, és csukott szemű, feszült arcát belefúrta a szögletes zsákba, a két kenyér közé.

Ment a vonat, és Kosztoglotov csizmája mint két halott, himbálózott orrával lefelé az átjáró fölött.

JEGYZETEK

---

[1] Kosztoglotov jelentése: Csontnyelő.

[2] Makai Imre fordítása.

[3] Részletek Szergej Jeszenyin *Szovjet-Oroszország* című verséből. Fordította: Weöres Sándor.

[4] „Vízgazda”, „vízelosztó”, aki a földek öntözéséhez „utalja ki” a gazdaságoknak a vizet.

[5] Oroszul *namordnyik*; a börtönzsargonban azt a homályos üvegű dróthálós ablaktáblát vagy furnérlemezt jelenti, amellyel a zárkák ablakait még külön lefedték, hogy a rabok ne láthassanak ki.

[6] Gyönge vállukra venni. (német).

[7] Orosz népi játék bottal és fabábukkal.

[8] Pór Judit fordítása.

[9] Elég sokáig szerettünk már / gyűlölni akarunk végre.

[10] Túl sokáig gyűlöltünk / szeretni akarunk végre.

[11] Tóvidéki láger.

[12] Magánzárka.

TARTALOM

Table of Contents